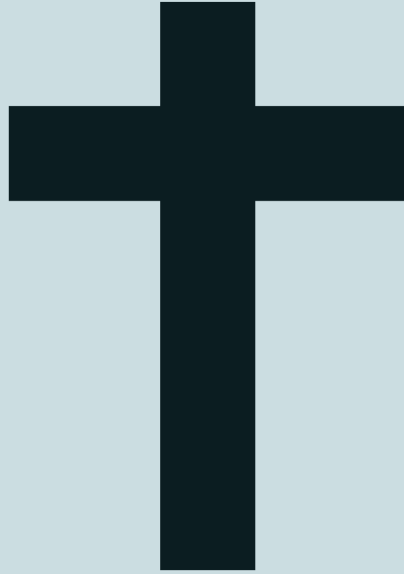

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu, Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu, Vanuatu.

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

FRT	1
Fastok	2
Mattiu	7
Mak	62
Luk	96
Jon	150
Nauman gail	190
Rom	238
1 Korint	263
2 Korint	288
Kalatia	305
Efesus	314
Filippi	323
Kolosse	330
1 Tessalonika	337
2 Tessalonika	343
1 Timoti	347
2 Timoti	354
Titus	359
Filemon	362
Nalpru gail	364
Jemes	384
1 Pita	391
2 Pita	399
1 Jon	404
2 Jon	411
3 Jon	413
Jut	415
Na-kel-vəhoti-an	418
OTH	447
Naves hən nə-nau-gati-an	448
Natiksonari	450
Nəbathusoruan gail	460

Na-keI-gati-an Veveu
Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu

The New Promise

**The New Testament in Maskelynes of Uluveu Island,
 Vanuatu**

Niutestamen long Maskilin, lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu
 [klv]

Niutestamen long Maskilin,
 lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu

The New Testament in Maskelynes
 the language of Uluveu Island, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Maskelynes
 langue de l'île de Uluveu au Vanuatu

First edition
 © 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
 www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Table of Contents

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biaen ale wanem we i hapen biaen oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biaen i kam biaen. Blong mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7–8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabalan aGot len nāmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long

* :: Hemia nao wan futnot.

han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Nuiestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəbol husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a mō, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosobur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotuḅat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləbeḅururūŋ ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etuḅat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləḅipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galito dan navile pisi a Uluveu naut kəmas Prespitirian, SDA o NTM. Len nawoksop sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhaḅut gail mai alalumān lotomatmatu mai alathutai ludam̄ hən naḅide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 naulumān lotovat lotuḅat pair hən nalobulāt Jonah. Lotuḅat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale naulumān galevis am loum mai galito van van loum pisi len nasihau 2012.

Naḅisal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a mō sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta lətəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan ḅisusua, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike lətaləboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur naḅide enan. Metəkav namtudoŋ kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan pisi ləbeḅururūŋ ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ŋai tokel p̄is namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isoḅur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋgai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isoḅur nasoruan ta Vanuatu ləsəkade, hum “pris,” “aposal,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mai “glori.” A mō naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan

gail. Ahaʋut gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail ʋisi. Ale len nau-man salito len naprojek, nətransleta lobətah hən ləb̄isab̄ naʋisal hən ləb̄ikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusab̄ naʋisal tovoi hən namtbikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusab̄ nasoruan ta m̄o datsaləboii daməŋai, pəpadaŋ hən lotomasig. Namilen galevis namtukele len naʋisal tobəlav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan b̄onb̄on o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan kəta isob̄ur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen səmasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel ʋarʋar hən gail ŋai, be namtorin̄ nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len nalob̄ulat, ale nafutnot enan ikel ur nəsa nasoruan ta Kris tokele a m̄o.

Nəvide hən tosuhud hən naves gail

Len naut ʋisusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel nəsa tovisi be lusor husuri len naʋisal togol nənauan sidat ebutbutut. Nəsa tovisi a m̄o lukele a tahw ale nəsa tovisi a tahw lukele a m̄o. Husur natenan, namtogəgel hən hən ke nəsa tovisi a m̄o namtukele a m̄o ale nəsa tovisi a tahw namtukele a tahw. Hən datb̄igol nasoruan b̄igam b̄ivoi maienan, len naut galevis namtosuhud hən naves toru o totor ale namtutos gat gail hum lotosua ŋai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

Nəboŋ datb̄eʋuruŋ Na-kel-gati-an Veveu, hum ma datb̄eris natuhleta topat pəpadaŋ hən nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-ləboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-ləboii-an tomaienən hən “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur nəvide seJu gail ke hum ma b̄evi tarhət sidato hən datb̄eləboii namilen. Bathut natgalenan, nəboŋ dattoris natuhleta ideh, ivoi hən datb̄ebunus nəsa topat a pan hən datb̄eləboi səhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad nənauan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarhəte

Nəboŋ dattoʋuruŋ Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarhəpej hum Mat 13.44.

Natohan pipihəlan aGot len nəmav

Nasoruan topat tarhəte ipat m̄os natit itor. Esua: ipat hən b̄evi tarhət sidato hən datb̄eris ləboi nəsa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat hən datb̄isab̄ naut dattodoŋ kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tobəlav egəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarhəte savi soruan siGot hən datb̄ikel uri hum nasoruan siGot len nalotuan!

Nəbol gail lotopat len nalob̄ulat tile am

Datoləboii ke nalob̄ulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur nəmauran mai nəmatan siYesu Kristo, mai nəmauran san dan nəmatan. Datoləboi datb̄eʋuruŋ nəbol sua len nalob̄ulat Mattiu ale nəbol enan ipat tu len nalob̄ulat Mak o Luk o Jon. Nəboŋ tomagenan, datoləboi datb̄isab̄ narefrens hən naut galenan pipit nasoruan topat tarhəte hum Mat 14.13

† :: Egai nafutnot sua.

*AYesu evəŋan alalumian lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

Natenan ikel uri ke nəbōl husur nəbōŋ aYesu tovəŋan alalumian lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o nəgarutian gail

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad nəgarutian gail. Galevis lupat hən ləbevi tarhət sidato hən datbələboi nəsa tovisi len nəbōl. Galevis lupat hən datberis ləboi naut sua salito. Ale galevis lupat hən ləbevusan gidat hən natsua gidat a Vanuatu datsarisi boŋ ideh, hum nəhai o natsua tomaur o natsua hən nəvide salit ta mō.

Nəmap o nəgarutian hən naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad nəmap tiltile gail hən naut gail. Ikad galevis hən naut a Jutea nəbōŋ aYesu toyaryar hən togol nauman aTata Got toriŋi len nəvəlan hən bīgole. Ikad galevis am hən nəbōŋ aPol toyaryar hən bikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo.

Natiksonari

Asike datbələboi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia doŋ kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsaləboi savoi o pəpadaŋ hən bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattoləboi be datsakelkele, o datsakele len nəvide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi gəmai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattomətahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike dateləboi natgalenan.

Nəbathusoruan gail

Datbike datbeutaut hən nəstati hən datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datoləboi datbevuhe vi lan nagilen ale bunus nəbathusoruan gail mai naut isoḅur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan galenan. O datbikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datbisabi ke tosua len nəbathusoruan gail. Ale datoləboi datbebunus nəbathusoruan galen bivoi hən datbisab naut isoḅur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan enan. Nəbōŋ datbevuruŋ naut galenan, dereh dateləboi nəsa aGot toləŋoni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. Ibol husur nəpasian siYesu, naḡusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biḡarḡar ke aYesu evi kiḡ len nəpasusan siTevit tovi kiḡ ta sutuai. Evi kiḡ aGot tokel gati mai alat aIsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoḡur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naḡusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1-52)

Nasoran san 4 (18.1-35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mō hən galito, bevi kiḡ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etuḡat hən nauman san (4.12-25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naḡehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isoḡur (8.1–9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)

7) AYesu eḡusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1-56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1-20)

Nəbathuyah siYesu
(Luk 3.23-38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siApraham:

² Apraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a mō.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Pabilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Pabilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,

ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,

tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,
topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tuŋat len aApraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 ŋisi, ale tuŋat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Pabilon ikad naur lotovi 14 am, ale tuŋat len nəmaŋiŋiriah vi Pabilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

* **1:7:** Naloŋulat galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa. * **1:11:** 2Ki 24.12-16

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbiḅon, isabi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaṽut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəḅoṅ tosəsəloṅ hən aMeri totian, emətahun ḅigol nahurun aMeri bisa, ḅa isaḅ səḅoti len nənauan san ke teriṅ aMeri, be emətahun avan ideh ḅeləḅoii. ²⁰ Nəḅoṅ tonau natgalenan sal, aṅel sua siNasuḅ evisi həni len nəḅəḅer. Ike, “Josef anatun ulum̄an siTevit, sagemətahw hən gəḅesəhar aMeri hən ḅevi asoam̄, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatun ulum̄an balai, ale geriṅ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen p̄isi evisi hən ḅigol nəsa aGot tokele len nabuṅon ahai kelkel ur bisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatun ulum̄an,
ale lekis nahəsən aImmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəḅoṅ aJosef tolele, igol nəsa aṅel siNasuḅ tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəḅar nəḅoṅ topas anatun ulum̄an sua. AJosef eriṅ nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən nam̄eso

¹ Husur nəḅoṅ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəḅoṅ aHerot tovi kiṅ, alalum̄an namitisau hən nam̄eso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ḅevi kiṅ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris nam̄eso san nəḅoṅ tovisi ale namtogəm hən namtḅilotu həni.”

³ Nəḅoṅ aHerot aKiṅ tosəsəloṅ hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem p̄isi lumagenan. ⁴ Ekis abiltihai tutumav p̄isi mai ahai pusan p̄isi hən nalo luḅonḅon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḅitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-m̄o-an
len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-m̄o-an sua dereh tegəm balai
hən ḅeil a m̄o hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a m̄o hən galito.’ ”*

⁷ Beti aHerot igol nəḅonḅonan tosusuah mai alalum̄an namitisau hən nam̄eso. Eus galit hən nəḅoṅ mai namityal nam̄eso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doṅ vahvahur natətai. Nəḅoṅ mətḅisaḅi, kel uri mai ginou hən ginou am nəḅivan valotu həni.”

⁹ Nəḅoṅ lotosəsəloṅ hən nakiṅ tonon, loriṅ naut enan, ale nam̄eso lotorisi nəḅoṅ tovisi, eil a m̄o hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəḅoṅ lotoris nam̄eso lukemkem masuḅ. ¹¹ Nəḅoṅ lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəṅedur, lulotu həni, ale losəṅav hən naviolan salit hən ləḅeviol mai natətai hən nagol, nafranḅinsens mai

* **1:23:** Isa 7.14, 8.8, 10 * **2:6:** Mic 5.2

namər.* ¹² Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len nabəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naḡisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alalumñan namitisau hən naməso lotovan tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len nabəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən ḡigol ḡimat.”

¹⁴ Na aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. ¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuḅ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulumñan dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalumñan namitisau hən naməso lotogəraasi, nəlon ipaŋpaŋ masuḅ vəsa. Esəvat alalumñan hən ləḡigol alathutai ḡisi, nədañ halit toru vi pan, ləḡimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosaḡi len alalumñan namitisau hən naməso.

¹⁷ Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

¹⁸ “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,
totəŋ, tois habat len nalolosaan,
ARakel itaŋis anatun gail,
emətahun avan ideh ḡetəŋov nəlon vi pan
husur loḅuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

¹⁹ Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len nabəber len naut a Ijip ²⁰ toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləḡigol ḡimat, lumat tia.” ²¹ Na ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel. ²² Avil nəboŋ tosəseloŋ həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən ḡivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len nabəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. ²³ Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

AJon Baptais eutaut hən naḡisal

(Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas toḡəḡesw a Jutea. Etuḡat kel ur napisulan siGot. ² Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natoŋan pipihəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

³ Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke,
“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḡəḡesw,
‘Məteutaut hən naḡisal mōs Nasuḅ,
gol naḡisal san gail linor.’ ”*

* **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədaui, nətau han toyəŋyaŋ. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəḡəvur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafranḡinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəḡon tosusau. Nəvanuan gail lurər hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loḡəŋasi len natutumavan husur nəḡon nəbasuhəb han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləḡeriŋi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən ḡipət ebəlav be asike ḡiḡo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15 * **3:3:** Isa 40.3

⁴ AJon māu esun nahurabat lotovaii hən nasivurhət nəkamel, mai etutuṽ hən nəhau tutuṽ hən nahurhubuluk.* Ihan taṽtaṽor, ihan nalokust mai nəhani.* ⁵ Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan, luvan van həni. ⁶ Ale ibaptais hən galito len Nawisel Jortan nəboṅ lotokel vəhot nəsaan salit gail.

⁷ Nəboṅ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosoḅur lotogəm hən ləḅibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun nəmāt gail!† Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mətḅigam dan nabiltiol paṅpaṅ ḅegəmai? ⁸ Len nəmauran samito mitiṽan hən naṽite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. ⁹ Samtinau ke mətələboi mətḅikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot eləboi ḅilav nəvat galegai ṅai, ale gol ke legəm vi pasusan siAraham! ¹⁰ AGot esumān naulumān toutaut tia hən ḅitai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai ṽisi ləsəṽan hən naṽit tovoi, gai dereh titaii, bar hən gail vi lan nəhab. ¹¹ Ginau nubaptais hən gamit hən nəwai sil nəpairan dan nəsaan samito. Avil avan sua satogəmai tohusur ginau, idaṅ am səhor ginau, ginau novi naut kəmas ṅai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹² Gai esumān naulumān topat nəhai rivrivhai hən ḅepəpəhun namisurhuwit dan nasugut nawit tommas. Dereh tibon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəṅas nasugut nawit tosa len nəhab todədas nəmatan.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu egəm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan hən aJon ḅibaptais həni. ¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, nəsanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug māu gibaptais hən ginau, gol ke gogəm hən ginau mabe?” ¹⁵ Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam hən nəḅibaptais gagai, husur inor hən darḅigol natit ṽisi tonor, aGot toləṅoni.” Beti aJon idam hən ḅibaptais həni. ¹⁶ Nəboṅ aJon tobaptais həni tonon, vəha-sua ṅai aYesu evi məhat dan nəwai. Nəməv esəṅav mōsi ale eris aNunun aGot togəm vi pan hum nətav,§ ale egəm toh lan. ¹⁷ Ale nadoldol len nəməv ike, “Anatugw ulumān bogai notoləmas buni. Nohəhaṽur masuṽ həni.”*

4

Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas toḅəḅesw hən natəmat ḅitaltal ke tigol nəsaan. ² Len nəmaribon tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu səhan, gol ke nəmal ihati. ³ Beti natəmat egəm həni, ike, “Gəḅevi aNatun aGot, kel mai nəvat galegai ke legəm vi bəta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḅimaur len nabəta ṅai, be imaur len nasoruan ṽisi aGot tokele.’”* ⁵ Beti natəmat esəhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale eriṅi eil gilgile a məhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike,

* **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natohtohlomətu, naJu gail lotoləboi ləḅihanhani. Nəhani evi natit tohehe masuṽ topat len naim sesukapak gail. † **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmāt tosa. Len nənauan seJu gail, nəmāt isa masuṽ hum natəmat toil a mō həni. ‡ **3:11:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **3:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw. * **3:17:** Psa 2.7; Isa 42.1 * **4:4:** Deu 8.3

“AGot dereh tikele hən aņel san gail husur gaiug
ale lipat gaiug vi məhat len navəlalito

hən asike nariem̄ besəhot nəvat.’ ”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədanjan siNasuḅ aGot sam̄ ke timabe.’ ”* ⁸ Ale natəmat esəhar tətəs həni van hən nəvehuh tosaḥsah habat, ale eḅusani hən nəkantri p̄isi len navile a pan len nəyalalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg p̄is mai gaiug, gəbetəņedur, lotu hən ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot sam̄ māu, ale gigol nalotuan van hən gai səḅon.’ ”* ¹¹ Beti natəmat eriņi, ale aņel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etuḅat hən nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Nəḅoņ tosəsəloņ həni ke lototah gat aJon, riņi len naim ḅəḅaņis, aYesu eriņ naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəḅiltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴ Imagenan, nəsa aḥai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali,
metp̄isal vi lan nabiltiwai, tarhəwisel Jortan,
len naut a Kalili simetḅos gail,

¹⁶ nəvanuan gail lotobətah len nəmargobut
loris nabiltim̄ial;

len galit lotobətah len naut hən nəm̄ol hən nəmatan,
nam̄ial siGot evisi, em̄ias galito.”*

¹⁷ Len nəḅoņ enan van, aYesu etuḅat kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav egəm pəpadaņ!”

Aḥai susur metəkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nəḅoņ sua aYesu iyar husur nətarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili. Eris alarmiḅan, aSimon, nahəsən togon aPita, mai aAdru aḅan. Arubar hən nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi vanuan nəsaḥiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieḥ, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” ²⁰ Vəḥa-sua ḅai aroriņ nalevlev səlaru, arohusuri.

²¹ Nəḅoņ toyar van am, eris alarmiḅan am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aḅan. Arutoh len naḅot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. ²² Vəḥa-sua ḅai aroriņ naḅot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili p̄isi. Eḅusan len naim nəḅonḅonan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəḅəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəņas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Nabiltiluḅoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekap̄olis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

* 4:6: Psa 91.11-12 * 4:7: Deu 6.16 * 4:10: Deu 6.13 * 4:12: Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20
* 4:16: Isa 9.1-2

5

Na-sor-ivoi-an gail
(Luk 6.20-23)

¹ Nəboŋ aYesu toris naluŋoh gail, etəvehuh, ebətah. Nəboŋ tobətah, ahai susur san gail logəm həni, ² ale etuŋat vusan galit ke:

³ “Alat lotoləboi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləŋoni, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natoŋan pipihəbələn aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaŋ, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh leləŋon tivoi am len nəlolito.

⁵ Alat nəlolit tomədaŋ, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.

⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh lihanukub.

⁷ Alat nəlolit totaŋis avan ideh, lotovi tarhət san, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

⁸ Alat nəlolit tomasil, lotoləŋon aGot səbən ŋai, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh leris aGot balai.

⁹ Alat lotogol nanoŋan hən nəbalan gail, lotogol natəmat, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.

¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito sil lotogol nəsa tonor, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natoŋan pipihəbələn aGot len nəmav evi salito.

¹¹ “Nəboŋ nəvanuan gail ləbisor viles gamit vəsa, ləbemədas bun gamit gol ke mətbeləŋon bisa vəsa, ləbeliblibon ke məttoŋol nəsaan tiltile sil məttoŋi esagw, navoian siGot igol mətukab həni. ¹² Len navide tomaiənan lomədas tabtab hən ahai kelkel ur gail ta mo. Mitikemkem, mətəhəhəvur husur aGot ikad nakonpūrpuran totibau moŋos gamit len nəmav.”*

Nətas mai namial
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit mətəhəhəvur nətas* moŋos navile a pan.† Be nabus hən nətas bimasig hən bədube, tegəm vi tas tətəs am mabe? Savoŋi hən natideh am. Ivoŋi ŋai hən ləbibar həni len tan hən nəvanuan gail ləbipal gati.

¹⁴ “Gamit mətəhəhəvur namial moŋos navile a pan. Nabiltivile topat məhat len nəvehuh edədas bəsusuah. Nəvanuan pisi loləboi ləberisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau namial, riŋi pipit nəhad. Aoa! Eriŋi a məhat hən bəmias galit pisi lototoh len naim. ¹⁶ Tomaiənan, namial samit temial moŋos nəvanuan pisi hən ləberis navoian məttoŋolgole, ale sal suh nəyalyalan seTəmamit len nəmav.

* **5:12:** 2Chr 36.16; Uman 7.52 * **5:13:** Nətas aYesu toŋos husuri evi nasol tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas toŋi wai. † **5:13:** Nətas eləboi biŋol naməŋod ivoi tebəlav, ilav kuvi dan nəboan. Imagenan, alat lotohusur aYesu loləboi ləbetəŋau gat nəsa toŋoi ale gol nəsa tosa səsa habat hən nəvanuan navile a pan ləbivoŋi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nətas togol nabus hən nəhanian ivoi am.

Naþusanan husur nalo siMoses

17 “Samtinau ke notogəm hən nəbikaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nəsağəm hən nəbikaskasi, nogəm hən nəbigol bisarpoh. 18 Nokitin mai gamit ke, van vəbar nəboŋ nəmav mai navile a pan arɓimasig, səkad nəmaþirhət natosian ɓimasig dan nalo siGot, vir natit þisi bisarpoh. 19 Imaienan, avan ideh ɓilabur ɓesua tokəkereh len nalo, ale toʋusan nəvanuan gail hən ləbigol tətəʋ hənɪ, dereh tevi ut kəmas balai len galit lototoh pipihabəlan aGot len nəmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toʋusan nəvanuan hən ləbigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. 20 Be nukel mai gamit ke, mətbike mətbəbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mitimasnor səhor ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail.

Nəlol paŋpaŋ

21 “Mətosəsəloŋ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’† ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* 22 Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas aʋan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aʋan, dereh tevi lan nakotan hən nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hoʋon!’ inor hən ɓevi lan nəhab naut nəmatan. 23 Imaienan, gəbilav naviolan sam̄ van hən nəmel tutumavan ale gəɓinau təlmam hənɪ ke, gotogol natesua togol aʋam̄ tokad nəsasaaan mai gaiug, 24 ɓimaienan, riŋ naviolan sam̄ ei. Givan hən aʋam̄ hən mərbinoŋ, mərbikad navoivoian tətəs. Beti gəm, lav naviolan sam̄ mai aGot len natutumavan van hənɪ.

25 “Avan ideh ɓikot hən gaiug, len nəyaran sam̄ mai atenan tosor tas gaiug, len naþisal vi lan nakotan ŋai, gisaʋsaʋut hən mərbikad natəmat tətəs. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. 26 Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbeʋur þis nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi.

Naitian tosa

27 “Mətosəsəloŋ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toɓur kotov nəlahan,’* 28 ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokəta husur napəhaʋut hən ɓeləŋoni, len nəlon, gai igol naitian maii tia. 29 Namətaŋ nəmatu ɓigol gaiug gəbigol nəsaan, kis kuvi, bar hənɪ. Nahudhubem̄ ɓeɓuer enan esəhor ləbibar hən nibem̄ kavkav len nəhab nəmatan. 30 Navəlaŋ nəmatu ɓigol gaiug gəbigol nəsaan, ta kotovi, bar hənɪ. Nahudhubem̄ ɓeɓuer enan esəhor nibem̄ kavkav ɓevi lan nəhab nəmatan.

Natiʋosan

(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

31 “Nalo ike, ‘Avan ideh totiʋos hən asoan, atenan timaslav nalobulat hən natiʋosan mai alitenan.’* 32 Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiʋos hən asoan, naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toɓur kotov nəlahan.‡ Ale avan ideh tolah mai napəhaʋut totiʋos, gai igol naitian toɓur kotov nəlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

† 5:21: Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai. * 5:21: Exo 20.13; Deu 5.17 * 5:27: Exo 20.14; Deu 5.18 * 5:31: Deu 24.1
 § 5:32: Len navide seju gail, apəhaʋut saləboi ɓitoh səbən, gol ke alitenan timaslah tətəs hən ɓimauro. Be alitenan ɓilah tətəs, atenan totiʋos hənɪ igol ke asoan igol naitian toɓur kotov nəlahan.

³³ AYesu isor am ke, “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gəgəras, be gigol na-kel-gati-an sam̃ van hən Nasuḅ aGot, tisarpoh.’* ³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nəhes ideh hən ḅita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nəhes nəmav husur aGot ebətah len nəmav topat pipihabəlan. ³⁵ Samtikel nəhes navile a pan husur ehum nakes aGot torinriṅ narien lan nəboṅ tobətah len nəmav. Samtikel nəhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKinj toyalyal, tovi aGot. ³⁶ Sagikel nəhes nəkaduṃ hən ḅita gat na-kel-gati-an sam̃ husur godədas gəḅigol nasivur ideh ḅepəhw o ḅimermer. ³⁷ Len nəsa gotokele, ‘Evoi’ sam̃ timasvi ‘Evoi’ ḅai, ‘Aoa’ sam̃ timasvi ‘Aoa’ ḅai. Nasoran ideh am egəm len atenan tosa vəsa masuṽ tovi təmat.

Nasisilan
(Luk 6.29-30)

³⁸ “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Gəḅigol namətan o nariṽon avan ideh ḅimasig, namətaṃ o nariṽoṃ timasmasig.’* ³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtisisil hən avan ideh togol tosa hən gamito, be avan ideh ḅiṽos nətarhoṃ nəmatu, pair hən nətarhəte van həni. ⁴⁰ Ale avan ideh ḅikot hən gaiug, ḅilav nəhai susun sam̃ hən ḅisar gel nəkabut sam̃, gidam̃ hən nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom** ḅigol ke gəḅipat natit san gail van vəbar nəmail†† ḅesua, gipati vəbar nəmail teru. ⁴² Avan ideh ḅeus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai ḅike ḅikabut sam̃, sagipair dani.

Ləmas bun aenemi sam̃ gail
(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoh pəpadaṅ hən gaiug,’* ale ikad nasoruan am toke ‘mətahun bun aenemi sam̃ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, məteləmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomədas bun gamit hən məḅeləṅon ḅisa vəsa, mitisor tuṽ ṃos galito. ⁴⁵ Mitimaienan hən məḅesum̃an aTəmamit len nəmav bathut igol nəyal tovisi, tovi məhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale esəvat naus van hən alat lotonor mai ləsanor. ⁴⁶ Husur məḅeləmas bun ḅai alat lotoləmas bun gamito, aGot asike ilav nakonḅurḅuran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Məḅbike, ‘Ivoi,’ mai alat lotosum̃an gamit ḅai, gamit mətotile mabe? Alat ləsavı Ju lotovi məḅos gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit ṃau mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.”*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotom̃idol

¹ AYesu isor am ke, “Məteləḅgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləḅisal suh gamito. Məḅbimagenan, nakonḅurḅuran aTəmamit len nəmav tokade ṃos gamito, eḅuer.

² “Imaienan, nəboṅ məḅbeviol mai alat lotom̃idol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nəḅonḅonan mai len nametḅisal gail hən nəvanuan gail ləḅisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonḅurḅuran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ḅai. ³ Avil nəboṅ məḅbeviol mai alat lotom̃idol, gole hən avan ideh asike ḅeləboii.

* **5:33:** Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 * **5:38:** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21 ** **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hən ḅigol auleJutea hən ḅitariv nəhad san van vəbar nəmail ḅesua. †† **5:41:** Nəmail evi namita tovi 1,500. * **5:43:** Lev 19.18 * **5:48:** Lev 19.2; Deu 18.13

⁴ Bimaienan, nəsə mət̃bigole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsə tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

*Naḗusanan husur na-sor-tuṽ-an
(Luk 11.2-4)*

⁵ “Nəboṅ mət̃bisor tuṽ, samtesum̃an nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləḗeil sor tuṽ len naim nəbonḗonan gail mai tarhəḗisal topasil gail hən nəvanuan gail ləḗisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsə lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ḗai.* ⁶ Avil nəboṅ mət̃bisor tuṽ, ḗis len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboṅ mət̃bekəkəkol hən nabopita ḗinoṅ, sor tuṽ vi təban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris nəsə gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

⁷ “Nəboṅ mət̃bisor tuṽ, samtiwal tavgav hum nametḗos gail lotonau ke nagot salit gail losəsəloṅ hən nasorsoran tobəlav ḗai. ⁸ Imagenan, samtesum̃an galito, husur aTəmamit eləboi nəsə məttoḗidol hən, naut kəmas mətsausi hən sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuṽ maiegai:

“ ATəmanamito len nəmav,
nahəsəḗ tiyalal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan ḗisi ləḗitoh pipihabəlaḗ,
Nəsə gotoləṅoni ḗiau tevisi,
len navile a pan hum ḗai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboṅ ṽisusua mai ginamito,

¹² Ruḗat nəsəan sinamit gail,
sum̃an ḗai namttoruḗat nəsəan silat lotogole hən ginamito.

¹³ Sagidaḗ hən natideh hən ḗitaltal ke namtigol nəsəan,
be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa vəsə masuṽ, tovi təmat.’

¹⁴ “Husur mət̃beruḗat nəsəan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh teruḗat nəsəan samit gail. ¹⁵ Wake asike mət̃beruḗat nəsəan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike eruḗat nəsəan samito gail.”

Nəboṅ mətsəhan ḗos mət̃binau aGot

¹⁶ AYesu isor am, ike, “Nəboṅ mətsəhan ḗos mət̃binau aGot, samtesum̃an alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nəholit toməraṅraṅ. Lomədas nəholito, hən nəvanuan gail ləḗeris ləḗoii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsə lotogole, be na-ris-ləḗoii-an sinəvanuan ḗai. ¹⁷ Be gamito, nəboṅ mətsəhan, mətevəhas nəkadumit gail ale kəkas nəhomit gail ¹⁸ hən nəvanuan gail asike ləḗeris ləḗoii ke mətsəhan, avil aTəmamit tosusuah ḗai dereh teləḗoii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsə tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.”

*Naviolan aGot totəgau ḗos gamito len nəmav
(Luk 12.33-34)*

¹⁹ Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail ḗos gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaṅ, nahurabat, nəbarḗom* lomədasi, ale nəvanuan vənvnənah lovənoh gail. ²⁰ Aoa, mitigol nəsə aGot toləṅoni ale dereh tetəgau nakontit gail ḗos gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaṅ, asike nəbarḗom emədasi, asike nəvanuan vənvnənah eḗur naim, vi lohoim hən ḗevənohi. ²¹ Husur, naut nakontit sam̃ gail lotopat lan, dereh nələḗ tu tipat tabtab lan.

* **6:5:** Luk 18.10-14 * **6:19:** Len naut susus gail, nəbarḗom tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədasi gail.

Namīal hən nibemito
(Luk 11.34-36)

²² “Namətañ ehum namīal tolav namīal mai nibemñ. Imaienan, namətañ bimaur, dereh nibemñ kavkav tepul hən namīal. ²³ Avil namətañ bisa, dereh nibemñ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, namīal gəbinau ke gotokade bevi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuŵ!

AGot mai nasugsugur
(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ “Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsaləboi gəbevi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toŋitoŵ ŋai.

²⁵ “Husur tomaienān, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuŵ hən nəsa mətbihani, nəsa mətbemuni, samtinau masuŵ hən nibemito mai nəsa mətbesuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat məttoŋuni. ²⁶ Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətəsəhor masuŵ hən nəman galenan. ²⁷ Mətələboi mətbigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuŵ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

²⁸ “Ale husur nəsa məttonau masuŵ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naŵide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. ²⁹ Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.* ³⁰ AGot bigol naliol bepəhas maienan, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tomasmas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit məttoŋad nadəlomian tokəkereh ŋai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mətbike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur nametboŋ gail ləsələboi aGot lugol tomaienān. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit pisi məttoŋidol həni. ³³ Be a məhat hən natit pisi am, mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihəbəlān, mitidoŋ kitev nanoran len nəhon. Ale dereh tilav mai gamito natit pisi məttoŋidol həni. ³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa bevisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmariboŋ pisi ikad nə-ləŋon-isa-an han, ale nəmariboŋ pisi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən beŋəm bipat len nəboŋ daməŋai.

7

Samtisəb səhoti ke avan ideh isa, timaspanis
(Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisəb səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot beŋiŋ gamit mətbiapanis. ² Husur aGot dereh tisaŋ səhoti ke mitimaspanis pītŋitoŵ hən nəpanismen məttoŋsəb səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənoŵ hən nəsaan samito len naŵide toŋitoŵ hən mətbenənoŵ hən nəsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətan aŵamñ be gəsənu nabiltitarhai len namətañ? ⁴ Imabe gotələboi gəbikel mai aŵamñ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətañ bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətañ sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətañ a mo, beti dereh gekəta timasil binor hən gəbidakuv nakumashəhai dan

* 6:29: 1Ki 10.4-7

namətan aʋam̃. ⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhon nabuai gail. Mət̃imaienan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel
(Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doŋi van, dereh mitisaʔi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̃os gamito. ⁸ Husur nəvanuan p̃isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisaʔi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̃osi. ⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatun nəboŋ tous nabəta hən bihani a? ¹⁰ Ale ʔeus naieh sua, gamit ideh təlav nəmat maii a? Aoa! ¹¹ Naut kəmas mət̃tosa, gamit mət̃oləboi mət̃bilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTəmamit len nəmav eviol habat səhor gamito, dereh teviol hən naviolan tovoi gail mai alat lotous gai. ¹² Imaienan, natit p̃isi mət̃toləŋoni ke nəvanuan gail ligole m̃os gamito, gamit m̃au mitigol timagenan m̃os galito. Egai evi nəpusanan kavkav hən nalo siGot, aMoses totoi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametləkau tomagugun
(Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametləkau tomagugun, husur ikad nametləkau topospos, nabiltipisal tomalum̃lum̃, tovi lan naut nəmasigan ale nəvanuan isobur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametləkau tomagugun, natuhp̃isal tohab taʋtaʋor, evi lan nəmauran, ale evis ŋai lusaʔ ləboii.

Nəhai mai nəvite
(Luk 6.43-44)

¹⁵ “Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip ləsələboi ləbemədas natideh, be ləsəmaienan. Len nəlolito lohum nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail. ¹⁶ Mət̃oləboi mət̃beləboi galit len nəsa lotogole tohum nəṽit nəhai. Nəhai tosa səʋan hən nəṽit tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səʋan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səʋan hən nafik. ¹⁷ Len nəṽide tomaienan, nəhai p̃isi lotovoi luʋan hən nəṽit tovoi avil nəhai lotosa luʋan hən nəṽit tosa. ¹⁸ Nəhai tovoi edədas biʋan hən nəṽit tosa, ale nəhai tosa edədas biʋan hən nəṽit tovoi. ¹⁹ Nəhai ideh səʋan hən nəṽit tovoi, nəvanuan tokətkəta təban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab. ²⁰ Imaienan, len nəsa lotogole, len nəṽit nəmauran salito, dereh mət̃oləboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

Nəsələboi gamito boŋ ideh
(Luk 13.25-27)

²¹ “Len alat lotokis ginau hən Nasuʔ, savi galit p̃isi ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, be alat ŋai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəmav toləŋoni, galit dereh ləbis lan. ²² Len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tisoʔur like, ‘Nasuʔ, Nasuʔ, len nahəsam̃ namtukel nasoruan sam̃, len nahəsam̃ namtohut natəmat gail, len nahəsam̃ namtugol namerikel todaŋ gail!’ ²³ Beti dereh nikel p̃arp̃ar həni mai galit ke, ‘Ginau nəsaləboi gamito boŋ ideh. Mətevi tut dan ginau, gamit mət̃togolgol nəsaan!’ ”*

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)

* **7:6:** Nanesnes gail lohum nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohum alat lotomətahun nasoruan siGot. * **7:23:** Psa 6.8

²⁴ AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenan, avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehum naulumġan tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot. ²⁵ Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eŋuv, iŋas naim enan, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. ²⁶ Avil avan ideh tosəsəloŋ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehum naulumġan tovi hoŋon, toum hən naim san len nabion. ²⁷ Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eŋuv, iŋas naim enan, ale iteh vəmasirsir.”

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəməgenan tononŋ, naluŋoh gail luŋaŋ len naŋusanan san, ²⁹ husur sahum ahai ŋusan gail hən nalo, gai eŋusan ləboii hum tokad na-il-a-mŋo-an hən namitisau.

8

Naulumġan tokad naleprosi (Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

¹ Nəboŋ aYesu tomarinŋ vi pan dan naŋehuh, nabiltuluŋoh gail lohusuri. ² Beti naulumġan tokad naleprosi egəm pəpadaŋ həni, iteh bathurien, ike, “Nasuŋ, gəbələŋoni, goləboi gəbigoŋ nəbġimaur, nəbġiveveu.*” ³ Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. ⁴ Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ŋusan nibemġ hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaŋ həni hən bəŋusan səhot galito ke gotomaur.”*

Naslev sinasenturion (Luk 7.1-10)

⁵ Nəboŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eŋiri ke, ⁶ “Nasuŋ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsa.” ⁷ AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” ⁸ Be nasenturion ike, “Nasuŋ, nəsanor kasi hən gəbėgəm vi lohoim sagw. Be gəbġikele ŋai, naslev sagw dereh timaur. ⁹ Husur ginau am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni tononŋ ipaŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəsəsəb̄ avan ideh tokad nadələmian tosumġan nabiltidələmian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isoŋur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbġihan len nabiltihanen mai aApraham mai alsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatun gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriŋoriŋ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodələmi ke bġimaienan, timaienan mŋos gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

AYesu igol isoŋur lumaur (Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuŋbat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoŋur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale

* **8:2:** Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade eŋinŋinŋal len nalotuan seJu gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsələboi ləbġitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile.

* **8:4:** Lev 14.1-32

igol galit p̄isi lotomēsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nēsa aGot tokele len nabuṅon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nēsa tomēdas gidato, ilav kuv namēsahan sidat vi tut.”*

Na-husur-aYesu-an imabe?

(Luk 9.57-62)

¹⁸ Nəboṅ aYesu toris nabiltiṽoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai p̄usan hən nalo egəm həni ike, “Hai p̄usan, dereh nehusur gaiug vi lan naut p̄isi gəḃevi lan!” ²⁰ AYesu isor v̄ari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman namēsav gail lukad nəhai ṅodṅod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən b̄ipat turuṅ lan, hən b̄iṅavṅav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub̄, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehusur ginau! Riṅ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat

(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Nəboṅ aYesu tosaḥ len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotub̄at wol kotov nabiltiwai. ²⁴ Vəha-sua ṅai nəlan todaṅ igol nabiltiwai ekudkud masuṽ gol ke nəwai topus pəpadaṅ hən b̄ipah dəlom nabot. Avil aYesu ipat-mari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovṅoni, luke, “Nasub̄, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit em̄idol, ekəkereh masuṽ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətəs. ²⁷ Ale ahai susur gail lumaṅmaṅ, luke, “Naulum̄an tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail

(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Nəboṅ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, naulum̄an eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənahān tosa gol ke avan ideh edədas b̄iyar tur len naut enan. ²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəḃemədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboṅ tonor həni hən namtb̄ipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosobur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loṅiri ke, “Gəbehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” Nə luvan dan gəlaru, lob̄is len nabuai gail. Ale navəshəbuai p̄isi lugam sarmar mar̄iṅ vi lan nabiltiwai. Lumat p̄isi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit p̄isi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴ Beti nəvanuan p̄isi len nabiltivile luvan hən ləḃib̄onḃon mai aYesu. Ale nəboṅ lotorisi, loṅiri ke teriṅ naut salit gail.

9

AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Nəboṅ aYesu tosaḥ len nabot, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboṅ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan sam̄ gail lumaruḃat.” ³ Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mēdas nahəsān aGot!”

* **8:17:** Isa 53.4

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nənauan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵ Nəbıke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” ⁶ Be hən mətḅeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai....” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam̄, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəboŋ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

*AYesu ekis aMattiu
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)*

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai ḅusan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹² Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. ¹³ Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutuman.’* Ginau nəsagəm hən nəḅekis alat lotonor be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

*Nausian husur nəvide silat ləsəhan
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)*

¹⁴ Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosoḅur namtsəhan hən namtḅisor tuḅ, be nəvide sihai susur sam̄ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

¹⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulum̄an tolah gail lodədas ləḅitaŋ nəboŋ naulum̄an totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

¹⁶ “Səkad avan ideh tolav nəḅisihoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh nəḅisihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta m̄o. ¹⁷ Səkad avan ideh toḅir nəwain veveu lotomad-hagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan ḅisi loḅir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən gəlar ḅisi arḅipat ḅivoi ḅebəlav.”

*Natəbarehreh tomat, nəpəhaḅut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)*

¹⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a m̄o hən naim nəḅonḅonan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil gəḅegəm riŋ navələm̄ lan, dereh timaur.” ¹⁹ Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. ²⁰⁻²¹ Len nəboŋ enan, apəhaḅut sua, nəda han tosel len

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en ḅisi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsamaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḅerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27 * **9:13:** Hos 6.6 † **9:16:** Nəkali ko ta m̄o, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode. ‡ **9:17:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraı pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idan. Ale gəḅebir nəwain veveu len nəḅiliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar.

nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəbībar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaŋ.” Ale ibar nagilen nahurabat. ²² AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nəloŋ! Nadəlomian sam̄ igol gumaŋ.” Ale napəhaŋut imaur len namityal enan ŋai.

²³ Nəboŋ aYesu tobis lohoim sitenan toil a m̄o hən naim nəbonbonan, toris alat lotovuv hən nəbuvimal mai naluvoŋ lotosuh taŋtaŋor, lotowal, ²⁴ ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotubat sor vilesi. ²⁵ Avil nəboŋ naluvoŋ lotovivile, ebis, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat! ²⁶ Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut p̄isi todar vis naut enan.

AYesu igol ametbesw eru mai nabut lumaur

²⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametbesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!” § ²⁸ Nəboŋ aYesu tobis lohoim, ametbesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəbigol mərbimaŋ a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasub.” ²⁹ Beti ibar namətaluru ike, “Husur nadəlomian samər m̄au, mirimaŋ!” ³⁰ Ale namətalur esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!” ³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut p̄isi todar vis naut enan.

³² Nəboŋ artovivile tonon, nəvanuan galevis losəhar naulum̄an sua van hən aYesu. Atenan evi nabut husur ikad natəmat. ³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonon, nabut etubat sor. Ale naluvoŋ lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.” ³⁴ Be naFarisi gail lukelke ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan səbilitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile p̄isi len naut enan. Epusan len naim nəbonbonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur. ³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluvoŋ, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhath, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohūm navəshəsisip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* ³⁷ Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. ³⁸ Imagenan, məteŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru

(Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləbehut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləbigol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsaliit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aŋan nahəsən aAdu; ikad alarmiŋan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan

§ 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit. * 9:34: Mat 12.24 * 9:36: Num 27.17; 1Ki 22.17 * 10:4: NaSelot evi avan sua len naluvoŋ lotoke libal mai alat a Rom.

hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’ ⁸ Gol alat lotoməsaḥ limaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səsəŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbēvəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəboŋ mətḥebis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bəhəhaṽur hən gamito, ale toh maii vəbar mətḥeriŋ naut enan. ¹² Nəboŋ mətḥebis lohoim san, us aGot hən bəriŋ natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbəhəhaṽur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbəhəhaṽur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike bəhəhaṽur hən gamito, asike bəsəsəloŋ hən nasoruan samito, nəboŋ mətḥevivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav bīmakuṽ dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon bībar alat a Sotom mai a Koṽorrah.*

Naḥisal sihai susur siYesu dereh tidan
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

¹⁶ “Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbīke ləbīkat sisil gamito.† Imaienan, gamit māu mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mətelələgau hən asike nəvanuan gail ləbēmədas gamito, husur dereh leriŋ gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəbonḥonan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail mōs ginau hən mətḥikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. ¹⁹ Nəboŋ ləbəsəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuṽ hən nəsa mətḥikele o navide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh teriŋ nasoruan len gamito hən mətḥikele. ²⁰ Husur savi gamit mətḥisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

²¹ “Nəvanuan dereh teriŋ aṽan len navəlan alat lotoil a mō hən bīmat, atata dereh timagen hən anatun hən bīmat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bəriŋ alatmisoan gail ləbīmat. ²² Nəvanuan ḥisi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh bīdaŋ len ginau, bīkad nə-daŋ-buri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən bīkad nəmauran vi sutuai. ²³ Nəboŋ ləbēmədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mətuyar tur navile ḥisi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

²⁴ “Ahai susur satibau səhor ahai ḥusan san, naslev satibau səhor nəmasta san. ²⁵ Inor ŋai hən ahai susur bəsūmān ahai ḥusan san mai naslev bəsūmān nəmasta san. Ginau nosūmān amasta hən naim, gamit mətosūmān alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbəkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

* **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

²⁶ “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruḡ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. ²⁷ Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit m̄au mitikel uri len nam̄ial. Nəsa notokele mai gamit səbomito, mitikel ur habat həni mai nəvanuan p̄isi. ²⁸ Samtemətahw len alat lotoləboi ləbigol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləbigol nəlomito o nanunumito ləbimat. Ao, mətəmətahw len aGot toləboi bigol nibemito bimat ale bigol nəlomito mai nanunumito bimasig len nəhab nəmatan. ²⁹ Mətoləboi mətbeṽur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?§ Avil gəlar sua b̄iteh len tan vəmat, aTəmamit len nəmav eləboii, idam̄ həni. ³⁰ Avil gamito, aGot epuruḡ p̄is nasivur hən navurumit len nəkadumito. ³¹ Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mətəsəhor masuṽ hən nəsparo tosoḡur.

³² “Imaienān, avan ideh b̄ikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh gināu m̄au nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav. ³³ Avil alat lotosor mətahun gināu len nəhon nəvanuan gail, dereh gināu m̄au nisor mətahun galito len nəhon aTəmagw len nəmav.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

³⁴ AYesu isor am ke, “Samtināu ke notogəm hən nəb̄ilav natəm̄at gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsaḡəm hən nəb̄ilav natəm̄at, be hən nəb̄ilav nəbalb̄alan. ³⁵ ‘Nogəm hən nəb̄epəpəhun naulum̄an dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuḡon p̄haṽut. ³⁶ Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.’**

³⁷ “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun gināu, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun ulum̄an o anatvavin səhor toləmas bun gināu, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw. ³⁸ Avan ideh asike b̄ipat nəhai balbal san ale husur gināu, gai sanor kasi hən b̄evi ahai susur sagw.†† ³⁹ Avan ideh toke b̄etəḡau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todam̄ hən nəmauran san b̄imasig m̄os gināu, dereh tikade vi sutuai.

⁴⁰ “Avan ideh tohəhəṽur hən gamit mətbitoh maii, ehəhəṽur hən gināu; ale avan ideh tohəhəṽur hən gināu nəbitoh maii; ehəhəṽur hən atenan tosəvat gināu.* ⁴¹ Avan ideh tohəhəṽur hən ahai kelkel ur sua b̄itoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonp̄urp̄uran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhəṽur hən nəvanuan nanoran b̄itoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonp̄urp̄uran sinəvanuan nanoran. ⁴² Ale avan ideh b̄ilav nab̄iliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot m̄au tilav nakonp̄urp̄uran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

¹ Nəboḡ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonoḡ, ivan dan naut enan hən b̄epusan mai hən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim bəban̄is, ale nəboḡ tosəsəloḡ hən nəsa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləb̄eus aYesu ke, ³ “Gaiug govi

§ 10:29: Nəsparo evi natuhman naməsav. * 10:33: 2Tim 2.12 ** 10:36: Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† 10:38: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən bimat sil na-husur-aYesu-an.
* 10:40: Mak 9.37

atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?”⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa məttoşəsəlonj hən, nəsa məttoşis notogole.⁵ Ametbesw gail lukad nakətaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarij bulbulol gail losəsəlonj, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsal gail losəsəlonj hən na-kel-uri-an tovoi notokele.*⁶ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboj galit lotovan, aYesu etubət sor husur aJon mai naluvoħ ke, “Gamit mətovi lan naut masmas tobbəbesw hən mətberis nəsa? Mətuvan varis naulumian tohum nalut nəviliol nəlan tovuvi, tokur hən a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Naulumian tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən lutoh len nabiltiim sekiñ gail. ⁹ Bimaienən, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mo hən gaiug hən beutaut hən nařisal moş gaiug.’*¹¹

“Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhařut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihabəlan aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboj ta mo siJon Baptais van vəbar daməjai, nəvanuan gail lutaltal hən ləbėbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, nəvanuan nəbalan luke litah gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur řisi lopəhav utaut van vəbar nəboj aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətbike mətbedəlomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke bəgəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədarijan hən bəsəsəlonj, tesəsəlonj maui!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbənənoř hən nəvanuan gail ta daməjai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtořuv nařuvimal moş gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbė nəmatan be mətsətañ.’ ¹⁸ Nokəmaienən husur nəboj aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboj aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Naulumian tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbəkəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nabiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito

(Luk 10.13-15)

²⁰ Beti aYesu etubət sor van hən nabiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel toşobur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.† ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboj aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idañ hum bivar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a?* Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.

* **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1 * **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi bikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləjon masuř hən ləbėbis len natohan pipihabəlan aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbėbis len natohan pipihabəlan aGot hən ləbėmədas masuř hən. † **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1–28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Nařide silat a Israel nəboj lotoləjon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito. * **11:23:** Isa 14.13-15

Husur nētagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan tēpat sal vēbar nēboŋ ta damēŋai.* ²⁴ Be nukel mai gaiug ke, len nēboŋ aGot bēpēpēhun navoian dan nēsaan, nēpanismen hēn naut a Sotom asike idan hum bībar gaiug.”

Nəŋavŋavan kitin
(Luk 10.21-22)

²⁵ Len nēboŋ enan aYesu isor tuŋ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hēn nēmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nēkadulito mai alat lotokad namitisau hēn navile a pan, ale gukel vēhot gail mai alat lotovi ut kēmas hum atuhlahutai. ²⁶ Evoi, aTata, husur gohēhaŋur hēn tomaiēnan.

²⁷ “Natit p̄isi, aTēmagw ilav gail mai ginau tia. Sēkad avan ideh tolēboi aNatun aGot, be aTata ŋai elēboii. Ale sēkad avan ideh tolēboi aTata, be aNatun ŋai elēboii. Ale gai ilekis hēn nēvanuan galevis hēn bēvēhot p̄arp̄ar hēn aTata mai galito hēn lēbēlēboii.”

²⁸ Nēboŋ aYesu tokēmaiēnan tonōŋ ike, “Gegēm hēn ginau, gaiug nibēŋ tomēhav, nēlōm tosa hēn natit tomēlas gotovusi, ale dereh neviol hēn nēŋavŋavan mai gaiug. ²⁹ Nayok sagw, lav nēhai enan togol dartōbon hēn nēbesusupah mai gaiug. Ale gegēm vi hai susur sagw. Husur naut kēmas nēbēvi amasta sam̄, nēsēdan̄ taltal, nēlogw mēdau, nēsēnau ginau, ale dereh nēŋavŋavan tegēm len gaiug, len nēlōm am.* ³⁰ Husur nayok sagw sēdan̄ hēn gēbikade, sēdan̄ hēn gaiug gēbēlēboi nēsa notokele, ale nēsa notoriŋi len gaiug, emēlala, sēdan̄ hēn gēbīgole.”

12

Masta hēn nēSappat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Len nēboŋ enan aYesu iyar tur len nēmarireu nawit galevis len nēSappat. Ahai susur san gail lumalkēkat ale lotuŋat b̄ub̄ur nēhavhēt nawit gail hēn lēbīhani.* ² Nēboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur sam̄ gail lugol nēsa nalo tokai tasi len nēSappat.” ³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mētsaŋurūŋ lēboi nēsa aTēvit galito lotogole nēboŋ lotomalkēkat a?*” ⁴ Ebiŋ len naim siGot ale luhan nabēta tolo, tokolkol hēn galito be tonor hēn ahai tutumav sēbōlit ŋai lēbīhani.* ⁵ Ale mētsaŋurūŋi len nalo siMoses toke len nēSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, lēsagol kas natideh tosa, naut kēmas lōbur kotov nalo hēn nēSappat a?*” ⁶⁻⁷ Avil mēttalēboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Nolēŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike mēttēsāb̄ sēhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal sēhor masuŋ hēn naim siGot.* ⁸ Alategai lunor bathut aNatun Nēvanuan evi Masta hēn nēSappat.”

Naulum̄an navēlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim naŋonŋonan sua salito. ¹⁰ Ikad naulum̄an sual ei, navēlan tomat, togēm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisaŋ sēhot nēsaban ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hēn nēvanuan

* **11:23:** Gen 19.24-28 * **11:29:** Jer 6.16 * **12:1:** Deu 23.25 * **12:3:** 1Sam 21.1-6 * **12:4:** Lev 24.9 * **12:5:** Num 28.9-10 * **12:6-7:** Hos 6.6 * **12:6-7:** Nēboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

bigol avan ideh ðimaur len nəsappat a?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len nabur len nəsappat, gətatəgau gati, lav kuvi a? Evoi məttəlav kuvi! ¹² Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuṽ həni len nənauan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datbigol navoian len nəsappat.”

¹³ Beti ikel mai aulumān ke, “Gisar hən navəlañ.” Nəboŋ tosar həni tonon, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon. ¹⁴ Ŋa naFarisi gail luvan, luḃonḃon, lusor utaut hən naṽisal hən ləḃemədas bun aYesu hən ðimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nabiltuluṽoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ṽisi lumaaur. ¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihoh husur gai len nəhon nəvanuan gail. ¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele ḃisarpoḃ ke:

¹⁸ “Naulumān nauman sagw bogai notolekis həni.

Noləmas bun gai,

nəlogw ehəhaṽur həni.

Dereh neriŋ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

¹⁹ Asike eṽitṽituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh ḃesəsəlon hən nadolon len naṽisal gail.

²⁰ Asike ikol ḃur naviyab tomabit tia,

asike ekin bun nəhau namial topaŋ kəkereh sal,†

van vəbar bigol nanoran ḃipat puŋpuŋ naut ṽisi.

²¹ Ale nəvanuan naut tiltile gail ṽisi dereh leriŋ nəlolit lan,

dereh livatvat viri hən ḃilav kuv galit dan nəsaan salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²² Beti nəvanuan galevis losəhar naulumān tokad natəmat togol toḃut mai namətan toḃesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi ḃisor, eləboi ḃekəta. ²³ Naluṽoh ṽisi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatun siTevit māu a?”

²⁴ Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəlon hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a mō hən natəmat gail.”

²⁵ Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihabəlan nakiŋ ideh lotobalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teḃəḃesw. Navile o nəbathudud ideh toḃalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh tepəpehw. ²⁶ ASetan tahut natəmat san gail, gai təbalkabaŋ. Dereh alat lototoḃ pipihabəlan lepəpehw, asike loil gəgat. ²⁷ Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag loṽusani ke mətsanor. ²⁸ Be nəḃehut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natohan pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²⁹ Avan ideh toke teḃis len naim sinabəhariv todaŋ hən ḃevənoḃ natit san gail, imasbaŋjis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋjisi tonon ŋai, eləboi ḃitariv kuv natit ṽisi dan naim san.‡

³⁰ “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginaw len nəmatuan, gai igol imaṽipiriah; asike ḃesəhar

† **12:20:** Len naut egai ikele ke aKristo asike idaŋ taltal hən alat ləsədaŋ, dereh tivoi ŋai hən alat lotodədas ləḃiwol hən nəmauran salit gabag. * **12:21:** Isa 42.1-4 ‡ **12:29:** Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi ḃilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋjis gat aSetan, husur aYesu idaŋ səhori.

nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. ³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruḅat nəsaan p̄isi naut kəmas nəvanuan gail ləḅisor mədasi, be ləḅisor mədas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan. ³² Avan ideh ḅisor tas aNatun Nəvanuan, aGot dereh teruḅat nəsaan enan, be avan ideh ḅisor tas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan dani boḅ ideh vi sutuai.”

Nəhai mai naḅite
(Luk 6.43-45)

³³ Ale aYesu ike, “Gəḅikad nəhai tovoi, naḅit dereh tivoi. Gəḅikad nəhai bisa, naḅit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboḅ gotoris naḅite. ³⁴ Gamit anatum nəmat gail!§ Anatum nəvaipa gail!** Mətoləboi məḅḅikel natit tovoi nəboḅ məttosa? Aoa! Nəsa topul səsəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. ³⁵ Nəvanuan tovoi, navoian egəm len natit tovoi topul len nəlon; avil nəvanuan tosa, nəsaan egəm len natit tosa topul len nəlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nəboḅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, nəvanuan gail limaskele sil nəsa lotokel nasoruan p̄isi lotosor lab həni. ³⁷ Bathut len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, ale len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ səhoti ke gotosa, gimaspans.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ Beti ahai p̄usan hən nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai p̄usan, namtuke namteris namerikel gəḅigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməḅai mətusa, mətsədəḅ len aGot sum̄an apəhaḅut tohusur aulum̄an tiltile, sədəḅ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ḅai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Sum̄an aJonah totoh len nəmariboḅ totor mai nalenmariug totor len nabəhaḅun nabiltiieh, len naḅide tomagenan, aNatun Nəvanuan dereh tipat ḅurhulon nətan husur nəmariboḅ titor mai nalenmariug titor.* ⁴¹ Husur natgalenan, len nəboḅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, alat aNineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməḅai, like naur egai limaspans. Alat aNineveh dereh ligol naten husur ke, nəboḅ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah!†† ⁴² Len nəboḅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, naKwin hən naSaut dereh tile məhat, kel kot nəsaan sinaur ta daməḅai, tike naur egai limaspans. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ḅesəsəloḅ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”‡‡

Natəlmaman hən nanunun tosa
(Luk 11.24-26)

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboḅ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisaḅ naut ideh hən ḅinavḅav lan, be idoḅ soḅuer həni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboḅ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit p̄isi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vəsəhar nanunun toməlevru lotosa masuḅ səhor gai, ale

§ 12:34: Len nənanuan seju gail, nəmat isa masuḅ hum natəmat toil a m̄o həni. ** 12:34: Nəvaipa evi nəmat tosa. * 12:40: Jna 1.17 †† 12:41: Jna 3.5, 8, 10. Nəboḅ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. ‡‡ 12:42: 1Ki 10.1-10. Nəboḅ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləḅesəsəloḅ həni.

nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsa tibatbat səhor ta mō. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməŋai.”

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluŋoh sal, aŋan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anaŋ mai aŋaŋ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aŋagw gail ase?” ⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aŋagw gail bogai! ⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aŋagw, o aŋavinegw o anana sagw.”

13

*Nəbol pusan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)*

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nabiltiŋoh logəm, bənbəŋ garu lan, gol ke isah len nabot hən bəbətah, ale naluŋoh loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosoḅur mai galito len nəbol pusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur naḅisal, ale nəman naməsav logəm, luhan pīs gail. ⁵ Galevis lorus len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iŋan vəkad 100, sua iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariŋan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, guḅol pusan mōs nəsa?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaŋ hən ke mətḅeləboi nəsa tosusuah len natohan pipihəlan aGot len nəmav be aGot sədəŋ hən ke galit ləḅeləboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon tomaḅur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən bəpul hən. Avil avan ideh tomətahun bəḅeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nusor mai galito len nəbol pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsələboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm vōnḅon,
pəpadaŋ nədariŋalit eḅulḅulol,
ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,
ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

* 13:15: Isa 6.9-10

16 Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŋamito bathut ke lotosəsəloŋ. 17 Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəbur loləŋon masuŋ ke lətaris nəsa məttorisi, be ləsarisi, loləŋon masuŋ ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttoəsəloŋ həni, be ləsasəsəloŋ həni.

*AYesu isor vəsvəsai nəbōl pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

18 “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nəbōl hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. 19 Namisurhuwit torus len naŋisal esumian nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihabəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuŋ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. 20 Namisurhuwit torus len naut tobaŋ vat esumian alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, ale vəha-sua ŋai lotəgau gati len nakemkeman. 21 Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŋ todaŋ bībari o avan ideh bəmədas buni gol ləbələŋon bīsa, dereh limayoh tutut, luteh dan nədəlomian len nasoruan. 22 Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esumian alat lotosəsəloŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuŋ-an hən nəmauran ta daməŋai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səvan. 23 Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esumian alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotoŋan masuŋ. Sual iŋan vəkad 100, sual iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30.”

Nəbōl pusan hən nawit mai naliol tosa

24 AYesu ikel nəbōl pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. 25 Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* 26 Nəboŋ nawit totov, tubat bīvan, naliol tosa am itov. 27 Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasub, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sam be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ 28 Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Ŋa naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ 29 Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mətbeputi, dereh mətəput mədas nawit am. 30 Riŋ gəlar pīsi aritov bōnbon vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpehun gəlaru, baŋis tuan naliol tosa hən ləbepəŋasi, ale baŋis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.’ ”

*Nəbōl pusan hən namisurhumastat
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)*

31 AYesu ibol pusan tətəs ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. 32 Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəboŋ totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŋodŋod salit len nəpashət gail.”

*Nəbōl pusan hən nayis
(Luk 13.20-21)*

33 AYesu ikel nəbōl pusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhaŋut sua tolavi. Ebundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totov.”†

* **13:25:** Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † **13:33:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosobur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor.

³⁴ AYesu ikel natgalen p̄isi mai naluṽoh gail len nēbol p̄usan. Nəbōŋ tosor mai galito, ikel nēbol p̄usan akis ŋai.† ³⁵ Igol tomaienən hən b̄igol nəsa ahai kelkel ur tokele b̄isarpoh ke,

“Nəbōŋ nəbēsəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nēbol p̄usan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natuḅatan, nəbōŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vāsvasai nēbol hən naliol tosa

³⁶ Beti aYesu eriŋ naluṽoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm hēni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nēbol hən naliol tosa len nəmarireu.”

³⁷ Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, ³⁸ ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsə masuṽ tovi tēmat. ³⁹ Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natēmat. Nəbōŋ hən nəmatuan evi nəbōŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit p̄isi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. ⁴⁰ Sumān alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol tosa hən nəhab b̄ihani, dereh timagenan len nagilen hən natit p̄isi. ⁴¹ Dereh aNatun Nəvanuan tesəvat aŋel san gail hən ləbepəpəhun galit p̄isi lotogol nəvanuan b̄igol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natohan pipihabəlan. ⁴² Dereh aŋel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsə; len naut enan dereh litaŋ, likat b̄urb̄ur nariṽolito. § ⁴³ Beti alat lotonor dereh lesuṽan namityal tomial habat len natohan pipihabəlan aTēmalito. Nəvanuan tokad nədarinjan tesəsəloŋ!

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosoḅur, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaḅi. Itavun tətəs hēni. Ale len nakemkeman san ivan, eḅur hən natit p̄isi tokade ale ia ṽur nəmarireu enan hən b̄ikad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toṽur natit gail, p̄ur hən gail, todoŋ nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəbōŋ tosaḅ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, p̄ur hən natit p̄isi tokade, ale ia ṽur nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməŋod totiltile tosoḅur tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəbōŋ topul, lolivi vahut, lobətah, losəŋon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəbōŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit p̄isi. Aŋel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsə dan alat lotonor. ⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsə vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litaŋ, likat b̄urb̄ur nariṽolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətoləboi səhot natgalen p̄isi māu a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləboii.” ⁵² ŋa ikel mai galit ke, “Ahai p̄usan hən nalo siMoses togəm vi ahai susur len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai p̄usan enan esuṽan amahean naim topul hən nakontit gail. Eriŋ natgalenan len naut sua hən ləbəsuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

*Lomətahun aYesu len naut a Nasaret
(Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)*

† **13:34:** Hən naves 34-35, Mak 4.33-34 * **13:35:** Psa 78.2 § **13:42:** Nəhab egai tosor husuri epud vəsə vagol nametəlai tovi wai.

⁵³ Nəboŋ aYesu tokel nəbol þusan galenan tonon, erin naut enan. ⁵⁴ Ale nəboŋ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, eþusan len naim nəboŋbonan salito. Galit luþan, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaŋan hən þigol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savi anaton ulumān sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsan aMeri a? Aŋan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale aŋavinen gail þisi ləsatoh mai gidato a? Bimaianan, ilav natgalen a be? Savi gai hən bimaianan!” ⁵⁷ Ale nəlolit epəŋasi, lomətahuni. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut þisi loputsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasəbur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

14

Nəmatan siJon Baptais (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ Nəboŋ aHerot Antipas tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədaŋan hən þigol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaianan husur a mō igol ke lototah gat aJon, rinji len naim bəbaŋis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aŋan aFilip tosəhar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəbesəhar alitenan.”* ⁵ AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nəlol paŋpaŋ sinaluʋoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboŋ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhaʋur habat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən bəviol hən natideh gai bələŋoni maii. ⁸ Na nəboŋ anan tokel maii hən nəsa hən bəusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!” ⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi. ¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaŋis, luta kotov nəkadun aJon. ¹¹ Loriŋ nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan. ¹² Beti ahai susur siJon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000 (Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nəbot sua, erin naut enan hən bitoh səbon len naut toḃəbesw. Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsəlon həni, loriŋ nəbilitivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ Nəboŋ aYesu tomariŋ dan nəbot, eris nəbilituluʋoh, nəlon itaŋis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan þisi tia. Səvat naluʋoh van, hən ləbēvi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbēvuri.” ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit māu mitilav nəhanian mai galito.” ¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.” ¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.” ¹⁹ Beti ikel mai naluʋoh ke lebətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Ebur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale lopəpəhun gail mai naluʋoh. ²⁰ Galit þisi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi

* **14:4:** Lev 18.16, 20.21

12 lopul.* ²¹ Ikad alalumãan lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpøhaũt mai alahutai am.

*AYesu iyar len næþon næwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)*

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len naþot hæn læþeil a mïo vi lan nøtarhøt nabiltiwai. Ale gai esøvat naluũoh gail hæn læþeriŋ naut enan. ²³ Næboŋ tosøvat galit tonon, aYesu etøvehuh sæbon vi lan naũehuh hæn ðisor mai aGot. Ale næboŋ naut togomgom itoh sæbon ei. ²⁴ Len namityal enan, naþot isal vi rivuh a tut dan nøtan. Nøwai ekudkud vapus, gol iũvas naþot husur isoh ður nælan. ²⁵ Len nadudulan somĩlan naut sælan sal be aYesu egøm hæn galito, iyar len næþon nabiltiwai. ²⁶ Næboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar þoniwai, nækadulit eũurũur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷ Vøha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke, “Samtemøtahw! Møteil ðuri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van hæni ke, “Nasuð, ðevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len næþon næwai van hæn gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gømai!” Næboŋ aPita tomariŋ dan naþot, iyar þoniwai van hæn aYesu. ³⁰ Be næboŋ aPita toris nælan todaŋ, emøtahw, etuðat sar maduŋduŋ ale ikai ke, “Nasuð, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vøha-sua ŋai aYesu isar hæn navølan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhðelomian ŋai, næloŋ eur ginau mabe?” ³² Ale næboŋ artosah len naþot, nælan idar buni. ³³ Beti alat len naþot lulotu hæni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Næboŋ lotolav tukot len nabiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Næboŋ alat len naut enan lotokøta læboi aYesu, lopisul van hæn naut þisi todar vis naut enan ale losøhar alat lotomøсах van hæni. ³⁶ Loŋiri ke tidaŋ hæn læþibar ŋai nasuŋarhøt nahurabat san, ale galit þisi lotobari lumaur.

15

*Inor ke niben nævanuan ðiveveu o nælon mïau?
(Mak 7.1-13)*

¹ Beti naFarisi gail mai ahai þusan hæn nalo luyar a Jerusalem gøm hæn aYesu, luke, ² “Imabe ahai susur samĩ gail lupal sob dan naþisal hæn naũide sihaũt sidat gail ta sutuai? Husur læsakøkasøval næboŋ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mætøbur kotov nalo siGot mïos mætũehusur naũide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Þutsan atømaŋ mai anaŋ matmat len nænauan samĩ,’* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todaŋ hæn atøman o anan, gai timat ebun mïau.’* ⁵⁻⁶ Avil gamito, mætumakuv dan nalo siGot hæn mætũehusur naũide samit ta sutuai næboŋ mættoþusan ke, ‘Avan ideh þikel mai atøman o anan ke, “Nøsa notokade hæn næþevi tarhøt samĩ, noviol hæni tia mai aGot. Gai ðigol ðimagenan, inor ŋai ke asike eputsan atøman len nænauan san.”’ Gamito, mætugol ke nakelean siGot evi naut kæmas ŋai. ⁷ Møtovi nævanuan gøgøras ŋai. Nøsa aGot tokele len nabuŋon alsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “Nøvanuan galegai loputsan nahøsaŋw len nasoran salito,
be len nælolito, lunau ke notovi naut kæmas.

⁹ Lulotu soþuer hæn ginau,
loþusan hæn nakelean sinøvanuan,
hum tovi lo saŋw.’ ”*

* **14:20:** 2Ki 4.42-44 * **15:4:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **15:4:** Exo 21.17; Lev 20.9 * **15:9:** Isa 29.13

Nəsa igol nəvanuan saveveu?
(Mak 7.14-23)

¹⁰ Beti aYesu ekis naluṽoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəlonj hən nəsa notokele, məteləboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəpan togol nəvanuan tobiṽiṽiṽal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuṽon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboṽ naFarisi gail lotosəsəlonj hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii māu a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh teput kuvi. ¹⁴ Riṽ galit lesuh! Lovi metḅesw gail lotosəhar alat ləsəkəta. Nametḅesw sua ḅesəhar nametḅesw togon, dereh gəlar p̄isi ariteh, arimasur len naḅur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətoləboii tia ke natit p̄isi tovi lan nəpan nəvanuan, evi lan natəbaṽ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuṽon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian toḅur kotov nəlahan, naitian tosa, navənahān, naliboṽan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsān nəvanuan o tomədas nahəsān aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan loḅiṽiṽiṽal len nəhon aGot. Naṽide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

Nadəlomian sitobtaKenaan
(Mak 7.24-30)

²¹ Beti aYesu eriṽ naut a Kalili, evi lan naut pəpadaṽ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² AtobtaKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsa!” ²³ Be aYesu sasor vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehusur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ṽai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Na alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasub, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəḅilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəḅibar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasub, be nalipah gail loləboi ləḅihan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuṽ! Tevisi m̄os gaiug hum gotoləṽoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isobur lumaur

²⁹ AYesu eriṽ naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəḅiltiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan naṽehuh, ebətah ei. ³⁰ Nabiltiṽoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, nametḅesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, naḅut gail mai isobur am. Loriṽ galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹ Naluṽoh lumaṽmaṽ len nəsa lotorisi. Naḅut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivoṽəvoṽ, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametḅesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalalan siGot silat a Israel.

AYesu evəṽan alalumān lotovi 4,000
(Mak 8.1-10)

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itaṽis alategai, husur lutah mai ginau len nəmariboṽ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləḅihani. Nəsələṽon nəḅesəvat galit van malkəkāt. Nəḅigole, dereh limatmatioṽ husur naḅisal salito.” ³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut toḅḅesw

topat səbõn maiegai, namtilav natuhbëta tihau mabe hən namtbëvəjan nabiltiľvoh egai?” ³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbëta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵ Nə aYesu ikel mai naluľvoh ke lebətah len tan. ³⁶ Ilav natuhbëta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eďuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpəhuni mai naluľvoh. ³⁷ Galit ĩisi luhan vəhanukub. Ale losəjon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul. ³⁸ Ikad alalumńan lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatpəhəvut mai alahutai gail am. ³⁹ Beti aYesu esəvat naluľvoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

Lous taltal hən aYesu hən namerikel (Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Boŋ sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləjon ke aYesu tigol nəsaban, nə lousi hən bəvusan galit hən namerikel hən nəmav. ² Be aYesu isor var galit ke, “Nəboŋ namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməŋai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətoləboi mətberis nəsa tovisi len nəmav, ale vəha-sua nəi mətoləboii ke naut tivoi o tisa, be mətodədas mətberis ləboi namilen nəsa tovisi len nəboŋ gail ta daməŋai. Mitimabe? ⁴ Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətsədaŋ len aGot sunńan apəhəvut tohusur aulumńan tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol nəi namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu eriŋ galito, ivan dan galito.

Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail (Mak 8.14-21)

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləbesəjon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito nə ike, “Gamit məttoCAD natuhdəlomian nəi, mətuhol husur nabəta mətəkəde hən nəsa? ⁹ Mətsaləboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbëta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail ĩisi məttoşəjoni a? ¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbëta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail ĩisi məttoşəjoni a? ¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta mńau a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!” ¹² Beti len namityal enan nəi lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgauan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas nařusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

APita ikel kot aYesu (Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur sual am.” ¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” ¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷ Ale aYesu ikel maii ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatun aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot

* **15:39:** Datsaləboi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləboi nəi ke topat tarhəbiltiwai Kalili.

* **16:9:** Mat 14.15-21 * **16:10:** Mat 15.32-38

natenan, be aTəmagw len nəməv ikel vəhoti mai gaiug. ¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədañan hən nəmatan edədas bəsəhor galito. ¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihabəlan aGot len nəməv mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai tasi tia len nəməv. Ale natideh gəbidañ həni len navile a pan, evi nəsa aGot todañ həni tia len nəməv.”* ²⁰ Beti aYesu ikel p̄uli hən ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)*

²¹ Len nəboñ enan van, aYesu etuḅat keke iparpar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasləñon tisa vəsa len nəvide tosoḅur len navəlan alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nəmariboñ ḅitor dereh aGot tigol tile məhat. ²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhəte, etuḅat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasuḅ! Natgalenan salevisi hən gaiug!” ²³ Be ipair van hən aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəḅipes həbetw hən nəḅiteh. Nənanuan sam̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləñoni, lohusur naləñonian sinəvanuan ŋai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh ḅike ḅehusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləñonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ²⁵ Husur avan ideh ḅike ḅiwol hən nəmauran san gabag hən ḅetəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be nəmauran san ḅimasig m̄os ginau, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ²⁶ Nəvanuan ḅikad natit p̄isi len navile a pan, be nəmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nəsa? Nəvanuan eləḅoi ḅeviol hən nəsa hən ḅikad nəmauran enan a? ²⁷ Bathut aNatun Nəvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aṅel san gail len nədañan mai namənas seTəman. Len nəboñ enan, dereh tilav nəp̄urp̄uran mai nəvanuan gail hən natit p̄isi lotogole, tinor hən nəsa lotogole.* ²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian siNatun Nəvanuan hən ḅeil a m̄o hum aKiñ.”

17

*Namənas kitin siYesu
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)*

¹ Len nəmariboñ toməlevtes husur nəboñ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmiḅan, aJemes mai aJon. Esəhar galit səḅolito vi məhat len nəvəhuh sua tosaḅsah. ² Ale len nəholito egəm tile, nəhon em̄ial hum namityal, nahurabat san egəm pəhapəhw buni vabilbil.* ³ Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi hən dattotoh gegai. Gəḅeləñoni, dereh neum hən nəpasvaləval titor, tesua esam̄, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nəboñ aPita tosor sal, nəməvukasw tom̄ial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nəməvukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulum̄an notoləmas buni, notohəhəḅur həni. Səsəloñ husuri!” ⁶ Nəboñ lotosəsəloñ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nəlolit epil vəsa. ⁷ AYesu egəm hən galito, ibar galito, ike, “Mitile məhat. Samtemətahw.” ⁸ Ale nəboñ lotokəta vi məhat, lokəta ris aYesu səḅon ŋai, ləsaris avan ideh am.

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23 * **16:27:** Psa 62.12; Rom 2.6 * **17:2:** 2Pit 1.16-18

⁹ Nəboŋ lotomariŋ vi pan len naʋehuh, aYesu ikele hən galit ke, “Samtikel ur nəsa məttorisi mai avan ideh am vir aGot biŋol aNatun Nəvanuan bile məhat dan nəmatan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai pusan hən nalo luke aElijah timasgəm a m̄o, be lukele hən nəsa?”* ¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhət sua, aElijah dereh tegəm a m̄o hən biŋol təlmam hən natit p̄isi ləb̄inor. ¹² Be len nətarhəte am, nukele mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale nəvanuan gail ləsakəta ləboii, lugol nəsa lotoləŋoni həni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləŋon tisa vəsa.” ¹³ Len namityal enan ŋai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur

(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam dan naʋehuh tonon, logəm hən naluʋoh, ale aulum̄an sua egəm hən aYesu, etəŋedur bathurien, ¹⁵ ale ike, “Nasuḅ, gilolosa hən anatugw ulum̄an husur nahumatmat ibari gol ke eləŋon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-səb̄soḅur len nəwai am. ¹⁶ Nosəhari van hən ahai susur sam̄ gail avil lodədas ləbiŋol b̄imaur.” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai məttoḡətahun nadələmian, məttoḡəsur naḡisal tosa tokaḅkaḅur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuḡar dələmian van van van nupetəmas həni. Səhar natətai gəmai!” ¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səb̄olit maii ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtḡəhut natəmat enan?” ²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadələmian samit em̄idol, ekəkereh masuḅ. Husur nokitin mai gamit ke, mətḡikad nadələmian hun namisurhumastat tomarisoris mətoləboi mətḡikel mai naʋehuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədasi mətḡigol natesua, dereh mətoləboi mətḡigole.”*

AYesu isor tətasi husur nəmatan san

(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)

²² Nəboŋ ahai susur gail lotoḡonḡon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. ²³ Dereh ligol timat, ale len nəmariboŋ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ahai susur gail loləŋon isa masuḅ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai pusan sam̄, eḅur nətaks hən naim siGot m̄au a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboŋ toḡis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a m̄o maii ike, “Simon, len nənauan sam̄ nəsa inor? Nau nakiŋ gail len navile a pan. Ase eḅur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametḡos gail a?” ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametḡos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaienan, savi len anatulit gail hən ləḅəḅuri. ²⁷ Be hən asike nəlolit ḡipaŋpaŋ, givan hən nab̄iltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəḅisah həni, səŋav hən nabuŋon ale dereh gisaḅ nakoin tovi nəstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito m̄os nətaks sidaru.”

* **17:10:** Mal 4.5 * **17:20-21:** Naloḅulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 21 Avil məttoḡəboi mətḡəhut tomagenan nəboŋ mətəḡəhan be məttoḡor tuḅ ŋai. † **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi naḡurḡuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua. ‡ **17:27:** Nəstater evi nakoin sua tovi naḡurḡuran hən nauman hən nəmariboŋ tovat.

18

Ase iyalyal səhor galit am

(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?” ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mətbipair dan naʋide tosa samito hən mətbəsumian atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətobis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh bəriŋ gai hum tovi ut kəmas sumian natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh tohəhaʋur hən natuhtətai sumian egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaʋur hən ginau nəbitah maii.

⁶ “Ale avan ideh bigol atuhlahutai sua, tokad nadəlomian len ginau, bitech len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas hən bimadunđun butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləbvisi. ⁸ Ale, navələm o nariem bigol gaiug gəbigol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be nariem bisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbikad nariem gəlar pisi arbiivoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab topan vi sutuai. ⁹ Namətam bigol gəbiteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be namətam bəsua biḃesw, natenan esəhor gəbikad namətam gəlar pisi arbiivoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəbol pusan husur nasipsip tomasig

(Luk 15.3-7)

¹⁰⁻¹¹ “Mətelələgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukel mai gamit ke, anel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən ləbisor mōs galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh bikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriŋ lotovi 99 lesuh len naʋehuh hən bia doŋ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale bisabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləŋonian seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh bimasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian bigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbon, kel pərpəp hən nəsa tosa gai togole maii. Gai bəsəsəlōŋ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni sumian na-ke-wawa-an len nadəlomian. ¹⁶ Be asike bəsəsəlōŋ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəbəhusur natosian siGot toke, ‘Nəboŋ avan ideh bikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil pərpəp len na-ke-koti-an sinəvanuan toru o totor am.’* ¹⁷ Be asike bəsəsəlōŋ husur galito, kel ur natit pisi mai nəbonbonan kavkav silat lotokad nadəlomian len

* **18:6:** Nabiltivat enan eməlas habat, natonki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən bəgəm vi flaua.

† **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito. * **18:16:** Deu 19.15

naut enan. Asike ðesəsəlon husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan sam̄ riŋi tesum̄an nametðos səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

¹⁸ “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəb̄ikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəb̄idam̄ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todam̄ həni tia len nəmav.* ¹⁹ Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit ðeru arb̄ikad nənauan ðesua husur natideh len navile a pan, nəsa arb̄eusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole m̄os gəlaru. ²⁰ Husur toru o totor lotobon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narub̄atian

²¹ Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua ðigol nəsaan tabtab hən ginau, nerub̄at nəsaan san vəha-vis? Nerub̄at gail vəha-məlevru a?” ²² AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke gerub̄at gail səŋavur vəha-məlevru vəha-məlevru.† ²³ Imaienan, natohan pip-ihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. ²⁴ Nəboŋ totub̄at us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi naŋurŋuran hən nauman hən nasihau tovi 15. ²⁵ Husur atenan todədas ðisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teŋur hən asoan mai anatun gail hən ləb̄egəm vi slev gail ale teŋur hən natit p̄isi am gai tokade, hən ðisar gel nəkabut san. ²⁶ Ŋa naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit p̄isi mai gaiug.’ ²⁷ Nəlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən ðivan.

²⁸ “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.Š Ale naslev itah gat togon, tubat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’ ²⁹ Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ ³⁰ Be naslev ta m̄o emətahuni. Ivan, gole hən ləbitah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir ðisar gel p̄is nəkabut san. ³¹ Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŋ, ale lua kel ur natit p̄isi lotovisi mai amasta salito. ³² Ale amasta ekis naslev ta m̄o gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsə batbat! Ginau nukas kuv nəkabut sam̄ p̄isi husur goŋir ginau həni. ³³ Ivoi am gətalolosa hən naslev togon sum̄an ginau notololosa hən gaiug.’ ³⁴ Ale len nəlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəköl hən naim bəbaŋis hən ləb̄igol niben atenan ðepəŋas vir ðisar gel natit p̄isi gai tokabut həni. ³⁵ Len naŋide tomagenan, len nəlomito asike mətberub̄at kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

19

Natiŋosan (Mak 10.1-12)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. ² Nəb̄iltiŋuoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

³ Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləŋon ke tekəkös len nasoruan san, mədäs nahəsän ale lousi ke, “Inor hən aulum̄an ðetiŋos hən asoan, riŋ gaŋulani husur nənauan o naləŋonian sitenan ŋai a?*” ⁴ Ris aYesu tosor var

* **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23 † **18:22:** Nəboŋ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasrub̄at nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanonjan teŋuer. § **18:28:** Natenarius evi nəvat naŋurŋuran hən nauman hən nəmaribon tosu. * **19:3:** Natiŋosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arb̄ilah am.

galit ke, “Mətsaʿvuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natuʿbatan aGot igol nauluṁian mai napəhaʿvut a?’* 5 Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, nauluṁian dereh teriŋ atəman mai anan hən beudud mai asoan, ale aresua suṁian artovi niben tosua ŋai.’* 6 Husur arsaru am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.” 7 Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Nauluṁian tilav naləbulat hən natiʿvosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?’* 8 AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idamṁ həni ke məttotiʿvos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuʿ, avil sutuai len natuʿbatan, səmaiənan. 9 Be nukel mai gamito ke nauluṁian ideh totiʿvos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaʿvut ideh am, atənan igol naitian toʿbur kotov nəlahan.” 10 Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlahan nauluṁian tokade mai asoan bimaiənan, nəlahan toʿbuə ivoi am.” 11 Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan p̄isi loləboi ləbesəsəloŋ səhot napusanənan enan, be aGot ilav nədaŋan mai galevis ŋai hən ləbeləboi ləbigole. 12 Husur sogsog galevis lovi sogsog nəboŋ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsələh m̄os natohan pipihabəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losuṁian sogsog gail. Avan ideh toləboi besəsəloŋ səhot natenan, tesəsəloŋ səhoti!”†

AYesu mai alahutai
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

13 Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən bəriŋ navəlan gəlaru len galito ale sor tuʿ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. 14 Be aYesu ike, “Mitidamṁ hən alahutai ləbēgəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi silat lotosuṁian alategai.” 15 Ale nəboŋ aYesu toriŋ navəlan gəlaru len galito tonon, eriŋ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

16 Len nəboŋ sua, aulumṁian sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai p̄usan, nigol natit tovoi sa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” 17 AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ŋai tovoi. Be gəb̄ike gəb̄evi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaŋ gail siGot tokele.” 18 Ike, “Nakelean todaŋ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,‡ sagigol naitian toʿbur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibonŋ len nakotan, 19 geputsan atəmaṁ mai anamṁ len nənauan samṁ, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suṁian gotoləmas bun gaiug gabag.”* 20 Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen p̄isi tia. Nəsa ipat sal hən nəbigole?” 21 AYesu ikel maii ke, “Gəb̄ike gəb̄inor kavkav len nəhon aGot, gia p̄ur hən natit p̄isi samṁ, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolənan aGot totəgau gati m̄os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

22 Nəboŋ nəmantuhmar tosəsəloŋ hən natenan, ivan, eləŋon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isəbur. 23 Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idaŋ habat hən avan ideh topul hən natite bəbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav.” 24 Ikele am ke, “Idaŋ habat hən nəkamel bəbis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən

* 19:4: Gen 1.27, 5.2 * 19:5: Gen 2.24 * 19:7: Deu 24.1-4; Mat 5.31 † 19:12: Sogsog evi nabuai o nabuluk o nauluṁian ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi. ‡ 19:18: Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samṁ o naləŋonian samṁ ŋai. * 19:19: Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

nəvanuan topul hən natite bēbis len natohan pipihabəlan aGot.”²⁵ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, ahai susur gail luŋaŋ habat, luke, “Bimaienan, as tebis lan? Səkad avan ideh bīkad nəmauran vi sutuai!”²⁶ Beti aYesu ekəta bonus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbīgol natenan, avil aGot eləboi bīgol natit pisi.”²⁷ Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit pisi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?”²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəboŋ navile a pan biveveu, nəboŋ aNatun Nəvanuan bēbətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum akiŋ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətēbətah len nabiltihai bətbətah gail lotovi 12 hən mətēpəpəhəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.”²⁹ Ale avan ideh torin naim gail o aʋan gail o aʋavinen gail o atəman o anan o anatan gail o nətan mōs nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii.³⁰ Ale nabiltivanuan isobur gagai, asike lovi natideh; ale isobur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu eʋusan am ke, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan somilan hən bidas lalumān mōs nauman hən nəhol nakrep san.”² Lous nəvat ale idam hən bēʋur galit hən natenarius hən nəmariboŋ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san.”³ Len namityal toməlapat dudulan evivile tətəs, ale eris alalumān lotoil kəmas len nəmaket.”⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh neʋur gamito tinor.’⁵ Ale luvan. Len natuʋlial mai len namityal totor ut mədau, len naʋide tomaienən, amahean idas lalumān tətəs.”⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətəoil kəmas gegai len nəmariboŋ kavkav?’⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbəum.’ Nə ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətəvi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸ “Nəboŋ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalumān nauman gəmai ale ʋur galito, tuʋat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.’⁹ Ale nəboŋ alat lototuʋat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua.”¹⁰ Ale nəboŋ tobar alat lotoil a mō, lunau ke ləbīkad nəvat bəsəhor galit lotogəm a tahw. Be eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua ŋai.”¹¹ Nəboŋ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsahəhəʋur hən nəvat,¹² luke, ‘Alategai lotomadhagəmai, loum husur nəhaua tosua ŋai, be gaiug, goʋur galito pitoʋ hən ginamito. Be ginamito, namttodaŋ bur nabiltiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboŋ kavkav!’¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaŋ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe?’¹⁴ Lav nəvat tovi esaŋ, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug.”¹⁵ Gunau ke sanor hən nəbīgol nəsa notoləŋoni hən natit sagw gail a? Nələm itəbulol bulos ginau husur noviol habat a?”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh.”

*AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san
(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)*

* **20:2:** Natenarius evi naʋurʋuran hən nəmariboŋ tosua.

¹⁷ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən bisor mai galit səbolito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləbisor vilesi, bilas habat həni, ale p̄os gati len nəhai balbal. Be len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

*Nausian sinan aJemes mai aJon
(Mak 10.35-45)*

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatum ulum̄an gəlaru gəm hən aYesu, etəgedur bathurien hən b̄eus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboŋ gəb̄evi Kiŋ, alarmiṽan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərb̄emun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an ginau nəb̄emun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrb̄igole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəb̄idam̄ həni. Ipat len aTəmagw hən b̄idam̄ hən ase arb̄ebətah ei, husur gai eutaut hən naut eru m̄os gəlaru.”

²⁴ Nəboŋ ahai susur tosəŋavur am lotosəsəloŋ hən natgalenan, nəlolit epəŋas alarmiṽan. ²⁵ Be aYesu ekis galit p̄isi gəmai, ike, “Mətoləboii ke nəgavna hən nametb̄os gail lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, nəvanuan totibau salito loil a m̄o hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a m̄o hən gamito, gai tegəm vi slev samit m̄au. ²⁸ Tesum̄an ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləb̄evi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən b̄evi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən b̄evi na-p̄ur-kuvi-an m̄os navivilean hən nəvanuan tosəbur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*AYesu igol nametb̄esw eru arokəta
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nabiltiṽoh lohusur aYesu. ³⁰ Ikad nametb̄esw eru artobətah len nəgarhəp̄isal, ale nəboŋ artosəsəloŋ həni ke aYesu toṽot van, arukai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluṽoh losivoh len gəlaru hən naut b̄eb̄ut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləŋon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasub, namroləŋon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

*AYesu ebis len naut a Jerusalem hum akiŋ
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəṽehuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtoŋki ulum̄an san. Sah ruḃat gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan

ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ɲai ke, ‘Nasuḅ timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ɲai dereh atenan tidam̃ hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur bisarpoh. Ike,

⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke,

‘Geris! AKiɲ sam̃ egəm hən gaiug,

nəlon emədau, ebətah len natonki,

natuhtonki ulum̃an tovi anatum natonki sua.’ ”*

⁶ ɲa ahai susur eru aruvan, arugol ɲai nəsa aYesu tokel mai gəlaru.

⁷ Arosəhar natonki mai natuhtonki gəmai, ale aroriɲ nahurabat naut susus

gail len gəlaru hən aYesu ɲebətah len gail. ⁸ Nabiltiɭoh luɭolsan nahurabat

salit gail metɲisal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail

husur nametɲisal. ⁹ Alat lotoyar a m̃o hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke,

“Hosanna van hən aNatun ulum̃an siTevit! Putsani!

AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasuḅ!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

¹⁰ Nəboɲ aYesu tobis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taɧtaɧor,

lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” ¹¹ Naluɧoh luke, “Ahai kelkel ur bogai,

aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvahir naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu eɓis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotoɲur

hən natit gail mai alat lotoɧur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel

hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoɲur hən nətav gail.† ¹³ Ale ikel mai galit

ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən na-sor-tuɧ-

an,’* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənənah gail.”*

¹⁴ Nametɲesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis

naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai ɲusan gail

hən nalo nəlolit ipaɲpaɲ nəboɲ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan ɲisi

lotomaɲmaɲ lan, mai nəboɲ lotosəsəloɲ hən atuhlahutai lotokai len naholəvat

to dar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun ulum̃an siTevit! Putsani!”

¹⁶ ɲa lous aYesu ke, “Gosəsəloɲ hən nəsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel

mai galit ke, “Evoi, be mətsaɧuruɲ natosian siGot boɲ ideh toke, ‘Gaiug Got

goutaut hən nə-sal-suhi-an m̃os gaiug gabag len nabuɲon atuhlahutai mai len

nabuɲon atuhtətai gail lotosus sal a?” ”*

¹⁷ Beti eriɲ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalen-

mariug.

*AYesu isor len nəhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

¹⁸ Dudulan somilan, nəboɲ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkat.

¹⁹ Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das ɧite soɓuer husur nəhai ibaɲ

lute ɲai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiɧan am vi sutuai!” Vəha-sua ɲai nəhai

nafik enan eməlaɲ.

²⁰ Nəboɲ ahai susur gail lotoris natenan, lumaɲmaɲ. Luke, “Nəhai nafik egai

eməlaɲ tutut maiegai mabe?” ²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit

ke, mətɓikad nadəlomian, nə-lon-uri-an ɲebuer, nəsa tovisi hən nəhai nafik,

dereh mitigole. Be savi natenan ɲai, məteləboi mətɓikel mai naɧehuh egai ke,

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am. * **21:5:**

Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26 † **21:12:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **21:13:**

Isa 56.7 * **21:13:** Jer 7.11 * **21:16:** Psa 8.2

‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. ²² Ale mət̃bikad nadəlomian, natit p̃isi mət̃beusi len na-sor-tuṽ-an, natideh mət̃beusi, dereh mitikade.”

*Nausian husur nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, eḅis lan, ale nəboŋ toṽusan ei, aḅiltihai tutumav mai alat lotoil a m̃o hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-m̃o-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-m̃o-an enan mai gaiug?” ²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mət̃bisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-m̃o-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-m̃o-an aŋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Dat̃bike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mət̃sadəlom aŋon?’ ²⁶ Avil dat̃bike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluṽoh husur galit p̃isi lunau ke aŋon evi ahai kelkel ur.” ²⁷ N̄a lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-m̃o-an notogol natgalenan lan.”

Nəḅol p̃usan husur anatun ulum̃an eru

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mət̃unau ke nəsa? Naulum̃an sua ikad anatun ulum̃an eru, ale ivan hən gəlar sua ike, ‘Anatugw, daməŋai gia um len nəhol nakrep.’ ²⁹ Anatun isor vari ke, ‘Ao, nomətahuni.’ Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hən anatun togon am ikel nasoruan toṽitoṽ hən tokele a m̃o tia. Ale anatun togon isor vari ke, ‘Ale Nasuḅ, nivan bai.’ Wake səvan. ³¹ Len gəlaru, anatun ulum̃an ta be igol nəsa atata səlaru toləŋoni?” Lusor var aYesu, luke, “Anatun atata tosor maii a m̃o.” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito. Nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito saltoyar a m̃o hən gamito vi lan natohan pipihəlan aGot. ³² Husur aŋon egəm hən gamito hən ḅeṽusan gamit hən naṽisal hən nanoran, be mət̃sadəlomi, avil nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito, lodəlomi. Naut kəmas mət̃oris natenan, len namityal tohusuri, mət̃sagəgel hən nənauan samito hən mət̃bedəlom nəsa tokele.”

*Nəḅol p̃usan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, “Səsəloŋ hən nəḅol p̃usan sual am. Ikad naulum̃an tokad nətan. Len naut enan imabul nakrep, eum hən nəhol garu len nətan enan. Ehir naḅur hən ḅegəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut na-kətkəta-təban-aŋ a məhat. Beti idam̃ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləḅirentem, ale eriŋ naut enan len nəyaran sua.* ³⁴ Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən ḅimen, amahean nəhol esəvat naslev san gail van hən alat lotorentem nəhol hən ləḅepəpəhun naṽit nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san gail. Luṽas esua, lugol esua imat ale lotuṽ sual am. ³⁶ Ale amahean esəvat naslev galevis am səhor ta m̃o, be alat lotorentem nəhol lugol naṽide toṽitoṽ hum ta m̃o. ³⁷ Len naməkot esəvat anatun ulum̃an van hən galito, isor mai gai gabag ke ‘Dereh leputsan anatugw ulum̃an len nənauan salito, ligol nəsa ḅikele.’ ³⁸ Be nəboŋ alat lotorentem nəhol lotoris anatun ulum̃an, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan ḅimat. Gəmai, datiparu buni hən

* 21:33: Isa 5.1-2

datbikad natit p̄isi bevi esan nəboŋ atəman b̄imat.’³⁹ Ale lutah gati, bar həni vivile dan nəhol nakrep ale paru buni.⁴⁰ Imaienan, nəboŋ amahean nəhol nakrep b̄egəmai, dereh tigol nəsa hən alatenan lotorentem nəhol?”⁴¹ Lusor var aYesu ke, “Nəvanuan galen lotosa, dereh tilav nəmatan tosa vəsa masuṽ mai galito. Beti tidam̄ hən nəvanuan galevis am ləb̄irentem nəhol, ləb̄ilav naṽit nakrep maii nəboŋ ləb̄imen.”

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mətsaṽuruŋ nategai len natosian siGot a? Ike, “Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor. Ale evi Nasuḅ aGot togol nəvat tomagenan

ale nəboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nəsa togole.’*

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihəbələn dan gamito, ale tilavi mai naluṽoh hən nəvanuan tile ləb̄igol naṽite tovi naləŋonian san.⁴⁴ Avan ideh b̄iteh len nəvat enan, dereh timəḅurḅur, mai avan ideh, nəvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”†

⁴⁵ Nəboŋ ab̄iltihai tutumav mai naFarisi gail lotosəsəloŋ hən nəb̄ol galenan, lunau səhoti ke aYesu tosor husur galito.⁴⁶ Imagenan ludas p̄isal hən ləb̄itah gati, be lomətahw len naluṽoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

22

Nəb̄ol p̄usan husur nəhanan hən nəlahan (Luk 14.15-24)

¹ AYesu ib̄ol p̄usan tətəs mai galit am, ike,² “Natohan pipihəbələn aGot len nəmav imaiegai. Ikad nakiŋ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun ulum̄an.³ Eus nəvanuan isoḅur hən ləb̄egəm hən nəlahan enan. Ale nəboŋ nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləb̄ekis nəvanuan galenan gəmai, be lomətahun ləb̄egəmai.⁴ Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun nabuluk ulum̄an mai natuhḅuluk tokənoh gail, ale natit p̄isi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’⁵ Avil alat akiŋ tous galit ləb̄egəmai, ləsəsəloŋ husuri, luvan. Galit sua evi lan nətan san, togon evi lan naim p̄urp̄ur san.⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədəs bun galito vagol lumat.⁷ Akiŋ nəlon ipaŋpaŋ masuṽ. Esəvat navəshəsoltia san hən ləb̄iṽabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləb̄epəŋas nab̄iltivile salito.⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləb̄egəmai ləsəbar nəsa notoləŋoni tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləb̄egəmai.⁹ Imaienan, mitivan hən nametp̄isal pasil gail, ale nəvanuan ideh mət̄bisabi, usi hən b̄egəm vi lan nəhanan nəlahan.’¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur naṽisal gail. Lokis galit p̄isi lotosaḅ gail b̄onḅon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hən nəvanuan.¹¹ Be nəboŋ akiŋ tob̄is lohoim san hən b̄eris alat lotohan, eris aulum̄an sual ei sasun nahurabat nəlahan.¹² Ale ikel mai ke, ‘Ee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut toḅut hən atenan.¹³ Beti akiŋ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Baŋis gat navələn gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh litaŋ, lides batriṽoriṽ.’”¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isoḅur be ilekis hən evis ŋai.”

* **21:42:** Psa 118.22-23 † **21:44:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 44.

*Ūur nətaks seSisa
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəboŋ lotovan tonon, Luḅonḅon, lusor utaut hən ləb̄igol aYesu ḅekəkos len nasoruan san. ¹⁶ Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke, “Hai p̄usan, namtoləboii ke gokitin, goḡusan hən naḡisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan ḅetibau o ḅevi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datḅeḅur nətaks van hən aSisa māu a? Gunau mab həni?” ¹⁸ Be aYesu eləboi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mətḅigol ke nekəkos? ¹⁹ Ḳusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsan ase arupat len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²² Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan, luḡaŋ, beti loriŋi, luvan.

*Nələhan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)*

²³ Len nəboŋ enan ŋai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer), logəm həni, lousi* ²⁴ luke, “Hai p̄usan, aMoses ikele ke, ‘Aulumān ideh ḅimat anatun ḅeḅuer, aḅan matmat tilah mai nəbatunau enan hən ḅipas anatun gail hən aḅan tomat ḅikad anatun gail.’” ²⁵ Ikad alatmiḅan toməlevru len ginamito. Ahai a m̄o ilah, ale imat, anatun eḅuer. Ale aḅan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aḅan enan am imat, anatun eḅuer, ale aḅan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar alatmiḅan p̄isi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale nəboŋ alatmiḅan p̄isi lotomat, alitenan tu imat. ²⁸ Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiḅan toməlevru ta be, husur ilah mai galit p̄isi?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot mai nədaŋan san. ³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləḅilah, be dereh lesuḡan aŋel gail len nəmav ləsəlah. ³¹ Be datḅisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətəḅurun nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, ³² ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’” Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

³³ Nəboŋ naluḅoh gail lotosəsəlon hən natenan, lumaŋmaŋ len naḡusanan san.

*Nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail p̄isi am
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)*

³⁴ Nəboŋ lotosəsəlon həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luḅonḅon, ³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən ḅekəkos len na-sor-vari-an san. ³⁶ Ike, “Hai p̄usan, len nalo gail, ta be esəhor gail p̄isi am?” ³⁷ AYesu isor var galit ke, “‘Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloḡ kavkav, nanunun̄ kavkav, mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’” ³⁸ Enan evi nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail p̄isi am. ³⁹ Nakelean todaŋ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suḡan gotoləmas bun gaiug gabag.’” ⁴⁰ Nakelean eru enan artodaŋ arovi nəbathut nalo kavkav mai naḡusanan sihai kelkel ur gail p̄isi.”

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləŋon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kiŋ len naut a Jutea, hən naut a Jutea ḅipat akis len navəlan aRom. * **22:23:** Uman 23.8

* **22:24:** Deu 25.5-6 * **22:32:** Exo 3.6 * **22:37:** Deu 6.5 * **22:39:** Lev 19.18

*Anatun ase aKristo, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)*

⁴¹ Beti aYesu eus naFarisi gail lotobonbon, ⁴² ike, “Mət̃binau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?” Lusor vari ke, “Anatun siTevit.”† ⁴³ Beti aYesu eus galit ke, “Bimaienan, nəbon aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike, ⁴⁴ “ ‘Nasub aGot ikel mai aMasta sagw, ke “Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu, vir nəberinj aenemi sam̃ gail pipit nariem̃ gəlaru hən ləbevi ut kəmas.”*’

⁴⁵ “Imaienan, aTevit bekis aKristo hən aMasta san, evi anatun mabe?” ⁴⁶ Be səkad ideh toləboi bisor var aYesu. Len nəbon enan van, galit p̃isi lomətahw hən ləbeus nausian ideh hən am.

23

*AYesu isor tas nabiltiju gail
(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)*

¹ Beti aYesu isor mai naluʋoh gail mai ahai susur san gail. ² Ike, “Ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləbeʋusan hən nalo siGot.* ³ Imaienan, səsəlonj husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mət̃bigole. Avil samtigol tətəʋ hən nəsa lotogole, husur ləsagol nəsa lotopusan hən. ⁴ Lukai tas natit isoʋur, lugol nalo isoʋur am lotodaŋ habat hən nəvanuan behusur gail. Ehum lotobanjis gat natit toməlas habat, ale lotorinj len nəbathuvəson nəvanuan hən beʋusi. Be lomətahun ləbigol natideh hən ləbesusupah mai nəvanuan hən beʋusan natgalenan toməlas. ⁵ Natit p̃isi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləberisi ŋai. Galit, lukad nabokis gail lotosəŋon natosian siGot len gail hən ləbibanjis gail len navəlalit mai nabunəholito.* Be mət̃eris, lugol nabokis gail luʋosʋos, lugol nasum̃arhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. ⁶ Loləŋon masuʋ hən ləbebetah rivuh len nabiltihanen ideh, loləŋon nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nabonbonan. ⁷ Loləŋon masuʋ hən nəvanuan gail ləbike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləbekis galit, ‘Hai p̃usan.’† ⁸ Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai p̃usan,’ husur mətukad ahai p̃usan tosua ŋai, ale gamit p̃isi mətəp̃it̃p̃itoʋ sum̃an na-ke-ʋan-an gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke mət̃tokisi hən, ‘Tata,’ husur esua ŋai evi aTata samit len nəmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai p̃usan,’ husur esua ŋai evi ahai p̃usan samito, evi aKristo. ¹¹ Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito. ¹² Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit mət̃tovi ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̃ovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mət̃okəköl hən nabopita hən natohan pipihəlan aGot len nəmav len nəhon

† **22:42:** NaJu gail p̃isi loləboii ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kinj ta sutuai. * **22:44:** Psa 110.1 * **23:2:** Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləbeʋusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses. * **23:5:** Num 15.38-41 † **23:7:** Len nasoruan ta Kris, lovənoh nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai p̃usan.

nəvanuan gail. Bathut mət̃sabis lan ale alat lotoke ləbēbis lan, mət̃sədañ hən ke ləbis.†

15 “Gamit mət̃tovi ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̃ovi vanuan gəgəras gail ηai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat. Husur len nəyaran samito, mət̃uyar len tan, wol len tas, hən mət̃begəgel hən nadələmian sinəvanuan bəsua ηai, hən b̃ikad nadələmian seJu gail. Ale nəbōŋ tohusur nadələmian samito, mət̃ugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ηai.

16 “Gamit mət̃toil a ño, mət̃tosəhar nəvanuan gail, mət̃ovi met̃besw gail, nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat! Len naṗusanan samit mət̃uke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nagol hən naim siGot, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ 17 Met̃besw gail! Melmel gail! Mət̃oləboii ke naim siGot esəhor masuṽ hən nagol topat lan. Nagol enan egəm siGot səb̃on, husur ηai topat len naim siGot. 18 Ale len naṗusanan samit mət̃uke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naviolan topat len nəmel tutumavan, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ 19 Met̃besw gail! Mət̃oləboii ke nəmel tutumavan esəhor masuṽ hən naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egəm siGot səb̃on husur ηai topat len nəmel tutumavan len natutumavan van hən aGot. 20 Imaienan, avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmel tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsən natideh topat lan. 21 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsən atenan totoh lan. 22 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahəsən nab̃iltihai bət̃bətah siGot, mai len nahəsən atenan tobətah lan.

23 “Gamit mət̃tovi ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̃ovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat, husur nahudhut tosua len nasəṗavuran hən naluhai hun namint, natil mai nakumin, mət̃oviol hən gail mai aGot. Avil mət̃sagol natit totibau gail səhor natgalenan len nalo. Mət̃sagol sanor van hən nəvanuan gail, mət̃salolosa hən galito. Mət̃sariŋ nəlomit len aGot, mət̃sədaŋ lan. Ivoi hən mət̃tagol natgalenan ale sa-nələmit tibōŋbōŋ hən mət̃beviol hən tesua len nasəṗavuran.* 24 Gamit mət̃toil a ño, mət̃tosəhar nəvanuan gail, mət̃ovi met̃besw gail! Mət̃ohisi hən mət̃behusur natuhlo p̃isi, be mət̃sagol nab̃ilititit gail lotopat lan. Ehum mət̃tob̃ir nəwai tur len nəkaliko hən asike mət̃bedələm nahonon ideh, be mət̃odələm nəkamel mət̃sarisi.‡

25 “Gamit mət̃tovi hai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̃ovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat, husur mət̃okəkas navivile hən nab̃iliwai mai nasiloh, be nəlolit eḃiŋb̃iŋal. Nələmit epul hən naləŋon-masuṽ-hən-natite-an mai nagolean hən natideh mət̃toləŋoni. Mət̃sənaun nəvanuan ideh am. 26 Farisi namət̃amit tob̃esw! Kəkas nəlon nab̃iliwai a ño, hən navivile am b̃iveveu.

27 “Gamit mət̃tovi hai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̃ovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat, husur mət̃ohum

† 23:13-14: Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit mət̃tovi ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̃ovi vanuan gəgəras gail ηai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat, husur mət̃uhan nəvat sibatunau pəhaṽut gail, vənoh naim salit gail. Ale mət̃usor tuṽ ebələv hən mət̃b̃ipatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh tipansem habat hən gamito. * 23:23: Lev 27.30; Deu 14.22 § 23:24: Nahonon mai nəkamel, gəlar p̃isi arsaveveu len nalo siMoses.

naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikab buni, be butite epul hən nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am toβos nətan. ²⁸ Gamit mətumaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomito, mətōpul hən nagəgərasan, mətutoh hum nalo savi natideh.

²⁹ “Gamit məttovi hai pusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətoum hən naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətovəhas naburhes silat lotonor len nəhon aGot. ³⁰ Beti, surian məttavoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatoh len nəboŋ setəmadat ta sutuai, asike dattabon mai galito nəboŋ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ ³¹ Nəboŋ məttokəmaianan, mətukel koti ke məttovi anatulit gail, məttosa surian alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. ³² Gamit māu, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototubət həni, mitigol tihav! ³³ Mətovi māat gail mai anatan nəvaipa gail!** Mitigam yav dan nəpanismen hən naut nəmatan mabe? ³⁴ Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisau hən nəmauran tonor, mai ahai pusan gail hən nalo, van hən gamito. Dereh mititahətah hən galevis len nəhai balbal hən ləbimat. Galevis am mətəbilas habat hən galito len naim nabonbonan samito, hut galit van husur nabiltivile visusua. ³⁵ Na nəmatan silat lotonor pisi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tubət len nəda hiApel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatan ulumian aParakiah,†† məttotubuni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot.* ³⁶ Nukel nakitinan mai gamito, nəpanismen hən nəmatan galen pisi, dereh tibar naur ta daməŋ egai.

*AYesu ilolosa hən naut aJerusalem
(Luk 13.34-35)*

³⁷ “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosevat galit van hən gaiug. Akis nuke nigol anatum gail libonbon hum natopəhəvut togol natuhman san gail lubonbon hən bihavhav hən galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot eriŋ gaβulan naim sam gōl eβəbesw.* ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətōris ginau am van vəbar mətəbike, ‘AGot tivoi hən atenan togəm len nahəsan Nasub aGot!’ ”*

24

*AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm həni hən ləbevūsani hən naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətōris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir pisi hən asike ikad nəvat ideh gegai bəpələh len nəvat togon.”

*Natit gail lotovusan nagəman hən nanonjan hən navile a pan
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Beti nəboŋ aYesu tobətah səbon len Navəhuh Oliv, ahai susur san gail logəm həni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ŋais? Nəsa tevusan nagəmaian sam? Nəsa tevusan nəboŋ navile a pan binon?” ⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətələləgau! Avan ideh satəgəras gamito, ⁵ husur dereh tisobur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisobur nəboŋ ləbəkəmaianan. ⁶ Dereh mətəsəsəlōŋ hən nəwalan hən nabiltibalan gail

** **23:33:** Nəvaipa evi nəmat tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol timat. †† **23:35:** Len Zec 1.1 lokis aParakiah hən aPerekiah. * **23:35:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * **23:38:** Jer 22.5 * **23:39:** Psa 118.26

mai na-kel-uri-an hən nabiltibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiṅ gail dereh libal mai nəvanuan sekiṅ tile gail. Dereh nəhanian teḅuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen p̄isi lohūm natuḅatan ṅai hən napəṅasan hən nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-sobsoḅur am len nəboṅ ləḅegəmai.

⁹ “Beti dereh lerinṅ gamit len navəlan alat ləḅemədas tabtab hən gamito mai ləḅigol mətḅimat. Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboṅ enan tisoḅur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, lerinṅ galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḅur. ¹² Ale husur nəsaan ḅipernan naut p̄isi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ḅisoḅur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-daṅ-ḅuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hən natoḅan pipihəḅalan aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi ləḅesəsəlōṅ hən bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

Natit tomədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ Gaiug gotoṽurunṅ nategai, geṽurunṅ ləḅoi. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboṅ mətḅeris nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a m̄o, nəboṅ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol toḅḅəsw vi sutuai,* ¹⁶ len nəboṅ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaṅ ṽehuh. ¹⁷ Avan ideh ḅiṅavṅav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimarinṅ vi lohoim hən ḅitariv kukuv natite dani. ¹⁸ Ale ideh ḅeum marireu san, satetəlmam hən ḅilav nahurabat san. ¹⁹ Len nəboṅ enan nəmauran dereh tidaṅ vəsa habat hən apəhaṽut ideh totian o tovəhasus. ²⁰ Be mitisor tuṽ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipat len nahəḅati naut susus o len nəSappat ideh. ²¹ Nokəmaienan husur len nəboṅ natgalen ḅevisi, na-ləṅon-isa-vəsa-an dereh tidaṅ habat səhor nəboṅ ta sutuai len natuḅatan, vəbar nəboṅ ta daməṅai, ale asike idanṅ səhori tətas am boṅ ideh.* ²² Asike aGot tagol na-ləṅon-isa-vəsa-an tam̄idol len nəboṅ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləṅon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

²³ “Beti avan ideh ḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²⁴ Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotoḅanṅ habat lan. Lətaləḅoi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵ Nalələḅəguan enan, nukele hən mətḅeləḅoi nəsa ḅevisi. ²⁶ Imagenan, nəvanuan gail ləḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo satotoḅ len naut masmas toḅḅəsw!’ samtivan varisi. Ləḅike, ‘Məteris, satususuah lohoim,’ samtedəlomi. ²⁷ Husur, nəboṅ aNatun Nəvanuan ḅegəmai, dereh tehūm nasəḅoropun togol nəmav kavkav tom̄ial, nəvanuan p̄isi lerisi. ²⁸ Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḅon ei.”*

* **24:15:** Dan 9.27, 11.31, 12.11 * **24:21:** Dan 12.1 * **24:28:** Namilen hum ma toke: nəboṅ nəsa notomadhakele ḅevisi, dereh mətḅeləḅoi nəboṅ hən nanoṅan hən navile a pan togəm pəpaḅaṅ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ḅon ei.

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)*

²⁹ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan binoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluŋoh hən nəvanuan gail p̄isi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nəbilitiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləbetətariv bōnbōn hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbevi esan.”*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)*

³² AYesu ike, “Ivoi hən mətbeləboi səhot natsua nəhai nafik beŋusani. Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todumoh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len nəvide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen p̄isi notomadhasor husuri, dereh mətələboii ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləbisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.”

*Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)*

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot Tata səbōn, gai eləboii. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehūm nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludarŋ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobis len nəak.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənau səhot nəsa bevisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit p̄isi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh timaienan. ⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulumŋan toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh tikad napəhaŋut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴² Imagenan, mətəhulahul, husur mətəsaləboi nəboŋ aMasta samit bəgəmai. ⁴³ Be mətələboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

*Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ Ale aYesu ibol p̄usan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bəkətkəta təban naslev san gail len naim san, hən beveŋan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta bivaŋim, bisaḅ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh təhəhaŋur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən

† **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan. * **24:30:** Dan 7.13 † **24:31:** Nəboŋ gotoŋuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9 * **24:38:** Gen 6.9–7.5 * **24:39:** Gen 7.6-24

ħekətkəta təban natit ĩisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut tebəlav.’ ⁴⁹ Beti etuĭat ũas naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋi len naut nəvanuan gəgəras lototohto lan. Len naut enan lutaŋ habat, kat ĩurbur nariŵolit bathut loləŋon isa vəsa batbat.”§

25

Nəĭol ĩusan husur navensus tosəŋavur

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiŋ, ike, “Datələboi datĭenənoŵ hən natoĭan pipihəlan aGot len nəmav, mai navensus tosəŋavur lotolav namial salit, yar van hən ləĭebubur mai naulumian ĩilah.* ² Galit erim lovi hoŵon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoŵon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nabiliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboŋ naulumian ĩilah tovəlo, navensus gail ĩisi losusuh metanoŵ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumian ĩilah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən namial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoŵon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namial sinamit gail ləsəpaŋ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datĭigol ĩimaienan, dereh naoil temidol hən gidat ĩisi. Mitiia ũur ideh samito len naim ĩurĩur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləĭevuri. Be nəboŋ lotoyar van sal, naulumian ĩilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutaĭ maii, lobis lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboŋ namityal topair, navensus lotoŵur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasub, Nasub, səŋav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’ ”

¹³ AYesu imaris kotov nəĭol enan ike, “Imagenan, mətehulahul hən asike mətĭbesumian navensus lotovi hoŵon, husur mətsaləboi nəmariboŋ o namityal hən natəlmaman sagw.”

Nəĭol ĩusan husur naslev totor mai nəvat (Luk 19.11-27)

¹⁴ AYesu isor tətəs husur natəlmaman san, ike, “Natoĭan pipihəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hən ĩivan len nəyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriŋ natit san gail len navəlalito. ¹⁵ Ilav nəvat mai galit ũisusua tonor hən namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vəha-sua ŋai eriŋ naut enan len nəyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nətalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len naŵide tomaienən, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nətalent tosua, evivile, ehir nabur len tan ale itavun susuan nəvat simasta san.

§ **24:51:** Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohto lan. * **25:1:** Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən ĩisor vəsvəsai nəĭol ĩusan toĭusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluĭoh sivensus ĩilah, ale luvan hən ləĭebubur mai naulumian ĩilah mai naluĭoh san. Nəboŋ naluĭoh toru arĭiĭon, nəlahan etuĭat. † **25:15:** Nətalent esua ŋai evi naĭurĭuran hən nauman hən nasihau tovi 15.

19 “Idareh buni amasta sislev galenan etəlmam hən bələboi nəsa lotogole len nəvat san. 20 Naslev, amasta tolav nətalent torim maii, ipat nətalent torim am gəm həni ike, ‘Nasub, gulav nətalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ 21 Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navəlaŋ, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin̄ natit tisoḅur len navəlaŋ. Gegəmai, gehəhaṽur mai ginau!’

22 “Beti naslev, amasta tolav nətalent toru maii, egəm həni ike, ‘Nasub, gulav nətalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ 23 Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navəlaŋ, imaienan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin̄ natit tisoḅur len navəlaŋ. Gegəmai, gehəhaṽur mai ginau!’

24 “Beti naslev, amasta tolav nətalent tosua maii, egəm həni ike, ‘Nasub, noləboii tia ke govi naulum̄an totaltal, len nəmatuan gulav nəhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariv wit len naut gəsədaŋdaŋ namisurhute lan. 25 Imagenan nomətahw, ale nua susuan nətalent sam̄ len tan. Nəvat sam̄ bogai.’ 26 Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa gotovekan. Gəbinau ke notovi naulum̄an totaltal, gəbinau ke notolav nəhanian dan naut nəməməbule lan, gəbinau ke nototətariv wit len naut nəmədaŋdaŋ namisurhute lan, 27 imabe gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar? Gətagol tomaienən, nəboŋ nototəlmam, nətəlav nəvat sagw mai naintəres han.’ 28 Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nətalent dan ategai, lavi mai atea tokad tosəjavur. 29 Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoḅur am maii hən bəpul həni. Be avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani. 30 Naslev sagol natideh savoi, bar həni vivile len nəmargobut, len naut enan dereh tikad nətaŋan mai na-desdes-batriṽoriṽ-an.’

Napəpəhwan naməkot hən navoian dan nəsaan

31 “Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai len namənas hən nəyalyalan san, mai aŋel gail p̄isi, dereh tebətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum nakiŋ. 32 Beti naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh libonḅon len nəhon. Ale dereh tepəpəhun galito hum nəvanuan nasipsip topəpəhun nasipsip gail dan nənani gail. 33 Dereh teriŋ nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair. 34 Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətegəmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia m̄os gamito len natuḅatan, nəboŋ togol navile a pan. 35 Husur nəboŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəboŋ notovi metḅos, mətokis ginau vi lohoim samito; 36 nəboŋ notomalmal hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəboŋ notoməsah, mətokətkəta təban ginau; nəboŋ nototoh len naim bəbaŋis, mətogəm, m̄ədoŋ təban ginau.’ 37 Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasub, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ŋais? 38 Namtoris gaiug gotovi metḅos namtous gaiug vi lohoim sinamit ŋais? Namtoris gotomalmal hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ŋais? 39 Namtoris gotoməsah o namtom̄ədoŋ təban gaiug ŋais len naim bəbaŋis?’ 40 Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ məttogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van hən ginau.’

41 “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətevi tut dan ginau, mətevi lan nəhab topan vi

sutuai aGot toutaut hēni tia mōs natēmat mai aṅel san gail! ⁴² Husur nēboṅ notomalkēkat, mētsavēṅan ginau; nēboṅ notomaduh, mētsēlav nēwai mai ginau; ⁴³ nēboṅ notovi metbōs, mētsakis ginau vi lohoim samito; nēboṅ notomalmal hēn nahurabat, mētsakol nahurabat ideh len ginau; nēboṅ notomēsah o nototoh len naim bēbaṅjis, mētsamēdoṅ tēban ginau.’ ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasub, ṅais namtoris gaiug gotomalkēkat, o gotomaduh, o gotovi metbōs, o gotomalmal, o gotomēsah, o gototoh len naim bēbaṅjis be namtsavi tarhēt sam?’ ⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nēboṅ mētsagole van hēn nēbathudud ideh sagw tovi ut kēmas ṅai, mētsagole van hēn ginau.’ ⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nēpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nēmauran vi sutuai.”*

26

Na-sor-utaut-an hēn lēbitah gat aYesu (Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Nēboṅ aYesu tokēmaienan tonōṅ, ikel mai ahai susur san gail ike, ² “Mētōlēboii tia ke nēboṅ nēmariboṅ ḅeru ḅinoṅ dereh tikad nēPasova, ale aNatun Nēvanuan, dereh leriṅi len navēlan alat lēbiṅos gati len nēhai balbal.”

³ Len namityal enan abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hēn nēvanuan gail, lubōnḅon len nabiltiim sebiltihai tutumav, nahēsan aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hēn lēbigol nagērasian ale tah gat aYesu hēn lēbigol ḅimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nēhanan egai, hēn asike nēvanuan gail lēbeluḅoh hēn lēbiḅal taḅtaḅor, mēdas natit gail.”

Napēhaḅut sua evēhas aYesu (Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)

⁶ Len nēboṅ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. ⁷ Ale napēhaḅut sua tolav nabotel lotoum hēni hēn nēvat topēhw, egēm hēn aYesu tohan. Ilav nabotel enan topul hēn naoil pēhpēhas tosusau, nēvat han totibau, ale eḅiri len nēkadun aYesu. ⁸ Nēboṅ ahai susur gail lotoris natenan, nēlolit epēṅasi. Luke, “Imabe tomēdas natenan? ⁹ Ivoi am taḅur hēni mōs nēvat tosoḅur ale tēlav nēvat enan mai namēsai gail.” ¹⁰ Be aYesu tolēboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mētugol nēlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hēn ginau. ¹¹ Mitinau nategai! Namēsai gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hēn ginau.* ¹² Nēboṅ alitegai toḅir naoil len ginau, eutaut hēn nibegw hēn lēbitavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nēsa alitegai togole, gol ke nēvanuan gail lēḅinau gati.”

Ajutas isor utaut hēn ḅēḅur hēn aYesu (Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahēsan aJutas Iskariot, ivan hēn abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nēḅeriṅ aYesu len navēlamito, mētudaḅ hēn mēḅilav nēvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* ¹⁶ Len nēboṅ enan van, aJutas idas pīsal hēn ḅeriṅ aYesu len navēlalito.

NēPasova namēkot (Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)

¹⁷ Len nēmariboṅ metēkav hēn Nēhanan hēn nabēta sēkad nayis lan, ahai susur gail logēm hēn aYesu, lousi ke, “Golēṅon ke namteutaut hēn gēḅihan

* **25:46:** Dan 12.2 * **26:11:** Deu 15.11 * **26:15:** Zec 11.12

nəPasova a be?”¹⁸ Ale ike, “Mətevi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh məteris naulumian sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai pusan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadaŋ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam.’”

¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləbihan. ²¹ Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”* ²² Ahai susur gail nəlolit isa masuŋ, ale galit v̄isusua lotuŋat usi ke, “Nasuŋ, ase lai? Savi ginau a?” ²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua toriŋ navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̄o, avil atenan toriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa v̄esa tibatbat! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”* ²⁵ Ale aJutas, gai b̄eriŋi len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai pusan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

Nəhanan məkot siNasuŋ

(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” ²⁷ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni ale ilavi mai galito, ike, “Gamit p̄isi mətemun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw b̄isel, eḅusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən b̄eruŋat nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəb̄emuni mai gamit ei.” ³⁰ Beti lokəkai hən nəb̄e hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita

(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit p̄isi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike, “Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip, ale navəshəsipsip ligam v̄isusua.”*

³² Avil, nəboŋ nəb̄imat ale aGot b̄igol nəb̄ile məhat, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³ Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan p̄isi ləb̄igam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” ³⁴ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ŋai, a tahw hən natoulumian b̄ekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau!” ³⁵ APita ikel maii ke, “Ao, naut kəmas nəb̄imat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail p̄isi lokəmaianan.

AYesu isor tuḅ a Ketsemane

(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale nivan ea hən nəb̄isor tuḅ.” ³⁷ Esəhar aPita mai anatan aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etuŋat lolosa, nəlon isa v̄esa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuŋ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

* **26:21:** Psa 41.9 * **26:24:** Psa 22.2-19; Isa 53 * **26:28:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **26:31:** Zec 13.7

³⁹ Nəboŋ toyar van kəkereh am, iḃov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, bike binor len naləŋonian sam̃, gilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ɲai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḃ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətbilele mai ginau len nəhaua tosua ɲai a?

⁴¹ Mətehulahul ale sor tuṽ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon biŋol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

⁴² Ale aYesu eriŋ galit tətəs, isor tuṽ, ike, “Tata sagw, gəḃike sanor len naləŋonian sam̃ hən gəḃilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gəḃike nemuni, gigol nəsa gotoləŋoni!”

⁴³ Nəboŋ tosor tuṽ tononə etəlmam tətəs, isaḃ lotopatmari husur namətalit inoṽ masuṽ. ⁴⁴ ɲa eriŋ galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətəs hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətuṗat sal a? Mətuṗavṗav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai! ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan bəriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiṽoh lototəgau naḃu nəḃalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̃o hən nəvanuan gail losəvat naluṽoh enan.

⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən naṽusaniyan sua mai galit a m̃o, ike, “Nəboŋ nəḃesum̃ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ɲai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esum̃ nətarhon. ⁵⁰ AYesu ikel mai ke, “Tegai, gaiug gigol nəsa gotogəm m̃osi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ ɲa galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naḃu nəḃalan san, ita kotov nədariŋan naslev səbiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel mai ke, “Riŋ təlmam hən naḃu sam̃, bathut avan ideh toḃal hən naḃu nəḃalan, dereh naḃu nəḃalan tigol nəmatan san! ⁵³ Gamit mətsaləboii ke noləboi nəḃeus aTəmagw hən na-vi-tarhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nabiltivəshəŋel tovi 12 gag ɲai. ⁵⁴ Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵ Len namityal enan ɲai aYesu ikel mai naluṽoh ke, “Imabe mətogəm, lav naḃu nəḃalan mai nəbatw gail gəmai hən mətbiteh gat ginau hum notovi vanuan nəḃalan toke tiḃal mai alat lotoil a m̃o? Imabe mətsətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nobətah, noṗusan ei len nəmariboŋ p̃isi. ⁵⁶ Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur bisarpoh.”

Beti ahai susur san p̃isi loriŋi, lugam mətahw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nəboŋ lotogam dani tononə, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi biltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̃o hən nəvanuan gail luḃonḃon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav. Ale nəboŋ toḃis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən bəriŋ nəsa ḃevisi.

* **26:39:** Len nasoruan siGot ta m̃o, nəboŋ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol paŋpaŋ siGot.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin p̄isi ludas vanuan gəgəras gail ləb̄idam̄ hən ləb̄eliblibon̄ ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a m̄o loləboi ləb̄igol b̄imat sile. ⁶⁰ Be ləsəsāb̄ naliblibon̄an ideh tonor hən aYesu b̄imat sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isobur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəb̄igol naim siGot b̄imasirsir ale um tətəs hən̄i len nəmaribon̄ b̄itor.’ ”† ⁶² Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəb̄etətəs gol gaiug? Na-kel-kotian səlaru ekitin a?” ⁶³ Be aYesu sator. Ale abiltihai tutumav ikel maii ke, “Nukel idan̄ mai gaiug len nahəsən aGot nəkadun nəmauran, ke, gəb̄evi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴ AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan b̄ebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidan̄an. Dereh məteris b̄egəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hən b̄evusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləṽon nəvanuan ideh am hən b̄ikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətosəsəlōṽ hən tosor mədas aGot! ⁶⁶ Gamit mətunau mab hən̄i?”

Lusor vari ke, “Inor hən b̄imat! Timasmat!”*

⁶⁷ Beti loṽulai nəhon aYesu, lotuhi, luṽosi.* ⁶⁸ Lohəlası ke, “Kristo, gətavi aKristo gepəhav utaut! Kel mai ginamito, ase iṽos gaiug?”

APita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm hən̄i ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.” ⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!” ⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsən aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadaṽ logəm hən̄i, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəbōṽ namttosəsəlōṽ hən nadolom̄, namttosəsəlōṽ ləboii ke govi auleKalili, nadolom̄ ikel uri.” ⁷⁴ Beti len nahəsən aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəb̄ekitin, aGot tipansəm ginau!”

Vəha-sua ṽai natoulun̄an ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulun̄an b̄ekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor hən̄i ke gəsələboi ginau.”* Nasoran siYesu a m̄o etunus nəlon aPita, ale evivile, itan̄ habat.

27

Lorin̄ aYesu len navəlan aPilate

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav p̄isi mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, luḃonḃon tətəs hən ləb̄ihol kitev nap̄isal hən ləb̄igol aYesu b̄imat.* ² Beti luban̄is gati, losəhari van, lorin̄i len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

† **26:61:** Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəb̄igol naim siGot b̄imasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.” * **26:64:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **26:66:** Lev 24.16 * **26:67:** Isa 50.6 * **26:75:** Mat 26.34 * **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a m̄o ləb̄idam̄ hən̄i, naJu gail lodədas ləb̄igol avan ideh b̄imat.

*AJutas itahətah hən gai
(Uman 1.18-19)*

³ AJutas, toriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboŋ torisi ke nəSanhitrin toriŋi ke aYesu bimət, aJutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail. ⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriŋ ategaii len navəlamito hən bimət naut kəmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən bimət.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hən datberin nəvat egai hən biβon mai nəvat hən naim siGot bathut eβinβinjal, eʋur nəda hən nəmatan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol βonβon. Nəboŋ lotohol tonon, loʋur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan βulau. Loʋur nətan enan hən βegəm vi ut natətavunan simetβos gail. ⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəboŋ ta daməŋai. ⁹ Beti nəsa ahai kelkel ur, aJeremiah totoŋ, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodam hən ləbeʋur atenan həni, ¹⁰ ale loʋur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan βulau, hum Nasuβ aGot tokele hən ginau.”*

*AYesu a mō hən aPilate
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)*

¹¹ Nəboŋ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonon, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. ¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəloŋ hən natit tosoβur lotosor tas gaiug həni a?” ¹⁴ Be aYesu sasor vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nəgavna ipaŋ habat lan.

*Pilate eriŋ aYesu len nəmatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)*

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova pisi, nəgavna ikad naʋide sua. Idam hən avan sua totoh len naim bəbaŋis βevivile husur naləŋonionian sinaluʋoh. ¹⁶ Len nəboŋ enan, len naim bəbaŋis, ikad naulumian sua nəvanuan pisi lotoləboii, nahəsən aYesu Parappas. ¹⁷ Nəboŋ naluʋoh lotoβonβon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləŋon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸ (APilate eləboi buni ke naJu gail loriŋ aYesu len navəlan husur lototaβulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboŋ tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməŋai len naβəber, noləŋon isa masuʋ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lusorsor mai naluʋoh hən ləβigol husur galito, us aPilate hən βigol aParappas βevivile mai aYesu bimət. ²¹ Imaienan, nəboŋ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləŋon nəβigol gəlar ta be βevivile mōs gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” ²² APilate esəhoʋut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?” Galit pis luke, “Timat len nəhai balbal!” ²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

* **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

²⁴ Nəboŋ aPilate toləboii ke edədas biŋol natideh hən bəgəgel hən nənauan salito, be nabiltimədasian etuḅat len naluḅoh, ilav nasiloh topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkasəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” ²⁵ Beti nəvanuan gail p̄isi lusor vari ke, “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!” ²⁶ Beti igol aParappas evivile m̄os galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale eriŋ aYesu len navəlalito hən ləḅip̄os gati len nəhai balbal.

Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)

²⁷ Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit p̄isi lubonḅon garu lan. ²⁸ Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiŋ lan. ²⁹ Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulḡəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. Loriŋi natsua hun nəhaie len navələn nəmatu hum nəhai sekiŋ. Beti lotəḡedur bathurien, lotuḅat sor vilesi ke, “Sal suh nakiŋ seJu gail!” ³⁰ Loḅulaii, ale lusabul natenan hun nəhaie dani, luḅas nəkadun həni. ³¹ Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləḅip̄os gati len nəhai balbal.

Luḅos gat aYesu len nəhai balbal
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

³² Len nəyaran salit dan nabiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nabəlashukadhutəmat). ³⁴ Lulay nəwain lotobul hən natit tokon masuḅ lan maii, be nəboŋ aYesu tomun risi, emətahuni.§ ³⁵ Beti luḅos gati len nəhai balbal.*

Nəboŋ lotop̄os gati tonon, lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḅisab̄ ase ḅilav nahurabat ḅisusua. ³⁶ Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. ³⁷ Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale loriŋi na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiŋ seJu gail.” ³⁸ Ikad nəvanuan vənḅənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

³⁹ Nəvanuan gail lotoḅot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loriŋi nəholit van həni,* ⁴⁰ luke, “Gaiug goləboi ḡəbiŋol naim siGot ḅimasirsir ale len nəmaribon ḅitor um təlman həni a? Bimagenan, ḡəḅevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariŋ dan nəhai balbal!”*

⁴¹ Len navide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lusor vilesi, luke, ⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḅilav kuv gai! Inau ke tovi kiŋ seIsrael a? Bimagenan, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiŋ. ⁴³ Eriŋ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot ḅeləŋoni, tilav kuvi.”*

⁴⁴ Nəvanuan vənḅənah ḡəlaru artotahətah təban aYesu, ḡəlar am arokəmaienən, arohəlası.

† 27:24: Ekəkasəval hən bəḅusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh tolaḅur nanoran. ‡ 27:26: Nəboŋ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələsehwi gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi biŋol nəmatan. § 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuḅ len nəwain hən nabus hən na-p̄os-gati-an asike ḅibar masuḅ hən avan ideh lotop̄os gati len nəhai balbal. * 27:35: Psa 22.18 * 27:39: Psa 22.7 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Psa 22.8

*Nəmatan siYesu**(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

⁴⁵ Len natubliial nəmargobut ikabut gol þis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ⁴⁶ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, gorin gəbualan ginau sil nəsa?”*

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəlon həni, lunau suluvi, lunau ke tokis aElijah. ⁴⁸ Vəha-sua ɲai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* ⁴⁹ Be galevis am luke, “Rinji! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o tebuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsol, imat.

⁵¹ Len namityal enan ɲai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tubat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan ekurkur, nəvat gail lumaþulþul, ⁵² nəburhuvat nəmatan losəɲav. Ale aGot igol nəvanuan isoður lotovi esan lule məhat dan nəmatan. ⁵³ Ale lovivile dan nəburhuvat nəmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu lobis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isoður.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəköl hən aYesu len nəhai balbal, nəboɲ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaʋut tosoður lotohusur aYesu, kəkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsa tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

*Nətavunan siYesu**(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)*

⁵⁷ Nəboɲ namityal pəpadaɲ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hən aPilate. Eus niben aYesu. APilate idan həni ale ikele idan ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹ ɲa aJosef eruɲ gole len nəkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Eriɲi len nəburhuvat nətavunan san toveveu, tota puþuli tia len nəvat. Erib hən nabiltivat hən bɪpat gol nabopita hən nəburhuvat nəmatan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a mō, a tut kəkereh dan nabopita hən nəburhuvat nəmatan.

Lokətkəta kəköl hən nəburhuvat nəmatan

⁶² Pelan han, tovi nəmariboɲ tohusur Nəboɲ hən Nautautan hən nəPasova, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luþonþon, luvan hən aPilate. ⁶³ Ale luke, “Nasub, namtunau təlmam hən nəsa nəvanuan gəgəras egaii tokele nəboɲ tomaur sal. Ike, ‘Len nəmariboɲ titor dereh aGot tigol nile məhat.’*
⁶⁴ Imaienan, namtuke gikele hən nasoltia sam gail ke lekətkəta kəköl hən nəburhuvat nəmatan vəbar nəmariboɲ titor. Asike datbigole, ahai susur san gail hum ma ləbevənoh niben ale kel mai nəvanuan gail ke tole məhat dan nəmatan tia! Ale bimaianan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a mō.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kəkəta-kəköl-an gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətekətkəta kəköl gat nəburhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lokəköl gat nəburhuvat nəmatan, lorin na-burut-gati-an lan ale lorin nasoltia gail hən ləbekətkəta kəköl həni. Lugol natgalenan len nəSappat.

* **27:46:** Psa 22.1 ** **27:48:** Naspons evi nəkasbəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanyan totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Iban þur. * **27:48:** Psa 69.21 * **27:51:** Exo 26.31-33

* **27:55:** Luk 8.2-3 * **27:63:** Mat 16.21, 17.23, 20.19

28

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboŋ nəSappat enan tonon, nəmav topitau dudulan somilan, len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis nəburhuvat nəmatan.* ² Vəha-sua ŋai ikad nəbiltidu, bathut aŋel sua siNasub evi pan dan nəmav, ale erib kuv nəbiltivat topat gol nəburhuvat, ebətah lan. ³ Nənahənah han emial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat, ninelit epil lan, lomīnminikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aŋel isor mai napəhaʔut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke mərəris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia sumān ŋai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəlon! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh mətərisi ei.’ Enan ŋai na-kel-uri-an sagw.”

⁸ Napəhaʔut gəlaru arugam tutut dan nəburhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemkeman ale arusaʔsaʔut hən arbikele mai ahai susur san gail. ⁹ Vəha-sua ŋai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aʔagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginou ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboŋ napəhaʔut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan lovi lan nəbiltivile. Ale lukel ur natit pisi tovisi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luḃonḃon mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail ale ludam hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isoḃur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, “Mətəkəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboŋ namttopat.’ ¹⁴ Agavna Pilate ḃəsəlon hən natenan, dereh namtetəŋov nəlon hən asike mətḃikad nəpanismen ideh.” ¹⁵ Imaienan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboŋ ta daməŋai.

Nakelean naməkot siYesu
(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan nəvehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləḃevi lan. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nəlon-uri-an. ¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginou nədaŋan hən na-il-a-mō-an pisi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mətḃəʔusan naluʔoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḃegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsan aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ ʔusan galito hən ləḃigol natit pisi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginou nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen natit pisi.”

* **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **28:1:** Mat 27.56 * **28:19:** Uman 1.8

Mak Na-kel-uri-an tovoi aMak totoi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbikad nadəlomian len aYesu. Itosi m̄os ase?

Itosi m̄os alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a m̄o hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaᅇan san iparᅇar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eᅇusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehurur as galito?

Ehurur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehurur ahai susur san gail, ehurur naluvoh gail lotohurur aYesu, maᅇmaᅇ len namerikel togol gail. Ehurur nəvanuan gail lotomətahun aYesu. Natgalenan evisi ᅇais?

AYesu eᅇusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30. Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuv̄ hən naᅇusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədaᅇan san. AMak eləᅇon ke tiparᅇar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəᅇ vi lan navile a pan hən b̄eləᅇon b̄isa vəsa ale hən b̄imat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidaᅇ am hən ləbēhurur aYesu, naut kəmas nəmauran b̄idaᅇ o ləbēᅇon b̄isa vəsa.

- 1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)
- 2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14–9.50)
- 3) AYesu eriᅇ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)
- 4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1–15.20)
- 5) Nəmatan siYesu (15.21-47)
- 6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naᅇisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totos gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw
teil a m̄o hən gaiug,
hən b̄eutaut hən naᅇisal sam̄.*

* 1:1: Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * 1:2: Mal 3.1

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas tob̄ebesw ke,
 ‘Geutaut hən naṗisal m̄os Nasuḅ,
 gigol naṗisal san gail linor!’ ”*

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas tob̄ebesw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən ḅimasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən ḅerub̄at nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləbesəsəlon̄ hən̄i. Ale nəboṅ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuṽ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum hən̄i.†

⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idan̄ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəḅetəṅadur, sah ruḅat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Len nəboṅ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais hən̄i len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboṅ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar ṗul nəmav hən tosəṅav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, sum̄an nətav.§ ¹¹ Beti esəsəlon̄ hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anaturgw ulum̄an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaṽur masuṽ hən gaiug.”*

ASetan italtal sob̄uer hən aYesu hən ḅigol bisa

(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Vəha-sua ṅai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tob̄ebesw. ¹³ Itoh ei len nəmariboṅ tovi 40 ale aSetan italtal sob̄uer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalililai lotoləboi ləḅisah pəpasi ale aṅel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metəkav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboṅ galenan, aenemi siJon lutah gati, rin̄i len naim ḅəbaṅis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihəlan aGot egəm pəpadaṅ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boṅ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiṽan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ṅai arorin̄ nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboṅ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiṽan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len naḅot salito, arobotan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ṅai ekis gəlaru hən arḅitah maii, ale arorin̄ atəmalaru len naḅot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

* **1:3:** Isa 40.3 † **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nəvanuan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal topəhapəhw.

* **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutah gat aJon Baptais nasihau esua hudhute husur nəboṅ aSetan totaltal ris aYesu hən ḅigol bisa. AHerot Antipas erin̄ aJon len naim ḅəbaṅis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

*AYesu ehut nanunun sua tosa
(Luk 4.31-37)*

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəsappat ebis len naim nābonbonan seJu gail, eḗusan. ²² Nəvanuan luḗaḗ len naḗusanan san bathut eḗusan suḗan nauluḗan tokad na-il-a-ḗo-an kitin, sasumān ahai ḗusan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ḗai len naim nābonbonan salito ikad nauluḗan tokad nanunun nəḗargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəḗ hən gəḗbigol namteḗuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəḗ ḗosi.” ²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəḗargobut, ike, “Geməḗdau! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nəḗargobut igol atenan totalaloḗ hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəḗargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaḗmaḗ lan, lotuḗat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naḗusanan veveu tomabe ganan? Ikad nəḗaḗan hən na-il-a-ḗo-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperḗan tutut hən naut ḗisi len naut a Kalili.

*AYesu igol nəvanuan isoḗur lumaur
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Nəboḗ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim nābonbonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdu. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəḗel, naməsahan igol niben topud. AYesu toḗis, vəha-sua ḗai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən ḗebətah. Naməsahan inoḗ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəboḗ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan ḗisi len nabiltivile kavkav loluḗoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoḗur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoḗur ale igol lodədas ləḗisor husur loləboi gai tia.

*AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Pelan han, dudulan soḗilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toḗḗesw ale isor tuḗ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoḗi. ³⁷ Nəboḗ lotosaḗi luke, “Nəvanuan ḗisi lokətkəta doḗ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəḗikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəḗ ḗosi.” ³⁹ Na iyar tur ḗis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim nābonbonan salito ale ehut natəmat gail.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Nauluḗan tokad naleprosi egəḗ təḗedur təban aYesu, eḗiri ke, “Gəḗeləḗoni, goləboi gəḗbigol nəḗimaur, nəḗiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaḗis masuḗ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləḗoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ḗai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ḗusan gaiug hən ahai tutumav hən ḗebunus husur nibem. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan samḗ aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləḗeləboi səhoti ke gotomaur.”*

* 1:44: Lev 14.1-32

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur nəsə tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḅur. Naten igol aYesu saləboi ḅēbis len navile ideh len nəhon nəvanuan gail bathut naluḅoh ludar visi, be itoh len naut gail lotoḅḅesw. Be nəvanuan gail len naut pisi ei logəmgəm həni sal.

2

*AYesu igol avan sua nətarhəben tomat imaur
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Husur nəmariboḅ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboḅ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoḅur lotosəsəloḅ həni ke totoh ei, ² logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsələboi ləḅeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³ Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat naulumān nətarhəben tomat, ⁴ be lodədas ləḅibar aYesu bathut naluḅoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol nəḅur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale loriḅ tur hən nəbateh vi pan, atenan nətarhəben tomat, topat lan. ⁵ Nəboḅ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ke, “Natugw, nəsaan samḅ gail lumaruḅat.”

⁶ Be ahai pusan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷ “Gai ekəmaienan mabe? Isor mədas aGot! AGot səḅon ḅai eləboi ḅeruḅat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸ Vəha-sua ḅai aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹ Nəḅikel mai ategai nətarhəben tomat ke, ‘Noruḅat nəsaan samḅ gail,’ o nəḅike ‘Gile məhat, pat nəbateh samḅ, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” ¹⁰ Be nuke məteləboii ke aNatun Nəvanuan ikad nədaḅan hən na-il-a-mo-an hən ḅeruḅat nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəḅēḅusan nədaḅan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ike, ¹¹ “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh samḅ, givahim samḅ.”

¹² Vəha-sua ḅai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhon nəvanuan pisi. Lumaḅmaḅ masuḅ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienən boḅ ideh sal!”

*AYesu ekis aLevi (aMattiu)
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)*

¹³ Beti aYesu evivile, etəlmam hən ḅiyar tarhət nabiltiwai Kalili. Nabiltiḅoh egəm həni ale eḅusan galito. ¹⁴ Len nəyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus toḅətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

¹⁵ Na aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləḅihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosoḅur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶ Be nəboḅ ahai pusan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹⁷ Nəboḅ aYesu tosəsəloḅ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən ḅirer hən galito, be alat lotoməsah ḅai. Ginau nəsaḅəm hən nəḅekis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

* **2:9:** Nəboḅ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en pisi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan samḅ gail,’ mətsələboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi məḅḅerisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboŋ galevis ahai susur siJon mai naFarisi gail ləsəhan† hən ləbisor tuṽ. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siJon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləbisor tuṽ, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̄an tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulum̄an tolah totoh mai galit sal. ²⁰ Be naulum̄an tolah, nəboŋ bəgəmai hən ləbəsəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

²¹ “Səkad avan ideh toṽisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naṽisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̄o. ²² Natsual am, səkad avan ideh toṽir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mēdas nəwain mai nahurhuwain ṽisi.”

Nausian husur nəSappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Len nəSappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotubat kin ḅur nəhavhuwit gail.* ²⁴ Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah maii lotopar hanian, lotomalkəkət a? Nəboŋ aApiatar tovi ḅiltihai tutumav, aTevit eḅis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səḅolit ṽai loləboi ləḅihani.* Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.”* ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “NəSappat, aGot igole m̄os nəvanuan, sagol nəvanuan m̄os nəSappat. ²⁸ Imaianan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSappat am.”

3

AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Len nəboŋ sua tile am, aYesu eḅis lohoim nabonḅonan seJu gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləḅeris ḅigol atenan ḅimaur len nəSappat. Bigole, dereh likot həni ale kel uri ke toḅur kotov nalo hən nəSappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datḅigol ḅivoi len nəSappat o hən datḅigol ḅisa? Inor hən datḅeriŋ təlmam hən nəmauran o hən datḅigol nəmatan?” Be naut eḅut, ləsasor vari.

⁵ Len nəlol paŋpaŋ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iṽonṽon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlaṽ!” Ale isar həni, navəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ṽai naFarisi gail lovivile, luḅonḅon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləḅisor utaut hən ləḅemēdas bun aYesu hən ḅimat.

Naluṽoh tarhəḅiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiṽoh lohusuri. Nəboŋ lotosəsəloŋ husur natit ṽisi aYesu togole, nəvanuan isoḅur

† 2:18: NaJu gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləbisor tuṽ, ləsəhan hən ləḅitaŋ husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. § 2:22: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon. * 2:23: Deu 23.25 * 2:25-26: Lev 24.9 * 2:25-26: 1Sam 21.1-6

logəm həni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluṽoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabot viri hən asike nəvanuan ləḃeluṽoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboṅ enan igol isobur lumaury tia ale isobur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləḃibari. ¹¹ Ale nəboṅ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)*

¹³ Beti aYesu etəṽehuh vi məhat, ekis alat gai toləṅon galito ale logəm həni. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləḃitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən bəsəvat galit van hən ləḃikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaṅan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləḃehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsali lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aJon aṽan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poan-erkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot bəriṅ aYesu len navəlan aenemi san gail.

*AYesu mai aPeelsepul
(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)*

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluṽoh logəm bənbəon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləḃihan. ²¹ Nəboṅ nəbathudud siYesu lotosəsəloṅ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke litah gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai pusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a mō hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaṅan səbilitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləboi bəhut aSetan məbe? ²⁴ Nəvanuan lototoh pipihabəlan nakiṅ len nəkantri sua biḃalkabaṅ, nəkantri dereh timaṽulṽul. ²⁵ Nəbathudud biḃalkabaṅ, dereh timaṽulṽul. ²⁶ Len naṽide tomaienən, aSetan təḃal mai gai gabag, alat pipihabəlan lətapəpəhw, gai asike taləboi tail gəgat am, nədaṅan san tanəṅ. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləboi bəḃis lohoim sinabəhariv todaṅ hən biḃitariv kuv natit san gail. Be a mō, biḃanṅis gat abəhariv, beti eləboi biḃitariv kuv natit piṣi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruḃat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləḃisor tas aGot o ləḃemədas nahəsən. ²⁹ Avil avan ideh tosor mədas aNunun aGot, asike aGot eruḃat nəsaan enan dani boṅ ideh. Be nəsaan enan san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaienən husur ahai pusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

* **3:18:** NaSelot evi avan ideh len naluṽoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḃiḃal mai galito, hut galit dan naut a Jutea. † **3:27:** Namilen ke avan ideh saləboi bəṽənah dan navəlan aSetan, be biḃanṅis gat aSetan, eləboi bəhut natəmat san gail.

³¹ Beti aŕvan aYesu matmat gail mai anan logem tēban naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopusul van hēni, kisi gēmai. ³² Naluŕoh lobētah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anamā mai aŕvamā gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aŕagw gail?”
³⁴ Ale ekēta garu len alat lotobētah dar visi, ike, “Gamit mētovi anagw mai aŕagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nēsa aGot tolēŕoni, gai evi aŕagw o aŕvinegw o anagw.”

4

AYesu iŕbol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ AYesu etuŕbat ŕusan tētas tarhēbilitiwai Kalili. Nābilitluŕoh logem ŕonŕon dar visi gol tosaŕ len nāŕot, bētah hēn ŕeŕusan. Ale nēvanuan gail ŕisi losuh pēpadaŕ hēn nābilitiwai, a ut. ² Eŕusan galit hēn natit isoŕur len nēŕol ŕusan gail. Ale len nāŕusanan san ikel mai galit ke, ³ “Sēsēlon! Nēvanuan nēmabulan hēn namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nēŕoŕ tobubulan gail, galevis luteh metŕisal, ale nēman namēsav gail logem han ŕis gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaŕ vat, nētan tokēkereh lan, ale lutov tutut husur nētan enan sēsareh. ⁶ Nēŕoŕ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur lēsēkad nēharhēte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaŕ hau tokad nasunite lan, ale nēŕoŕ nawit totov, nēhau eruŕ gut buni, gol sēvan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokēnoh. Lutov, lovivi mēhat ale luŕvan. Sua iŕvan vēkad 30, sual am iŕvan vēkad 60 ale sua tētas am iŕvan vēkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nēvanuan tokad nēdariŕan hēn ŕesēsēlon, tesēsēlon!”

AYesu iŕbol ŕusan hēn nēsa? (Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)

¹⁰ Nēŕoŕ aYesu totoh sēŕon mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nēŕol ŕusan gail hēni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vēhot nēsa tosusuah husur natoŕan pipihabēlan mai gamito hēn mētŕelēboii. Be alat lototoh vivile, nukel nakitinan ŕisi mai galito len nēŕol ŕusan gail ¹² hēn natosian siGot ŕisarpoh toke,

“ ‘Naut kēmas lēŕekēta, kēta,
 lēsakēta lēboi nēsa aGot togole;
 naut kēmas lēŕesēsēlon, sēsēlon,
 lēsasēsēlon lēboi nēsa aGot togole.
 Asike lētēmagenan, lētēpair van hēn aGot
 ale taruŕbat nēsaan salito.’ ”*

AYesu isor vēsēsai nēŕol ŕusan husur namisurhuwit (Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ Beti aYesu eus galit ke, “Mētēsalēboi namilen nēŕol ŕusan enan a? Bimagenan, mētēlēboi nēŕol ŕusan ideh mabe? ¹⁴ Nēvanuan nēmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵ Namisurhuwit toteh metŕisal ehum alat lotosēsēlon hēn nasoruan siGot. Ale nēŕoŕ lotosēsēlon hēni, vēha-sua ŕai aSetan egēmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶ Nēvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŕ vat. Nēŕoŕ lotosēsēlon hēn nasoruan, ibar nēlolito, vēha-sua ŕai lohēhaŕur lan. ¹⁷ Be husur lohūm nawit nēharhēte sakir sēdaŕ, lēsātov sabēlav. Ale nēŕoŕ lotolēŕon tosa o nēvanuan gail lotomēdas

* 4:12: Isa 6.9-10

bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadəlomian. ¹⁸ Nəvanuan galevis am lohum namisurhuwit toteh len tan toban hau tokad nasunite lan. Losəsəlon hən nasoruan ¹⁹ be nəlolit etuhath hən nəmauran hən navile eg a pan, naləmasian hən natite mai nə-lənon-masuṽ-həni-an hən natgalevis am lobis len galito gol lorun gut bun nasoruan hən asike biṽan. ²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohum namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luṽan masuṽ, galevis luṽan vəkad 30, galevis luṽan vəkad 60, galevis am luṽan vəkad 100.”

Nəḃol pusan husur namial

(Luk 8.16-18)

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən besusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriṽi a məhat len nəhai namial toilit lan. ²² Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tiṽarṽar. ²³ Nəvanuan tokad nədariṽan hən besəsəlon, tesəsəlon!”

²⁴ Beti isor tətəs mai galit ke, “Məteləlagau hən gamito! Mətesəsəlon husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun nə-səsəlon-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵ Bathut avan ideh nəlon toməbur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətəhən beləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəḃol pusan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Natohan pipihəlan aGot imaiegai: Ikad naulumən tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷ Nəboṽ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸ Nətan səḃon evəhasus hən nawit: a mō nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iṽan hən nəhavhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹ Be nəboṽ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ṽai atenan ivan, ita kokotovi hən nəḃu tohaḃ husur nəboṽ hən nəmatuan egəmai.”*

Nəḃol pusan husur namisurhumastat

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoṽ hən natohan pipihəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəḃol pusan tomabe? ³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail pisi len tan ³² be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian pisi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləḃeum hən nəhai ṽodṽod halit len gail, len nəmōl han.”

³³ AYesu ikel nəḃol pusan isəbur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləḃeləboi səhoti. ³⁴ Len nəhon nəvanuan gail, natit pisi tokele, ikel mai galit len nəḃol pusan gail ṽai. Be nəboṽ totoh mai ahai susur san gail səḃolito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

AYesu igol nəlan mai nəbiltiwai arovi pan

(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Len nəboṽ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ Nə loriṽ naluṽoh, lusah maii len nəḃot ale luan. (Ikad nəḃot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losəhoṽut hən nəbiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nəḃot gol totuḃat pul hən ḃemun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəṽoni, lukel maii ke, “Eee

* **4:29:** Jol 3.13. Nəḃu tohaḃ, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nəḃu tomaienən.

Hai þusan, namtomun! Gæsənuu ginamit a? Naþot idod!”³⁹ Na aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Geməduu! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmat.⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadəlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lom̄inm̄inikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur (Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Ale lubar nətərhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboŋ lotobar naut enan, aYesu imariŋ dan naþot. Vəha-sua ŋai naulum̄an tokad nanunun tosa egəm len naburhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh burhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləbibaŋisi am hən natsen. ⁴ Lubaŋis narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəha-səbsoþur tia, be igol natsen tobaŋis navəlan imarmarikot, mai natsen tobaŋis narien, ilabuþuri. Səkad avan ideh tokad nədaŋan hən bətəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmariug, iyar lab len naburhuvat nəmatan mai navehuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboŋ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəjedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəbemədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsan aGot noŋir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuvoḥ husur namtusəbur.” ¹⁰ Ale loŋir vəha-səbsoþur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətərhəvehuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat gale-nan loŋir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtbəbis len gail.” ¹³ Na idam̄ həni. Ale natəmat lumakuv dan naulum̄an, ləbis len nabuai gail. Ale navəshəbuai lom̄ur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hən ləbikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləberis nəsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logəm hən aYesu, loris atenan a m̄o tokad naluvoḥ hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, ebətah, imaur tətəs, nənauan san etəlmam, imasil. Na lomətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit þisi tovisi mai galit lotomadhagəmai. Lusor husur naulum̄an tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotuþat ŋir aYesu ke teriŋ naut salit gail.

¹⁸ Nəboŋ aYesu tosaḥ len naþot, naulum̄an a m̄o tokad natəmat gail eŋir aYesu hən bitah maii. ¹⁹ Be aYesu sədam̄ həni, ike, “Givahim van hən nəbathudud sam̄ ale kel mai galito hən natit þisi Nasuþ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekaþolis, etuþat kel ur natit þisi aYesu togole m̄osi. Galit þisi ei lumanmaŋ len natit tokele.

Natəbarehreh tomat, napəhaṽut toməsah (Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len naþot təlmam vi lan nətərhəte. Nəboŋ tobar nətərhəwai ei, nabiltivuḥ logəm þonþon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsan aJairus toil a m̄o hən naim nabonbonan ei egəm hən aYesu. Iteh bathurien. ²³ Eŋir aYesu, ike, “Nasuþ, anatvavigw pəpadaŋ hən bim̄at. Gegəm

vahim bai hən gəberin navələm lan hən bimaur, asike bimat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiluṽoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhaṽut sual ei toməzah, nəda han togam hən nasihau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan nareran lusobur lurer sobuer həni be lugol eləṽon isa vəsa ṽai. Eṽur hən natit ṽisi san hən beṽur galito, be səmaur. Eməzah habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsələn hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəbibar nahurabat san, dereh nimaur.” Nə eliligis hən gai len naluṽoh madun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua ṽai nəgaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməzahan san inon. ³⁰ Nəboṽ alitenan tobar aYesu vəha-sua ṽai eləboi len gai gabag ke nədaṽan ivan dani. Nə ipair len naluṽoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluṽoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən bisab nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhaṽut toləboi nəsa tovisi həni, emətahw, ipab. Egəm həni, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadəlomian sam igol ke gotomaur. Givan, len nələm gikad natəmat, na-ləṽon-isa-an sam inon.”

³⁵ Nəboṽ tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siJairus toil a mō hən naim nəbonbonan, lukel maii ke, “Anatvavin imat tia. Sagemədas ahai ṽusan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsələn hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riṽ nələm len ginau ṽai.” ³⁷ Beti aYesu sədəm hən avan ideh hən behusuri, be idam hən aPita, aJemes mai aJon, aṽan aJemes ṽai.

³⁸ Nəboṽ lotobar naim sitenan toil a mō hən naim nəbonbonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taṽtaṽor, lototaṽ, lotois habat. ³⁹ Nəboṽ tobis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətoləṽon isa, mətutaṽ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari ṽai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale ebis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ṽai natuhtəbarehreh nədam han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboṽ lotoris natenan lumaṽmaṽ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idaṽ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən bihani.”

6

Alat a Nasaret lomətahun aYesu (Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

¹ AYesu eriṽ naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etuṽat hən napusanan len naim nəbonbonan ale isobur lotosəsələn luṽaṽ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaienan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ṽai, anatun aMeri, aṽan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aṽavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut ṽisi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas biṽol namerikel ideh len naut enan, be eriṽ navəlan len nəvanuan evis ṽai lotoməzah ei ale lumaur. ⁶ Ale iṽaṽ husur nadəlomian salit tobuer.

AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləbeum mōsi (Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

Beti aYesu iyar husur navile v̄isusua, eḡusan. ⁷ Ale ekis ḡonḡon hən ahai susur san gail ale etuḡat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an hən ləḡehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səsəḡon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuḡ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ḡai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat ḡəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətḡeb̄is lan, mititoh ei vəbar mətḡberin naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsaḡəhaḡur hən mətḡbitoh lan, ləsasəsəloḡ hən gamito, məterin naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav ḡimakov dan ḡəlaru. Natenan tevi hən ḡimasil hən galit ei ke aGot saḡəhaḡur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isəḡur, ale lovəhas nəvanuan isəḡur lotoməsaḡ hən naoil naoiliv, ale lumaur.*

Nəmatan siḡon Baptais
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁴ AHerot Antipas, aKinḡ esəsəloḡ hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail ḡisi loləboi nahəsən.† Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi ḡigol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esum̄an ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

¹⁶ Nəboḡ aHerot tosəsəloḡ hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, baḡisi, ale rinḡi len naim bəbaḡis. Iḡol tomaienən sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aḡan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot erinḡ aJon len naim bəbaḡis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən ḡəḡesəhar asoan aḡam̄.”* ¹⁹ Na aHerotias, nəlon epəḡas aJon, eləḡon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ḡai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboḡ aHerot tosəsəloḡ hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas ḡesəsəloḡ hən aJon.

²¹ Imaienan van van, be boḡ sua aHerotias isaḡ naḡisal sua. Len nabiltiboḡ hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanan m̄os nabiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboḡ enan husur eləboi ḡigol aJon ḡimat. ²² Nəboḡ anatvavin aHerotias toḡis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaḡur masuḡ həni. Ale aKinḡ ikel mai alitenan ke, “Us ḡinau hən natideh ḡotoləḡoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsən ke, “Natideh ḡəḡeusi hən ḡinau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas ḡevi nahudhut nətan notovi kinḡ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ḡai natəbarehreh esətāḡul van hən aKinḡ, ike, “Noləḡon nəkadun aJon Baptais. Noləḡoni len nasiloh sua. Noləḡoni ḡag ḡai!”

* **6:11:** Nəboḡ naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav ḡimakov dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsav̄i Ju mai naut salit gail lobinḡinḡal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur naḡide enan hən ḡimasil hən naJu gail lotomətahun ləḡipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit lobinḡinḡal ale dereh lipanis.

* **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəboḡ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboḡ tokəkereh ḡai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Nə vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən b̄ita kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸ Ipat nəkadun aJon len nasiloŋ, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ ahai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len naḅur nəmatan.

AYesu evəŋan alalum̄an lotovi 5,000
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləbikel maii hən natit p̄isi lotogole mai lotopusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləbihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datb̄itoh səḅodato ale ŋavŋav kəkereh.”

³² Nə lusah len naḅot səḅolito, loriŋ naut enan, lovi lan naut toḅəḅesw. ³³ Wake isoḅur loris lotovan ale loləboi naut ləḅevi lan. Ale nəvanuan isoḅur len navile gail lugam vi lan naut en toḅəḅesw ale lubari a m̄o.

³⁴ Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomariŋ dan naḅot, aYesu eris nab̄iltiḅoh ale nəlon itaŋis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən b̄ekətkəta təban galito. Ale etuḅat v̄usan galit hən natit isoḅur.* ³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan p̄isi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləḅevi lan naim v̄isusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləḅep̄ur hanian halit hən ləḅihani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit m̄au mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtḅev̄ur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naḅurp̄uran hən nahəbati toməlevtor. Namtodədasi!” † ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḅoh leḅətah pəpəhw len naliol tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətah ḅonḅon van vəbar galit p̄isi lobətah. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan hən gail ale eḅur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləḅepəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail p̄isi. ⁴² Ale galit p̄isi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluḅoh lotohan tonon, ahai susur losəŋon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.* ⁴⁴ Len nəboŋ enan alalum̄an lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nəḅon nəwai
(Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)

⁴⁵ Nəboŋ nəhanan tonon, vəha-sua ŋai aYesu igol ahai susur səḅolit lusah len naḅot, il a m̄o, hən ləḅigam vi Petsaita, tarhəḅiltiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluḅoh luvan. ⁴⁶ Tosudələm̄ galit tonon, etəḅehuh len naḅehuh hən ḅisor mai aGot. ⁴⁷ Nəboŋ naut togomgom, naḅot ipat rivuh len nab̄iltiwai, ale aYesu itoh səḅon a ut. ⁴⁸ Eris lotomabit hən nəvarusan husur naḅot isoh ḅur nəlan. Len nadudulan som̄ilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len

* **6:30:** Mak 6.7, 12 * **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 † **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaienən eləboi ḅev̄ur nauman hən nəvanuan hən nahəbati toməlevtor. * **6:43:** 2Ki 4.42-44

nəḫon nabiltiwai. Ike tiḅot təban galito, ⁴⁹ be nəḅon lotoris toyar len nəḫon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nəḅon lotorisi galit ḫisi lom̄inm̄inikot. Be vəha-sua ḫai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-ḅuri-an.” ⁵¹ Ḥa isah len naḅot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumaḫmaḫ vəsa, ⁵² husur ləsaləḅoi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iḅonḅon.

AYesu igol galit lotoməsaḫ a Kennesaret lumaḫ
(Mat 14.34-36)

⁵³ Nəḅon lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴ Lumariḫ dan naḅot, vəha-sua ḫai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləḅoi. ⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəlonḫ ḫəni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsaḫ van ḫəni len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut ḫisi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nəmarireu, loriḫ alaten lotoməsaḫ lupat len naut nəmaket. Loḫiri ke tidam̄ ḫən ləḅibar nasum̄arhət nahurabat san. Ale galit ḫisi lotobari lumaḫ.

7

AYesu isor husur nəsa togol nabihḅiḅalan len nəvanuan
(Mat 15.1-9)

¹ ḅon sua naFarisi mai ahai ḫusan gail ḫən nalo logəm len naut a Jerusalem ḫən ləḅeris aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navələlit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naJu gail ḫisi am lohusur tin ḫən naḅide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naḅide tonor beti loləḅoi ləḅihan. ⁴ Nəḅon lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləḅelilos.* Lohusur naḅide tosoḅur am ta sutuai hum nakəkasan ḫən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)†

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai ḫusan gail ḫən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̄ gail ləsaḫusur naḅide siḫaḅut sidat gail ta sutuai, ləsaḫusur naḅide ḫən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nəḅon tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke, “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu soḅuer ḫən ginau,
loḫusan ḫən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.*

⁸ Husur gamito mətugam dan nakelean todaḫ siGot ḫən mətḅehusur tin ḫən naḅide samit ta sutuai lotovi naḫusanan sinəvanuan ḫai.”

⁹ Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau ḫən nagelean, husur mətugel tabtab ḫən nakelean todaḫ siGot ḫən mətḅeil gəgat len naḅide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? ¹⁰ Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmaḫ mai anam̄ matmat len nənauan sam̄,*’ mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa ḫən atəman o anan, gai timasmat tebun.*’ ¹¹ Be gamit mətuke ivoi ḫən avan ideh ḅikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade ḫən nəḅevi tarhət sam̄, noviol ḫəni tia mai aGot.’ ¹² Imagenan mətuke inor ḫai ḫən asike evi tarhət setəman mai sinan len nam̄idolan səlaru. ¹³ Ale len naḅide ta sutuai

* **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləḅoi ḅikad namilen ke: asike luhan vir ləḅekəkəs hanian ideh lotoḅuri. † **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud ḫən nasoruan toke nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail. * **7:7:** Isa 29.13 * **7:10:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **7:10:** Exo 21.17; Lev 20.9

məttokade, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isobur tomainen.”

Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)

¹⁴ Beti aYesu ekis naluṽoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi, mətəsəsəlon ɣən ginəu, mətələboi nategai. ¹⁵⁻¹⁶ Nəvanuan eḅiṅḅiṅal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi ḅigol ḅeḅiṅḅiṅal nəboṅ natenan toḅis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.” †

¹⁷ Nəboṅ aYesu toriṅ naluṽoh ɣən ḅevi lohoim, aḅai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. ¹⁸ Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətəsaləboi səhoti a? Mətəsaləboi ke natit p̄isi vivile toḅis len niben nəvanuan saləboi ḅigol ḅeḅiṅḅiṅal a? ¹⁹ Husur nəboṅ toḅis, səḅis len nəlon, be evi lan natəbaṅ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboṅ tokəmaianan, aYesu ikele ke nəhanian p̄isi iveveu.)

²⁰ Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. ²¹ Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənəuan tosa, naitian tosa, nəvənahən, nəgolean ɣən nəmatan, ²² naitian toḅur kotov nəlahən, nə-ləṅon-masuṽ-an ɣən natite, nəgolean sasa gail, nəgəgərasən, nəvide naitian taṽtaṽor, nəlon toṽəvənah, nasoruan tomədəs nəḅəsən nəvanuan o tomədəs nəḅəsən aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelmelan. ²³ Natgalen p̄isi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan toḅiṅḅiṅal, saveveu.”

Nadəlomian sepəḅaṽut sua savi Ju
(Mat 15.21-28)

²⁴ AYesu ile məhat, eriṅ naut enən, evi lan naut gail pəpadaṅ ɣən naut a Tair. Eḅis lohoim sua, be emətəhun avan ideh ḅeləboi ke totoḅ ei. Be edədəs ḅesusan naut totoḅ lan.

²⁵ İkad nəpəḅaṽut sual ei, nanunun nəmargobut toḅis len anatvavin. Nəboṅ nəbareab enən toṽəsəlon ɣəni ke aYesu totoḅ, vəḅa-sua ŋai egəm ɣəni, iteḅ bathurien. ²⁶ Evi atoḅtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu ɣən ḅeḅut natəmat dan anatvavin. ²⁷ AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor ɣən nəḅilav kuv nəḅəta hinatugw gail ɣən nəḅibar ɣəni van ɣən nalipah gail.” ²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, be nalipah gail pipitev am loləboi ləḅihan nasugḅəta hilahutai.” § ²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut nasor-vari-an sanṽ tovoi, givan, natəmat eriṅ anatvavinṽ, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboṅ tovi lohoim san isəḅi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nəḅut sua imaur

³¹ AYesu eriṅ naut gail pəpadaṅ ɣən nəḅiltivile Tair, iyar tur len nəḅiltivile Siton mai naut a Tekəpolis van vəbar Nəḅiltiwai Kalili. ** ³² Nəvanuan galevis losəḅar nəḅut sua van ɣən aYesu ale loṅjiri ɣən ḅeriṅ nəvələn lan. ³³ AYesu esəḅar səḅon ɣəni vi tut kəkereḅ dan naluṽoh ale esiriv ɣən nəṅarhuvələn gəlaru len nədariṅan gəlaru. AYesu epulai, ibar namean atenan ³⁴ ale ekəta vi məhat vi lan nəməv, ekilob ale ikel mai nəḅut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səṅav!”). ³⁵ Vəḅa-sua ŋai nədariṅan nəḅut gəlaru arosəṅav, namean emələla, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel bunı mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut

† **7:15-16:** İkad natosian galevis ta sutuai tosohud ɣən nəves egai ke: **16** Avan ideh tokad nədariṅan ɣən ḅesəsəlon, təsəsəlon məu! § **7:28:** Nəju gail lokis alat ləsavi Ju ɣən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi ɣən nəḅevi tarḅət seJu gail ŋai.” Ale apəḅaṽut isor vari ke hum ma tokad nə-vi-tarḅə-an ideh am ɣən ḅevi tarḅət san ɣəni. ** **7:31:** Naut a Tekəpolis evi naut tokad nəvile toṽəṅavur lan.

kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaŋmaŋ vəsa. Luke, “Igol ivoi hən natit p̄isi togole, ale igol alat lotodariŋ ħulol, losəsəlonŋ mai nabut gail, igol lusor.”

8

AYesu evəŋan alalumān lotovi 4,000 (Mat 15.32-39)

¹ Len nəboŋ sual am, ikad nabiltiľoh lotogəm ħonħon, ale ləsəkad natideh hən ləb̄ihani. AYesu ekis ahai susur gail gəm həni, ikel mai galit ke, ² “Nəlogw itaŋis naluľoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləb̄ihani. ³ Nəmal ihat galit tia. Nəbesəvat galit van, dereh limatmatioľ husur nametp̄isal, ale galit galevis, naġisal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai eġəbesw, ipat səbon. Avan ideh eləboi ħisab̄ nabəta a be len naut egai tonor hən ħevəŋan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluľoh ke lebətah len tan. Ale itariv nabəta toməlevru, ikel nasipaan, eġur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbepəpəhun gail van hən naluľoh. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ŋai lotokade. Nəboŋ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke lepəpəhuni am. ⁸ Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəŋon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹ Ikad alalumān lotovi 4,000 ei.

Nəboŋ lotohan tononŋ, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰ Ale vəha-sua ŋai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua (Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuġat v̄itv̄ituh maii. Loləŋon ke tigoľ nəsaban ŋa lous taltal ke tigoľ namerikel hən nəmav.* ¹² Nəboŋ tosəsəlonŋ hən natenan, aYesu eŋud habat, ike, “Naur ta daməŋai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi boŋ ideh!”

¹³ Ŋa isah təlmam len nabot, eriŋ naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot (Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit iboŋboŋ hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhbəta sua ŋai. ¹⁵ Ale aYesu isor p̄usan mai galito, ike, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nəboŋ lotosəsəlonŋ hən natenan lotuġat v̄itv̄ituh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ŋa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsəsəlonŋ ləboii a? Nəkadumit egəm v̄onv̄on a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədas mətbəkəta a? Mətukad nədariŋamito, be mətodədas mətbesəsəlonŋ a?”* Mətsənu təlmam hən ¹⁹ nəboŋ notoġur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səŋavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nəboŋ notoġur nabəta toməlevru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlevru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mətsaləboi səhoti sal a?”

* **8:11:** Lunau ke aYesu edədas ġigoľ namerikel ħegəm len nəmav. Ale ləb̄eusi həni, nəboŋ ħedədas ġigoľe, dereh leləboi ləb̄ekisi hən nəvanuan gəgəras, hum ma leləboi ləb̄ikot həni sil nəsaban. * **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2

AYesu igol ametbesw sua ekata

²² Nəboŋ lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametbesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən b̄ibari hən b̄ekəta. ²³ Ale aYesu etəgau navəlan ametbesw, esəhari vivile dan navile. Beti eṗulai len namətan gəlaru, eriŋ navəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh m̄au a?”

²⁴ Ametbesw ekata təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu eriŋ navəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit ṗisi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

APita ikel kot aKристо
(*Mat 16.13-20; Luk 9.18-21*)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail loriŋ naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginau novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug gov̄i aKристо, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Na aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(*Mat 16.21-23; Luk 9.22*)

³¹ Len nəboŋ enan aYesu etuḅat hən b̄evusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur. Alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, ab̄iltihai tutumav gail mai ahai ṗusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmariboŋ b̄itor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel ṗarṗar hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən b̄isor səḅon maii, etuḅat sor lan husur tokəmaienan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nənauan sam̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohusur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

Na-husur-aYesu-an
(*Mat 16.24-28; Luk 9.23-27*)

³⁴ Beti aYesu ekis naluṽoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh b̄eləŋon ke b̄ehusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənauan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh b̄eləŋon ke b̄etəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san b̄imasig m̄os ginau mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan b̄ikad natit ṗisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai b̄imasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas b̄eviol hən natideh hən b̄ikad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh b̄eməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməŋ egai ləsədaŋ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboŋ b̄egəm mai aŋel siGot gail len nəyalalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian hən natohan pipihabəlan aGot, nədaŋan han.”

Namənas kitin siYesu
(*Mat 17.1-13; Luk 9.28-36*)

† **8:26:** Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

² Nəmariboŋ toməlevtes tonon aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səbolito vi məhat len nəvehuh sua tosaḥsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi biḡole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaienan husur saləboi nəsa bikele, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulumnan notoləmas buni. Səsəlon husuri!”

⁸ Losəhoṽut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ŋai totoh mai galit ei.

⁹ Nəboŋ lotoput mariŋ dan nəvehuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danjir husur namilen nasoruan san nəboŋ toke “bile məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaienan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hən biḡol natit pisi binor tətəs. Bimaienana, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur ale nəvanuan gail limasmətahuni?”* ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa sumnan lotoləŋoni hən, hum ŋai natosian siGot tokel husuri.”*

*AYesu igol natətai tokad natəmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiṽoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotoṽitṽituh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluṽoh lotoris aYesu, luṽan, ale lugam van hən hən ləbike, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətoṽitṽituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷ Nəhaṽut sua len naluṽoh isor vari ke, “Hai pusan, nosəhar anatugw ulumnan gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabut. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuḅ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriṽoriṽ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur sam gail hən ləbehut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋai mətəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai.”

²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuḅ hən natətai len tan gol italtalon, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuḅat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəha-səbsoḅur tia natəmat ekuḅ hən len nəhab o len nəwai hən biḡol bimət. Gəḅeləboi gəbiḡol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəlōm titanis ginaməru.” ²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəḅeləboi gəbiḡole?’ AGot eləboi biḡol natit pisi. Gəbikad nadəlomian, aGot eləboi biḡol natideh mōs gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw toḅuer!”

* **9:3:** 2Pit 1.16-18 * **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kinj mai asoan, nahəsan aJesepel, arugol risi hən arbiḡol aElijah bimət (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kinj mai asoan, nahəsan aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboŋ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluvoŋ lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotoɓut, gotodariŋ ɓulol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sagebis lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuɓ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum naɓirimat gol nəvanuan isoɓur ei luke, “Gai imat!”

²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səbon.

²⁸ Nəboŋ aYesu tonon ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtɓehut natəmat enan?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi ɓehuti, be na-sor-tuŋ-an ŋai.”†

*AYesu isor husur nəmatan san tətas
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

³⁰ Beti loriŋ naut enən, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh ɓeləboi naut lototoh lan, ³¹ husur eŋusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboŋ ɓimat, dereh tile məhat len nəmariboŋ ɓitor husur nəmatan san.” ³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətovitvituh husur nəsa len nəyaran metɓisal?” ³⁴ Be naut eɓut, bathut metɓisal lovitvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit ɓisi. ³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh ɓike ɓeil a mo len nabunusian siGot, temədau, timassumən naslev, teum salit ɓisi.” ³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugum gati, ikel mai galit ke, ³⁷ “Avan ideh tohəhaŋur hən natuhtətai sumən egai ɓitah maii len nahəsagw, gai ehəhaŋur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaŋur hən ginau nəbitah maii, be savi ginau ŋai, ehəhaŋur hən atenan tosəvat ginau.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai ɓusan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsam, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.” ³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi ɓikel natideh tosa husur ginau. ⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato. ⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ɓilav naɓiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonɓurɓuran mai avan enən.

*Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadəlomian len ginau sumən egai, avan ideh ɓigol ɓiteh len nəsaan, aGot dereh tipansem avan enən səhor ləbitahətah hən naɓiltivat len naholoan, ale ləɓibar həni len tas. § ⁴³⁻⁴⁴ Ale navələm ɓigol gəɓiteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəɓevi velmētaw ale ɓis len

† **9:29:** Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuŋ-an mai nəhanan eɓuer ŋai. ‡ **9:31:** Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. § **9:42:** Naɓiltivat enən eməlas habat, natoŋki esulsul həni hən ɓeɓul dasdas nawit hən ɓegəm vi flaua.

nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad navəlañ bəru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topaŋ vi sutuai. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ale nariem̄ bigol gəbipes haβetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi rimetw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad nariem̄ bəru ale vi lan nəhab nəmatan. ⁴⁷ Ale namətañ bigol gəbiteh len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətañ bəsua biβesw ale gəbebis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad namətañ bəru ale aGot bībar hən gaiug len nəhab nəmatan. ⁴⁸ Len naut enan naul lotovis nəvanuan, ləsəmat boŋ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boŋ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh tiʋaditdit nəhab len nəvanuan p̄isi hum datβidardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han bimasig, βeduβe, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit bivoi, hən mətβikad natəmat mai gamit gabag.”*

10

Natiʋosan

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

¹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluʋoh gail logəm həni, ale husur naʋide san akis, eʋusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ŋa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulum̄an βetiʋos hən asoan a?” ³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” ⁴ Lusor vari ke, “AMoses idam̄ hən naulum̄an bitos gat nalobulat hən natiʋosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* ⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan m̄os gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶ Be len natuβatan, nəboŋ aGot togol natit p̄isi, ‘igol nəvanuan, naulum̄an mai napəhaʋut.’* ⁷ ‘Husur natenan, naulum̄an dereh teriŋ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ⁸ ale aresua sum̄an artovi niben nəvanuan tosua ŋai.’* Husur arsarū am, arosua ŋai. ⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpehuni.”

¹⁰ Nəboŋ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiʋosan. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiʋos hən abareab san ale tolah mai napəhaʋut ideh am, atenan igol naitian toβur kotov nəlahan. ¹² Ale napəhaʋut βetiʋos hən nəhaʋut san ale bilah mai naulum̄an ideh am, alitenan igol naitian toβur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boŋ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən βeriŋ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaŋpaŋ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidam̄ hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosum̄an alategai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh

* **9:48:** Isa 66.24 ** **9:49:** Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan p̄isi lukad nəboŋ galevis lotodaŋ len nəmauran salito, nəboŋ gail lotogol nəvanuan gail loḡəŋas hum nəhab togole. Nəboŋ aGot togol tomaienān, isaβ alat lotovi esan kitin, ale nəboŋ galen lotodaŋ lugol nəvanuan san gail ludaŋ am lan. Be isaβi am alat ləsavi esan. †† **9:50:** Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədasi hən βəkəkereh ale bar həni len nəhanian hən bigol nabus han bivoi. Nəboŋ nəhanian bīmanuŋ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len naḡisal. * **9:50:** Mat 5.13; Luk 14.34-35 * **10:4:** Deu 24.1-4 * **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24

asike behəhaʿvur hən natohan pipihabəlan aGot sunān natuhtətai, imabe? Asike ikade boŋ ideh!”

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san eriŋ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriŋ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən bivoi hən galito.

*Naulumān topul hən natite
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)*

¹⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naʿpīsal, avan sua igam gəm həni, etəŋedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai ʔusan gotovoi, nigol nəsa hən nəbīkad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginou ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səbən ʔai. ¹⁹ Gaiug goləboi nakelean gail lotodaŋ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toʔur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibəŋ len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəbīkad natideh esan, geputsan atəmañ mai anañ len nənauan sam.’ ”* ²⁰ Ale ikel mai aYesu ke, “Hai ʔusan, nugol natgalen ʔisi tia, tuʔat len nəboŋ notovi natətai.” ²¹ AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia ʔur hən natit ʔisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsəl gail hən gəbīkad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginou.”

²² Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləŋon isa, ivan husur topul hən natit tosəbur.

²³ Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hən avan topul hən natite bebis len natohan pipihabəlan aGot!” ²⁴ Luʔaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaŋ habat hən avan ideh bebis len natohan pipihabəlan aGot. ²⁵ Idaŋ habat hən nəkamel bebis tur len naʔurhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan tokad natite bebis len natohan pipihabəlan aGot.”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan, luʔaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaianan, as tebis lan? Səkad avan ideh bīkad nəmauran vi sutuai!” ²⁷ AYesu ekəta bonus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbīgol natenan, avil aGot eləboi bīgol natit ʔisi.” ²⁸ Beti aPita isor vāri ke, “Geris, ginamit namtoriŋ natit ʔisi hən namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh toriŋ naim o aʔan gail o aʔavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginou mai na-kel-uri-an tovoi, ³⁰ dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməʔai. Dereh tikad naim gail, aʔan gail, aʔavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoʔur mai alat ləbēmədas buni. Ale len nəboŋ beğəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹ Be nəvanuan isoʔur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoʔur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)*

³² Len nəyaran salit len naʿpīsal vi Jerusalem, aYesu iŋad il a mō. Ale ahai susur gail luʔaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətəhw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etuʔat kel mai galit hən natit gail ləbevisi həni asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aʔiltihai tutumav mai ahai ʔusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisəb səhoti ke tipanis,

* **10:19:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam o naləŋonian sam ʔai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

timat. Ale dereh leriņi len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, levulaii, lebilas habat həni ale ligol timat. Len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

Nausian sijemes mai aJon
(Mat 20.20-28)

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatum aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai pusan, natideh namrbeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidañ hən ginamər tesua tebətah len nəmatu samñ mai togon tebətah len nəmair samñ nəboŋ gəbgegəm vi kiŋ.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbemun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an nəbemun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbibaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrbigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nabiliwai nəbemun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbibaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nabətahan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savi len ginau hən nəbikele. Ipat len aGot hən bilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəlon hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² Na aYesu ekis galit gəm həni, ikel mai galit ke, “Mətoləboii ke alat lotovət nəhes hən ləbeil a mō hən nametbos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail. Ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito, loil a mō hən nəvanuan salit gail. ⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit pisi. ⁴⁵ Tesuñan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən beviol hən nəmauran san, egəm hən bimət mōs nəmakuvan hən nəvanuan tosoḅur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

APartimeus tovi metbesw ekəta
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltiluḅoh lohusur galito. Ametbesw, ebətah len nəgarhəpisal. (Nahəsan aPartimeus, namilen ke anatum aTimeus. Atenan eŋir nəvanuan gail akis hən nəvat.) ⁴⁷ Nəboŋ tosəsəlon həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuḅat kai ke, “Yesu, anatum siTevit, nəloñ titaŋis ginau!” ⁴⁸ Nəvanuan isoḅur losivoh lan hən bəmədau. Be ikai habat am ke, “Anatum siTevit, nəloñ titaŋis ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəlon həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametbesw ke, “Gehəhəvur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!” ⁵⁰ Ametbesw eḅil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu. ⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəbigole mōs gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai pusan, nuke nekəta!” ⁵² Ale aYesu ikel mai ke, “Givan! Nadəlomian samñ igol gumaur.” Vəha-sua ŋai ekəta, ale ehusur aYesu husur naḅisal.

11

AYesu eḅis len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboii.

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Naṽehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van. ² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhtonki ulumən totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³ Avan ideh ḅeus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasuḅ eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’ ”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusaḅ natuhtonki toil metḗisal totahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruḅati. ⁵ Nəboŋ artosah ruḅati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtonki enan, mərusah ruḅati hən nəsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludam̄ hən arḅesəhari van. ⁷ Arosəhar natuhtonki van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋaṽuti. ⁸ Ale nəvanuan isobur luṽolsan nahurabat salit gail husur naḗisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naḗisal. ⁹ Alat lotoyar a m̄o hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm
len nahəsən Nasuḅ!*

¹⁰ AGot tivoi hən natohan togəmai,
natohan pipihəbələn atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu ebis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit ḗisi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

*AYesu esivoh len nəhai nafik
(Mat 21.18-19)*

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkat. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsən buni. Ale aYesu ivan hən ḅisaḅ naṽite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəḅ natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən naṽit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan naṽit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

*AYesu ivahvahur naut siGot
(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḅat hut alat lotoḗur hən natit gail mai alat lotoṽur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḗur hən nətav gail lotovi man naməsav.* ¹⁶ Ale aYesu sədam̄ hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eḗusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuṽ-an sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”* Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvənah gail.’ ”*

¹⁸ Nəboŋ abiltihai tutumav gail mai ahai ḗusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas ḗisal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluṽoh ḗisi lotoḗaŋ len naḗusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

*Nəhai nafik toŋod
(Mat 21.20-22)*

* **11:9:** Psa 118.25-26 * **11:15:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **11:17:** Isa 56.7 * **11:17:** Jer 7.11

²⁰ Len nadudulan luyar van, v̇ot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.* ²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai pusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan inod.” ²² N̄a aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadələmian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bikel mai naṽehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike bikad nə-lon-uri-an, be bədələmi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan m̄os atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh mət̄tousi len na-sor-tuṽ-an, dələmi ke mət̄tukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ mət̄toil, mət̄tosor tuṽ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, mət̄erub̄ati dani, hən aTəmamito len nəmav b̄erub̄at nəsaan samit am.”†

*Nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an siYesu
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)*

²⁷ Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tət̄as, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale abiltihai tutumav gail, ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tomabe hən gotogol natgalen p̄isi? Ase ilavi mai gaiug hən gəb̄igol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Mət̄bisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-m̄o-an notokade hən notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-m̄o-an aŋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datb̄ike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘b̄imaienan, imabe mət̄sadələm aŋon?’ ³² Be datb̄ike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomət̄ahw len naluṽoh husur len nabunusian sinəvanuan p̄isi, aŋon evi ahai kelkel ur kitin.

³³ N̄a lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Mət̄bəkəmaienan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-m̄o-an notokade hən nəb̄igol natgalenan.”

12

*Nəb̄ol p̄usan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)*

¹ Beti aYesu etub̄at sor mai galito len nəb̄ol p̄usan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəṽod garu lan. Ehir nabur hən b̄egəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idam̄ hən nəhol van hən alat lotokət̄kəta təban nəhol hən ləb̄irentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən b̄imen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləb̄epəpəhun naṽit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luṽasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luṽasṽas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isobur am, be luṽas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən b̄esəvati, be ikad anatun tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw ulum̄an len nənauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag

* **11:20:** Mak 11.12-14 † **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike mət̄berub̄ati dani, aTəmamit len nəmav asike erub̄at nəsaan samito. Mat 6.14-15. * **12:1:** Isa 5.1-2

ke, 'Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan bimat. Datia paru buni hən datbikad natit p̄isi bevi esan nəboŋ atəman bimat.' ⁸ Na lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep."

⁹ Ale aYesu ike, "Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm v̄abun alat lotorentem nəhol, beti tidam̄ hən nəvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep. ¹⁰ Mətsaṽuruŋ nategai len natosian siGot a? Ike,

" Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai bələboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan

ale nəboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nəsa togole.' ”*

¹² Beti abiltivanuan hən naJu ludas p̄isal hən ləb̄itah gat aYesu bathut loləboii ke tokel nəb̄ol p̄usan enan sil galito. Be lomətahw len naluṽoh ŋa lorin aYesu, luvan.

Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti abiltivanuan hən naJu lotodas p̄isal hən ləb̄itah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləb̄igol b̄isab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, "Hai p̄usan, namtoləboii ke gotokitin. Nəvanuan b̄etibau o bevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goṽusan naḅisal siGot len nakitinan. Gikele, inor māu hən datb̄eṽur nətaks van hən aSisa? ¹⁵ Dateṽuri o asike datoṽuri?"

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, "Imabe mətous kitev ginau hum mət̄bigol nəb̄isab len nasoruan sagw? ṽusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks."

¹⁶ Nəboŋ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, "Nəhon ase gagai? Nahəsan ase ipat lan?" Luke, "ASisa." ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, "Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot."

Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, luḅaŋ habat len na-sor-vari-an san.

Nələhan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan toḅuer, logəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ "Hai p̄usan, aMoses itos gat nategai m̄os gidato ke, aulum̄an bimat, ale asoan b̄itoh anatun beḅuer, aṽan matmat tilah mai nəbatunau enan hən b̄ipas anatun aṽan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiṽan lotoməlevru. Ahai a m̄o ilah be imat, anatun eḅuer. ²¹ Aṽan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatun eḅuer. Aṽalar tohusur gəlaru am imaienan. ²² Alatmiṽan p̄isi lulah mai napəhaṽut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru p̄isi lulah maii."*

²⁴ AYesu isor var galit ke, "Mətusab husur mət̄saləboi natosian siGot, mai mət̄saləboi nədaŋan san. ²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləb̄ile məhat, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləb̄ilah. Be dereh lesur̄man aŋel gail len nəmav. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləb̄ile məhat. Mətsaṽuruŋ natosian len naləḅulat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, 'Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.'† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!"

* **12:11:** Psa 118.22-23 * **12:18:** Uman 23.8 * **12:19:** Deu 25.5-6 * **12:23:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale, nəboŋ ləb̄ile məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? † **12:26:** Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aApraham, aIsak mai aJakop lumaur mai aGot, ləsəmat.

Nakelean todaŋ tosəhor gail ɸisi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai ɸusan sua hən nalo tosəsəloŋ hən na-sor-ɸalɸal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail ɸisi?” ²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail ɸisi: ‘Israel mətəsəsəloŋ! Nasuɸ aGot sidato, Nasuɸ esua səɸon. ³⁰ Geləmas bun Nasuɸ aGot sam̄ len nələm̄ kavkav, nanunum̄ kavkav, nənauan sam̄ kavkav mai nədaŋan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.”* ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”* ³² Ahai ɸusan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai ɸusan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot tosua səɸon ale səkad ideh am be gai səɸon ŋai.* ³³ Datimasləmas buni len nəlodat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimasləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datɸigol natgalenan səhor naviolan ideh datɸetutumav hən mai natit ɸisi am datɸeviol hən mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gəsətəh a tut dan natohan pipihəbələn aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ɸuri-an hən ɸeus nausian ideh hən am.

Naɸusanan husur aKristo
(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu toɸusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai ɸusan gail hən nalo luke aKristo, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatun siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “‘Nasuɸ aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətəh təban ginau, len navəlagw nəmatu
vir nəɸeriŋ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru
hən ləɸevi ut kəmas.”*^{*}

³⁷ ATevit m̄au ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatun siTevit?”
Nabiltiluɸoh lohəhəɸur hən lotosəsəloŋ hən aYesu tokəmaienan.

Nalələgauan husur ahai ɸusan gail hən nalo
(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len naɸusanan siYesu ike, “Mətələləgau. Ahai ɸusan gail hən nalo salemədədas gamito. Loləmas ləɸesun nahurabat toɸəlav. Loləmas nəvanuan ləɸike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləɸebətəh len nəhai bətbətəh tovoi ŋai len naim nəɸonɸonan. Ale loləmas ləɸebətəh rivuh len nəhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv ɸis naim mai nasugsugur sibatunau pəhəɸut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuɸ ebəbələv. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

Naviolan sibatunau
(Luk 21.1-4)

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, ebətəh pəpadaŋ hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoɸur lotopul hən nəvat lobulan isoɸur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsəl sua egəm riŋ natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm hən. Ike, “Nukel

* **12:30:** Deu 6.4-5 * **12:31:** Lev 19.18 * **12:32:** Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 * **12:33:** Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6 * **12:36:** Psa 110.1

nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsal enan, nabulahan san esəhor galit p̄isi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsal, eviol hən natit p̄isi san hən bimaun lan.”

13

AYesu epəhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai p̄usan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail p̄isi limasirsir, asike ikad nəvat ideh ḅepələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naṽehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səḅolit maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ŋais? Dereh tikad nəsa ḅeṽusani ke natgalen p̄isi pəpadaŋ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Mətelələgau hən gamito. Avan idehATEGƏRAS gamito. ⁶ Nəvanuan tisoḅur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legƏRAS nəvanuan tisoḅur am. ⁷ Be mətḅesəsəloŋ hən nəḅalan mai na-kel-uri-an hən nəḅalan gail, sa-nələmit tetuhatuh. Natgalenan limasvisi, be nəboŋ naməkot sagəm sal. ⁸ Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltiḅalan mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nabiltidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teḅuer len naut gail. Natgalenan lohūm natubatan hən napəŋasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mətelələgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim nəḅonḅonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh məteil len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail n̄os ginau hən mətḅikel kot ginau len nəholito. ¹⁰ A tahw hən nəboŋ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi. ¹¹ Nəboŋ ləḅitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuṽ hən nəsa mətḅikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot ḅikel mai gamit ŋai. Husur savi gamit mətḅisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹² Nəvanuan dereh teriŋ aṽan len navəlan alat lotoil a n̄o hən ḅimat, atata dereh timagen hən anatun hən ḅimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan ḅeriŋ alatmisoan gail ləḅimat. ¹³ Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh ḅidaŋ len ginau, ḅikad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo

(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴ “Nəboŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuṽ tomədas bun natit isoḅur, nəboŋ mətḅeris toil len naut sanor hən toil lan, (gaiug gotoṽuruŋ nategai geṽuruŋ ləḅoii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naṽehuh gail.* ¹⁵ Nəvanuan ḅiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən ḅeḅis lohoim hən ḅilav kuv natideh. ¹⁶ Ale nəvanuan ḅitoh marireu, satetəlmam vahim hən ḅilav nahurabat ideh. ¹⁷ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidan vəsa habat hən apəhaṽut ideh totian o tovəhasus. ¹⁸ Be mitisor tuṽ ke natgalenan salevisi len nahəḅati naut susus.

* **13:14:** Dan 9.27, 11.31, 12.11

¹⁹ Husur len nəboŋ natgalen ləbevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an maienan savisi len natubatan hən natit p̄isi aGot togole nəboŋ toum hən navile a pan van vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am boŋ ideh.* ²⁰ Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tam̄idol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. ²¹ Beti avan ideh b̄ikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKris̄to bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²² Husur akris̄to gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləb̄ip̄aŋ habat lan. Lətələboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. ²³ Be gamit, mətələgəu! Nukel natit p̄isi mai gamit tia a tahw hən ləbevisi.”

Nagəman siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan b̄inoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike em̄ial; ²⁵ dereh nam̄eso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’* ²⁶ Beti dereh məteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nabiltidaŋan mai nəyalyalan.* ²⁷ Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləb̄itariv b̄onb̄on hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ “Ivoi hən mətələboi səhot natsua nəhai nafik b̄eṽusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todum̄oh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ²⁹ Imagenan, nəboŋ mət̄beris nəsarpoŋan hən natgalen p̄isi notosor husuri, dereh mətələboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. ³⁰ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoŋ. ³¹ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.

Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)

³² “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səbon ŋai eləboii. ³³ Mətələgəu! Mətəhulahul! Husur mət̄saləboi namityal enan ke ŋais. ³⁴ Nagəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim san, eriŋ natit p̄isi mai naut san len navələn naslev san gail. Ikel mai galit ṽisusua nauman salit səbolito, ale ikel buni mai naslev tokətkəta kəkol hən nabopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mətəhulahul! Husur mət̄saləboi namityal amahean naim b̄etəlmam, len naut mədau, len natubloh len mariug, namityal natoulum̄an bekəkəraiko o len nadudulan som̄ilan. ³⁶ Amahean naim b̄evisi vəha-sua ŋai, satisaḅ gotopatmari. ³⁷ Nəsa notokel mai nəvanuan p̄isi, nukel mai gamit am ke, mətəhulahul!”

14

Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

* **13:19:** Dan 12.1 * **13:25:** Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * **13:26:** Dan 7.13 * **13:27:** Deu 30.4; Neh 1.9

¹ Ale nəPasova mai Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo, ludas p̄isal hən nagəgərasan, hən ləbitah gat aYesu hən ləbigol bimat. ² Be luke, “Sadatigole len nəhanan hən nəPasova hən asike nəvanuan gail ləbeluṽoh beti bal taṽtaṽor mēdas natit gail.”

Napəhaṽut evəhas aYesu a Petani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³ Len nəboṅ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a m̄o. AYesu ipat hən nəgarin tarhətev. Ale napəhaṽut sua tolav nabotel lotoum hən hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu. Nabotel enan epul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale alitenan ilap̄ul nabuṅon nabotel, eḅiri len nəkadun aYesu. ⁴ Nəvanuan galevis ei nəlolit ipaṅpaṅ ale lusor mai galit gabag ke, “Eḅir kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa? ⁵ Taḅur hən, təlav nəvat tasəhor naḅurḅuran hən nasihau tosua ale taviol hən mai naməsai gail.” Ale losivoh masuṽ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien hən! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hən ginau. ⁷ Husur naməsai gail lutoh akis mai gamito, ale nəboṅ mətḅeləṅoni mətḅoləboi mətḅigol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nəsa tokade ṅai, alitegai igol nəsa toləboi ḅigole. Eḅir nəhai pəhas len nibegw hən ḅeutaut hən vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut p̄isi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas
(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəṅavur pisan toru, ivan hən nabiltihai tutumav gail hən ḅeriṅ aYesu len navəlalito. ¹¹ Lohəhaṽur hən lotosəsəloṅ hən, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasilva maii. Na aJutas idas p̄isal hən ḅeriṅ aYesu len navəlalito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail
(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nəmariboṅ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboṅ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namtḅeutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gəḅihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulum̄an topat nabiliwai, ale mərehsuri. ¹⁴ Naim ideh ḅəḅis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke, “Narum̄ simetḅos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵ Atenan dereh teṽusan gaməru hən nabiltirum̄ a məhat tokad natit p̄isi dattoləṅoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, aroḅis len nabiltivile, ale arusaḅ natit p̄isi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboṅ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nəboṅ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriṅ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləṅon isa habat ale galit ṽisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua mættovi 12. Gamit sua tohan katəpəl mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan bəriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

Nəhanian məkot siNasub
(*Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25*)

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eburi, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit pisi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw mōs nəvanuan tosobur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai hən nəbē hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naṽehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(*Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38*)

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit pisi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,

“Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam ṽisusua.”*

²⁸ Be nəboŋ nəbimat ale aGot b̄igol nəb̄ile məhat dan nəmatan, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel mai ke, “Naut kəmas galit pisi ləb̄igam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalen-mariug egai, a tahw hən natoulum̄an b̄ekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəhator həni ke gəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit pisi am lokəmaienan.

AYesu isor tuṽ a Ketsemane
(*Mat 26.36-46; Luk 22.39-46*)

³² Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətebətah gegai, nia sor tuṽ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuṽ. AYesu eus naṽisal ideh hən b̄imakuv dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi gəb̄igol natit pisi. Lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəb̄ilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Mətehulahul. Mitisor tuṽ hən asike mətb̄iteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon b̄igol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

* **14:21:** Psa 22.2-19; Isa 53 * **14:24:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **14:27:** Zec 13.7 * **14:36:** Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

³⁹ Ale ivan vasor tuŵ tətəs am. Na-sor-tuŵ-an san eŵitoŵ hən tomadhakele.
⁴⁰ Nəboŋ tosor tuŵ tononj etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətəlit inoŵ masuŵ. Evəŋon galito, be ləsələboi nəsa ləḅikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətupət, mətunjavŋav sal a? Nəpatan tinonj! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh terin aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅerinj ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluŵoh lototəgau naḅu nəḅalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən naJu gail losəvat naluŵoh enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naŵusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboŋ nəḅesumŋ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esumŋ nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naḅu nəḅalan san, eḅil həni van hən naslev seḅiltihai tutumav, ita kotov nədariŋan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toḅal mai alat lotoil a mō? ⁴⁹ Len nəmariboŋ pisi nutah mai gamito, noḅusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətḅətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot ḅisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur pisi san lorinji, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam ḅur malmal dan galito, rinj nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵³ Beti naluŵoh losəhar aYesu van hən naim seḅiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən naJu gail mai ahai pusan gail hən nalo luḅonḅon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toḅis len naholəvat todar vis naim seḅiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toḅur kotov nalo hən ḅimat sile. Be ləsəsəḅ ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isoḅur loliblibonj husur aYesu be nəSanhitrin isaḅi ke nakelean salit gail ləsəpitoŵ. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel naliblibonjan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Nam-tosəsəlonj hən ategai toke, ‘Ginau dereh niləpuḅul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboŋ titor, nəvanuan lotodədas ləḅeum həni.’ ”* ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəpitoŵ.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəḅetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sasor, sasor vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

* **14:49:** Isa 53.7-12; Zec 13.7 * **14:58:** Jon 2.19

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh mäteris aNatun Nəvanuan bəbətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidanjan. Dereh mäteris bəgəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hən bəvusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləḡon nəvanuan ideh am hən bikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsələḡ hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau maḡ hən?”

Galit p̄isi lusaḡ səhoti ke tonor hən bimasmat.* ⁶⁵ Beti galevis lotuḡat ṽulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luṽosi, lotuhi.*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev seḡiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboḡ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsələboi nəsa gotosor husuri! Nəsələboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulum̄an ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboḡ alitenan tovi slev torisi ei, etuḡat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs hən ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadaḡ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbekitin, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ḡai natoulum̄an ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulum̄an bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor hən ke ḡəsələboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaḡ.

15

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən naju gail, mai ahai p̄usan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav luḡonḡon hən ləbisor utaut. Luban̄is gat aYesu, losəhari van hən aPilate, lorin̄i len navəlan.

² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kin̄ seJu gail a?”

AYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḡur tosa. ⁴ N̄a aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? ḡəsəsəsələḡ hən natit tosoḡur lotosor tas gaiug hən a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate ip̄aḡ lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəḡavna ikad naṽide sua. Idam̄ hən avan totoh len naim bəban̄is bəvivile husur naləḡonian sinaluṽoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nahəsən aParappas lotoban̄isi len naim bəban̄is mai alat lotoḡal mai nəḡavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəḡalan mai alat aRom. ⁸ Naluṽoh logəm hən aPilate, lousi hən bəhusur naṽide san m̄os galito, hən bəsua bəvivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKin̄ seJu tevivile van hən gamit a?”

* **14:62:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **14:64:** Lev 24.16 * **14:65:** Isa 50.6 † **14:68:** Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulum̄an ekəkəraiko.

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboii ke abiltihai tutumav gail lotoriŋ aYesu len navəlan husur lutabulol bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluŋoh hən ləbēhusur nənauan salito, us aPilate hən biŋol aParappas bevivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tətəs ke, “Bimagenan, mətoləŋon ke nigol nəsa hən ategai məttokisi hən aKiŋ seJu?”

¹³ Luvvari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluŋoh ke, “Sil nəsa? Iŋol nəsa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ Na aPilate toke tetəŋov nəlon naluŋoh tevi pan, eriŋ aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hən aYesu, beti eriŋi len navəlan nasoltia gail hən ləbiŋos gati len nəhai balbal.

*Nasoltia lusor viles aYesu
(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)*

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vaŋis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis ŋis navəshəsoltia luŋonŋon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulŋəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. ¹⁸ Lotuŋat kai van həni ke, “Namtusəl suh gaiug, Kiŋ seJu gail!”

¹⁹ Luŋasi, ŋasi, ŋas nəkadun hən nəhai, ale loŋulaii, ale lotəŋedur bathurien.

²⁰ Nəboŋ lotosor vilesi tonəŋ, lukol nahurabat toboŋboŋ dani, lukol nahurabat san təlмам lan. Beti losəhari vivile hən ləbiŋos gati len nəhai balbal.

*AYesu len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsən aSimon, atəman alarmiŋan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaŋot.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luŋos gati len nəhai balbal. Lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbiŋasə ase biŋlav nahurabat viŋisusua.* ²⁵ Namityal emələpat dudulan nəboŋ lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriŋ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiŋ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvnənah artogolŋol nasənahən len nəvanuan, luŋos gat gəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoŋot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsən. Loŋit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi gəbiŋol naim siGot biŋmasirsir, ale um təlмам həni len nəmariboŋ biŋtor a?*” ³⁰ Bimagenan, giŋlav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariŋ dan nəhai balbal!”

³¹ Len naŋide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai ŋusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas biŋlav kuv gai! ³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKiŋ seIsrael, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiŋ.” Alaruənən artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arusor isa həni.

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəŋon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəŋasan hən na-ŋos-gati-an bevi pan. * **15:24:** Psa 22.18 † **15:27-28:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len naŋide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tiŋanis hum alat lotoŋur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

*Nəmatan siYesu
(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

³³ Len natubliial, nəmargobut ikabut gol þis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, gorinj gaþulan ginau sil nəsa?”[†]

³⁵ Nəboŋ nəvanuan galevis lotoil pəpadaŋ ei lotosəsəloŋ həni, luke, “Səsəloŋ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav nasponsŋ, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* Ike, “Riŋi. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teþuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuþat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboŋ nasenturion toil pəpadaŋ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaʋut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaʋut tosoþur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

*Nətavunan siYesu
(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)*

⁴² Nəmariboŋ enan evi Nəboŋ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaŋ hən bətuþat. Nəboŋ namityal pəpadaŋ hən bimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi biltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihabəlan aGot, ale len na-il-þuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoʋut hən aYesu tomat tia, ŋa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ŋa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam̄ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ŋa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruŋ gol niben len nəkaliko enan, ale eriŋ aYesu len nəþurhuvat nəmatan lotota þupuli tia. Beti erib hən nəvat hən þipat gol nəþurhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriŋ niben aYesu topat lan.

16

*Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)*

¹ Nəboŋ nəSappat tonon, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loʋur nəhai pəhas hən ləbəvəhas niben aYesu. ² Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, lovi lan nəþurhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən nəbiltivat enan dan nəþurhuvat nəmatan?”

⁴ Be nəboŋ lotokəta van hən nəbiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi biltivat, səpat gol nəþur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəboŋ lotobis len nəþurhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan

[†] **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea.

§ 15:36: Naspons evi nəkasbəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyarŋarŋ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibaŋ þur. * **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade.

nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaŋmaŋ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətudoŋ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriŋi topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a mō hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaŋut galenan lotovivile, lupab, lodədarŋaŋbu, lugam dan naŋur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.]

*AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)*

⁹ Nəboŋ aYesu tole məhat dudulan soŋilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi hən metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaŋ. ¹¹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlo mi.

*AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)*

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur naŋisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboŋ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

*AYesu evisi hən ahai susur tosəŋavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboŋ ahai susur tosəŋavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut pisi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail pisi.† ¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlo mi, aGot dereh tisəb səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəmat gail, təgau hən navələlito; ləbemun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh leriŋ navələlito len alat lotoməsah, ale limaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəmav
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹ Nəboŋ Nasub aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut pisi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

† **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi uluŋan nədaŋ han tonor hən nəlahan, be səlah sal. * **16:7:** Mak 14.28 † **16:15:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, savi nəboŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboŋ tile am.

Luk Na-kel-uri-an tovoi aLuk totonsi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naḡusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboḡ toḡusan, ehusuri len nəboḡ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboḡ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḡol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eḡusḡus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəloḡ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ḡisi len nalobulat egai. Iḡol imasil ke aYesu egəm hən ḡidoḡ alat lotomasig, hən ḡilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan ḡisi, savi naJu gail ḡai.

ALuk itos husur aYesu sunān aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaḡ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatḡəhaḡut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai eḡusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboḡ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəḡol husur alaruevis artosor mai aYesu len naḡisal vi Emmaus nəboḡ tole məhat dan nəmatan tia. Nəḡol enan ipat len nalobulat egai ḡai, səpat len na-kel-uri-an siMattiu, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5–2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptaisan siYesu mai nəboḡ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21–4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14–9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51–19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28–23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isoḡur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit ḡisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit ḡisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuḡ Teofilus, ⁴ hən gəḡeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoḡusani hən gaiug. Nəḡol egai imagegai:

Aņel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəboņ aHerot tovi kiņ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit p̄isi tokele. ⁷ Be anatularu eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸ Boņ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ḅepəņas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.* Boņ sua aSekariah eḅis lan, ¹⁰ len nəboņ enan nabiltiḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹ Ale aņel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəboņ aSekariah toris aņel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris aņel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloņ hən na-sor-tuḅ-an sam̄. Ale asoam̄ aElisapet dereh tipas anatum̄ ulum̄an. Geriņ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaḅur habat mai nəloḅm̄ tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isəḅur dereh lehəhaḅur hən nəboņ ḅevisi, ¹⁵ bathut tiyalyal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaņ, ale tepul hən aNunun aGot nəboņ topat sal len nabəhaḅun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatun seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədaņan siElijah, dereh teil a m̄o hən Nasuḅ hən ḅipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən naḅisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləḅeutaut vir Nasuḅ.”*

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aņel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haḅut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aņel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau m̄os nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboņ natgalegai ḅevisi. Natit p̄isi dereh tevisi sum̄an notokele.”

²¹ Len nəboņ enan naluḅoh lutoh vir aSekariah, ale luḅaņ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboņ tovivile, saləboi ḅisor mai galito, ale loləboii ke, eris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəboņ hən nauman sinahəmar san gail tonon, eriņ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboņ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole m̄os ginau nəboņ toḅəhaḅur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaņ ḅuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aņel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlevtes siElisapet, aGot esəvat aņel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ḅisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Aņel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhath hən nasoruan en san, inau soḅuer hən namilen nasoruan aņel tokele. ³⁰ Beti aņel ikel maii ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaḅur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatum̄ ulum̄an sua, geriņ nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalyal balai,

* 1:5: 1Chr 24.10 * 1:9: Exo 30.7-8 * 1:11: Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * 1:15: Num 6.3 * 1:16: Mal 2.6 * 1:17: Mal 4.5-6 * 1:19: Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

lekisi hən anatun aGot a məhat buni, ale Nasuḅ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kiṅ. ³³ Nəpasusan siJakop dereh litoh pipihəbələn vi sutuai; nanoṅan han eḅuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aṅel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aṅel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəm len gaiug, nədaṅan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəm̄ol. Husur enan ategai gəḅipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatun aGot. ³⁶ Geris amaheam̄ aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatun ulum̄an naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ḅigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasuḅ. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aṅel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, iṅad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobaṅ v̄ehuh. ⁴⁰ Nəboṅ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboṅ aElisapet tosəsəlōṅ hən na-ke-ivoi-an san, anatun ekurkur len nabəhaḅun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaḅut, igol navoian am van hən anatum̄ gəḅipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboṅ notosəsəlōṅ hən nadolom̄, anatum̄ ekurkur hən nahəhaḅuran san len nabəhaḅugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəlomi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:

“Nəlogw eputsan Nasuḅ,

⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
gai tolav kuv ginau dan nəsaan.

⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
ale vi sutuai naur p̄isi
lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.

⁴⁹ AGot todaṅ buni igol
natgalevis tovoi buni hən ginau,
gai səḅon, nahəsan esəhor nəhes p̄isi.

⁵⁰ Ilolosa hən naur p̄isi ta sutuai vi sutuai
lotomətahw len nəyalyalan san.

⁵¹ Eḅusan nədaṅan san hən navəlan tia,
ehut alat lotoviv, lumaḅip̄iriah,
alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.

⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
ale eputsan alat lotovi ut kəmas.*

⁵³ Evəṅan alat lotomalkəkət, luhanukub,
avil esəvat alat lotokad natit p̄isi, luvan səsəlav.

⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
inau gati hən ḅigol nalolosaan mai navoian hən galito,

⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,
mai aApraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*

⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaṅ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

* **1:33:** 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14 * **1:37:** Gen 18.14 * **1:52:** Job 5.11, 12.19 * **1:55:** Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboŋ aElisapet topas naulumŋan san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ həni, losəsəloŋ həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhaṽur maii. ⁵⁹ Len nəmariboŋ toməlevtor logəm hən ləbetiv dalus anatun ale luke leriŋ nahəsən atəman aSekariah lan.* ⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsən m̄au aJon!”

⁶¹ Ris lotokel maii ke, “Amaheam̄ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶² Ale lusor len navələlit mai aSekariah hən ləḅisaḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. ⁶³ ASekariah isor len navəlan, eus natit hən ḅitos lan ale itosi ke, “Nahəsən aJon.” Galit p̄isi luḷaŋ lan. ⁶⁴ Vəha-sua ŋai eləboi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. ⁶⁵ Alat lototoh pəpadaŋ həni, lumaŋmaŋ, lomətahw, mai alat a Jutea, naut enan tobaŋ ṽehuh, luhol husur natgalegai. ⁶⁶ Nəvanuan gail p̄isi lunau masuṽ hən nəsa lotosəsəloŋ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷ Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

⁶⁸ “Noputsan nahəsən Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ ale esəvat avan sua todaŋ len nəpasusan sivanuan nauman san, aTevit, atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰ AGot ekəmaienan

len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail, dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

⁷² Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³ na-kel-gati-an tota gati len nahəsən mai aApraham atəmadat ta sutuai.*

⁷⁴ hən ḅilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail

hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

⁷⁵ ale datḅinor len nəhon

mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶ Gaiug m̄au anatugw,

dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a m̄o hən Nasuḅ

hən gəḅeutaut hən naḷisal san gail,*

⁷⁷ hən gəḅilav mai nəvanuan san gail

naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

len naruḅatian dan nəsaan salito.

⁷⁸ Nalolosaan mai navoian siGot sidato

dereh tesun gidato

sumŋan nəyal tovisi len nəmav,

⁷⁹ tem̄ias alat lototoh len nəmargobut,

lotomətahw len nəmatan,

hən ḅesəhar gidato len naḷisal totəm̄at.”*

⁸⁰ Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idaŋ len nanunun. Itoh len naut masmas toḅḅesw vəbar nəboŋ togəm visi len alat a Israel. †

* **1:59:** Gen 17.11-12; Lev 12.3 * **1:73:** Gen 22.16-18 * **1:76:** Mal 3.1 * **1:79:** Isa 9.2 † **1:80:** Len nasuruan ta Kris hum ma tovi len nanunun o hum ma tovi len aNunun aGot.

2

A Meri ipas a Yesu (Mat 1.18-25)

¹ Len nəboŋ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naŋuruŋan hən nəvanuan ƣisi lototoh len navəlan alat a Rom. ² Naŋuruŋan enan evi nametəkav nəboŋ aKwirinius tovi gavna len naprovens Siria. ³ Ale galit ƣisi lovi lan naut salit matmat hən ləbitos gat nahəsalito.

⁴ Na aJosef am eriŋ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaŋ hən ɓipasus. ⁶ Nəboŋ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus. ⁷ Ipas ahai a mō san tovi ulumān. Eruŋ gole hən nahudhukaliko gail. Eriŋ ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit ƣisi.*

Aŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadaŋ hən naut a Petlehem. ⁹ Nəboŋ lototoh magenan, aŋel siNasub evisi hən galito mai namənas siNasub emias galito ale lomətahw, lomīnminikot. ¹⁰ Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad nakel-uri-an tovoi ɓigol nəvanuan ƣisi ləbikemkem masuŋ. ¹¹ Bathut daməŋai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua ɓilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasub, aGot totabtabuh lan. ¹² Egai natit mətberis ləboii lan, ke: dereh mitisaɓ natətai lotoruŋ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nabiltuluŋoh hən aŋel hən nəmav lototah maii, lotoput-san aGot ke,

¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni,
mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan ƣisi,
navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən datberis nategai tovisi, Nasub tokele mai gidato.”

¹⁶ Na lusaŋsaŋut van, lusaɓ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi tonon, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan ƣisi lotosəsəlon hən, luŋaŋpaŋ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen ƣisi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit ƣisi lotosəsəlon hən mai lotorisi. Esuŋan ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon, lotiv dalusi,* ale loriŋ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aŋel ikel uri nəboŋ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaŋut lotopasus ke limastoh vir nəmariboŋ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboŋ nəmariboŋ hən aMeri ɓegəm veveu buni tonon, arupat aYesu vi Jerusalem hən arɓeŋusani ke tovi siNasub husur nalo siNasub aGot aMoses totosi.*

* **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad namitisaun len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad narum alat len nəyanan lotoləboi ləbipat lan, be narum epul tia.

* **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31 * **2:22:** Lev 12.2-8

23 (Imaiegai, len nalo siNasuḅ aGot ike, “Hai a m̄o gail ḡisi lotovi ulum̄an, levi siNasuḅ aGot. AGot itabtabuh len galito h̄en l̄eḅevi esan.”)* 24 Ale aruvan v̄əpat n̄əman eru h̄en natutumavan hum nalo siNasuḅ aGot tokele ke, “n̄ətav eru o napijin eru.”†

25 Len naut a Jerusalem ikad ahaḅut sua nah̄əsan aSimeon. Atenan inor mai ehusur kitin h̄en naḡisal siGot. Itoh vir avan sua ḅevi tarh̄ət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai. 26 ANunun eḅusani ke gai asike imat v̄əbar ḅeris aKristo siNasuḅ, aGot totabtabuh lan. 27 ANunun es̄əhar aSimeon vaḅis len naim siGot. N̄əboḡ anan aYesu mai at̄əman artopati vi loh̄oim h̄en arḅigol n̄əsa nalo siMoses tokele, 28 aSimeon ipati len nav̄əlan ale isal suh aGot ke,

29 “Masta, ginau notovi slev saḡ, gagai n̄əlogw ikad nat̄əmat, riḡ ginau nimat hum nasoruan saḡ tokele,

30 husur nam̄ətagw eris ategai ḅilav kuv n̄əvanuan saḡ gail vi lan n̄əmauran.

31 Goutaut h̄əni len nak̄ətaan sin̄əvanuan gail ḡisi.

32 Gai evi naḡial ḅem̄ias naḡisal saḡ gail m̄os alat l̄əsavi Ju, gai am dereh teputsan nah̄əsan n̄əvanuan saḡ gail, aIsrael.”*

33 N̄əboḡ anan mai at̄əman artos̄əsəloḡ h̄en n̄əsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḡaḡ. 34 Beti aSimeon eus aGot h̄en ḅigol ḅivoi h̄en ḡəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol n̄əvanuan tisoḅur len naut a Israel levi ut k̄əmas mai teputsan nah̄əsan tisoḅur am. Gai dereh tehum natsua n̄əvanuan tosoḅur l̄əḅisor tasi balai, 35 ale gai tisor v̄əhot n̄ənauan tosusuah len n̄əlon n̄əvanuan lotosoḅur. Meri, gaiug am, dereh gel̄əḡon tisa sum̄an naḅu tokan tosar n̄əloḡ.”

36 Ikad ahai kelkel ur sua, nah̄əsan aAnna, anatvavin aFanuel, len nah̄əmar siAser. Alitenan ilah len nasihau em̄əlevru ḡai ale asoan imat. Eḡəm vi bareab tia. 37 Evi batunau v̄əbar n̄ədaḡ han tovi 84. Gai sariḡ nah̄əlavat todar vis naim siGot avil ilotu len nalenn̄əyal mai nalenmariug ḡisi. Len nalotuan san, s̄əhan, isor tuḅ ḡai. 38 Len namityal enan ḡai eḡəm p̄əpadaḡ ale ike sipa vi t̄əban Nasuḅ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot ḅilav kuv a Jerusalem ‡ h̄en ḅikad n̄əmakuvan.

39 N̄əboḡ aJosef mai aMeri artogol natit ḡisi nalo siNasuḅ aGot tokele tonon, arot̄əlmam vi Nasaret, navile s̄əlaru len naut a Kalili. 40 Nat̄ətai etibau, eḡəm idaḡ. Gai epul h̄en namitisau h̄en n̄əmauran tonor mai naḅide tovoi, ale aGot ivoi buni h̄əni, el̄əmas buni.

AYesu len naim siGot

41 Len nasihau gail ḡisi anan aYesu mai at̄əman arovi Jerusalem h̄en N̄əhanan h̄en n̄əPasova. § 42 N̄əboḡ n̄ədaḡ hiYesu tos̄əḡavur pisan eru, evi m̄əhat vi Jerusalem mai ḡəlaru sum̄an naḅide h̄en nabiltihanan. 43 N̄əboḡ n̄əhanan tonon, lotuḅat vahim. Nat̄ətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsal̄əboii 44 husur arunau ke, totah mai alat lotot̄əlmam mai ḡəlaru. N̄əboḡ n̄əyaran h̄en n̄əboḡ enan tonon, ḡəlaru arok̄əta doḡi len amahealar gail mai nabubur salit gail soḅuer. 45 Ale arot̄əlmam v̄əbar naut a Jerusalem h̄en arḅek̄əta doḡi. 46 Husur n̄əmariboḡ totor arusabi len nah̄əlavat todar vis naim siGot. Eb̄ətah mai ahai ḡusan gail, es̄əsəloḡ h̄en galito ale eus galito h̄en nausian gail. 47 Galit ḡisi lotos̄əsəloḡ h̄en aYesu, lup̄aḡ len nal̄əboian san mai na-sor-vari-an san. 48 N̄əboḡ artorisi, aruḡaḡ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol

* 2:23: Exo 13.2, 12, 15 † 2:24: Lev 12.8. N̄ətav ehum navimal top̄əhap̄əhw mai napijin ehum n̄əhoib. * 2:32: Isa 42.6, 49.6, 52.10 ‡ 2:38: Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel ḡisi. § 2:41: N̄əhanan h̄en N̄əPasova evi n̄əhanan seJu gail husur loh̄əhaḅur h̄en n̄əboḡ aGot togol ahai a m̄o gail ḡisi silat a Ijip lumat be s̄əbar alat a Israel. Ris Exo 12.

tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmañ mai ginau namroləjon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ŋa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai nañide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhaʋur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an siJon

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Len nasihau tosəŋavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aʋan, nahəsan aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisantias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatun aSekariah len naut masmas toḅəḅesw. ³ Na aJon iyar vi lan naut pisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidamñ həni ke tibaptais hən galito hən narubətian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totesi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəḅesw,
‘Məteutaut hən naḅisal mōs Nasub,
gol naḅisal san gail linor,

⁵ dereh nəbur madiŋdiŋ gail pisi tepul,
naḅehuh gail pisi tipapav,
naḅisal tohab taʋor tegəm tinor
mai naḅisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail pisi leris ləboi naḅisal
hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluʋoh lotogəm hən bibtaptais hən galito ke, “Anatun nəmāt gail!” Ase ikel nalələgəuan mai gamito hən mətbigam dan nabiltiŋol paŋpaŋ bəgəmai? ⁸ Len nəmauran samito, mitiʋan hən naḅite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuḅat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi bilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siAraham! ⁹ AGot esumñan naulumñan toutaut tia hən bitai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai pisi ləsəʋan hən naḅit tovoi, gai dereh titaii, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluʋoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləbibaptais. Ale lousi ke, “Hai pusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

* **2:52:** 1Sam 2.26; Pro 3.4 * **3:6:** Isa 40.3-5 * **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmāt tosa. Len nənəuan seJu gail, nəmāt isa masuʋ hum natəmat toil a mō həni. * **3:8:** Jon 8.33, 37, 39

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləb̃ilav nəvat mai gamito, samteliblibon husur galito len nakotan. Mətehəhəvur hən napurpuran samit ηai.”

¹⁵ Len nəbon enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma bevi aKristo, aGot totabtabuh lan a?”

¹⁶ Ale aJon isor var galit p̃isi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ηai. Avil avan sua todaŋ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ηai, nəsanor kasi hən nəbisah ruḃat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esum̃an naulum̃an topat nəhai rivrivhai tia hən bepəpəhun namisurhuwit dan nəbavhut tomasmas. Dereh tibon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit tosa len nəhab todədas ḃimat.”‡ ¹⁸ Na len navide tosoḃur aJon isor idan mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəbon aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aḃan, ale nəbon aJon tosor tasi am husur natesasa p̃isi togole tia, ²⁰ imagenan aHerot igol isa masuḃ səhor ta m̃o: ekəkol gat aJon len naim bəbaŋis.

*AJon ibaptais hən aYesu
(Mat 3.13-17; Mak 1.9-11)*

²¹ Lorin aJon len naim bəbaŋis a tahw, be nəbon nəvanuan gail p̃isi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəbon aYesu tosor mai aGot, nəmav esəŋav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben sum̃an nətav§, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anatum gw ulum̃an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuḃ hən gaiug.”*

*Nəbathuyah siYesu
(Mat 1.1-17)*

²³ Nəbon aYesu totuḃat hən nauman san, nədaḃ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef, siHeli, ²⁴ siMattat, siLevi, siMelki, siJannai, siJosef, ²⁵ siMattatias, siAmos, siNahum, siEsli, siNakkai, ²⁶ siMaat, siMattatias, siSemein, siJosek, siJota, ²⁷ siJoanan, siResa siSeruppapel, siSealtiel, siNeri, ²⁸ siMelki, siAtti, siKosam, siElmatam, siEr, ²⁹ siJosua, siElieser, siJorim, siMattat, siLevi, ³⁰ seSimeon, seJutah, siJosef, siJonam, siEliakim,

† **3:16:** Evi slev gail lotosah ruḃat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpəhun navoian dan nəsaan, ale epəŋas nəsaan len nəhab. § **3:22:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **3:22:** Psa 2.7; Isa 42.1

³¹ siMelea, siMenna,
 siMattata, siNatan,
 siTevit, ³² siJesse,
 siOpet, siPoas,
 siSalmon**, siNahson,
³³ siAmminatap, siAtmin,
 siArni††, siHesron,
 siPeres, seJutah,
³⁴ siJakop, seIsak,
 siAraham, siTerah,
 siNahor, ³⁵ siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
³⁶ siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek, ³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

Natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan (Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḥəbesw. ² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati. ³ Na natəmat isor maii ke, “Gəbevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas bimaaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eṽusan nəkantri pisi len navile a pan hən aYesu len namityal tomīdol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan pisi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəbilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəbetəŋedur, lotu hən ginau, natit pisi dereh tevi esañ.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot sañ māu, gigol nalotuan van hən gai səbon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəbevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləbekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navəlalito hən asike nariemñ bəsəhot nəvat!’ ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasuḅ aGot sañ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soḅuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

** **3:32:** Naloḅulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† **3:33:** Naloḅulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai. * **4:4:** Deu 8.3 * **4:8:** Deu 6.13 * **4:10:** Psa 91.11
 * **4:11:** Psa 91.12 * **4:12:** Deu 6.16

*AYesu etuḅat hən nauman san
(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaḅan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut ḅisi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḅusan len naut naḅonḅonan seJu gail, ale galit ḅisi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSappat eḅis len naim naḅonḅonan hum naḅide san akis. Ale eil hən ḅeḅuruḅ natosian siGot.

¹⁷ Lulav nalobulat tobul maii, nalobulat ahai kelkel ur, aIsaiah totosi. Ale evuhe, isab naut aIsaiah totosi ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḅis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḅitabtabuh len ginau,

hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsal* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḅikel ur navivilean van hən alat lotobəḅaḅis,

nakətaan van hən ametḅesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḅikel ur nasihau

Nasuḅ aGot ḅigol ḅivoi masuḅ van hən nəvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəḅoḅ aYesu toḅuruḅi tonoḅ, ebul gat nalobulat, ilav təlmam həni mai avanuan na-vi-tarhəte-an, ale ebətah. Nəmet ḅisi len naim naḅonḅonan lokəta mətaltal həni, ²¹ ale etuḅat sor mai galit ke, “Daməḅai len na-səsəloḅ-həni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit ḅisi lusor ivoi husuri. Luḅaḅ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatum aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaur! Gole len naut matmat samḅ hun namtosəsəloḅ hən gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideh lotohəḅaḅur həni len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəḅoḅ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəḅaḅut isobur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nahəḅati toməlevtes. Len naut ḅisi nəhanian eḅuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat aElijah van hən nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sual a Sarefat pəpadaḅ hən naut a Siton.* ²⁷ Ale Len nəḅoḅ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ḅai imaur.”*

²⁸ Nəḅoḅ alat lotosuh len naim naḅonḅonan lotosəsəloḅ hən tokəmaienan, nəlolit ḅisi ipaḅpaḅ masuḅ. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuḅoḅ hən naḅehuh, naut enan topat lan, hən ləḅibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluḅoh, iyar vi tut.

*AYesu ehut nanunun tosa
(Mak 1.21-28)*

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eḅusan nəvanuan gail. ³² Luḅaḅ len naḅusanan san husur nasoruan san ikad nədaḅan hən namitisau mai na-il-a-mo-an. ³³ Len naim naḅonḅonan ikad naulumian, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hən gəḅigol namteḅuer a? Ginau noləḅoi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm mōsi!”

* **4:18:** Naməsal evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhanian, səkad naim.

* **4:19:** Isa 61.1-2 * **4:25:** 1Ki 17.1 * **4:26:** 1Ki 17.8-16 * **4:27:** 2Ki 5.1-14

³⁵ AYesu isor idañ maii ke, “Gemədaul! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nasənahān.

³⁶ Nəvanuan p̄isi lomətahw, luŋaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanān saganān? Len na-il-a-m̄o-an mai nədaŋaŋ, gai isor idañ mai nanunūn nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋaŋ naut p̄isi todar visi naut enān.

AYesu igol nəvanuan isoḅur nibelit ivoŋəvoŋ

(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)

³⁸ AYesu eriŋ naim naḅonḅonān, evi lan naim sivan sua nahəsān aSimon. Len nəḅoŋ enān anān asoan aSimon eləŋoŋ isa masuṽ hən topud hən naməsahān, ale lous aYesu hən ḅigol ḅimaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenān, ale isor idañ van hən naməsahān. Vəha-sua ŋai naməsahān inoŋ dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəḅoŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah p̄isi hən naməsahān tiltile van hən aYesu. Eriŋ navəlan gəlar len galit v̄isusua, ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isoḅur lumakuv. Nəḅoŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləḅoii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəḅoŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut toḅəḅesw. Naluṽoh ludoŋi, doŋi van ale nəḅoŋ lotosabi, loil kəkol həni hən asike ḅeriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nəḅikel ur natohan pipihabəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau m̄osi.”

⁴⁴ Beti len naim naḅonḅonān gail aJutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etuḅat tabtabuh len ahai pispisul gail

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluṽoh loririhit garu lan hən ləḅesəsəloŋ hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris naḅot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkās nalevlev salito. ³ Isah len naḅot sivan sua nahəsān aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len naḅot, eṽusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəḅoŋ tosor tonoŋ, ikel mai aSimon ke, “Rusan naḅot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən məḅbisah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisihisi soḅuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienān, namtibar hən nalevlev tətās am.”

⁶ Nəḅoŋ lotobar həni, lusaḅ naieh isoḅur lan, gol ke nalevlev etuḅat hən ḅemətar.* ⁷ Imagenān loḅilival van hən alat lotosuh len naḅot togon hən ləḅegəm susupah həni mai galito. Logəm, usān naḅot gəlar p̄isi aropul vətah ḅəḅḅəhw! ⁸ Nəḅoŋ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuḅ, husur novi vanuan tosa masuṽ!”

⁹ Ekəmaienān husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoṽut hən naieh tosoḅur lotosah həni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlar artoḅon mai aSimon len nauman, gəlar tu arosəhoṽut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieh am, daməŋai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

† 4:40: NəSappat seju gail inoŋ nəḅoŋ namityal tomasur. * 5:6: Jon 21.3-6

¹¹ Na loliv nabot eru enan salito vahut, ale loriņ natit p̄isi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboņ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəboņ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale enjiri ke, “Nasub̄, gə̄beləņoni, goləboi gə̄bigol nəb̄imaur, nəb̄iveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləņoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele həni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, gevusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan m̄os natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan sam̄ hən gə̄bevusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ŋa nəvanuan isoḅur logəm hən ləbesəsəloņ həni ale hən gai b̄igol galit ləb̄imaur dan naməsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriņ galit akis, evi lan naut toḅəḅesw səḅon ale isor mai aTəman.

AYesu igol avan sua todədas ḅerusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

¹⁷ Len nəboņ sua aYesu ep̄usḅusan, ale naFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lobətah ei. Logəm len navile p̄isi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nədaņan siNasub̄ ebis len aYesu hən ḅilav kuv naməsahan. ¹⁸ Len nəboņ enan lalum̄an galevis lupat avan sua len nəbateh, saləboi ḅerusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləḅeriņi bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi soḅuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti lopəlau vi məhat len navurun topapav, ludakuvi, gol nabur lan, ale loriņ tur hən gai mai nəbateh san vi pan. Loriņi rivuh len naluḅoh, a m̄o hən aYesu. ²⁰ Nəboņ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi ḅeruḅat nəsaan? AGot səḅon ŋai!” ²² Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimaienən. ²³ Nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?”* ²⁴ Imagenan nev̄usan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaņan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan timaiegai...” Ale ikel mai atenan saləboi ḅerusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄ ale vahim!”

²⁵ Vəha-sua ŋai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalyalan siGot, ivahim. ²⁶ Galit p̄isi lumaņmaņ vəsa ale lusal suh nəyalyalan siGot. Lumaņmaņ masuḅ, lomətahw ale luke, “Daməņai nəsa dattorisi etile buni.”

AYesu itabtabuh len aLevi

(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)

²⁷ Natgalenan tonoņ, husur nəboņ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsan aLevi, toḅətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

²⁸ Ale eriņ natit gail p̄isi ipat, ile məhat, ehusuri.

²⁹ Beti aLevi eutaut hən nabiltihanən m̄os aYesu len naim san, ale ikad nabiltuluḅoh hən alat lotoum sun̄an aLevi mai galevis am luhan mai galito.

³⁰ Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mətmətan hən

* **5:14:** Lev 14.1-32 * **5:23:** Nəboņ aYesu tokəmaienən, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas b̄igol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi məḅberisi ke imaur. * **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14

aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe mættohan, mættomun mai nēvanuan nētaks gail mai alat nēsaan am?”*

³¹ AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nēvanuan nār-eran, be alat lotomēsah ŋai. ³² Ginau nēsagəm hən nēbikel alat lotonor hən lēbipair dan nēsaan salito be nogəm hən nēbikele mai alat nēsaan.”

Nausian husur navide silat lēsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

³³ Beti lukel maii ke, “Ahai susur siJon gail, nēboŋ isoḅur lēsəhan hən lēbisor tuṽ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nēboŋ avan sua tolah, godədas gəḅigol nēvanuan san gail lotoḅon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nēboŋ hən lēḅesəhar naulum̄an tolah dan nēvanuan san gail. Len nēboŋ enan asike luhan.”†

³⁶ Beti aYesu eḅusan, iḅol‡ ke, “Səkad avan ideh totar naḅisihoh dan nahurabat veveu ale toside len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale naḅisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nēvanuan gail lēsəḅir nēwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu. § Nēvanuan tagole, ale nēwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nēwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. ³⁸ Aoa, nēvanuan gail lēḅir nēwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil səkad avan ideh tomun nēwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nēwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaienan, mətomətahun natit toveveu.”

6

AYesu evi masta hən nəsəppat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)

¹ Len nəsəppat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nēmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotuḅat kin ḅur nēhavhuwit gail. Lusarsari len navələlito ale luhan namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsə nalo tokai tasi len nəsəppat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ ləboi nəsə aTevit galito lotogole nēboŋ lotomalkəkət a? ⁴ Eḅis len naim nētaḅolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalum̄an san.* Be nalo ike ahai tutumav səḅolit ŋai loləboi lēḅihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nēvanuan evi masta hən nəsəppat. Nəsəppat ipat len navələn.”

AYesu igol avan sua, navələn totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)

⁶ Len nəsəppat sua tile am, aYesu evi lan naim nabonḅonan, eḅusan. Ale ikad avan sual ei, navələn nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai ḅusan gail hən nalo ludas ḅisal hən lēḅisaḅ nəsəban ideh len aYesu hən lēḅikot həni. Na lokəta bunusi ke ḅigol atenan ḅimaur len nəsəppat salito. ⁸ Be aYesu eləboi nəsə lotonau, ale ikel mai naulum̄an tokad navələn totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ḅisi.” Imaienan naulum̄an ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsə inor len nəsəppat: datḅigol navoian o nəsəan, datḅetəgau gat nəmauran o datḅigol ḅimasig?”

* **5:30:** Luk 15.1-2 † **5:35:** Len nēḅol ḅusan egai aYesu isor husur gai gabag tosum̄an naulum̄an tolah. ‡ **5:36:** Len naut egai aYesu ikel naḅusanan egai hən ḅevusan galito ke naḅisal san iveveu, sanor hən naḅisal tomatu lotohushusuri. § **5:37:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nēwain veveu ḅurhulon. * **6:1:** Deu 23.25 * **6:4:** 1Sam 21.1-6 * **6:4:** Lev 24.9

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlañ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətəs.

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paŋpaŋ vəsa, ale lotuʒat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləbigole van hən aYesu.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len navəhuh hən ʒisor tuʒ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʒan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMatti, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot ʒeriŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

AYesu eʒusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)

¹⁷ AYesu eput vi pan mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluʒoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoʒur lotogəm a Jerusalem mai naut tosoʒur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləbesəsəloŋ həni, ale hən gai ʒigol naməsahan salit ʒinoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit ʒisi lugol risi ke libari bathut nədaŋan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttoñidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur natohan pipihəbələn aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†

Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, məteməlməlah len nahəhaʒuran husur nakonʒurʒuran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losurñan atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttokad natit tosoʒur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa məttokade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit məttokad nəhanian tosoʒur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
batbat
husur dereh mitimalkəkət.
Gamit məttoman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

* **6:15:** NaSelot evi nəvanuan len naluʒoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləʒibal mai galito.

† **6:21:** Ta sutuai naʒu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * **6:23:** 2Chr 36.16; Uman 7.52

²⁶ “Gamit, mət̃beum m̃os nəvanuan p̃isi ləb̃isal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

Geləmas bun aenemi sam̃ gail

(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu eḗusan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit mət̃tosəsəlon̄ hən ginau ke: Mət̃eləmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən bigol navoian van hən alat lotosor mēdas gamito, sor tuṽ m̃os alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh b̃iṽos nət̃arhoṽ, gipair hən nət̃arhoṽ togon van həni. Avan ideh b̃ilav nahurabat naut susus sam̃, gidam̃ həni ke tilav nəhai susun sam̃ am. ³⁰ Geviol mai galit p̃isi ləb̃eus gaiug hən natideh, ale avan ideh b̃ilav natideh sam̃, sageusi ke tilav təl̃mam həni. ³¹ Naṽide mət̃toləḗjoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol naṽide enan van hən galito.

³² “Mət̃beləmas bun ḗai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mət̃b̃ivoi ḗai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan. ³⁴ Mət̃bidam̃ hən nəvat ḗai mai alat mət̃tonau ke ləb̃isar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludam̃ hən nəvat mai galit gabag, hən ləb̃isar gel nəkabut p̃isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mət̃etile. Mət̃eləmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidam̃ hən nəvat mai galito, be samtitoḗ vir nə-sar-gele-an. Mət̃b̃imaienan, dereh aGot tilav nakonp̃urp̃uran totibau mai gamito ale mət̃egəm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi tēban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəlomit timastan̄jis nəvanuan gail suṽnan aTəmamit len nəmav nəlon totan̄jis galito.”

Gikel nakitinan husur nəvanuan p̃isi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mət̃usa. Samtisab̃ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isaḗ səhoti ke gamit mitimaspanis. Mət̃erub̃at nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot terub̃at nəsaan samito. ³⁸ Mət̃eviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisoḗbur mai gamito, teirir həni, tepul səsəhov variviriv. Bathut mət̃beviol habat o mət̃beviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eḗusan am, iḗol maiegai ke: “Amet̃besw eləboi ḗesəhar amet̃besw togon a? Aoa, gəlar p̃isi dereh aripal suluṽi, ariteh len naḗur. ⁴⁰ Ahai susur, satibau səhor ahai p̃usan san, be avan ideh toləboi səhot p̃is naḗusanan sihai p̃usan san, dereh tesuṽnan gai.

⁴¹ “Husur nəsa gotokəta kot nakumashəhai len namətan aṽam̃, be gəsənu nabiltitarhai len namətam̃? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətam̃,’ nəboḗ gotokad nət̃arhai gəsarisi len namətam̃? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, gilav kuv nət̃arhai dan namətam̃ bai. Gəbigole b̃inoḗ nakətaan sam̃ dereh timasil tinor hən gəḗidakuv nakumashəhai dan namətan aṽam̃.

Nəhai mai naṽite

(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tovoi səṽan hən naṽit tosa. Nəhai tosa səṽan hən naṽit tovoi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəboḗ gotoris naṽite. Nəvanuan gail ləsavərus naṽit tovoi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite.† ⁴⁵ Nəvanuan tovoi

† **6:44:** Nəhau enan ehun nabulgəgau.

igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan topul len nəlon. Bathut, nəsa nəvanuan tokele, evivile len nəsa topul səsəhov len nəlon.

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətsagol nəsa notokele. Imabe?
⁴⁷ Nəvanuan p̄isi lotogəm hən ginau, lotosəsəloŋ hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriŋ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboŋ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iṽas naim be sakur həni husur eum həni idaŋ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan sagw ale sagole, esum̄an avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḅuer. Nəboŋ nawisel tolev, toṽas naim enan, vəha-sua ŋai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonorŋ, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḅeməsol. ³ Nasenturion esəsəloŋ hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a m̄o hən naJu gail van həni hən ləḅeusi ke, tegəm hən ḅigol naslev san timaur. ⁴ Nəboŋ lotogəm hən aYesu, loŋiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḅigol nategai m̄osi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim nəḅonḅonan sinamito.”

⁶ Na aYesu ivan mai galito. Nəboŋ pəpadaŋ hən ḅibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḅikel maii ke: “Nasub, ivoi ke sagegəm pəpadaŋ am, husur ginau nəsanor kasi hən gəḅḅis lohoim sagw. ⁷ Imaienan nunau ginau ke, nəsanor kasi hən nəḅebubur mai gaiug. Avil gəḅikele ke naslev sagw ḅimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihabəlan alat lotoil a m̄o hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nəḅikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḅikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḅikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ipaŋ lan. Ipair van hən naluvoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəsəsab nadəlomian todaŋ maiegai len alat seIsrael.”

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatum ulum̄an sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltiluḅoh lutah maii. ¹² Nəboŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulum̄an sua tomat vivile, tovi aṽisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltiluḅoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboŋ Nasub toris alitenan, nəlon itaŋisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḅat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit p̄isi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən ḅevi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut p̄isi a Jutea mai naut p̄isi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais
(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen p̄isi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasuḅ hən arḅeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboḅ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’ ”

²¹ Len nəboḅ enan ḅai aYesu igol nəvanuan isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametḅesw isoḅur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloḅ həni: ametḅesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarinḅ ḅulḅulol gail losəsəloḅ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloḅ hən na-kel-uri-an tovoi.* ²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboḅ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etuḅat sor husur aJon mai naluḅoh ke, “Nəboḅ məttovi lan naut masmas toḅḅesw, mətuvan varis nəsa? Naḅiliol nəlan toḅuvi tokurkur a? Aoa! ²⁵ Beḅuer, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Naulunḅan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən, lotokad nakontit p̄isi, galit losuh len nabiltiim sekinḅ gail! ²⁶ Bimaienən, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ḅai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenən evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nəsevat ahai pispisul sagw a m̄o hən gaiug toutaut hən naḅisal sam̄ m̄os gaiug.’* ”

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaḅut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoḅ pipihəbəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoḅur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboḅ lotosəsəloḅ hən aYesu, lukel ləboii ke, naḅisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun p̄is naḅisal siGot mai naləḅonian siGot m̄os galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməḅai lumabe? Noləboi nəḅike lohūm nəsa? ³² Losum̄an alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoḅuv nabuvimal m̄os gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəḅe nəmatan be mətsətəḅ!’ ³³ Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaienən husur nəboḅ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulunḅan tohan təməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naḅisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eḅusani ke naḅisal siGot ekitin.”

AYesu eruḅat nəsaan sepəhaḅut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsən aSimon, tous aYesu hən ḅihan maii, ale aYesu eḅis lohoim san, ipat tarḅəgarin hən ḅihan. ³⁷ Nəboḅ napəhaḅut nəsaan sua len nabiltivile enan tosəsəloḅ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat nabotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpadaḅ hən narien, itəḅ. Nəboḅ totəḅ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̄ narien ale eḅir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən ḅihan, eris natenən. Nəboḅ torisi inau len gai səḅon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naḅide san ke

* **7:22:** Isa 35.5-6, 61.1 * **7:24:** Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənauan akis. * **7:27:** Mal 3.1

alitenan evi pəhaʋut nəsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəb̃ikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai p̃usan, kele.”

⁴¹ AYesu iḃol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todaṁ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50.

⁴² Gəlar p̃isi arsəkad nəvat hən arb̃isar gele, ɲa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san toṭibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaʋut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notob̃is lohoim saṁ gəsəlav nəwai hən nəb̃ekəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun.

⁴⁵ Gəsasuṁ nətarhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notob̃is lohoim, alitegai sasib hən tosuṁ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naʋide sidato, wake gai eḃir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosoḃur lumaruḃat tia, imaienan gai eləmas masuʋ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruḃat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ɲai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan saṁ gail lumaruḃat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruḃat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian saṁ gatolav kuv gaiug dan nəsaan saṁ gail. Givan, natəṁat tipat len nələṁ.”

8

Latpəhaʋut lototah mai aYesu

¹ Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natoḃan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutha maii. ² Napəhaʋut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutha maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a ṁo hən naim siHerot Antipas tovi kiŋ; aSusanna; mai isoḃur am. Latpəhaʋut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito ṁos aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu iḃol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboŋ naluʋoh hən navile galevis lotogəṁ hən aYesu, luḃonḃon, ale ikel nəḃol p̃usan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ tobubulani maienan, galevis luteh len naḃisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan p̃isi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eḃuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luʋan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədariŋan hən ḃesəsəlon, tesəsəlon ṁau!”

AYesu ikel nəḃol p̃usan ṁos nəsa? (Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

† 7:41: Natenarius evi nəvat napurpuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nǎbol p̄usan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idam̄ hēni tia hēn mǎtbelēboi nēsa tosusuah husur natoḥan pipihabēlan aGot, avil nusor mai alatevis tile am hēn nǎbol p̄usan hēn ke, “ ‘naut kēmas lēbekēta, kēta, lēsakēta lēboi nēsa aGot togole; naut kēmas lēbesēsēlon, sēsēlon, lēsasēsēlon lēboi nēsa aGot togole.’* ”

*AYesu isor vāsvasai nǎbol hēn namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)*

¹¹ “Namilen nǎbol p̄usan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len nǎp̄isal losum̄an alat lotosēsēlon, beti natēmat egēm, lav kuv nasoruan dan nēlolito hēn asike lēb̄ikad nadēlomian, asike aGot b̄ilav kuv galit dan nēsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaḥ vat losum̄an alat lotolav nasoruan len nakemkeman nēboḥ lotosēsēlon hēni, be nēharhēt salit gail lēsakir sēdaḥ. Nadēlomian salit sabēlav van vēbar nēboḥ nēmauran totaltal kitev nadēlomian salit ke timabe, ale nadēlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hēn nēhau tosēsēnot, losum̄an alat lotosēsēlon be len nēmauran salit tovan, napulan hēn natite, na-lēḥon-isa-an mai nahēhāvuran, loruh gut gat galito gol ke lēsatoḥ vabēbau hum lēsēmatmatu len nadēlomian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nētan tokēnoḥ, losum̄an alat lotokad nēlolit tonor mai tovoi buni. Nēboḥ lotosēsēlon hēn nasoruan siGot, lunau gati, ale len nē-daḥ-b̄uri-an, luḥvan hēn nāv̄it nēmauran tovoi.

*Nam̄ial tom̄ial
(Mak 4.21-25)*

¹⁶ “Avan ideh asike epigau nam̄ial hēn b̄ikabut gole len nab̄iliwai o susuani pipimel. Aoa, eriḥi a mēhat hēn bēm̄ial len narum̄ hēn alat lotovi lohoim lēberisi. ¹⁷ Imaienan, natit p̄isi tosusuah, dereh tevisi p̄arḥar, natit p̄isi tokēkol, dereh aGot tesēḥav hēni, tevēhoti. ¹⁸ Imaienan, mētesēsēlon vahvahur nasoruan hēn mǎtbelēboii. Avan ideh tokad nalēboian, dereh aGot teviol hēni am maii, be avan ideh tomētahuhn bēlēboi nēsa notokele, dereh aGot tilav kuv nalēboian tonau ke tokade dani.”

*Anan aYesu mai aḥan aYesu gail
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)*

¹⁹ Beti aḥan aYesu matmat gail mai anan logēm hēn lēberisi, be lodēdas lēbegēm pēpadaḥ hēni husur naluḥoh. ²⁰ Imaienan napisulan sua egēm hēni ke, “Aḥam̄ gail mai anam̄ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosēsēlon hēn nasoruan siGot ale lotogol nēsa tokele, galito lovi anagw mai aḥagw gail.”

*AYesu igol nēlan todaḥ etēm̄at
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)*

²² Boḥ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhēte len nab̄iltiwai egai.” Ḥa lusaḥ len nabot, lugam van.

²³ Nēboḥ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nēlan eḥuv idaḥ len nēwai, nabot epul, pēpadaḥ hēn bēm̄un. ²⁴ Ale ahai susur gail lovēḥon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile mēhat, isor idaḥ van hēn nēlan mai nēwai topus; ale nēlan evi pan, nēwai etēm̄at. ²⁵ Eus galit ke, “Nadēlomian samit gai be?” Len namētahwan salito luḥpaḥ lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idaḥ van hēn nēlan mai nēwai be gēlaru arugol husur nēsa tokele.”

*Naulum̄an tokad natēmat gail
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)*

* 8:10: Isa 6.9-10

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vøbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəboŋ aYesu tomarin vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmarginobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəha-sobsobur tia nanunun nəmarginobut itah gati, naut kəmas lotobanjs gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut tobəbesw. Nəboŋ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulumān. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəbēmədas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Noŋir gaiug, sagipansəm ginau mūd!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Isor vari ke, “Luŋoh,” husur nanunun nəmarginobut isobur lobis lan. ³¹ Ale loŋirŋiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len naŋehuh ei. Ale nanunun tosa gail loŋiri ke tidam̄ hən galito ləbēbis len nabuai gail. Idam̄ həni. ³³ Nəboŋ lotomakuv dan naulumān, lobis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar marin len naŋehuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəboŋ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut pisi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboŋ lotobar aYesu, lusaḅ naulumān, nanunun nəmarginobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənanuan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, naŋide hən naulumān tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa pisi lous aYesu hən bivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Nə aYesu isah len nabot hən bərin naut enan. ³⁸ Naulumān, nanunun nəmarginobut gail lotomakuv dani, eŋiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəbikel nəsa aGot togole mōs gaiug.” Nə atenan ivan, iyar tur len naut pisi len nabiltivile enan, ikel ur natit pisi aYesu togole mōsi.

*Napəhaŋut toməsah mai natəbarehreh tomat
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)*

⁴⁰ Nəboŋ aYesu totəlmam vi Kalili, naluŋoh lohəhaŋur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a mō hən naim nabonbonan, nahəsən aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eŋiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ŋai nədam̄ han tovi 12, be pəpadaŋ timat.

Nəboŋ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluŋoh lorihiti. ⁴³ Galit sua, napəhaŋut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas bīgol bimaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadaŋ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ŋai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit pisi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluŋoh lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədaŋan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboŋ napəhaŋut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tətəs. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̄ igol ke gumaur. Givan, nələm̄ tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a mō hən naim nabonbonan, ike, “Anatvavim̄ imat ebun, sagemədas ahai pusan am.” ⁵⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, rin nələm̄ len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

* **8:31:** KelV 9.1-5 * **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eŋur ahai rerer gail hən ləbīgol bimaur sobuer. † **8:46:** Nədaŋan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat pitpitov sal.

⁵¹ Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədaŋ hən avan ideh beβis lohoim maii, be idamŋ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ŋai. ⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan pisi lutanŋ vaisis həni. Ris aYesu toke, “Samtitanŋ, gai səmat, ipatmari ŋai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani. ⁵⁶ Anan mai atəman arumanŋman avil aYesu ikel idanŋ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail (Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

¹ Nəboŋ aYesu tokis bonbon hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-mo-an mai nədanŋan hən ləbehut natəmat pisi mai hən ləbigol alat lotoməsah ləbimaur. ² Ale esəvat galito hən ləbikel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləbigol nəvanuan gail ləbimaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyan samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səseŋon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mətbeβis lan, toh ei vəbar nəboŋ mətberinŋ navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbemətahun gamito, nəboŋ mətberinŋ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən bimasil ke aGot sahəhaʋur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tononŋ lovivile, luyar husur navile ʋisusua. Len naut pisi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlonŋ hən natgalenan lotovisi. Edədarŋaβu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəlonŋ hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idonŋ naʋisal hən beβubur mai aYesu.

AYesu evəŋan naulumŋan tovi 5,000 (Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləbitoh ei səbolito, ¹¹ avil nəboŋ naluʋoh lotosəsəlonŋ ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaʋuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihabəlan aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadaŋ hən bimasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluʋoh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbisəβ nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eβəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbəta erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namtbeʋur nəhanian nōs naluʋoh pisi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulumŋan tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke lebətah hən bīkad naulumŋan len natuhluʋoh ʋisusua bevi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit pisi lobətah. ¹⁶ AYesu ilav nabəta erim mai naieh eru, ekəta vi lan nəmav hən bīke sipa, ale eβur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən

lãbepãpẽhuni mai nõvanuan gail. ¹⁷ Nẽboŋ galit ƣisi lotohan vãhanukub tonon, ahai susur gail losẽnon nõhad tovi 12 hãn nasughanian lãsẽhani.*

*APita ike aYesu evi aKристо, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nõboŋ sua, nõboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoh sãbolito, aYesu isor tuv. Nẽboŋ tosor tuv tonon eus galit ke, “Naluvoŋ gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais, galevis am luke aElijah, galevis tẽtas am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tẽtas.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mẽtukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epãhav utaut hãn nõmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nõsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nõvanuan timaslẽnon tisa vãsa, alat lotoil a mõ hãn nõvanuan gail, aũiltihai tutumav gail mai ahai ƣusan gail hãn nalo, limasmõtahuni, mai gai timasmat, ale len nõboŋ bitor dereh timakuv dan nõmatan.”

²³ Beti ikel mai galit ƣisi ke, “Avan ideh bẽlẽnon ke bẽvi ahai susur sagw, satigol nõsa bẽlẽnoni be len nõboŋ ƣisi timasputsan nõhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke bẽtẽgau gat nõmauran san, dereh timasig* be avan ideh nõmauran san bĩmasig mõs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avan ideh totẽgau gat natit ƣisi len navile a pan be nõlon imasig o nõmauran san vi sutuai eũuer, gai ikad nõsa? Esẽhor nõsa lan? ²⁶ Avan ideh bẽmẽmau hãn ginau mai nasuruan sagw, atenan, aNatun Nõvanuan temẽmau hãn balai nõboŋ bẽgãm len nõyalyalan san mai nõyalyalan seTẽman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vẽbar lãberis natohan pipihabẽlan aGot.”

*Namẽnas kitin siYesu
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Nẽmaribon tomãlevtor husur aYesu tokẽmaienan, esẽhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi mẽhat len naũehuh hãn bisor mai aGot. ²⁹ Nẽboŋ tosor sor mai aGot, nõhon egãm tile mai nahurabat san egãm pẽhapẽhw buni hun nõkabil. ³⁰ Vẽha-sua ƣai naulumãn eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namẽnas nõmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nõsa aYesu bĩgole bĩsarpoh len naut aJerusalem a tahw hãn bẽriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nẽboŋ lotolele, lokẽta ris namẽnas san mai naulumãn eru artoil maii.* ³³ Nẽboŋ artosudelãm aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hãn dattotoh gegai. Namteum hãn nõpasvalẽval titor: tesua esãm, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita salẽboi nõsa tokele.)

³⁴ Nẽboŋ tosor sal, nõmavukasw egãm kabut gol galito, ale nõboŋ lotobis len nõmavukasw, aPita galit lomõtahw. ³⁵ Nadoldol isor len nõmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mẽtesesẽlon husuri!”*

³⁶ Nẽboŋ nadoldol tosor tonon, lusabi ke aYesu sãbon ƣai itoh. Naut ido hãn gẽlaru. Len nõboŋ galenan lãsasor husur nõsa lotorisi mai avan ideh.

*AYesu igol natẽtai imaur
(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)*

* **9:17:** 2Ki 4.42-44 * **9:24:** Len naut egai nõboŋ aYesu toke avan ideh toke bẽtẽgau gat nõmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke bẽtẽgau gat nõmauran san len navile a pan, dereh nõmauran vi sutuai timasig. * **9:32:** 2Pit 1.16-18 * **9:35:** Isa 42.1; Luk 3.22

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan naʋehuh, nabiltiľuʋoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulum̄an sua len galit ikai ke, “Hai ʋusan, noŋir gaiug ke geris anatugw ulum̄an husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltaloŋ ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imaʋulʋul habat. ⁴⁰ Noŋir ahai susur sam̄ gail hən ləbēhuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətsəkad nadəlomian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikabkəbur masuʋ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuʋar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar anatum̄ gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman. ⁴³ Galit ʋisi luʋaŋ len nəyalyalan, nədaŋan siGot.

AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(*Mat 17.22-23; Mak 9.30-32*)

Nəboŋ galit ʋisi lotoʋaŋ, lotosor husur natit ʋisi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vahvahur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədəs ləbələboii ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

Ase iyalyal am?

(*Mat 18.1-5; Mak 9.33-40*)

⁴⁶ Ahai susur gail m̄au lotuʋat ʋitʋituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhaʋur hən natuhtətai sun̄an egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaʋur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaʋur hən ginau nəbitah maii, gai ehəhaʋur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai m̄au etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam̄, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai ʋispisul galevis luvan a m̄o. Len nəyaran salito lobis len navile sua a Samaria hən ləbeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahunu husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasuʋ, guke namtekis nəhab len nəmav hən bihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?
(*Mat 8.19-22*)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur naʋisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut ʋisi gəbevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nəbur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən biʋat turuŋ lan, hən biŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasuʋ, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihəbələn

† **9:44:** Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * **9:54:** 2Ki 1.10, 12

aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasub, be gidamñ hən ginau nivahim hən nəbesudəlañ nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtivan† be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihabəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a mo hən van hən navile mai naut pisi ke pəpadaŋ bevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isobur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətənjir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nosəvat gamito məttoŋsuñan natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətbeburur mai galit metpisal. ⁵ Nəboŋ mətbebis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat məttokele tipat len nəlon; bebur, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətəmun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad nəpurpuran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboŋ mətbevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləbehaḥur hən gamito, mitihan nəsa ləbeutaut hən moŋ gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməsaḥ limaaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboŋ mətbevi lan navile ideh ale ləbemətahun gamito, mətəvi lan nametpisal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eḥusani ke aGot saḥəhaḥur hən gamito. Be mitimasləboii ke, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot bepəpəhun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen bivar naut a Sotom.”*

Navile gail ləsəpair dan nəsaan (Mat 11.20-24)

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahun ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətəvəlo, lətəsun nahurabat toharharo,‡ lətəbətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansəm gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəseləŋ hən gamito, gai esəseləŋ hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

† **9:62:** Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad namətəlai tokan a pan. Nəbuluk o natorŋki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən biwol hən nəboŋ totiv nətan. * **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28 † **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhaʋur ale luke, “Nasuḅ, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsam̄.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mətḅipal gat nəmat mai naskopionṢ gail mai hən mətḅesəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mətḅesənah lan. ²⁰ Imagenan samtehəhaʋur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

*AYesu ikemkem
(Mat 11.25-27, 13.16-17)*

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhaʋur hən tomaienan.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit ḅisi mai ginou tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ḅevəhot ḅarḅar hən aTata mai galito hən ləḅeləboii.”

²³ Beti nəboŋ lototoh səḅolito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttorisi, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosoḅur loləŋon ke lətaris nəsa məttorisi be ləsarisi, loləŋon ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttoşəsəloŋ həni, be ləsasəsəloŋ həni.”

Nəḅol ḅusan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai ḅusan, nigol nəsa hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goḅurunḅi ke ekəmabe?” ²⁷ Isor vari ke, “Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloḃ kavkav, nanununḃ kavkav, nədaŋan sam̄ kavkav mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav;” * ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug surḃan gotoləmas bun gaiug gabag.’ * ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.” * ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ŋa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginou, ase lai?” ³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu iḅol ḅusan ke, “Nəboŋ aulumān sua tovi pan dan naut aJerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvenah gail lom̄ur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luḅasi, ḅasi, ḅasi van, ale loriŋi imatmatioḅ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehusur naḅisal enan, be nəboŋ toris atenan, iyar tab tarhəḅisal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehusur naḅisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəḅisal dani. ³³ Avil len nəyaran seuleSamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ torisi, nəlon itaŋisi. ³⁴ Ŋa ivan həni, eḅir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natoŋki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai naulumān hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh nəḅur nəkabut ideh san.’” ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam̄, len alat lototor, ase itoh pəpadaŋ hən naulumān, nəvanuan vənvenah gail lotomədasi?” ³⁷ Naulumān namitisau hən

Ṣ 10:19: Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariḅriḅon totibau a m̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi ḅevəlas nəvanuan. Nəboŋ tovəlas nəvanuan, eləboi ḅigol nəmatan. * 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiṽan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhaṽut sua, nahəsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aṽan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasuḅ, esəsəloṅ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuṽ hən naliliuman san, ɲa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, gumabe? Aṽagw ebətah kəmas be ginau səbogw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasuḅ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuṽ hən natit tosoḅur togol nəloṁ totuhathu həni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

*Na-sor-tuṽ-an siNasuḅ
(Mat 6.9-13, 7.7-11)*

¹ Boṅ sua aYesu isor tuṽ len naut sua. Nəboṅ togole tonon, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasuḅ, ṽusan ginamit hən naṽide hən na-sor-tuṽ-an suṁan aJon toṽusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboṅ mətbisor mai aGot, mətekəmaiegai ke:

“ ATəmanamito,

nahəsəñ tiyalal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləḅitoh pipihələṁ.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboṅ ṽisusua.

⁴ Geruḅat nəsaan sinamito,

suṁan namttoruḅat

nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidaṁ hən natideh

hən ḅitaltal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm həni tuḅloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidaṁ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəḅilav maii.’

⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatugw gail namtupat tia. Nodədas hən nəḅile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsa togon toləṅoni husur eus tabtab həni. ⁹ ɲa nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doṅi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəṅav ṁos gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoṅi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəṅav ṁosi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatumṁ ḅeus naieh, gilav nəṁmat maii a? ¹² O anatumṁ ḅeus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas məttosa, gamit mətoləboi məḅilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəboṅ sua aYesu ehut natəmat toḅutḅut. Nəboṅ natəmat tomakuv tonon, nauluṁan toḅutḅut a ṁo isor, ale naluṽoh luḅaṅ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil

galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* abilitəmat setəmat gail!”¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotobalkabaŋ, dereh timasirsir, teḅḅesw. Mai nahəmar toḅalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am.¹⁸ ASetan təḅal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuṽ! Nokəmaienan husur mətuke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul.¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loṽusani ke məttosab.²⁰ Be nəḅehut natəmat gail len nədaŋan siGot, imagenan, natoŋan pipihəḅalan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esumṽan naulumṽan todaŋ tokad natit hən nəḅalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit pisi san losuh ivoi.²² Avil nəḅoŋ avan sua todaŋ səhori toḅal maii, iḅal səhori, beti ikol nametəlai nəḅalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəḅalan gai todaŋ lan, ale epəpəhun natit pisi san.²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḅipiriah; asike ḅesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.”

*Natəlmaman hən nanunun nəmargobut
(Mat 12.43-45)*

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəḅoŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ḅisəḅ naut ideh hən ḅinjavṽav lan, be idoŋ soḅuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’²⁵ Nəḅoŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor.²⁶ Beti ivan vəsəhar nanunun toməlevru lotosa masuṽ am səhor gai, ale nəḅoŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ńa nəvanuan enan, nəmauran san isa ḅabat am səhor ta mō.”

²⁷ Nəḅoŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəḅaṽut sua len naluṽoh ikai van həni ke, “Anamṽ, napəḅaṽut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!”²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

*Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Nəḅoŋ naluṽoh pəpadaŋ hən aYesu lotosəḅur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuṽ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai.³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah eṽusan alat a Nineveh ke aGot tosavati. Imagenan, nəsa ḅevisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teṽusan naur ta daməŋai ke aGot tosavati.*³¹ Len nəḅoŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ḅesəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.*³² Len nəḅoŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəḅoŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal ḅabat səhor aJonah.*

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsən aSetan sua toil a mō hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

* **11:30:** Jna 3.3-5 * **11:31:** 1Ki 10.1-10 * **11:32:** Jna 3.5, 8, 10

*Namial hən niben nəvanuan
(Mat 5.15, 6.22-23)*

³³“Avan ideh, nəboŋ topigau namial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be erinŋi len nəhai ririnŋ məhat hən alat lotobis lohoim ləberis namial han. ³⁴Namətañ ehum namial tolav namial mai nibemñ. Nəboŋ namətañ tovoi, nibemñ kavkav epul hən namial. Be nəboŋ toməsaŋ, nibemñ epul hən nəmargobut. ³⁵Gigole ke namial len nəloñ savi margobut. ³⁶Bimaienan, nibemñ kavkav bəpul hən namial, səkad nahudhubemñ tomotmot, dereh tepul hən namial hum namial nəboŋ tomias gaiug.”

*AYesu isor tas naFarisi gail
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanonŋ, naFarisi sua eusi hən bihan maii, ale aYesu ebiŋ lohoim, ipat hən nətarhəgarin təban natev, ihan.† ³⁸Avil naFarisi esəhoŋut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən bihan. ³⁹Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail m̄au, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh avil len nəlomito mətopul hən na-ləŋon-masuŋ-hən-natite-an, mai nəsaan. ⁴⁰Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am. ⁴¹Be dan nəsa topat len nəlomito, viol mai alat lotom̄idol, imagenan natit p̄isi tiveveu len gamito.

⁴²“Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhluhai‡ gail am dan nəhol samito be mətsaləŋon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nəlomit tibonboŋ hən naviolan len tosəŋavur.* ⁴³Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoləŋon buni ke mətobətah a m̄o len naim nabonbonan, mətoləŋon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətosuñman nabur nəmatan səkad naburhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit toḅo butite.”§

⁴⁵Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai p̄usan, nəboŋ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶AYesu isor v̄ari ke, “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat. Husur mətorinŋ namələsan len nəvanuan gail gol lodədas ləbevusi, avil gamito mətsasusupah mai galito hən natideh sasua. ⁴⁷Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəum hən naburhes topəhas m̄os ahai kelkel ur gail ke mətsahusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸Imagenan mətugol iparpar ke məttodañ hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətəum hən naburhes salit gail. ⁴⁹Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ ⁵⁰Husur enan aGot dereh terinŋ nəmatan sihai kelkel ur p̄isi ta m̄o len natuḅatan hən navile a pan len naur ta daməŋjai. ⁵¹Nəmatan salit etuḅat len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansəm naur ta daməŋjai sil nəmatan galen p̄isi.*

† **11:37:** Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev topitol ale luhan. Lohusur navide silat a Rom. ‡ **11:42:** Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotorinŋ len nəhanian hən nabus han bivoi am. * **11:42:** Lev 27.30; Deu 14.22 § **11:44:** AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito lobinḅinjal len nalo siMoses, ləsaveveu am. Num 19.16. * **11:51:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

⁵² “Gamit mættokad namitisau hæn nalo, nēmauran samit tisa vësa batbat! Husur mætokəköl gat naþisal hæn nēvanuan gail læbëtətan hæn aGot. Gamito mætsaləboi aGot, ale mætomədas alat lotoləjon ke leləboii.”

⁵³ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, naFarisi gail mai ahai þusan gail hæn nalo lupair dani, lotuðat hæn læbisor tasi vësa, ale lotuðat hæn læbeusi nausian todaŋ gail. ⁵⁴ Lusor utaut hæn læbitah gati, luke ligol tekəkös len nasoruan san.

12

Sagesumān naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluŋoh lotogəm ðonðon, lusobur masuŋ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etuðat hæn bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mætelələgau! Na-Farisi gail lohum nayis, naþusanan salito iperŋan nēvanuan þisi be galit gabag læsagol nəsa lotokele. ² Natit þisi nēvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhē. Natit þisi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imaienan, nəsa mættokele len nēmargobut, dereh tegəm len namial, ale nəsa mættosor lahlah hēni lohoim, dereh tevivile, nēvanuan þisi lesəsəlōŋ hēni.

Mætemətahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit ðimat. Nəboŋ lotogole tonōŋ lodədas læbigol natideh am. ⁵ Avil dereh neŋusan gamito hæn ase m̄au mætbemətahw lan: Mætemətahw len atenan togol nibemit ðimat mai tokad nədaŋan hæn ðibar hæn gamito vi lan nəhab nēmatan. Nokitin, mætemətahw lan! ⁶ Mætoləboi mætbēvur nəsparo* erim hæn nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonboŋ hæn ideh. ⁷ AGot eþuruŋ gat nasivur v̄isusua len nəkadumito. Samtemətahw, len nēnauan siGot mætosəhor masuŋ hæn nəsparo tosoður.

Sageməmau hæn aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nēvanuan gail, aNatun Nēvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nēvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNatun Nēvanuan, nəsaan san dereh timaruðat dani. Avil nēvanuan tosor mēdas aNunun aGot, aGot asike eruðat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ læbesəhar gamito a m̄o hæn naðonðonan o alat lotoil a m̄o o nēvanuan totibau gail, samtinau masuŋ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa, ¹² bathut len nəboŋ enan ŋai aNunun aGot dereh teŋusan gamito hæn nəsa m̄au mætbikele.”

Amelmel sua topul hæn natit þisi

¹³ Beti sua len naluŋoh ikel mai aYesu ke, “Hai þusan, kel mai aŋagw ke tepəpehun nasugurun atəmanamər tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hæn nəbisab səhot nəsa ðinor hæn gaməru? Səpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluŋoh ke, “Mætelələgau! Kətkəta kəköl hæn gamito ke na-ləjon-təməhav-hēni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nēmauran sinēvanuan səpat len natit tosoður tokade.”

* **12:6:** Nəsparo evi natuhman naməsav. * **12:9:** 2Tim 2.12

¹⁶ Eṗusan, iḅol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hən nəvat, nətan san topul masuṽ hən nəhanian, ¹⁷ ale gai səḅon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad naut ideh hən nəḅetuan nəhanian haḡw ḅesuh lan.’ ¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg həni. Dereh nitohtoh naim nəhanian sagw gail ale neum hən ideh ləḅetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, nəhanian mai natit ṗisi sagw gail lan. ¹⁹ Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isoḅur ləḅesuh teḅəlav, nasiḡau tisoḅur. Giḡavḡav ḡai! Han, mun vahəḡaṽur.”’ ²⁰ Avil aGot ikel maii ke, ‘Gumelmel! Len mariug ḡaməḡai gimaslav təlmam hən nəmauran sam̄! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut həni m̄os gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan hən avan ideh tosaḡ tuan natite m̄os gai gabag, be səkad nəsa aGot toləḡoni.”

Sa-nauan sam̄ tetuhath
(Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai ahai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito, nəsa mətḅihani; samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mətḅesuni. ²³ Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat gail. ²⁴ Mitinau nəman sua, nareven†: ləsəḡabul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsəḡuan nəhanian sasuh lohoim, avil aGot evəḡan galito. Mətəḡəhor masuṽ hən nəman gail! ²⁵ Mətəḡəḅoi mətḅigol nəmauran samit teḅəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səḡagenan! ²⁶ Mətḅədədas mətḅigol natit tokəkereh maienan, imab mətunau tuhatuh hən natit ṗisi am? ²⁷ Mitinau napusihai mai naṽide hən natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəḡasan hən napusihai enan esəhor napəḡasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* ²⁸ AGot ḅigol napusihai naliol ḅepəḡas maienan, naut kəḡas topus ḡaməḡai ale pelan toṗan len naoven; a məḡat hən natenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Wereh! Nadəḡomian samit ekəkereh! ²⁹ Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mətḅihani mai nəsa mətḅemuni, samtinau tuhatuh həni! ³⁰ Samtehum naluṽoh hən nametḅos len navile a pan lotoumum m̄os natgalenan. ATəḡamit len nəḡav eləḅoii tia ke mətumaur len natgalenan. ³¹ Avil mətəḡəḡon nəsa aGot toləḡoni len natohan pipihəḡəlan, ale dereh natgalenan am legəḡ hən gamito.

Samteriḡ nəḡomito len nəvat
(Mat 6.19-21)

³² “Samteməḡahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəḡəḡipsip. ATəḡamito ehəḡaṽur hən ḅeviol hən natohan pipihəḡəlan mai gamito. ³³⁻³⁴ Mətḅəḡəḡon nəsa aGot toləḡoni, ehum məttoum hən nəṗaus m̄os gamito len nəḡav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike eḅuer, nəṗanuan vənṽnah asike evənəhi, nəḅarḡom asike emədasi.‡ Bathut ke, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəḡoḡ tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəḡur hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməḡal gail.”

Utaut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətəḡsun nahurabat, utaut vir nauman, ḡol nam̄ial samit tipan tabtab. ³⁶ Mətəḡsuḡan nəṗanuan nauman gail lototoḡ vir amasta salito ḅetəlmam ḡan nəḡanan hən nəḡahan. Beti nəḅəḡ ḅetəlmam, ḅideldel, vəḡasua ḡai lesəḡav hən nabopita m̄os gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəḅəḡ amasta ḅetəlmam, ḅeris ləḅoii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun

† 12:24: Nareven evi nəḡan tomermer sua tohanhan namisurhutite.

* 12:27: 1Ki 10.4-7

‡ 12:33-34: Len naut susus nəḅarḡom ikat tətəḡ nahurabat gail.

nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh tepəpehun nəhanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləbēutaut hən nagəmaian simasta salito naut kəmas bəgəm tubloh len mariug o nəboŋ nəman bəkəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvenah tagəmai, tautaut hən atenan asike taður naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tēgəm len namityal mətsevətvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasub, nəbəl pusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan pisi am?” ⁴² Nasub isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-mō-an amasta san toriŋi ke teil a mō hən nəvanuan nauman pisi, toke tepəpehun nəhanian halito len namityal nəhanan? ⁴³ Amasta bivahim, bisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhəvur habat. ⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁵ Avil naslev en bikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən bəgəmai,’ ale bətubat vās alalumān mai alatpəhəvut nauman, bihan, bəmun vatərog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nadəlomian. ⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiṽas masuṽ həni. ⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiṽasi be savi vəha-sobsoḅur. Avan ideh aGot tolav tosoḅur maii, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoḅur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur am təban.

AYesu igol nəvanuan lopəpehw
(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəbepəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatuḅat paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad nəbaptaisan§ hən nəbibaptais lan; ale noləŋon isa masuṽ vir nanonjan han. ⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəbilav natəmat gəm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpehwan. ⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləbepəpehw dan galit gabag, eru ariḅal mai itor, itor liḅal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman lepəpehw, atəman tiḅal mai anatun ulumān, anatun ulumān tiḅal mai atəman; anan tiḅal mai anatvavin, anatvavin tiḅal mai anan; avilah tiḅal mai avuŋon pəhəvut, avuŋon pəhəvut tiḅal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Isor tətəs mai naluṽoh ke, “Nəboŋ məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai nəboŋ nəlan toṽuv len nasaut** mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətəkəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmat mai aenemi sam gail
(Mat 5.25-26)

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san bimasvi lan. * 12:53: Mic 7.6 ** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuṽ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboŋ nauman san gail.

⁵⁷ “Imabe mətədədas mətbeləboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naŋisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmat tətəs. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbeŋur piŋis nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi. Len navide tomaienən, gimasgol natəmat mai aGot tutut, hən asike gəbipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, ðon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili piŋisi husur nəmatan salit isa maienən? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mətbiŋpair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboŋ naim tosaŋsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit piŋisi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mətbiŋpair dan nəsaan samito, gamit piŋisi dereh mitimat maienən.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eŋusan, iðol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vədəs vite lan soðuer. ⁷ Nə ikel mai naulumən tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasiŋau itor tia nogəm das soðuer hən navit nafik len nəhai egai. Ta ðuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasub, riŋi tipat vir nasiŋau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riŋ natibuluk lan. ⁹ Ale biŋvan len nasiŋau ðegəmai, ivoi; be asike biŋvan, ta ðuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eŋusan len naim nəbonðonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasiŋau tovi 18. Ale etəmadehw masuŋ, gai edədas ðeil ðinor. ¹² Nəboŋ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam.” ¹³ Ale eriŋ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ŋai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van. ¹⁴ Naulumən toil a mo len naim nəbonðonan, nəlon ipaŋpaŋ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluŋoh ke, “Ikad nəmariboŋ nauman toməlevtes. Nə mətegəm hən mətbiŋmaur len nəmariboŋ galenən, samtegəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasub tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit piŋisi mətəsəŋ ruðat nabuluk o natoŋki len nəSappat ale mətəsəhari vivile hən ðemun a? ¹⁶ Be napəhaŋut egai, tovi anatvavin aApraham, aSetan tobaŋis gati nasiŋau tovi 18, sanor hən ðimakuv dan nəbaŋisian len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienən, galit piŋisi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluŋoh kavkav lohəhaŋur len natit tovoi buni gai togol gail.

Nəbol pusan gail husur namisurhumastat mai nayis (Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihəbələn aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəmahe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ŋodŋod len nəpəshəte.”

* **13:14:** Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəhaʋut sua tolavi, toʋundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua ʋisi totob.”

Nabopita tomagugun
(Mat 7.13-14, 21-23)

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eʋusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasuʋ, dereh nəvanuan levis ʋai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasobur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hən mətʋebisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoʋur luke leʋis lan be lodədasi. ²⁵ Nəboʋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh mətəil vivile. Mətətubət deldel len nabopita, mitike, ‘Nasuʋ, səʋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mətətubət sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goʋusan len naʋisal sinamit gail.’ ²⁷ Avil tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətəvi tut, gamit məttoʋolʋol nəsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititaʋ, mitidesdes batriʋoriʋ len nəboʋ mətʋeris aApraham, alsak mai aJakop mai ahai kelkel ur ʋisi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səʋomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹ Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut ʋisi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰ Ale mətəris! Ikad nəvanuan kəmas ləʋegəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləʋegəm vi ut kəmas.”

AYesu mai aHerot
(Mat 23.37-39)

³¹ Len nəboʋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerin naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməʋai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaur, ale hois nesib.’ ³³ Naut kəmas, len naʋisal sagw nimasvan daməʋai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ʋai ahai kelkel ur ʋisi loləboi ləʋimat.

³⁴ “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolʋol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboʋ isoʋur tia nuke nihavhav hən alahutai sam̃ hun natopəhaʋut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni. ³⁵ Mətəris, naut a im samit eʋəʋesw.* Nukel mai gamit ke asike mətəris ginau am vir mətʋike, ‘AGot tigol navoian van hən ategai togəm len nahəsən Nasuʋ aGot.’ ”*

14

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

¹ Len nəSappat sua, nəboʋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a m̃o hən naFarisi gail, hən bihan, lokəta mətani. ² Ale len nəhon aYesu ʋai ikad naulum̃an narien mai navəlan gəlaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan biʋol avan ideh bi maur len nəSappat a?” ⁴ Be naut eʋut, ləsasor. ʋa aYesu etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van. ⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh bi kad anatun o nabuluk

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoʋur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor. * **13:27:** Psa 6.8 † **13:32:** Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naʋide hum nahit tosusuan gai. * **13:35:** Jer 12.17, 22.5 * **13:35:** Psa 118.26; Luk 19.37-38

toteh len naðurhuwai, asike goliv kuv tutut hēni, naut kēmas tovi nēSappat a?”
 6 Ale lodēdas lēbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kēmas

7 Nēboŋ aYesu tobunus ke alat lotogēm hēn nēhanan lotolekis hēn naut tovoi rivuh, iḥol, eḥusan magegai ke: 8 “Nēboŋ avan ideh ḥeus gaiug hēn gēbegēm hēn nēlahan ideh, sagilekis hēn naut tovoi rivuh. Husur nēvanuan totibau hēn nēlahan ḥeus avan ideh totibau tosēhor gaiug, 9 dereh gai ḥegēm hēn gaiug tike, ‘Gilav namilem̄ mai ategai.’ Ale dereh nahurum̄ tisa, gimasbētah vi tut. 10 Be nēboŋ avan ideh ḥeus gaiug hēn gēbegēm hēn nēhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nēvanuan totibau hēn nēhanan, hum ma ḥegēm sor mai gaiug hēn ḥike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hēn gēbebētah ḥivoi.’ Ale len nēhon nēvanuan ḥisi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* 11 Husur avan ideh ḥipatpat gai mēhat, dereh tegēm vi ut kēmas, be ideh ḥigol gai gabag ḥevi ut kēmas, dereh aGot teputsani.”

12 Beti aYesu isor mai atenan tousi hēn ḥihan ke, “Nēboŋ gēḥikad nēhanan tubliial o ut mēdau, sageus nabubur sam̄ gail, aḥam̄ gail, amaheam̄ gail o alat lotosuh pēpadaŋ lotopul hēn natite. Gēḥigole maienan, dereh leus tēlmam hēn gaiug ale enan tevi nē-sar-gele-an sam̄ tegēm hēn gaiug. 13 Be nēboŋ gēḥeutaut hēn nēhanan, us namēsal gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametḥesw gail; 14 ale aGot tigol navoian van hēn gaiug. Naut kēmas lodēdas lēbisar gel gaiug, dereh nē-sar-gele-an tegēm hēn gaiug len nēboŋ alat lotonor lēbile mēhat dan nēmatan.”

*Nēbol ḥusan hēn nabiltihanan
 (Mat 22.1-14)*

15 Nēboŋ galit sua, tohan maii, tosēseloŋ hēni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh ḥihan len nabiltihanan topat len natoŋan pipihabēlan aGot, navoian siGot igol ikab hēni!” 16 AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hēn nabiltihanan ale eus isoḥur. 17 Len namityal hēn nēhanan esul naslev san hēn ḥikel mai alat tous galit ke, ‘Mētegēmai, husur natit ḥisi eutaut tia.’ 18 Be loŋit nēholito, logēraŋi maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaḥur nētan sua ale nimasvan hēn nēḥerisi.’ 19 Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaḥur nabuluk tosēḥavur lotoum ḥiruuru ale nimasvan hēn nēḥeum risi lan gail.’ 20 Sua tētas am ike, ‘Ereh! Numadhalah ḥai, ḥa nodēdas nēbegēmai.’ 21 Ḥa naslev etēlmam, ikel ur nēsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nēlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltiḥisal mai naḥisal gail len nabiltivile, ale sēhar namēsal gail gēmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametḥesw gail mai alat narielit togau.’ 22 Sēdareh naslev ike, ‘Nasub, nēsa gotokele, nugol ḥisi, be naut kēmas alaten lotosoḥur, nēhanian isoḥur ipat sal.’ 23 Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naḥisal, husur napisbihol gail, taltal hēn nēvanuan gail hēn lēbegēm vi lan naim sagw hēn ḥepul. 24 Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a mō, asike luhan ris nēhanian len nēhanan sagw.’ ”

*Idaŋ hēn nēvanuan ḥevi aḥai susur siYesu
 (Mat 10.37-38)*

25 Nabiltiḥiḥoh luyar mai aYesu, ale ipair van hēn galito, ike, 26 “Avan ideh ḥegēm hēn ginau ḥelēmas masuḥ hēn ginau sēhor nēbathudud san sumān tomētahun bun atēman mai anan, asoan mai anatun gail, aḥan mai aḥavinen gail, o nēmauran san am, ale elēboi ḥevi aḥai susur sagw. 27 Avan ideh asike

* 14:10: Hēn naves 8-10, Pro 25.6-7

ɓipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas ɓevi ahai susur sagw.†
²⁸ Husur gamit ideh ɓike ɓeum hən naim sahsah vi məhat; gai tebətah bai hən ɓeɓuruŋ tuan nəvat hən ɓeləboii ke ihau hən naim ɓihav m̄au a? ²⁹ Asike ɓimaienan, tehir nəpaudesen san be edədas ɓeum ɓisi, ale dereh nəvanuan ɓisi lotorisi, letuɓat sor vilesi, ke, ³⁰ ‘Geris atenan. Etuɓat um hən naim be edədas ɓeum ɓisi.’ ³¹ O nakiŋ ta be ia gol nəbalan mai nakiŋ togon be sabətah hən ɓebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi ɓiɓal səhor togon tokad 20,000 togəm hən ɓiɓal maii m̄au a? ³² Binau ke edədas ɓiɓal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiŋ togon nəboŋ totoh a tut sal, hən ɓeusi ke, ‘Nəbalan tinonŋ mabe?’ ³³ Imagenan, gamit ideh asike ɓeriŋ gaɓulan natit ɓisi san, gai edədas ɓevi ahai susur sagw.

Nətas, nabus han tomasig
(Mat 5.13; Mak 9.50)

³⁴ “Nətas ivoi len nəhanian, be nabus hən nətas ɓimasig hən ɓedube, tegəm vi tas tətəs am mabe? ³⁵ Nətas enan sanor hən ɓigol nətan ɓivoi, sanor hən ɓigol natibuluk len naut sogsog ɓivoi hən nətan, nəvanuan ɓisi lubar həni ŋai.‡ Avan ideh tokad nədariŋan hən ɓesəsəlonŋ, tesəsəlonŋ buni.”

15

Nasipsip tomasig

¹ Boŋ sua nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan logəm təban aYesu hən ləɓesəsəlonŋ həni. ² Ale naFarisi gail mai ahai ɓusan hən nalo lonŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Atenan ehəhaɓur hən alat nəsaan, ale ihan tu mai galito.”

³ Imagenan ikel nəɓol ɓusan egai mai galito, ike, ⁴ “Gamit ideh ɓikad nasipsip tovi 100 ale esua ɓimasig, timabe? Dereh teriŋ lotovi 99 len nəmarireu ale tidonŋ tosua tomasig van vəsəɓi. ⁵ Nəboŋ tosaɓi tononŋ, eriŋi len nəbathuvəson, ikemkem. ⁶ Ale nəboŋ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, logəm ɓonɓon. Ike, ‘Mətehəhaɓur mai ginau husur nusaɓ nasipsip sagw tomasig!’ ⁷ Nukel mai gamit ke, imagenan, len nəmav dereh tikad nakemkeman təban avan ideh topair dan nəsaan van hən aGot ɓesəhor nakemkeman təban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke nəpairan dan nəsaan sanor hən galito.”

Nəvat tovi silva tomasig

⁸ Ale aYesu isor am ke, “Naɓəhaɓut ideh, ɓikad nakoin lotovi silva* tosəŋavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau naŋial, tesisir lohoim, ale donŋ vahvahuri van vəsəɓi. ⁹ Ale nəboŋ tosaɓi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, legəm ɓonɓon. Ike, ‘Mətehəhaɓur mai ginau husur nusaɓ nəvat sagw tomasig.’ ¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aŋel san gail lukemkem nəboŋ nəvanuan nəsaan ideh topair dan nəsaan san.”

Anatun ulum̄an tomasig

¹¹ Ale aYesu isor tətəs ke, “Ikad naulum̄an sua tokad anatun ulum̄an eru. ¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, “Tata, nahudhutite ɓevi esagw nəboŋ gəɓimat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai epəpəhun natit ɓisi mai anatun gəlaru. ¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit ɓisi san, ivan iyar vi lan nəkantri a

† 14:27: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən ɓimat sil na-husur-aYesu-an. ‡ 14:35: Len nəɓol egai nətas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut. * 15:8: Nakoin tovi silva len naut egai evi nətrahma tovi naɓurɓuran hən nəmariboŋ tosua. Ehun natenarius.

tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴ Nəboŋ nəvat p̄isi san tohav, ikad nəboŋ nəhanian toḅuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etubat par hanian. ¹⁵ Na ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosəvati vilan nəmarireu san gail hən ḅevəŋan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nəḅilit nəvit nəhai tovəŋan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboŋ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoḅur mai hudhuhanian tosuh, be gegai ginou numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəḅike anatum̄ hən ginou am. Gol ke nehum nəvanuan nauman sam̄ ŋai.”’ ²⁰ Ale nəboŋ tole məhat tonon, ivan hən atəman. Be nəboŋ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaŋisi ale igam van həni, elugum̄ gati, esum̄ nətarhon.

²¹ “Beti anatum̄ isor maii ke, ‘Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəḅike anatum̄ hən ginou am.’ ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariŋ len nəŋarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru. ²³ Liv natuhḅuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhaṽur, ²⁴ husur anatugw egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotubat hən nahəhaṽuran.

²⁵ “Len nəboŋ enan ahai a m̄o itoh marireu. Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naim, esəsəlon hən nəwəlan hən navus beltaŋ mai nəsavan, ²⁶ ŋa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vari ke, ‘Aṽam̄ etəlmam, ale atəmaḅ etibun natuhḅuluk tokənoh husur aṽam̄ imaur, etəlmam.’ ²⁸ Ahai a m̄o, nəlon ipaŋpaŋ, emətahun ḅəḅis lohoim ale atəman evivile, isor v̄əhṽəhi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, ‘Geris! Len nasihau isoḅur noum sam̄, ale səkad nəboŋ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboŋ ideh gotolav natuhnani mai ginou hən nəḅikad nahəhaṽuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil nəboŋ anatum̄ togəmai, aten boh tohan p̄is natit p̄isi sam̄ len alatpəhaṽut lotoḅur hən nibelito, gotibun natuhḅuluk tokənoh m̄osi!’ ³¹ Beti isor malum̄lum̄ ke, ‘Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginou, natit p̄isi sagw evi esam̄. ³² Datimasgol nahəhaṽuran, datimaskemkem bathut aṽam̄ enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’”

16

Nəḅiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulum̄an sua topul hən natit isoḅur tokad nəḅiltivanuan nauman tokətkəta təban natit p̄isi san. Amahean enan esəsəlon hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan notosəsəlon həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman sam̄ hən natit p̄isi sagw, husur nauman enan sam̄ hən na-kətkəta-təban-an esib.’ ³ Nəḅiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginou dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəḅeŋir nəvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəḅigole hən ke, nəboŋ nəḅesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginou vi lohoim salito.’ ⁵ Imagenan, ekis nəvanuan v̄isusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’ ⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’ ⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gitos 800.’ ⁸ Naut kəmas nəḅiltivanuan nauman

sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaienan! Naur ta daməjai hən navile a pan lukad namitisau hən navide silat lotosuman galito be anatum namial ləsəkad namitisau hən navide silat navile a pan.”⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbəgəm vi bubur samito. Na nəboŋ nəvat bihav, dereh aGot tikel nahəhaʋuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosobur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosobur.

¹¹ Asike mətβetəgau binor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot eriŋ natit tosobur san len navəlamito. ¹² Ale asike mətβinor hən natit sinəvanuan tile, ase teriŋ natit len navəlamito hən bevi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidəŋ len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mətədədas mətβeum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəlon hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Na ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupatpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomit. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuʋ həni, evi pahsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siJon. Husur nəboŋ siJon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəlan aGot, totaltal hən nəvanuan piŋi hən ləbəbis lan.*

¹⁷ Idaŋ hən nəmav mai navile a pan arβeβuer, be idaŋ səhori hən nəmaβirhət natosian hən nalo biŋmasig.

¹⁸ “Nauluman ideh totiʋos hən asoan ale tolah mai napəhaʋut tile, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.* Ale nauluman ideh tolah mai napəhaʋut asoan totiʋos həni tia, auluman enan igol naitian tobur kotov nəlahan.”

Nəbol piŋusan husur nauluman tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad nauluman sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ piŋi ikad nakontit tosobur səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhaʋuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len nametləkau san loriŋ naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. ²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, riŋi təban aApraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsə masuʋ, ekəta vi məhat ale eris aApraham mai aLasarus təban. ²⁴ Na ikai van həni ke, ‘Tata Apraham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən βetur nagelhəŋarhuvəlan len nəwai, biŋmosmos hən βeriŋi len nameagw bəsusus. Nibegw epəŋas vəsə masuʋ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aApraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit saŋ gail tovoi gotokade len nəmauran saŋ, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltibur toseŋav tosehə hən βepəpəhun ginamito

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəlan aGot, nəvanuan piŋi lototaltal hən ləbəbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

dan gamito, hən ke alat lotoke ləbivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke ləbēgəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’²⁷ Nə isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbēsəvati van hən nəbathudud sagw,²⁸ husur nukad aʋagw erim, ale eləboi bikel nalələgauan mai galito hən ke, salegəm len naut na-ləŋon-isa-an egai.’²⁹ Be aApraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəlōŋ husuri.’³⁰ Ike, ‘Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’³¹ Beti aApraham ikel maii ke, ‘Asike ləbēsəsəlōŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən ləbedəlom avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.’ ”

17

Nəsaan, narubatian, nadələmian mai nauman (Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən ləbīgol biva, ləbitech dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.² Atenan, bīgol avan ideh bīgol nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubaŋis gat nabiltivat toŋormōri len naholoan ale bar həni len tas.*³ Mətelələgau hən gamito. Aʋam bīgol nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bīpair dan nəsaan san, gerubati dani.⁴ Bīgol nəsaan van hən gaiug vəhaməlevru len nəmariboŋ tosua, ale bətəlmam van hən gaiug vəhaməlevru toke, ‘Nupair dan nəsaan sagw,’ gerubat nəsaan galen dani.”

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasub ke, “Gigol nadələmian sinamito tetibau am!”⁶ Nə Nasub ike, “Məttəkad nadələmian tokəkereh hun namisurhumastat, məttələboi məttakel mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaianan.

⁷ “Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəboŋ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan’?”⁸ Aoa, səmaianan. Take, ‘Geutaut hən nəhanian mōs ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunən binoŋ. Ale nəboŋ gotogole binoŋ goləboi gəbihan, gəbemun.’⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa!¹⁰ Imaianan hən gamit am. Nəboŋ məttogol natit pisi aGot tokel mai gamit hən mətbīgole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ŋai; namtugol nəsa aGot tokele ŋai.’ ”

Naulumən tosəŋavur lotokad naleprosi

¹¹ Len nəyaran san, nəboŋ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili.¹² Nəboŋ tobar navile sua, naulumən tosəŋavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut*¹³ ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!”¹⁴ Nəboŋ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia vusan gamit mai ahai tutumav gail.”* Ale len nəyaran salit van, lumaur, luvėvėvė. ¹⁵ Galit sua, nəboŋ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsən aGot habat.¹⁶ Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria.¹⁷ Beti aYesu ike, “Be savi tosəŋavur lotovevėvė a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsən aGot, be ametbos egai ŋai a?”¹⁹ Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadələmian sam igol gumaur.”

* **17:2:** Nabiltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul həni hən bėbul dasdas nawit hən bėgəm vi flaua. † **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosobur, toharhar təlmam.

* **17:12:** Lev 13.46 * **17:14:** Lev 14.1-32

Natohan pipihabəlan aGot tegəm ɲais?
(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ Boŋ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihabəlan aGot tegəm ɲais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan.
²¹ Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboŋ bəgəmai, dereh məteləŋon ke məteris nəmariboŋ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboŋ san, tesumnan nasəmoropun toŋias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgalen bəvisi, timasləŋon tisa hən natit bisoḅur ale naur ta daməŋai limasmətahuni. ²⁶ Naṽide ləbikade len nəboŋ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun naṽide silat lototoh len nəboŋ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah toḅis len nabiltibot totibau masuṽ lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit pisi imasig. †
²⁸ Imagenan len nəboŋ gail siLot. Luhan, lomun, loṽur natite, loṽur hən natite. Lumabul tite mai loum hən naim gail. ²⁹ Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa§ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig. **
³⁰ Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan bəvisi len nədaŋan san.” ³¹ AYesu isor am ke, “Len nəboŋ enan, avan ideh bitoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən bitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən bəpat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh bəgol risi ke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh bədam həni ke bəmasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel bəsua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Napəhaṽut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ɲai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.” ††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasuḅ?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḅon ei. Avan tokad namətan eləboi bərisi.”

18

Na-sor-tuṽ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu ibol mai galit ke limassor tuṽ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuṽ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaṽut togəm akis həni hən bəŋiri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw bəmədas ginau am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toŋir batiriŋriŋ hən ginau, nupetəmas həni! Dereh nigol tinor həni hən asike bəŋir akis hən ginau van nimat.’”
⁶ Beti Nasuḅ ike, “Mətesəsəloŋ hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van həni len nalennəyal mai

† **17:27:** Hən naves 26-27, ris Gen 6.5–7.24 § **17:29:** Nəsalfa evi nəvat toyanyaj. Goləboi gəbisaḅi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. ** **17:29:** Hən naves 28-29, ris Gen 18.20–19.25 * **17:32:** Gen 19.26 †† **17:35-36:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Naulumnan eru areum ḅonḅon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

nalenmariug a? Dereh tevêlo hên ðevi tarhêt salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hên galit tutut. Avil nêboŋ aNatun Nêvanuan ðegêmai, dereh tisab nadêlomian len navile a pan o teþuer?”

NaFarisi mai nêvanuan nêtaks

⁹ AYesu ikel nêbol þusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nêvanuan tile gail lêsavi natideh. Isor kêta ke, ¹⁰ “Naulumân eru arovi mêhat vi lan naholêvat todar vis naim siGot hên arbisor tuŵ. Gêlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nêtaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuŵ van hên gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nêsasumân alat galenan, nêvanuan gail lotogêgêras hên lêbilav kuv nêvat, alat lêsanor, alat lotogol naitian toþur kotov nêlahan, o sumân ategai am tovi nêvanuan nêtaks. ¹² Nêsehân vêha-ru len nawik þisi, noviol hên nahudhut tosua dan tosêjâvur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuŵ, eil a tut, salêŋon ke tekêta vi mêhat vi lan nêmav be len na-lêŋon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hên ginau, ruþat nêsaan dan ginau notovi vanuan nêsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nêsaan san imaruþat. Len nêhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh þipatpat gai mêhat, dereh tegêm vi ut kêmas be ideh togol gai gabag tovi ut kêmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtêtai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nêvanuan gail losêhar anatulit gail am van hên aYesu, hên ðeriŋ navêlan len galito hên navoian ðegêm hên galito. Nêboŋ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gêmai, ike, “Mitidam hên natuhtêtai gail legêm hên ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabêlan aGot evi silat lotosumân galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ðehêhaŵur hên natohan pipihabêlan aGot hum natuhtêtai, asike asike êbis lan.”

Naulumân toil a mō topul hên natite

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Naulumân sua toil a mō eus aYesu ke, “Hai þusan gotovoi, nimabe hên nêþikad nêmauran vi sutuai?” ¹⁹ Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Sêkad avan ideh tovoi—aGot sêþon ŋai. ²⁰ Gaiug golêboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toþur kotov nêlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevênah, sagelibliboŋ—len nakotan am sageliboŋ, putsan atêmam hên anam hên nênan sam.’” ²¹ Atenan ike, “Nêboŋ notovi tuhtêtai vêbar damêŋai nugol natgalenan þisi.” ²² Nêboŋ aYesu tosêsêloŋ hêni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Þur hên natit þisi gotokade ale pêpêhuni mai namêsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totêgau gati mōs gaiug len nêmav. Bêti gegêm husur ginau.” ²³ Avil nêboŋ atenan tosêsêloŋ hên natgalenan, nêlon isa husur ke topul hên natit tosoþur.

²⁴ Nêboŋ aYesu tokêta van hêni ike, “Idaŋ masuŵ hên alat lotopul hên natite lêþevi lan natohan pipihabêlan aGot. ²⁵ Mêtolêboii ke idaŋ habat hên nêkamel ðêbis tur len naburhunil sêsod. Idaŋ sêhori am hên nêvanuan topul hên natite ðêbis len natohan pipihabêlan aGot.” ²⁶ Be alat lotosêsêloŋ hên natenan lousi ke, “Bimaienan, ase têbis lan? Sêkad avan ideh þikad nêmauran vi sutuai.” ²⁷ Ale aYesu ike, “Natideh nêvanuan todêdas þigole, aGot elêboi þigole.” ²⁸ Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorin sinamit þisi tia hên namttohusur gaiug.”

* **18:20:** Nêboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nêlol paŋpaŋ sam o nalêŋonian sam ŋai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh toriņ naim o asoan o aġan gail o tata mai nana o anatun gail mōs natohan pipihabēlan aGot, ³⁰ dereh tikad natgalen p̄isi tisoḅur tētas am len nēboņ eg ta damēņai len navile a pan. Ale len nēboņ ḅegēmai len nēmav dereh tikad nēmauran vi sutuai.”

*AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)*

³¹ AYesu esəhar tosəņavur pisan toru san lutoh sēbolito, ale ikel mai galit ke, “Datovi mēhat vi Jerusalem, ale natit p̄isi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Nēvanuan, dereh lisarpoh. ³² Alatevis a Jerusalem leriņi len navēlan alat lēsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mēdasi, leṽulaii, ³³ lebilas habat hēni ale ligol timat. Be len nēmariboņ titor dereh tile mēhat tētas.” ³⁴ Ahai susur gail lēsālēboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke lēsālēboi nēsa aYesu tosor husuri.

*Partimeus
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)*

³⁵ Nēboņ aYesu tovan pēpadaņ hēn naut a Jeriko, ametḅesw sua ebētah gəgarhēp̄isal, eņir nēvanuan gail hēn nēvat. ³⁶ Nēboņ tosēsəloņ hēn naluṽoh toṽot eus ke nēsa tovisi enan. ³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.” ³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, nēloṽ titaņis ginau, gol tivoi hēn ginau!” ³⁹ Ale alat lotoyar a mō losivoh lan hēn ḅemēdau, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, nēloṽ titaņis ginau, gol tivoi hēn ginau!” ⁴⁰ Ņa aYesu eil, ale ikel ke lesəhar atenan gēm hēni. Nēboņ togēm pēpadaņ aYesu eusi ke, ⁴¹ “Guke nigol nēsa hēn gaiug?” Ale ike, “Nasub, nuke nekəta.” ⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekəta! Nadəlomian sam̄ igol gumaur.” ⁴³ Vəha-sua űai ikad nakətaan ale ehusur aYesu, isal suh nēyalyalan siGot. Nēboņ nēvanuan p̄isi lotorisi, galit am loputsan nahəsən aGot.

19

AYesu mai aSakias

¹ Beti aYesu ebis len naut a Jeriko ale iyar tur lan. ² Ikad aulumān sual ei nahəsən aSakias; gai eil a mō hēn nēvanuan nētaks gail ale epul hēn nēvat mai natite. ³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toṽitol edədasi bathut ke naluṽoh lotoil kəkol hēn gai. ⁴ Ņa igam vi mō ale epəlau len nēhai sikaṽor* hēn ḅeris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei. ⁵ Ale nēboņ aYesu tobar naut enan, ekəta vi mēhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariņ tutut. Damēņai nimastoh len naim sam̄.” ⁶ Ņa imariņ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nēvanuan p̄isi lotoris natenan loņit nēholito, lusor mət̄mətan hēni ke, “Gai evi lohoim sinaulumān nēsaan hēn ḅitoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile mēhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasub, len nahudhut toru hēn natit p̄isi sagw, gagai űai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nēḅegəras avan ideh hēn nēḅevənah, dereh nisar gel vəha-vat hēni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Damēņai nē-lav-kuvi-an dan nēsaan egēm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nēpasusan siApraham. ¹⁰ Husur aNatun Nēvanuan egēm hēn ḅidoņ alat lotomasig, hēn ḅilav kuv galit dan nēsaan.”

*Nəḅol p̄usan husur nēvat
(Mat 25.14-30)*

† **18:38:** AYesu savi anatun matmat aTevit be ehusur nēpasusan siTevit. ehun nēbaņ be golēboi gəḅihan navite.

* **19:4:** Nēhai sikaṽor

11 Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəlon hən natgalenan, aYesu iḃol pusan, husur egəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihəlan aGot ḃevisi ta bogai.† 12 Imagenan aYesu ike, “Aulumān sua len nəbathudud toil a mō len nəkantri san eutaut hən ḃevi lan nəkantri sual a tut hən aḃiltikiŋ ei ḃitabtabuh lan hən ḃetəlmam ḃegəm vi kiŋ hən naut san. 13 Ale ekis naslev lotovi ulumān tosəŋavur gəmai, ilav namina‡ tosəŋavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ 14 Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw hən hən ləḃikel mai naḃiltikiŋ ke, ‘Namtsaləŋon ategai hən ḃevi kiŋ sinamito.’ 15 Naut kəmas, egəm vi kiŋ ale nəboŋ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləḃoi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. 16 Esua toil a mō egəm ike, ‘Nasuḃ, namina sam̄ episan esəŋavur am.’ 17 Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaŋ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban naḃiltivile tesəŋavur.’ 18 Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasuḃ namina sam̄ episan erim am.’ 19 Na nakiŋ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban naḃiltivile terim.’ 20 Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasuḃ, namina sam̄ bogai; noruŋ gole len natuhtaol hən nəḃesusuan buni. 21 Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduḃ ehəhaiḃ, gulav kuv nəsa gəsariŋi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’ 22 Nakiŋ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsə! Len nasoruan sam̄ gotomadhakele, nəvusan gaiug hən nəsabən sam̄. Gaiug gukele ke nudaŋ taltal, nəkadugw ehəhaiḃ, nulav kuv nəsa nəsariŋi mai notətariv nəsa nəsəməbule. 23 Bimaienan, husur nəsa gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboŋ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintərəs han?’§ 24 Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəŋavur.’ 25 Ris lotoke, ‘Nasuḃ, gai ikad namina tosəŋavur tia!’ 26 Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan p̄isi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani. 27 Be galen p̄isi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiŋ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

28 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. 29 Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Naḃehuh Oliv, esəvat ahai susur eru, 30 ike, “Mərevi lan navile ea topat a mō. Nəboŋ məḃəḃis lan dereh mirisaḃ natuhtonki totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḃati ale səhari gəmai. 31 Avan ideh ḃeus gamər ke, ‘Məroruḃati hən nəsa?’ mirikele ḃai ke, ‘Nasuḃ timaskade.’ ” 32 Nəboŋ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaḃ natit p̄isi hun aYesu tokele. 33 Nəboŋ artosah ruḃat natuhtonki enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruḃati hən nəsa?” 34 Ale arusor var galit ke, “Nasuḃ timaskade.” 35 Beti arosəhari van hən aYesu, aroḃir hən nahurabat səlaru len natuhtonki ale arugol aYesu ebətah səŋavuti. 36 Len nəvanan san, luḃolsan nahurabat salit gail metp̄isal. 37 Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut naḃisal tovi pan len Naḃehuh Oliv, naluḃoh hən ahai susur

† 19:11: NaJu gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiŋ hən ḃilav namilen aTevit tovi kiŋ ta sutuai. Ale nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiŋ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ 19:13: Namina evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor. § 19:23: Naintərəs evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboŋ topat tobəlav len nalulutar.

gail kavkav, len nahəhaŭuran salito, lotuŭbat kai, putsan nahəsan aGot habat husur namerikel ƣisi lotorisi tia. ³⁸ Lukai ke,

“Got igol ivoi hən atenan, nakiŋ togəm

len nahəsan Nasuŭ aGot!”*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluŭoh lusor mai aYesu ke, “Hai ƣusan, kai tas ahai susur sam̄ gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut tabut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaŋis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaŋisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboŋ daməŋai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboŋ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboŋ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətən tisahsah vi məhat hən ƣipat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləbeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienən. Ligol ke asike ikad nəvat ideh ƣepələh gat togon. Dereh timagenən husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəm hən gamito.”

AYesu len naholəvat todar vis naim siGot (Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

⁴⁵ Beti aYesu eƣis len naholəvat todar vis naim siGot ale etuŭbat hut alat lotoƣur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuŭ-an,’* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu eƣusan len nəboŋ ƣisi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai ƣusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləbigol ƣimat. ⁴⁸ Be ləsəsab̄ naƣisal hən ləbigole, bathut nəvanuan ƣisi loləŋon buni ke lesəsələŋ hən.

20

Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-m̄o-an (Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toŭusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai ƣusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, logəm hən. ² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datbike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadələmi?’ ⁶ Be datbike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan ƣisi letubun gidato, husur lodələmi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Na lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-m̄o-an sise topat len ginau hən nəbigol natgalenan.”

Alat lotorentem nəhol nakrep (Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)

⁹ Beti etuŭbat kel nəbol ƣusan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idam̄ hən van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen,

* **19:38:** Psa 118.25-26 * **19:46:** Isa 56.7 * **19:46:** Jer 7.11 * **20:9:** Isa 5.1

esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luṽasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Nə amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien həni, luṽasi, lugol isa həni, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Nə esəvat sual am tətəs ale luṽabuburi, lubar həni vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulumən notoləmas buni hən ke hum ma nahurulit bisa, ale ləbīgol bīnor həni.’ ¹⁴ Be nəboṅ alatenan lotorisi, lusor utaut həni ke, ‘Atenan, nəboṅ atəman bimat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datbikad nasugsugur san p̄isi!’ ¹⁵ Nə lubar həni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AḲesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito? ¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboṅ nəvanuan gail lotosəsəloṅ hən natenan, luke, “Natenan satimaianan!” ¹⁷ Be aḲesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaianan, namilen natosian egai topat len nəbē sua ta sutuai nəsa?

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ṅai bələboi bīgol naim bīhav mai bīnor.”*

¹⁸ Nəvanuan p̄isi ləbīteh len nəvat enan, dereh limaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat bīteh lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai p̄usan gail hən nalo mai abiltihai tutumav gail ludas p̄isal hən ləbītah gat aḲesu len namityal enan ṅai bathut loləboii ke len nəbōl p̄usan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

*Ṽur nətaks van hən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

²⁰ Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəraşi ke lotokitin hən ləbisaḅ nəsaban len nasoran san hən ləberinji len navəlan mai nədaṅan seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan nəvanuan nagəgəraşan gail lousi ke, “Hai p̄usan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotop̄usan tonor. Navide sam̄ ep̄itoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile, ale goṽusan hən nap̄isal siGot len nakitinan. ²² Inor hən datbēṽur nətaks van hən aSisa māu a?” ²³ Avil aḲesu ekəta ləboi na-sor-gəraşi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Ṽusan ginau hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsan ase arupāt lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵ Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶ Ale lodədas ləbisaḅ nəsaban ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luṽaṅ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

*Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),* logəm hən aḲesu. Lousi ²⁸ ke, “Hai p̄usan, aMoses itos m̄os gidato ke, aulumən ideh, aṽan bimat be asoan bitoh mai anatun beḅuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən bīkad anatun gail m̄os aṽan.* ²⁹ Ale boṅ sua ikad alatmiṽan lotoməlevru. Ahai a m̄o ilah mai apəhaṽut sua, be imat, anatun eḅuer. ³⁰ Aṽan tohusur ahai a m̄o ilah mai nəbatunau, ³¹ beti aṽan tohusuri am imaianan. Alatmiṽan lotoməlevru lumat maienan p̄isi, anatulit eḅuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, bīmagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhaṽut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiṽan lotoməlevru p̄isi lulah maii.” ³⁴ Nə aḲesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludam̄ hən nəlahan. ³⁵ Avil alat aGot totabtabuh len

* **20:17:** Psa 118.22 * **20:18:** Isa 8.14-15 * **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmariboṅ esua. * **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6

galit hən ləb̃itoh vi sutuai, mai hən ləb̃itoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam̃ hən ləb̃ilah. ³⁶ Ale lodədas ləb̃imat am, husur losum̃an aŋel gail, lovi anatum aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷ Be len nəb̃olan husur nəhai topan, * aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasub̃ hən ‘aGot siApraham mai aGot seIsak mai aGot siJakop.’ ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit p̃isi lumaur.” ³⁹ Ahai p̃usan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai p̃usan!” ⁴⁰ Beti avan ideh sail b̃uri hən b̃eusi hən nausian ideh am.

aKristo anatum aTevit m̃au a?
(*Mat 22.41-46; Mak 12.35-37*)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatum ulum̃an siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len nalobulat hən Nəbe gail ke:

“ ‘Nasub̃ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəb̃erij aenemi sam̃ gail pipit narieŋ gəlaru
hən ləb̃evi ut kəmas.” ’*

⁴⁴ Imaienan aTevit b̃ekisi hən ‘aMasta,’ evi anatum mabe?”

aYesu ikel p̃uli ke navivan isa
(*Mat 23.1-36; Mak 12.38-40*)

⁴⁵ Nəboŋ nəvanuan p̃isi lotosəsəlon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətelələgau hən ahai p̃usan gail hən nalo. Loləmas hən ləb̃iyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləb̃ike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nabonbonan, mai loləmas hən ləb̃ebətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv p̃is naim mai nasugsugur sibatunau pəhaʋut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuʋ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

21

Naviolan sibatunau pəhaʋut
(*Mak 12.41-44*)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eris alat lotokad natite nəboŋ lotorij naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsəl sua torij natuhkoin eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit p̃isi. ⁴ Husur galit p̃isi loviol kinit naviolan gail dan tosobur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit p̃isi san hən b̃imaur lan.”

Nagilen nəboŋ ta tahw
(*Mat 24.1-14; Mak 13.1-13*)

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboŋ gail ləb̃egəmai, asike ikad nəvat ideh b̃epələh gat togon, dereh limasirsir p̃isi.” ⁷ Ŋa lousi ke, “Hai p̃usan, natgalenan levisi ŋais? Ale dereh tikad nəsa b̃eʋusan nəboŋ hən natgalenan ləb̃isarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətelələgau ke avan ideh sategəras gamito hən mət̃bisab, husur dereh tisobur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadaŋ nəboŋ tegəmai!’ Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mət̃besəsəlon həni ke, ikad nabiltibalan

* 20:37: Exo 3.1-6 * 20:43: Psa 110.1

gail mai nǎbalan tomǎtahun alat lotoil a mǎo, samtemǎtahw. Husur natgalenan limasvisi a mǎo, be nǎboŋ lǎbimadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluŋoh hǎn nǎvanuan naut sua dereh tiŋal mai naluŋoh hǎn nǎvanuan naut tile, ale nǎvanuan sekiŋ gail dereh liŋal mai nǎvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nǎbiltidu gail, tipar haniai mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit ǎvisi, nǎvanuan ǎisi ninelit ǎepil lan, mai natetǎtan toyalyal len nǎmav. ¹² Avil a tahw hǎn natgalenan, galit dereh lith gat gamito, ale lemǎdas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nǎbonǎonan mai naim nǎbaŋisian gail. Dereh lesǎhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahǎsagw. ¹³ Len nǎboŋ enan dereh tipat len gamito hǎn mǎtbikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau sǎhoti ke samteutaut hǎn mǎtbisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hǎn nasoran mai namitisau hǎn nǎnauan tokitin hǎn ke, aenemi samit gail ledǎdas lǎbisor var gamito o lǎbisor tas gamito. ¹⁶ Atǎmamit, anamit, aŋamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh leriŋ gamit len navǎlan aenemi samit gail. Dereh leriŋ gamit galevis len nǎmatan. ¹⁷ Nǎvanuan ǎisi dereh lemǎtahun bun gamito sil nahǎsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nǎ-daŋ-ǎuri-an samito dereh mitikad nǎmauran vi sutuai.

Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Be nǎboŋ mǎtǎberis naut a Jerusalem, navǎshǎsoltia gail lotodar visi, len nǎboŋ enan dereh mǎtelǎboii ke pǎpadaŋ timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mǎtahw dani vi lan naut tobaŋ ŋehuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu salebis lan. ²² Husur nǎboŋ galenan levi nǎboŋ hǎn nǎpanismen, hǎn natit ǎisi natosian gail lotokele lǎbisarpoh.* ²³ Nulolosa hǎn alat lǎǎbetian mai alat lǎǎvǎhasus len nǎboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-ǎiltiŋon-isa-an mai nǎlol paŋpaŋ topansem nǎvanuan galegai. ²⁴ Naŋu nǎbalan gail lita bun galito hǎni, ale aenemi salit gail dereh libaŋis gat galit beti sǎhar galit vi tut vi lan nǎkantri ǎisi. Ale nametǎos gail dereh lipal sar nǎbiltivile Jerusalem, il a mǎo hǎni van vǎbar nǎboŋ salit ǎesib.

Nagǎmaian siNatun Nǎvanuan
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hǎn namityal, nahǎbati mai namǎeso gail.* Len navile a pan, nǎvanuan gail len nǎkantri gail dereh lemǎtahw, ledǎdarŋǎbu, nau tuhatuh hǎn nǎwalan hǎn nǎtas mai nahǎbasoduŋ. ²⁶ Nǎvanuan gail dereh nǎlolit tiŋonŋon len namǎtahwan salit mai nǎ-vatvat-viri-an hǎn nǎsa ǎvisi len navile a pan. Husur nǎdaŋan gail len nǎmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nǎboŋ enan dereh leris aNatun Nǎvanuan ǎegǎm len nǎmavukasw, len nǎdaŋan mai nǎyalyalan totibau.* ²⁸ Nǎboŋ natgalenan lǎǎbetuǎat visi, mǎteil gǎgat tinor husur asike idareh nǎ-lav-kuvi-an samito dan nǎmauran hǎn navile a pan, dereh tihav.”

Nǎbol ǎusan hǎn nǎhai nǎfik
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)

²⁹ Beti ikel nǎbol ǎusan mai galit ke: “Mǎteris nǎhai nǎfik mai nǎhai ǎisi am. ³⁰ Nǎboŋ lotodumǎoh, mǎtolǎboi mǎtǎberis lǎboii ke nǎboŋ naut pudpud ǎegǎm

* 21:22: Hos 9.7 * 21:25: Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * 21:27: Dan 7.13; KelV 1.7

pəpadaŋ. ³¹ Imagenan, nəboŋ mətberis natgalenan bevisvisi, mətələboii ke natohan pipihəbələn aGot satogəm pəpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh. ³³ Nəməv mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaŋ!

³⁴ “Mətələləgau hən ke samtetərog, samtigol nəv̄ide tosa len natərogan mai samtinau masuṽ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətəsəhoṽut lan hum mətətohat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit p̄isi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətəhulahul tabtab, ale sor tuṽ ke mətələboi mətbigam yav dan natgalen p̄isi pəpadaŋ hən bevisi, ale mətbeil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Na len nalennəyal p̄isi aYesu eṽusan len naholəvat todat vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Nəvəhuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan p̄isi lulele dudulan somilan hən ləb̄evi lan naholəvat todat vis naim siGot hən ləbesəsəlōŋ həni.

22

Ajutas eṽur hən aYesu

(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.* ² Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luke lisab̄ naṽisal ideh hən ləbigol aYesu b̄imat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan eḅis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən b̄isor mai galit husur naṽisal ideh hən b̄eriŋ aYesu len navəlalito. ⁵ Lohəhaṽur masuṽ ale ludam̄ hən ləb̄ilav nəvat nasilva maii. ⁶ Ale aJutas idam̄, beti idas p̄isal hən b̄eriŋ aYesu len navəlalito nəboŋ naluṽoh ləsətah maii.

NəPasova naməkot siYesu

(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan vautaut hən nəhanian hən nəPasova hən datb̄ihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaŋ həni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərb̄eb̄is len nabiltivile, naulum̄an sua topat nabiliwai topul dereh tebubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim toḅis lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke: “Narum̄ simetb̄os gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.” ’ ¹² Atenan teṽusan gaməru hən nabiltirum̄ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaŋ ei.” ¹³ Na aruvan, arusaḅ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

Nəhanan naməkot siNasub̄

(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən b̄ihan. Ale ahai pispisul san gail luḅon maii. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəb̄eləŋon b̄isa.

* **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpohan han len natohan pipihabəlan aGot.”

¹⁷ Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpəhuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihabəlan aGot bəgəmai.”

¹⁹ Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eburi, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni mōs gamito. Gol timaiegai hən mətəbinau gat tin hən ginau.”

²⁰ Len naŋide toŋitoŋ, nəboŋ lotohan tonon ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw bisel mōs gamito len nəmatan sagw. ²¹ Be atenan bəriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan suŋan aGot toriŋ gati tia,* avil atenan bəriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beti lotubət usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotubət vītŋituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametbōs gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametbōs gail lokis alat lotoil a mō hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’ ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuŋ, gai timasgəm suŋan ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a mō, timasgəm suŋan nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən bīlav nəhanian maii? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas naŋisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹ Suŋan aTəmagw tolav na-il-a-mō-an len natohan pipihabəlan mai ginau, imaianan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətəmun len natev sagw len natohan pipihabəlagw ale mətəbətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətəpəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito (Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən bisabə gamito ke mətumabe, hum nauluŋan hən nəhol todardar hən nəhad mōs namisurhuwit bīteh tur lan, be nəsogsog pisi han bəsuh. ³² Avil nusor tuŋ mōs gaiug tia hən ke, nadəlomian samī asike iteh. Ale nəboŋ gəbipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidaŋ am.” ³³ Be aPita ikel maii ke, “Nasub, noutaut hən nəbītah mai gaiug van hən naim bəbaŋis mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natouluŋan asike ekəkəraiko daməŋai vəbar gəbikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut tobuer, mətəmidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan bīkad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike bīkad nabu nəbalan, timasŋur hən nahurabat naut susus san hən bəvur bəsua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timasarpoh len ginau ke, ‘Len nənauan salit loriŋi hum alat lotosa.’* Ale nəsa

† **22:18:** Len naut egai, natosian ike naŋit nəhau (tovi naŋit nakrep), be namilen nəwain. * **22:21:** Psa 41.9 * **22:22:** Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * **22:22:** Uman 1.18 * **22:37:** Isa 53.12

lototosi husur ginau egəm bar nəsarpohan han ta bogai.”³⁸ Na lukel maii ke, “Geris, Nasub, naβu nēbalan toru!” Be gai ike, “Tinoŋ!”

*Len Navehuh Oliv
(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)*

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Navehuh Oliv hum navide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitorisor tuv hən asike mətbitēh len nəsaa totaltal ke mətēhusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh bēləboi βetuŋ hən nəvat lan, etənedur, ale isor tuv. ⁴² Ike, “Ita, βevi naləŋonian sam, lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginou. Avil nəsə gotoləŋoni tevisi, savi nəsə notoləŋoni.” ⁴³ Ale aŋel sua hən nəmav evisi həni ale igole idaŋ.† ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuŋ, isor tuv habat van van napilal san etub hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuv-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isabi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Na ikel mai galit ke, “Imabe mətupət? Mitile məhat, sor tuv hən asike mətbitēh len nəsaa totaltal ke mətēhusuri!”

*Lutah gat aYesu
(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)*

⁴⁷ Nəboŋ tosorsor sal, naluŋoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, gai eil a mo. Egəm ben aYesu hən βesum nətərhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosum nətərhogw hən gəberin ginou, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsə βevisi, luke, “Nasub, namtibal mai galito hən naβu nēbalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev sebiltihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinoŋ, samtimgenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai abiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a mo hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav naβu nēbalan mai nəbatw gail gəmai hən mətbitah gat ginou hum notovi vanuan nēbalan toke tibal mai alat lotoil a mo? ⁵³ Len nəmariboŋ pisi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətəbar ginou. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədaŋan hən nəmargobut.”

*APita ike saləboi aYesu
(Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)*

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim sebiltihai tutumav. APita ehuser galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵ Nəboŋ lototuŋ nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh hənbon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalalumean hən nəhab tomias. Ale ekəta mətətal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginou notətan hən gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginou!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, sual am isor sabi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsə gotokele.” Vəha-sua ŋai, nəboŋ tosor sal, natoulumən ekəkəraiko. ⁶¹ Nasub ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasub nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hən natoulumən βəkəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginou.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuŋ.

† 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

*NəSanhitrin lukot hən aYesu
(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)*

⁶³ Alat lotokətkəta kəkol hən aYesu lotubət sor vilesi van, luṽasi, ṽasi, ṽasi van, ⁶⁴ lubaṽis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toṽas gaiug?”

⁶⁵ Ale lukel natit isoḅur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboṽ naut tolan nəSanhitrin luḅonḅon. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah len nabonḅonan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito. ⁶⁷ Luke, “Gəḅevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəḅekəmaienan mai gamito, asike mətodəlom ginau, ⁶⁸ ale nəḅeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hən ḅikad nədaṽan.”* ⁷⁰ Galit p̄isi lousi ke, “Gaiug m̄au, aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləṽon avan ideh am hən ḅikel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səḅodato datosəsəloṽ hən len nabuṽon gabag!”

23

*AYesu len nakotan sePilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)*

¹ Beti, naluṽoh kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate. ² Lotubət sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusab̄ ategai ke tosəhar suluṽ nəvanuan sinamit gail len naṽisal tosa. Ikai tas na-ṽur-nətaks-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiṽ sua.” ³ N̄a aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiṽ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluṽoh gail ke, “Nusabi ke ategai səkad nəsaban.” ⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hən nənauan sinəvanuan gail hən naṽusanan san len naut p̄isi a Jutea, gol loluṽoh ḅal taṽtaṽor. Etubat a Kalili vəḅar naut egai!”

AYesu len nəḅon aHerot

⁶ Nəboṽ aPilate tosəsəloṽ hən, eusi ke gai ḅevi auleKalili. ⁷ Ale nəboṽ tosəsəloṽ ləḅoi ke aYesu totoh pipihabəlan aHerot Antipas, esəvati van hən aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboṽ enan. ⁸ Nəboṽ aHerot toris aYesu ehəhaṽur masuṽ, husur sutuai eləṽoni tia ke terisi, bathut esəsəloṽ hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu ḅigol namerikel ideh. ⁹ N̄a aHerot eusus nausian tosoḅur be aYesu sasor vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, lusor idaṽ, lusor lol paṽpaṽ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loṽit nəholit van hən hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate. ¹² Len nəboṽ enan ṽai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

*AYesu len nəḅon naluṽoh
(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39–19.16)*

¹³ Nəboṽ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō mai nəvanuan gail tonəṽ, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mətəsəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosəhar suluṽ nəvanuan gail len naṽisal tosa. Nəboṽ notoususi len nəhomito, nəsəsab̄ nəsaan ideh len ategai mətətosor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am səsab̄ nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam hən gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən ḅimat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh

* 22:69: Psa 110.1

nigol lebilas masuŵ hēni ale teləboi ðivan.”* 18 Avil galit luḅon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile mōs ginamito!” 19 (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar hēni len naim bəbaŋis sil togol nəvanuan lotoluḅoh, ḅal taḅtaḅor len nabiltivile hən ləḅemədas nəgavmen, mai igol avan sua imat.) 20 APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriŋ aYesu tivan. 21 Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” 22 Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsəḅ kas nəsaan ideh lan tonor hən ḅimat sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuŵ hēni ale neriŋ tivan.” 23 Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludaŋ ḅur aPilate. 24 Na aPilate eriŋi ke tigol nəsa lotoləŋoni. 25 Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim bəbaŋis sil togol nəḅalan hən ḅemədas nəgavmen mai togol nəmatan, eriŋi evivile. Avil eriŋ aYesu len navəlalito hən ləḅigol nəsa lotoləŋoni hēni.

Luḅos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

26 Nəboŋ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nəhai balbal lan hən ḅipati husur aYesu. 27 Ale nəvanuan isobur masuŵ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaḅut lois, luḅosḅos nibelito, lutaŋisi. 28 Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToḅtaJerusalem gail, samtitaŋis ginau be mititaŋis gamit gabag mai anatumit gail. 29 Husur len nəboŋ ḅegəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaḅut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsavəhasus!’ 30 Beti ‘dereh lisor mai nabiltivəhuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhḅehuh gail ke, “Kabut gol ginamito!”* 31 Husur ke nəvanuan gail ləḅigol natgalenan nəboŋ nəhai tomaur sal, nəsa ḅevisi nəboŋ nəhai ḅiŋod?”†

32 Ikad naulumān eru, artobur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləḅigol arḅimat mai aYesu. 33 Na nəboŋ lotobar naut lotokisi hən Nabəlashukadhutəmat, loriŋi itahətah len nəhai balbal ei, gai mai naulumān eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. 34 AYesu ike, “Ita, geruḅat nəsaan egai dan galito, husur ləsələboi nəsa lotogole.”‡ Beti lubar hən nəvat hən ləḅisəḅi ke as tikad nahurabat san gail.* 35 Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail lobit nabuŋolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; ḅevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” 36 Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinika§ van hēni.* 37 Luke, “Gəḅevi kiŋ seJu gail, lav kuv gaiug səḅom!” 38 Ale ikad natosian sua a məhat hēni toke, “AKiŋ seJu gail bogai.”

39 Gəlar sua, tovi ulumān tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjəə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” 40 Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam̄ eḅitoḅ hən esan. 41 Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” 42 Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəboŋ gəḅegəm vi kiŋ.” 43 AYesu

* 23:16-17: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 17 Len nəhanan enan APilate timasriŋ nəvanuan sua tobaŋis gati a mō tevivile. * 23:30: Hos 10.8 † 23:31: Namilen ke ləḅigol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsə səhori hən galit tile. ‡ 23:34: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, ruḅat nəsaan egai dan galito husur ləsələboi nəsa lotogole.” * 23:34: Psa 22.18 § 23:36: Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * 23:36: Psa 69.21

isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaʋuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30*)

⁴⁴ Pəpadaŋ hən natuβlial nəmargobut ikabut gol ɸis naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau, ⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəpəhun naim siGot emətar len nahudhut eru.* ⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriŋ nanunugw len navəlañ.” Nəboŋ tokəmaienan tonon, eməsol, imat.*

⁴⁷ Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸ Naluʋoh luβon hən ləbəkəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹ Ale galit ɸisi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaʋut lotohusuri a Kalili, loris ɸis natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42*)

⁵⁰ Ikad nauluñan sua, nahəsan aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor. ⁵¹ (Gai sədañ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihabəlan aGot. ⁵² Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu. ⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəburhuvat nəmatan lotota ɸuɸuli tia. Ləsətavun avan ideh len nəbur enan sal. ⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ βetubət**. ⁵⁵ Alatpəhaʋut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris nəburhuvat nəmatan mai navide toriŋ niben topələh lan. ⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəβon tosusau mai nəhai pəhas gail mōs niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10*)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan soñilan, alatpəhaʋut lovi lan nəburhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusaβ nəvat nabopita torib tia dan nəbur nəmatan ³ avil nəboŋ lotobis, ləsəsab niben Nasuβ aYesu. ⁴ Nəboŋ lotonau tətən hən natenan sal, be losəhoʋut len nauluñan toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotənedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudon mab hən avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətəs.’”* ⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan nəburhuvat nəmatan, lukel ɸis natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatpəhaʋut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsadəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan nəburhuvat

* **23:45:** Exo 26.31-33 * **23:46:** Psa 31.5 * **23:49:** Psa 38.11 ** **23:54:** Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal bimasur. * **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14 * **24:1:** NəSappat seju gail etubət len naFraite nəboŋ namityal tomasur, ale inon len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33

nəmatan. Nəboŋ toβetβet hən βəkəta vi lan βurhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, iβaŋ len nəsa tovisi.

*Nap̄isal vi Emmaus
(Mak 16.12-13)*

¹³ Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit p̄isi tovisi tia. ¹⁵ Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu m̄au egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mərtoyar van, məruhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gəlar sua, nahəsən aKleopas isor vari ke, “Len nametβos p̄isi a Jerusalem, gaiug səβom̄ gəsələboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulum̄an sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail p̄isi. ²⁰ Beti abiltihaŋ tutumav gail mai alat lotoil a m̄o sidato, loriŋi len navəlan alat a Rom hən ləβeriŋ nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal. ²¹ Avil a m̄o namtuvatvat viri ke, tovi atenan βilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, daməŋai evi nəmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatp̄əhəvut sinamit galevis lugol namtosəhoʋut. Daməŋ dudulan somilan lovi lan naβur nəmatan ²³ ale nəboŋ ləsəsəβ niben, lotəlmam, luke lotoris na-kəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan naβur nəmatan ale lusaβi hum alatp̄əhəvut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iʋonʋon. Idaŋ hən mərβədəlom p̄is nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləŋonian siGot ke aKristo imasləŋon isa vəsə m̄os natgalenan, beti βis len nəyalyalan san.” ²⁷ Beti tuβat len aMoses mai ahai kelkel ur gail p̄isi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit p̄isi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadaŋ hən navile artovan həni, aYesu iyar suŋan βivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale eβis lohoim hən βitoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətarhəgarin hən βihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eβuri ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusaβ Tosəŋavur Pisan Tosua lotoβonβon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasuβ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu toβur nabəta.

*AYesu evisi hən ahai susur gail
(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

³⁶ Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nələmit tikad natəmat.” ³⁷ Be losəhoʋut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətəmətahw hən nəsa? Imabe nələmit euri ke notomaur tətəs? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru;

† **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatia evi nabəlavān tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

ginau bogai! Bar ginau hən mətbeləboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələsehwi mai navisoh sumian ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonon eṽusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nəlolit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² Na lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasoruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit pisi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbe gail limassarpoh.” ⁴⁵ Beti esəŋav hən nənauan salit hən ləbeləboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmariboŋ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsan dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan nios narubatian dan nəsaan van hən naluṽoh hən nametbos gail pisi, tuṽat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot bicol nədaŋan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən bəgol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal eriŋ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Na lulotu hən beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuṽ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* **24:46:** Isa 53; Hos 6.2 * **24:49:** Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos naloʔulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəḡavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos naloʔulat egai hən nəsa?

Itosi hən ʔikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumʔan aGot tosua səʔon, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləʔberin nəlolit ʔidan lan, ləʔbikad nadəlomian lan. AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləʔoi aYesu, alat lotoke linau ləʔoi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len naloʔulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naʔusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Naloʔulat ehuser as galito?

Ehuser aYesu, ehuser aTəman, ehuser aNunun. Ehuser aYesu toʔusan aTəman hən nəvanuan gail, ehuser aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ʔais?

Naloʔulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Naloʔulat egai iʔol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni naloʔulat egai “hən mətʔbedəłomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətʔberin nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətʔbikad nəmauran len nahəsan” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natuʔatan nəʔon togol natit ʔisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len naloʔulat egai aYesu ikel vəha-soʔur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi ʔəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi ʔisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəʔon tokəmaienan ehuser toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəʔon toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəʔon toke, “a tahw hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaienən ikel vəhoti ke tovi Got, natuʔatan san eʔuer, nanoʔan san eʔuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs nagəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etuʔat hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toʔusan həni pəpadaḡ hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natuḅatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ² Atenan itah mai aGot len natuḅatan. ³ Len atenan aGot igol natit p̄isi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh. ⁴ Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi nam̄ial sinəvanuan gail. ⁵ Nam̄ial satom̄ial van sal len nəmarginbut be nəmarginbut sasəhori.

⁶ Aulum̄an sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən ḅikel vəhot nakitinan husur nam̄ial, hən nəvanuan p̄isi ləḅedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi m̄ial, be egəm hən ḅikel vəhot nakitinan husur nam̄ial. ⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi nam̄ial kitin tom̄ias nəvanuan p̄isi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit p̄isi lotohəhaṽur hən, lotoriṅ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləḅegəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləṅṅon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulum̄an, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ṅai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas hən, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai ḅegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boṅ ideh. ANatun səḅon ṅai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

*AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)*

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləḅeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kelkoti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Na lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavi gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtḅikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas toḅəḅesw ke, ‘Gol naḅisal tinor m̄os Nasuḅ!’ ”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəḅevi aKristo, asike gəḅevi aElijah, asike gəḅevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, mətsakəta ləboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.”† ²⁸ Len nəboṅ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

* **1:6:** Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 * **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

29 Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bilav kuv nəsaan sinavile a pan.† 30 Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ 31 Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəbigol aIsrael ləbeləboii.”§

32-33 Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəbibaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboŋ gəberis aNunugw bevi pan, bitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum nətav** ale itoh tin len ategai. 34 Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkov gail siYesu

35 Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. 36 Nəboŋ toris aYesu tovtot van ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

37 Nəboŋ ahai susur artosəsəloŋ hən nəsa tokele, arohusur aYesu. 38 Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?” 39 Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Nə aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

40 AAdru aŋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəloŋ hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. 41 Natit metəkov aAdru togole, isaḅ aSimon, aŋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMessiah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). 42 Beti aAdru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatun aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”††

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

43 Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Ebubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” 44 (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita). 45 AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsan aYesu, anatun aJosef ta Nasaret.” 46 ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi m̄au egəm a Nasaret a? Ebuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

47 Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” 48 ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətah pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” 49 ANatanael esəhoṽut len natenan, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”* 50 AYesu ikel maii ke, “Godəlom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəbiḅan lan səhor masuṽ hən natenan.” 51 AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav beşəŋav, aŋel siGot gail ləbevi məhat ale ləbevi pan len aNatun Nəvanuan.”*

2

Nəlahan len naut a Kana

† 1:29: Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. § 1:31: Israel len naut egai evi nəpasusan siJakop aGot tokisi hən aIsrael am. ** 1:32-33: Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† 1:34: Natosian galevis ta sutuai luke evi anatun ulumān siGot †† 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. §§ 1:48: Nafik evi nəhai sua, nəvite am lokisi hən nafik. * 1:49: Psa 2.7 * 1:51: Gen 28.12

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbēgəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.” ⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa bikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nəbiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, nəju gail lugol galit luvėveu len nəwai enan. Nəboŋ nəbiltibiliwai vısusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nəbiltibiliwai galegai.” Ale lobir nəwai van vapul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulumān tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulumān en tolah ke, “Nəvanuan pısi lopəpehun nəwain tovoi a mō, ale nəboŋ galit lototərog, lopəpehun togon savoi masuŵ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail lorin nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aŵan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmariboŋ galevis.*

*AYesu ivahvahir naut todar vis naim siGot
(Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ NəPasova seJu gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotoŋur hən nəbuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan bonbon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan pısi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nəbuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotoŋur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam totəgau gat tabtab hən ginau.”*

¹⁸ Nəlon nəju gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtəkəta ləboi nədaŋan sam!” ¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmariboŋ titor.”*

²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtoum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni bile məhat təlmam len nəmariboŋ bitor mabe?” ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənavuan sinəvanuan gail

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isoŋur lorin nəlolit len nahəsən nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadələmian len nəlolit lotorinji len gai husur eləboi nəboruan

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nəbiltivile Jerusalem mōs nəPasova. Logəm len naprovens isoŋur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludam hən nəvanuan lotoviol len naim siGot leviol hən nəvat nasilva səlani ŋai. * **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29

nəsaan salit gail. ²⁵ Avān ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avān sua len nəFarisi gail, nəhəsan aNikotemus toil a mō hən nəJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot tosəvati gəmai, husur səkad avān ideh toləboi bigol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii.” ³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avān ideh asike bikad nəpasian tətəs,* edədas bəris natohan pipihabəlan aGot.” ⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haʋut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas bəbis təlmam len nəhad hən natətai len nəbəhaʋun anan hən bipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən bələboi bəbis len natohan pipihabəlan aGot. ⁶ Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ηai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, sagipəŋ len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’ ⁸ Nəlan eʋuv husur nələŋonian san ale gosəsəlon hən nəwəlan han, be gəsələboi naut toʋuv gəm lan mai naut toʋuv vi lan. Len nəvide tomaienān, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.” ⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?” ¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom nəkel-koti-an sinamito. ¹² Nəboŋ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom gināu. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom gināu! ¹³ Səkad avān ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ηai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ηai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut tobbəsw, tomasmas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len nəvide tomaienān, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan pisi ləberin nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbən hən avān ideh bərin nəlon bidaŋ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən bərin ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avān ideh tokad nədəlomian lan, aGot sarinji ke bəpanis, avil avān ideh səkad nədəlomian lan, aGot erinji tia ke tipanis, husur səkad nədəlomian len nəhəsan aNatun aGot tovi aNatun tosua səbən. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgol nəsaan lomətahun bun Namial, ləsvi lan Namial husur lomətahw len Namial bəmias pərpə hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avān ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namial hən bəmias nəsa togole len nədaŋan siGot.”

* **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi avān ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas bəris natohan pipihabəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seJu gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienan. * **3:14:** Num 21.9

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboŋ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadaŋ hən naut a Salim, husur nəwai isoḅur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləḅibaptais. ²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur naḅide hən nalilosan hən ləḅiveveu mōs nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai pusan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan pisi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi ḅikad nəsa ŋai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit māu mətoləboi mətḅikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKripto, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a mō tia, beti atenan.’” ²⁹ Nəḅikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulumian tolah maii. Be naulumian tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlon həni, gai ehəhaḅur hən tosəsəlon hən nadolon aten tolah. AKripto esumian atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən ḅibaptais hən galito, losumian alitenan tolah. Ginau nosumian naulumian tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhaḅuran nəboŋ notosəsəlon hən nəvanuan gail lotovan hən aKripto. ³⁰ AKripto timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit pisi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len nəmav iyalyal səhor natit pisi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsəlon həni be səkad avan ideh todəlom nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todəlom na-sor-ləboii-an san, isaḅ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit pisi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriŋ nəlon todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun ḅeriŋ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paŋpaŋ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atoḅtaSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəlon həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosəḅur hən ləḅegəm vi hai susur san gail, lusəḅur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəlon həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsan a Sikar, topat pəpadaŋ hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatan.† ⁶ Ikad naḅurhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəḅurhuwai enan. Natubliial bolai.

⁷ AtoḅtaSamaria sua egəm hən ḅevəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səḅon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləḅəḅur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaḅut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toḅtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəḅon

* **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1 * **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboii ke naFarisi lotosəsəlon hən tobaptais hən nəvanuan tosəḅur, emətahun ləḅibal maii ale eriŋ naut enan.

† **4:5:** Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun aIsak tovi natun aAraham.

mai alat a Samaria boŋ ideh).^{*} ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub, gəsəkad nabiliwai, nəhau ebuer, ale naburhuwai eg isareh masuŋ. Goləboi gəbėvəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai m̄au ilav naburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatun gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̄isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəbilav maii, asike imaduh boŋ ideh. Be nəwai nəbilavi maii ehum nabəko toŋuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaŋut ikel maii ke, “Nasub, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəbimaduh boŋ ideh, asike nəbėgəm gegai hən nəvəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam̄, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaŋut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboŋ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam̄ erim tia, ale ahaŋut gotokade gagai savi asoam̄, gəsəlah maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaŋut ike, “Nasub, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len nəvehuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ŋai evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboŋ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən mətbilotu hən aTata len nəvehuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləbilotu kitin hən aTata len nələlit kavkav, len nədaŋan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doŋ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəberisi, ao, ehum nanunun sua o nasuŋavŋavan gotodədas gəberisi be tovi nəkadhumauran. Ale alat lotolotu həni limaslotu hən aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hən gai len nələlit kavkav, len nədaŋan seNunun.” ²⁵ Apəhaŋut ikel maii ke, “Noləboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegəmai, aten lotokisi hən aKristo. Nəboŋ bėgəmai dereh tikel ur natit p̄isi mai ginamito.” ²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotəlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotəlmam, losəhoŋut habat hən aYesu tosor mai apəhaŋut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goləŋon nəsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napəhaŋut eriŋ nabiliwai san, etəlmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nəvanuan gail ei ke, ²⁹ “Mətegəm ris avan sua tokel mai ginau hən natit p̄isi notogole. Mətunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?” ³⁰ Ŋa nəvanuan gail loriŋ nabiltivile, lotuŋat van həni.

Nəbol p̄usan husur nəmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai p̄usan, gihan.” ³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nəhanian hagw gamit mətsaləboii.” ³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nəhanian maii?” ³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nəhanian hagw evi hən nəbigol naləŋonian sitenan tosəvat ginau hən nəbigol vurvur nauman san. ³⁵ Mətukad nasoran sua toke, ‘Nahəbati tivat beti

* **4:9:** Luk 9.52-53; Ezz 4.1-5; Neh 4.1-2

nəmatuan,' be mətəsəŋav hən namətamito, mətəkəta ris nəmarireu hən nawit tomasmas, toutaut hən nəmatuan tia. ³⁶ Nəvanuan tota kokotov nawit enan, tosəgovi, gai etubat lav naŋurŋuran san, ale esəsəgov hən nawit mōs nəmauran vi sutuai.† Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arbēhəhəvur bōnbōn. ³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, 'Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəgov tomatu.' ³⁸ Nosəvat gamit hən mətbesəgov bōnbōn hən nəsa mətsum mōsi. Galevis am loum idan mōsi. Be gamit mətəhusur galito ale mətəpul hən nəmatuan."

³⁹ Alat a Samaria isoḅur len nabiltivile a Sikar loriŋ nəlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepəhəvut toke, "Ikel mai ginau hən natit pisi notogole." ⁴⁰ Beti nəboŋ alat a Samaria lotogəm həni, lousi hən bithoh mai galito, ale itoh ei vəbar nəmariboŋ eru. ⁴¹ Ale husur nasoruan san, isoḅur am lukad nadəlomian. ⁴² Beti lukel mai napəhəvut ke, "Nadəlomian sinamit len aYesu sahusur nəsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosəsəloŋ həni, ale namtoləboi səhoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nəsaan."

AYesu igol anatum nəvanuan nauman sekiŋ imaur

⁴³ Nəboŋ nəmariboŋ toru togam gole, aYesu eriŋ naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, "Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənauan salito."* ⁴⁵ Imagenan, nəboŋ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəhəvur həni husur loris natit pisi togole len nəhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəhanan enan.*

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekiŋ, anatum ulumian toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Eŋiri hən bəgəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pəpadaŋ timat. ⁴⁸ Na aYesu ikel maii ke, "Asike mətberis namerikel gail o natit mətbiŋmaŋmaŋ lan, asike mətukad nadəlomian!" ⁴⁹ Abiltivanuan toum sekiŋ eŋiri tətəs ke, "Nasuḅ, asike gəbəgəm gagai, dereh anatum timat!" ⁵⁰ AYesu isor vari ke, "Givan, anatum imaur." Edəlom nəsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, "Anatum imaur tia!" ⁵² Eus galit ke, "Eləŋon ivoi len namityal sa?" Beti lusor vari ke, "Napudan san inoŋ nino len namityal tosua ut mədau."§ ⁵³ Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ŋai aYesu ike, "Anatum imaur." Ale gai mai galit pisi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadəlomian. ⁵⁴ AYesu evi Jutea təlmam vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seJu gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiḅurhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seIpru gail. ³⁻⁴ Nəvanuan isoḅur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail, galevis narielit togau mai galevis

† **4:36:** Len naves egai, nawit tomatu evi nəvanuan toutaut hən besəsəloŋ hən nasoruan siGot, toutaut hən bikad nadəlomian lan. * **4:44:** Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * **4:45:** Jon 2.23 * **4:46:** Jon 2.1-11 § **4:52:** Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlevru husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau. * **5:2:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta.

nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməzah len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməzah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləjon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməzah isor vari ke, “Nasub, nəəkad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəbevi lan nəwai nəboŋ toŋaluŋalw. Nəboŋ notohisi hən nəbevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a mŋo, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat. ¹⁰ Imaienan, alat lotoil a mŋo hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel sam, gobur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam, yar van.’ ” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəbigol maien həni?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluvoŋ len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta mŋo bevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naulumŋan ia kel mai alat lotoil a mŋo hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ Imaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ Imaienan, alat lotoil a mŋo hən naJu gail ludas p̄isal am hən ləbigole ḅimat. Savi husur toḅur kotov nəkai-tasi-an hən nəSappat ŋai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag topitp̄itoḅ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ Na aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas bigol natideh səbon, eləboi bigol ŋa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale evusani hən natit p̄isi gai togole, ale dereh teḅusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən məḅbimaŋmaŋ lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləŋon ḅilavi maii. ²² Husur aTata səsaḅ səhoti ke avan ideh ḅipanis, aoa eriŋi len aNatun hən ḅisaḅ səhoti ke nəvanuan gail ləḅipanis, ²³ hən nəvanuan p̄isi ləḅeputsan aNatun len nənauan salito hum lotoputsan aTata a məhat. Asike gəḅeputsan aNatun len nənauan sam, gəsaputsan aTata tosəvati len nənauan sam.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike eḅis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəboŋ begəmai, hun nəboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəloŋ hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəloŋ həni, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai eriŋi len aNatun am hən bevi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale eriŋ nədaŋan len navəlan hən ḅikot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtiḅaŋ len natgalenan, husur ikad nəboŋ togəmai hən alat lotomat len naḅur nəmatan salito ləḅesəsəloŋ hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan naḅur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləḅimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləḅesəsəloŋ ləboi nəpanismen salito.*

† 5:3-4: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai ḅiŋaluŋalw, 4 husur aŋel siNasub egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur.

* 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21 * 5:29: Dan 12.2

³⁰ “Ginau nodēdas nēbigol natideh len ginau sēbōgw. Nopēpēhun navoian dan nēsaan hum aTata tokele. Ale napēpēhwan sagw inor husur nēsagole husur nalējonian sagw, be nugole husur nalējonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau sēbōgw ηai nētasor lēboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale nolēboii ke na-sor-lēboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mētosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nēsariη gat nēlogw len na-sor-vi-tarhəte-an nēvanuan tokele, ao, nusor husuri ηai hən mētēbimakuv dan nēsaan samito. ³⁵ AJon ehum namial topan, tomial. Ale gamit mētulekis hən mētēbitoh kəkereh len namial san, hən mētēbehəhəvur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nēbigol pis gail, natgalenan notogole, lovusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor lēboi ginau. Gamit mētsasəsəlōη hən nadolon, mētsakəta lēboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mētsadəlōm ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mētudōηdōη nēmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mētunau ke nēmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mētsalējon mētēbēgəm hən ginau hən mētēbikad nēmauran enan.

⁴¹ “Nēboη mētōsal suh ginau, nē-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur nolēboi mētsaləmas bun aGot len nəlomito. ⁴³ Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mētōmətahun ginau, mētsahəhəvur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am bēgəm len nahəsan gabag ηai, dereh mitidam hən, mētēhəhəvur hən. ⁴⁴ Imabe mētōdēdas mētēbdəlōm ginau? Mētuke mitisal suh gamit gabag be mētōmətahun nē-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot sēbōn ηai. ⁴⁵ Samtinau ke evi ginau nēbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua bīgole, gai nəlomit todaη lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.† ⁴⁶ Avil mētādəlōm aMoses tia, mētādəlōm ginau tia bathut gai māu itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike mētēbdəlōm nəsə gai totesi husur ginau, mitimabe hən mētēbdəlōm nəsə notokele?”

6

AYesu evəηan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nēboη galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən a Tiperias am. ² Nabiltiuvoh lohushusuri bathut ke lotokətkəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsah. ³ Ale aYesu etəvehuh vi lan navəhuh, ebətah mai ahai susur san gail ei. ⁴ Nēboη hən nēPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaη.

⁵ Nēboη aYesu topair hən namətan, toris naluvoη lotogəm hən, eus aFilip ke, “Datevur nabəta a be hən alateg lēbihani?” ⁶ AYesu epus kitev nənauan seFilip maienan hən bēbunus lēboi aFilip, husur eləboi tia nəsə bīgole ta bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naṗurṗuran hən nahəbati toməlevtor saləboi bēvur nabəta tonor hən galit visusua bihan kəkereh hən.”* ⁸ Ale ahai susur sua san,

* **5:33:** Jon 1.19-27, 3.22-30 † **5:45:** Nēboη tosor husur aMoses, isor husur nalōbulat torim aMoses totesi lotovi nalōbulat metəkav torim len nasoruan siGot. * **6:7:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naṗurṗuran hən nauman hən nēmaribōη tosua, ale natenarius tovi 200 evi naṗurṗuran hən nēmaribōη tovi 200 o pəpadaη hən nahəbati toməlevtor.

aAdru, aʿvan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiʿvoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Nə nauluṃan gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobanj liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tononj, epəpehuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh. Galit p̄isi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ lotohanukub tononj, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”‡

¹⁵ Bathut aYesu eləboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləb̄igol bəgəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan nəvehuh hən bitoh səbon.

AYesu iyar len nəwai

(*Mat 14.22-33; Mak 6.45-52*)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sədareh nəlan eʿvuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len nəponit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhaʿvur hən bisah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluʿvoh lotosuh tarhəwai, ludonj aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səсах len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai. ²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuḅ tosipa hən nabəta lan, naut naluʿvoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluʿvoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluʿvoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləb̄idoŋj aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaḅ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai p̄usan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadonj ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudonj ginau ŋai husur mətuhānukub hən nabəta. ²⁷ Samteum m̄os nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pahsago. Ao, məteum m̄os nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh b̄eviol hən mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən b̄eum san m̄os b̄eviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaiēnən lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datb̄igol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.” ³⁰ Imaiēnən lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? ³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totesi ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav mai galito hən ləbihani.’ ”* ³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito. ³³ Bathut nabəta siGot

† **6:9:** Namisurhut nəpali ikad nəhəvhəte ale lotuh dədasi hən ləb̄ikad nəflaua hən ləb̄eum hən nabəta lan. ‡ **6:14:** AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur surṃan gai bəgəm hən alat a Israel boŋ ideh.

Deu 18.15-19 * **6:31:** Exo 16.4, 15; Psa 78.24

evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasub, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh bəriŋ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boŋ ideh. ³⁶ Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətšariŋ nəlomit len ginau sal. ³⁷ Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni. ³⁸ Husur nəšagəm len nəmav hən nəbīgol nəsa notoləŋoni. Ao, nogəm hən nəbīgol husur naləŋonian siGot tosəvat ginau mōsi. ³⁹ Ale naləŋonian san imaiegai ke: galit p̄isi gai toviol hən galito mai ginau hən ləbēvi esagw, salimasig, be len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat. ⁴⁰ Husur naləŋonian seTəmagw imaiegai ke: galit p̄isi lotoris aNatun, lotoriŋ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.”

⁴¹ Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,” ⁴² ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ŋa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?” ⁴³ AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinoŋ. ⁴⁴ Ikad naŋisal tosua ŋai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboŋ aTəmagw tosəvat ginau bəliv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan. ⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai p̄usan salit p̄isi,’ ŋa nəvanuan p̄isi lotosəsəlon husur aTata, lotosəsəlon ləboi nəsa tokele, galit logəm hən ginau.* ⁴⁶ (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ŋai eris aTata.) ⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriŋ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai. ⁴⁸ Ginau novi nabəta hən nəmauran. § ⁴⁹ Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut toḅəbesw, be naut kəmas natenan, lumat p̄isi. ⁵⁰ Egai evi nabəta togəm len nəmav hən avan ideh b̄ihani, asike imat. ⁵¹ Ginau səbogw ŋai novi nabəta nəmauran togəm len nəmav. Avan ideh b̄ihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəbēviol həni evi nibegw; dereh neviol həni mōs nəmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naJu gail lovitvituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datb̄ihani?” ⁵³ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mət̄bihan niben aNatun Nəvanuan, asike mət̄bemun nəda han, mətukad nəmauran kitin mabe? Mətšəkade len gamit gabag. ⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. ⁵⁵ Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶ Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. ⁵⁷ ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len naḅide tomaienān, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. ⁵⁸ Ginau novi nabəta togəm len nəmav, be nabəta egai sasum̄an nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

* **6:45:** Isa 54.13 § **6:48:** Nəboŋ aYesu toke tovi nabəta hən nəmauran, ike ehum nabəta datb̄ihani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran.

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nəboŋ toŋusan len naim nəbonbonan a Kaper-naum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nəboŋ ahai susur san gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, luke, “Naŋusanan enan idaŋ habat. Ase eləboi bəsəsəloŋ səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboii len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mətberis aNatun Nəvanuan bətəlmam vi məhat? Mətədəlomi beti a? ⁶³ ANunun aGot ŋai eləboi bəviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədaŋan sinəvanuan edədas biŋol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətəkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natuŋatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua bəriŋi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi bəgəm hən ginau len gai səbon. ATata ŋai eləboi biŋol nəvanuan bīkad nadəlomian hən bəgəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isobur lupair dani, ləsaŋusuri am.

⁶⁷ Ŋa aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?”

⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasub, namtivan hən ase? Gaiug səbomŋ ŋai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtorinŋ nəlonamito len gaiug, namtoləboii tia ke gaiug govi siGot səbon gotogəm mōsi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nukel hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəboŋ tokəmaienan, isor husur aŋutas, anatun aSimon Iskariot, husur aŋutas, esua len lotovi 12, dereh teriŋi len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mō hən naŋu gail ludonŋonŋi hən ləbiŋol bimat. ² Ale nəboŋ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaŋ. Evi nəhanan sua seŋu gail.* ³ Beti aŋan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Gerinŋ naut enan vi Jutea hən ahai susur samŋ gail ləberis natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke bətibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəbiŋol namerikel gail, giŋol gail len nəhon nəvanuan pisi len navile a pan hən ləbeləboi gaiug!” ⁵ Lokəmaienan husur aŋan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal pisi inor ŋai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləbəmətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətəvi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəboŋ tokəmaienan tononŋ, itoh a Kalili ŋai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəboŋ aŋan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tononŋ, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mō hən naŋu gail, ludonŋonŋi, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluŋoh nəvanuan isobur lusor lahlah husuri. Galevis luke,

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20 * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seŋu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəboŋ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

“Evi naulumġan sua tovoi masuŵ.” Galevis am luke, “Ao, egėras nėvanuan gail.”
 13 Be sėkad avan ideh tosor husuri len nėhon nėvanuan gail, husur lomėtahw len naJu gail lotoil a mő.

14 Be nėboŋ sua rivuh len nawik hėn Nėhanan, aYesu evi mėhat vi lan naim siGot, ale etuŵat ŗusan. 15 Beti naJu gail lotoil a mő, lotosėsəloŋ hėni, luŗaŋ, luke, “Ategai elėboi bun natosian siGot, be sėkad avan ideh tokad namitisau toŗusan hėni maii. Imabe?”

16 Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naŗusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosėvat ginaw evi nėkadhut naŗusanan sagw. 17 Avan ideh toke ģigol nalėŋonian siGot, dereh telėboii ke naŗusanan sagw egəm len aGot o evi esagw sėbogw. 18 Nėvanuan tosor len nalėboian san sėbən, elėŋon ke tipatpat gai mėhat. Avil gai tolėŋon ke teputsan nahėsan atenan tosėvati, gai ekitin, ale sėkad nagėgėrasan lan. 19 Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mėtudas ŗisal hėn mėtģigol nėbimat sil nėsa?”

20 Naluŵoh lusor vari ke, “Gaiug gukad natėmat! Ase idas ŗisal hėn ģigol gėbimat?” 21 AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nėSappat, nugol naulumġan imaur, ale nėvanuan ŗisi losėhoŵut sil notogole len nėSappat.* 22 Be gamit am mėtoum len nėSappat nėboŋ mėttoŵiv dalus natėtai ulumġan husur nalo siMoses. (Be naŵide hėn na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setėmamit ta sutuai, aAraham.)* 23 Mėttoŵiv dalus natėtai ulumġan len nėboŋ han, naut kėmas tovi nėSappat.† Mėtugole hėn asike mėtģėbur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mėtģimaganan, imabe mėtutabulol bulos ginaw nėboŋ notogol naulumġan kavkav tomaur len nėSappat?* 24 Sagenėnoŵ hėn nėsa notogole mai na-kėta-suluŵi-an mai nė-nau-suluŵi-an samit ŋai. Mitimasnėnoŵ hėni mai natit tonor, tokitin ŋai.”

AYesu evi aKristo a?

25 Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke lėģigole ģimat a? 26 Be mėtėris! Gai boh tosorsor len nėhon nėvanuan gail. Lėsakel natideh maii. Hum ma nėvanuan na-il-a-mő-an gail lotolėboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? 27 Avil datolėboi naut atenan togəm lan. Be nėboŋ aKristo ģegėmai, asike ikad avan ideh ģelėboi naut togəm lan.”

28 Na aYesu, toŗusan len naholėvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mėtunau ke mėtolėboi ginaw a? Mėtunau ke mėtolėboi naut notogəm lan a? Savi len ginaw gabag ŋai notogėmai. Be atenan tosėvat ginaw, ekitin. Gamit mėtosalėboii, 29 be ginaw nolėboii, husur nogəm tėban, gai esėvat ginaw.”

30 Nėboŋ lotosėsəloŋ hėn natenan, alat lotoil a mő lohisi soŵuer hėn lėbitah gati. Be avan ideh sėbari husur namityal san sagəm sal. 31 Avil isoŵur len naluŵoh lorin nėlolit lan. Luke, “Nėboŋ aKristo ģegėmai, asike igol namerikel gail lotosėhor natgalenan ategaii togole.”

32 Nėboŋ naFarisi gail lotosėsəloŋ hėn natgalenan naluŵoh lotosor lahlah hėni husur aYesu, galit mai abiltihai tutumav gail losėvat alat lotokėtkėta kėkol hėn naim siGot, hėn lėbitah gati. 33 Na aYesu ike, “Dereh nitoh kėkerekh mai gamit balai, beti netėlmam van hėn atenan tosėvat ginaw. 34 Dereh mitidoŋ ginaw, be asike mėtusaģ ginaw, ale mėtosalėboi mėtģegəm vi lan naut nėģevi lan.”

* 7:21: Jon 5.1-18 * 7:22: Gen 17.10-13; Lev 12.3 † 7:23: Nalo siMoses ike limastiv dalus natėtai len nėmariboŋ tomėlevtor husur nėpasian san. * 7:23: Jon 5.8-9

³⁵ Beti alat lotoil a m̄o h̄en naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be h̄en asike dat̄bisabi? Hum ma b̄ivan h̄en naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris h̄en b̄eṗusan mai alat a Kris a? ³⁶ N̄əboṅ toke, ‘Dereh mitidoṅ ginau be asike m̄ətusaḅ ginau,’ ale ‘M̄ətsaləboi m̄ətb̄eḡəm h̄en naut n̄əḅevi lan,’ namilen evi n̄əsa?”

N̄əṗusanan husur aNunun aGot

³⁷ Len n̄əboṅ naməkot len nawik h̄en N̄əhanan, len n̄əmariboṅ totibau han, aYesu eil vi m̄əhat, ikai ke, “Avan ideh b̄imaduh, teḡəm h̄en ginau!” ³⁸ Avan ideh toriṅ n̄əlon len ginau, teḡəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘N̄əwai n̄əmauran dereh tisel dan n̄əlon hum nawisel gail.’” ³⁹ (N̄əboṅ tokəmaienan, isor husur aNunun aGot, alat lotoriṅ n̄əlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol h̄əni sal husur aGot saputsan aYesu sal h̄en n̄əyalyalan san b̄iparṗar.)

N̄ənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluṽoh lotosəsəloṅ h̄en nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniṅan? AKristo asike eḡəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh teḡəm len n̄əpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKiṅ. Imaienan o s̄əmaienan a?” ⁴³ Na naluṽoh loṽitṽituh, loṽəpəhw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh s̄ətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətk̄əta k̄əkol h̄en naim siGot lot̄əlmam van h̄en aḅiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe m̄əts̄ətah gati ḡəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloṅ h̄en avan ideh sasor sum̄an atenan boṅ ideh.” ⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai eḡeras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namt̄toil a m̄o mai ginamit namt̄tovi Farisi, ikad ginamit ideh toriṅ n̄əlon lan m̄au a? Eḅuer kaskasi! ⁴⁹ Naluṽoh loriṅ n̄əlolit lan, be l̄əsaləboi natideh, lot̄ətan h̄en nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nah̄əsan aNikotemus, toḡəm hol mai aYesu a m̄o, ale ike, ⁵¹ “Asike dat̄bikot h̄en avan ideh h̄en dat̄bisab̄ n̄əsa gai togole, sanor len nalo sidato h̄en dat̄ber̄iṅi h̄en b̄ipanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia ṽuruṅ kitevi len natosian siGot. Dereh gisabi ke ahai kelkel ur ideh saḡəm len naut a Kalili boṅ ideh!”

[Naləḅulat ta sutuai len nasoruan ta Kris l̄əsəkad naves 7.53–8.11.]

⁵³ Ale loṽəpəhw, luvahim gail.

8

N̄əṗəhaṽut togol naitian t̄əbur kotov n̄əlahan

¹ Be aYesu evi lan Naṽehuh Oliv. ² Ale n̄əboṅ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot t̄ətas. S̄ədareh n̄əvanuan gail loḡəm h̄əni, ale eb̄ətah, eṗusan. ³ Ahai ṗusan h̄en nalo mai naFarisi gail los̄əhar aṗəhaṽut sua lotosabi len naitian t̄əbur kotov n̄əlahan. Lugol eil len n̄əhon naluṽoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai ṗusan, alitegai, namtusaḅi len naitian t̄əbur kotov n̄əlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni h̄en dat̄betubun alatṗəhaṽut lotosum̄an alitegai. Be gaiug, gukel n̄əsa?” ⁶ (Lokəmaienan h̄en l̄əbigol aYesu b̄əkəkos len nasoruan san h̄en l̄əbikot h̄əni.) Be aYesu eb̄ətah, iḅetḅet, itos len tan h̄en n̄əjarhuvəlan. ⁷ Lous taltal h̄en b̄isor var galito, ale eil vi m̄əhat, ike, “Gamit

* **7:37:** Lev 23.36 * **7:38:** Eze 47.1; Zec 14.8 * **7:42:** 2Sam 7.12; Mic 5.2 * **7:50:** Jon 3.1-2

* **8:5:** Lev 20.10; Deu 22.22-24

ideh topar saan, tilav nəvat, tuvi a mō.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iβetβet, tos len tan. ⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, lotuβat van, alat lotovi haʋut loil a mō. Ale aYesu itoh səβon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəβipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuβ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsake gəβipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, namial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namial hən nəmauran.”* ¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səβonŋ ŋai gotokele, na-kel-koti-an samŋ savi natideh len nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsaləboi naut notogəm lan, mətsaləboi naut notovi lan. ¹⁵ Mətonənoʋ husur naləboian sinəvanuan ŋai, ginau nəsanənoʋ hən avan ideh mai nəsa nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶ Nəβenənoʋ, na-nənoʋ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səβogw notogole, be nugole mai atenan tosəvat ginau, nonənoʋ husur nəsa aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arβepitoʋ, nakotan isaβi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuβat usi ke, “ATəmaŋ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətsaləboi ginau, mətsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.” ²⁰ AYesu ekəmaienan pəpadaŋ hən nabokis hən nəvat nəboŋ toɖusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tətəs, ike, “Gagai noriŋ gamito, nuvan, ale dereh mətekəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaan samito. Naut notovi lan, mətodədas mətβegəm həni boŋ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a mō lusor mai galit gabag ke, “Nəboŋ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətodədas mətβegəm həni boŋ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hən navile eg a pan; ginau savi hən navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nəsaan samito. Husur asike mətβedəlomi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsaan samito.”* ²⁵ Na lous taltal həni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sumŋan notokele a mō tia. ²⁶ Nukad natit isoβur hən nəβikele husur gamito, hən nəβisaβ səhoti hən mətβipanis, be nəboŋ notosor mai alat hən navile a pan, nosəsəloŋ hən atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsa ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be ləsaləboi sal ke aYesu tosor husur aTəman. ²⁸ Na aYesu isor mai galit tətəs am ke, “Nəboŋ mətβevus aNatun Nəvanuan vi məhat, dereh məteləboii ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau səβogw nəsagol natideh, avil nukel nəsa ŋai aTəmagw toɖusan həni mai ginau. ²⁹ Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sariŋ

* **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5 * **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsən ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nəβevi ginau.

gabulan ginau. Bathut nugol tabtab hən nəsə gai tohəhaṽur həni.” ³⁰ Nəbōŋ lotosəsəloŋ hən tokəmaienan, nəvanuan isoḅur lorin nəlolit lan.

Anatun aApraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotorin nəlolit lan ke, “Mətḅigol husur naḅusanan sagw, mətovi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh mətələḅoi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am.”

³³ Lusor vari ke, “Namtovi nəpasusan siApraham, namtsavi slev sivan ideh ḅōŋ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am?’ ”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nəsaan evi slev sisaan. ³⁵ Naslev savi nəbathudud ideh simasta hən naim, naut kəmas totoh mai galito. Avil anatun ulurman amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNatun aGot ḅigol asike mətḅevi slev am, dereh mitikad nəmakuvan tokitin. ³⁷ Nələḅoi ke mətovi nəpasusan siApraham gail, be mətoum kitev naḅisal hən mətḅigol nəḅimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nəlomito. ³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mətugol nəsa mətətosəsəloŋ hən atəmamit mīau tokele.”

³⁹ Lusor təvah ke, “Atəmanamito aApraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi anatun aApraham gail, məttagol husur nəsa aApraham togole.

⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosəsəloŋ hən aGot tokele, be gagai mətudas ḅisal hən mətḅigol nəḅimat. Apraham sagol natideh tomaiēnan. ⁴¹ Gamit mətugol natit atəmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai naḅisal. Namtukad aTəmanamit esua ḅai, aGot.” ⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmanamito, mətətaləmas bun ginau husur nogəm təban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ḅai notogəmai, be gai esəvat ginau. ⁴³ Imabe mətəsaləḅoi səhot nasoran sagw? Husur mətəsaləḅoi mətḅesəsəloŋ husur nasoruan sagw. ⁴⁴ Husur mətovi anatun atəmamit tovi təmat. Mətuke mitigol husur nəsa gai toləŋoni. Atēnan igolgol nəvanuan lumat len natuḅatan hən navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eḅuer lan. Nəbōŋ tosor liblibōŋ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan naliblibōŋan mai nəkadun naliblibōŋan. ⁴⁵ Imagenan, nəbōŋ notokel nakitinan, mətəsadəlom nəsa notokele. ⁴⁶ Gamit ta be eləḅoi ḅikel vəhoti ke notokad nəsaan? Ale nəḅikel nakitinan, imabe mətəsadəlom nəsa notokele? ⁴⁷ Avan tovi siGot esəsəloŋ səhot nasoruan san. Be gamito, mətəsvi siGot. Husur enan mətəsasəsəloŋ səhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsəloŋ həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəbōŋ namtətoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!”

⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəsəkad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətəmədas nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰ Ginau nəsadōŋ nəyalyalan mōs ginau gabag, be ikad atesua toləŋon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tēpəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəbōŋ lotosəsəloŋ hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləḅoi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəloŋ hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətəputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atēnan toputsan ginau evi aTəmagw, mətətosor husuri ke, ‘Atēnan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mətəsaləḅoi, be

* **8:33:** Mat 3.9; Luk 3.8

ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan nalibliboŋan suŋan gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele. ⁵⁶ Atəmamit aAraham ehəhaʋur hən ʔəkəta vi mō hən nəboŋ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm̄ ham̄ səbar 50 sal. Goris mab hən aAraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboŋ tokəmaienan, lotətariv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametbesw imaur

¹ Nəboŋ aYesu toyar van eris naulum̄an sua namətan tobesw nəboŋ lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai ʔusan, nəsaan sise igol namətan ategai artobesw nəboŋ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səbōn?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metbesw hən nəvanuan gail ləberis nədaŋan siGot ʔevisi len nəmauran san. ⁴ Nəboŋ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi nam̄ial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu eʔulai len tan, igol nətan evi ʔal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artobesw hən nəbal enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkak nəhoŋ len nabiltiʔurhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Na aulum̄an ivan, ekəkak nəhon, totəlmam, ekəta.

⁸ Alat lototoh pəpadaŋ həni, mai alat lotoris toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mō, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esum̄an atenan.” Ale aulum̄an enan ikel ur gai səbōn ke, “Ginau ŋa bogai.” ¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?” ¹¹ Aulum̄an isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkak nəhoŋ.’ Imaienan, nəboŋ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniŋan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

¹³⁻¹⁴ Nəboŋ aYesu togol nəbal ale togol aulum̄an tokəta, nəmariboŋ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulum̄an enan, tovi metbesw a mō, van hən naFarisi gail. ¹⁵ Na naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriŋ nəbal len namətagw ale nokəkak kuvi, ale nokəta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ʔalʔal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan. ¹⁷ Imagenan, tətəs am lous atən tovi metbesw a mō ke, “Ategaii togol namətam̄ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulum̄an enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ NabiltiJu gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mō, ŋa lokis atəman mai anan gəmai. ¹⁹ Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metbesw nəboŋ mərtopasi a? Bimaienan, ekəta mabe gagai?” ²⁰ Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatuməmar bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. ²¹ Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi ʔisor husur gai gabag, mətəusi həni bai.” ²² Arokəmaienan husur aromətahw len nabiltiJu gail husur

* **8:58:** Jon 1.1-3; Exo 3.14 * **9:2:** Exo 20.5 * **9:5:** Jon 8.12

galit ludam̄ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nabonbonan salito.

²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, mæteus gai.”

²⁴ Imaienan, lokis vøha-ru hæn atenan tovi metbesw a m̄o. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hæn gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ŋai. A m̄o namətagw iḃesw, be gagai nokəta.”

²⁶ Ŋa lousi ke, “Igol nəsa hæn gaiug? Igol namətaḃ arosəḃav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mætsəsəseloḃ. Mətuke nikel tətəs hæn mab hæni am? Gamit am mətoləḃoḃ ke mətevi ahai susur san gail m̄au a?”

²⁸ Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰ Ris aulum̄an enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəḃav hæn namətagw. Mətumabe? Nosəhoḃut len gamito! ³¹ Datoləboii ke aGot sasəsəseloḃ hæn nəvanuan nəsaan gail, be esəsəseloḃ hæn alat lotolotu van hæni, alat lotogol nəsa toləḃoni. ³² Sutuai tia van vøbar daməḃai, avan ideh sasəḃav hæn namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. ³³ Atenan asike ḃegəm len aGot, mətunau ke eləboi ḃigol natideh a? Ao, edədasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nəboḃ lotopas gaiug, gopul hæn nəsaan tia, gaiug ase hæn gəḃeḃusan ginamito?” Ale lubar hæni dan naim nabonbonan, lukai hæni.

Namətan nəlon iḃesw

³⁵ Nəboḃ aYesu tosəsəseloḃ hæn lotobar hæni vivile, isaḃ aulum̄an enan, ale eusi ke, “Goriḃ nəloḃm̄ len aNatun Nəvanuan m̄au a?” ³⁶ Aulum̄an isor vari, ike, “Nasuḃ, ase ganan hæn nəḃeriḃ nəlogw lan?” ³⁷ AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganan.” ³⁸ Ŋa ike, “Norḃ nəlogw len gaiug, Nasuḃ,” ale ilotu hæni. ³⁹ Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan m̄os napəpehwan hæn navoian dan nəsaan, hæn ametbesw gail ləḃikad nakətaan, ale hæn alat lotokəta, ləḃegəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsəseloḃ hæn tokəmaienan, ale lousi ke, “Gokəmabe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hæn nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hæn nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokətkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvnənah, evi nəvanuan toparparu vanuan m̄os navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokətkəta kəkol hæn nabopita, esəḃav hæn nabopita m̄os nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hæn ḃəḃis lan. Nasipsip gail losəsəseloḃ ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito.

Ale ekis nasipsip san səḃon, ekis nahəsəlit ḃisusua ale esəhar galit vivile. ⁴ Nəboḃ tosəhar galit p̄isi vivile tonon, iyar a m̄o ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəseloḃ ləboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəseloḃ ləboi nadolon atenan.” ⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsaləboi nəsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs hæni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hæn nasipsip ləḃiyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a m̄o len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan m̄os navənohian; be nasipsip ləsəsəseloḃ hæn galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh ḃəḃis

tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvenah egəm ɲai hən ɓevənah, ɓigol nasipsip ləbimat, sah pəpas gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləbikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləbepul səsəhov həni.

¹¹ “Ginau səbɔgw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən ɓimat mōs nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip mōs naɲurɲuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəboɲ toris nalipah katkat togəmai, eriɲ nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navəshəsip lugam pəpəhw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs naɲurɲuran ɲai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginau səbɔgw novi vanuan nasipsip tovoi. Sumnan notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.* Ale noutaut hən nəbimat mōs galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile ləsavi len navəshəsip egai. Nimassəhar galito hən ləbēvi lan navəshəsip sagw. Ale galit am dereh lesəsəlɔɲ səhot nadologw, ale liḅon hən ləbégəm vi vəshəsip ɓesua ɲai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷ “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəbimat, hən nəbikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸ Səkad avan ideh toləboi ɓilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səbɔgw noviol həni husur naləɲonian sagw ɲai. Ginau nukad nədaɲan hən na-il-a-mō-an. Ipat len navəlagw hən nəbēviol hən nəmauran sagw, ipat len navəlagw hən nəbīlav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəbīgole.”

¹⁹ Nəboɲ tokəmaienan tonɔɲ, ikad naɲəpəhwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. ²⁰ Isoḅur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətəsəlɔɲ həni?” ²¹ Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi ɓisor maienan. Natəmat saləboi ɓesəɲav hən namətan ametɓesw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an

²² Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an len nahəbati naut susus.† ²³ Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴ NabiltiJu gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarɲabu maiegai vir ɲais? Gəbēvi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətəsədəlom ginau. Nəsa notogole len nahəsən aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶ Be mətəsədəlom gail am, husur mətəsavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷ Nasipsip sagw gail losəsəlɔɲ səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸ Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boɲ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egai iyalyal səhor natit pisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰ Ale ginau mai aTata namrosua ɲai.”

³¹ NabiltiJu gail lotətariv vat tətəs hən ləbētubuni. ³² AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoḅur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuḅ ginau sil ta be?” ³³ NaJu gail lusor vari ke, “Asike

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. * **10:14-15:** Mat 11.27; Luk 10.22 † **10:22:** Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an evi nəhanan seJu gail hən na-səɲav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboɲ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi Ju. Len nəboɲ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am.

namtotuŕ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mēdas nahēsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ŋai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Len natosian hēn nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mētovi “got” gail.’† ³⁵ Gamit mētoləboii ke natosian siGot edēdas bēbuer boŋ ideh. Mētoləboii ke aGot tokis nēvanuan galenan, napisulan san togēm hēn galito, ‘got gail.’ ³⁶ Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaiēnan, nēboŋ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe mēttoke notosor mēdas nahēsan aGot? ³⁷ Asike nēbigol nēsa aTata togole, samtedəlom nēsa notokele. ³⁸ Wake nēbigol nēsa togole, naut kēmas mētsadəlom nēsa notokele, mitikad nadəlomian len nēsa notogole hēn mētbeləboi səhoti, hēn mētbeləboi tabtab hēni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaiēnan, alat lotosəsəloŋ hēni ludas p̄isal hēn ləb̄itah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nēboŋ tovan, iloŋ tukot len Nawisel Jortan van hēn naut aJon tobapbap-tais lan a m̄o tia, ale itoh ei.* ⁴¹ Beti nēvanuan isoḅur logēm hēni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nēboŋ tosor husur ategai, natit p̄isi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḅur loriŋ nəlōlit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahēsan a Lasarus. Itoh a Petani mai aŕavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* ² (Evi aMeri enan boh toḅir naoil pəhas len Nasuḅ, len nariēn gəlaru, ale togargari hēn navurun.)* Am̄inen aMeri, aLasarus, eməsah. ³ Ŋa napəhaŕut eru enan aropisul van hēn aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nēboŋ aYesu tosəsəloŋ hēn napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hēn nəmatan, ao evi m̄os nēvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot, hēn ke aNatun aGot ḅikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kēmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nēboŋ tosəsəloŋ hēn na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hēn nəmariboŋ eru am. ⁷ Beti husur nēboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̄usan, naJu gail lumadhadas p̄isal hēn ləḅetubun gaiug, be goləŋon gəḅetəlmam tətəs am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes haḅetw, husur ekəta len nam̄ial hēn navile eg a pan. ¹⁰ Avan ideh ḅiyaryar len mariug, dereh tipes haḅetw husur səkad nam̄ial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəŋoni.” ¹² Imaiēnan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasuḅ, gai ḅipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor ŋai husur nəpatmariān, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus. ¹⁴ Imaiēnan beti, aYesu ikel p̄arḅar hēni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ Ŋa nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadəlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

* **10:33:** Lev 24.16 † **10:34:** Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a m̄o hēn nēvanuan san gail hēn got gail. Ekəmaiēnan husur ilekis hēn galito hēn ləḅeil gel gai len nəhon nēvanuan gail, ale hēn ləḅenənoŕ hēn nēvanuan san gail mai nalo san. * **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor vāhvāh aMarta mai aMeri

¹⁷ Nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len nəburhes hən nəmariboŋ tovat tia. ¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ŋai,* ¹⁹ ŋa naJu tosobur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləbīgol nəlolar bələŋon bivoi am husur nəmatan səminəlaru.)

²⁰ Beti nəboŋ aMarta tosəsəloŋ həni ke aYesu togəm pəpadaŋ, evivile hən bəri, be aMeri saləboii, ebətah lohoim. ²¹ Ŋa aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasuḅ, gətatoh geg tia, aminegw asike təmat. ²² Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəbeusi həni mai gaiug.” ²³ AYesu ikel maii ke, “Amineḡ dereh tile məhat tətas.” ²⁴ AMarta isor vari ke, “Noləboii ke dereh tile məhat len na-le-məhat-an len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.” ²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan mai novi nəmauran. Ginau nugol nəvanuan lule məhat dan nəmatan, ginau noviol hən nəmauran mai galito. Avan ideh toriŋ nəlon len ginau, dereh timaur, naut kəmas bimat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ nəlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. Godəloḡi a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, nodəloḡi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

²⁸ Nəboŋ tokəmaienan tonon aMarta eriŋi, etəlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aḡan, isor səbon maii ike, “Aḡai pusan egəmai, eus gaiug.” ²⁹ Nəboŋ aMeri tosəsəloŋ hən natenan, vəha-sua ŋai ivan həni. ³⁰ AYesu səbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən ləbīgol nəlon bələŋon bivoi am, loris tole məhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan nəburhes siLasarus hən bitaŋ ei, ale lohusuri.

³² Nəboŋ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasuḅ, gətatoh gegai, aminegw asike təmat.”

³³ Nəboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naJu gail lototaŋ maii, ale nəlon ipaŋpaŋ, nəlon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mətoriŋi a be?” Lusor vari ke, “Nasuḅ, gəm risi.” ³⁵ Namətarur siYesu isel. ³⁶ Beti naJu lotoil pəpadaŋ luke, “Məteris! Gai eləmas bun aLasarus vəsa.” ³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametbesw tomaur. Imab satəgau gat aLasarus dan nəmatan?”

AYesu igol aLasarus ile məhat dan nəmatan

³⁸ Nəboŋ aYesu tobar nəburhes, nəlon isa habat tətas am. Nəburhes enan evi nəburhuvat sua tokad nəbilitivat lotokəkol gole həni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nəvat vi tarhəte.” AMarta, aḡavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasuḅ, gai iḅo tia. Daməŋjai, nəmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberiŋ nəloḡm len ginau, dereh geris nəyalalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəloŋ hən ginau. ⁴² Noləboii ke gotosəsəloŋ hən ginau akis, be nokəmaienan ḡos alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləbedəloḡi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko ibəŋis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile ibəŋis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən bivan!”

*NaJu gail lusor utaut hən ləbīgol aYesu bimat
(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)*

* **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike nəstatia tovi 15.

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isoður loriņ nəlolit len aYesu husur loris nəsə togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsə aYesu togole. ⁴⁷ Beti abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nabonbonan hən nəSanhitrin.† Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsə? Ategai boh igol namerikel tosoður. ⁴⁸ Datbidam̄ hən ðigol tomagenan van, nəvanuan þisi dereh leriņ nəlolit lan, lehusuri hum akiņ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mēdas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi biltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətəsaləboi natideh! ⁵⁰ Mətəənanu səhoti ke, ivoi am hən gidat þisi ke, naulum̄an sua ðimat m̄os nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləbēmēdas gidat þisi dattovi Ju hən datðimasig.” ⁵¹ (Nəboņ aKaiafas tokəmaiean, sakel səbōn həni, be aGot eriņ nənanuan sua len nənanuan siKaiafas. Ale len namilen hum abiltihai tutumav, epəhav utaut həni ke, aYesu dereh timat m̄os alat lotovi Ju. ⁵² Be savi m̄os naJu gail ŋai, timat m̄os aGot þepisan bonbon hən anatun gail þisi lotogam pəpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.) ⁵³ Imagenan, len nəboņ enan van, lusor utaut hən ləbīgol aYesu ðimat. ⁵⁴ Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be eriņ naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaņ hən naut masmas toðəbesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nəboņ nəPasova seJu gail togəm pəpadaņ, nəvanuan isoður len naut þisi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səbōlit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan. ⁵⁶ Lokətkəta doņ aYesu. Ale nəboņ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsə? Tegəm hən nəPasova o teþuer?”

⁵⁷ Len nəboņ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele həni ke avan ideh bələboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləbitah gati.

12

AMeri evəhas aYesu (Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

¹ Len nəmariboņ toməlevtes səbar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ² Loutaut hən nabiltihanian m̄osi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito. ³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evəhas narien aYesu həni ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəbōn naoil enan tosusau. ⁴ Ikad ahai susur san sua, nahəsən aJutas Iskariot, þeriņ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵ “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naþurþuran hən nasihau tosua! Imabe datsaþur həni, lav nəvat han mai naməsəl gail?” ⁶ Ekəmaiean, be sənanu naməsəl gail, husur evi vanuan vənvənah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi m̄os gai gabag. ⁷ AYesu isor vari ke, “Sagemədasi! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboņ ləbitavun ginau. ⁸ Akis naməsəl gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

† **11:47:** NəSanhitrin evi nəkaunsəl seJu gail lotobətah hən nakotan. ‡ **11:48:** Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemədəs naJu gail þisi. Ale dereh lilav kuv nədaņan hən na-il-a-m̄o-an dan abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin. * **12:3:** Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram. * **12:8:** Deu 15.11

⁹ Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiluṽoh logəm hən ləberisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan, abiltihai tutumav gail lusor utaut hən ləbigol aLasarus am bimat, ¹¹ husur nəvanuan isoḅur lugam dan abiltihai tutumav gail hən ləberin nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

*AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakin
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboŋ nabiltiluṽoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv nəpashət nadet,† luvan hən ləbebubur maii. Lukai habat ke,

“Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakin naut a Israel.”*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tosaḅ natuhtonki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakin samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonki!”‡

¹⁶ (Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluṽluṽoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan naḅurhes hən bimaaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləbebubur mai aYesu, bathut losəsəloŋ husur namerikel enan todaŋ gai togole. ¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad naḅisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan ḅisi lohusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləḅilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²² AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³ Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot ḅevəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴ Kitiŋ, nokitiŋ mai gamit ke, asike namisurhuwit ḅiteh hən bimat len tan, ipat səḅon maien ŋai. Wake ḅiteh hən bimat len tan māu, dereh titov vi məhat, tiṽan masuṽ. § ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginou səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* ²⁶ Avan ideh ḅike ḅevi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur ginou, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginou. Ale avan ideh ḅevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naṽite lotohanhani. Len naut a Israel ləḅilḅil həni hən ləḅeṽusani ke lotoḅal səhor aenemi salit gail len nəbalan. Len naut egai hum ma lotoḅilḅil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakin hən ḅegəgel hən alat a Rom lotoil a mō len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtonki namilen ke anatun natonki totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi ḅevi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi ḅevi tarhət sinəvanuan ḅisi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad naṽit tisəbur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

²⁷ “Gagai nəlogw etuhatuh masuŕ. Nekəmabe beti? Dereh nike, ‘Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa’? Ao asike nokəmaienan husur nogəm mōsi. Nogəmai hən nəbələŋon b̄isa vəsa! ²⁸ Tata gigol nahəsam̄ tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəboŋ naluŵoh lotosəsəloŋ həni, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau. ³¹ Gagai evi namityal hən aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot b̄ehut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəboŋ mət̄bipat ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan p̄isi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən b̄igol naŵide hən nəmatan san b̄imasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluŵoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Nam̄ial dereh tem̄ial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ nam̄ial b̄em̄ial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut b̄ikabut gol gamito. Mət̄biyar len nəmargobut, asike mət̄oləboi naut mət̄bevi lan. ³⁶ Nəboŋ mət̄tokad nam̄ial sal, mət̄erij̄ nəlomit lan, hən mət̄begəm vi anatun nam̄ial.”

Nadəlomian ēbuer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoḅur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan.

³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke, “Nasub̄ aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədanjan sam̄, gaiug goŵusani van hən ase hən b̄eris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsaləboi ləb̄ikad nadəlomian sun̄an nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totos tətəs həni ke,

⁴⁰ “Nugol namətalit iḅesw

nugol nəkadulit iŵonŵon,

imagenan, namətalit lodədas ləb̄ekəta ləboi nəsa notogole

nəlolit lodədas ləb̄eləboi səhot nəsa notokele

ale lodədas ləb̄ipair van hən ginau

hən nəb̄igol ləb̄imaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia, ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mō, isoḅur lorij̄ nəlolit len aYesu. Be husur lotoləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nə-sal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomətahw ke naFarisi gail ləb̄ikai tas galito hən asike ləb̄ilotu len naim naḅonḅonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluŵoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən naluŵoh ke, “Avan ideh b̄erij̄ nəlon len ginau, gai erij̄ nəlon kitin len aGot tosəvat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris atenan tosəvat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan sun̄an nam̄ial hən ke avan ideh b̄erij̄ nəlon len ginau asike itoh len nəmargobut

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1 ** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləŋon ke nəvanuan gail p̄isi lerij̄ nəlolit len aYesu, ipat len galit hən ləb̄ilekis hən naḅisal enan. Be asike ləb̄ilekis həni, aGot igol nəlolit sasəŋav, lodədas ləb̄eləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot torij̄ len galito husur lomətahun ləberij̄ nəlolit len aYesu.

am. ⁴⁷ Avan ideh ðesəsəlon hən nasoruan sagw be sagol husuri, ginau nəsəsəb səhoti ke timaspanis, husur nəsagəm hən nəbisəb səhoti ke navile a pan timaspanis, ao, nogəm hən nəbilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsəan salito. ⁴⁸ Avan ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan, len nəhon aGot nasoruan sagw dereh tisəb səhoti ke avan enan timaspanis. ⁴⁹ Bathut ginau nəsasor len nədaŋan hən na-il-a-ŋo-an sagw. Avil nusor sitenan tosəvat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsə nəbimaskēle nəboŋ nəbisor. ⁵⁰ Ale noləboii ke nəsə aTata tokel buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsə aTata tokel mai ginau hən nəbikele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkas narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm hən ðeriŋ navile a pan, hən ðivan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai eŋusan þarþar hən na-ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

² Nəboŋ lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar aJutas anatun aSimon Iskar-iot tia, hən aJutas ðeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləboii ke aTata toriŋ natit þisi len navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni. ⁴ Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti eðir nəwai len nabesin, etuðat kəkas narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi. ⁶ Nəboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasub, gekəkas nariəgw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsələboi səhot nəsə notogole, be boŋ ideh dereh geləboii.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkas nariəgw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbekəkas nariem, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasub, sagekəkas nariəgw ŋai be gekəkas navəlagw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avan tolilos tia iveveu, inor hən ðekəkas narien ŋai hən ðiveveu kavkav. Gamit mətuveveu, avil savi gamit þisi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase ðeriŋi len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit þisi məttoveveu.”

¹² Nəboŋ tokəkas narielit tonon, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətəs. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nəsə notomadhagole mōs gamito? ¹³ Mətokis ginau hən ‘Hai þusan’ mai ‘Nasub’ ale inor hən mətbigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai þusan mai Nasub notoil a mō hən gamito, bathut notokəkas nariemito sumān naslev, gamit gabag mitimassumān naslev hən mətbevi tarhət samito, kəkas nariemito. ¹⁵ Ginau noŋusan navide tonor hən mətbigol tətəv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.* ¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nəsasor husur gamit þisi. Noləboi bun gamit vīsusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəpol hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’* ¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ ðevisi, dereh mətedəlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohəhaʋur hən

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhaʋur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhaʋur hən datbigol tətəv həni. * **13:18:** Psa 41.9

* **13:19:** Jon 8.24

nəvanuan notosəvati, ehəhaʋur hən ginau, ale avan ideh tohəhaʋur hən ginau ehəhaʋur hən gai tosəvat ginau.”

AYesu ikel ur nəsa ʔevisi həni balai
(*Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23*)

²¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eləŋon isa vəsa həni, nəlon etuhathuh masuʋ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail ləsənau ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu.

²⁴ Imaienan, aSimon Pita enit nəhon van hən aten topat təban aYesu hən ʔeus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasub, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbetutur hən natuhbəta len nasiloh hən nasuʋ hən nəbilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonon, vəha-sua ŋai aSetan eʔis lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saʋsaʋut hən gəʔbigol nəsa gəʔbigole.” ²⁸ Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teʋur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.† ³⁰ Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonon, vəha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kel-buni-an veveu

³¹ Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etubət ʔis len nəyalyalan san, ale dereh aGot tikad nəyalyalan len nəsa ʔevisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³² AGot ʔikad nəyalyalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalyalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut həni maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəʔivan. Beti, naut kəmas mətʔidoŋ ginau, be len naut nəʔevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Mətələmləmas bun gamit gabag! Sumʔan ŋai notoləmas bun gamito, mətələmləmas bun gamit gabag. ³⁵ Mətʔələmləmas bun gamit gabag, len naʋide tomaienan, nəvanuan ʔisi dereh leləboi səhoti ke, məttovi ahai susur sagw gail.”

Na-kel-gati-an sePita

(*Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34*)

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasub, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəʔevi lan, gaiug godədas gəʔehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasub, husur nəsa nəsaləboi nəʔehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hən nəʔimat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəʔimat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau, beti natoulumʔan tekəkəraiko.”

14

AYesu, naʔisal van hən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nəlomit tetuhathuh. Mətoriŋ nəlomit len aGot tia, məteriŋ nəlomit len ginau am. ² Lohoim seTəmagw ikad narumʔ tosəʔur, ale

† **13:29:** Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmariboŋ toməlevtor ale hum ma aJutas tovan hən ʔeʋur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad naʋide sua hən ləʔilav nəvat mai naməsal gail. * **13:33:** Jon 7.34

nuvan hən nəbeutaut hən naut samit ei. Asike təmaianan, nətakel koti mai gamito. ³ Nəboŋ nəbeutaut hən naut samito ħinoŋ, dereh netəlmam, səhar gamit hən mət̃begəm toh mai ginau, hən mət̃bitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mət̃oləboi naŋisal van hən naut nəbevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuḅ, namtsaləboi naut gəḅevi lan, namteləboi mab hən naŋisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi ŋisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh saləboi ħegəm hən aTata len naŋisal ideh am, ginau səḅogw ŋai naŋisal. ⁷ Məttaləboi kitin hən ginau, məttaləboi aTəmagw am. Ale gag van mət̃oləboi gai, mətorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasuḅ, vusan aTata hən ginamito. Enan ŋai namttoləŋoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gəsələboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘vusan aTata hən ginamito?’ ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Gəsadəlomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsaकेle len ginau səḅogw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mətedəlom nəsa notokele nəboŋ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Be asike mət̃bedəlomi, mətedəlom nəsa notokele bathut namerikel gail məttoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadəlomian len ginau dereh tigol nəsa toŋitoṽ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləḅesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata. ¹³ Ale natideh mət̃beusi len nahəsagw, dereh nigole hən nəḅevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNatun, nəvanuan gail dereh lisal suh nəyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mət̃beus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Naŋusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mət̃beləmas bun ginau dereh mitigol husur nəsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hən a-Vi-tarhəte-an ideh am mai gamito hən ħitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan ləsaləboi ləḅikade bathut ləsakəta risi, ləsakəta ləboii. Be gamit mət̃oləboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Nəboŋ nəḅivan asike noriŋ gaḅulan gamit hən mət̃bitoh səḅomito suman məttovi milesw, dereh netəlmam gəm hən gamito. ¹⁹ Asike idareh nəvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nəboŋ nəḅimaur təlmam, dereh gamit məteris ginau tətəs. Bathut nəḅikad nəmauran tətəs, gamit am dereh mitikad nəmauran. ²⁰ Len nəboŋ enan dereh mət̃eləboii ke nototoh len aTəmagw ale məttotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai eləmas bun ginau. Ale gai toləmas bun ginau, aTəmagw dereh teləmas buni, ale ginau dereh neləmas bun gai, nəvəhot ginau maii hən ḅeləboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasuḅ, husur nəsa gəḅevəhot gaiug mai ginamit ŋai hən namt̃beləboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?” ²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh ḅeləmas bun ginau, dereh tigol nəsa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴ Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau toḅuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan məttosəsəloŋ hən notokele, savi esagw səḅogw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw ḅesəvati len nahəsagw, gai dereh

tevusan gamit hən natit p̄isi, ale tigol mitinau təlmam hən natit p̄isi notokel mai gamito.

²⁷ “Natəmat, noriŋi len nəlomito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasum̄an natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəlomit tetuhatuh, samtemətahw. ²⁸ Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəboŋ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətəs. Məttaləmas bun ginau, məttahəhaṽur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləbēvisi, hən ke nəboŋ ləbēvisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau. ³⁰ Asike nusor masuṽ am mai gamito, husur ategai toil a m̄o hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaŋan hən biŋol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu ibol p̄usan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep. ² Ita kukuv nəpashəhau p̄isi len ginau ləsəṽan, ale eṽisṽis nəpashəhau p̄isi lotoṽan, hən ləbiṽan masuṽ am. ³ Gamit mətūveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi biṽan len gai səboŋ. Nəpashəhau eləboi biṽan ŋai len nəbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləboi mətbiṽan len gamit səbomito, mətoləboi mətbiṽan ŋai len ginau.

⁵ “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai iṽan masuṽ. Husur ginau nəbēbuer, mətsaləboi mətbiŋol natideh. ⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nəpashəhau səṽan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən biŋmasmas. Beti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomagenan, bar hən gail len nəhab hən ləbiŋan. ⁷ Mətbitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləbiŋat tin len gamito, natideh məttoləŋoni, məteusi ale aGot dereh tigole m̄os gamito. ⁸ Nəboŋ məttoṽan masuṽ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natenan mətusəl suh nəyalyalan seTəmagw len nəhon nəvanuan gail. ⁹ Sum̄an aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len naṽide tomaienan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Mətbiŋol nəsa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw, sum̄an ŋai notogol nəsa aTəmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw biŋat len gamito, ale hən nakemkeman samito bēpul səsehov. ¹² Nakelean sagw todaŋ imaiegai ke: məteləmləmas bun gamit gabag sum̄an ŋai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tosəhor na-ləmas-buni-an sinəvanuan tomat m̄os abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mətbiŋol nəsa notokele todaŋ, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mətoləboi tia natit p̄isi aTata tokel mai ginau. ¹⁶ Gamit mətsalekis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mətbiṽan, ṽan hən naṽit lotopat tin; hən ke natideh mətbeusi hən aTata

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulum̄an gotoləŋoni o gəb̄ike gəb̄ilah maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi mai gotoriŋ nəlom̄ lan.

len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw today: mətəlməmas bun gamit gabag!”

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a mō. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətəsvi sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbēmədas bun ginau notovi masta samito, dereh lemədas gamit am. Ləbīgol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen pisi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətas-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi bīgol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan, lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito bīsarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’*

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən naṗusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mətəbitech len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim nəbənənan. Ale ikad nəboŋ bəgəmai hən alat ləbiṽabun gamito linau ke, len nəsa lotogole loum mōs aGot. ³ Dereh ligol natgalen maienan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginau boŋ ideh. ⁴ Nokəmaienan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan ləbevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a mō husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loṗul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəbitoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəbivan, dereh nesəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an bəgəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen bəgəmai. Dereh tigole hən nahurulit bīsa.* ⁹ Lunau suluṽ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariŋ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətələboi mətberis ginau am. ¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a mō hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

* **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16 * **15:25:** Psa 35.19, 69.4 * **16:8:** Uman 24.25 * **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31

12 “Nukad isobur sal hən notoke nəbikel mai gamito, be gagai esəhor natideh məttoləboi mətbidaŋ buri. 13 Be nəboŋ aNunun nakitinan bəgəmai, dereh tigol naŋisal hən nəlomit bələboi nakitinan p̄isi. Asike isor len gai səbōn be nəsa tosəsəlōŋ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləbēgəmai. 14 Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. 15 Natit p̄isi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’ ”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhaʋur

16 Ale aYesu ike, “Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginau.”

17 Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəboŋ toke, ‘Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginau?’ Ale nəboŋ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” 18 Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəboŋ toke, ‘Namityal bəkəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

19 AYesu eləboi nəsa lotoke ləbēusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginau.’ Mətousus gamit gabag hən namilen m̄au a?

20 Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaŋ be navile a pan tehəhaʋur. Dereh nəlomit titaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhaʋuran. 21 Nəboŋ apəhaʋut toləŋon nabəhaʋun, eləŋon epəŋas vəsa masuʋ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəboŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuʋ len anatun toviveu, tovisi len navile a pan. 22 Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhaʋur. Beti nahəhaʋuran samito, avan ideh saləboi b̄ilav kuvi.

23 “Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətbēus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. 24 Vəbar gagai mətsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaʋuran samit tepul səsəhov.

25 “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata t̄ipar̄par̄ mai gamito. 26 Len nəboŋ enan dereh məteus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi m̄os gamito. 27 Husur aTata, gai eləmas masuʋ hən gamito, bathut məttoləmas bun ginau, ale məttodəlomi ke notogəm len aGot. 28 Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

29 Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan sam̄ ipar̄par̄, gəsasor am len nasoruan kəta. 30 Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit p̄isi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh b̄eus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtodəlomi ke gotogəm len aGot.”

31 AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəlomian a? 32 Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətbigam pəpəhw husur naŋisal samit v̄isusua vahim. Dereh məteriŋ ginau hən nəbitoh səbōgw. Be nəsatoh səbōgw husur aTata itoh mai ginau. 33 Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit b̄ikad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-ləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaŋ. Be məteil b̄ur namətahwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaŋan san imasig.”

* 16:30: Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal.

17

Na-sor-tuŵ-an siYesu

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNatum̄ hən aNatum̄ bisal suh nəyalyalan sam̄.

² Husur gulav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an maii, hən beil a m̄o hən nəvanuan gail p̄isi, hən ke beviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan p̄isi gotolav galit maii. ³ Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləbeləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh nəyalyalan sam̄ len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəbigole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboŋ navile a pan satub̄at sal, geputsan ginau hən, hən gidar p̄isi darb̄ikade.

⁶ “Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esam̄ tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan sam̄. ⁷ Gagai loləboii ke natit p̄isi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəlomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəlomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “Nəsasor tuŵ m̄os navile a pan. Nusor tuŵ m̄os alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esam̄. ¹⁰ Galit p̄isi lotovi esagw lovi esam̄, ale galit p̄isi lotovi esam̄ lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹ Gagai ginau noriŋ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səbom̄, gulav nahəsam̄ mai ginau tia. Ale len nədaŋan hən nahəsam̄, havhav gol galito hən ləbesua sum̄an gidaru dartosua. ¹² Husur nəboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədaŋan hən nahəsam̄ gotolavi mai ginau. Nokətkəta təban galito, hən galit ideh asike b̄imasig, avil galit sua ehuser naŋisal van hən bekekəkos gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ bisarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alategai ləb̄ikad nakemkeman sagw bepul səsəhov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, sum̄an ŋai ginau nəsavi vanuan navile a pan. ¹⁵ Nəsaus gaiug hən gəbilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai hən gəbihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat. ¹⁶ Hum ginau nəsavi sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ səbom̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Noriŋ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nəbevi esam̄ səbom̄, hən ke galit am ləberin̄ galit len navələm̄ hən ləbevi esam̄ səbom̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tuŵ m̄os alategai ŋai, avil nusor tuŵ m̄os avan ideh berin̄ nəlon len ginau boŋ ideh husur nasoruan silategai. ²¹ Tata, nusor tuŵ ke galit p̄isi lesua. Nousi ke lutoh tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan ləbedəlomi ke gotosəvat ginau. ²² Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən ləbesua sum̄an dartosua: ²³ ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, hən navile a pan ləbeləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito sum̄an ŋai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləŋoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am litah mai ginau len naut nototohtoh lan, hən ləberis nəyalyalan gotolavi mai ginau,

* 17:12: Psa 41.9; Jon 13.18

husur gotoləmas masuṽ hən ginau nəboŋ navile a pan satuḅat sal. ²⁵ Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan ləsaləboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. ²⁶ Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab həni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau həni, ḅipat len galito, ale ginau nəḅitoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Nəboŋ aYesu tosor tuṽ tonon, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov naḅur madiŋdiŋ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan. ² Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navəlan aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu iḅonḅon tabtab ei mai ahai susur san gail.* ³ Beti aJutas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail loṣəvat naluṽoh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅitah maii, ale aJutas esəhar galito. Lupat namial mai nəhai tuŋtuŋ mai natit hən nəḅalan gail, ale loḡəmai. ⁴ Husur aYesu toləboi natit ḅisi ḅevisi həni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudoŋ ase?” ⁵ Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriŋi len navəlalito, eil mai galit).

⁶ Nəboŋ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. ⁷ Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudoŋ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” ⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Məḅidoŋ ginau, riŋ alateg livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san ḅisarpoh nəboŋ tosor tuṽ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəḡau suluṽ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad naḅu nəḅalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariŋan nəmatu sinaslev səbiltihai tutumav. (Nahəsən naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Geriŋ təlmam hən naḅu len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

AYesu len nəhon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubaŋisi. ¹³ A mō losəhari van hən aAnnas tovi avuŋon aKaiafas tovi abiltihai tutumav len nasihau enan.* ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Ivoi am ke naulumian sua ḅimat mōs nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ Nəboŋ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, eḅis len naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroḅisutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am ḡəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail lopəŋas naṽidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

* **18:2:** Luk 21.37, 22.39 * **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42
* **18:13:** Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50

*Nausian sebiltihai tutumav gail van hən aYesu
(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)*

¹⁹ Len nalohoim enan, abiltihai tutumav etubat us aYesu husur ahai susur san gail mai naḡusanan san.* ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail p̄isi; noḡusan len naim nabonḡonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh bonḡon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəlonḡ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboḡ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iḡos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abiltihai tutumav maienan?” ²³ AYesu isor vari ke, “Nəbikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəbikel nakitinan, guḡos ginau hən nəsa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobaḡisi, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən bikot həni.

*APita ike saləboi aYesu tətəs
(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)*

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev sua sebiltihai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nədarinḡan ike, “Eninḡan, be noris gaiug maii len nəhol naoliv.” ²⁷ APita isor tətəs ke sakitin. Vəha-sua ḡai natoulum̄an ekəkəraiko.

*Nakotan siYesu len nəhon aPilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)*

²⁸ Nəboḡ aKaiafas tokot hən aYesu tononḡ dudulan som̄ilan, losəhar aYesu van hən aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail ləsabis lohoim, hən asike ləbēḡinḡinḡal len nabunusian husur nalo. Ləbimagenan, asike loləboi ləbihan len nəhanan hən nəPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van hən galito, ike, “Gamit mətuke ategai togol nəsa tosa hən toḡur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttəsəhari gəmai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, səhari van, kot həni, nənoḡ həni mai nalo samit ḡai!” Alat lotoil a m̄o hən naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sədam̄ hən namtḡigol avan ideh ḡimat.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a m̄o husur naḡide hən nəmatan san, isarpoh.)§

³³ Beti aPilate etəlmam vi lohoim, ekis aYesu gəmai, ale eusi ke, “Gaiug nakinḡ seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan sam̄, evi nənauan sam̄ səbom̄ o nəvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nəvanuan sam̄ gail mai abiltihai tutumav gail losəhar gaiug gəm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nəsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lətəbal hən avan ideh asike tariḡ ginau len navəlan alat lotoil a m̄o hən naJu gail. Be natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan.” ³⁷ Na aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakinḡ m̄au a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele

* **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a m̄o, iḡat nəhes hum abiltihai tutumav sal.

† **18:28:** Agavna evi auleRom toil a m̄o hən naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nənauan seJu gail, alat ləsavi Ju mai nalohoim salito ləḡinḡinḡal bathut ləsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bēbis lohoim silat ləsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egəm ḡinḡinḡal gol ikon hən bihan nəhanan hən nəPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses. § **18:32:** Jon 3.14, 12.32. A m̄o aYesu isor husur naḡide hən nəmatan san. Ikele ke dereh timat len nəhai balbal. Namilen ke naJu ləsagole husur alat a Rom ḡai luḡos gat nəvanuan len nəhai balbal.

ke notovi akiņ. Lupas ginau mōsi. Ale nogām hēn navile a pan mōs nategai ke hēn nēbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losēsəloņ hēn ginau.”

³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate eriņi ke aYesu bimat

(Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Nəboņ tous naten tonon aPilate evivile van hēn naJu gail, ikel uri ke, “Nēsəsāb natideh lan tonor hēn bīpanis. ³⁹ Be ikad naŵide sua len nəPasova pisi hēn mētous nəvanuan sua dan alat namttobaņis galito, hēn bēvivile mōs gamito. Mətoləņon ke nigol aKiņ egai seJu gail tevivile van hēn gamito a?”

⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtoləņon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi nauluņan tobal mai alat a Rom, ale lubaņisi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hēn aYesu hēn nəhau tokad natuhmetəlai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nəhau tokad nasunite, lopir garu hēni hum nəkraun sekiņ, loriņi len nəkadun ale lukol nahurabat toboņboņ len aYesu. ³ Logām hēni, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiņ seJu gail!” ale luŵosi.

⁴ APilate evivile tətəs, ikel mai naluŵoh ke, “Məteris! Gagai nosəhari vivile van hēn gamito, hēn mətbeləboii ke, nəəsəsāb natideh lan hēn bīpanis sile.”

⁵ Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hēn nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat toboņboņ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Məteris, ategai bogai!”

⁶ Nəboņ abiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hēn naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nəhai balbal! Pos gati len nəhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ipat len gamito, gamit mitiṗos gati, husur ginau nəəsəsāb natideh tosa lan hēn bīpanis sile.”

⁷ NabiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hēn aNatun aGot.”*

⁸ Nəboņ aPilate tosəsəloņ hēn natenan emətahw am. ⁹ Esəhar aYesu təlmam tətəs vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nəvanuan naut a be?” Ris aYesu sasor vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gəsasor mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədaņan hēn nəbidaņ hēn gəbivan, mai nədaņan hēn nəbigoł gəbitahətah len nəhai balbal a?”

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navəlaņ husur ŋai aGot a məhat tolav nədaņan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan toriņ ginau len navəlaņ ikad nəsaan totibau səhor gaiug.”

¹² Nəboņ aPilate tosəsəloņ hēn natenan idas pīsal hēn bēriņ aYesu bivan, be nabiltiJu gail lukai habat ke, “Gəbēriņi bivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hēn nakiņ hum aYesu egai togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Nəboņ aPilate tosəsəloņ hēn nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hēn bēriņ nəsəbian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hēn Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tubliāł len nəmariboņ hēn nautautan hēn nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiņ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətoləņon ke niṗos gat akiņ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiņ ideh, be aSisa ŋai.”

* **18:40:** Uman 3.14 * **19:7:** Lev 24.16

¹⁶ Imaienan aPilate erinj aYesu len navəlalito hən ðitahətah len nəhai balbal. Nə nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal
(*Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43*)

¹⁷ AYesu səbon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabəlashukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seİpru gail). ¹⁸ Len naut enan luṗos gati len nəhai balbal. Luṗos gat naulumñan eru am hən arðitahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriñi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiñ seJu gail.” ²⁰ NaJu isəbur loṽuruñ nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadañ hən nabiltivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seİpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiñ seJu gail,’ be gitosi ñai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiñ seJu gail.’” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəboñ nasoltia gail lotoṗos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpehun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datḃisabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot ḃisarpoh toke,
“Lopəpehun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləḃisabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Nə natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadañ hən nəhai balbal mai napəhaṽut totor am. Ikad aṽan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopa, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboñ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatumñ bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anamñ samñ bolai.” Ale tuḃat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu
(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49*)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit ṗisi ihav tia. Ale hən natosian siGot ḃisarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nabiliwai topul hən navinika* ipat ei. Lodun naspons lan, riñi len nəpashət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabuñon.* ³⁰ Nəboñ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

³¹ Evi nəmariboñ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləḃitahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nabiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nabiltiJu gail lous aPilate ke tidamñ hən ləḃiṽabuḃur narielito hən ləḃimat, ale sah sur nabirimat gail.‡ ³² Nə nasoltia gail logəm, ṽabuḃur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. ³³ Be nəboñ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəṽabuḃur narien gəlaru.

* **19:24:** Psa 22.18 * **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon.

† **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nabəlavən hən tobar namita sua ñai. Napusit nahisop iyanyan ale nalohisop ikad nəbon tosusau. * **19:29:** Psa 69.21 ‡ **19:31:** Nəboñ nasoltia ta Rom lotoṗos gat nəvanuan len nəhai balbal, luṗos gat navəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luṗos gat narien gəlaru ḃonḃon len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuñavñavan idan, be ḃeil hən narien, eləboi ḃesuñavñav tətəs. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədas arbigol toil am, beti husur todədas ḃesuñavñav imat. Nasoltia ləḃeləñon ke nəvanuan ḃimat tutut, luṽabuḃur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas ḃeil, gol ke todədas ḃesuñavñav, ale imat tutut.

³⁴ Be nasoltia sua isar nēgarin aYesu hən naṽisusua, § ale vəha-sua ŋai nēda mai nēwai arusel vi pan. ³⁵ (Nəvanuan toris natenan ikel kot nēsa torisi, ale na-kel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mət̃bikad nadələmian.) ³⁶ Natgalenan lovisi hən natosian siGot b̃sarpoh toke, “Nabəlasun ideh asike imaḅur.”* ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

³⁸ Nəboŋ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadələmian san husur tomətahw len nabiltiju gail. Gai ivan hən aPilate hən b̃eusi ke tidam̃ hən b̃ilav kuv niben aYesu. APilate idam̃ hənii maii, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər tob̃on mai nələs.** ⁴⁰ Husur naṽide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, lorun̄ gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadaŋ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad naburhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəboŋ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur naburhuvat nəmatan enan ipat pəpadaŋ ei, lorin̄ aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Dudulan soṃilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan naburhuvat nəmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hən naburhuvat. ² Ŋa igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gəlar ke, “Lupat kuv niben Nasuḅ dan naburhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotorin̄i lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis naburhuvat. ⁴ Len nəgamgaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar naburhuvat a m̃o. ⁵ Ibetbet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai sab̃is vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale eb̃is vi lan naburhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toḅuruŋi, riŋ səbon hənii. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a m̃o eb̃is lohoim, gai am erisi ale edələmi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.* ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala

(*Mat 28.9-10; Mak 16.9-11*)

¹¹ Nəboŋ artovan tonon, aMeri enan eil taŋtaŋ sal vivile hən naburhuvat. Ibetbet vakəta vi lohoim. ¹² Eris aŋel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuŋ lan, ale

§ **19:34:** Naṽisusua evi namətas tokad namətan tosua ŋai. * **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10 ** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nēda hən nəhai lotogol tommasas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Nələs ehun naluvera ale evi naṽide seJu gail hən ləb̃evəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan. †† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etuḅat nəboŋ namityal tomasur len naFraitə. Nəboŋ artopat kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboŋ hən nautautan hən nəPasova pəpadaŋ hən binon, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadaŋ hən b̃etuḅat. * **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10

togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutan hən nəsə?” Isor var gəlar ke, “Lupət kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotorinji lan.”

¹⁴ Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵ AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutan hən nəsə? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasuḅ, gaiug gəḅipati van, kel mai ginau hən naut gotorinji lan, ale dereh nivan hən nəḅipati.”

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan seIpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavi məhat van hən aTata sal. Avil givan hən na-ke-ḅan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi məhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’”

¹⁸ Na aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasuḅ!” Ale ikel mai galito hən natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Len nəSade ut mədau naut togomgom, ahai susur luḅonḅon lohoim. Lokəkol gat nabopita husur lomətahw len nabiltiJu gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat!”

²⁰ Nəboŋ tokəmaienan eḅusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuḅ hən lotoris Nasuḅ. ²¹ Imaienan aYesu isor tətəs mai galit, ike, “Nəlomit tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” ²² Beti esunjavḅav ale ike, “Mitikad aNunun aGot. ²³ Mətḅeruḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruḅat gail tia. Asike mətḅeruḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruḅat gail.”*

AYesu evisi hən aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. ²⁵ Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasuḅ!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəḅeris nəḅurhunil len navəlan gəlaru, mai nəḅesiriv hən nəḅarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len nəḅurhugarin.”

²⁶ Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomit tikad natəmat.” ²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəḅarhuvəlaḅ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlaḅ len nəḅurhugarigw. Nə-lon-uri-an saḅ tinonj! Gerinj nələḅ len ginau!” ²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” ²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsaris ginau be lotorinj nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”*

AJon itos naləḅulat egai məsə nəsa?

³⁰ Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoḅur am səhor nototos gat gail len naləḅulat egai. ³¹ Be nutos natgalegai hən mətḅedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətḅerinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḅikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi hən ahai susur lotoməlevru

* 20:23: Mat 16.19, 18.18 * 20:29: 1Pit 1.8

¹ Len nəboŋ sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiṽan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nəsəshieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len naḅot. Nəmarginobut egəmai. Losəshieh len mariug kavkav, ləsəsh hən ideh.

⁴ Nəboŋ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusah hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəḅot, ale dereh mitisaḅ ideh.” Na lubar həni, be lodədas ləḅelivi gəm hən naḅot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboŋ aSimon Pita tosəseləŋ həni ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len naḅot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəboŋ lotomariŋ vahut, loris nəhab tominen, naieh toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Na aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətegəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur nale-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonəŋ, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anatun aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titan. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat sam, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəḅevi haṽut, dereh gisar hən navəlaḅ gəlaru ale avan ideh am ticol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəḅemətahun gəḅevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən ḅikel pərpəp hən nəmatan sePita ḅimat həni hən ḅeputsan nahəsan aGot. Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase ḅeriŋ gaiug len navəlan aenemi sam gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəḅeləŋoni ke gai ḅitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug məu gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan

* **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai. * **21:6:** Luk 5.4-7 * **21:14:** Jon 20.19, 26 * **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2 * **21:20:** Jon 13.25

savi n̄sa aYesu tokele. Ike, “N̄bel̄ḡoni ke gai ḡitoh v̄bar naḡəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len nalobulat egai. Ale namtol̄oboi ke na-kel-koti-an san ekitin.*

N̄-m̄aris-k̄otovi-an

²⁵ Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale n̄vanuan l̄tatos gat v̄isusua h̄n natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike t̄nav h̄n nalobulat galen p̄isi l̄təpat lan.*

* **21:24:** Jon 19.35 * **21:25:** Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur naḡisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboḡ tobar naut ḡisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboḡ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iḡol husur galevis am.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḡol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoḡur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboḡ aYesu toḡusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludaḡ am (2.1-13)

4) Natuḡatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəḡol husur nəsa aPol togole nəboḡ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoḡur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)

2) Naḡonḡonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natubatan

¹ Teofilus, * len nalobulat ta mō sagw* nuhol husur natit ḡisi aYesu totuḡat gole mai ḡusan həni vəbar nəboḡ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav. ² Len nəboḡ savi məhat sal, len nədaḡan seNunun aGot, aYesu ikel naḡisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-ləḡon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eḡusan nəmauran san hən galito hən ləḡeris ləḡoi ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-soḡur len nəmariboḡ tovi 40 ale isor husur natoḡan pipihabəlan aGot. ⁴ Boḡ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samteriḡ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.* Egai nəsa notokel mai gamito, məttoḡəsəloḡ həni; ⁵ husur aḡon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be asike idareh aGot tibaptais hən gamito hən aNunun.”*

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33

AYesu evi mēhat vi lan nēmav

⁶ N̄a nēboŋ lotobonbon, lousi ke, “Nasub, imabe? Gagai gilav tēlmam hēn naut a Israel titoh pipihabēlan nakiŋ salit gabag tētas am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito hēn mētbelēboi namityal o nēmaribon aTēmagw toriŋi len nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an san. ⁸ Dereh mitikad nēdaŋan nēboŋ aNunun aGot bēgēm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vēbar tarhēt navile a pan.”*

⁹ Nēboŋ aYesu tokēmaienan tonon, aGot ilavi vi mēhat vi lan nēmav.* Lokēta husuri van nēmavukasw esusuani.

¹⁰ Nēboŋ tovi mēhat lokētkēta vi mēhat, vēha-sua ŋai nēvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topēhapēhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mētokēta vi mēhat maienan? AYesu egai aGot tolavi vi mēhat dan gamito, dereh tetēlmam suŋan tovi mēhat.”

Logāgel hēn aJutas

¹² Beti luyar tēlmam dan Nāvēhuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nēyaran hēn nēsappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ Nēboŋ lotobar naut enan, lopēlau vi lohoim len naim a mēhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdu, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len nēnauan sua luḅonbon tabtab hēn lēbisor tuṽ, galit mai alatpēhāvut mai aMeri anan aYesu, mai aṽan aYesu gail.

¹⁵ Len nēboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nēsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mō hēn alat lototah gat aYesu,* ¹⁷ naut kēmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot suŋan gidato.”

¹⁸ (AJutas eṽur nētan hēn nēvat tokade sil nāvide san tosa. Ale iteh, sueh nētan, nabēhāvun imaṽul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Nēboŋ alat a Jerusalem pisi lotosēsēlon lēboi natenan, loriŋ nēhes len nētan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hēn Nēda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len nalobulat hēn Nēbe gail aTevit itosi ke,

“ ‘Naim san timasbēbesw,
nēvanuan ideh satitoh lan,’*
mai,

“ ‘Ivoi ke avan sua tigel namilen.’* ”

²¹⁻²² “Imaienan, ivoi ke alateg ideh tegēm vi vanuan sua len gidat datosēŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nēboŋ aYesu totah mai gidato, tuḅat len nēboŋ aJon tobaptais hēn aYesu* van vēbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tētas ale timasbon mai gidato hēn datbikel ur na-le-mēhat-an enan san dan nēmaman.”

²³ N̄a nēboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hēn naulumān eru. Esua nahēsan aJoseflotokisi hēn aParsappas (lokisi hēn aJustus am), togon nahēsan aMattias. ²⁴ Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug māu golēboi nēlon nēvanuan pisi. Gigol p̄arṽar hēn tesua len gēlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵ hēn bilav

* **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 * **1:16:** Psa 41.9 † **1:19:** Hēn naves 18-19, Mat 27.3-8 * **1:20:** Psa 69.25 * **1:20:** Psa 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

namilen aJutas hæn nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vėsab.”

²⁶ Ale lubar hæn nēvat hæn lēbīsab̃ ase len gēlaru. Lusaḅ aMattias ale iḅon mai ahai pispisul sēḡavur pisan esua.

2

ANunun aGot egām len naPentikost

¹ Len nēboḡ hæn naPentikost* togēmai luḅon len naut esua. ² Vēha-sua ḡai ikad nēwalan dan nēmav tosumān nēlan paru, ale naim lotobētah lan epul hēni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopēpehw ale lupat len galit vīsusua. ⁴ Galit p̃isi lopul hæn aNunun aGot ale lotuḅat sor len nasoruan tiltile gail tonor hæn nēsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len nēboḡ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hæn aGot, nēvanuan naut p̃isi lotohusur kitin hæn na-lotu-hæn-aGot-an. ⁶ Nēboḡ lotosēsēloḡ hæn nēwalan enan, naluṽoh logēm ḅonḅon nēnauan salit ebutbutut husur lotosēsēloḡ lēboi nasoruan salit vīsusua. ⁷ Lumaḡmaḡ, luḡaḡ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili māu? ⁸ Imabe datosēsēloḡ hæn nasoruan lotopas gidat vīsusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhēt a Lipia pēpadaḡ hæn naut a Sairin, mai galevis lovi metḅos hæn naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a m̃o ale galevis datohusur nadēlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit p̃isi datosēsēloḡ lēboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nēyalyalan siGot len natit gai togol gail len nēdaḡan san!”

¹² Galit p̃isi luḡaḡ mai lodēdarḡāḅu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nēwain toveveu ale lotērog.”

APita isor mai naluṽoh

¹⁴ Be aPita eil mai esēḡavur pisan esua, ale isor habat am hæn tokel mai naluṽoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit mēttoḅoh a Jerusalem, ivoi ke gamit mētelēboi naten tovisi; mētesēsēloḡ hæn nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kēmas nēsa mēttonau maienan, alategai lēsātērog husur namityal evi mēlapat dudulan ḡai.

¹⁶ Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len nēboḡ hæn nanoḡan hæn navile a pan,
 ḡinau dereh nevir san aNunugw hæn nēḅilavi mai nēvanuan p̃isi.
 Natētai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw
 mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail,
 ale haṽut samit gail dereh lipat ris naḅēḅer gail.

¹⁸ Dereh nevir san aNunugw hæn nēḅeviol hēni
 mai naslev sagw gail, alalumān mai alatpēhaṽut,
 Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len nēmav
 mai natit len navile a pan mēttoḅmaḡmaḡ lan,
 nēda, nēhab mai nēmaroṽ.

²⁰ Namityal tegēgel vamotmot mai nahēbati tehum nēda
 beti nēmariboḡ namēnas toyalyal
 siNasuḅ dereh tegēmai.

²¹ Beti nēvanuan p̃isi lotokai vi tēban nahēsan Nasuḅ hæn ḅevi tarhēt salito,

* 2:1: Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.’*

22 “UleIsrael gail, mətesəsəlon hən nəsa nəbıkele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nəhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel məttomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit pısi mətoləboi natgalenan tia. 23 Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot erinji ke ləbilav aYesu mai gamito ale gamit mətuɸos gati len nəhai balbal. Alat ləsavi Ju losusupah mai gamit hən məttogol tomat len nəhai balbal.* 24 Wake aGot ilavi dan nəmatan. Igol imakuv dan na-pəŋas-masuŋ-an hən nəmatan, husur nəmatan edədas bətəgau gati.* 25 Imagenan aTevit isor husuri ke, “ ‘Noris Nasuḅ akis a m̄o len ginau.

Bathut totoh len nəmatu sagw, asike nomətahw.

26 Husur enan nəlogw ivoi,

nasoruan sagw epul hən nahəhaŋuran,

ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

27 Husur gaiug, Nasuḅ aGot, asike gerinji gəbulaŋ ginau len naut nəmatan, asike gerinji niben Nəvanuan Saḿ tibos nətan.

28 Goŋusan ginau hən naɸisal gail hən nəmauran;

dereh gigol ginau nepul hən nahəhaŋuran hən natohan saḿ.’†

29 “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale nəburhes han ipat sal van vəbar nəboŋ daməŋjai. 30 Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaŋ toke, avan sua len nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kinji suḿan aTevit.*

31 ATevit eləboi nəsa bəvisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan. Ike,

“ ‘Asike ipat len naut nəmatan,

asike niben iḅos nətan.’*

32 “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nəmatan tia, ginamit pısi namtoris ləboi natenan. 33 Itoh tia a məhat len nətarhət nəmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa məttomadarisi mai səsəlon həni vi lan ginamito. 34 Husur aTevit savi məhat vi lan nəmav, be gai səḅon ike,

“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gəbətah təban ginau, len nəvəlagw nəmatu,

35 vir nəberinji aenemi saḿ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləḅevi ut kəmas.”**

36 “Imagenan, ivoi ke alat a Israel pısi leləboi koti ke aYesu egaii, məttorinji len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-m̄o-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

37 Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəlon hən nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

38 APita isor var galit ke, “Mitipair dan nəsaan samito ale gamit pısi mitibaptais len nahəsan aYesu Kristo hən aGot bəruḅat nəsaan samito, beti aGot dereh teviol hən aNunun mai gamito. 39 Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur pısi ləḅehusur gamito, mai silat pısi lotosuh a tut, alatenan, Nasuḅ aGot sidato bəkis galit balai.”

* 2:21: Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * 2:23: Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18 * 2:24: Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † 2:28: Hən naves 25-28, Psa 16.8-11 * 2:30: Psa 132.11; 2Sam 7.12-13 * 2:31: Psa 16.10 * 2:35: Psa 110.1

⁴⁰ Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələgauan mai galito, ikel taltal həni ke, “Məteus aGot hən bīlav kuv gamit dan nəpanismen bībar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodəlom nəsa tokele, ahai pispisul lubaptais hən galito, ale 3,000 am lohusur aYesu len nəboŋ enan ŋai. ⁴² Akis losəsəlonŋ bun nəsa ahai pispisul gail lotoŋusan həni, luḅon len nəmauran salito; loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon, ale lusor tuṽ.

Nəmauran silat lotokad nadəlomian

⁴³ Nəvanuan p̄isi lomətahw len nəyalyalan siGot, husur len nədaŋan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoḅur toṽusani ke galit siGot. ⁴⁴ Alat lotokad nadəlomian losuh ḅonḅon, natit p̄isi lotokade evi salit p̄isi.* ⁴⁵ Nəboŋ lotopar tete sua, loḅur hən nətan o natit salit gail ale loḅəpehun nəvat han mai galito lotom̄idol. ⁴⁶ Len nəboŋ p̄isi luḅon tabtab len naholəvat todar vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim ṽisusua salit gail loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon husur ke nəlolit ehəhaṽur, nəlolit inor, ⁴⁷ lusal suh aGot ale luvoi, lunor len nənauan sinəvanuan p̄isi. Len nəboŋ p̄isi Nasuḅ ilav kuv galevis dan nəsaan salito, gol ke alat lotokad nadəlomian lusoḅsoḅur am.

3

APita mai aJon mai naməsəl togau

¹ Boŋ sua aPita mai aJon arovi məhat len naim siGot len namityal hən na-sor-tuṽ-an, namityal totor ut mədau. ² Len nəboŋ enan nəvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nəpasian. Lupati hən ləberinŋi ben nabopita len naholəvat todar vis naim siGot, nahəsan Nabopita Tokab. Loriŋ akis həni ei hən ḅeusus alat lotovi lohoim hən nəvat. ³ Nəboŋ atenan toris aPita mai aJon pəpadaŋ hən arḅebis len naim siGot, eus gəlaru hən nəvat. ⁴ APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵ Na ebətah mədau vir gəlaru ke arḅilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nagol ideh, avil nəsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahəsan aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷ Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Emələh vi məhat, eil, iyaryar. Beti eḅis len naholəvat todar vis naim siGot mai gəlaru, iyar, emələh, eputsan nahəsan aGot van. ⁹ Nəvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokəta ləboii ke tovi ulum̄an enan tobətbətah usus nəvat len Nabopita Tokab hən naim siGot. Losəhoṽut, lumaŋmaŋ len nəsa tovisi həni.

APita isor mai naluṽoh len naut siGot

¹¹ Len navərada siSolomon, aulum̄an enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan p̄isi lugam van hən galito husur luḅaŋ lan. ¹² Nəboŋ aPita toris lotogəm pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nəsa məttokəta haihai len ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar len nədaŋan sinamər ŋa o len nəḅoruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mətorinŋi len navəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboŋ aPilate toke terinŋi tivan, gamit mətukai tasi. ¹⁴ Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidam̄ hən avan toṽabun nəvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶ Len nadəlomian san len nahəsan aYesu, ategai məttorisi mai

* **2:44:** Uman 4.32-35 * **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

məttoləboii, egəm dan am. Ale mətoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a mō samito am ləsaləboii. ¹⁸ Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuḡon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləḡon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot b̄epipitas nəsaan samito, ²⁰ hən Nasuḡ aGot bilav nəboḡ nəḡavḡavan mai gamito, ale hən b̄esəvat aKristo, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nəmav vir aGot bigol natit p̄isi b̄inor hum tokel gati sutuai tia len nabuḡon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuḡ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit b̄esumān ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsəlōḡ hən natit p̄isi b̄ikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike b̄esəsəlōḡ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.’* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḡat len aSamuel van vəbar daməḡai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboḡ ta daməḡai. ²⁵ Gamit māu mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuḡolito, eriḡi tipat mōs gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aAraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah p̄isi len navile a pan.’* ²⁶ Nəboḡ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən b̄ivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan navide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

¹ Nəboḡ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipaḡpaḡ husur gəlaru aroḡusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləbimaur dan nəmatan sumān aYesu. ³ Na lutha gat gəlaru, be husur naut igomgom, lorin gəlar len naim bəbaḡis salit vir nəboḡ pelan. ⁴ Nəvanuan isobur lotosəsəlōḡ hən nasoruan, lodəlomi; lalumān p̄isi lotokad nadəlomian, pəpadaḡ hən lotobar 5,000.

⁵ Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit luḡonḡon len naut a Jerusalem. ⁶ Annas evi ab̄iltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəboḡ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaḡan sa o len nahəsən ase?”

⁸ Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail, ⁹ daməḡai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel p̄isi məteləboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, məttoḡos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsən, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nəboḡ toke tovi,

“nəvat gamit məttovi vanuan na-um-im-an məttomətahuni;
gai egəm vi vat sua ḡai b̄eləboi bigol naim b̄ihav mai b̄inor.’* ”

* **3:23:** Deu 18.15, 18-19 * **3:25:** Gen 22.18, 26.4 * **4:11:** Psa 118.22

12 AYesu ƚai ikad nēdaƚan hēn ƚilav kuv nēvanuan gail dan nēsaan salito. Husur sēkad nēhes ideh am len navile a pan, sēkad nēhes ideh am aGot tolav mai nēvanuan gail tolēboi ƚilav kuv gadito dan nēpanismen hēn nēsaan sadito.”

13 Nēboƚ lotokēta lēboii ke aPita mai aƚon arsamētahw len galito, lumad-halēboii ke arsasēkul mai arovi vanuan hum nēvanuan lēsēkad namitisau. Luƚaƚ, lunau lēboii ke alaruēnan arutah mai aYesu a mō. 14 Be husur lotoris aulumān tomaur toil tēban gēlaru, lēsālēboi lēbikel natideh. 15 Na lukel mai gēlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gēlaru. 16 Luke, “Datimab hēn gēlaru? Imasil len nēvanuan gail ƚisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nēdaƚan savi sēlaru. Datsalēboi datbīke savisi. 17 Be hēn ƚigol ke satevivile len nēvanuan gail ƚisi, ivoi ke datikai tas gēlaru ke saarisor mai saareƚusan am len nahēsan aYesu.”

18 Nēboƚ lotokis gēlaru gēmai, lukai tas gēlaru ke saarisor mai saareƚusan tētas am len nahēsan aYesu. 19 Avil aPita mai aƚon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nēsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! 20 Ginamēru, asike namresib, namrodēdasi. Namrimaskel husur nēsa namrtorisi mai sēsēloƚ hēni.”

21 Beti lukel mai gēlaru tētas ke arbisor len nahēsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Lēsēsāb naƚisal ideh hēn lēbipansēm gēlaru bathut nēvanuan gail ƚisi loputsan nahēsan aGot husur nēsa tovisi. 22 Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nēdam hān tosēhor 40.

Nēvanuan nadēlomian gail lusor tuv

23 Nēboƚ aPita mai aƚon artokad navivilean, arotēlmam van hēn nēvanuan sēlar gail. Ale arukel ur nēsa aƚiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele. 24 Nēboƚ nēvanuan nadēlomian lotosēsēloƚ hēni, len nēnauan sua luƚon hēn lēbikai van hēn aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hēn natit ƚisi, gaiug māu gugol nēmav mai navile a pan, nētas mai natit ƚisi lotopat.* 25 Gaiug māu gusor, len aNunum gusor len nabuƚon atēmanamit ta sutuai aTevit, nēvanuan nauman sam, ke,

“Imab naluvoƚ hēn nēvanuan naut tilile gail nēlolit ipaƚaƚ?”

Imab nēvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasub aGot?

Lusor utaut sobuer.

26 Nakiƚ gail len navile a pan loutaut hēn nēbalan, alat lotoil a mō hēn nēvanuan gail luƚon

hēn lēbibal mai Nasub aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.*

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruƚonƚon mai alat lēsavi Ju mai alat a Israel hēn lēbēmētahun nēvanuan nauman sam gotosēvati, aYesu, gototabtabuh lan.* 28 Bathut gaiug Got, gudaƚ habat, galit lugol husur nēsa ƚai gotonau utaut hēni, nēsa gotonau koti sutuai tia. 29 Nasub aGot, bunus nasoran salit ke lipansēm ginamito beti, ale gilav na-il-ƚuri-an mai ginamit namtovi slev sam gail, hēn namtbikel ur nasoruan sam. 30 Nēboƚ namtbikel uri, gigol nēvanuan gail lēbimaur mai gigol namerikel lēbemaƚmaƚ len gail. Natgalenan lēbevisi, dereh levisi len nahēsan nēvanuan nauman sam gotosēvati, aYesu.”

31 Nēboƚ lotosor tuv tonof, naut lotobonƚon lan ekurkur; ale galit ƚisi lopul hēn aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ƚuri-an.

Nēvanuan nadēlomian gail luƚon len nēsa lotokade

* 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6 * 4:26: Psa 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

³² Nəvanuan nadəlomian gail p̄isi luḅon, len nənauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit p̄isi losum̄an salito.*

³³ Len nəbiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito. ³⁴ Husur səkad ideh len galito tom̄idol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loḷpur hən gail ale lulav nəvat ³⁵ hən ləḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail. Ale loḷpəpəhun nəvat hən ḅevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

³⁶ Ikad avan sua, nahəsən aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”). ³⁷ AParnapas eḷpur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən toriŋi bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

¹ Naulum̄an sual am, nahəsən aAnanias mai asoan nahəsən aSafira aroḷpur hən nahudhutan. ² Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar p̄isi arudam̄. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən ḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail, be səlav p̄isi. ³ Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəloḿ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? ⁴ Nətan gotoḷpur həni evi nətan esam̄ māu? Ale nəḅoŋ gotoḷpur həni tonəŋ nəvat ipat len navələm̄ māu? Nəloḿ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

⁵ Nəḅoŋ aAnanias tosəsəloŋ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit p̄isi lotosəsəloŋ hən nəsa tovisi lomətahw habat. ⁶ Beti nəmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷ Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḅis, avil saləḅoi nəsa tovisi. ⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəḷpur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹ Ŋa aPita ikel maii ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoam̄ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, səḅi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu p̄isi lomətahw, galit mai alat lotosəsəloŋ hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isoḅur lumaur

¹² Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit p̄isi lotokad nadəlomian luḅonḅon akis len navərada siSolomon.

¹³ Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nəvanuan gail loputsan galit len nənauan salito. ¹⁴ Be akis alat lotokad nadəlomian len Nasuḅ lusəḅsoḅur am, Lalum̄an isoḅur mai latpəhaḅut isoḅur. ¹⁵ Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametḷp̄isal, loriŋ galito lupat len nəmel o nəbateh hən ke nəḿol hePita tibar galevis nəḅoŋ toḷot van. ¹⁶ Nəvanuan lusəḅur logəm dan navile gail pəpadəŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit p̄isi lumaur.

Aŋel esəŋav hən nabopita hən naim ḅəḅəŋis

¹⁷ Imaienan, əbiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutəḅulul bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale loriŋ galito len naim ḅəḅəŋis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aŋel siNasuḅ esəŋav hən nabopita hən

* 4:32: Uman 2.44-45

naim bəbaŋis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, mətēil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur p̄is nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan somilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot surm̄an aŋel tokel mai galito, ale lotub̄at v̄usan nəvanuan gail.

Nəboŋ abiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləb̄iḅonḅon, galit p̄isi lotobətah len nəḅonḅonan silat lotoil a m̄o len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḅesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaŋis gəmai. ²² Be nəvanuan nauman galenan ləsəsab̄ galit len naim bəbaŋis ŋa lotəlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusabi ke naim bəbaŋis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol hən̄i, loil vivile len nabopita gail, be nəboŋ namttosəŋav hən gail, naut eḅəḅesw.” ²⁴ Nəboŋ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis mai abiltihai tutumav gail lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii mət̄torin galit len naim bəbaŋis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nəvanuan gail!” ²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mēdau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəboŋ lotosəhar galit tonon, lugol loil len nəhon nəSanhitrin ale abiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahəsənan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoḅabuni, tahətah hən̄i len nəhai.*

³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a m̄o hən nəvanuan p̄isi mai eləboi ḅilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nəsaan sidato ale hən ḅeruḅat nəsaan galen dan gidato. ³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol hən̄i mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

³³ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən̄i, nəlolit ipaŋpaŋ masuḅ, luke letubun aPita galito.

³⁴ Be naFarisi sua, nahəsən aKamaliel, ahai p̄usan hən nalo, nəvanuan p̄isi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idan ke ahai pispisul gail liḅoh vivile kəkereh bai. ³⁵ Nəboŋ lotovivile tonon ikel p̄uli mai nəSanhitrin ke,

“UleIsrael, mətəbunus tivoi nəsa məttoke mətḅigole hən alatenan. ³⁶ Mitinau!

Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alalum̄an lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luḅabuni ale alat lotohusuri lopəpehw ŋa ləsagol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən naḅuruŋan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləḅehusuri, ḅal mai alat a Rom. Gai am luḅabuni, ale ahai susur san gail,

lopəpehw. ³⁸ Imagenan, nukele hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, rin galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəsa ləḅigole ḅevi sinəvanuan, dereh lehisi soḅuer surm̄an alaruēnan. ³⁹ Be ḅevi siGot, mətədədas mətḅemədas galito; dereh mitisabi ke mətḅobal mai aGot.” ⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lobilas galito, beti lukele hən galito ke salisor len nahəsən aYesu, ale lorin galit luvan.

⁴¹ Nəboŋ ahai pispisul lotorin nəSanhitrin, lukemkem husur aGot idam̄ hən ke lotoləŋon tosa m̄os nəhes enan. ⁴² Ale len nəboŋ p̄isi len naholəvat todar vis naim siGot loḅusan, ale loḅusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Ləsənoŋ hən nakelean enan.

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

6

Loriņ nēvanuan emālevru hēn lēbēkātka tāban nēbatunau pēhāvut gail

¹ Len nēboņ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadēlomian, lusobsoḅur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru lēsapēpēhun nēhanian sanor len nēbatunau pēhāvut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul tosēņavur pisan toru lokis nēvanuan nadēlomian pisi logēm ḅonḅon beti luke, “Sanor hēn ginamit namtḅeriņ gabulan na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot hēn namtḅepēpēhun nēhanian. ³ Bathudud gail mitilekis hēn temālevru len gamit lotopul hēn aNunun aGot mai namitisau hēn nēmauran tonor. Ale dereh namteriņ galit hēn lēbigol nauman egai. ⁴ Ale ginamit dereh namtḅidaņ len na-sor-tuḅ-an mai na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot.”

⁵ Galit pisi lohēhāvur hēn nēnauan sihai pispisul gail. Lulekis hēn aSteven, aulumān sua topul hēn nadēlomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hēn aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togēm vi Ju. ⁶ Naluḅoh losēhar galit gēm hēn ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuḅ mōs galit lotomālevru, loriņ navēlalito len nēkadulito hēn lēbigol nauman enan.

⁷ Na nasoruan siGot husur aYesu iperperņan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasoburan halito evi mēhat tutut, ale ahai tutumav isobur lugol husur nēsa naḅusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuḅ hēn navoian mai nēdaņan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel tāban nēvanuan gail. Lumaņmaņ len namerikel galenan ale nēdaņan siGot imasil len gail. ⁹ Be nēvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hēn naluḅoh sua lokisi hēn Naim Naḅonḅonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḅalḅal mai aSteven. ¹⁰ Be nēboņ tosor, aNunun aGot eviol hēn namitisau hēn nēmauran tonor maii, gol ke lodēdas lēbisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nēvanuan galevis hēn lēbisor tas aSteven ke, “Namtosēsēloņ hēn atenan tosor mēdas aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nēvanuan gail nēlolit ipaņpaņ, galit mai alat lotoil a mō hēn galito mai ahai ḅusan gail hēn nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nēhon nēSanhitrin. ¹³ Ale losēhar nēvanuan galevis vi rivuh hēn lēbelibliboņ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosēsēloņ hēni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai timasirsir ale tegāgel hēn naḅide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.” ¹⁵ Alat lotobētah len nēSanhitrin lokēta bunus aSteven, loris ke nēhon egēm sumān nēhon aņel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti abiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mētesēsēdariņ! AGot, tovi nēkadun namēnas evisi hēn atēmadit ta sutuai aApraham nēboņ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Geriņ naut egai, naut matmat sam, mai nēbathudud sam, ale gevi lan naut nēbesēhar gaiug vi lan.’* ⁴ Imagenan aApraham eriņ naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei.

* **6:9:** Friman lovi alat lotovi slev a mō be lēsavi slev am. * **7:3:** Gen 12.1

Nəboŋ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoh lan.* ⁵ Len nəboŋ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aApraham hən bevi naut matmat san; səlav nəmaŋirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aApraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboŋ enan aApraham səkad anatun. ⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan samŋ gail lotohusur gaiug dereh levi metbəs gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau bevi 400.’ ⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan samŋ lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan samŋ dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’*

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aApraham ke aApraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulurman san gail hən bevusani ke lovi siGot. Ale aApraham etiv dalus aIsak, anatun len nəboŋ san toməlevtor, ale aIsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.*

⁹ “Anatun aJakop galenan lutaŋulol bulos aValito, aJosef, ŋa loŋur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,* ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuŋ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiŋ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihəbələn aJosef.* ¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kənaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.* ¹² Nəboŋ aJakop tosəsələŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aVan gail ke gai tovi aValito, husur ləsəkəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəsələŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.* ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbēgəmai; lovi 75 pisi.* ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.* ¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nəbur aApraham toŋur kuvi dan anatun aHamor gail.”*

¹⁷ Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot biŋol nəsa tokel gati mai aApraham, nasəburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸ Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mo len naut a Ijip.† ¹⁹ Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Iŋol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke leriŋ gabulan amas salito hən ləbimat.* ²⁰ Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhaŋur həni. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.* ²¹ Beti nəboŋ artoriŋi vivile, anatvavin aFero isabi, ipati van vahisi sumŋan tovi anatun.* ²² Ahai pusan gail lotovi uleIjip loŋusan aMoses hən naləboian pisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

²³ “Nəboŋ nədaŋ hiMoses tovi 40, ike tivan hən bevi nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴ Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. ²⁵ AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən bilav kuv galito dan navələn

* **7:4:** Gen 11.31, 12.4-5 * **7:7:** Gen 15.13-14; Exo 3.12 * **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutaŋulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuŋ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32 † **7:18:** Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * **7:19:** Exo 1.10-11, 22 * **7:20:** Exo 2.2 * **7:21:** Exo 2.3-10

alat a Ijip, be ləsaləboii. ²⁶ Pelan han ɲai aMoses eris auleIsrael eru artobał. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərəvi larmiʋan; imabe mərəbəl maiegai?’ ²⁷ Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a ɲo, hən gəbikel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸ Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ ²⁹ Nəboɲ aMoses tosəsəlonɲ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametɲos, ilah, ikad anatun ulumən eru.

³⁰ “Husur nasihau tovi 40 tovan, aɲel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaɲ wunwun len naut masmas toɲəbesw, pəpadaɲ hən nabiltiʋehuh Sinai. ³¹ Nəboɲ aMoses torisi, iməɲmaɲ lan, ivan pəpadaɲ həni hən ɲəkəta bunusi, ale esəsəlonɲ hən nadolon Nasuɲ aGot toke: ³² ‘Ginau novi Got setəmaɲ gail ta sutuai, aGot siApraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun ɲəkəta husur emətahw masuʋ.

³³ “Beti Nasuɲ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut samɲ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴ Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəlonɲ hən nakiloban salito ɲa nogəm hən nəbilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’ ” †

³⁵ ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboɲ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a ɲo, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot ɲəu esəvat atenan hən ɲeil a ɲo hən galito ale hən ɲilav kuv galito. Len nabuɲon aɲel tovisi hən aMoses len nəhai topaɲ, aGot esəvati.* ³⁶ AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toɲəbesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaɲmaɲ len gail, namerikel galen lugol nədaɲan siGot ipərɲar.*

³⁷ “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito sumən ginau tile məhat dan gamit balai.’* ³⁸ AMoses enan itoh mai galito nəboɲ lotobon len naut masmas toɲəbesw, itoh mai aɲel tosor maii len nabiltiʋehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ɲilavi mai gidato.*

³⁹ “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləbėhusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* ⁴⁰ Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail ɲos gidato hən ləbėil a ɲo hən gidato. Be aMoses enan tosəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’* ⁴¹ Ale len nəboɲ enan lugol nəlablab sua hun natuhɲuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhaʋur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.* ⁴² Be aGot ipair dan galito ale eriɲ gaɲulan galit hən ləbilotu hən nəyal, nahəbati mai naməso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len nalobulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan len nasihau tovi 40 len naut masmas be mətsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!

⁴³ Ao, mətəburuɲ naim nətaɲolen sinagot Molek, mətupati mai nəlablab hən naməso siRefan, nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən mətbilotu hən gəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit məteməsev vi tut sua səhor naut a Papilon.’ ”*

† **7:34:** Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * **7:35:** Exo 2.14 * **7:36:** Exo 12.41, 14.21; Num 14.33

* **7:37:** Deu 18.15, 18 * **7:38:** Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33 * **7:39:** Num 14.3 * **7:40:** Exo 32.1,

23 * **7:41:** Exo 32.2-6 * **7:43:** Amo 5.25-27

⁴⁴ ASteven isor am ke, “Len naut masmas tob̄besw atēmadit gail ta sutuai lukad naim nētaṗolen siGot togol natoḥan siGot mai galito toṗarṗar. Loum hēni suṃan aGot tokele mai aMoses, ale eṗitoṽ hēn nēplan aMoses torisi tia len nabiltiṽehuh Sinai.* ⁴⁵ Beti galito lupati gēmai nēboṅ aJosua toil a mō hēn galito. Lupati nēboṅ lotolav nētan simetḅos gail aGot toḥut galit dani mōs atēmadit gail. Ale ipat magenan van vēbar nēboṅ siTevit.* ⁴⁶ AGot ehēhāvur hēni, ale aTevit eus aGot hēn ḅeum hēn naim natoḥtoḥan mōs aGot siJakop.*

⁴⁷ Be aSolomon boh eum hēn naim enan.*

⁴⁸ “Wake aGot toyalyal buni satoḥtoḥ len naim nēvanuan gail lotoum hēni. Esumān Nasuḅ aGot tokele len nabuṅon ahai kelkel ur toke:

⁴⁹ “ ‘Novi kiṅ, nēmav ehun nabiltihai bētbētah sagw ale navile a pan ehun nakes kēmas notoriṅ nariegw lan.

Mētōlēboi mētbēum hēn naim tomabe sagw?

O naut tomabe hēn nēḅiṅavṅav lan?

⁵⁰ Aoa! mētōdēdas mētbigole husur ke ginaw sēḅogw ṅai nugol natgalen ṗisi.’ ”*

⁵¹ Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nēkadumit ihaihai masuṽ. Nēlomit imabe? Nēdariṅamit eḅulḅulol! Mētoṗitoṽ hēn atēmamit gail ta sutuai.Ṣ Mētōmētahun aNunun aGot akis! ⁵² Mētunau tēlmam hēn ahai kelkel ur ideh atēmamit gail lēsamedasi a? Ao, lomēdas galit van van van vagol nēmatan hēn alat lotopēhav utaut hēn nagēmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mētumadhariṅi len navēlan aenemi san gail gol ke lutahētah hēni imat!*** ⁵³ Gamito mētukad nalo siGot aṅel gail lotolav mai gamito, be mētsagol husur nēsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ Nēboṅ nēSanhitrin lotosēsēloṅ hēn aSteven, nēlolit ipaṅpaṅ masuṽ van lukat ḅuḅur nariṽolit van hēni. ⁵⁵ Be aSteven topul hēn aNunun aGot, ekēta haihai vi lan nēmav ale eris namēnas siGot mai aYesu toil len nētarhēt nēmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Mēteris! Nokēta ris nēmav tosēṅav ale aNatun Nēvanuan toil len nētarhēt nēmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuṽ, ṗon gol nēdariṅalito, mūr van hēni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nabiltivile, ale tuḅat hēn lēḅetuṽi. Ale alat lotosēsēloṅ hēni loriṅ nahurabat salit gail len narien aSol, nēmantuhmar sua. ⁵⁹ Nēboṅ lototuṽtuṽi, aSteven isor tuṽ ke, “Nasuḅ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etēṅedur ale ikai habat ke, “Nasuḅ, sagipansēm galit sil nēsaan egai salito.” Nēboṅ tokēmaianan tōnoṅ, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idam̄ mai galit lototubun aSteven.

Lupīṗiahir nēvanuan nadēlomian gail

Tuḅat len nēboṅ enan nēvanuan gail lomēdas tabtab hēn alat siYesu len naut a Jerusalem. ṅa galit ṗisi loriṅ naut enan, lugam pēpēhw vi lan naut ṗisi len naprovēns Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hēn aGot lutavun aSteven mai lutanṅis habat hēni.

* **7:44:** Exo 25.9, 40 * **7:45:** Jos 3.14-17 * **7:46:** 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * **7:47:** 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * **7:50:** Isa 66.1-2 § **7:51:** Len nasoruan ta Kris ike nēlomit mai nēdariṅamit sēkad na-tiv-dalusi-an namilen ke nēlomit ehum nēlon alat lēsēkad nadēlomian len a Got husur lēsāsēsēloṅ husuri, lēsagol husur nēsa tokele. ** **7:52:** Hēn naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31

³ Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail v̄isusua, ale eliv gargar alalum̄an mai alatpəhaʋut hən b̄erij galit len naim bəbaŋis.*

AFilip evi Samaria

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut p̄isi lotobari. ⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nabiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele. ⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoḅur. Ale nəvanuan isoḅur lotodədas ləḅerus mai lotodədas ləḅiyar, lumaur. ⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohəhaʋur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahəsən aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan p̄isi len naut a Samaria luḅaŋ lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ ale nəvanuan naməsəl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋan siGot lotokisi hən aYalyal.” ¹¹ Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotoḅaŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalum̄an mai latpəhaʋut. ¹³ ASimon m̄au, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale iḅaŋḅaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat a Samaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito. ¹⁵ Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuʋ m̄os galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsən aYesu ŋai. ¹⁷ Beti aPita mai aJon arorij navəlalar len galit v̄isusua, ale aNunun aGot ebis len galito.

¹⁸ Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artorij navəlalar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən b̄eʋur nədaŋan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nədaŋan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəḅerij navəlagw len avan ideh aNunun aGot teḅis lan.” ²⁰ APita isor vari ke, “Nəvat sam̄ tibos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəḅeʋur naviolan siGot hən nəvat! ²¹ Gaiug godədas gəḅitah mai ginamito len nauman egai husur nələm̄ sanor len nəhon aGot. ²² Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan sam̄ mai aGot. Gəḅigole, hum ma aGot b̄eruḅat nənauan enan topat len nələm̄ dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nələm̄ toplu hən nə-tabulol-bulosi-an ale nəsaan ibəŋis gat gaiug tia.” ²⁴ Na aSimon ike, “Iii! Mirisor tuʋ van hən Nasuḅ m̄os ginau hən nəsa mərtokele asike ḅevisi hən ginau.”

²⁵ Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naḅisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isoḅur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶ Boŋ sua aŋel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naḅisal torij naut a Jerusalem vi Kasa, naḅisal tobəḅesw.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naḅisal enan, be esəhoʋut, eris auleItiopia sua tovi sogsog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eʋururij natosian sihai kelkel ur, aIsiah. ²⁹ Beti

* **8:3:** Uman 22.4-5, 26.9-11

* **8:27:** Sogsog: naulum̄an o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut

naloson, avan sua etiv kotovi.

aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toŋuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goŋuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab həni, asike bıkad avan ideh hən bısor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən bısah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsog eŋuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
sumān natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
gai am sator.

³³ Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,
len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi bısor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Ebuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etuβat len natosian enan ŋai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naŋisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nəwai! İkad natideh hən bıpət kəköl hən nəbaptaisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumarıŋ vi pan len nəwai ale aFilip ibaptais həni. ³⁹ Nəboŋ artovahut, vəha-sua ŋai aNunun Nasuβ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboŋ tohusur naŋisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail pısi. İkel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu
(*Uman 22.6-16, 26.12-18*)

¹ Len nəboŋ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuβ. İkel ke temədas galit hən bıgöl galit ləbımat. İtaltal həni van vaus abiltihai tutumav ² hən bıtos naləbulat van hən naim naβonβonan gail seJu len naut a Tamaskus. İke tisaβ alalumān mai alatpəhaŋut ideh lotohusur naŋisal siYesu ei hən bıbanıis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. ³ Len nəyaran san, nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut a Tamaskus, vəha-sua ŋai namıial sua togəm len nəmav ebilasi. ⁴ İteh len tan ale esəsəloŋ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?” ⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuβ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. ⁶ Be gile məhat, geβis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəbımasgole.” ⁷ Alat lotoyar maii loil bıtıbut, losəsəloŋ hən nadoldol be ləsaris avan ideh. ⁸ ASol ile məhat, naut kəmas namətan tosəŋav saris natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakəta len nəmariboŋ totor, səhan, samun.

¹⁰ İkad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsən aAnanias. Nasuβ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” ¹¹ Beti Nasuβ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametpısal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsən aSol, husur ke, gagai isor tuŋ. ¹² Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsən aAnanias togəm, torıŋ navəlan lan hən nakətaan san bətəلمان.” ¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuβ, nosəsəloŋ hən nəvanuan isoβur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan samı gail a Jerusalem. ¹⁴ Ale abiltihai tutumav gail lulav

* **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: ³⁷ AFilip ike, “Gəbedəłomi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəłomi ke aYesu tovi anatun aGot.”

nədanjan hən na-il-a-mō-an maii hən ðegəm gegai hən ðibanjis gat alat lotokis gaiug Nasuð.”¹⁵ Nasuð ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən ðisor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakiŋ salit gail mai alat a Israel.”¹⁶ Ginau dereh neŋusani hən natit p̄isi ðigol naləŋon-isa-an san m̄os ginau.”¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eðis lan. Eriŋ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuð aYesu tovisi hən gaiug len naŋisal nəboŋ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən gəbikad nakətaan tətəs ale hən gəbepul hən aNunun aGot.”¹⁸ Vəha-sua ŋai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais.¹⁹ Nəboŋ tohan, idan tətəs.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus.²⁰ Vəha-sua ŋai len naim nəbonbonan gail seJu, etuðat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot.²¹ Galit p̄isi lotosəsəloŋ həni, luŋaŋ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsənan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən ðibanjis gat galito hən ðəsəhar galit van hən aŋiltihai tutumav gail. Imabe?”²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eŋusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³Husur nəmariboŋ tosoður, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləbigoł aSol ðimat, ²⁴be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi lokəta bunus nabopita gail hən nəbilitvile hən ləbigoł aSol ðimat.²⁵ Imaienan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad lorin aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nəbilitvile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsadəłomi ke tovi ahai susur kitin.²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasuð tia ale Nasuð isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsənan aYesu, namətahwan eðuer.²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ðuri-an, isor tabtab len nahəsənan Nasuð.²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən ðimat.³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadəlomian lotosəsəloŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹Beti alat siYesu lukad natəmat len naut p̄isi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludan am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusəður am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³²Nəboŋ aPita toyar tur len naut p̄isi, ia m̄ədəŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta.³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsənan aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor.³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaur gagai. Gile məhat ale ŋolsan namilem̄.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat.³⁵ Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabəməv Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuð.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsənan alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite.³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkəs

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

niben ale loriņi len narum̃ a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoŋiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Ņa aPita ile məhat, iyar mai gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narum̃ a məhat. Nəbatunau pəhaʋut p̃isi loil garu, lutaŋ ale loʋusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas toside nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etəŋedur, isor tuʋ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəŋav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi hən beil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴² Len naim p̃isi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isoḅur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasuḅ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nəmariboŋ isoḅur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsan aKornelius, nasenturion sua toil a m̃o hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən naḅisal siGot mai lomətahw len nəyalyalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasuḅ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuʋ-an sam̃ mai naviolan sam̃ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhaʋur həni. ⁵ Imaienan, gesəvat alalum̃an vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonəŋ, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən naḅisal siGot. ⁸ Ikel natit p̃isi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadaŋ hən nabiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən bisor tuʋ. ¹⁰ Imalkəkat, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta bərber. ¹¹ Eris nəmav toseŋav, natit hun nabiltikaliko, nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmat mai naməhob gail lotokəlah len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuḅ, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”* ¹⁵ Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶ Tomagenan vəha-tor tonəŋ, vəha-sua ŋai nəkaliko enan evi məhat vi lan nəmav.

¹⁷ Nəboŋ aPita tonau masuʋ hən namilen nəsa torisi, alalum̃an aKornelius tosevat galito, lusaḅ naim seSimon ale loil len nametləkau. ¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahəsan aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹ Nəboŋ aPita tonau nəsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalum̃an itor lous kitev gaiug. ²⁰ Gile məhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosəvat galito.” ²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nəvanuan mətətos kitevi. Imabe? Mətogəm m̃os nəsa?” ²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a m̃o hən nasoltia tovi 100, esəvat ginamito.

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan. * **10:14:** Lev 11.1-47; Eze 4.14

Gai evi naulum̄an sua tonor, tomətahw len nəyalyalan siGot. Alat lotovi Ju p̄isi luke ivoi. An̄el sua siGot ikele həni ke teus gaiug hən gəb̄evi lan naim san hən b̄esəsəlōŋ hən nəsa gaiug gəb̄ikele.”²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hən ləb̄itoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale²⁴ len nəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai nabubur san gail hən ləb̄egəm b̄onb̄on.²⁵ Nəboŋ aPita tob̄is lohoim, aKornelius ebubur maii ale etəŋedur bathurien aPita, ilotu həni.²⁶ Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.”²⁷ Nəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nəvanuan lotosəbur lotob̄onb̄on ei.²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mətələboii tia ke sanor hən nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hən namtb̄itah mai o hən namtb̄em̄ədoŋ təban avan ideh savi Ju. Be aGot eṽusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni.²⁹ Imaienan nəboŋ gotosəvat galit hən ləb̄esəhar ginau, nogəmai, nəsake nodədas nəb̄egəmai. Nuke neus gamito, imabe mət̄tous ginau ke nəb̄egəmai?”³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nəmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut mədau, nusor tuṽ. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a m̄o hən ginau³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsəlōŋ hən na-sor-tuṽ-an sam̄ tia mai inau gat naviolan sam̄ van hən alat lotopar tite.³² Imaienan, gesəvat alalum̄an vi Joppa hən ləb̄esəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’³³ Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit hən ləb̄esəhar gaiug. Sipa len nagəmaian sam̄. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtb̄esəsəlōŋ hən natit p̄isi Nasub̄ tokele tia ke gaiug gəb̄ikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etub̄at hən b̄isor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke naṽide siGot eṽitov̄ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.*³⁵ Imagenan, nəvanuan naut p̄isi lototəŋedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhəṽur hən ləb̄egəm həni.³⁶ Mətələboi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nəvanuan eləboi b̄ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail p̄isi.³⁷ Mətələboi nəsa tovisi len naut a Jutea totub̄at a Kalili husur nəbaptaisan aJōn tokel uri.³⁸ Mətələboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat natəmat toban̄is gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii.³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua,⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi hən nəvanuan ləb̄eləboi ləb̄erisi.⁴¹ Nəvanuan p̄isi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hən namtb̄ikel uri. Nəboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii.⁴² Isor idaŋ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur sal mai alat lotomat tia.⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsən aYesu, nəvanuan gail p̄isi lotoriŋ nəlolit lan, aGot dereh terub̄at nəsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nəboŋ aPita tokəmaienan sal, aNunun aGot eḅis len galit p̄isi lotosəsəlōŋ hən nasoruan.⁴⁵ Nəvanuan nadələomian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoṽut husur aGot tovr san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən

* **10:34:** Deu 10.17 * **10:43:** Isa 53.11

aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəlon hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləbībaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito sumān gidato.” ⁴⁸ Na ikel buni ke libaptais len nahəsān aYesu Kristo. Beti lous aPita hən bitoh mai galito hən nəmaribonj galevis am.

11

APita isor vāsvāsai nāsa tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadəlomian gail len naut a Jutea losəsəlon hən ke alat ləsavi Ju am lodəlom nasoruan siGot tia. ² Na nəbonj aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuṽ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug gobis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit pisi tovisi tubat len natubatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nusor tuṽ səbōgw len navile Joppa, ale nokəta bərber, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobanjis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶ Nəbonj notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəmat mai naməhob gail mai nəman naməsav gail. ⁷ Nosəsəlonj hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməḡod. Hani!’ ⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsarij natideh tosa o tokolkol len nabuḡogw bonj ideh.’ ⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətās ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’ ¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit pisi evi məhat vi lan nəmav. ¹¹ Be mətēris! Alalunian itor, aKornelius tosəvat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadan hən naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuṽ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoḅis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aḡel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud sam dan nəsaan samito.’ ¹⁵ Nəbonj notosor kəkereh ḡai, aNunun aGot eḅis len galit sumān toḅis len gidato len nəbonj ta mō. ¹⁶ Len nəbonj enan nunau gat nəsa Nasuḅ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.*’ ¹⁷ Imaienan, aGot bēviol mai galit naviolan toḡitoṽ hən nəsa toviol hən mai gidato nəbonj dattokad nadəlomian len Nasuḅ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəḅeil kəkol hən aGot?” ¹⁸ Nəbonj lotosəsəlonj hən aPita tononj, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən napisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləbīpair dan nəsaan, hən ləbīkad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pəpəhw dan na-ləḡon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ḡai. ²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuḅat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuḅ aYesu. ²¹ Nədanjan siNasuḅ ipat len galito, ḡa nəvanuan isoḅur lodəlom napisulan salito ale lupair van hən Nasuḅ. ²² Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem

* **11:3:** Len nasoruan ta mō, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eḅur kotov nalo seju gail. * **11:16:** Uman 1.5 * **11:19:** Uman 8.1-4

ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nəboŋ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem həni, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaŋ len Nasuḅ, leriŋ kot nəlolit len Nasuḅ, il gəgat lan. ²⁴ AParnapas evi nauluḿan tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isoḅur losəsəloŋ həni ale loriŋ nəlolit len Nasuḅ. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus hən ḅidoŋ aSol. ²⁶ Nəboŋ tosaḅi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruḅonḅon mai alat siYesu, mai aroḅusan galit isoḅur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷ Len nəboŋ enan, ahai kelkel ur galevis loriŋ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən ḅikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboŋ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ Na ahai susur gail lunau koti ke, ləḅikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoh len naprovens Jutea hən ḅevi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləḅilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Aŋel sua ilav kuv aPita dan naim bəbaŋis

¹ Len nəboŋ galenan aHerot Akrippa* tovi kiŋ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aḅan aJōn hən naḅu nəḅalan. ³ Nəboŋ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaḅur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləḅitah gat aPita am. Igole len nəboŋ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seju gail. ⁴ Nəboŋ lototah gat aPita tonon, aHerot eriŋi len naim bəbaŋis, natuhluḅoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan p̄isi, nəboŋ Nəhanan hən nəPasova ḅinoŋ.† ⁵ Na lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaŋis, be alat siYesu lusor tuḅ tabtab van hən aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot ḅikot həni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasuḅ evisi, ale nam̄ial em̄ial lohoim. Aŋel iḅas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuḅ sam̄, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus sam̄ ale gehusur ginau!” ⁹ Na aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruḅot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəŋav səḅon mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naḅisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasuḅ esəvat aŋel san hən ḅilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit p̄isi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJōn nahəsən togon aMak. Nəvanuan tosoḅur luḅon ei hən ləḅisor tuḅ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsən aRota egəm hən nabopita

* **11:28:** Uman 21.10 * **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhaḅur hən nəboŋ aGot togol ahai a mō gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ‡ **12:6:** Natsen evi nəhau metəlai tokad naḅur gail tomarmarikot.

hən ðesəsəlon. ¹⁴ Nəboŋ tosəsəlon ləboi nadolon aPita, ikemkem masuŋ ŋa igam təlmam, sasəŋav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav həni, lorisi, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷ APita ebił hən navəlan ke lemədau, ale isor husur naŋisal Nasuŋ togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau sobuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuŋ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadoŋian hən aPita sobuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonon, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Angel sua siNasuŋ igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, eŋitvıtuh mai galito. Beti galito luŋon len nənauan sua hən ləbisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsən aPlastus, idamı mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luŋal am. Lousi maienan husur loŋur piŋ nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən naŋonan, aHerot tosun nahurabat tobiłbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobonbon ei lukaikai ke, “Nagot sua sator, savi vanuan.” ²³ Vəha-sua ŋai, aŋel siNasuŋ iŋas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsən aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperŋan naut gail am, nəvanuan isobur am losəsəlon həni, lorin nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai pusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboŋ lotolotu hən Nasuŋ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arbiŋol nauman notokis gəlar həni tia.” ³ ŋa nəboŋ ləsəhan, lotosor tuŋ tonon, lorin navəlalit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiŋot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboŋ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim naŋonbonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboŋ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaŋ naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsən aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən ðesəsəlon hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsən aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsən togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən nalibliŋon mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit piŋi tonor. Gugol naŋisal tonor siNasuŋ

* **13:1:** Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** AHerot egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalyal.

ihab̄ tabtab, gesib h̄ani ɲais? ¹¹ Gagai Nasub̄ tipansem gaiug. Dereh gevi metbesw. Len n̄amaribon̄ galevis dereh ged̄edas ḡeb̄ek̄eta ris n̄oyal!” V̄ha-sua ɲai nam̄etan arumotmot ale itan̄tan̄ kitev avan ideh h̄an bet̄egau nav̄elan h̄an bes̄ehari. ¹² N̄əbon̄ agavna enan toris n̄esa tovisi, ikad nad̄elomian husur ip̄an len nāpusanan husur Nasub̄.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii loriɲ naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak eriɲ galito, et̄əlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Loriɲ naut a Perka luvahut van v̄əbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len n̄əSappat lobis lohoim len naim nābon̄bonan seJu ale lob̄ətah. ¹⁵ N̄əbon̄ nāv̄uruɲian h̄an nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon̄, alat lotoil a m̄o len naim nābon̄bonan seJu lopisul van h̄an galit ke, “Bathudud, m̄ətb̄ikad nasoruan bigol nam̄t̄bel̄əɲon̄ b̄ivoi am len n̄əlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ ɲa aPol eil, ēbil h̄an nav̄elan ke lem̄ədau ale ike, “UleIsrael gail mai gamit m̄ətsavi Ju be m̄əttom̄ətahw len n̄əyalalan siGot, m̄ətes̄əlon̄ h̄an ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis h̄an at̄əmadat ta sutuai; igol galit lusob̄ur masūv̄ n̄əbon̄ lototohtoh hum namet̄b̄os gail len naut a Ijip. Len n̄ədan̄an san totibau es̄əhar galit dan naut enan.* ¹⁸ Naut k̄əmas lotohaihai, gai itah mai galit van v̄əbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* ¹⁹ Beti ībal s̄əhor p̄is nalūv̄oh lotom̄əlevru h̄an namet̄b̄os len naut a Kenaan, ale ep̄əpehun n̄ətan salit mai n̄əvanuan san gail* ²⁰ Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len n̄əmat̄sistret lotoil a m̄o h̄an galito v̄əbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* ²¹ Beti n̄əvanuan gail lousi h̄an nakiɲ, ɲa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nah̄əmar san tovi Penjamin, tovi kiɲ nasihau tovi 40.* ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kiɲ salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naulum̄an notol̄əmas buni; gai dereh tigol natit p̄isi notol̄əɲoni.’* ²³ Len n̄əpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a m̄o, h̄an tolav kuv alat a Israel dan n̄əsaan salito, nah̄əsan aYesu. ²⁴ A tahw h̄an naḡəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel p̄isi ke limaspair dan n̄əsaan salito, limasbaptais.* ²⁵ N̄əbon̄ nauman siJon p̄əpadaɲ h̄an tonon̄ aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, n̄əsavi atenan. Be atenan eḡəm a tahw len ginau, ginau novi ut k̄əmas ɲai, n̄əsanor kasi h̄an n̄əbisah rūbat n̄əhau h̄an naributbut san.’*

²⁶ “Bathudud siAraham mai gamit m̄ətsavi Ju m̄əttom̄ətahw len n̄əyalalan siGot, aGot episul ḡəm h̄an gidato, episul h̄an napisulan egai h̄an n̄əlav-kuvi-an dan n̄əsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a m̄o salito l̄əsak̄eta l̄əboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lot̄ətan h̄an nasoruan sihai kelkel ur gail lotovuruɲi len n̄əSappat p̄isi. ɲa lugol n̄əsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len n̄ənauan salit, timasmat. ²⁸ L̄əsəs̄ab̄ natideh tonor h̄an b̄imat sile, be naut k̄əmas natenan, lous aPilate h̄an bigole b̄imat.* ²⁹ N̄əbon̄ lotogol natit p̄isi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon̄, lupat kuvi vi pan dan n̄əhai, loriɲi ipat len nāburhuvat tovi b̄urhes.* ³⁰ Avil aGot igol ile m̄əhat dan n̄əmatan, ³¹ ale alat lotoyar maii ḡəm a Kalili vi Jerusalem, loriɲi len n̄əmaribon̄ tosob̄ur.* Gagai galit lusor husuri mai n̄əvanuan sidato, lukel ur n̄əsa lotoris togole mai n̄əsa lotos̄əlon̄ h̄an tokele.

* **13:17:** Exo 1.7, 12.51 * **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31 * **13:19:** Deu 7.1; Jos 14.1 * **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21 * **13:22:** 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27 * **13:28:** Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Uman 1.3

³² “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, ³³ igol isarpoh m̄os gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sum̄an aTevit totesi len nəbe na-vəha-ru-an ke,

“ ‘Gaiug govi aNatugw ulum̄an,

daməŋai ginau nogəm vi Təmañ.’* ”

³⁴ AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike b̄ibos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,

“ ‘Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.’* ”

³⁵ Na len nəbe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədañ hən Nəvanuan Sañ b̄ibos nətan.’* ”

³⁶ Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iḃos nətan. ³⁷ Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan sabos nətan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mət̄beləboii ke, len aYesu, aGot eləboi b̄eruḃat nəsaan samito. ³⁹ AGot eriŋi ke nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas b̄eriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot. ⁴⁰ Mət̄elələgau hən ke nəsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “ ‘Məteris, gamit mət̄tosor viles ginau, mitiḃaŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito,

ale asike mət̄odəlomi ke tokitin,

naut kəmas avan ideh b̄ikel husuri mai gamito.’ ”* ”

⁴² Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arḃisor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon. ⁴³ Nəboŋ naḃonan tonəŋ mai lotopəpəhw, naJu tosəḃur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohukur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke lerin̄ nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSappat togon pəpadaŋ galit p̄isi len nab̄iltivile enan luḃonḃon hən ləḃesəsəloŋ hən nasoruan siNasuḃ. ⁴⁵ Nəboŋ alat lotoil a m̄o hən naJu gail lotoris naluḃoh, lutaḃulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədəs nahəsən. ⁴⁶ Beti namətahwan eḃuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut mət̄tomətahuni, gamit mət̄ugol imasil ke mət̄sanor hən mət̄b̄ikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namrorin̄ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. ⁴⁷ Husur Nasuḃ aGot ikele hən ginamit tia ke,

“ ‘Ginau nugol gaiug govi nam̄ial m̄os alat ləsavi Ju,

hən gəḃikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan p̄isi len navile a pan kavkav.’ ”* ”

⁴⁸ Nəboŋ alat ləsavi Ju lotosəsəloŋ hən natgalenan, lohəhaḃur ale lusal suh nasoruan siNasuḃ. Galit p̄isi aGot totabtabuh len galit hən ləḃimaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. ⁴⁹ Nasoruan siNasuḃ iperŋan naut p̄isi lotodar vis naut enan. ⁵⁰ Avil alatpəhaḃut lotoḃat nəhes lotolotu hən aGot, mai alalum̄an lotoil a m̄o len nab̄iltivile enan, naJu gail lugol ke lotomətahun aPol mai aParnapas. Ale lomədəs tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito. ⁵¹ Na gəlaru arudardar hən narielaru hən nəmasiav naut enan

* 13:33: Psa 2.7 * 13:34: Isa 55.3 * 13:35: Psa 16.10 * 13:41: Hab 1.5 * 13:47: Isa 42.6, 49.6

ħimakov hən ħimasil ke aGot tomətahun galito, dereh tipanssem galito.† Beti arovi Ikonium. ⁵² Ale ahai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

14

APol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim naħonħonan seJu hum naħide səlaru. Nasoruan səlaru igol isoħur lukad nadəlomian, naJu gail mai alat a Kris. ² Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlolit epəħas nəvanuan nadəlomian gail. ³ Imaienan aPol mai aParnapas arutoh ebəlav ei. Arsamətahw, arusor mōs Nasuħ. Ale Nasuħ igol ħarħar hən ke, napisulan artokele husur navoian toviol kəmas hən ekitin, bathut len nədaħan san aroləboi arħigol namerikel gail. ⁴ Alat lototoh len navile enan lopəpəhw. Galevis lohusur nənauan seJu gail, galevis lohusur naħusanan sihai pispisul eru enan.

⁵ Alat ləsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mō hən galito, lusor utaut hən ke, lemədəs gəlaru ale letubun gəlaru. ⁶ Nəboħ artoləboii ke ħimaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷ Len nəyaran səlaru pəpadaħ hən nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar ħisi arugau. Nəboħ lotopasi, imaienan tia. Gai səyar boħ ideh. ⁹ Atenan esəsəloħ hən aPol nəboħ tosor. APol ekəta van hən ale eris ləboii ke tokad nadəlomian hən ħimaur. ¹⁰ APol ikai habat van hən ke, “Gile məhat len nariem! Geil!” Ale aten emələh vi məhat, etuħat yar.

¹¹ Nəboħ naluħoh lotoris nəsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esəħar nabuluk ulumən gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nabiltivile, husur gai mai naluħoh luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴ Avil nəboħ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloħ hən natenan, arutar nahurabat səlaru, aromħur van hən naluħoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumən, imabe mətugol nategai? Namrovi vanuan ħai sumən gamito. Namrogəm hən namrħikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hən məħipair dan natgaleg lotodədəs ləħevi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nətas mai natit ħisi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam hən ke naluħoh hən nəvanuan tiltile gail lotohusur naħisal salit ħisusua.

¹⁷ Naut kəmas natenan, igol nəvanuan ħisi loləboi ləħeris ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəħanian toħan len nəboħ han; igol ke məttopul hən nəħanian mai nələmit topul hən nakemkeman.”

¹⁸ Be naut kəmas artokəmaienan, arusaħi ke idan hən arħigol ke ləħesib hən natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nəboħ tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluħoh van hən galito. Lotuħ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nəboħ ahai susur

† **13:51:** AGot igol imagenan husur galit lomətahun nasoruan husur aYesu. * **14:12:** ASeus eil a mō hən nagot ħisi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

gail lotobon il garu hæn aPol, ile mæhat, iyar tælmam van hæn nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriŋ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotælmam vi Antiok a Siria

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusobur logem vi hai susur siYesu gail. Beti arotælmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludaŋ am, arugol lolæŋon ivoi am len nælolito hæn læbeil gægat len nadælomian. Aruke, “Datimasdaŋ þur na-læŋon-isa-an tosoþur hæn datþebis len natohan pipihabælan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaʋut galevis hæn læbeil a mō hæn alat siYesu len naut ʋisusua. Arusor tuʋ, arsəhan, ale aroriŋ galit len navælan Nasuþ, gai lotoriŋ nælolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamflia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Aroriŋ nabiltivile Attalia, aruwol tælmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotoriŋ gælaru len navælan aGot mōs nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hæn læþibonþon, ale arukel ur mai galit natit þisi aGot togole len naþonan sælaru maii. Arukel husur naþisal aGot togole hæn þesəŋav hæn nabopita hæn nadælomian mōs alat læsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logem a Jutea vi Antiok. Loʋusan nəvanuan nadælomian gail ei maiegai ke, “Asike læbetiv dalus gamito mættovi lalunian, hum naʋide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas arusor tas naþusanan salito ale arusor þalþal mai galito. Na alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hæn læþevi Jerusalem hæn læþisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō hæn alat siYesu husur naþusanan enan. ³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hæn aGot silat læsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadælomian gail lukemkem masuʋ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit þisi aGot togole len naþonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadælomian galevis lotovi Farisi gail, lule mæhat, luke, “Alat læsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidaŋ mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luþonþon hæn læþisor husur natenan. ⁷ Nəboŋ lotosor þalþal sil naten tobəlav, aPita ile mæhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mætələboii ke len nəboŋ ta mō aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hæn nəþikel na-kel-uri-an tovoi mai alat læsavi Ju, hæn læþesəsəlon hæn ale dælomi.* ⁸ AGot toləboi nəlon nəvanuan þisi, igol imasil ke tolekis hæn galito, husur ke toviol hæn aNunun mai galito sumian toviol hæn mai gidat dattovi Ju.* ⁹ AGot igol ke læsatile len gidato. Len nadælomian salito igol nælolit iveveu. ¹⁰ Imabe mætsədəm hæn nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipaŋpaŋ a? Imabe mætoriŋ na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat læsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datþevusi? ¹¹ Satimaienan!

* **15:1:** Lev 12.3 * **15:7:** Uman 10.1-43 * **15:8:** Uman 2.4, 10.44

Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas həni mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Eḡitoṽ hən alatenan ləsavi Ju.”

¹² Galit ḡisi len nəḡonḡonan ləsasor, losəsəlonḡ nəḡonḡ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat ləsavi Ju. ¹³ Nəḡonḡ artosor tononḡ, aJemes isor ike, “Mətesəsəlonḡ hən ginau. ¹⁴ Mitinau gat nəḡonḡ aSimon* tosor vəsvəsai mai gidato, nəḡisal nametəkav aGot togole nəḡonḡ togəm təban alat ləsavi Ju, hən ḡilav dan galito naluṽoh sua hən ləḡevi esan səḡon.* ¹⁵ Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

¹⁶ “ ‘Len nəḡonḡ enan dereh netəlmam
ale neum təlmam hən naim nətaḡolen siTevit
tomaruḡruḡ,

nəsa tomətartar dereh neum təlmam həni
ale nigole tehun ta mō,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiḡ tətəs.

¹⁷⁻¹⁸ Imaienan galit ḡisi am,
nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,
dereh leusus kitev ginau hən ləḡeləḡoi ginau.

Nasub aGot togol ke,
nəvanuan gail loləḡoi natgalenan sutuai tia,
gai ekəmaienan.’ ”*

¹⁹ AJemes isor am ke, “Norinḡi timaiegai ke: sadatigol tidanḡ hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. ²⁰ Avil gidat datitos naləḡulat van hən galit ḡike, salihan naməḡod lototutumav həni van hən nələḡlab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməḡod lotobaḡis bun navədolon mai salihan o mun nəda.*

²¹ Husur ta sutuai lukel ur nəsa aMoses tosi len navile ḡisi mai loṽuruḡi len naim nəḡonḡonan seJu gail len nəSappat ḡisi.”

Naləḡulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

²² Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu ḡisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləḡesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas. ²³ Arulav naləḡulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos naləḡulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

²⁴ Namtosəsəlonḡ həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nədam-həni-an sinamit eḡuer. Lugol gamit nələḡmit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsa lotokele. ²⁵ Imaienan ginamit ḡisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len nauluḡan galevis hən namḡesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun ḡəlaru,

²⁶ artodaḡi hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁷ Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən ḡəlar arḡikel natgalegai mai gamito toḡitoṽ hən namttotosi. ²⁸ ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ḡai ke: ²⁹ Samtihan naməḡod lototutumav həni van hən nələḡlab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməḡod lotobaḡis bun

* **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi nauluḡan sua ḡai, aYesu tokisi hən aPita. * **15:14:** Uman 11.1-18 * **15:17-18:** Amo 9.11-12 † **15:20:** AGot idaḡi hən naitian mai asoaḡi gotolah kitin mai ḡai. Lev 18.6-23. * **15:20:** Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsa tovoi. Enan ηai, pelan.

³⁰ Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboη lotobar naut enan, lugol alat siYesu luβonβon ale lulav nalobulat mai galito. ³¹ Nəboη nəvanuan gail lotoϕurunη nalobulat enan, lukemkem masuϕ husur igol loləηon ivoi am len nəlolito. ³² Ajetas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arβigol alat lotokad nadəlomian ləβeləηon βivoi am len nəlolito mai ləβidaη am. ³³⁻³⁴ Nəboη artotoh len nəmariboη galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arβetəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.† ³⁵ Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoβur am loϕusan, lukel ur nasoruan siNasub.

APol mai aParnapas aropəpəhw

³⁶ Husur nəmariboη galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile pisi dartokel ur nasoruan siNasub lan hən darβeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.” ³⁷ AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru. ³⁸ Avil aPol idaη ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamfilia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.* ³⁹ Arusor βalβal habat ηa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus. ⁴⁰ Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboη ahai susur gail lotoriηi len navəlan aGot, eriη naut enan. ⁴¹ APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaη am.

16

ATimoti itah mai aPol mai aSilas

¹ APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsan aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ² Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi. ³ APol ike aTimoti titah maii len nəyaran san, ale esəhari hən βetiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit pisi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴ Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləβigol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo len naut a Jerusalem lotodam hən. ⁵ Imagenan alat siYesu len naut gail ludaη am len nadəlomian salito mai logəm lusobur am len nəmariboη visusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶ Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naβisal hən ləβikel ur nasoruan len naprovens Asia. ⁷ Nəboη lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iβon gol galito. ⁸ Na luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹ Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ηiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəβevi tarhət sinamito.” ¹⁰ Nəboη toris na-kəta-risi-an tonəη, vəha-sua ηai eutaut hən namtβevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹ Nəboη namttoriη naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaβolis. ¹² Namtoriη naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum hən. Vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil

† **15:33-34:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: **34** Be aSilas ike titoh ei. * **15:38:** Uman 13.13

a mō len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nēmaribon galevis. ¹³ Len nēsappat namtovivile metlėkau hēn navile tarhət hēn nawisel. Namtunau ke ikad naut hēn na-sor-tuŵ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatpəhəvut lotobonbon ei. ¹⁴ Ikad apəhəvut sua, nahəsanaLitia, tolotu hēn aGot, tosəsəlon hēn ginamito. Evi tobtaTiatira topur hēn nəkaliko tobonbon. Nasuḅ ebur nēlon hēn bəsəsəlon husur nəsanaPol tokele. ¹⁵ Nəbon gai mai alat lototoh maii lotobaptais tonon, eus ginamit ke, “Mətbisab səhoti ke notodəlom kitin len Nasuḅ, mətegəm hēn mətbitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudañ hēni.

APol mai aSilas len naim bəbanjis

¹⁶ Len nəbon sua namtovi lan naut na-sor-tuŵ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsana bēvisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isəbur lan. ¹⁷ Alitenan ehur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Lalumnan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito napisal hēn nəlav-kuvi-an dan nəsana samito.” ¹⁸ Ehis iimagenan len nəbon tosəbur. Be igol nēlon aPol ipanpan, ipair van hēni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idan mai gaiug len nahəsanaYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ŋai imakuv. ¹⁹ Be nəbon alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas bilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hēn ləberin gəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nabiltivile. ²⁰ Nəbon lotosəhar gəlaru van hēn nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nəbal-tavtaŵor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ ale arukel ur navide gail nalo sidat toke sanor hēn datbidañ hēni mai datbēhusuri, husur datovi uleRom gail.”

²² Naluŵoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale vās gəlaru. ²³ Nəbon lotovās gəlaru vəha-səbur, lubar hēn gəlar len naim bəbanjis. Ale lukele hēn naulumnan hēn naim bəbanjis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴ Igol nəsana lotokele, erin gəlaru len narum lohoim buni ale ibanjis gat narielaru len nəhai.*

²⁵ Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuŵ mai arokəka hēn nəbē gail van hēn aGot, ale alat lotosuh len naim bəbanjis losəsəlon hēn gəlaru. ²⁶ Losəhoŵut, nadu todaŋ ekur hēn nəpaudesen hēn naim bəbanjis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit pisi lumaruḅ. ²⁷ Nəbon naulumnan hēn naim bəbanjis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltibu san hēn bisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat pisi datosuh gegai.”

²⁹ Naulumnan enan eus namial, igam lohoim, ale ipab, etəgedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuḅ gəlaru, nigol nəsana hēn asike nəbipanis sil nəsana sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsana sam. Imagenan hēn alat lotosuh len naim sam am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuḅ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaḅulḅul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale erin nəhanian a mō hēn gəlaru ale gai mai galit pisi lotosuh maii lukemkem masuŵ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hēn ləbike, “Sah ruḅat alaruenan arivan.”

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad nabur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail.

³⁶ Ale naulumān hən naim bəbañis ikel mai aPol ke, “Nəmətsistret gail lopolisul ke nəberuḅat gaməru. Imagenan məroləboi mərḅeriñ naut egai. Mirivan məḁau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbañis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləḅeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səḅolit m̄au legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmətsistret gail. Lomətahw nəboñ lotosəsəloñ həni ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ Nə luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arḅeriñ nəḅiltivile enan. ⁴⁰ Nəboñ artoriñ naim bəbañis, arovi lan naim seLitia, ale nəboñ artoris nəvanuan nəḁəlomian gail, arugol loləñon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəboñ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiḅolis mai a Aḅollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəḅonḅonan seJu gail. ² Sumān nəvide san, aPol eḅis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən ḅəḅusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasləñon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḅon mai aPol mai aSilas. Isoḅur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəḁaḅut lotoil a m̄o len nəḅiltivile enan.

⁵ Be nəju ləsəḁəlom nasoruan siPol lutəḅulol bulos gəlaru, ale losəhar naulumān galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluḅoh hən ləḅiḅal taḅtaḅor, məḁas natit gail len nəḅiltivile enan. Loḅur van hən naim siJason hən ləḅidoñ aPol mai aSilas hən ləḅipat kuv gəlaru vivile van hən naluḅoh.

⁶ Nəboñ ləsəsəḅ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nəḁəlomian gail tile van hən alat lotoil a m̄o len nəḅiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotoməḁas naut ḅisi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəḁaḅur hən lototoh lohoim san. Galit ḅisi loḅur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiñ tile, nəḁəsan aYesu!”

⁸ Nəboñ naluḅoh mai alat lotoil a m̄o lotosəsəloñ hən natgalenan, lodədarḅəḅu masuḅ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nəḁəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike loməḁas naut tətəs am, ale loriñ galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ḅai nəvanuan nəḁəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboñ artobar naut enan aroḅis len naim nəḅonḅonan seJu gail.

¹¹ Len nəḅoruan salito, alat a Perea lohəḁaḅur hən ləḅəsəsəḁariñ səhor alat a Tessalonika. Loləñon masuḅ hən ləḅəsəsəloñ hən nasoruan. Len nəboñ ḅisi lobunus tas natosian siGot hən ləḅisəḅi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit lusəḅur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toḅtaKris lotoḅat nəḁes mai auleKris isoḅur. ¹³ Be nəboñ nəju gail len naut a Tessalonika lotosəsəloñ ləboii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluḅoh, gol nəlol paḅpaḅ mai nəḅiltidədarḅəḅuan len navile

* 16:37: Uman 22.25-29, 23.27

enan. ¹⁴ Beti vaha-sua ŋai nēvanuan nadələmian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitās, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Atens ale nəboŋ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶ Nəboŋ aPol totoh vir gəlaru len naut a Atens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu hən. ¹⁷ Ŋa isor vahvah len naim nəbonbonan mai naJu gail mai alat ləsavī Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəboŋ pisi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai pusan gail, lotokis galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavyav, gai ike tikel nəsa?” Galevis am luke, “Esumān tovi ulumān nakel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaienan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.) ¹⁹ Ŋa losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.‡ Nəmatistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi naṣusanan veveu gotokel uri. ²⁰ Namtosəsəlōŋ hən natgalevis lototile masuṣ ale namtuke namteləboi namilelito.” ²¹ Alat a Atens mai nametbōs gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəlōŋ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuṣ hən nalotuan van hən nagot samit gail. ²³ Husur nəboŋ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit mətlotolu hən gail. Ale nusab nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsa mətlotolu hən be mətsaləboii, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴ AGot togol navile a pan mai natit pisi lan, atenan tovi Nasub hən nəmav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail. ²⁵ Mai nəvanuan gail ləsaləboi ləbēvi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səbōn eviol mai nəvanuan pisi hən nəmauran, nasuŋavŋavan mai natit pisi am. § ²⁶ Len nəvanuan esua ŋai igol naluṣoh pisi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləbītoh len navile a pan kavkav. Ale eriŋ gat nəboŋ hən natohan salito mai naut a im salito. ²⁷ Igol natgalenan hən ləbīyar kitev aGot, mai hum ma ləbītaŋtaŋ kitevi ale sabi, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat vīsusua. ²⁸ Bathut

“ ‘Len gai datukad nəmauran,
datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nəbē samito luke,

“ ‘Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esumān nəlablab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nəlablab nəvanuan toum hən len namitisau mai nənauan san. ³⁰ A mō aGot səpansem alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətanen enan. Be len nəboŋ ta daməŋai van, isor idaŋ mai nəvanuan pisi len naut pisi ke, lipair dan nəsaan salito. ³¹ Bathut aGot ilekis hən nəboŋ tia hən ke, len nanoran gai dərəh tikot hən nəvanuan pisi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hən bīkot hən galito. Ale igol avan enan iparpar nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.”

* **17:18:** Epikurian gail lodələmi ke, nəmauran ipat mōs nahəhəvuran, ale bīkad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodələmi ke, nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən bəkəta təban gai səbōn. Lunau ke, got evi natit pisi len navile a pan ale nəvanuan pisi mai natit pisi loṣitpitoṣ. ‡ **17:19:** NəAreopakus evi nəvəhuh sua tokad nahəsan nagot hən nəbālan salito mai lokis nəmatistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am. § **17:25:** Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

³² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəloŋ hən gaiug tətəs husur natenan.”

³³ Imagenan aPol eriŋ galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaʋut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nəboŋ enan aPol eriŋ naut a Athens, evi Korint. ² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsən aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke leriŋ naut a Rom. APol ia ris gəlaru, ³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum ħonħon. Galit p̄isi losəsod im nətaṗolen. ⁴ Len nəSappat p̄isi isor vahvah len naim nəbonħonan seJu hən ħigol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ŋai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKris to, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mədas nahəsən, aPol ekur hən nahurabat san hən ħimasil ke, aGot sahəhaʋur hən galito, ike, “Nəsə ħevisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”* ⁷ Beti eriŋ naim nəbonħonan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarħət naim nəbonħonan seJu.* ⁸ AKrispus, toil a m̄o hən naim nəbonħonan, ikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoħur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodəlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasuḅ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat ħutħut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən ħemədas gaiug hən ħigol gəħikad nasənahən, husur nəvanuan isoħur len nabiltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasihau esua mai nahəbati eməlevtes, eʋusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luħon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³ Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləħilotu hən aGot len naʋide sanor hən nalo.”† ¹⁴ APol esəŋav hən nabuħon hən ħisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. ¹⁵ Avil husur ke nəbathut na-sor-ħalħal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit m̄au mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəbevi nəmatsistret hən natgalenan.” ¹⁶ Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. ¹⁷ Beti galit p̄isi lutah gat aSostenes toil a m̄o hən naim nəbonħonan seJu ale luʋasi a m̄o hən nakotan, be aKallio sənau masuħ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

¹⁸ APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaḿ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir p̄is navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. ¹⁹ Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol eriŋ gəlar ei be gai səħon eħis len naim nəbonħonan seJu hən ħisor levlev mai naJu gail. ²⁰ Nəboŋ lotousi hən ħitoh

* **18:6:** Uman 13.51 * **18:7:** Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus. † **18:13:** Nalo silat a Rom idam̄ hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toṗusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədam̄ həni.

kəkereh am, sēdañ. ²¹ Be nəboŋ tosudəlañ galito tonon ike, “AGot bələŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. ²² Ale nəboŋ tomariŋ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. ²³ Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən ðigol ahai susur p̄isi, ludaŋ am.

AAp̄ollos ikel ur nasoruan siGot

²⁴ NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aAp̄ollos. Evi naulum̄an tokad namitisau hən ðigol nasoran ðihol, ale eləboi bun natosian siGot. ²⁵ Atenan esəsəlon ləboi naḡisal siNasuḡ tia, ale nəlon idaŋ hən tosor mai p̄usan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ŋai. ²⁶ Etuḡat hən nasoran len naim nəboŋbonan seJu, namətahwan eḡuer. Be nəboŋ aPrisilla mai aAkwila artosəsəlon hən, arusor mai gai səboŋ, arusor vahvah hən naḡisal siGot tonor am maii. ²⁷ Nəboŋ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləŋon ivoi am len nəlon, ale lutos naləbulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaḡur hən nagəmaian san. Nəboŋ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas hən. ²⁸ Len nəhoŋ nəvanuan p̄isi, len natosian siGot, isor idaŋ, ḡusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

¹ Nəboŋ aAp̄ollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isaḡ ahai susur galevis ei, ² ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttoġəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, ðikad aNunun aGot, namtsəsəlon hən natideh husuri.” ³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” ⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerin nəlolit len ategaii ḡehusuri. AJon isor husur aYesu.”* ⁵ Nəboŋ lotosəsəlon hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsən Nasuḡ aYesu. ⁶ Ale nəboŋ aPol torin navəlan ġəlar len galit ḡisusua tonon, aNunun aGot eḡis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷ Galit p̄isi lovi 12.

⁸ APol eḡis len naim nəboŋbonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan eḡuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihəlan aGot. ⁹ Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsədəlomi, lotosor isa hən naḡisal siNasuḡ van hən nəboŋbonan, aPol erin galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus. ¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəlon hən nasoruan siNasuḡ.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahan togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləḡehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasuḡ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulum̄an toməlevru togol magenan hən. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil

* **19:4:** Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

gamit ase?” ¹⁶ Beti naulumñan tokad nanunun nēmarginobut emēlah van hēn galito, idan masuŵ, esēhor galito gol ke lugam dan naim enan būrmalmal mai nēda halit isel. ¹⁷ Nēboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris pisi, lotosēsēloŋ lēboi natenan, galit pisi lumanman lan ale loputsan nahēsan Nasuŵ aYesu. ¹⁸ Galit lusōbur lotogēm vi vanuan nadēlomian, lusor tēvah, lukel vēhot nēsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis lotogolgol nabehi a mō, lusah tuan nalōbulat na-golgol-behi-an salit gail, ale lopēŋas pisi len nēhon nēvanuan gail. Lētake lētaŋur hēn nalōbulat gail, nēvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len navide tomagenan aGot eŵusan nēdaŋan san, ŋa nēvanuan lusōbur am losēsēloŋ hēn nasoruan siNasuŵ tobar nēlolit am.

Naluŵoh iŋal taŵtaŵor, mēdas natit gail

²¹ Nēboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai aAkaia vi Jerusalem. Ike, “Nēboŋ nēbivan ei binoŋ nimasvi Rom am.” ²² Ŋa esēvat nēvanuan na-vi-tarhēte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai sēbon itoh ebēlav kēkerek am len naprovens Asia.

²³ Len nēboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltiŋbalan tomēdas alat lotohusur naŋisal siNasuŵ. ²⁴ Ikad naulumñan sual ei, nahēsan aTemetrius toum hēn natuhlalab hēn naim nalotuan siArtemis hēn nasilva. Eliv nēvat isōbur mōs alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail luŋbonŋon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalumñan, mētōlēboii ke dattolav nēvat tosoŋbur len nabisnis egai. ²⁶ Mētōris lēboii, mētōsēsēloŋ lēboii ke, savi geg a Efesus sēbon ŋai, be len pēpadaŋ hēn naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esēhar nēvanuan isōbur. Egēras galit ke nagot gail, nēvanuan lotoum hēni, lēsavi got kitin. ²⁷ Ehūm nēhes hēn nauman sidato bēgēm bīsa, mai len nēnauan salit pisi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pēhaŵut toyalyal, bēgēm vi ut kēmas. Alitenan, nēyalyalan san dereh timasig len nēnauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu hēni!”

²⁸ Nēboŋ lotosēsēloŋ hēni, nēlolit ipaŋpaŋ masuŵ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sēdareh nabiltivile enan epul hēn nadēdarŋabuan mai nēlol paŋpaŋ. Naluŵoh lomūr vi lan naut hēn nabiltiŋbonŋonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gēlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nēboŋ aPol toke tivan hēn bisor mai naluŵoh, ahai susur gail lomētahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a mō len naprovens Asia, lotolēmas aPol, lopisul van hēni ke, satevi lan nabiltiŋbonŋonan. ³² Len naut enan galevis lukai hēn natsua, galevis am lukai hēn natsua tile am husur naŋbonŋonan edēdarŋabu, ale isōbur lēsālēboii ke naŋbonŋonan salit mōs nēsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi mō ale galevis len naluŵoh lukel maii hēn nēsa bīkele. Beti eŋil hēn navēlan hēn lēbēmēdau hēn bisor gol gai gabag. ³⁴ Nēboŋ naluŵoh lotokēta lēboii ke aAleksada tovi Ju, lomētahuni, luŋbon hēn lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaiēnan hēn nēhaua toru.

³⁵ Nēboŋ aklak hēn nabiltivile tosor vēhŵēh naluŵoh hēn lēbēmēdau ike, “Lalumñan a Efesus, nēvanuan pisi lolēboii ke nabiltivile Efesus ekētkēta tēban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nēvat mot san toteh dan nēmav. ³⁶ Husur ke sēkad avan ideh hēn bīke natgalenan lēsakitin, mētemēdau, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mētōsēhar alaruenan gēm gegai be arsavi vanuan navēnvēnahan gēlaru hēn naim nalotuan mai arsasēvar nagot pēhaŵut sidato. ³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii lēbisor mētahun avan ideh, nakotan gail losēŋav, ikad nēmatsistret gail; ivoi ke lerin nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Mētēlēŋon natideh am, datibonŋon tivoi hum nalo

tokele, hən datb̄igole tinor. ⁴⁰ Husur nəs̄a tovisi daməŋai, hum ma alat a Rom ləb̄isor tas gidato husur na-b̄onb̄on-b̄unoh-an sidato toperh̄ado, bathut savi m̄os natideh.” ⁴¹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəboŋ nəwalan hən nadədarn̄ab̄uan enan tonon, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lotoləŋon tovoi am len nəlolito, esudələm̄ galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadələmian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən b̄iwol vi Siria nəboŋ tosəsələn hən ke tokad na-sor-utaut-an seju lotovi enemi san gail hən ləb̄emədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhus ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimius. ⁵ Alatenan lotovan a m̄o lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nays lan, namtorin̄ naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmaribon̄ erim. Namtuḅon tət̄as mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmaribon̄ nametəkav hən nawik, namtuḅon mai nəvanuan nadələmian gail hən namtb̄ihan b̄onb̄on. APol isor van hən galito vəbar tubloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narum̄ a məhat namttoḅonb̄on lan, ikad namial isobur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəs̄an aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəŋav. Ale nəboŋ aPol tosorsor van, namətan atenan inoḅ van vəbar ipat buŋbuŋol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboŋ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin̄ navəlan garu lan, ale ike, “Samtin̄au masuḅ hən̄i, imaur tia!” ¹¹ Beti galit p̄isi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eḅuri ale luhan b̄onb̄on hən̄i. Nəboŋ lotohani tonon, aPol isor tət̄as vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləŋon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi m̄o vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtb̄eusan aPol ei husur isor utaut maienan hən b̄iyar vi Assos len tan səḅon. ¹⁴ Nəboŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han am namtubar naholoul Sam̄os ale pelan tət̄as am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike b̄itoh b̄ebəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma b̄ibar naut a Jerusalem a tahw hən nəboŋ hən naPentikost.

APol esudələm̄ alat lotoil a m̄o siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a m̄o silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəboŋ lotogəm hən̄i ikel mai galit ke, “Mətələboi naḅide hən nəmauran sagw len nəboŋ metəkav notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasub̄. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənau ginau, namətarur sagw isel, be nudan̄ ḅuri naut kəmas natit p̄isi tosa naJu gail lotogole nəboŋ lotosor utaut hən ləb̄emədasi ginau. ²⁰ Nəsətəgau gat natideh b̄evi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noḅusan gamito len nəhon nəvanuan p̄isi mai len naim ḅisusua. ²¹ Nukel

þuli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair m̄au dan n̄saan van h̄en aGot, ale leriŋ n̄lolit m̄au len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal h̄en ke, ginau n̄b̄evi Jerusalem naut k̄emas ke n̄sal̄boi n̄sa b̄evisi h̄en ginau ei. ²³ N̄ol̄boii ŋai ke, len navile þisi notovi lan aNunun aGot ikel nal̄l̄ogauan mai ginau ke, n̄vanuan gail d̄ereh leriŋ ginau len naim b̄ebaŋis mai ligol ginau nel̄ŋon tisa masuŵ.* ²⁴ Avil nunau ke n̄mauran sagw evi ut k̄emas h̄en ginau. N̄ol̄ŋon ŋai ke nibar nagilen n̄gaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḅ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot nakel-uri-an tovoi h̄en navoian aGot toviol k̄emas h̄eni.*

²⁵ “Len n̄yaran sagw, nukel ur natohan pipihab̄elan aGot mai gamito, be gagai n̄ol̄boii ke asike m̄etoris n̄hogw am. ²⁶ Imaienan nukel koti mai gamit ke, len n̄boŋ dam̄ŋai n̄sa b̄evisi h̄en gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut n̄sat̄ogau gat natideh h̄en n̄b̄esusuani dan gamito. Nukel nal̄ŋonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸ M̄etel̄ogau h̄en gamito, m̄etek̄k̄eta t̄eban nav̄esh̄sipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke m̄ettoil a m̄o h̄en alat siGot, aGot toŵur galit h̄en n̄da hiNatun san.* ²⁹ Ginau n̄ol̄boii ke, n̄boŋ n̄b̄ivan tia d̄ereh galevis leḡam len gamito sum̄an nalipah katkat gail. D̄ereh lem̄edas nav̄esh̄sipsip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, d̄ereh lile m̄ehat, pair h̄en nakitinan h̄en l̄eb̄eḡeras ahai susur gail, h̄en ahai susur gail l̄eb̄ehusur galito. ³¹ Imagenan m̄etehulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor n̄s̄ŋav̄ŋav be nukel nal̄l̄ogauan tabtab mai gamit v̄isusua len nalenn̄oyal mai nalenmariug. V̄aha-sob̄sob̄ur nutaŋis gamit þisi.

³² “Gagai nerin̄ gamit len nav̄elan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san tol̄boi þigol m̄t̄b̄idaŋ am mai b̄eviol mai gamit h̄en n̄sa b̄evi samit balai, gamit m̄t̄tovi siGot. ³³ N̄sal̄ŋon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, m̄etol̄boii ke, noum h̄en nav̄elagw h̄en ke ginau mai alat lototah mai ginau, namts̄epar titideh.* ³⁵ Len natit þisi notogole, noŵusani ke datimasum tidaŋ magenan h̄en dat̄b̄evi tarh̄et silat l̄es̄edaŋ. Mitinau gat nasoruan siNasuḅ aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van h̄en alat lotoviol s̄ehor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶ N̄boŋ aPol tosor tonon̄, et̄ŋedur, gai mai galit þisi ale isor tuŵ. ³⁷ Galit þisi lutan̄ habat; lolugum̄ gat aPol, losum̄ n̄tarhon. ³⁸ Lulolosa masuŵ bathut n̄sa tokele ke, asike lorisi am. Beti los̄hari vi lan n̄wag wol.

21

N̄yaran siPol vi Jerusalem

¹ N̄boŋ namttoriŋ galit tia, namtuwol inor van v̄ebar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² N̄boŋ namttosaḅ n̄wag wolwol b̄evi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale n̄boŋ namttowol dani len n̄mair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur n̄wag wol ted̄edaŋ tite ei. ⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei n̄mariboŋ em̄levru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi m̄ehat vi Jerusalem. ⁵ N̄boŋ namttotoh ei tonon̄, namtoriŋ naut enan len n̄yaran sinamito. Galit þisi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan n̄tarh̄evile. Len nabitasi ei ginamit þisi namtot̄ŋadur, namtutor tuŵ, ⁶ ale namtosud̄elaḿ ginamit gabag. Namtusah len n̄wag wol, be galito luvahim.

* **20:23:** Uman 21.4, 11 * **20:24:** 2Tim 4.7 * **20:28:** 1Pit 5.2 * **20:34:** Uman 18.3

⁷ Namtuwol a Tair van vëbar naut a Ptolemis. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nëvanuan nadëlomian gail ale namtutoh mai galito hën nëmaribon esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotomëlevru.* ⁹ Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nësa aGot tokel mai galito. ¹⁰ Nëbon namttotoh ei len nëmaribon galevis, ahai kelkel ur sua, nahësan aAkapus egëm len naut a Jutea gëm vi pan.* ¹¹ Egëm hën ginamito, ilav nëhau tutuŵ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navëlan pïsi hëni. Ike, “ANunun aGot ekëmaiegai ke, ‘Naulumian nëhau tutuŵ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hën lëberinj len navëlan alat lësavi Ju.’ ” ¹² Nëbon namttosësolon hën natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtonjiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mëtumabe? Mëtutan, ale nëlogw itanjis habat hën gamito. Be savi në-banjis-gati-an njai notoutaut hëni, noutaut hën nëbimat len naut a Jerusalem sil nahësan Nasub aYesu.” ¹⁴ Husur namttohisï söbuer, namtsasor am be namtuke, “Nësa Nasub tolënoni mäu tevisi.” ¹⁵ Husur nëbon galenan namttoutaut ale namtovi mëhat vi Jerusalem. ¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losëhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mō tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷ Nëbon namttobar naut a Jerusalem, nëvanuan nadëlomian gail lohëhaŵur hën namttogëmai. ¹⁸ Pelan han namtutah mai aPol hën namtberis aJemes, ale alat lotoil a mō silat siYesu logëmai. ¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pïsi vïsusua aGot togole len alat lësavi Ju nëbon aPol toum mōs galito. ²⁰ Alat lotosësolon hën natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris lëboii ke naJu gail lusobur masuŵ logëm vi vanuan nadëlomian gail. Galit pïsi lolënon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losësolon hën na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoŵusan naJu gail lotosuh mai alat lësavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur navide seJu gail. ²² Dereh lesësolon hën gotogëmai, ale namtigol nësa? ²³ Gigol nësa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hën aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nëhon aGot mai galito, ale lav nëvat mai galit hën lëbesir nëkadulito. Imagenan nëvanuan pïsi dereh lelëboii ke, nësa lotosësolon hëni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhët alat lësavi Ju, namttosi tia ke salihan namënod tovi violan len natutumavan van hën nëlablab, salihan nëda o namënod nëhau tobanjis bun navëdolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esëhar alalumian ale lugol luvëveu. Beti ëbis len naholëvat todar vis naim siGot hën bikel ur nëbon hën nanonjan hën naveveuan salito, nëbon ahai tutumav bëtutumav hën naviolan mōs galit vïsusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nëbon nëmaribon tomëlevru pëpadaŵ hën tonon, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholëvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluŵoh kavkav nëlolit ipanjan van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mëtevi tarhët sinamito! Ategai evi naulumian toŵusan nëvanuan pïsi len naut pïsi. Len naŵusanan san isor tas nëvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A mëhat hën natgalenan, esëhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo

* **21:8:** Uman 6.5, 8.5 * **21:10:** Uman 11.28 * **21:24:** Uman 18.18 * **21:25:** Uman 15.23-29
* **21:26:** 1Kor 9.20

egai ebiñbiñal len nəhən aGot.”* 29 (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimus ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† 30 Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipañpañ, lomur bonbon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ñai nabopita gail lokəkol. 31 Nəboñ lotohisi hən ləbiṽabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a mō hən nasoltia gail p̄isi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-ḅal-taṽtaṽor-an tomədas natit gail. 32 Vəha-sua ñai esəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluṽoh. Nəboñ naluṽoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a mō, ləsəṽas aPol am. 33 Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libañis gati hən natsen teru. Ale eus naluṽoh ke nahəsan ase mai igol nəsa. 34 Galevis len naluṽoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur edədas ḅeləboi nəsa tovisi bathut nəwalan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail. 35 Nəboñ aPol tobar na-mel-pəlpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nabiltiṽol pañpañ sinaluṽoh. 36 Naluṽoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

37 Nəboñ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəḅisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a? 38 Be gaiug gəsavi uleḷjip togol nəḅalan mai a Rom a mō, ale tosəhar alalumnan lotogolgot nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” 39 APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naulumnan hən nabiltivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəḅisor mai nəvanuan galeg bai a?” 40 Nəboñ todamñ hən aPol eil len na-mel-pəlpəlau-an ale eḅil hən navəlan van hən naluṽoh. Nəboñ naut toḅut, isor mai galit len nasoruan seḷpru gail ke,**

22

1 “Lalumnan, aṽagw gail mai atəmagw gail, mətəsəsəloñ hən na-sor-gole-an sagw tokitin.” 2 Nəboñ lotosəḅəloñ hən ke tosor len nasoruan seḷpru gail, naut eḅut habat ale ike, 3 “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Nəboñ notosəkul, ahai p̄usan sagw aKamaliel. Len naḅusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləñon masuṽ hən notohusur aGot sumnan gamit p̄isi daməñai. 4 Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur naḅisal siNasub, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nubañis gat alalumnan mai alatpəhaṽut, bar hən galit len naim bəbañis. 5 Abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail loləboi ləḅikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav naləḅulat napisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəḅibañis gat alat lototoh ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləḅipanis.*

APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan (Uman 9.1-19, 26.12-18)

6 “Nəboñ notoyar van, pəpədañ hən naut a Tamaskus tuḅliial, vəha-sua ñai namñial togəm len nəmav tomñial habat ebilas ginau. 7 Ale nuteh len tan,

* **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsanor hən ləḅəḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ñai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləḅəḅis vi lan naut gail pəpədañ hən naim siGot: Naut silatpəhaṽut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat. * **21:29:** Uman 20.4 † **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7 ‡ **21:31:** Nahəsan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a mō hən nasoltia lotovi 100.

** **21:40:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram. * **22:5:** Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

nosəsəlon̄ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsə?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris namial tomial habat be ləsəsəlon̄ hən nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasub, nigol nəsə bai?’ Nasub ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, geḅis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit p̄isi notoriṅi len gaiug hən gəḅigole.’ ¹¹ Nodədas nəḅekəta sil namial enan tobilas ginau. Na alat lototah mai ginau lotəgau navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulum̄an sua, nahəsən aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən naḅisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³ Eil təban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sam̄ etəlmam!’ Vəha-sua ṅai nokəta vi məhat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəḅeləboi naləṅonian san, hən gəḅeris Nəvanuan Nanoran mai hən gəḅesəlon̄ hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəḅikel kot nəsə gotorisi mai gotosəlon̄ hən̄i mai nəvanuan p̄isi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsə? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasub hən ḅekəkəs kuv nəsəan sam̄ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəḅoṅ notosor tuṽ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodəlom nakel-koti-an sam̄ husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasub, galit loləboii ke, len naim naḅonḅonan p̄isi seJu nuban̄is gat alat lotoriṅ nəlolit len gaiug ale nuṽas galito. ²⁰ Ale nəḅoṅ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̄, ginau noil pəpadaṅ, nudaṅ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²² Naluṽoh losəsəlon̄ hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəḅoṅ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisabi ke, husur nəsə naluṽoh lotokai van hən̄i maienan. ²⁵ Avil nəḅoṅ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, ḅan̄is gat gail hən ləḅebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətəbilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”* ²⁶ Nəḅoṅ nasenturion tosəsəlon̄ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsə? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom m̄au?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosoḅur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəḅoṅ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ṅai alalum̄an pəpadaṅ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau ləḅoii ke, toḅan̄is gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

APol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a m̄o seJu gail lukot hən aPol hən nəsə. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idan̄ ke aḅiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḅətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a m̄o len nəholito.

* **22:20:** Uman 7.58, 8.1 * **22:25:** Uman 16.37 † **22:29:** Sanor ke avan ideh ḅiban̄is gat auleRom hən natsen.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Lalumñan, aŵagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ² Beti abiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liṽos nabuŋon. ³ APol ipair van həni ike, “AGot tiṽas gaiug, gohum napolisbile toḅiŋḅiŋal gotopiti topəhapəhw!” Gobətah ei, gusaḅ səhoti ke nəsagol husur nalo siGot, avil gaiug gobur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liṽos ginau.” ⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən abiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “Aŵagw gail, nəsaləboii ke tovi ḅiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a m̄o hən nəvanuan sam̄ gail.’ ”*

⁶ Nəboŋ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aŵagw gail, novi Farisi sua, notovi anatun siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”* ⁷ Nəboŋ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḅat sor ḅalḅal ale naḅonḅonan egəm nətarhət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodələmi ke ikad galen p̄isi.)* ⁹ Na-sor-ḅalḅal-an iwal habat. Galevis lotovi hai p̄usan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ḅal habat ke, “Namtsəsəḅ natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aŋel ideh m̄au tosor maii.”

¹⁰ Nəboŋ lotosor ḅalḅal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaŋan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasuḅ eil təban aPol ike, “Gitah gat nəloñ! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naJu gail luḅonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunun van vəbar nəboŋ ləbigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotoḅonḅon len na-sor-utaut-an enan lusəḅur səhor 40. ¹⁴ Luvan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtḅigol aPol ḅimat. ¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito suñan ke mətḅike mətḅisaḅ nakitinan am husuri. Namtoutaut hən namtḅigole ḅimat a tahw hən ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəboŋ ailoan ulumñan matmat siPol tosəsəloŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ḅikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ḅikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailoan aPol, elivi hən arḅisor səḅolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludam̄ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəḅesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləḅisaḅ nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedələm galito. Lalumñan lotosəḅur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləḅigol aPol ḅimat. Gagai loutaut

* **23:3:** Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən abiltihai tutumav * **23:5:** Exo 22.28 * **23:6:** Uman 26.5; Flp 3.5 * **23:8:** Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

vir gaiug ke gəbīdam̃ hən nəsā lotousi.” ²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

aPol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləbēvi Sisarea len namityal toməlapat daməŋ len mariug. ²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos naloḅulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi. ²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləbīvabuni. Nəboŋ notosabi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləboi nəsaaan lotoke togole, nosəhari van hən nəsanhitrin salito. ²⁹ Nusabi ke lotokot həni husur na-sor-ḅalḅal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim bəbaŋis sanor hən nəsā lotoke togole. ³⁰ Nəboŋ notosəsələŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləbēmədas ategai, vəha-sua ŋai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Sisarea lulav naloḅulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale loriŋ aPol len navəlan. ³⁴ Nəboŋ aFeliks toṽuruŋ naloḅulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboŋ tosəsələŋ həni ke tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikit hən gaiug nəboŋ alat lotosor tas gaiug ləbībar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum həni tia sutuai.†

24

aPol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboŋ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a m̃o seju mai avan sua, nahəsān aTertullus tovi ulum̃an tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsā lotoke likot hən a Pol sile. ² Nəboŋ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuḅat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam̃ hən nautautan namtohhəhəvur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut p̃isi namtosipa hən nəsā gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəbīgol gəbīvekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsələŋ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulum̃an namədāsian togol nə-ḅal-mətahuni-an len naJu p̃isi len navile a pan kavkav. Eil a m̃o hən naluṽoh lotosab,* lotohusur ahai p̃usan ta Nasaret.* ⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən toḅiŋḅiŋal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboŋ gəbēusi, dereh gisabi ke, natit p̃isi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

† **23:35:** Naim enan, aHerot toyalyal eum həni. * **24:5:** Nalo siRom idam̃ hən nalotuan galevis ŋai. Tertulus ike napisal siYesu Nasuḅ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur napisal siNasuḅ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam̃ həni husur ep̃itp̃itoṽ hən nalotuan seju gail.

* **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot həni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaŋan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtbegəm hən gaiug.

⁹ NaJu gail ei luḅon mai aTertulus, luke nḁsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nḁboḅ agavna totinuh van hḁn aPol hḁn ḅisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, nolḁboii ke, len nasihau tosoḅur gotopḁpehun nanoran dan nḁsaban len nḁkantri egai tia. Imaienan nohḁhaḁur hḁn nḁḅisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sḁdaḅ hḁn gḁḅisaḅi ke, sḁbar nḁmariboḅ tovi 12 tovan, novi mḁhat vi Jerusalem hḁn nḁḅilotu. ¹² Naut kḁmas nḁsa lotokele, lḁsḁsaḅi ke notosor ḅalḅal mai avan ideh, lḁsḁsaḅi ke notogol nadḁdarḅaḅuan len naluḁoh len naholḁvat todar vis naim siGot, len naim naḅonḅonan seJu ideh o len naut ideh len naḅiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodḁdas lḁḅḁḁusan nakitinan hḁn nḁsa lotokele. ¹⁴ Nukel lḁboi nategai mai gaiug ke, nulotu hḁn aGot setḁmanamit ta sutuai hḁn Naḅisal siNasuḅ alategai lotoke tosab. Nodḁlom natit ḅisi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Sumḁan nḁsa alategai ma lotodḁlomi, ginau nuvatvat vir nḁboḅ aGot ḅigol na-le-mḁhat-an dan nḁmatan hḁn alat lotonor mai lḁsanor.* ¹⁶ Imaienan nohisi ke nḁlogw imasil len nḁhon aGot mai nḁvanuan ḅisi tabtab.

¹⁷ “Husur nasihau tosoḅur notḁlmam hḁn nḁḅviol hḁn nḁvat mai nḁvanuan sagw gail lotomḁdol ale hḁn nḁḅetutumav. ¹⁸ Nḁboḅ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusaḅ ginau len naholḁvat todar vis naim siGot, be sḁkad naluḁoh, sḁkad nadḁdarḅaḅuan ideh.† ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, lḁḅelḁboi natideh notogol tosa, ivoi hḁn lḁḅitoh gegai len nḁhoḁ. ²⁰ Galit gabag mḁau, likel mai gaiug natideh sanor lotosaḅi len ginau nḁboḅ notoil len nḁhon nḁSanhitrin salito! ²¹ Sumḁan ma tovi nategai notokai habat hḁni nḁboḅ notoil len naḅonḅonan salit ke, ‘Lukot hḁn ginau damḁḅai husur nuvatvat vir na-le-mḁhat-an dan nḁmatan!’ ”*

²² Beti aFeliks tolḁboi masuḁ hḁn Naḅisal siNasuḅ, igol nakotan evḁlo, ike, “Nḁboḅ aLisias, nakomada ḅegḁmai, nerinḅ na-sor-saḅi-an sagw husur gaiug.”

²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekḁtkḁta kḁkol hḁn aPol be terinḅi hḁn ḅiyaryar kḁkereh, ale tidamḁ hḁn nḁvanuan siPol gail lekḁtkḁta tḁban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴ Nḁmariboḅ galevis tohusuri aFeliks egḁm mai asoan, nahḁsan aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hḁn aPol ḅegḁm hḁni ale esḁsḁloḅ hḁn tosor husur nadḁlomian len aYesu Kristo. ²⁵ APol ihol husur nanoran, mai nḁdaḅan hḁn avan ideh ḅike, “Aoa,” hḁn nḁsaan, mai nḁboḅ aGot ḅikot hḁn nḁvanuan ḅisi. Nḁboḅ tokḁmaienan, aFeliks emḁtahw, ike, “Givan bai, nḁḅisaḅ nḁboḅ ideh am, dereh nepisul hḁn gaiug hḁn gḁḅegḁmai.” ²⁶ Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol ḅilav nḁvat maii hḁn ḅimakuv, episul vḁha-sobsoḅur hḁni hḁn ḅegḁm hol maii.

²⁷ Nḁboḅ nasihau toru togam gole tononḅ aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks tolḁḅon ke naJu gail lehḁhaḁur hḁni, erinḅ aPol totoh tin len naim ḅḁḅanḅis.

25

APol eusi ke aSisa tikot hḁni

¹ Len nḁmariboḅ itor husur nagḁmaian san len naut aJutea, aFestus erinḅ naut a Sisarea vi mḁhat vi Jerusalem. ² Len naut enan aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mḁo seJu gail, lukel uri mai aFestus nḁsa lotoke aPol togol tosa.

* **24:15:** Dan 12.2 † **24:18:** Hḁn naves 17-18, Uman 21.17-28 * **24:21:** Uman 23.6

Ale loŋiri ke, ³ b̃ike l̃əb̃eh̃əh̃ãṽur h̃əni, tilav aPol g̃əm vi Jerusalem. (Lusor utaut h̃əni tia ke ligol aPol timat len nãp̃isal.) ⁴ AFestus isor var galit ke, “Namtot̃əgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaienan, alat lotoil a m̃o h̃ən gamito, lith mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur ñəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ AFestus itoh mai galit len naut enan len ñəmariboñ sas̃əhor tom̃əlṽtor o tos̃əŋavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han eb̃ətah len nakotan ale ike les̃əhar aPol g̃əmai. ⁷ Ñəboñ aPol tog̃əmai tonoñ, naJu gail lotog̃əm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur ñəsa lotoke aPol togol tosa avil lod̃ədas l̃əb̃əṽusan s̃əhoti ke tovi kitinan. ⁸ APol isor vi tarh̃ət san gabag ke, “Ñəsagol natideh tõbur kotov nalo seJu gail, tom̃ədas naim siGot o tom̃ədas aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail leh̃əh̃ãṽur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem h̃ən ñəb̃ikot h̃ən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a m̃o len ñəhai b̃ətb̃ətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor h̃ən ñəb̃ikot lan. Gaiug gol̃əboi buni tia ke ñəsagol natideh tosab van h̃ən naJu gail. ¹¹ Ñəbigol natideh tosa, tonor h̃ən ñəb̃imat sile, asike nugam dan ñəmatan enan, avil ñəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike b̃ekitin, s̃əkad avan ideh tol̃əboi b̃er̃iŋ ginau len naṽəl̃alito. Nous ke aSisa teb̃ətah len nakotan sagw.” ¹² Beti ñəboñ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa teb̃ətah len nakotan sam̃, ale dereh givan h̃ən aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aAkrrippa aKin

¹³ Ñəboñ ñəmariboñ galevis tovan, aAkrrippa aKin* mai aPernis tovi ãṽaviñen arog̃əm h̃ən naut a Sisarea h̃ən arb̃ike, “Ivoi,” ale arb̃el̃əlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei ñəmariboñ isob̃ur ale len natohan s̃əlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai aKin, ike, “Ikad avan sua aFeliks toriŋi len naim b̃əbañis gegai. ¹⁵ Ale ñəboñ nototoh len naut a Jerusalem, ãb̃ilt̃ih̃ai tutumav mai alat lotoil a m̃o seJu gail, lukel mai ginau ñəsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisab̃ s̃əhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi naṽide silat aRom h̃ən l̃əb̃er̃iŋ avan ideh len naṽəl̃an alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nab̃oñboñan mai alat lotosor tasi h̃ən bisor vi tarh̃ət san gabag. ¹⁷ Imaienan ñəboñ lotog̃əm boñ gegai, ñəsaṽəlo be pelan han ŋai nob̃ətah len nakotan, ale nukele ke les̃əhar aPol g̃əmai. ¹⁸ Ñəboñ alat lotosor tasi lotoil, l̃əsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur ñəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nah̃əsan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur ñəsəl̃əboii ke timabe h̃ən ñəb̃əp̃us̃p̃us kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke b̃eh̃əh̃ãṽur m̃au ke tevi Jerusalem h̃ən b̃ikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil ñəboñ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke let̃əgau gati vir ñəb̃əs̃əṽati van h̃ən aSisa.” ²² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nes̃əs̃əl̃oñ h̃ən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti ges̃əs̃əl̃oñ h̃əni.”

APol len ñəhon aAkrrippa

²³ Na pelan han aAkrrippa mai aPernis arog̃əm len naṽivan totibau h̃ən arb̃ipat g̃əlar m̃əhat, arob̃is len narum̃ h̃ən nab̃oñboñan. Nakomada gail mai ñəvanuan totibau gail len navile, lutah mai g̃əlaru. Beti aFestus ikele ke les̃əhar aPol g̃əmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrrippa aKin mai galit lototoh mai ginamito, m̃ətoris ategai. NaJu gail p̃isi lous taltal h̃ən ginau len naut a Jerusalem mai gegai h̃əni, lukai ke sanor h̃ən b̃imaur am. ²⁵ Ñəs̃əs̃abi ke togol natideh h̃ən

* **25:13:** AHerot Akrippa egai evi anaton aHerot Akrippa togol aJemes aVan aJon imat ale totah gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

ħimat sile. Ale nəboŋ toke tivan hən aSisa, noriŋi ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsələboii ke nitos nəsə husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a mŋo len nəhomit p̄isi, mai gaiug m̄au Akrippa aKiŋ. Nəboŋ namt̄beus nausian gail van hənĭ hum ma nəbisəb̄ natideh hən nəb̄itos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəb̄esəvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsə togol tosa eb̄uer.”

26

APol isor mai aAkrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor m̄os gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuḅat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhoḡm̄ daməŋai, nohəhaḅur hən nəb̄isor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsə naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhaḅur husur gaiug, aAkrippa aKiŋ, goləboi naḅide p̄isi mai na-sor-ḅalḅal-an seJu gail. Imagenan noŋir gaiug ke, gesəsəloŋ mədəu vir ginau. ⁴ NaJu p̄isi loləboi naḅide hən nəmauran sagw nəboŋ notokəkereh vəbar daməŋai, len natuḅatan len nəmauran sagw nəboŋ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləb̄ike ləb̄ikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludəŋ hən ləb̄ehusur p̄is naḅide hən nalotuan seJu gail.* ⁶ Daməŋai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsə aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoḡ, ale ludəŋ len nalotuan van hən aGot tabtab m̄osi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKiŋ. ⁸ Imab mət̄saləboi mət̄bedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A mŋo ginau am nunau ke nimasgol natit tisoḅur hən nəb̄emədəs nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim bəbaŋis, ale len nakotan nudam̄ hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim nabonḅonan p̄isi seJu nupansəm galito vəha-sob̄soḅur, nohisi ke galit ideh ləb̄isor mədəs nahəsən aYesu. Nəlogw epəŋas galit hum notovinvinu ale nomədəs tabtab hən galito van vəbar nabiltivile gail a tut.*

APol isor husur nəpairan san dan nəsəan (Uman 9.1-19, 22.6-16)

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədaŋan seḅiltihai tutumav gail ale nukad naləḅulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiŋ, len natuḅlial, nəboŋ notohusur naḅisal, noris nam̄ial toḡəm len nəmav tom̄ial səhor namityal, tom̄ias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit p̄isi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədəs tabtab hən ginau hən nəsə? Nəboŋ gotomətahun ginau, gaiug səḅom̄ gosənah hun nabuluk tosəvat nəhai tokan, amahean toturi hənĭ hən ḅiyar ḅinor.’ ¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasub̄?’ Ale Nasub̄ ike, ‘Ginau aYesu gotomədəs bun ginau! ¹⁶ Be gile məhat, geil len narieḡm̄ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəḅevi vanuan nauman sagw, ale hən gəḅikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəḅevisi hən gaiug lan. ¹⁷ Dereh netəḡau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan sam̄ gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸ Nosəvat gaiug van hən galit hən gəḅesəŋav hən namətalito ale hən gəḅipair hən galit dan nəmargəbut van hən nam̄ial,

* **26:5:** Uman 23.6; Flp 3.5 * **26:11:** Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

dan nēdaŋan siSetan van hēn aGot. Timagenan hēn lēbikad narūbatian dan nēsaan, ale hēn lēbikad namilelit len alat lotoveveu husur nadələmian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ “Imaienan, aAkrrippa aKiŋ, nosəsəlōŋ husur atenan togēm len nēmav, ale nugol nēsa tokele. ²⁰ Nukel ur mai nēvanuan p̄isi ke, lipair dan nēsaan salit van hēn aGot, ale nēsa lēbigole timasnor hēn nēpairan dan nēsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hēn alat lēsavi Ju, nukel uri mai galit am.* ²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²² Vəbar daməŋai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nēsa notorisi mai nēvanuan kēmas gail mai nēvanuan gail lotoyalyal. Nēsa notokele epitoŋ ŋai hēn nēsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³ Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləŋon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hēn na-le-məhat-an dan nēmatan, tikel ur namial mai nēvanuan sidat gail mai alat lēsavi Ju!”*

APol eus aAkrrippa hēn b̄ikad nadələmian

²⁴ Nəbōŋ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkōl hēni ke, “Pol govinu! Na-b̄iltiləboi-səhoti-an sam̄ igol ke gotovinvinu!” ²⁵ Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. ²⁶ AKiŋ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nēbəkəmaienan maii. Nunau ləboi ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan lēsavisi hum lotosusuah be lovisi p̄arp̄ar. ²⁷ Akrrippa aKiŋ, godələm nēsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboi ke gotodələmi.” ²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tom̄idol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbigol ke nēbēgēm vi Kristen a?” ²⁹ APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tom̄idol o tobəlav, savi gaiug ŋai be galit p̄isi am lotosəsəlōŋ hēn ginau daməŋai, legəm sum̄an ginau! Avil natsen galegai ebuer.”

³⁰ Beti aKiŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit p̄isi lule məhat. ³¹ Nəbōŋ lotoriŋ narum̄ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hēn b̄imat o b̄itoh len naim bəbarj̄is.” ³² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

27

APol iwol vi Rom

¹ Nəbōŋ aFestus toriŋi ke namtb̄iwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbarj̄is am len navəlan nasenturion sua, nahəsən aJulius, tovi gai sua len Nab̄iltiluŋoh Nasoltia SeSisa. ² Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke b̄iwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotubət wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hēn aPol, idam̄ hēn ke aPol b̄ivahut van hēn nabubur san gail hēn lēbəkətkəta təban. ⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlan eŋuv gol ginamito. ⁵ Nəbōŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonōŋ, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶ Len naut enan nasenturion isab̄ nəwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len nəmaribōŋ isob̄ur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idan̄ masuŋ. Pəpadan̄ hēn naut a Knitus nəlan eŋuv gol nəgaman sinamito ale

* **26:20:** Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * **26:23:** 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmone. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitās enan idan vəbar naut sua nahəsān tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadan hən nabiltivile a Lasea.

⁹ Nəmaribon isobur ivan tia, ale nətās isa hən nawolan husur Nəbon hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalələgauan mai galit ¹⁰ ke, “Lalumian, noris ke dereh nawolan egai tidan habat ale natit tisoŋur timasig, savi nəkako mai nəwag ŋai, be nəmauran tisoŋur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadəlom masuŋ hən nəsa aPol tokele, esəsəlon hən ahai wolwol mai amahean nəwag wol ŋai. ¹² Husur ke naut hən nasusuahan enan sanor hən namtbitoh lan len nahəbati naut susus, isobur len galit pisi luke namtiwol dani hən hum ma namtbibar naut a Finiks hən namtbitoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsautes mai nanotwes.

Nəlan paru

¹³ Nəbon nəlan toŋuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbibar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotuŋat wol tukot pəpadan hən naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sədareh nəlan paru, nahəsān aNotis, eŋuv idan tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵ Husur nəlan iŋas nəwag wol gol ke edədas biwol len nəlan topat gol nəhon maierenan, namtupair, sarmar mai nəlan. ¹⁶ Nəbon namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsān a Kauta, namtoləboi namtbəliv natuhbot vi məhat len nəwag wol, naut kəmas ke todan, ale namtubanjis gati. ¹⁷ Nəbon tovi məhat tonon, lopis garu hən nəwag wol hən nabiltihau hən asike bimaŋul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi aga, ale nətās isar hən galito, nəwag wol igam mədau. ¹⁸ Nətās ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotuŋat bubulan nəkako len tas. ¹⁹ Ale len nəmaribon totor han lubar hən nahudhutit hən nəwag len tas hən navələlit ŋai hən ləbimaur. ²⁰ Len nəmaribon isobur namityal mai naməso gail ləsavisi. Nəlan paru iŋas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtbimaur.

²¹ Nəbon ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Lalumian, ivoi məttəsəlon hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nəwag asike lətəmaŋulŋul, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol ŋai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil təban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakotan seSisa, ale aGot eviol həni mai gaiug tia hən nəmauran salit pisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, lalumian, məteləŋon tivoi am len nəlomito husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesumian nəsa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəbon nawik eru togam gole, len mariug, nəbon nətās tosar hən ginamit tukot len Nətās Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadan hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsərehan hən nətās, sabi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsərehan tətās, sabi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namtbikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuŋ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale lorin natuhbot vi pan gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləbitoh len nəwag wol, asike mətoləboi mətbimakuv dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhbot, gol ke isal.

* **27:9:** Nəbon hən Nabəbaŋan evi nəbon totibau seŋu gail. Len nəbon enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bəbəbaŋ hən nəsəban mai nəsaan seŋu gail. Nəbon enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətās isa masuŋ hən nawolan. † **27:28:** Len nəbon enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadan hən namita eru.

³³ Pəpadaŋ hən naut bīlan aPol enir galit p̄isi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmaribon evi 14 məttoth van mətsəhan, ale nəhanan samit eḅuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən bevi tarhət samito. Mitimasgole hən mət̄bimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaienan tonon, len nəholit p̄isi ilav nabəta, esipa len aGot, eḅur nabəta ale etuḅat hani. ³⁶ Galit p̄isi loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit p̄isi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hən b̄igol nəwag wol b̄eməlala.

Nəwag wol ikos, imaḅulḅul

³⁹ Nəboŋ naut tolan, ləsarīs ləboi naut be lokəta bunus naburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsaləboii ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ Na luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləb̄ip̄at butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusah ruḅat nəhau gail lotopis gat nəḅos wolwol gəlaru hən. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan b̄eḅuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədas b̄erus be nabilitas iḅas nəbathuwag van van vəmaḅulḅul. ⁴² Naḅoltia gail lusor utaut hən ləb̄igol alat lotobaŋis gat galito limat hən asike ləb̄egəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran leməlah len tas a m̄o, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətarhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit p̄isi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboŋ namttovahut namtusabi ke nahəsan naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoī habat hən ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaḅuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəm̄at sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəm̄at totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulum̄an togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaḅut sidato, aNoran†, asike idam̄ ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəm̄at vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soḅuer. Natideh savisi hən. Ale logəgel hən nənauan salito, lotuḅat keke ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmaribon itor. ⁸ Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsah. Ipat len nəmel, epud mai eḅirḅir. APol ivan hən, isor tuḅ. Nəboŋ tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit p̄isi len naholoul lotoməsah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namt̄biwol vi lau, lousan natit p̄isi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. Ikad Naməlav Larmiḅan‡ tovi naməlauah han. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmaribon itor. ¹³ Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiūm. Pelan han nəlan

* **28:3:** Nəvaipa evi nəm̄at tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat. † **28:4:** ANoran evi nahəsan nagot tovi pəhaḅut sua silat a Kris. * **28:6:** Uman 14.11 ‡ **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a m̄o salito ikad anatun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsaluru aKastor mai aPoluks

len nəsautwes etəvah, namtorin̄ naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusab̄ nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namt̄bitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəloŋ hən̄i ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŋav Itor̄§ hən ləbēbubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon ivoi am len nəlōn, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludam̄ hən aPol bitoh səbōn len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkōl hən̄i.

APol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmaribōŋ totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a m̄o gəmai. Nəboŋ lotobon̄bon̄ ikel mai galit ke, “Lalum̄an, aṽagw gail, naut kəmas nəsagol natideh toməd̄as nəvanuan sidat gail mai naṽide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale lorin̄ ginau len navəlan alat a Rom.

¹⁸ Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke lerin̄ ginau nivan husur ləsəsab̄ natideh tonor hən nəb̄imat. ¹⁹ Avil nəboŋ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nəb̄ikot hən nəvanuan sagw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vari ke, “Namtsəlav nalob̄ulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²² Be namtuke namtesəsəloŋ hən nənauan sam̄ gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut p̄isi lusor tas naluṽoh egaii hən nalotuan totile.”

²³ Lorin̄ gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isoḅur logəm vi lan naim totōh lan. Tuḅat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləbēgəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴ Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. ²⁵ Husur nənauan salit sasua, lotuḅat rin̄ naut enan. Ale aPol isor tət̄as am ke, “ANunun aGot ekitin nəboŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ ke,

“Givan hən nəvanuan galegai, gike,
 “Len nasəsəloŋan samito, d̄ereh m̄etesəsəloŋ
 be asike m̄etosəsəloŋ ləboi nəs̄a notokele,
 ale len nakətaan samito, d̄ereh m̄etekəta
 be asike m̄etokəta ləboi nəs̄a notogole.”

²⁷ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
 pəpadan̄ nədarin̄alit eḅulḅulol,
 ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
 namətalit takəta ris nəs̄a notogole,
 nədarin̄alit tasəsəloŋ hən nəs̄a notokele,
 nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,
 ale nətəgol galit lətəmaur.’*

²⁸⁻²⁹ “Ale ginau nuke m̄eteləboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəs̄aan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit d̄ereh lesəsəloŋ balai!”* **

§ **28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŋav Itor̄ evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. * **28:19:** Uman 25.11 * **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10 * **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəboŋ tokel nasoruan enan tonon̄, naJu gail luvan, lusor ḅalḅal habat mai galit gabag.

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhañur hən nəvanuan p̄isi lotogəm həni. ³¹ Ikel ur natohan pipihəlan aGot, eþusan husur Nasub aYesu Kristo len na-il-ḅuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

Rom

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsai?

Itosi hən beṽusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datḅinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datḅikad nəmauran tovoi.

APol itos naloḅulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi pəpadaḡ hən nasihau A.D. 57 nəboḡ totoh len naut a Korint.

APol itos naloḅulat napisulan egai hən beutaut hən naḡisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen.

Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naṽide hən nadəlomian enan beḡəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləḡonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail ḡisi loləboi ləbimaur len aYesu ḡai (1.18–3.20)

3) Naḡisal siGot hən ḅilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naṽide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos naloḅulat napisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəḅevi hai pispisul mōs na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboḡ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsai aḡai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.* ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusur aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiḡ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaḡan nəboḡ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəḅevi aḡai pispisul mōs nahəsai aKristo, hən nəḅekis nəvanuan dan naluvoh hən nəvanuan naut tiltile ḡisi, hən ləḅigol husur nəsai tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən məḅevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos naloḅulat napisulan egai van hən gamit ḡisi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən məḅevi esan səḅon.

AGot atəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Naləḡonian siPol hən ḅevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit ḡisi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav. ⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboḡ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulumian, aGot eləboii ke notokitin nəboḡ notokel ke notosor tuṽ mōs gamit tabtab. ¹⁰ Akis vəbar daməḡai len na-sor-tuṽ-an sagw, nous aGot ke, ḅeləḡoni, dereh tigol naḡisal ideh hən nəḅemədoḡ təban gamito. ¹¹ Husur

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1 * **1:3-4:** Mat 1.1 * **1:3-4:** Psa 2.7 * **1:5:** Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səḅon.

noləŋon masuŵ hən nəberis gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mət̃bikad naviolan ideh seNunun aGot hən biŋol mət̃bidan am. ¹² Noləŋon masuŵ hən nəberis gamito hən datbiŋol datbeləŋon biŋoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadəlomian samito mai gamit am mət̃evi tarhət sagw len nadəlomian sagw.

¹³ Bathudud nadəlomian gail, nuke mət̃eləboii ke notonau utaut hən nəbēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-sobur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməŋai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad naŵite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Noləboii ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole m̃os nəvanuan gail p̃isi, nəvanuan nabiltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləŋon nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədanan siGot m̃os nə-lavkuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadəlomian: m̃os naJu gail a m̃o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naŋisal hən aGot biŋol datbiŋor len nəhən. Naŋisal enan etuŋat len nadəlomian van van, inoŋ len nadəlomian. Hum natosian siGot toke, “Len nadəlomian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nəlol paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nəlol paŋpaŋ san. Nələn epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹ Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol iŋarŋar hən galito. ²⁰ Naut kəmas lotodədas ləberis nədanan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədanan mai nəboruan san aruŋarŋar len natit p̃isi togole. Husur len natuŋatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi ləbetətas gol galito. ²¹ Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maianan, ləsəsal suh nəyalyalan san sum̃an tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. ²² Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŋon gail. ²³ Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nəlablab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkələh.*

²⁴ Imagenan, aGot eriŋ gaŋulan galito hən ləbiŋol natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nab̃iŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵ Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

²⁶ Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gaŋulan galito hən ləbiŋol naŵide tobiŋbiŋal ideh lotoləŋoni. Alatpəhaŵut salit tu lupair dan naŋisal hən naitian mai asoalit gail hən ləbiŋol naitian mai galit gabag. ²⁷ Len naŵide tomaien an alalum̃an lupair dan naitian mai alatpəhaŵut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alalum̃an lobur kotov naŵide tonor, lugol tobiŋbiŋal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit səbolit lotogole ibar galito.

²⁸ Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot eriŋ gaŋulan galit hən ləbitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nəsa sanor hən

* **1:13:** Uman 19.21 * **1:17:** Hab 2.4 * **1:23:** Deu 4.16-18

lëbigole. ²⁹ Logëm pul hën nësaan tiltile gail: naḅoruan sasa, na-ləḅon-masuḅ-hən-natite-an hən natite, nəsasaan, lutabulol bulos avan ideh husur nësa tokade. Lugolgol nëmatan, lopul hën naḅitḅituhan mai nagëgërasan. Lohëhaḅur hën lëbigol na-ləḅon-isa-an len nëvanuan gail, lukel nëmadun nëvanuan gail, ³⁰ lusor mëdas nahësalito. Lomëtahun bun aGot, len naḅivan salit lësënanu avan ideh am. Nëholit ileleah ale lusor patpat galit mëhat. Lukad namitisau hën lëḅinâu tabtab hën naḅisal toveveu hën lëbigol nësaan. Lësagol nësa atata mai anana artokele. ³¹ Len naḅide hën nëmauran salito ehum lotomelmel, loḅur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-lëmas-buni-an eḅuer len galito, nëlolit sëtaḅis avan ideh, ehum lësëkad nalolosaan ideh. ³² Lolëboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nëvanuan gail lotogol naḅide lotomaienan limasmat. Avil lohusur naḅide galen sal. Savi natenan ḅai, be lohëhaḅur hën lëḅeris nëvanuan gail am lëḅehusur naḅide salito.

2

AGot inor len në-saḅ-sëhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḅ sëhoti ke nëvanuan tile am timaspanis, gësalëboi gëḅëtëtas gol gaiug, husur gaiug am gusa suman galito. Nëḅoḅ gotosaḅ sëhoti ke avan ideh timaspanis husur nësaan san, be gaiug gusaḅ sëhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nësaan toḅitḅitoḅ.* ² Datolëboii ke, nëḅoḅ aGot tosaḅ sëhoti ke nëvanuan limaspanis sil lotogol natenan, në-saḅ-sëhoti-an san inor hën nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nëḅoḅ gotosaḅ sëhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naḅide toḅitoḅ hum galito, gunau ke gotolëboi gëḅigam yav dan nëpanismen siGot a? Ao! ⁴ Gësalëboii ke aGot tovoi masuḅ hën gaiug a? Gai satutut hën ḅemëtahun gaiug; len nasusumaran, itoh mëdau mai gaiug. Gësalëboii a? Hum ma natgalenan lësavi natideh len gaiug. AGot ivoi hën gaiug hën ḅesëhar gaiug van hën nëpairan dan nësaan, gësënanu sëhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nëkaduḅ iḅonḅon, gomëtahun gëḅipair dan nësaan sam. Bathut gotomaienan gugol ke nëpanismen sam gabag evivi mëhat am, husur nëḅoḅ hën nëlol paḅpaḅ dereh tegëmai. Evi nëḅoḅ aGot ḅikel vëhot në-saḅ-sëhoti-an san tonor, mai nëpanismen.* ⁶ AGot dereh tilav naḅurḅuran mai nëvanuan ḅisi tinor hën nësa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nëmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hën lëbigol navoian, lotodaḅ len aGot hën ḅeviol hën nëyalalan, në-sal-suh-galito-an mai nëmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltitol paḅpaḅ san, dereh nëlön aGot tepëḅas alat lotonau galit sëḅolito ḅai, lësagol nësa nakitinan tokele, be lotopul hën nësaan len nëmauran salito. ⁹ Na-ləḅon-isa-vësa-an mai nëmauran todaḅ dereh aribar nëvanuan ḅisi lotogolgol nësaan: naJu gail a ḅio, beti alat lësavi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahësalito, teriḅ natëmat len nëlolito: naJu gail a ḅio, beti alat lësavi Ju. ¹¹ Husur naḅide siGot eḅitoḅ van hën nëvanuan ḅisi, ideh satile.*

¹² Alat lësëkad nalo siGot be lotogol nësaan, dereh limasig naut këmas lësëkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol nësaan, nalo dereh tisaḅ sëhoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotosëseloḅ hën nalo aGot togol lotonor len nëḅon; be alat lotogol nësa nalo tokele, dereh aGot teriḅi ke galit linor len nëḅon. ¹⁴ Husur, alat lësavi Ju lësëkad nalo siGot, lëḅehusur naḅoruan salito ale gol nësa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nëlolito, naut këmas

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit mëhat sëhor alat lësavi Ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12 * **2:11:** Deu 10.17

lāsasəsəlon̄ hən̄i bon̄ ideh. ¹⁵ Len nāv̄ide salito imasil ke aGot totos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nənauan salit səb̄olit arukel vəhot nəsaaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigol natgalenan len nəbon̄ ðepəpəhun navoian dan nəsaaan len natit gail nəvanuan p̄isi lotosusuani. Napəpəhunian enan, dereh teriñi len navəlan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

Naju gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudañ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amahean̄. ¹⁸ Gaiug goləboi nəsaa Nasuḅ toləñoni, goləboi nəsaa tonor mai nəsaa tosa husur nalo san eṽusan gaiug. ¹⁹ Len nənauan sam̄ gunau suluṽi ke gotoləboi gəḃesəhar nəvanuan gail, lotovi metḃesw len nənauan salito. Gunau suluṽi ke gotohum nam̄ial toləboi ḃem̄ias naḃisal m̄os alat lototoh len nəmargobut. ²⁰ Gunau suluṽi ke gotovi hai p̄usan m̄os alat lotovi hoṽon mai alat ləsəmatmatu len nadələmian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien hən̄i husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, gəḃeṽusan avan ideh gail, imabe gəsav̄usan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevənvənah!” be gaiug, govənvənah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian toḃur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian toḃur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nələblab gail, be naim nalotuan hən̄ nələblab gail, govənah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be goḃur kokotov nalo enan mədas nahəsaa aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluṽoh hən̄ nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsaa aGot sil gamito.”‡

²⁵ Gəḃigol husur nəsaa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəḃeḃur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam̄ savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug bon̄ ideh. ²⁶ Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləḃigol husur nəsaa nalo tokele, len nabunusian siGot esum̄an lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esum̄an lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur nəsaa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisəḃ səhoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspānis husur gukad nalo be goḃur kokotovi. ²⁸ Savi nəpāsian o na-tiv-dalusi-an nəvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju māu len nəlōn. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən̄ nəlōn. Na-gol-husur-nalo-an edədas ḃigol na-tiv-dalusi-an kitin len nəlōn, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nəvanuan tomaienan. Nəvanuan gail asike ləḃisal suhi, be aGot māu dereh tisal suhi.§

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe hən̄ avan ideh ḃevi Ju? Ivoi mabe hən̄ ḃikad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit p̄isi! Metəkav ikad natsua: aGot eriñ nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləḃidañ len aGot, gunau ke nə-par-dələmi-an salito igol aGot sədañ len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsaa tokele, naut kəmas nəvanuan p̄isi lovi vanuan naliblibon̄an gail. Hum aTevit aKiñ tokele sutuai ke, “Nasuḅ aGot, natit p̄isi gotokele māu, ekitin.

Avan ideh ḃike ḃisor tas gaiug len nakotan,

† **2:22:** Deu 7.25. NaJu gail lomətahun nələblab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale lohəhəṽur hən̄ nəvat lotokade len nəbon̄ lotoḃur hən̄i. ‡ **2:24:** Isa 52.5. § **2:29:** Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nə-sal-suhi-an. Gen 29.35. * **3:2:** Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri.

dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, gokitin,
ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəsaan sidat ḅeṽusan ṽarṽar hən nanoran siGot, datekəmabe? Datoləboi datḅike aGot sanor nəboṅ topanssem gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaianan, ⁶ be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpehun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

⁷ Ikad nəvanuan lotoke, “Be nalibliboṅan sagw ḅigol ṽarṽar hən nakitinan siGot gol nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan san, ḅimaienan, imabe aGot ipanssem ginau sal sil nalibliboṅan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nəvanuan galevis lusor mēdas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan ḅigol navoian!” Alat lotokəmaianan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləḅipanis!†

Səkad nəvanuan nanoran ideh

⁹ Ale datekəmabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvoī səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaianan. Noil hirhir len nəsa notokele tia ke, nəvanuan ṽisi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit ṽisi lugolgol nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito. ¹⁰ Hum natosian siGot toke, “Səkad nəvanuan nanoran ideh,

sasua kasi.

¹¹ Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləṅon ke teləboi aGot

¹² Galit ṽisi lupair dani,
navide salit ṽisi isa batbat.

Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.”†

¹³ “Nasoruan salit isa hum nəḅon nabirimat tobos nətan.
Namealito igol nagəgərasan.

Nəsa lotokele igol nasənahān,

hum nabehi hən nəmat togole nəboṅ tohat nəvanuan.”*

¹⁴ “Nabuṅolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətahun-buni-an.”*

¹⁵ “Lusaṽsaṽut hən ləḅigol nəmatan.

¹⁶ Lugol namədasian mai na-ləṅon-isa-an len naut ṽisi lotovi lan.

¹⁷ Ləsaləboi ləḅitoh mai nəvanuan tile ideh len natəmat.”§

¹⁸ “Ləsəmətahw len nəyalyalan siGot. Ləsəna.”*

¹⁹ Gidat datoləboii ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləḅeləboi ləḅetətas gol galit am, ale hən ḅimasil ke nəvanuan ṽisi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot. ²⁰ Imaianan, avan ideh saləboi ḅinor len nəhon aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ṅai hən datḅebunus ləboi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəhon aGot?

²¹ Be gagai, aGot evəhot naṽisal hən datḅinor len nəhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Naṽisal enan, nalo siMoses mai aḅai kelkel ur gail loṽəhav utaut həni sutuai tia.** ²² AGot erinji ke dattonor len nəhon nəboṅ dattoriṅ nəlodat len aYesu Kristo. Imaianan hən nəvanuan ṽisi lotokad nadəlomian. Nəvanuan ṽisi loṽitṽitov, ²³ husur nəvanuan ṽisi lugol nəsaan, ṅa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsənor kasi hən ləḅibar nəyalyalan san.

* **3:4:** Psa 51.4 † **3:8:** Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nəlolit topəṅas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas. † **3:12:** Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * **3:13:** Psa 5.9, 140.3 * **3:14:** Psa 10.7 § **3:17:** Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * **3:18:** Psa 36.1 * **3:20:** Psa 143.2; Kal 2.16 ** **3:21:** Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi naləbulat torim aMoses totes gail.

²⁴ Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas həni, len aKристо aYesu toṽur nəmakuvan sidato, aGot erinji ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san b̄idakuv nəlol paṅpaṅ siGot, nəlön topəṅas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadələmian lotokade len nəmatan siYesu m̄os galito, aGot erub̄at nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot ip̄arṅar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səhor nəsaan silat ta m̄o, ta sutuai, səpansem galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hən nanoran san b̄imasil len nəboṅ ta daməṅai. Igol tomaienən hən gai gabag b̄inor, ale hən b̄igol nəvanuan ləb̄inor len nəhon, ləb̄ikad navoivoian maii nəboṅ lotokad nadələmian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenan, datoləboi datb̄isor patpat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləboi datb̄ikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadələmian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadələmian dattokade, aGot erinji ke dattonor len nəhon, savi len nalo dattogol husuri. ²⁹ AGot evi Got seJu gail ṅa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! ³⁰ Husur Got esua ṅai. Len nadələmian erinji ke nəvanuan gail lunor len nəhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† ³¹ Namilen ke nadələmian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienən! Nəboṅ dattoriṅ nəlodata len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadələmian siApraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namtb̄inau aApraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datb̄isor husur naṅisal hən nəvanuan b̄egəm b̄inor len nəhon aGot, aApraham isabi ke imabe? ² AGot təsab̄ aApraham tanor len nəhon husur natit aApraham togol gail, aApraham təkad natesua hən tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienən. Avan ideh saləboi b̄isor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AApraham edələm na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, naṅurṅuran san savi naviolan, be evi ṅurṅuran hən nauman san.* ⁵ Be datsəmaienən mai aGot. AGot evi aGot torinji ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhon. AGot sariṅi ke galit lunor len nəhon hum tovi naṅurṅuran hən nauman salito, be erinji ke lunor len nəhon hum tovi naviolan husur nadələmian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienən, nəboṅ tosor husur nahəhaṽuran silat aGot torinji ke galit lotonor len nəhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot torub̄at na-ḅur-kotov-nalo-an salit gail dan galito,
navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nəsaan salit gail,
navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni,
husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaṽuran enan, ipat m̄os alat lotokad na-tiv-dalusi-an ṅa? Ao! Ipat m̄os galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edələm na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”*

¹⁰ Be natenan evisi ṅais? Evisi a m̄o len na-tiv-dalusi-an siApraham o a

†† **3:30:** Deu 6.4; Kal 3.20. * **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6 * **4:4:** Gəḅeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman sam̄ igol gai ikabut sam̄. Natenan igol naṅurṅuran sam̄ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san. * **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6

tahw lan? Imasil ke aGot eriņi ke tovi nēvanuan nanoran nēboņ sēkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nē-ta-gati-an togol toņarņar ke, aGot toriņi ke, inor len nēhon. Imaiēnan, imasil ke aApraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadēlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egēm a tahw.* Imaiēnan aApraham evi atēmaliť p̄isi lotokad nadēlomian be lēsēkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriņi ke lunor len nēhon bathut nadēlomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, lēb̄ikad nadēlomian toņitoŵ hum nadēlomian aApraham atēmadat tokade nēboņ sēkad na-tiv-dalusi-an sal, aApraham evi atēman alatenan am.

Len nadēlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aApraham mai nēpasusan san gail. Nēboņ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadēlomian aApraham tokade lan, aGot eriņi ke inor len nēhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot tēpat mōs alat lotogol husur nalo ņai, nadēlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike tēsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nēpanismen siGot egēm hēn alat lotoņur kotovi. Be nalo taņuer, na-ņur-kotov-nalo-an am taņuer.†

¹⁶ Imaiēnan, len nadēlomian ņai aGot eriņi ke gidat datunor len nēhon, hēn datb̄ikad na-viol-kēmas-an san, hēn nēpasusan siApraham p̄isi lēb̄ikad nēsa aGot tokel gati. Ale datb̄ikad nadēlomian len aGot sumān aApraham, dereh datikad nēsa aGot tokel gati, naut kēmas dattovi Ju dattokad nalo o datsēmaiēnan. Husur aApraham evi tata sidat p̄isi dattokad nadēlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluŵoh hēn nēvanuan naut tiltile gail.”* Len nēhon aGot, aApraham evi atēmadato husur ikad nadēlomian len aGot tolav nēmauran mai alat lotomat, ikad nadēlomian len aGot tokis nēsa toņuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kēmas nē-lon-uri-an, len nē-vatvat-viri-an, aApraham ikad nadēlomian hēn ðegēm vi tata sinaluŵoh hēn nēvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Nalilimēso gotorisi, nēpasusan sam̄ dereh lisōņur maiēnan.”* ¹⁹ Ale nadēlomian siApraham sateh naut kēmas nēdañ han pēpadaņ tovi 100; naut kēmas tonau ke niben pēpadaņ hēn tomat mai aSarah tobutoh.* ²⁰ Gai sariņ gaņulan na-kel-gati-an siGot. Eriņ nēlon len aGot gol ke nadēlomian san idaņ am, ale isal suh nēyalyalan siGot. ²¹ AApraham inau lēboii ke aGot elēboi ðigol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadēlomian san, aGot eriņi ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot eriņi ke tovi vanuan nanoran” sēpat mōs aApraham ņai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole mēhat dan nēmatan, datb̄eriņ nēlodato lan, dereh teriņi ke dattonor len nēhon. ²⁵ AGot idañ hēn nēmatan siYesu sil nēsaan sidato, ale igol aYesu ile mēhat dan nēmatan hēn datb̄inor len nēhon aGot.*

5

Navit nadēlomian

¹ Len nadēlomian sidato, aGot eriņi ke datunor len nēhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natēmāt tēban aGot. ² Bathut nēsa aYesu togole, len nadēlomian sidato, datobis len navoian aGot toviol kēmas hēni, dattoil gēgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke

* **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo eŵusan nēsaan sidato, be salēboi ðilav kuv nēpanismen sile dan gidato. * **4:17:** Gen 17.5 * **4:18:** Gen 15.5 * **4:19:** Gen 17.1, 15-22 * **4:22:** Gen 15.6 * **4:25:** Isa 53.4-5

dereh datikad nəyalalan siGot. ³ Savi natenan ɲai. Datikemkem habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboi ke na-ləŋon-isa-vəsa-an iʋan hən nə-daŋ-ḅuri-an. ⁴ Nə-daŋ-ḅuri-an igol aGot ehəhaʋur hən naʋide sidato. Ale datḅeləboi aGot tohəhaʋur hən naʋide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idan am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoh. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san toplu len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboŋ datsaləboi datḅigol navoian sal, len nəboŋ tonor həni, aKristo imat m̄os gidat datsəna u aGot. ⁷ Nəvanuan evis ɲai ludam̄ hən ləḅimat m̄os nəvanuan tile, be ludam̄ hən ləḅimat m̄os nəvanuan nanoran ɲai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅimat m̄os nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iḅarḅar ke toləmas masuʋ hən gidato maiegai ke: nəboŋ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat m̄os gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹⁰ A m̄o, nəboŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulum̄an hən ḅimat gel gidato. Nəboŋ togol tomaianan, aGot igol datukad natəmat mai navoioian maii. Ale datḅikad navoioian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹¹ Savi natenan ɲai, be datukemkem husur datsəkad nəsaan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhaʋur masuʋ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan eḅis len navile a pan, ale naʋit nəsaan evi nəmatan. Imaianan len nəsaan siAtam, nəpasusan san ḅisi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan ḅisi.*

¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses toḅuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito.

¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan ḅisi. Naut kəmas ləsəbur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam toḅur kotovi, naut kəmas natenan, lumat surm̄an aAtam.

Datoləboi datḅenənoʋ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuʋ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoḅur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubətian dan nəsaan mai nəvanuan isoḅur. ¹⁶ Ale naʋit na-viol-kəmas-an etile masuʋ hən naʋit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iʋan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iʋan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoḅur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan ḅisi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuʋ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot eriŋi ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləbinor len nəhon maianan, dereh likad nədaŋan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naʋit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan ḅisi. Len naʋide tomagenan, naʋit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan ḅisi loləboi ləbinor len nəhon aGot mai ləḅikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəboŋ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isoḅur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboŋ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisoḅur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan ḅegəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboŋ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuʋ am səhori, ²¹ hən navoian ḅesəhor nəsaan. A m̄o, nəsaan

* 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19

mai nēmatan aruwol hēn nēvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol kēmas hēni, iwol hēn gidato. Imaiēnan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nēhon, ale datukad nēmauran vi sutuai.

6

Nēsaan sawol, be aNunun aGot iwol hēn gidato

¹ Ale datekēmbabe? Ivoi hēn datb̄igol nēsaan tabtab hēn navoian aGot toviol kēmas hēni b̄etibau am a?* ² Aoa! Satimagenan! Nēmauran hēn nēsaan dattokade a m̄o imat eburn. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat p̄isi dattobaptais hēn dattotoh len aKristo aYesu, nēboŋ dattobaptais, datumat hōnbon maii len nēmatan san. Mētsalēboi natenan a? ⁴ Nēboŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len nabur nēmatan hēn datb̄ikad nēmauran veveu hēn datb̄itohtoŋ lan. Imaiēnan hēn datb̄esum̄an aKristo tole mēhat dan nēmatan len nēdaŋan seTēman toyalyal.*

⁵ Husur, datb̄ibon mai aKristo maiēnan len nēmatan san, dereh datibon maii len na-le-mēhat-an dan nēmatan san. ⁶ Datolēboii ke, nēmauran sidato ta m̄o itahētah maii len nēhai balbal. Ehum nēlodato itahētah ei, imat maii. Imagenan, nēdaŋan nēsaan tokade hēn towol hēn nēmauran sidato imasig. Datsavi slev am hēn nēsaan. ⁷ Husur nēboŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nēdaŋan hēn nēsaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodēlomi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datolēboi buni ke husur aGot togol aKristo tole mēhat dan nēmatan, edēdas b̄imat tētas am. Nēmatan asike iwol hēni boŋ ideh am. ¹⁰ Nēboŋ aKristo tomat, imat vēha-vis? Imat vēha-sua ŋai hēn tob̄ur kotov nēdaŋan hēn nēmatan. Be ile mēhat, imaur. Ale gagai len nēmauran enan, itoh m̄os nēyalyalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau lēboii ke, nēmauran hēn nēsaan samit ta m̄o, imat eburn. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh m̄os nēyalyalan siGot len nēmauran veveu mēttokade.

¹² Imagenan, nēsaan satiwoł hēn nibemito. Samtigol husur nalēŋonian hēn nibemito lotosa. ¹³ Samtidam̄ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa hēn b̄igol nēsaan. Aoa! Mēteviol hēn gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan nēmatan. Mēteviol hēn nahudhubemit gail p̄isi mai aGot hēn lēb̄igol naŋide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur nēsaan asike iwol hēn gamit am, husur mētsatoh len navēlan nalo be mētutoh len navoian aGot toviol kēmas hēni.

Datovi slev hēn nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kēmas hēni. Imabe? Namilen ke inor hēn datb̄igol nēsaan a? Satimagenan! ¹⁶ Nēboŋ mēttodaŋ hēn mētb̄igol natit p̄isi avan ideh tokele, mētogēm vi slev san. Mētsalēboii a? Mētb̄ilekis hēn mētb̄igol nēsaan, egēm vi masta samito, ilav gamit vi lan nēmatan. Mētb̄ilekis hēn mētb̄igol nēsa aGot tokele, ilav gamit vi lan nēmauran hēn nanoran.* ¹⁷ Be sipa vi tēban aGot! A m̄o mēttovi slev sinēsaan, be gagai, len nēlomit kavkav, mētugol husur nakitinan hēn naŋusanan mēttokade. ¹⁸ AGot eŋur kuv gamito dan nēsaan tia. Mētsavi slev sinēsaan am. Mētogēm vi slev sinanoran. ¹⁹ Nokēmaiēnan len nasoruan kēta hēn mētb̄elēboi sēhot naŋusanan sagw. A m̄o mētudaŋ hēn gamit kavkav hēn mētb̄evi slev hēn naŋide tosa totaŋtaŋor mai nēsaan m̄os mētb̄igol nēsaan van am. Gagai mitimasdam̄ hēn gamit kavkav hēn mētb̄evi slev sinanoran m̄os mētb̄ikad naburuan siGot.

* **6:1:** Rom 3.8 * **6:4:** Kol 2.12 * **6:16:** Jon 8.34

²⁰ A m̄o, n̄boŋ m̄ttovi slev sin̄saan, m̄tsatoh len nanoran, nanoran sawol h̄n gamito. ²¹ Be naʋit n̄mauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan m̄ttogol gail. Naʋit natgalenan evi n̄matan! ²² Be gagai aGot eʋur kuv gamito dan n̄saan, h̄n asike n̄saan ʋiwol h̄n gamit am. M̄tovi slev siGot beti. Husur natenan, m̄tulav naʋoruan siGot, ale naʋit naʋoruan siGot len gamito evi n̄mauran vi sutuai. ²³ Husur naʋurʋuran h̄n n̄saan evi n̄matan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-ʋiol-k̄mas-an siGot evi n̄mauran vi sutuai.

7

Nasoruan k̄ta toḡam len n̄lahan

¹ Bathudud nad̄lomian, gamit m̄tol̄boi nalo. M̄tol̄boii ke nalo ikad n̄daŋan h̄n na-il-a-m̄o-an n̄boŋ n̄vanuan tokad n̄mauran ŋai. ² Len nalo, naʋehaʋut tolak itoh len nav̄elan n̄haʋut san n̄boŋ atenan tokad n̄mauran sal. Be atenan ʋimat, alitenan asike itoh len nav̄elan am, imakuv dan nalo h̄n n̄lahan. ³ Imaienan, n̄boŋ ahaʋut san tomaur sal, alitenan ʋilah mai togon, dereh lekis alitenan h̄n naʋehaʋut togol naitian tosa toʋur kotov n̄lahan. Be ahaʋut san ʋimat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut k̄mas ʋilah t̄tas mai n̄haʋut tile, aliten sagol naitian tosa toʋur kotov n̄lahan. ⁴ Imagenan bathudud sagw, nok̄maiegai ke: n̄boŋ m̄ttob̄on mai niben aKristo len n̄matan san, m̄tumakuv dan nalo.* Ale gagai m̄tub̄on mai atenan tole m̄hat dan n̄matan h̄n gidato datʋiʋan h̄n naʋit siGot. ⁵ Naʋoruan dattokade a m̄o evi naʋoruan h̄n n̄saan. N̄boŋ naʋoruan enan towol h̄n gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datol̄ŋon masuʋ h̄n datʋigole. Nal̄ŋonian galen lotosa loun len nibedato ale natit ʋisi dattogole luʋan h̄n n̄matan. ⁶ Be gagai, gidat dattob̄on mai aKristo len n̄matan san, datumakuv dan nalo tobaŋis gat gidato. Imaienan datsahusur naʋisal ta m̄o, datsagol husur na-tos-gati-an h̄n nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naʋisal veveu, datugol husur nal̄ŋonian siGot.

Nalo mai n̄saan

⁷ Datek̄mabe beti? Nalo isa a? Sadatek̄maienan! Nalo taʋuer, asike n̄tal̄boi s̄hot n̄saan sagw gail. N̄sal̄boii ke nal̄ŋonian len n̄logw tovi n̄saan v̄bar nalo toke, “Sa-n̄loŋ tev̄noh natideh.”* ⁸ Be ehum n̄saan tolav nalo enan, ale igol n̄logw epul h̄n nal̄ŋonian tiltile gail. Husur nalo taʋuer, n̄saan asike t̄kad n̄daŋan tomaienana. ⁹ A m̄o, len n̄mauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be n̄boŋ notos̄s̄loŋ h̄n nakelean todaŋ toke, “Sa-n̄loŋ tev̄noh natideh,” numadh̄al̄boii ke nugol n̄saan, n̄saan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len n̄saan nukad n̄matan husur n̄saan ep̄ep̄ehun ginau dan aGot. Imaienan, nunau s̄hoti ke nakelean enan todaŋ topat h̄n ʋilav n̄mauran mai ginau, ilav n̄matan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaŋ n̄saan isaʋ naʋisal h̄n toḡras ginau. Ale len nakelean enan todaŋ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaŋ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! S̄maienan! Evi n̄saan togole. Len nalo tovoi n̄saan ilav n̄matan ḡm h̄n ginau, ep̄ep̄ehun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol n̄saan len n̄logw iʋarʋar, ale nol̄boii ke n̄saan isa batbat.

N̄ʋalan len nalo

* **7:4:** Len naut egai ehum dattovi p̄haʋut ale n̄haʋut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo. * **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21 * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad naboruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan.

¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləyon nəbigole, nəsagole.

Be nugol nəsa notomətahun bun nəbigole. ¹⁶ Be nəsa notogole bevi nəsa

notomətahun nəbigole, nudañ ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol

naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii

ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh

len naboruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi.

¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəbigol nəsaan, be enan evi

nəsa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəbigol nəsa notomətahun nəbigole, namilen

ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusab natesua tomaiegai tabtab ke: nəboŋ notoləyon nəbigol

navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas

bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədañan‡ tile am len ginau tobal mai nalo

nənauan sagw toləyon. Ale nədañan enan igol nəsaan topat len ginau, ibanŋis

gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhaṽuran eḅuer! Ase tilav kuv ginau

dan nawolan hən nibegw egai tosəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot

səbon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaienan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len naboruan sagw

hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh mōs alat lotovi seKristo,

aYesu. ² Bathut nədañan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv

dan nədañan hən nəsaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas ḅilav kuv gidato dan

nəsaan, husur len nədañan sidat səbodato, datsaləboi datbigol husur nalo.

Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulumān matmat

san hən ḅegəm vi vanuan. Ikad niben mai naboruan sumān gidat dattovi

vanuan nəsaan gail. Ale aGot eriŋ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan

hən natutumavan mōs nəsaan sadit gail. Igol nədañan hən nəsaan inoŋ.

⁴ AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor

ləḅisarpoh len gidato māu, hən datbeləboi datbigol piŋ naṽide tonor nalo

tokele. Gidat datsahusur naləyonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur

naləyonian seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur naboruan nəsaan salito, lunau

tabtab hən nəsa naboruan nəsaan toləyon. Avil alat lotogol husur aNunun

aGot, lunau tabtab hən nəsa aNunun aGot toləyon. ⁶ Husur nəboŋ naboruan

nəsaan towol hən nənauan, naṽite evi nəmatan. Be nəboŋ aNunun aGot towol

hən nənauan, naṽite evi nəmauran mai natəmat. ⁷ Bathut nəboŋ naboruan

nəsaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur

nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edədas ḅigol husuri. ⁸ Husur enan, alat

lotogol husur naboruan nəsaan salito ləsaləboi ləbigol aGot ḅehəhaṽur.

⁹ Be gamito, mətsagol husur naboruan nəsaan, mətugol husur aNunun aGot

husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike ḅikad

aNunun aKristo lan, gai savi seKristo. ¹⁰ Be aKristo ḅitoh len gamito, naut

kəmas nibemito dereh limat sil nəsaan, aNunun aGot evi nəmauran veveu mōs

† **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun beḅur kotovi, namilen ke eləyon ḅigol husuri.

‡ **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədañan. * **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədañan hən nəsaan mai nəmatan.

gamito husur nanoran, navoivoian mættokade mai aGot.† ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole mæhat dan nēmatan b̄itoh len gamito, namilen ke, naut kēmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nēlomitō, atenan togol aKris̄to tole mæhat dan nēmatan dereh tilav nēmauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadēlomian, datimasgol nēsa aGot tolēḡoni. Sa-datehusur nalēḡonian hēn naḡoruan nēsaan sidato. ¹³ Husur mæt̄behusur nalēḡonian hēn naḡoruan nēsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mæt̄bigol naḡide samit tosa gail lēb̄imat ebun, dereh mitikad nēmauran. ¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hēn galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵ Husur aGot sēlav aNunun mai gamito hēn mæt̄bevi slev hēn namētahwan hēn namētahwan b̄iwol hēn gamit tētas am. Aoa! Ilavi hēn mæt̄begēm vi natun san gail. Ale gagai datukai van hēni ke, “Appa, Tata.”‡ ¹⁶ Naḡonan hēn aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. ¹⁷ Ale dat̄bevi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut hēni mōs anatun gail suḡian aKris̄to tokade. Imaienan, dat̄bihan katēḡol mai aKris̄to len na-lēḡon-isa-vēsa-an san, dereh datikatēḡol maii len nēyalyalan san.*

Nēyalyalan ta tahw

¹⁸ Len nabunusian sagw, dat̄benēnoḡ hēn na-lēḡon-isa-vēsa-an dattokade gagai mai namēnas hēn nēyalyalan aGot b̄evēhoti mai gidato balai, na-lēḡon-isa-vēsa-an savi natideh. ¹⁹ Len nasigariran, natit p̄isi aGot togole, nēmav, nētan mai nētas mai natit p̄isi lotosuh lan, natgalen p̄isi losuh vir aGot b̄evēhot anatun gail lēb̄ip̄arḡar. ²⁰ Husur natgalen losuh kēmas, lēsalekis hēn lotomaienan be aGot igol lumaienan.§ Igole len nē-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail p̄isi limakuv dan nēbaḡisian hēn nēmatan mai namōman mai naḡoan, hēn lēb̄ikad nēmakuvan toyalyal anatun aGot gail lotokade. ²² Husur datolēboii ke natit p̄isi aGot togole lokilob vēbar damēḡai, lois ḡonḡon len napēḡasan, hum napēhaḡut topasus. ²³ Savi natenan ḡai, be gidat am datokilob naut kēmas dattokad aNunun aGot hum naḡit nametēkav hēn natit p̄isi aGot b̄eviol hēni mai gidat balai. Datoigarir, datutoh vir nēboḡ aGot b̄igol dat̄bevi anatun san gail, nēboḡ b̄igol nibedat lēb̄imakuv dan natit p̄isi tosa hēn lēbegēm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nē-vatvat-viri-an enan nēboḡ aGot tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Be dat̄bikad nēsa dat̄bivatvat viri, savi nē-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nēsa tokade tia? ²⁵ Be dat̄bivatvat vir nēsa datsēkade sal, len nē-daḡ-ḡuri-an datutoh mēdau viri.

²⁶ Len naḡide tomaienan, aNunun aGot evi tarhēt sidato husur datsēdaḡ. Husur datsalēboi nēsa tonor hēn dat̄bisor tuḡ mōsi. Be len nakiloban nasoruan todēdas b̄ikel namilen, aNunun aGot isor tuḡ sidato. ²⁷ Ale aGot tokēta kitev nēsa topat len nēlodato, gai elēboi nēnauan seNunun, bathut aNunun isor sinēvanuan siGot gail mai aGot, tonor hēn nalēḡonian siGot.

²⁸ Ale datolēboii ke len natit p̄isi tovisi hēn galito, aGot eum mōs navoian silat gai tolēmas bun galito, gai tokis galito tonor hēn nē-nau-utaut-an san.**

²⁹ Husur sutuai tia aGot elēboi alat lēbevi esan gail. Len nēnauan san erinḡi ke

† **8:10:** Len naut egai namilen sēmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nēsa topat tuḡat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nēmauran husur aGot erinḡi ke mētunor len nēhon.

‡ **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13

§ **8:20:** Nēboḡ aGot togol navile a pan, igol natit p̄isi hēn lēb̄igol nēsa tolēḡoni, hēn lēb̄ikad naḡite. Be nēboḡ aAtam togol nēsaan, aGot igol natgalenan asike luḡan am hum ta mō, ale losuh kēmas maienan.

* **8:23:** 2Kor 5.2-4 ** **8:28:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datolēboii ke natit p̄isi loum ḡonḡon hēn navoian mōs alat lotolēmas bun aGot.

legəm sumān aNatun, hən ke aYesu bevi hai a mō tokad aʋan mai aʋavinen tosoḅur. ³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legəm sumān aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, erinji ke lunor len nəhon. Ale alat gai toriŋi ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləbiyalal maii.

Na-ləmas-masuḅ-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienan, datekəməbe am? AGot bitah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bevin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol həni hən bimāt mōs gadit pisi. Imagenan, husur toviol hən aNatun mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit pisi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nəhon! ³⁴ Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot mōs gidato. Evi aKristo tomat mōs gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenan, ase eləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo enan? Naut kəmas avan ideh bigol nasənahən len gidato, naut kəmas nəmauran sidat bidan, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmədās tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian beḅuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadaŋ hən bipat len nəmatan, naut kəmas nəbu nəbalan bigol datbimat, səkad natideh toləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito

pəpadaŋ tipat len nəmatan tabtab

mōs gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKristo toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen pisi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aŋel mai natəmat arodədasi, nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ beğəmai arodədasi, nədaŋan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit pisi tosuḅ toləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKristo aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKristo nukel nakitinan, nəsalibon. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləŋon isa masuḅ be sasib. Nəlogw itanjis nəbathudud sagw, nəJu lotomətahun aKristo. ³ Nohəhaḅur hən aKristo tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətarin nəlolit len aKristo. ⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalalan san. Ikel nakel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idam hən lotolotu həni. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaŋan san tosehor natit pisi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sadatekəmaianan! Husur len nəpasusan seIsrael pisi, isoḅur ləsavı alat a Israel

* **8:36:** Psa 44.22 * **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1

kitin. Ləsavi vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aApraham ke, “Len aIsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”* ⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aApraham ləsavi anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san ηai, galit lovi anatun aApraham kitin.* ⁹ Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboη han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatun ulumān.”*

¹⁰ Savi natenan ηai. Anatun aRepekah gəlaru artovi məlav arukad atəmalaru esua ηai, tovi aIsak, atəmanamit ta sutuai. ¹¹⁻¹² Be nəboη naməlav arsavisi sal, arsagol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a mō dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaienan hən bimasil ke nəboη tolekis hən nəvanuan, salekis hən bathut nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ηai mōs nəsa toləηoni.* ¹³ Hum natosian siGot toke, “Noləmas bun aJakop

be nomətahun aEsau.”*

¹⁴ Datekəməbe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan! ¹⁵ Husur aGot ikel mai aMoses ke,

“Dereh nilolosa hən avan ideh nəbilolosa hən.

Dereh ginaw nəlogw titanjis avan ideh nəlogw bitanji.”*

¹⁶ Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləηoni, savi husur lotoum todaη mōsi, ipat len nalolosaan siGot. ¹⁷ Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəbēvi kiη hən nədaηan sagw biṣarṣar, naut kəmas nəkadum tohaihai, hən nəvanuan ləbikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”* ¹⁸ Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləηon bilolosa hən. Ale nəkadun avan ideh aGot toləηon bihaihai, aGot igol ihaihai.

¹⁹ Hum ma gəbēus ginaw ke, “AGot bigol nəkadun nəvanuan bihaihai, limas-magenan. Na imabe aGot toke lugol nəsaan?” ²⁰ Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəbisor tas aGot! Nau nategai. Nəblikoro saus nəvanuan toum hən hən nətan bulau ke, “Imab gotoum hən ginaw hən nəbimagegai?”* ²¹ Nəvanuan toum hən nəblikoro len nətan bulau, nəboη tolav nakobhutan bulau sua, eləboi beum hən nəblikoro sua hən topəhas mai nəbiliwai sual am hən bəriη nəpahsago lan. Ipat len gai.*

²² Ale aGot eləboi bigol bimaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot bigol nəlol paηpaη mai nədaηan san biṣarṣar, len nə-daη-buri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaηpaη, alat gai toutaut hən galit mōs ləbimasig, nəpanismen ipat vir galito. ²³ Igol tomaienan hən natibauan hən nəyalyalan san biṣarṣar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia mōs ləbiḃon maii len nəyalyalan san. ²⁴ Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju. ²⁵ Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*

²⁶ “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

* **9:7:** Gen 21.12 * **9:8:** Kal 4.22-23 * **9:9:** Gen 18.10, 14. Len naləbulat Natubatan, nəboη aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboη enan len nasihau togəmai. * **9:11-12:** Gen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3 * **9:15:** Exo 33.19 * **9:17:** Exo 9.16 * **9:20:** Isa 29.16, 45.9 * **9:21:** Jer 18.6 * **9:25:** Hos 2.23

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən
 ‘anatan aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*

27 Avil alsaiah ikai mōs alat a Israel ke,
 “Naut kəmas alat a Israel lusobur
 hum nabion bitas,
 evis ŋai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

28 Bathut, husur nə-sab-səhoti-an san len nakotan,
 Nasub aGot dereh tetutut hən bipansem p̄is alat navile a pan.”*

29 Ehum alsaiah tokele a mō tia ke,
 “AMasta hən navəshəsoltia hən nəmav
 asike tariŋ nəpasusan sidat galevis tasuh,
 dattasum̄an naut a Sotom,
 dattasum̄an naut a Komorrahan
 artomasig p̄isi.”*

Israel ipar dəlomian

30 Beti datekəməbe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaŋ hən ləbikad
 nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. 31 Avil alat a Israel
 lotoum todaŋ hən ləbigol husur nalo hən ləbinor, ləbikad navoivoian mai
 aGot, lodədasi. 32 Lodədasi husur nəsa? Husur ləsariŋ nəlolit len aGot, loriŋ gat
 nəlolito len nəsa lotogole. Lupes habetw len “nəvat hən na-pes-habetw-an.”

33 Hum natosian siGot toke,
 “Məteris! Len naut a Sion noriŋ nəvat
 togol nəvanuan lotopes habetw,
 nabiltivat enan togol nəvanuan lototeh,
 ale alat lotoriŋ nəlon lan
 asike loləŋon isa sil lotoriŋ nəlolit lan.”†

10

1 Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləŋon masuṽ hən aGot bilav kuv
 alat seIsrael dan nəsaan salito, ale nusor tuṽ mōs natenan vi təban aGot.
 2 Ginau noləboi nəbikel koti ke, ludaŋ len na-lotu-hən-aGot-an, be naṽisal
 lotohusuri savi len naləboian kitin. 3 Lotətan hən naṽisal aGot togole hən
 ləbikad navoivoian maii, ale ludas p̄isal salito. Bathut natenan lomətahun
 naṽisal siGot, lotəgau gat naṽisal hən na-gol-husur-nalo-an. 4 Be aKristo
 igol nalo inoŋ.* Imaienan nəvanuan p̄isi lotoriŋ nəlolit len aKristo, lukad
 navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol həni evi sinəvanuan p̄isi

5 AMoses itos husur naṽisal hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan binor
 len nəhon aGot, ike, “Nəvanuan togol p̄is nəsa nalo tokele, dereh tikad
 nəmauran.”* 6 Be naṽisal hən nadəlomian hən nəvanuan binor len nəhon aGot
 imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nələm̄ ke, ‘ase tevi məhat
 vi lan nəmav?’ ”† (hən bəsəhar aKristo vi pan hən bevi tarhət sam̄). 7 Ikele
 am ke, “Sagikele len nələm̄ ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’ ” (hən
 bigol aKristo bile məhat dan nəmatan). 8 Be savi hən gəbimasgol natgalenan.
 Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len
 nabuŋom̄, ipat len nələm̄.” Enan boh nasoruan hən nadəlomian namttokel
 uri. 9 Nasoruan imaiegai ke: Gəbikel koti len nabuŋom̄ ke, aYesu evi Masta,

* 9:26: Hos 1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9; Gen 19.23-28 † 9:33: Isa 8.14, 28.16.
 Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo. * 10:4: Namilen ke aKristo evurvur nəsa nalo topat
 mōsi. * 10:5: Lev 18.5 † 10:6: Hən naves 6-8, Deu 30.12-14

mai gæbedelomi len nêlom̃ ke, aGot igol aYesu ile mæhat dan nêmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nêsaan sam̃. ¹⁰Husur len nadêlomian enan dattokade len nêlodato, aGot erinj ke datunor len nêhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nêsaan sidato. ¹¹Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh torinj nêlon lan asike eləŋon isa sil torinj nêlon lan.”* ¹²Nasuruan enan ipat m̃os nêvanuan p̃isi, naut kemas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit p̃isi, ale ivoi masuŋ hən galit p̃isi lotousi hən b̃evi tarhət salito. ¹³Husur natosian siGot ike, “Nêvanuan p̃isi lotous Nasuŋ aGot hən b̃evi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nêpanismen hən nêsaan salito.”*

¹⁴Be asike ləb̃ikad nadêlomian len aGot, leus mab hən bilav kuv galit dan nêpanismen? Ale asike ləb̃esəsəlon hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadêlomian lan mabe? Ale asike avan ideh b̃ikel ur aGot, lesəsəlon hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵Ale asike aGot b̃esəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuŋ nêboŋ nêvanuan togəm hən b̃ikel na-kel-uri-an tovoi!”* ¹⁶Be savi nêvanuan p̃isi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuŋ aGot, nêvanuan evis ŋai lodêlom na-kel-uri-an sinamito!”* ¹⁷Imagenan, nasəsəlonjan evi nêkadun nadêlomian, ale nêvanuan gail loləboi ləb̃esəsəlon ŋai nêboŋ avan ideh b̃ikel na-kel-uri-an husur aKristo.

¹⁸Be nous nategai, losəsəlon m̃au a? Evoi! Losəsəlon boh! Hum natosian siGot toke,

“Nadololito ibar
naut p̃isi len navile a pan,
nasuruan salito ibar
navile a pan kavkav.”*

¹⁹Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsələboi səhoti a? Evoi! Loləboiii! Husur a m̃o len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,

“Len navoian sagw
van hən naluŋoh naut tiltile gail,
dereh nigol mititaŋulol bulos galito;
len navoian sagw
van hən naluŋoh hən nêvanuan lototətan
dereh nigol nêlomit tipaŋpaŋ.”*

²⁰Ale aIsaiah ikad na-il-ŋuri-an, isor siGot, ike,
“Alat ləsəlon ginou lusaŋ ginou,

novisi hən alat ləsəlon kitev ginou.”*

²¹Be isor husur alat a Israel ke,
“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nêmariboŋ kavkav
nosəsah hən navəlagw gəlaru
van hən nêvanuan ləsəlon husur nəsə notokele,
nêkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

¹Ale nous nateg beti, aGot emətahun nêvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginou novi auleIsrael sua. Ginou sua len nahəmar aPenjamin len nêpasusan siApraham.* ²Aoa. AGot samətahun nêvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsə natosian siGot tokele husur aElijah nêboŋ

* **10:11:** Isa 28.16 * **10:13:** Jol 2.32 * **10:15:** Isa 52.7 * **10:16:** Isa 53.1 * **10:18:** Psa 19.4
* **10:19:** Deu 32.21 * **10:20:** Isa 65.1 * **10:21:** Isa 65.2 * **11:1:** Flp 3.5 * **11:2:** Psa 94.14

tokoblen mai aGot sil alat a Israel. ³ Ike, “Nasub aGot, lugol ahai kelkel ur sam̄ gail lumat. Lulaṣuṣul n̄emel tutumavan sam̄ gail lumasirsir. Ginau s̄obogw ṅai nutoh, ale gagai ludon̄ ginau h̄en l̄eb̄igol n̄eb̄imat.”* ⁴ Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau not̄ogau gat alalum̄an sagw lotovi 7,000 l̄esalotu h̄en aPaal tovi got ḡeḡeras, boṅ ideh.”* ⁵ Imaienan len n̄eboṅ ta dam̄ṅai. Len navoian aGot toviol k̄emas h̄eni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis h̄en galito. ⁶ Ale aGot b̄ilekis h̄en galito len navoian gai toviol k̄emas h̄eni, namilen ke salekis h̄en galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis h̄en galit husur n̄esa lotogole, navoian gai toviol k̄emas h̄eni asike tavi na-viol-k̄emas-an, be tavi naṣurṣuran h̄en n̄esa lotogole.

⁷ Ale imabe? Alat a Israel l̄es̄es̄ab̄ n̄esa lotodon̄i, l̄es̄ekad n̄esa lotol̄eṅoni. Galit galevis aGot tolekis h̄en galito, lukade. Be galit ṗisi am n̄ekadulit iṽonṽon.

⁸ Hum natosian siGot toke,
“AGot igol n̄enauan salit ipat bunḅunḅol,
igol nam̄etalit l̄es̄ak̄eta,
n̄edariṅalit l̄es̄as̄es̄olon̄,
van v̄ebar n̄eboṅ dam̄ṅai.”*

⁹ Ale aTevit tovi kiṅ ike,
“N̄ehanian halit len natev teḡam vi hai tata,
nalevlev l̄eb̄ibat lan,
n̄evat h̄en na-pes-h̄abetw-an
mai n̄epanismen salito.

¹⁰ Nam̄etalit tim̄otm̄ot
h̄en asike l̄eb̄ek̄eta,
let̄emadew tabtab
len nam̄elasan h̄en n̄esaan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg h̄eni ke, alat a Israel, lupes h̄abetw h̄en l̄eb̄iteh v̄emasig m̄au a? Aoa! Be bathut n̄esaan salito, aGot igol naṗisal h̄en tolav kuv alat l̄es̄avi Ju dan n̄esaan salito, h̄en alat seIsrael l̄eb̄itaḅulol bulos galito husur lotol̄eṅon n̄e-lav-kuvi-an enan dan n̄esaan. ¹² Len n̄esaan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ h̄en alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ h̄en alat l̄es̄avi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis h̄en galito, n̄eboṅ galit ṗisi l̄eb̄eriṅ n̄elolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul s̄es̄ehov!*

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit m̄etsavi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat l̄es̄avi Ju, nusal suh nauman sagw notogole m̄os gamito. ¹⁴ Nuke nigol n̄ebathudud sagw gail a Israel n̄elolit tev̄enoh n̄esa m̄ettokade, h̄en aGot b̄ilav kuv galit galevis dan n̄esaan salito. ¹⁵ N̄eboṅ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan lol̄eboi l̄eb̄ikad navoivoian maii. Be n̄eboṅ b̄ilav t̄elmam h̄en alat a Israel, timabe? Dereh lehum l̄eb̄ikad n̄emaauran dan n̄emat̄an!

¹⁶ Datinau nab̄eta. N̄evanuan gail l̄eb̄eriṅ nahudhub̄eta hum n̄ehanian met̄ekav ḅevi siGot, namilen ke nab̄eta kavkav evi siGot.† Ale dat̄binau n̄ehai, n̄eharh̄ete ḅevi siGot, namilen ke n̄epash̄ete gail am lovi siGot. ¹⁷ Be n̄ehai oliv aGot tomabule len n̄ehol, tolaḅur n̄epash̄ete galevis dani, lohum alat seIsrael.

* **11:3:** 1Ki 19.10, 14 * **11:4:** 1Ki 19.18 * **11:8:** Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lom̄etahun aGot ale len nam̄etahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale l̄eb̄eriṅ n̄elolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua b̄ivoi masuṽ s̄ehori am. † **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai n̄eboṅ tosor husur nab̄eta, isor husur naṽide aGot tokel mai alat seIsrael ke, n̄eboṅ lotomabul n̄ehol, len n̄ematuan, n̄ehanian met̄ekav evi siGot, mai nab̄eta met̄ekav lotopani evi siGot. Ale nab̄eta met̄ekav ḅevi siGot, namilen ke nab̄eta ṗisi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatum mai am̄ehaib̄en l̄eb̄evi siGot, ale n̄epasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

Ale gamit mætsavi Ju, mætohum nêhai oliv lototov lilihai. AGot esêhud hên gamit mai nêhai tomabule hên mæt̃bigel nêpashêt lotomabur. Ale gagai mætumaur len nêbathuhai oliv enan. Ehum mætukad nêmauran kitin aGot tokel gati mai aApraham mai nêpasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samtîpatpat gamit mêhat husur mæt̃togel nêpashêhai len naut lotomabur lan. Mætovi nêpashêhai ñai. Nêkaduhai sêmaur len gamito, gamit mætumaur len nêkaduhai. ¹⁹ Hum ma gêb̃ike, “Nêpashêhai gail, aGot ilabubur gail hên nêbigel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilabubur galit husur lêsêkad nadêlomian lan, ale gumaur husur gotokad nadêlomian lan. Sagîpatpat gaiug mêhat, be gemêtahw. ²¹ Husur aGot bilabubur nêpashêt gail lototov len nêhai husur lêsêkad nadêlomian lan, asike gêb̃ikad nadêlomian lan, dereh tilabur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nêdanan aGot togole hên nêvanuan. Igol idan hên alat lototeh, be gêberîñ nêlôm̃ tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian hên gaiug. Asike gêb̃imaienan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael lêb̃ipair dan nê-par-dêlomi-an salito, dereh aGot tesuhud hên galit len nêhai. Husur aGot elêboi bêsêhud têlmam hên galito len nêhai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nêpashêt nêhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud hêni len nêhai gai tomabule len nêhol san. Savi nañide kitin hên nêhai hên nêpashêhai sua b̃itov len nêhai tile am. Be nêhai oliv aGot tomabule len nêhol san, alat seIsrael lohûm nêpashête gail. Ale emêdmêdau ñai hên aGot bêsuhud têlmam hên nêpashêt gail len nêhai lototov matmat lan.

Nêlon aGot itañis nêvanuan p̃isi

²⁵ Bathudud nadêlomian, nomêtahun mæt̃betetan hên nakitinan sua to-susuah, be nuke mêtêlêboii hên asike mæt̃bîpatpat gamit mêhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nêkadulit ihaihai, ale dereh tihaihai van vêbar galit p̃isi aGot tolekis hên galit lêsavi Ju, lêberîñ nêlolit lan. ²⁶ Len nañide tomaienana aGot dereh tilav kuv aIsrael p̃isi dan nêsaan salito. Hum natosian siGot toke,

“Atesua bilav kuv nêvanuan san gail,
dereh tegêm len naut aSion,
dereh tipair hên nêpasusan siJakop,
nêlolit tobov hên ginau, aGot,
dan nêsaan salito.

²⁷ Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hên galito
notota gati len nahêsagw, ke,
dereh nitariv kukuv nêsaan salit gail.”*

²⁸ Tarhêt na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomêtahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mætsavi Ju, mætukab hên natenan, mætukad navoian aGot toviol kêmas hêni. Avil aGot elêmas bun galit sal, husur tolekis hên galit lotovi nêpasusan siApraham, aIsak mai aJakop. ²⁹ Husur nêboñ aGot tolekis hên nêvanuan toviol maii, nênauan san sagêgel boñ ideh. ³⁰ A m̃o gamit mætsavi Ju, mêtomêtahun nêsa aGot tolêñoni. Be gagai ilolosa hên gamito, ivoi hên gamito husur alat seIsrael lotomêtahun nêsa tolêñoni. ³¹ Len nañide tomaienana, gagai alat seIsrael lomêtahun nêsa aGot tolêñoni, gol ke, len nañide aGot tololosa hên gamito, dereh tilolosa hên galit têtas am. ³² Husur nêvanuan p̃isi lêsagol husur nêsa aGot tokele, ale ibañis gat galit len nañide enan, hên b̃ilolosa hên galit p̃isi.

Nê-sal-suh-aGot-an

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9

³³ O numañmañ len namitisau mai naləboian siGot artotibau masuŕ, ar-toyalyal habat! Datodədas datbələboi nə-sab̃-səhoti-an mai naŕisal san gail.*

³⁴ Hum natosian siGot toke,
“Ase eləboi nənauan siNasub̃ aGot?

Nasoran sise eləboi b̃evi tarhət san?*

³⁵ Ase ilav natideh mai aGot
tonor hən aGot b̃isar gele?”*

³⁶ Husur aGot igol natit p̃isi, ale len nədañan san natit p̃isi losuh hən ləb̃evi esan. Mitisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan.

12

Naviolan hən natutumavan tomaur

¹ Imagenan, bathudud nadəlomian, husur nəlon aGot totaņis gidato, nonjir gamito ke: Viol hən nibemito mai aGot hum naviolan hən natutumavan tomaur, hən b̃evi esan səbon, hən gai b̃ehəhaŕur masuŕ həni. Enan evi naŕisal kitin hən mət̃ilotu hən aGot. ² Samtigol tətōṽ hən naŕide gail hən navile eg a pan. Be aGot tegəgel hən gamito; tegəgel hən naŕisal hən nənauan samito hən b̃iveveu. Bimaienan, dereh mitinau kiteṽ nəsa aGot toləņoni, mətələboi səhoti, hən mət̃igol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhaŕur həni.*

³ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hən gamit ṽisusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hən nadəlomian aGot tolav mai gamit ṽisusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səbomito. ⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isobur, ale nahudhut ṽisusua ikad nauman san totile. ⁵ Imaienan hən alat lotoriņ nəlolit len aYesu. Gidat dattosobur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat ṽisusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃ikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadəlomian sam̃. ⁷ Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃evi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃epusan, gepusan. ⁸ Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃igol nəvanuan gail ləbələņon b̃ivoi am len nəlolito, gigol leləņon tivoi am len nəlolito. Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃eviol, geviol habat. Gəb̃ikad naviolan hən na-il-a-m̃o-an, len na-il-a-m̃o-an sam̃ geum tivoi. Ale gəb̃ikad naviolan hən nəloñ b̃itaņis nəvanuan gail, gigole len nahəhaŕuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuŕ hən gamit gabag hum mət̃tovi alatmiŕan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mət̃am̃ hum aNunun aGot toŕuṽ vivi məhat len nəloñ. ¹² Bathut nəvatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhaŕur. Nəboņ na-ləņon-isa-vəsa-an b̃ibar gaiug, gidaņ buri len na-toh-mədau-an sam̃. Gidaņ len na-sor-tuŕ-an. ¹³ Nəboņ nəvanuan siGot ləb̃em̃idol, gevi tarhət salito. Gehəhaŕur hən namet̃bos gail ləb̃eb̃is lohoim sam̃.

¹⁴ Geus aGot hən b̃ivoi hən alat lotomədas gaiug gol gotoləņon tosa vəsa. Geusi hən b̃ivoi hən galito, sageusi hən b̃emədas galito.* ¹⁵ Gehəhaŕur mai alat lotohəhaŕur. Geləņon tisa, gitaņ mai alat lotoləņon tosa, lototaņ. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum mət̃toŕitoŕ ŋai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam̃,

* **11:33:** Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6 * **11:34:** Isa 40.13 * **11:35:** Job 41.11 * **12:2:** 1Pit 1.14

* **12:8:** Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luk 6.28

be gehəhaʋur hən gəb̃itah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam̃ səb̃om̃ saginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəb̃igole, gol husur naʋisal nəvanuan ʋisi lotoləboi ləb̃ekəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gəb̃eləboi gəb̃igole, gikad natəmat mai nəvanuan ʋisi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit ʋisi, samtigol nasisilan. Riŋi hən nəlol paŋpaŋ tonor siGot b̃igole. Bathut len natosian, Nasuḅ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̃ b̃imalkəkat, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hən b̃emuni. Nəboŋ gəb̃igol natenan, nahurun dereh tisa masuḅ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

13

Riŋ gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan ʋisi leriŋ galit səb̃olito len navəlan nəgavmen lotoil a m̃o. Husur nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an ideh topat, aGot idam̃ həni. Ale alat lotoil a m̃o, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomətəhun alat lotoil a m̃o, emətəhun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hən gai gabag. ³ Husur alat lotoil a m̃o ləsagol namətəhwan len alat lotogol tonor be len alat ləsagol sanor. Gəb̃eləŋon ke asike gəb̃emətəhw len nabiltivanuan hən nəgavmen, gigol nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nəvanuan nauman siGot m̃os navoian b̃ivan hən gaiug. Be gəb̃igol b̃isa, gemətəhw! Husur ikad nədaŋan hən b̃ipansəm gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hən b̃ipansəm alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, geriŋ gaiug gabag len navəlan nəgavmen hən asike gəb̃ipanis. Ale natsual am, gole hən nəloḃm̃ b̃imasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, gevur nətaks sam̃. Husur alat lotoil a m̃o, loum siGot nəboŋ lotogol tabtab hən nauman salito len nəgavmen. ⁷ Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hən gəb̃ilavi. Bevi nətaks o nəlaisens, ʋur nətaks, ʋur nəlaisens. Binor hən gəb̃eriŋ avan ideh a məhat len nənauan sam̃, riŋi a məhat. Binor hən gəb̃eputsani len nənauan sam̃, putsani.*

Məteləmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gəb̃eləmas bun nəvanuan, gugol ʋis nəsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian toḅur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sa-nəloḃm̃ tevənvənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur ʋis gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sum̃an gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an sagol səsa hən avan ideh. Imagenan, na-ləmas-buni-an igol ʋis nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mətoləboi namityal ipair ʋisi tia. Evi namityal hən mətb̃ilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo b̃ilav kuv gidato dan navile eg a paŋ tosa egəm pəpadaŋ səhor ta m̃o, nəboŋ dattomadhakad nadəlomian lan. ¹² Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ b̃evisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol

* **12:16:** Isa 5.21; Pro 3.7 * **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22 * **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̃ o naləŋonian sam̃ ŋai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18

len gidato nahurabat nəbalan hən namial. ¹³ Len nəmauran sidato datitoh len naṽide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totaṽtaṽor len nabitihanan mai natərogan, sadatərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol naṽide tosa totaṽtaṽor hum nalipah, sadateṽitṽituh, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah. ¹⁴ Mitilav kot naḅoruan siMasta sidato, aYesu Kristo sumān tovi nahurabat dattosuni, hən gai ḅiwol hən nəmauran sidato. Samtinau naṽisal ideh hən mətḅigol nəsa naḅoruan nəsaan samito ḅeləḅoni.

14

Alat, nadəlomian salit sədaḅ

¹ Nəvanuan gail nadəlomian salit sədaḅ, mətəhəhaṽur hən ləḅitah mai gamito. Samteṽitṽituh mai galit husur nənauan salit səḅolito.* ² Nəvanuan, len nadəlomian san, eləboi ḅihan natideh, be togon nadəlomian san sədaḅ, ihan nəhanian totov len tan ḅai. ³ Nəvanuan tohan natit ṽisi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit ṽisi gai satisaḅ səhoti ke togon tohan natit ṽisi timaspanis, husur aGot ehəhaṽur hən atenan totah mai. ⁴ Gaiug ase hən gəḅisaḅ səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ḅai, ale ipat len amasta ḅai hən ḅikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasuḅ eləboi ḅevi tarhət san hən ḅigole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboḅ sua ivoi səhor nəmariboḅ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loṽitṽitov ḅai. Ipat len gamit ṽisusua hən mətḅinau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmariboḅ sua tovoi buni, igole hən ḅeputsan Nasuḅ. Ale gai tohan naməḅod, ihani mōs Nasuḅ, husur esipa vi təban aGot həni, beti ihani. Ale gai səhan naməḅod, igole hən ḅeputsan Nasuḅ, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səḅon ḅai, gidat ideh səmat mōs gai səḅon ḅai. ⁸ Datḅitoh, datḅikad nəmauran, datukade hən datḅeputsan Nasuḅ. Datḅimat, datumat hən datḅeputsan Nasuḅ. Imagenan, datḅitoh o datḅimat, datovi siNasuḅ. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlmam hən ḅevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməḅod, imabe gotosaḅ səhoti ke awawa samḅ len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməḅod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi ut kəmas? Husur gidat ṽisi dereh dateil len nəhon aGot hən ḅepəpehun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasuḅ aGot ike,

“Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan ṽisi dereh letəḅedur bathuriegw;

nabuḅon nəvanuan ṽisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaienan gidat ṽisi dereh dateil len nəhon aGot hən datḅikel ur nakitinan husur natit ṽisi gidat səḅodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisaḅ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən ḅigol awawa len nadəlomian ḅipes haḅetw hən ḅiteh len nəsaan. ¹⁴ Len naḅonan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian ṽisi ivoi. Avan ideh ḅihani asike igol eḅiḅiḅiḅal len nabunusian siGot. Be avan ideh ḅinau ke nəhanian sua toḅiḅiḅiḅal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḅiḅiḅiḅal. ¹⁵ Awawa len nadəlomian ḅeləḅon ḅisa husur nəsa gotohani, len nəmauran samḅ gəsahusur naṽisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəḅihani sagemədas awawa samḅ, aYesu tomat

* **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33 * **14:5:** Kal 4.10; Kol 2.16 * **14:11:** Isa 45.23

mōsi. ¹⁶ Natsua ðivoi len nabunusian sam̄, be ðemēdas nadəlomian siwawa sam̄, sagigole. Gəbimaienan avan ideh edēdas ðisor ðisa hən naʋide sidato. ¹⁷ Husur natohan pipihabəlan aGot səpat len nəsa datb̄ihani o datb̄emuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəb̄eum seKristo magenan, dereh aGot tehəhaʋur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəmat mai natit gail lotogol gidat gabag datb̄idaŋ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemēdas nauman siGot sil nəhanian ŋai. Nəhanian p̄isi iveveu, be gəb̄ihan natideh ðigol awawa len nadəlomian ðipes habetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike gəb̄ihan naməŋod o gəb̄emun nəwain o gəb̄igol natideh ðigol awawa sam̄ len nadəlomian ðiteh len nəsaan. ²² Ale nəsa gotodəlomi husur natgalenan, təgau gati len gaiug mai aGot səb̄oməru. AGot ehəhaʋur hən alat lotogol nəsa lotoləboi tonor len nəlolit tomasil. ²³ Gəb̄ikad nə-lon-uri-an, be gəb̄ihan natsua gəsənauləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur nəsa gotogole sahusur nəsa gotodəlomi. Gəb̄igol natideh gotodəlomi ke sanor, gugol nəsaan.

15

Nau nəvanuan tile

¹ Gidat dattodaŋ len nadəlomian, len nə-daŋ-ðuri-an datimasbulatut dan natideh ðigol galit ləsədaŋ len nadəlomian ləb̄igol nəsaan. Sadatehusur naʋide togol gidat səbodot ŋai datohəhaʋur. ² Gidat ʋisusua datimashusur naʋide togol nəvanuan tile ðehəhaʋur lan, hən ðevi tarhət san, hən nadəlomian san ðidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naʋide gai səb̄on tohəhaʋur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədasi-an silat lotokele hən ləb̄emēdas gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit p̄isi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naʋusanan mōs gidato hən datb̄ikad nə-vatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ðuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ðuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad naʋonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən mət̄besua len nənauan mai nakelean, hən mət̄bisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaʋur hən totah mai gamito, mət̄ehəhaʋur hən mət̄bitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seJu gail hən ðimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai, aKristo egəm hən ðigol na-kel-gati-an galenan ləb̄isarpoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləb̄isal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,
“Imaienan dereh nisal suh gaiug

len naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəbe gail

hən nəb̄eputsan nahəsam̄.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit mət̄tovi naluʋoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

* **15:3:** Psa 69.9 * **15:9:** 2Sam 22.50; Psa 18.49

mətehəhəvur ðonðon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,
 “Gamit məttovi naluṽoh
 hən nəvanuan naut tiltile gail,
 mitisal suh Nasuḅ aGot.
 Nəvanuan gail p̄isi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,
 “Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,
 dereh tile məhat
 hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail
 ləḅitoh pipihəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman p̄isi mai natəmat husur məttoṛiṅ nəlomit lan. Hən ke, len nədaṅan seNunun aGot, dereh mətepul səsəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul m̄os alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətopul hən navoian m̄os nəvanuan, mətopul hən naləboian p̄isi ale mətoləboi mətḅeṽusan gamit gabag. ¹⁵ Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəḅeliv nənauan samit təlmam hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶ novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu m̄os alat ləsavi Ju. Nosumian ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləḅegəm vi naviolan hən natutumavan aGot ḅehəhəvur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səḅon ṅai. ¹⁷ Imaienan, len nauman p̄isi sagw m̄os aGot, noṽiv husur evi aKristo aYesu ṅai togole. ¹⁸ Asike nusor husur natideh am, be nukel nəsa ṅai aKristo togole nəḅoṅ notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKristo esəhar alat ləsavi Ju hən ləḅigol husur nəsa aGot tokele. ¹⁹ Loriṅ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaṅmaṅ lan, namerikel gail notogole len nədaṅan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel p̄is na-kel-uri-an tovoi seKristo, tuḅat len naut a Jerusalem van van van vəbar naut a Ilirikum. ²⁰ Nəḅoṅ nototuḅat len nauman egai van vəbar daməṅai, noləṅon masuṽ hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsaləboi aKristo lan ḅoṅ ideh. Nəsaləṅon nəḅikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* ²¹ Be hum natosian siGot tokele husur aKristo, ike,

“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,
 dereh lerisi,
 ale alat ləsasəsəloṅ,
 dereh leləboii.”*

²² Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəḅegəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

²³ Be gagai nunoṅ len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosoḅur lotovan, noləṅon masuṽ həni sal ke negəm ris gamito. ²⁴ Nunau utaut hən nəḅevi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəḅoṅ nəḅitoh kəkereh ḅinoṅ len nahəhəvuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len naḅisal van. ²⁵ Be nevi Jerusalem bai hən nəḅevi tarhət silat

* **15:10:** Deu 32.43 * **15:11:** Psa 117.1 * **15:12:** Isa 11.10 * **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike, nəsaləṅon nəḅeum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15 * **15:22:** Rom 1.13

lotovi siGot ei. ²⁶ Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhaʋur hən lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. ²⁷ Lohəhaʋur hən lotomaienan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləbihan katəpol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hən ləbevi tarhət salito len natit lotokade.† ²⁸ Na nəboŋ nəbitariv nəvat egai mai galito, nəboŋ nəbigol nauman eg binoŋ, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. ²⁹ Noləboii ke nəboŋ nəbibar naut samito, aKristo dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

³⁰ Bathudud nadəlomian, husur dattoriŋ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kristo, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idaŋ ke, mitiḃon mai ginau len nəbalan sagw len na-sor-tuḃ-an samito mōs ginau van hən aGot. ³¹ Mitisor tuḃ hən aGot ḃilav kuv ginau dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləbigol husur nəsa aGot tokele. Sor tuḃ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləbehəhaʋur hən nəvat nəḃilav mai galito. ³² Beti, aGot ḃeləŋoni, dereh nəgəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw ḃimaur təlmam len natohan sagw mai gamito. ³³ Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur napəhaʋut sua tovoi ḃegəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aḃavinenamito len nadəlomian, nahəsən aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* ² Nəboŋ ḃegəm hən gamito, len nahəsən Nasuḃ, len naḃide tonor hən alat siGot, mətəhəhaʋur həni hum tovi pəhaʋut siNasuḃ. Bəmīdol len natideh, nuke mətəvi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḃur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKristo, aYesu.* ⁴ Aroriŋ gəlar gabag pəpadaŋ hən nəmatan mōs nəmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotoḃonḃon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia toriŋ nəlon len aKristo.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru surman ginau, artotoh len naim bəbaŋis mai ginau.‡ Arovi ḃiltivanuan len ahai pispisul gail ale aroriŋ nəlolaru len aKristo a mō, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notoləmas buni len Nasuḃ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKristo mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKristo. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju surman ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

† **15:27:** Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4 * **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaŋ hən nabiltivile a Korint. † **16:3:** Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am.

* **16:3:** Uman 18.2 ‡ **16:7:** Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhaʋut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhaʋut eru artoum todaŋ siNasuḅ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaŋ siNasuḅ.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasuḅ tolekis həni hən ḅevi esan səḅon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosumian tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadəlomian lotoḅonḅon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aʋavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan p̄isi siGot lotoḅonḅon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot mətəsuḿ nətarhomit gabag hən mətḅikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̄isi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, nous idaŋ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpəhw, naḅusanan salit togol nəvanuan ḅiteh dan nadəlomian, naḅusanan salit gail ləsanor hən naḅusanan məttoke a ḿo; mətələgəu hən asike ləḅemədas gamito. Mətəbulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan ləsagol nauman seKristo, be loum ḿos nabəhaʋulit ŋai. Len na-sor-malumlunian mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəlon nəvanuan ləsənu nagəgərasan.*

¹⁹ Nəvanuan p̄isi losəsəloŋ tia hən na-kel-uri-an ke məttoŋol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhaʋur masuḅ. Be nuke mitikad namitisau hən na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanən hən nəsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəḿat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginəu ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju sumian ginəu, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginəu, aTertius nototos naləḅulat napisulan egai siPol, ginəu notovi nəvanuan siNasuḅ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginəu aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luḅonḅon len naim san. AErastus totəgəu nəvat hən nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləḅoi ḅigol mətḅidaŋ am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəḅar nəḅoŋ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəḅoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəḅoti. Ikele mai naluvoh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḅerij nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot səḅon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan!

* **16:13:** Mak 15.21 * **16:18:** Flp 3.19 * **16:21:** Uman 16.1-3 § **16:23-24:** Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi. Ganan.

1 Korint

Naloʔulat napolisulan na-v^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloʔulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsā?

APol itosi hən ʔevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloʔulat napolisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboŋ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboŋ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaʔolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eʔusan husur aYesu. Nəboŋ aPol toriŋ naut ideh, isor tuʔ mōs alat siYesu ei, ale itos naloʔulat napolisulan van hən galito hən ləʔinau gat naʔusanan san ale hən aPol ʔigol ləʔikad nədaŋan hən ləʔeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəbonan lotokade sumʔan alat siYesu. Naloʔulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu lovitvituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10–4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naʔide aGot toləmasi len naʔide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsā inor len naʔide hən naitian mai nəmauran naitian toʔuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməʔod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1–11.1)

8) Naʔide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2–14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaaur len nəboŋ ta tahw balai o teʔuer? Bimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipsisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən ʔeviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləʔeris alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudəlaʔian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloʔulat napolisulan egai. Len naləŋonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aʔadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

² Nutos naloʔulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətʔevi esan səʔon.* Len aKristo aYesu mətovi vanuan siGot

* 1:1: Uman 18.17 * 1:2: Uman 18.1

səbon, gamit mai nəvanuan p̄isi len naut p̄isi lotoriŋ nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan

⁴ Akis nosipa vi təban aGot hən gamito. Nosipa vi təban hən navoian san gai toviol kəmas həni mai gamito len aKristo aYesu. ⁵ Len aKristo, len naḅisal p̄isi, aGot igol mətōpul hən naviolan san gail, nasoruan p̄isi mai naləboian p̄isi. ⁶ Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kristo namttokel mai gamito, iḅarḅar. ⁷ Imaienan, nəboŋ mətōtoḅ vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo (nəboŋ mətōlōŋon masuḅ hən natəlmaman san), mətəsm̄idol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidaŋ van vəbar nagilen, hən asike mətḅikad natideh tosa len gamito tonor hən mətḅipanis sile len nəboŋ siMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan m̄os gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətḅiḅon mai aNatun tovi aYesu Kristo, aMasta sidato.*

Napəpəhwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadəlomian, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, nous gamito, noŋir gamit ke, mətəsua len nəsa mətḅikele, hən asike ḅikad napəpəhwan len gamito, be hən mətḅesua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaienan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel ḅarḅar həni mai ginau ke mətōsor ḅalḅal. ¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAḅollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKristo.”* ¹³ Mətunau ke mətōlōboi mətḅepəpəhun aKristo maienan a? Mətunau ke ginau, aPol numat len nəhai ḅalḅal m̄os gamito a? Mətubaptais len nahəsan aPol a? Aoa!

¹⁴ Nosipa vi təban aGot ke nəḅəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ŋai.† ¹⁵ Imaienan, avan ideh edədas ḅike tobaptais len nahəsagw. ¹⁶ (O nəlogw iḅoŋboŋ hən notobaptais hən alat lototoḅ len naim siStefanas; be nəḅənaḅu gat ideh am notobaptais hən galito.) ¹⁷ Be noil hirhir ke, aKristo sasəvat ginau hən nəḅiḅaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginau hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nəḅikel uri len namitisau hən nasoran. Nətəkəmaienan, nəmatan seKristo len nəhai ḅalḅal tagəm vi ut kəmas.

¹⁸ Husur namilen nəmatan seKristo len nəhai ḅalḅal savi natideh len alat lotohusur naḅisal van hən nəmasigan. Be evi nədaŋan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹⁹ Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kəmas, ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit teḅuer.”*

²⁰ Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməŋai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kəmas.*

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləḅeləboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhaḅur hən tolav kuv alat lotoriŋ nəlolit lan, dan nəsaan salito. ²² NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludoŋ kitev namitisau. ²³ Be ginamit m̄au, namtukel ur nəmatan seKristo len

* **1:9:** Deu 7.9 * **1:12:** Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas.

† **1:14:** Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * **1:19:** Isa 29.14 * **1:20:** Job 12.17; Isa 19.12, 44.25

nəhai balbal. NaJu, nəlolit ipaŋpaŋ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ŋai.* ²⁴ Avil aKris to evi nədaŋan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor mōs alat aGot tokis galito, naut kəmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor tosehōr namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaŋ sehōr nədaŋan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboŋ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ŋai len gamito lukad namitisau, evis ŋai lovi vanuan totibau, nəboŋ lotopas gamito, evis ŋai luŋat nəhes. ²⁷ Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kəmas len nabunusian silat navile a pan, hən biŋol alat lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən biŋol alat lotokad nədaŋan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəŋat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən biŋol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas biŋor patpat gai məhat len nəhōn aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbōnan mai aKris to aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor mōs gidato. Namilen ke, len aKris to, aGot eriŋi ke datunor len nəhōn, igol datovi esan səbōn ŋai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke biŋor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len nəŋivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kris to ŋai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsedəŋ, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be noriŋ gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, nam-tusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbēbuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mōs nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toŋarŋar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaŋos gat Nasuḅ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike,

“Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədariŋan nəvanuan ideh sasəsəlōŋ ləboii,
nənanuan sinəvanuan ideh sənau səhot

nəsa aGot toutaut həni mōs alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit piŋi, eləboi natit gail siGot am, nəvanuan todədas bələboi səhoti.

¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənanuan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbōn ŋai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənanuan siGot, be aNunun aGot səbōn ŋai eləboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol

* **1:23:** Luk 2.34; Kal 5.11 * **1:31:** Jer 9.24 * **2:3:** Uman 18.9 * **2:9:** Isa 52.15, 64.4

həni mai gidato hən datbələboi natit p̄isi aGot toviol kəmas həni mai gidato.
¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi p̄usanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi p̄usanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ŋai. Ale edədas bələboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datbēbunus ləboi natit p̄isi hən datb̄ike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən bēbunus ləboi nələdato hən b̄ike tovoi o tosa.

¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eləboi nənauan siGot

hən bələboi b̄ikel na-sor-p̄us̄p̄usan-an maii?”*

Be gidato, datukad nənauan seKristo.

3

Napəpəhwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadələmian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəb̄isor mai gamit hum mətmatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito suŋan məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, suŋan məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKristo. ² Nəboŋ notop̄usan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədədas mət̄bihani. Kitin, məttoədədas mət̄bihani sal,* ³ husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutabulol bulos gamit gabag, mətov̄itv̄ituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mət̄sasum̄an alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətohusur nəvide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mət̄bikad nadələmian. Namrugol ŋai nauman aGot toriŋi len navəlanamər v̄isusua hən namr̄bigole. ⁶ Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nələmito, ale aApollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot māu togol totov, tovivi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi aroum m̄os natsua ŋai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonp̄urp̄uran tonor hən nauman səlaru v̄isusua. ⁹ Ginaməru namroum b̄onb̄on siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum həni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriŋ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən nəvide toum həni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas b̄eriŋ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan. ¹² Avan ideh b̄eum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi b̄eum həni hən nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit. ¹³ Nəvanuan b̄eum hən naim maienan, nauman san dereh t̄ip̄ar̄par. Husur Nəboŋ siNasuḅ dereh tigol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan p̄isi, sabi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nəsa nəvanuan toum həni asike b̄ip̄ar̄ len nəhab, gai dereh tikad nakonp̄urp̄uran san. ¹⁵ Be nəhab b̄ihan p̄is nəsa nəvanuan toum

* **2:16:** Isa 40.13 * **3:2:** Ipru 5.12-13 * **3:4:** 1Kor 1.12 * **3:5:** Uman 18.24-28

həni, dereh asike ikad natideh. Gai ɲai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehun tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

¹⁶ Gamit ɲau mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənau səhoti a? ¹⁷ Avān ideh bəmēdas bun naim siGot, aGot dereh temēdas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səbōn ɲai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegəras gamit səbōmito. Gamit ideh binau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən bīkad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmela ɲai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasuḅ aGot eləboii ke nənauan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ɲai.”* ²¹ Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən mətbīpatpat gamit məhat lan; husur natit pīsi evi samito. ²² APol, aAḗollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməɲai mai natit gail lotogəm sal, natit pīsi lovi samito. ²³ Ale mətovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

¹ Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləbinau ke namttovi vanuan nau-man seKristo, aGot toriɲ nakitinan san tokel vəhot gail len navəlanamito.

² Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san bīsabi ke todaɲ len gai. ³ Gamit mətbīsabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan bīsabi ke notovoi o notosa, savi natideh len gināu. Gināu am, səpat len gināu hən nəbīsabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səbōn ɲai bīsabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hən mətbīsabi səhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəboɲ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriɲ natgalen len namial hən ləbīpəpə; ale dereh tevəhot naləɲonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan vīsusua, dereh tegəm len aGot.

⁶ Bathudud nadəlomian, nusor husur gināu mai aAḗollos hən mətbələboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupəpat avān ideh məhat səhor avān togon. ⁷ Hum ma məttonau suluvi ke məttovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot bəviol hən natit pīsi mai gamito, imabe mətupəpat gamit məhat len nəsa məttokade?

⁸ Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natit pīsi tia məttoləɲoni. Hum ma məttonau suluvi ke məttopul hən natite tia. Hum ma məttonau suluvi ke məttovi kiɲ gail tia len natohan pipihəlan aGot ginamit namttobuer. Oo noləɲon masuḅ ke mətavi kiɲ gail, hən ginamit tu namttavi kiɲ gail mai gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriɲ ginamit naməkot len nəhən nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaɲisan lotoyar vi lan nəmatan. Esuɲan toriɲ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aɲel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel ɲos aKristo. Be gamit ɲau, mətunau suluvi ke məttokad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit ɲau mətunau suluvi ke məttodaɲ. Mətunau suluvi ke məttoḅat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət,

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mēdas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtoun idañ hən navəlanamit səbōnamito. Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən bivoi hən galito. Nəboŋ lotomēdas bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudaŋ buri.* ¹³ Nəboŋ lotosor mēdas nahəsanamito, namtoŋir galit hən ləbēhusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan p̄isi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit bisa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit məttoŋsuŋan anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mət̄bimagenan am. ¹⁵ Naut kəmas mət̄təkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadələmian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətōv hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadələmian evi anatugw notoləmas buni, todaŋ len Nasub̄.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən naṽide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Naṽide enan notokade, inor hən naṽusanan notokel mai alat siYesu len naut p̄isi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbēgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasub̄ b̄idam̄ hən̄i. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədaŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nabiltidaŋan san. ²¹ Mətoləŋon nəsa? Nəboŋ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəb̄iṽas gamit hən̄i, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len naṽide b̄emədau?

5

Mitikai hən naulum̄an togol naitian tosa hən b̄evivile

¹ Noləŋon isa masuṽ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŋ hən̄i. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor naṽide silat ləsəkad nadələmian: aulum̄an sual ei igol naitian mai asoan atəman.* ² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suŋan nototoh ei, nusaḅ səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len nabonbōnan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu, ⁵ mətəriŋ atenan len navəlan aSetan, m̄os nabōruan san topul hən nəsaan b̄ebuer buni, hən aYesu b̄ilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasub̄.†

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.‡ ⁷ Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mət̄bēgəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətōhum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən

* **4:12:** Uman 18.3 * **4:16:** 1Kor 11.1; Flp 3.17 * **4:17:** Uman 16.1-3; 1Tim 1.2 * **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulum̄an sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman. † **5:5:** 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: m̄os nabōruan san topul hən nəsaan b̄ebuer buni, togon ike: m̄os na-mēdas-niben-an. ‡ **5:6:** Len naṽide tomaianan, avan sua togol nəsaan emēdas nəvanuan gail hən galit am ləbigol nəsaan enan.

bilav kuv gidat dan nēsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav hēni len nēPasova. § 8 Imaienan, datihan len nēhanan nēPasova sidato, nayis tomatu toβuer, nayis hēn nēsaan mai naləŋonian hēn nēsaan. Be datihan nabēta səkad nayis lan, nabēta hēn naveveuan mai nakitinan.*

9 Len nalobulat napisulan nototosi van hēn gamit a mō, nuke, samtita mai alat lotogolgol naitian tosa. 10 Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nēsasor husur nēvanuan navile a pan lotogol naitian tosa. Nēsasor husur nēvanuan navile a pan lotoləŋon masuŵ hēn natite, o lotovənvənah o lotolotu hēn nələblab gail. Nətaka mətēbulatut dan galito, gamit p̄isi məttemasgam dan navile eg a pan. 11 Be gagai nukel p̄arp̄ar hēn namilen natosian sagw a mō. Imaiegai ke: samtita mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadəlomian be togolgol nēsaan sal. Bigolgol naitian tosa, bələŋon masuŵ hēn natite, bilotu hēn nələblab gail, bisor mēdas nahəsan nēvanuan gail, bətərog akis, o bēvənvənah, samtita maii. Nēvanuan tomagenan, samtihan maii boŋ ideh.

12-13 Husur səpat len ginau hēn nēbisab səhoti ke avan ideh səkad nadəlomian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit mətto kad nadəlomian, ipat len gamito hēn mət̄bisab səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hēn nēvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit mətto kad nadəlomian

1 Ideh len gamit siYesu b̄ike b̄ikot hēn gamit togon, imabe arous nēmatsistret səkad nadəlomian len aGot hēn b̄ebətah len nakotan səlaru? Imabe arsaus nēvanuan siGot hēn ləb̄ikot hēn gəlaru? 2 Mətsaləboii ke nēvanuan gail siGot dereh lebətah len nakotan hēn ləb̄epəpəhun navoian dan nēsaan silat navile a pan a? Ale mət̄b̄ebətah hēn mət̄b̄epəpəhun navoian dan nēsaan silat navile a pan, imabe mət̄saləboi mət̄bisab səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas? 3 Dereh datebətah hēn datb̄epəpəhun navoian dan nēsaan siaŋel gail mai len natit gail hēn nəmauran egai. Mətsaləboii a? 4 Imagenan, mət̄bike mət̄b̄ikad nakotan husur natideh hēn nəmauran egai, savoi hēn mət̄beus amatsistret savi siYesu hēn b̄ebətah len nakotan enan. 5 Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hēn nəmauran tonor, hēn b̄ebətah suŋian nēmatsistret len nakotan ideh samito. 6 Be len gamito, nēvanuan nadəlomian sua ikot hēn nēvanuan nadəlomian togon—be igole len nəhon nēmatsistret gail ləsəkad nadəlomian len aGot!

7 Bathut ke mətto kad nakotan gail len gamit gabag, gamit p̄isi mət̄sawin kasi, mət̄sasəhor natideh! Nēvanuan togon b̄igol nəsə sanor hēn gamito, riŋi ŋai, samtikot hēni. Ivoi am hēn mət̄bidam̄ hēn gai togol nəsə sanor hēn gamito. Ivoi am hēn mət̄bidam̄ hēn gai tovənoh natit p̄isi samito! 8 Be gamit gabag m̄au, mət̄ugol nəsə sanor hēn gamito. Mət̄ogəras gabag hēn gamito hēn mət̄b̄evənoh natit samit gail. Ale mət̄ugol natgalenan van hēn awawa samit len nadəlomian! 9 Nēvanuan ləsanor asike asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot. Mət̄sənaui səhoti a? Mitimasnau hēn asike mət̄bisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hēn nələblab gail, alat lotogol naitian toβur kotov nələhan, alalum̄an lotoβur hēn nibelit hēn naititian, alalum̄an lotogol naitian

§ 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hēn nēPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabēta səkad nayis lan. Ale ike libar hēn nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabēta səkad nayis lan len nəmariboŋ toməlvru. * 5:8: Exo 13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

mai alalum̃an, ¹⁰ alat lotovənvənah, alat lotoləŋon masũv hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor mēdas nahəsan nəvanuan mai alat lotogol nasənahən hən ləbēvənoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot togəm balai. ¹¹ Ale a m̃o gamit galevis lovi vanuan lotomaienan. Be aGot igol məttoveveu dan nãvide galen lotosa, igol məttohad nãboruan san, məttovi esan sə̃bon, ale eriñi ke məttonor len nəhon len nahəsan Nasũb aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh b̃ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nəb̃igol natideh.” Be ginou nuke, nãvide galevis ləsavoi hən ginou. Hum ma avan ideh b̃ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nəb̃igol natideh.” Be ginou nuke, asike nudam̃ hən natideh b̃iwol hən ginou hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh b̃ike, “Nəhanian ipat m̃os natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat m̃os nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian areb̃uer. Avil nibedato ləsatoh m̃os naitian tosa, lutoh m̃os Nasũb ale Nasũb evi Masta hən nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nədaŋan san, aGot igol niben Nasũb ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mətsaləboii a? Datb̃eləboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nəvanuan tovi hudhuben aKristo, b̃ibon mai napəhãvut tõpur̃pur hən niben a? Satimaienan! ¹⁶ Nəvanuan tõbon mai apəhãvut tõpur̃pur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natubatan ke, “gəlaru dereh aregəm sua sur̃man niben tosua ŋai.”* ¹⁷ Avil nəvanuan tõbon mai Nasũb, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail p̃isi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emədas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mətsavi samit sə̃bomito,* ²⁰ husur nəsa aGot tõvur gamit həni, etibau masũv.* Imagenan, len nibemito, len natit p̃isi mət̃bigole, mitimasputsan nəyalyalan siGot.

7

Nəlahan

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len nalob̃ulat napisulan mətotosi van hən ginou. Mətuke, “Ivoi hən naulum̃an ideh hən asike b̃ibar niben napəhãvut.” ² Avil bathut nəvanuan isõbur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulum̃an tolah tikad naitian mai asoan sə̃bon, ale napəhãvut tolah tikad naitian mai asoan sə̃bon. ³ Asoan aulum̃an b̃eləŋon naitian, aulum̃an tigole maii. Asoan apəhãvut b̃eləŋon naitian, apəhãvut tidam̃ həni maii. ⁴ Niben apəhãvut savi esan sə̃bon ŋai, be evi sisoan. Ale len nãvide tomaienən, niben aulum̃an savi esan sə̃bon ŋai, be evi sisoan. ⁵ Samretəgau gat nibemər sə̃boməru dan gamər gabag. Be mərb̃ike mərb̃isor tũv husur nəmariboŋ galevis, ale mərb̃idam̃ mai gamər gabag, inor hən mərb̃etəgau gat nibemər sə̃boməru dan gamər gabag. Nəboŋ nəmariboŋ galenan ləb̃inoŋ, mirĩbon tətəs. Asike mərb̃igole, dereh aSetan tidas p̃isal hən b̃eliv gaməru hən mərb̃iteh husur mərsədaŋ. ⁶ Nəsakel nakelean todaŋ ke mirimastəgau gat nibemər sə̃boməru dan gamər gabag m̃os na-sor-tũv-an; ao nudam̃ hən

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nəsa aGot tõvur gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNatun tosua sə̃bon.

ħimaienan ħai. ⁷ Beti noləŋon ke nəvanuan ħisi lətasuġan ginau. Be len nakitinan, gidat ħisi datukad naviolan aGot toviol hən v̄isusua mai gidato. Nəvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nəvanuan sual am ikad naviolan tomaienān.

⁸ Ale nukel mai alaluġan asoalit lotomat mai nəbatunau pəhaṽut gail ke, asike ləb̄ilah be ləb̄itoh maienan ħai, suġan ginau, ivoi. ⁹ Be asike ləbetəgau gat nəlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hən ləb̄eləŋon masuṽ hən naitian; ivoi səhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todaŋ m̄os nəvanuan nadələomian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napəhaṽut sateriŋ asoan. ¹¹ Be alitenan ħeriŋ asoan, satilah mai naluġan ideh am. Alitenan titoh maienan ħai o tigol nəsasaaan tokade mai asoan tinoŋ ale tiġon təlmam maii. Ale naluġan sateriŋ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean m̄os nəvanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuḅ. Nekəmaiegai ke: naluġan ideh siYesu ħikad asoan səkad nadələomian, ale alitenan ħehəhaṽur hən ħitoh maii, auluġan satetiṽos həni. ¹³ Ale napəhaṽut ideh siYesu ħikad asoan səkad nadələomian, ale atenan ħehəhaṽur hən ħitoh maii, apəhaṽut satetiṽos həni. ¹⁴ Husur nəlahan apəhaṽut siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələomian selitenan. Ale nəlahan auluġan siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələomian sitenan. Asike təmagenan, natətai samit gail lətatoh len nəbathudud toħiŋħiŋal len nəhon aGot. Be gagai lutoh len nəbathudud tonor len nəhon. ¹⁵ Be gai səkad nadələomian ħeləŋon natiṽosan, tehusur naləŋonian san. Nəboŋ tomaienān, nəlahan enan səbaŋis gat asoan tokad nadələomian. Be ħeləboi ħigole, nəvanuan tokad nadələomian tetəgau gat nəlahan səlaru bathut aGot ekis gidato m̄os natəmat. ¹⁶ Latpəhaṽut məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləberin nəlolit len aYesu. Ale laluġan məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləberin nəlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit v̄isusua, asoam̄ ħimat o asoam̄ ħikad nadələomian o asoam̄ asike ħikade, len natohan ideh gototoh lan nəboŋ aGot tokis gaiug, giŋoh maienan lan. Nukel nakelean enan todaŋ mai alat siYesu len naut ħisi. ¹⁸ Avan ideh ħikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satesusuan nabuŋon hum səkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike ħikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datħikad na-tiv-dalusi-an o datħipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datħigol husur nakelean todaŋ aGot tokele, enan nab̄ilitite! ²⁰ Len natideh avan ideh totoh lan nəboŋ aGot tokisi, titoh maienan lan. ²¹ Govi slev nəboŋ aGot tokis gaiug a? Ĥimagenan, sa-nələm̄ tetuhatuħ həni. Avil gəb̄eləboi gəb̄ikad nəmakuvan hən asike gəb̄evi slev am, gigole. ²² Husur nəvanuan tovi slev nəboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasuḅ. Len naṽide tomaienān, nəvanuan savi slev nəboŋ aGot tokisi, evi slev seKristo. ²³ Nəsa aGot toṽur gamit həni, etibau masuṽ. Samtehusur nəvanuan gail suġan məttovi slev salito. Mətehusur Nasuḅ. ²⁴ Bathudud nadələomian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsələh

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasuḅ, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasuḅ igol notodaŋ len gai. ²⁶ Imaienān, bathut nəmauran todaŋ məttotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hən naluġan ħitoh hum totoh gagai. ²⁷ Gəb̄ilah mai napəhaṽut tia, sagidas ħisal hən gəb̄imakuv dan nəlahan

* **7:11:** Hən naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

saməru. Asike gəbilah, sagidas pəhaʋut hən gəbilah maii. ²⁸ Be gəbilah, savi nəsaan; ale navensus bilah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisab nəmauran egai idan len nəboŋ gail, ale nomətahun mətbeləŋon bisa maienan.

²⁹ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: namityal emidol. Gagai van, naulumān tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. ³⁰ Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhaʋur, nahəhaʋuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toŋurŋur tite, natit gail gai topul hən saliwoł hən nəmauran san. ³¹ Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

³² Noləŋon ke mitimakuv dan natit gail len nəmauran egai nəlomit totuhathu hən. Naulumān səlah eləboi binau masuʋ hən Nasuḅ mai naʋide bigol Nasuḅ behəhaʋur lan. ³³ Be naulumān tolah inau masuʋ hən navile a pan mai naʋide bigol asoan behəhaʋur. ³⁴ Ale sədaŋ kavkav len gəlar pisi, Nasuḅ mai asoan. Napəhaʋut səlah, navensus, inau masuʋ hən Nasuḅ hən gai bevi siNasuḅ səboŋ len niben mai nanunun. Be napəhaʋut tolah inau masuʋ hən navile a pan mai naʋide bigol asoan behəhaʋur. ³⁵ Nokəmaienan moŋ nəbevi tarhət samito, savi hən nəbiwoł hən nəmauran samito. Nokəmaienan hən naʋide samit binor, hən mətbigol tabtab hən nəsa Nasuḅ toləŋoni, hən asike natideh beliv nənauan samit dani.

³⁶ Be naulumān ideh binau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke bilah maii, ale nəlon atenan besursuru hən (hum bimasmagenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.† ³⁷ Be naulumān beil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike betəgau gati, be nəsa bigole bipat len gai səboŋ, ale binau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. ³⁸ Imagenan, naulumān tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale naulumān səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

³⁹ Napəhaʋut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan bimā. Be asoan aliten bimā, imakuv dan nəlahan enan, ale eləboi bilah mai avan ideh beləŋoni. Be natsua, naulumān bilah maii timasvi siYesu. ⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhaʋut asoan tomat bitoh səboŋ maienan ŋai, dereh tehəhaʋur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaienan!

8

Nəhanian lototutumav hən van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməŋod nəvanuan gail lototutumav hən van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboi ke, “gidat pisi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən naʋivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idan am. ² Avan ideh binau suluʋi ke toləboi natit tosoḅur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke bikel vəhot gail maii sal. ³ Be avan ideh beləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

† **7:36:** Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len naulumān egai toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus bike bilah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasuruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enan, aPol ike inor hən arbilah. ‡ **7:38:** Len naut egai aPol ike, naulumān tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idan len nəboŋ gail (geris 7.26), naulumān səlah mai navensus san igol ivoi am səhori. * **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh binau suluʋi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. 3 Be nəvanuan bikad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin.

⁴ Ale, nəhanan hən naməḡod lototutumav həni van hən nəlablab beti: Gidat p̄isi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ḡai. ⁵ Ikad nagot gəgəras tosoḡur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale lorinḡ gail hum lotovi got mai masta salit gail.* ⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ḡai, aTata tovi nəkadun natit p̄isi. Ale gidat datutoh m̄osi. Ale ikad aMasta tosua ḡai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit p̄isi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan p̄isi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadələmian galevis ləsənau səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaḡan ideh. Ale nəboḡ lotohan naməḡod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluḡi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaḡ len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit eḡinḡinḡal. ⁸ Be nəhanian edədas ḡigol datḡikad navoivoian mai aGot. Husur datḡihani o asike datḡihani, gəlar p̄isi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələləgau hən gamit gabag. Nədaḡan məttokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaḡ len nadələmian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat ḡeris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaḡan sam̄ ḡeliv nənauan san gol ḡihan naməḡod lototutumav həni tia van hən nəlablab. ḡigol ḡimaienan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian sam̄, gomədas awawa sədaḡ len nadələmian, gomədas awawa len nadələmian, aKristo tomat m̄osi. ¹² Məḡḡigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaḡ len nadələmian, mətugol nasənaḡan len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəḡihani ḡigol awawa len nadələmian ḡiteh, sanihan naməḡod boḡ ideh am. Husur nomətahun nəḡigol awawa ideh len nadələmian ḡiteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəḡigole səpat len navələgw a? Mətunau ke nəsavi aḡai p̄ispisul a? Mətunau ke nəsaris aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mət̄savi naḡit nauman sagw len Nasuḡ a? Ginau m̄au novi aḡai p̄ispisul notoris aYesu, ale gamit, naḡit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavi aḡai p̄ispisul ideh, kitin, gamit a Korint mət̄saləboi mət̄ḡekəmaienan. Husur nəmauran samit len Nasuḡ eḡusan səhoti ke notovi aḡai p̄ispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavi aḡai p̄ispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mət̄bevəḡan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mət̄oləboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadələmian ləḡitah mai ginamit sum̄an aḡai p̄ispisul tile am mai aPita mai aḡan Nasuḡ gail lotogole a? Ao inor! ⁶ Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ḡai inor hən namrtoum m̄os nəvat hən namrḡimaur a? Be inor hən mət̄takət̄kəta təban ginaməru sum̄an aḡai p̄ispisul tile gail am. Mət̄saləboii a? ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh naḡurḡuran san toḡuer, eḡur natit san gail hən nəvat san səḡon a? Ao, səmaienan boḡ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep

* **8:5:** 1Kor 10.20-21 * **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboḡ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toḡur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməḡod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsən len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30

ihan navit nakrep han. Ale nēvanuan tokētkēta tēban navēshēsipsip, emun nasus halito. Mētsalēboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kēta gail notomadhakele, lovi bunusian sinēvanuan ŋa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibanjis gol nabuŋon nabuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nēboŋ aGot tokēmaienan, mētunau ke tonau nabuluk ŋa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nēvanuan totivtiv tan, mai nēvanuan torumrum kuv namisurhuwit gēlar p̄isi aroum mōs nēhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nēlomito. Beti imabe? Sanor hēn mētbekētkēta tēban ginamit hēn nēhanian hēn navile a pan a? ¹² Nēvanuan galevis lēbikad nēdaŋan hēn nāil-a-mō-an hēn mēttakētkēta tēban galit maienan, inor hēn mētbekētkēta tēban ginamit sēhor galito!

Namtukad nēdaŋan enan hēn gamit boh mēttakētkēta tēban ginamito, be namtsaus gamit hēn mētbigole. Ao namtudaŋ bur natit p̄isi hēn asike namtbiŋon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mētolēboi ke alat lotoum len naim siGot luhan nēhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nēmel tutumavan luhan katēpol hēn nēsa lototutumav hēni. ¹⁴ Len navide tomaienān, Nasub isor idaŋ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hēn lēbimaaur lan, tēban nēvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nēsaus natgalenan boŋ ideh. Ale nēsatos natgalegai hēn bimagenan hēn gināu. Nōviv ke nēsaus natgalenan, nēsaŋon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomētahun nēbehusur nāp̄isal ideh tile am. Nēmatan ivoi sēhor nāp̄isal tile am. ¹⁶ Husur, nēbikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notolēboi nēbisor sal suh gināu hēni. Ao, len nalēŋonian siGot, aGot eriŋi len navēlagw hēn nēbimasgole. Asike nētakel ur na-kel-uri-an tovoi, nabiltipanismen tēbar gināu balai! ¹⁷ Nētagole husur notolēŋoni, tanor hēn nētakad nakonp̄urp̄uran hēni. Be aGot bēriŋi len navēlagw hēn nēbigole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonp̄urp̄uran sagw nēsa beti? Imagegai ke: nēboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, nolēboi nēbeviol kēmas hēni. Bathut natenan, naut kēmas nēdaŋan notokade hum ahai p̄isp̄isul, nēsaus natideh ben nēvanuan gail hēn notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Naut kēmas nēsavi slev sivan ideh, nugol gabag hēn gināu notovi slev sinēvanuan p̄isi hēn nēbeliv nēvanuan isōbur am gēm hēn aKristo. ²⁰ Nēboŋ nototah mai naJu gail nosumān naJu gail hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Naut kēmas nēsatoh len navēlan nalo, nēboŋ nototah mai alat len navēlan nalo seJu gail, nosumān alat len navēlan nalo hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. ²¹ Nēboŋ nototah mai alat lēsēkad nalo, nosumān alat lēsēkad nalo hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Be nēsēmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hēn gināu. ²² Nēboŋ nototah mai alat lēsēdaŋ, nogēm sumān nēsēdaŋ, numaienan hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Nogēm sumān nēvanuan gail p̄isi hēn, len nāp̄isal ideh nēbeliv galit gēm hēn aKristo hēn bilav kuv galit galevis dan nēsaan salito. ²³ Nugol natgalen p̄isi hēn na-kel-uri-an tovoi b̄ibar nēvanuan b̄isōbur am, hēn nēbikatēpol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴ Mētolēboi tia ke len nēgamgaman, galit p̄isi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam sēhor galit am hēn bilav nēprais. Mitigam magenan hēn mētbewin,

* **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18 * **9:11:** Rom 15.27 * **9:13:** Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * **9:14:** Mat 10.10; Luk 10.7

hæn mæt̃bikad nǣprais! ²⁵ Nǣvanuan gail þ̃isi lotoke ligam len nǣrãmrãnean, loutaut idan̄ tabtab len natit þ̃isi. Galit ludan̄ þ̃ur nautautan enan, hæn læ̃bikad naprais tovi ut kǣmas asike idareh. Avil gidato datugole m̃os naprais topat vi sutuai. ²⁶ Imagenan, hum nǣgamgaman, nǣsǣgam tãvtãvor. Hum natuhtuhan, nǣsatuhtuh tãvtãvor hum nototuh namǣsav ŋai. ²⁷ Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut hǣni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hæn ke, nǣboŋ nǣbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nǣvanuan gail þ̃inoŋ, nǣprais asike imasig dan ginau.

10

Nalǣlǣgauan: alat a Israel ta m̃o lumabe?

¹ Nokǣmaienan bathudud nadǣlomian, husur nomǣtahun mǣt̃betǣtan hæn nategai. Atǣmadat ta sutuai þ̃isi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nǣmavukasw, galit þ̃isi luyar tukot len tas.* ² Len nǣmavukasw mai nǣtas, ehum galit þ̃isi lotobaptais hæn læ̃bevi ahai susur siMoses. ³ Ale galit þ̃isi luhan nǣhanian tosua ŋai togǣm len aGot.* ⁴ Ale galit þ̃isi lomun nǣwai tosua ŋai togǣm len aGot, husur lomun nǣwai hæn nǣvat siGot totah mai galito, ale nǣvat enan evi aKristo.* ⁵ Avil aGot sahǣhãvur hæn galit lotosobur, ale lumat, nabirimat halit gail losuh tãvtãvor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalǣlǣgauan hæn asike dat̃belǣŋon masũv hæn natit tosa gail sũman galito.* ⁷ Samtilotu hæn nǣlablab gail sũman galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nǣvanuan gail lobǣtah hæn læ̃bihan, læ̃bemun. Ale lule mǣhat hæn læ̃bisav, ram̃ram̃e tãvtãvor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa sũman galit galevis, togol nǣvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nǣmariboŋ tosua ŋai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nǣdan̄an siNasũb aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nǣmat gail lukat bubun galito.* ¹⁰ Sadatikoblen sũman galit galevis lotokoblen, gol an̄el hæn nǣmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hæn galito hæn dat̃belǣboi sǣhoti, ale ipat len na-tosgati-an hum na-sor-þ̃usan-an m̃os gidat dattotoh len nǣboŋ hæn nanon̄an hæn navile a pan. ¹² Avan ideh þ̃inau ke toil gǣgat, telǣlǣgau hæn asike þ̃iteh! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nǣsaan, eþ̃itõv hæn nǣsa togǣm hæn nǣvanuan gail þ̃isi. Be aGot igol tabtab hæn nǣsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nǣsaan, aGot asike idam̃ hæn ideh sǣhor nǣsa mǣttolǣboi mǣt̃bidan̄ þ̃uri. Nǣboŋ natideh þ̃italtal ke mǣt̃bigol nǣsaan, dereh aGot tigol naþ̃isal dan natenan hæn mǣt̃bidan̄ þ̃uri.

¹⁴ Imagenan gamit notolǣmas bun gamit þ̃isi, mitigam dan nalotuan van hæn nǣlablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum mǣttokad nǣnauan; nǣbekitin o asike nǣbekitin, mitinau hæn mǣt̃binau sǣhoti. ¹⁶ Len nǣhanian len natev siNasũb, nǣboŋ dattosipa vi tǣban aGot hæn nabiliwai, datomun katǣþol hæn nǣda heKristo. Ale nǣboŋ dattobur nabǣta, datuhan katǣþol hæn niben aKristo. Mǣsalǣboii a?* ¹⁷ Naut kǣmas dattosobur, gidat þ̃isi datovi niben tosua ŋai, husur datuhan katǣþol hæn nabǣta tosua ŋai.

¹⁸ Mitinau nãvide silat a Israel. Galit ṽisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav hǣni van hæn aGot, len nǣmel tutumavan, luhan katǣþol, ale

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nǣboŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nǣtas torus dani gol ke tokad naþ̃isal tomasmas rivuh be nǣtas ipat tarhǣte tarhǣte. * **10:3:** Exo 16.35

* **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11 * **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6

* **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6 * **10:10:** Num 16.41-49 * **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20

luḅon len nalotuan van hən aGot.* ¹⁹ Namilen ke nələblab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototutumav həni van həni evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nəvanuan ləsəkad nadələomian lototutumav həni, lotutumav həni van hən natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mət̃bikatəḅol mai natəmat gail.* ²¹ Mətsaləboi mət̃bemun len nabiliwai hiNasuḅ ale mun len nabiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mət̃bihan len natev siNasuḅ ale han len natev setəmat gail am. ²² Datḅigol ḅimagenan, dereh datigol Nasuḅ aGot titaḅulol bulos gidato. Datunau ke datudaḅ səhori a? Aoa!*

²³ Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namtḅigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsavoi hən nəvanuan tile gail. Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namtḅigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsagol nəvanuan togon sədaḅ am len nadələomian san.* ²⁴ Samteləḅon nəsa tovoi hən gamit səḅomit ḅai, be mət̃eləḅon nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail.

²⁵ Mət̃oləboi mət̃bihan natideh lotoḅur həni len nəmaket hən naməḅod. Ləḅetutumav həni van hən nələblab gail o asike ləḅigole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuḅ həni. ²⁶ Naḅide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit ḅisi topul lan lovi siNasuḅ aGot.”*

²⁷ Nəvanuan səkad nadələomian ḅeus gaiug hən gəḅihan maii, ale gəḅeləḅon gəḅivan, gihan nəhanian ideh gai ḅilavi mai gaiug. Ləḅetutumav həni van hən nələblab o asike ləḅigole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuḅ həni. ²⁸ Be avan ideh ḅikel mai gaiug ke, “Naməḅod egai, lotutumav həni van hən nələblab gail,” sagihani be nənauan sam̃ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəḅihani, hum ma gəḅetunus nəlon. ²⁹ Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isaḅi ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nəḅesipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəḅihani, imabe avan ideh isor mədas ginau bathut nəsa notosipa həni tia?

³¹ Imaienan, mət̃bihan o mət̃bemun o natideh mət̃bigole, gol natit ḅisi hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hən mət̃ḅiḅon gol na-kel-uri-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləḅikad nadələomian. Samtigol natideh hən mət̃bemədas nadələomian silat siYesu. ³³ Mət̃ehusur naḅide sagw. Len natit ḅisi notogole, nohisi hən nəḅigol nəvanuan ḅisi ləḅehəḅaḅur lan. Nəsədas ḅisal hən nəḅikad na-vi-tarhəte-an m̃os ginau səḅogw ḅai, nudas ḅisal hən nəvanuan ḅisəḅur ləḅikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan salito.

11

¹ Mitigol tətəv hən ginau suḅan notogol tətəv hən aKristo.*

Len nalotuan

² Nusor sal suh gamit bathut mət̃tonau gat ginau len natit ḅisi. Ale mət̃otəgau gat naḅide hən nalotuan, suḅan ḅai notolav gail mai gamito. ³ Be noləḅon ke mət̃eləḅoii ke aKristo evi kadun nəmauran sinəvanuan ḅisi, nauluḅan evi kadun nəmauran sinapəḅaḅut, ale aGot evi nəkadun aKristo. ⁴ Nauluḅan ideh tokabut gol nəkadun nəḅoḅ tosor tuḅ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur

* **10:18:** Lev 7.6, 14-15 * **10:20:** Deu 32.17 * **10:22:** Deu 32.21 * **10:23:** 1Kor 6.12 * **10:26:** Psa 24.1 † **10:29:** Len naves 28 nəḅoḅ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəḅoḅ tosor husur nəvanuan togon, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadələomian. * **11:1:** 1Kor 4.16; Flp 3.17

sasa len nəkadun tovi aKristo. ⁵ Be napəhaʔut ideh səkabut gol nəkadun nəboŋ tosor tuʔ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Esuṁan apəhaʔut tosir nəkadun toparpar. ⁶ Napəhaʔut bəmətahun b̄ikabut gol nəkadun, ep̄itoʔ ŋai hum togut kotov p̄is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən b̄egut navurun o hən nəkadun b̄ipar, tikabut gol nəkadun ṁau! ⁷ Nauluṁan satikabut gol nəkadun husur nəboŋ aGot togol nauluṁan, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsan aGot b̄iyalyal. Be napəhaʔut igol nahəsan nauluṁan iyalyal.* ⁸ Husur nauluṁan metəkav sagəm len napəhaʔut, be napəhaʔut metəkav egəm len nauluṁan. ⁹ Husur aGot sagol nauluṁan ṁos napəhaʔut, be igol napəhaʔut ṁos nauluṁan.* ¹⁰ Husur natenan, bathut aŋel gail, napəhaʔut tikad nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an len nəkadun.* ¹¹ Avil len Nasuḅ, napəhaʔut satoh səb̄on hum asoan toḅuer, mai nauluṁan satoh səb̄on hum asoan toḅuer. Nauluṁan ikad asoan hən b̄evi tarhət san ale napəhaʔut ikad asoan hən b̄evi tarhət san. ¹² Husur naut kəmas napəhaʔut metəkav togəm len nauluṁan, alaluṁan lukad nəpasian salito len napəhaʔut. Avil natit p̄isi logəm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hən napəhaʔut b̄isor tuʔ van hən aGot be səkabut gol nəkadun a? ¹⁴ Len naʔide ta daməŋai, navurun nauluṁan b̄ebəlav, nəvanuan p̄isi loləboii ke sanor kasi. Navurun emədas gai. ¹⁵ Be navurun napəhaʔut b̄ebəlav, igol napəhaʔut ikab masuʔ. Husur navurun tobəlav, aGot eviol hən mai napəhaʔut hən b̄ikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh b̄ike b̄evitv̄ituh husur natenan, namtohusur naʔide enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut p̄isi, galit am lohusur naʔide enan.

Natev siNasuḅ

(Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20)

¹⁷ Len nəsa nəb̄ikel mai gamit gagai, nəsasor sal suh gamito, husur nabonḅonan samit gail ləsavi tarhət samito be lomədas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosəsəloŋ hən nasoruan sua toke, nəboŋ məttoḅad nabonḅonan hum alat siYesu, mətəpəpəhw gail. Ale nodəlom kəkereh hən nasoruan enan, ¹⁹ husur napəpəhwan gail limasvisi len gamito hən alat aGot tohəhaʔur hən galito ləb̄iparpar. ²⁰ Nəboŋ məttoḅonḅon len naut sua hən mətḅihan len natev siNasuḅ, savi nəhanan siNasuḅ məttohan lan. ²¹ Husur nəboŋ məttoḅəm hən nəhanan, gamit galevis mətotub̄at v̄elaut səb̄omito. Namilen ke galevis lumalkək̄at, galevis lotərog. ²² Mətəkad naim samit hən mətḅihan mai mətḅemun lan a? Mətəmətahun alat siYesu a? Mətuke mitigol naməs̄al gail nahurulit tisa a? Nekəmabe hən gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hən naʔide enan.

²³ Husur nəsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuḅ aYesu, len nalenmariug aŋutas toriŋi len navəlan aenemi san gail, aYesu ilav nabəta, ²⁴ esipa vi təban aGot hən, ale eḅuri. Ike, “Egai nibegw notoviol hən ṁos gamito. Mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau.” ²⁵ Len naʔide tomaienən, nəboŋ lotohan tonəŋ, aYesu ilav nab̄iliwai topul hən nəwain. Ike, “Nab̄iliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw; mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau len nəboŋ p̄isi

* **11:7:** Gen 1.26-27 * **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lokəmaiegai ke: Napəhaʔut ikad nədaŋan hən b̄igol nəsa b̄eləŋoni hən nəkadun, be datḅehusur napusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napəhaʔut timasnau asoan hən asike b̄emədasi. Namilen ke ivoi hən napəhaʔut tikabut gol nəkadun, husur asike b̄igole, dereh temədas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi namilen nasoruan gegai toke bathut aŋel gail.

mæt̃bemuni.”* 26 Husur len n̄boŋ p̄isi mæt̃bihan nab̄eta egai mai mun len nab̄iliwai h̄en n̄owain; m̄etokel ur n̄emat̄an siNasub̄ van v̄obar n̄boŋ b̄eḡemai.

27 Imagenan, avan ideh tohan nab̄eta o tomun len nab̄iliwai hiNasub̄ len nav̄ide tom̄edas nah̄esan Nasub̄, inor h̄en b̄ipanis sil niben Nasub̄ mai n̄eda han; eh̄um avan enan togol n̄emat̄an siNasub̄. 28 Imagenan, n̄ev̄anuan timasbunus vahvatur n̄emaoran san a tahw h̄en b̄ihan nab̄eta mai mun len nab̄iliwai. 29 Husur avan ideh tohan mai tomun be s̄enau s̄ehot niben aYesu tovi alat siYesu, len n̄ehanan mai namunian gai togole, ilav n̄epanisman vi lan gai gabag. 30 Husur natenan, gamit isob̄ur l̄es̄edaŋ savoi, lom̄esah, ale galevis lupat len n̄emat̄an. 31 Imagenan, dattabunus vahvatur n̄emaoran sidat s̄eb̄odato len alat siYesu lotovi niben, asike datt̄elav n̄epanisman galenan siGot vi lan gidato. 32 Be n̄boŋ Nasub̄ tobunus vahvatur n̄emaoran sidato; igol n̄epanisman ta dam̄əŋai h̄en b̄igol dat̄binor, h̄en asike b̄isab̄ s̄ehoti ke datimaspanis mai navile a pan len n̄emat̄an vi sutuai.

33 Imaienan, bathudud sagw len nad̄elomian, n̄boŋ m̄et̄b̄ibon̄bon h̄en m̄et̄bihan len natev siNasub̄, mititoh vir gamit gabag. 34 Avan ideh b̄imalk̄ekat, tihan a im bai, h̄en asike nab̄on̄bonan samit magenan b̄ilav n̄epanisman vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am h̄en n̄eb̄ikel mai gamito, be lipat vir naḡeman sagw boŋ ideh.

12

Natit gail lotoḡem len aNunun aGot

1 Bathudud nad̄elomian, nuke nisor husur natit gail lotoḡem len aNunun aGot. Nuke mitikad nal̄eboian lan. 2 M̄etol̄eboii ke a m̄o, n̄boŋ m̄ets̄ekad nad̄elomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, los̄ehar sabsab h̄en gamito van h̄en n̄elablab lotob̄ut. 3 Imagenan nuke m̄et̄el̄eboii ke, len aNunun aGot avan ideh sal̄eboi b̄isemale h̄en aYesu, be len aNunun aGot ŋai n̄ev̄anuan el̄eboi b̄ike, “AYesu evi Masta.”

4 Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol h̄en gail, be aNunun aGot tosua ŋai. 5 Ikad na-vi-tarh̄ete-an tiltile gail h̄en dat̄bigole m̄os aMasta, be aMasta tosua ŋai. 6 Ikad nav̄it totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol n̄ev̄anuan p̄isi san lūvan h̄en nav̄it galen p̄isi. 7 AGot eviol mai galit v̄isusua h̄en aNunun, h̄en n̄esa aNunun b̄igole len galito b̄evi tarh̄et salit gabag. 8 Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua h̄en nasoruan h̄en namitisau h̄en n̄emaoran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am h̄en nasoruan h̄en nal̄eboian. 9 Len aNunun, aGot eviol h̄en nab̄iltid̄elomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol h̄en naviolan gail mai galit sua tile am, h̄en b̄igol alat lotom̄esah l̄eb̄imaur. 10 Ale eviol mai galit sua tile am h̄en n̄edaŋan gail h̄en b̄igol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am h̄en n̄edaŋan h̄en b̄ikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am h̄en n̄edaŋan h̄en b̄el̄eboi s̄ehot n̄esa toḡem len aNunun aGot mai n̄esa toḡem len nat̄emat gail. Eviol mai galit sua tile am h̄en b̄isor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol h̄en n̄edaŋan h̄en b̄el̄eboi b̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. 11 Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen p̄isi. Ep̄ep̄ehun natgalenan mai n̄ev̄anuan v̄isusua husur nal̄əŋonian san.*

Niben aKристо ikad nahudh̄ut isob̄ur

12 Niben n̄ev̄anuan ikad nahudh̄uben isob̄ur, be nahudh̄uben galen lotosob̄ur lovi niben tosua ŋai. Niben aKристо imagenan.* 13 Gidat p̄isi datubap-

* 11:25: Exo 24.6-8; Jer 31.31-34 * 12:11: H̄en naves 4-11, ris Rom 12.6-8 * 12:12: Rom 12.4-5

tais len aNunun aGot tosua ɲai hən datβegəm vi niben aKristo tosua ɲai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ɲai mai gidat ɲisi hən datβepul həni, hum nəwai dattomuni.†

14 Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ɲai, ikad nahudhuben isoβur lan. 15 Narien nəvanuan b̃ike, “Husur ke nəsavı vələn, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. 16 Nədarıɲan nəvanuan b̃ike, “Husur ke nəsavı mətən, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədarıɲan evi hudhuben sua len niben sal. 17 Niben kavkav tavi mətən səlani, nəsesəlɔɲan han gai be? Niben kavkav tavi darıɲan səlani, nəm̃unusian han gai be? 18 Be aGot itabtabuh len nahudhuben ɲisi, etuan ɲis gail husur niben, len naut ṽisusua toləɲon ləb̃ipət lan. 19 Nahudhuben galen ɲisi lətavi hudhut sua səlani ɲai, asike lətabon len niben tosua, niben tabuer. 20 Ekitin, ikad nahudhuben isoβur, be niben tosua ɲai.

21 Namətən saləboi b̃ikel mai navələn ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səb̃ogw noləboi nəb̃igol natit ɲisi.” Ale nəkadun saləboi b̃ikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səb̃ogw noləboi nəb̃igol natit ɲisi.” 22 Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluvi ke ləsədan, datumaskad gail hən nibedat b̃imaur. 23 Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləberis gail, datosusuan galenan, 24 be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləberis gail, losuh ɲarɲar maien ɲai.

Be aGot esuhud ɲis nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. 25 Igol maien həni hən asike b̃ikad napəpəhwan len nibedato, hən nahudhubedat ɲisi ləbekətkəta təban galit gabag b̃epitɲitoṽ. 26 Nahudhubedat ideh b̃eləɲon b̃isa masuṽ, nahudhubedat ɲisi loləɲon isa masuṽ maii. B̃ikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat ɲisi lohəhəṽur maii.

27 Gamit m̃au mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav. 28 Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai ɲispisul gail a m̃o; na-vəharu-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai ɲusan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləb̃igol alat lotoməsah ləb̃imaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləbəhusur naɲisal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.* 29 Mətunau ke gidat ɲisi dattovi ahai ɲispisul a? Mətunau ke gidat ɲisi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat ɲisi dattovi ahai ɲusan a? Mətunau ke gidat ɲisi dattogol namerikel a? 30 Mətunau ke gidat ɲisi dattokad naviolan gail hən datβigol alat lotoməsah ləb̃imaur a? Mətunau ke gidat ɲisi dattoləboi datβisor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat ɲisi dattoləboi datβikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! 31 Be gamit m̃au, mətələɲon masuṽ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil naɲisal notoke nəb̃isor husuri, ivoi habat səhor naɲisal ideh datoləboi datβenənoṽ həni maii.

13

Naɲisal hən na-ləmas-buni-an

1 Ginau nətasor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aɲel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an,

† 12:13: Namilen ke datukatəp̃ol len aNunun aGot tosua ɲai * 12:28: Efe 4.11

nətəwal kəmas ηai hum nəbe o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaŋan hən nəbikel napisulan siGot, mai nətaləboi səhot natit p̄isi aGot tosusuan gail mai naləboian p̄isi, ale nətəkad nəbiltidəlomian hən nəbigol nəvehuh ləberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ηai.* ³ Nətaviol hən natit p̄isi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəbisor sal suh ginau len Nəboŋ siNasuḅ,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴ Naṽide hən na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəbeləmas bun avan ideh, len nədaŋ-ḅuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian ḅevi tarhət san, gəsətabulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəbeləmas bun avan enan gəsasor sal suh masuṽ hən gaiug, gəsapul hən naṽivan, ⁵ gəsagol natideh bigol nahurun avan en ḅisa, gəsənuu gaiug gabag m̄os naləŋonian sam̄ ηai, nəloṁ səpaŋpaŋ tutut, len nəloṁ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. ⁶ Gəbikad na-ləmas-buni-an gəsahəhaṽur hən nəsaan, be guḅon mai alat lotohəhaṽur hən nakitinan. ⁷ Gəbikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-ḅuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən napisulan siGot dereh teḅuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinəŋ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh teḅuer. ⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. ¹⁰ Be nəboŋ aYesu ḅegəmai hən aGot bigol vurvur natit p̄isi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh leḅuer.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor suṁan natətai, nabunusian sagw esuṁan nabunusian setətai, nunau suṁan natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haṽut, noriŋ gabulan naṽide galenan setətai. ¹² Gagai datokəta suṁan nəvanuan tokəta tur len nakələs toḅanuḅanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhən aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav suṁan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləḅisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an māu tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuṽ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuṽ hən mətḅikel napisulan siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ηai, husur avan ideh sasəsələŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludaŋ am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, mai etəŋov nəlolit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludaŋ am len nəmauran salito.

* **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hən nibegw hən ḅipaŋ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁵ Nöləŋon ke gamit p̄isi mətöləboi mət̄bisor len nasoruan tiltile gail, be nöləŋon masuṽ səhori am hən mət̄bikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii b̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləbələboii səhoti, igol galit ludan am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nadələmian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəbikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəbikel naləboian, nəbikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəbikel naṽusanan seNunun aGot, natgalen p̄isi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau nabuvimal mai navus beltan; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datb̄iranm̄ran̄e hən gəlar b̄inor, avan ideh teləboi mab hən nəb̄e dattoranm̄ran̄e hən̄i? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan b̄evuv suluṽi, nasoltia teləboi mab hən̄i ke timasutaut hən gai m̄os nabiltiḅalan? ⁹ Imaienan hən gamito. Mət̄bisor len nasoruan nəvanuan lototətan hən̄i, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mət̄bisor maienan, ehum mət̄tosor kəmas len naməsav ŋai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isobur, ale gail p̄isi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh b̄isor mai ginau, asike nəbələboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi metḅos, ale len nabunusian san, ginau novi metḅos. ¹² Imaienan hən gamito. Husur ke mət̄toləŋon masuṽ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mət̄bidan am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləb̄idan am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədanan hən b̄ikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəb̄isor tuṽ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuṽ, be nənauan sagw ipat kəmas ŋai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuṽ. Ale dereh nisor tuṽ am hən nəvanuan ləbələboi səhot na-sor-tuṽ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləbələboi səhot nəsa notokəkai hən̄i. ¹⁶ Asike b̄imagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum̄ totoh len nəloṽm̄ b̄isor len nasoruan tile hən gəb̄isal suh aGot, nəvanuan totətan hən̄i, saləboi b̄ike “Ganan” hən nasipaan sam̄, husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Naut kəmas nasipaan sam̄ b̄ivoi, asike igol avan enan idan am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit p̄isi mət̄togole. ¹⁹ Be len nabonḅonan silat siYesu, len naləboian sagw, nəb̄isor b̄em̄idol ŋai len nasoruan lotoləboii, hən ləb̄esəsələn səhot naṽusanan sagw, ivoi masuṽ səhor nəb̄isor b̄ebəlav len nasoruan tile lototətan hən̄i.

²⁰ Bathudud nadələmian, samtesum̄an alahutai len nənauan samito. Mətesum̄an atuhlahutai ləsaləboi naṽide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesum̄an nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasuḅ aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,
len nabuŋon nametḅos gail,
dereh nisor mai alategai,
be naut kəmas notogol tomagenan,
asike losəsələn hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma mət̄tonau suluṽi ke nasoruan tiltile gail igol p̄arḅar hən̄i ke aGot itoh mai alat lotokad nadələmian lan. Be nasoruan tiltile galenan

* **14:21:** Isa 28.11-12. Nəboŋ aIsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

læsəpat mōs alat lotokad nadəlomian, be hən alat ləsəkad nadəlomian ləbipes habetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsa aGot tokele, igol p̄ar̄p̄ar hən ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Ipat mōs alat lotokad nadəlomian, savi mōs alat ləsəkad nadəlomian.

²³ Imaienan, gamit siYesu p̄isi mət̄b̄ibon̄bon, gamit p̄isi mət̄bisor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadəlomian o ləsəkade, ləb̄eb̄is lohoim, dereh like mət̄tovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mət̄b̄ikel ur nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadəlomian o səkade b̄eb̄is lohoim, len natgalen p̄isi, dereh nəlon timabur, teləboi səhot nəsaan san tosobur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon līp̄ar̄p̄ar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən b̄ilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Nāp̄isal hən nābon̄bonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadəlomian, nekəmabe? Nimaris kotov nəsa notokele maiegai. Nəbon̄ mət̄b̄ibon̄bon hən mət̄b̄ilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh tēp̄usan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi mət̄bigole limasgol gamit p̄isi siYesu mət̄b̄idaŋ am len nəmauran samito. ²⁷ Gamit ideh b̄eləŋon b̄ikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ŋai lisor, salesəhor totor. Limassor v̄isusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mət̄b̄ikad avan ideh toləboi b̄ikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len nābon̄bonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ŋai. ²⁹ Gamit ideh b̄eləŋon b̄ikel ur nəsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəlon, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləb̄eləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o ēbuer. ³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot b̄egəm hən, nəvanuan tosor tesib hən tobətah b̄isor. ³¹ Len nāvide tomagenan, galit p̄isi ləb̄ikel ur nəsa aGot tokel mai galito, lisor v̄isusua hən gamit p̄isi mət̄beləboi səhot nāp̄usanan, ale hən gamit p̄isi mət̄beləŋon b̄ivoi am len nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, gol ke toləboi b̄isor o b̄esib len nasoran san hən avan ideh am b̄isor. ³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit p̄isi mət̄bisor tāv̄tāv̄or b̄on̄bon len namityal tosua ŋai. AGot savi aGot hən nətāv̄tāv̄oran, ao, evi aGot hən natəmat. Timagenan len nābon̄bonan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len nābon̄bonan gail silat siYesu latpəhāv̄ut lemədau husur sanor hən ləb̄isor, be lith mədau, səsəlon husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləb̄eləŋon ke ləb̄eləboi səhot natideh, leus asoalit a im səbolito. Evi hur sasa hən napəhāv̄ut b̄isor len nābon̄bonan silat siYesu.†

³⁶ Mətunau ke gamit mət̄ovi nəkadun nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar gamit səb̄omito ŋa? ³⁷ Gamit ideh b̄inau ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan aNunun aGot totoh lan, teləboi səhoti, ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi nakelean todaŋ siNasub. ³⁸ Be avan ideh b̄emətahun b̄eləboi natenan, aGot dereh temətahun b̄eləboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nadəlomian, mət̄eləŋon masūv̄ hən mət̄b̄ikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail.

† **14:35:** Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40.

40 Be len naʔonʔonan, mitigol natit ʔisi len naʔide tovoi, mætehusur nəyah hən nalotuan notomadhakele, samtilotu ʔular.

15

Na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan

1 Bathudud nadəlomian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi mættokade, na-kel-uri-an tovoi mættoil gəgat lan gagai. 2 Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mætʔetəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadəlomian samit tavi nadəlomian kəmas ʔai.

3 Husur nəsa Nasuʔ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Naʔiltitit səhor natit ʔisi am imaiegai ke: aKristo imat mōs gidato hən ʔilav kuv gidat dan nəsaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.*

4 Lutavun aKristo, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmariboŋ navəha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* 5 Ale aKristo evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəŋavur pisan toru lotorisi.* 6 Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadəlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ʔai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isoʔur lumaaur sal vəbar daməŋai. 7 Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail ʔisi lotorisi.

8 Naməkot hən galit ʔisi, aKristo evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəboŋ sanor həni.* 9 Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləʔekis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* 10 Avil len navoian aGot toviol kəmas həni, nogəm suŋan ginau gagai notoʔat nəhes enan. Ale navoian san van hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail ʔisi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole. 11 Imagenan, naut kəmas ginau o galito, ginamit ʔisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit mættodəlomi.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

12 Ale ginamit ʔisi namtʔikel uri ke, aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, imabe gamit galevis luke na-le-məhat-an dan nəmatan eʔuer? 13 Na-le-məhat-an dan nəmatan taʔuer, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. 14 Ale aGot asike tagol na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kəmas, ale nadəlomian samit am tavi ut kəmas. 15 A məhat hən natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibliboŋ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKristo ile məhat dan nəmatan. Be na-le-məhat-an dan nəmatan taʔuer, aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan. 16 Husur aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. 17 Ale aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan, nəbathudəlomian samit taʔuer, mættatoh len nəsaan samit sal. 18 Təmaienan, alat lotokad nadəlomian len aKristo, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig. 19 Husur dattəkad nə-vatvat-viri-an len aKristo len nəmauran egai ʔai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan taʔuer, tanor hən nəvanuan gail lətalolosa masuʔ hən gidato səhor avan ideh am len navile a pan. 20 Be səmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu māu, nəboŋ aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad

* 15:3: Isa 53.5-12 * 15:4: Psa 16.10; Hos 6.2 * 15:5: Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19 * 15:8: Uman 9.3-6 * 15:9: Uman 8.3

nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.* 21 Bathut ke nəvanuan sua tovi p̄isal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi p̄isal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. 22 Sum̄an nəvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.† 23 Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKristo; husuri, nəboŋ aKristo b̄egəmai, alat seKristo dereh lile məhat. 24 Beti nanonjan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, aKristo dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.‡ Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

25 Husur aKristo teil a m̄o m̄au hum aKiŋ van vəbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut kəmas.* 26 Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKristo b̄igol b̄imasig. Dereh nəmatan tebuer. 27 Husur natosian siGot ike, “eriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo, hum aKristo tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, eriŋ “natit p̄isi” len navəlan aKristo, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot toriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo.* 28 Be nəboŋ aGot b̄eriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo b̄inoŋ, beti aNatun aGot dereh teriŋ gai gabag len navəlan aTəman toriŋ natit p̄isi len navəlan aNatun, hən aGot m̄au b̄iyalyal səhor natit p̄isi, hən naləŋonian san səb̄on b̄evisi.

29 Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§ 30 Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab p̄əpadaŋ hən nəmatan m̄os nəsa? 31 Akis nəmatan ipat p̄əpadaŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoŋiv masuŋ hən gamito len nəmauran m̄əttokade len aYesu Kristo, aMasta sidato. 32 ANunun aGot tabuer len ginau sum̄an nəvanuan navile a pan ŋai, nuḅal mai alat aEfesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

33 Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas nəboruan tovoi,” evi kitinan. 34 Samtevinvinu am, təlmam van hən nənauan tovoi hum tonor hən m̄ətb̄igole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit b̄isa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

35 Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” 36 Govi hoŋon! Namisurhut natideh gotodaŋdaŋi imasmat hən b̄imaur, hən b̄itov vi məhat. 37 Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben b̄egəmai, savi nəhai b̄itov vi məhat, be gudaŋ namisurhut kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. 38 Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləb̄ikade. Ale v̄isusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səb̄on ŋai.

* 15:20: Len naves egai, nəboŋ toke aKristo tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKristo tole məhat metəkav, esum̄an na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan. † 15:22: Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ 15:24: Nəboŋ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * 15:25: Psa 110.1 * 15:27: Psa 8.6 § 15:29: Len naut aKorint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Navide enan savi navide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadəlomian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todari hən navide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sasor husur nəbaptaisan enan. * 15:32: Isa 22.13

³⁹ Len naŵide tomaienān, niben natit p̄isi lotokad nēmauran lēsaŵitp̄itov̄. Niben nēvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nēman namēsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nēmaŵ lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nēyalyalan hēn niben natit gail len nēmaŵ etile dan nēyalyalan hēn natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad namīalan san, nahēbati ikad namīalan san, mai namēso gail lukad namīalan tile am. Ale len namēso gail, namīalan hēn namēso sua etile, namīalan hēn namēso tile am etile.

⁴² Imaienān űai len na-le-mēhat-an dan nēmatan. Gagai niben nēvanuan imat, iḅo len tan, be nēboű aGot ḅigol ḅile mēhat, dereh niben nēvanuan tikad nēmauran vi sutuai. Asike iḅos nētan boű ideh. ⁴³ Gagai niben nēvanuan evi ut kēmas, be nēboű ḅile mēhat dereh tiyalyal. Gagai sēdan, be nēboű ḅile mēhat, dereh tidan. ⁴⁴ Gagai niben nēvanuan evi natit hēn navile eg a pan, be nēboű ḅile mēhat, dereh tevi natit hēn nēmaŵ, niben veveu tonor hēn ḅitoh len nēmaŵ. Husur tokad niben hēn navile eg a pan, ale ikad niben hēn nēmaŵ am.

⁴⁵ Imagenān, natosian siGot ike, “Nēvanuan nametēkav, aAtam, egēm vi titsua tokad nēmauran.” Be aAtam namēkot, tovi aKristo, egēm vi Nunun Nēmauran toviol hēn nēmauran vi sutuai.* ⁴⁶ Avil nēmauran vi sutuai togēm len aNunun Nēmauran sagēm a m̄o, ao, nēmauran len navile eg a pan egēm a m̄o, ale husuri, nēmauran vi sutuai len nēmaŵ. ⁴⁷ AAtam, nēvanuan nametēkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hēn nētan. Ikad nēmauran hēn navile a pan. AKristo, nēvanuan na-vēha-ru-an, evi vanuan nēmaŵ. Ikad nēmauran hēn nēmaŵ.* ⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nēmauran hēn navile a pan, losumān nēvanuan tokad nēmauran hēn navile a pan aGot togole hēn nētan. Alat lotokad nēmauran hēn nēmaŵ, losumān nēvanuan nēmaŵ tokad nēmauran hēn nēmaŵ. ⁴⁹ Sumān gidat dattolav kot aAtam, nēvanuan navile a pan aGot togole hēn nētan, len naŵide tomaienān, datimaslav kot aKristo, nēvanuan nēmaŵ.

⁵⁰ Bathudud nadēlomian, nekēmaiegai ke: nibedat tokad namēḡod mai nēda salēboi ḅikad nēmauran mai aGot len natoḡan pipihabēlan. Bathut nibedat ḅibos nētan, salēboi ḅikad nēmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vēhot natsua maiegai ke: savi gidat p̄isi datḅipatmari len nēmatan. Be gidat p̄isi, aGot dereh tegēgel hēn gidat p̄isi ⁵² vēha-sua űai, len namityal toḡitol űai hum nēmet tokavēmat, len nēwalan hēn nētrampet hēn nanonjan. Husur nētrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile mēhat hēn lēḅimaur vi sutuai. Gidat datsēmat sal, aGot dereh tegēgel hēn gidat maienan.** ⁵³ Husur nibedat dattokade gagai ḅiḅo, timasgēm vi bedat togon asike ḅiḅo boű ideh. Ale nibedat dattokade gagai ḅimat, timasgēm vi bedat togon ḅimaur vi sutuai. ⁵⁴ Nibedat ḅiḅo, nēboű lēḅegēm vi bedat tile asike ḅiḅo, ale, nibedat ḅimat, nēboű lēḅegēm vi bedat tile ḅimaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nēmatan imasig, eḅuer, aGot iḅal maii ale esēhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nasēhorian sam̄ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nēdanjan sam̄ gai be? Godēdas gēḅevin ginamit am.”*

⁵⁶ Nēwei hinēmatan evi saan—nēvanuan timasmat sil nēsaan, ale nēdanjan nēsaan tokade, egēm len nalo—nēvanuan togol nēsaan eḅur kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷ Be sipa vi tēban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nēsaan mai nēmatan, igol datowin sēhor gēlar p̄isi.

* 15:45: Gen 2.7 * 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** 15:52: Hēn naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17

* 15:54: Isa 25.8 * 15:55: Hos 13.14

⁵⁸ Imaianan bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit p̄isi, mətēil gəgat. Samterus dan nadəlomian məttofade len na-kel-uri-an tovoi. Akis nəlomit tidəŋ masuŵ len nauman siNasub̄, husur mətələboi ke nauman samit len Nasub̄ evi m̄os natite, savi ut kəmas.

16

Na-bubulah-vat-an m̄os alat siYesu aJerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an m̄os alat siGot. Nuke mitigol husur nəsə notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.*
² Len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gamit v̄isusua mətəriŋ nəvat ideh gail tipat, nahudhuvat hən naŋurŋuran samito. Ale sahsah tuan nəvat enan hən b̄eutaut vir nagəman sagw, savi hən nəboŋ en beti mət̄ebubulah vat. ³ Ale nəboŋ nəbēgəmai, mitilekis hən gamit galevis məttonau ke lotovoi. Dereh nilav naləbulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən ləb̄itariv naviolan samito vi Jerusalem. ⁴ Ale b̄inor hən ginau am nəb̄ivan ei, dereh galit lith mai ginau len nəyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵ Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nəboŋ nəb̄iyar tur len naprovens Masetonia b̄inoŋ, dereh negəm hən gamito.* ⁶ Hum ma nəb̄itoh mai gamit b̄ebəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus ləb̄inoŋ hən mət̄ēvi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nəb̄ēvi lan. ⁷ Husur nomətahun nəb̄iyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot b̄idam̄ hən, nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸ Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən nəmatuan.*
⁹ Husur aGot esəŋav hən nab̄iltip̄isal hən nəb̄igol nab̄iltiuman b̄iv̄an hən navit b̄isoḅur, naut kəmas nəvanuan tosoḅur lotomətahun nauman sagw.†

¹⁰ Nəboŋ aTimoti b̄egəmai, samtigol natideh hən b̄emətahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasub̄ sum̄an ŋai ginau notogole.*
¹¹ Gamit ideh sateŋit nəhon van hən, satinau ke tovi ut kəmas. Be mətēvi tarhət san len nəyaran san hən b̄etəlmam gəm hən ginau, nəlon topul hən natəmat. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadəlomian galevis am.

¹² Nuke nisor husur awawa sidat len nadəlomian, aAḅollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadəlomian gail am ləb̄ivan hən gamito, be savi naləŋonian san hən b̄ivan gagai. Nəboŋ b̄ikad naḅisal, dereh tivan hən gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Mətēhulahul. Mətēil gəgat len nadəlomian. Mətēil b̄ur namətahwan. Miti-dəŋ. ¹⁴ Nəsə mət̄bigole, mitigol galen p̄isi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nadəlomian, mətələboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən ləb̄ēvi tarhət silat siGot.* Nous gamit, noŋir gamit ke, ¹⁶ len na-ləmas-buni-an mətəriŋ gamit len navəlalito, galit mai nəvanuan p̄isi lotobon mai galito len nauman, lotoum habat m̄os na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷ Nohəhaŵur masuŵ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalun̄an galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mət̄saləboi mət̄bigole.

* **16:1:** Rom 15.25-26 * **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmariboŋ tovi 50 husur nəPasova. † **16:9:** Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24 * **16:15:** 1Kor 1.16

¹⁸ Lugol noləŋon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, məteputsan nəvanuan lotomaienan len nənauan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAkwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonbon len naim səlaru lohəhaʋur hən lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub.* ²⁰ Gegai nəbathudud p̄isi len nadəlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuñ gabag hən nətarhomit gail hən mətb̄ikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səb̄ogw ŋai.

²² Avan ideh asike b̄eləmas bun Nasub—tipanis sile! Masta sidato, gegəmai!‡

²³ Nasub aYesu teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²⁴ Len aKristo aYesu, na-ləmas-buni-an sagw tipat len gamit p̄isi.

* **16:19:** Uman 18.2 ‡ **16:22:** KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegəmai.

2 Korint

Naloḅulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loḡəpəhw dani. APol eləḡon isa be eləmas bun galito, eləḡon masuṽ hən ḅikad navoivoian mai galito. Ale nəḅoḡ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhaṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloḅulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 58 nəḅoḡ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təḅan aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a mō (1.12–2.4)

3) APol eḡir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5–2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1–6.13)

5) APol ikai tas nəḅonan mai alat ləsəkad nəḅəlomian len aYesu (6.14–7.1)

6) APol isor husur nakemkeman san (7.2–7.16)

7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1–9.15)

8) APol isor husur na-il-a-mō-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1–13.10)

9) Nə-maris-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloḅulat napisulan egai. Len naləḡonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nəḅəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos naloḅulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səḅon len naut pisi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaḡis gidato, evi nəkadun navoian pisi togol nəlon nəvanuan toləḡon tovoi am.* ⁴ Iḡol nəlonamit eləḡon ivoi am len na-ləḡon-isa-vəsa-an pisi sinamito. Iḡole hən namtḅeləḅoi namtḅiḡol alat lotoləḡon tosa vəsa, ləḅeləḡon ḅivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləḡon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəḡol hən na-ləḡon-isa-vəsa-an san, len naṽide tomaienən, len aKristo, aGot iḡol namtoləḡon ivoi am len nəlonamito, iḡol na-ləḡon-ivoi-an len nəlonamito epul səḅəhov. ⁶ Namtḅeləḅon ḅisa vəsa, nəmauran sinamit ḅidaḡ, imagenən hən namtḅiḡol mətḅeləḅon ḅivoi am len nəlomito, imagenən hən mətḅikad nəlav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot ḅiḡol namtḅeləḅon ḅivoi am len nəlonamito, imagenən hən namtḅiḡol mətḅeləḅon ḅivoi am len nəlomito. Ale naṽit natenən evi nə-daḡ-ḅuri-an len gamito, hən mətḅeləḅoi mətḅidaḡ ḅur

* **1:1:** Uman 18.1-18 * **1:3:** Psa 94.19; Isa 40.1

na-ləŋon-isa-vəsa-an toŋitoŋ hən namttoləŋon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudəŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum məttokatəŋol hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamito, len naŋide tomaiənan dereh aGot tigol məteləŋon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlonamito.

⁸ Bathudud nadələmian, namtomətahun mətβətətan hən na-ləŋon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləŋon isa vəsa batbat səhor masuŋ hən nədaŋan namttokade hən namtβidaŋ βuri. Nəlonamit iβov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namtβimat. Naten evisi hən asike namtβeriŋ nəlonamit len ginamit səβonamito, be hən namtβeriŋ nəlonamit len aGot togolgol alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtoriŋ nəlonamit lan hən βilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuŋ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Nə nəvanuan βisəβur ləβisor tuŋ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuŋ hən ginamito, ale nəvanuan tişəβur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoŋiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len naŋide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləŋonian siGot. Naŋide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədas mətβeləboii. Namtutos nəsa məttoləboi mətβəvuruŋ ləboii, mətβeləboi səhoti. Ale naut kəmas məttoləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh məteləboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasuβ, aYesu, dereh mətəŋiv len ginamito len naŋide toŋitoŋ hum namttoŋiv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau ləboi natgalen tia, a mōo nunau utaut hən nəβegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəβevi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəboŋ nəβetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətəs, hən mətβevi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma məttosor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəboŋ notonau utaut maiənan, mətunau ke nəlogw eməlala həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur naŋide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be sumān aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel βonβon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagəgel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” βonβon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa tokele, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an pisi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit pisi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən datβisal suh nəyalyalan san. ²¹ Be evi aGot māu togol gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hən datβeil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən datβevi esan səβon. ²² Evi aGot māu tota gat nahəsən len gidato, ke dattovi esan səβon, eriŋ aNunun len nəlodato hum toririŋ gol gidato, hən datβeləboii ke, natit pisi tokel gati, dereh timənan.

* **1:8:** 1Kor 15.32 * **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ŋai. * **1:19:** Uman 18.5

²³ Nous aGot hæn b̄isor vi tarhæt sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nēbetunus gamit am. ²⁴ Namtomətahun namtb̄ipatpat ginamit məhat len na-il-a-m̄o-an hum nadəlomian samit topat len navəlanamito. Husur ipat m̄au len gamito. Ale len nadəlomian samito, mət̄oil gəgat tia. Be namtuke namteum b̄onb̄on mai gamito m̄os nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hæn gamito, husur nomətahun nēbigol mət̄beləŋon b̄isa tət̄as. ² Husur ginau m̄au nət̄agol mət̄taləŋon t̄esa tət̄as, təkad ase am tagol nət̄ahəhəv̄ur? Gamit ŋai notogol mət̄toləŋon tosa tia. ³ Husur natenan, nutos nalob̄ulat ta m̄o van hæn gamito. Nutosi hæn ke, nəb̄oŋ nēb̄egəmai, asike nēbeləŋon b̄isa len natit mət̄togol tosa gail, husur sanor hæn mət̄bigol nēbeləŋon b̄isa, inor hæn mət̄bigol nēb̄ehəhəv̄ur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴ Husur, nəb̄oŋ nototos nalob̄ulat enan van hæn gamito, noləŋon isa v̄esa masuṽ, nəlogw etuhəhəv̄ur, namət̄arur sagw isel habat. Be nəsət̄osi hæn mət̄beləŋon b̄isa, nutosi hæn mət̄beləboi səhoti ke notoləmas masuṽ hæn gamito.

Məterub̄at nəsaaŋ dan nəvanuan nəsaaŋ

⁵ Mitinau nəvanuan togol tosa, atenan igol noləŋon isa, be savi ginau ŋai, nomət̄ahun nēb̄isor v̄ehas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̄isi mət̄oləŋon isa.

⁶ Nəpanismen gamit mət̄tosob̄ur mət̄togol atenan topanis lan, inav tia. ⁷ Gagai satipanis am. Məterub̄at nəsaaŋ togole dani, gol teləŋon tivoi am len nəlon, hæn na-ləŋon-isa-an san asike b̄igol nəlon b̄ib̄ov hæn nəmauran san. ⁸ Nous taltal hæn gamit ke, mət̄eləmas buni hæn b̄eləboii len nəlon ke mət̄toləmas buni. ⁹ Nutos nalob̄ulat van hæn gamito hæn nēb̄isaḅ nakitinan len gamito, ke mət̄togol natit p̄isi notokel mai gamito, o mət̄sagole. ¹⁰ Gamit mət̄berub̄at natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̄ikad natideh hæn nəberub̄ati, nəsaaŋ nəberub̄ati dan avan enan, norub̄ati m̄os gamito, len nəhon aKristo, ¹¹ hæn aSetan asike b̄egəras gidato. Husur datsatətan hæn nənauan gail siSetan.

¹² Nəb̄oŋ notovi lan nab̄iltivile Troas hæn nəb̄ikel ur na-kel-uri-an seKristo, nusab̄i ke Nasub̄ tosəŋav hæn naṽisal hæn nəb̄eum ei. ¹³ Avil nəlogw etuhəhəv̄ur sal husur nodəd̄as nəbisab̄ aTitus, aṽagw len nadəlomian ei. Imaienan, nukel nasudələm̄ian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKristo

¹⁴ Be sipa vi təban aGot! Husur len aKristo, aGot esəhar ginamit namttovi enemy san a m̄o, hæn nəvanuan gail p̄isi ləb̄erisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKristo, ale naləboian enan ehum nəb̄on susau tobar naut p̄isi. ¹⁵ Husur namtovi nəb̄on aKristo tosusau vi təban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaaŋ salito mai alat lotovan hæn nəmasigan, galit p̄isi lom̄unus nəb̄on enan. ¹⁶ Nəb̄oŋ alat lotovan hæn nəmasigan lotom̄unus ginamito, namtovi nəb̄on nəmatan togol lotomat. Nəb̄oŋ alat aGot tolav kuv galit dan nəsaaŋ salito lotom̄unus ginamito, namtovi nəb̄on susau hæn nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləboi b̄igol nauman tomaienān? ¹⁷ Namtsasum̄ian nəvanuan tosob̄ur lotop̄ur hæn nasoruan siGot m̄os nəvat. Be

* 2:13: Uman 20.1

aGot esəvat ginamito, ale len aKristo, len nəlonamit tomasil, namtukel ur nək-el-uri-an tovoi len nəhon aGot.

3

Naloḅulat napisulan tomaur

¹ Mətunau ke namtotuḅat sal suh ginamit gabag a? Mətunau ke namti-maskad naloḅulat napisulan tivan hən gamito o togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a? ² Gamit məu mətovi naloḅulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nəmauran samit məu lovi naloḅulat napisulan aKristo totos gati len nəlonamito, hən nəvanuan p̄isi ləḅəvuruḅ ləḅoi, ləḅeləḅoi səhoti. ³ Imasil ke məttovi naloḅulat napisulan togəm len aKristo, məttovi nəv̄it nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Naloḅulat enan, aKristo satosi hən napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Satosi len nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan gail.*

⁴ Namtokəmaienan, namtoləḅoi bun natgalenan, husur, len aKristo, namtorinḅ gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsənaui ke namttoləḅoi namtḅigol natideh len ginamit səḅonamito, avil naləḅoian hən namtḅigol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶ AGot igol namttoləḅoi namtḅevi tarhət san, hən namtḅikel ur nək-el-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi natos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datḅinaui ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datḅigol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinaui nategai. Nəḅonḅ aGot totos nalo ta sutuai, nəḅonḅ tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləḅeris nəhon, husur emial habat, naut kəmas namialan han totuḅat hən ḅəḅuer. Ale, nalo togol nəmatan ḅegəm mai namənas hən nəyalyalan maianan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səhor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta məo ḅiyalyal, nalo tosaḅ səhoti ke nəvanuan toḅur kotovi timaspanis, nək-el-gati-an veveu iyalyal habat səhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a məo, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səhor masuḅ həni. ¹¹ Husur nalo ta məo totuḅat hən ḅəḅuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səhor masuḅ həni.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasumian aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləḅəkəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm ḅəḅuer balai.* ¹⁴ Be nəkadulit iḅonḅon. Ale van vəbar daməḅai, nəḅonḅ lotovuruḅ na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləḅeləḅoi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ḅai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vəbar daməḅai, nəḅonḅ lotovuruḅ nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶ Avil nəḅonḅ galit ideh topair van hən Nasuḅ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuḅ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuḅ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit p̄isi topəḅehuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat p̄isi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasuḅ, ale nəvanuan gail loris

* **3:3:** Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26 * **3:6:** Jer 31.31 * **3:7:** Exo 34.29 * **3:13:** Exo 34.33 * **3:16:** Exo 34.34

Nasuḅ len gidato. Ale Nasuḅ, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datḅesumian gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan bulau

¹ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito. ² Namtomətahun naṽide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike ḅekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel ḅarḅar həni. Namtukel maien həni len nəhon aGot hən nəvanuan ḅisi ləḅeləboi səhoti ke savi liboŋan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri ḅesusuah, esusuah dan alat lotohusur naḅisal van hən nəmasigan ŋai. ⁴ ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nədəlomian evisivis hən asike ləḅedəlom na-kel-uri-an tovoi. Namial han samias nəlolito, imaienan ləsələboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKristo, aKristo toḅitoṽ hən aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit səḅonamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail mōs aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Namial temial len nəmargobut!” igol namial san emial len nəlonamito, hən namtbələboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kristo.*

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namt-tohum nabilikoro tan ḅulau, hən ḅimasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito. ⁸ Naḅisal ḅisi hən nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋəḅu be nəlonamit saḅov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariŋ gaḅulan ginamito. Luparu ḅuḅur ginamit van namtuteh, be lodədas ləḅigol namtbimat. ¹⁰ Len naut ḅisi namttovi lan, akis ehum namttokatəḅol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləḅeris nəmauran siYesu ḅiḅarḅar len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsən aYesu. Imaienan hən nəmauran san ḅiḅarḅar len nibenamit ləḅimat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naṽit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

¹³ Natosian ike, “Norin nəlogw len aGot, imaienan nuser.”* Len aNunun nədəlomian enan ŋai, ginamit am, namtusor husur namtorin nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləboii ke, aGot togol Nasuḅ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən ḅesəhar gidat ḅisi, ginamit mai gamito, hən datḅeil len nəhon. ¹⁵ Namtudaŋ ḅur natgalen ḅisi mōs gamito, hən navoian aGot toviol kəmas həni ḅeliv nəvanuan ḅisobur van vasobur am gəm hən aKristo. Ale len galito, nasipaan dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləḅisal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən ḅimat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail ḅisi. ¹⁷ Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naṽit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nabiltiyalyalan mōs ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənau masuṽ hən nəsa namttoləboi namtbərisi gagai, husur asike idareh

* 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3 * 4:13: Psa 116.10

tinonj. Be namtunau masuŵ hən nəsə namttodədas nəmtb̄erisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətaŋolen egai namttotohtoh lan b̄emətartar, nəboŋ namtb̄imat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni m̄os ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit b̄itoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon masuŵ hən namtb̄esun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* ³ Husur nəboŋ namtb̄esun nibenamit hən nəmav b̄inonj, asike namtumalmal hum nibenamit tob̄uer. ⁴ Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan b̄eb̄uer, ale namtb̄ikad nibenamit toveveu hən nəmav. ⁵ AGot boh igol ginamit m̄os natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririŋ gol ginamito, hən namtb̄eləboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

⁶ Imagenan namtoil b̄ur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷ Husur, nap̄isal hən nəmauran sinamito ipat len nadəlomian, savi len nəsə namttorisi. ⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-b̄uri-an, ale namtoləŋon ke, namteriŋ nibenamito, hən namtb̄ivan hən namtb̄itoh a im mai Nasub̄. ⁹ Imagenan, namtb̄itoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtb̄imat, a məhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasub̄ tehəhəvur hən ginamito. ¹⁰ Husur gadit p̄isi dateil māu len nəhon aKristo hən b̄epəpəhun navoian dan nəsəan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad nap̄urp̄uran tonor hən nəsə dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasub̄, namtohis̄i his̄i hən nəvanuan gail ləb̄eləboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsə topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am məteləboi kitin hən ginamit maienan. ¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtb̄isor sal suh ginamit tətəs, be hən mətb̄eviv len ginamito, hən mətb̄eləboi mətb̄isor var alat lotoviv len nəsə nəvanuan toləboi b̄erisi, be nəsə topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtb̄evinvinu, namtumaienan m̄os nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit b̄ivoi, namtumaienan hən namtb̄evi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat. ¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləb̄ehusur naləŋonian salit səb̄olito, be hən ləb̄ehusur naləŋonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A m̄o namtohusur navide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ŋai sum̄an gidato. Be gagai namtsənau səmaienan am. ¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKristo, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta m̄o eb̄uer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot māu igol natgalen p̄isi. A m̄o datukad nəsəsaan mai aGot, be len aKristo, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən

* 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

namtþeliv alat lotokad nəsasaan maii, gəm həni, hən ləbikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKристо, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit ðevi nəkabut salit am hən ləbipanis sile, be hən ləbikad navoivoian maii. Ale eriŋ napisulan enan len navəlanamito hən namtbikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsan aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsan aKристо, namtous gamit hən mətþegəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au! ²¹ AKристо səkad nəsaan ideh. Avil aGot eriŋ nəsaan sadit p̄isi lan hən b̄ipanis sadito. AKристо egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datþegəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaŋ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike,

“Len namityal tonor həni,
nosəsəloŋ hən gaiug.

Ale len nəboŋ hən nəb̄ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄,
novi tarhət sam̄.”*

Mətesəsəloŋ! Gagai evi namityal tonor. Daməŋai evi nəboŋ hən aGot b̄ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh b̄ipes haþet lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike b̄isor mədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit p̄isi namttogole, nəvanuan loləboi ləberisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an nəboŋ nəvanuan lotomədas ginamito. Namtudaŋ þur natit gail lotogol na-ləŋon-isa-an, mai namtudaŋ þur nəmauran todaŋ. ⁵ Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, loriŋ ginamit len naim bəbaŋis, loluṽoh hən ləb̄emədas bun ginamito. Namtoum idaŋ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.*

⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mədau naut kəmas nəmauran todaŋ. Namtugol navoian hən namtþevi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum naþu nəb̄alan len navəlanamit nəmatu hən namtb̄ib̄al həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtþesusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mədas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be məteris, namtumaaur sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsgol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsal, be namtugol nəvanuan isoþur lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit m̄au namtukad natit p̄isi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuṽ hən gamito len nəlonamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttovi anatugw gail. Mitivar

* **6:2:** Isa 49.8 * **6:5:** Uman 16.23 * **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o nametəlai toþosþos gototəgau len navəlam̄ nəmair hən gəbesusah lan len nab̄iltib̄alan. Asike gəbesusah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug.

na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit surñan namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian surñan məttopitpitoṽ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas bibon mai nəsaan boŋ ideh, mai namñial edədas bikad nañonan mai nəmargobut. ¹⁵ Məṭunau ke aKris̄to mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlomian mai nəvanuan səkad nadəlomian aroləboi arbesua mabe? Arodədasi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan bilotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat mñau datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuḅ aGot ikele am ke,

“Mətepəpehw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh toḅiñḅiñal len nabunusian sagw.

Məṭbigol bimagenan,

dereh nehəhaṽur hən məṭḅitoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətevi anatugw gail mai anatvavigw gail.”

Nasuḅ aBiltidañan ekəmaienan.*

7

¹ Bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit p̄isi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit p̄isi toḅiñḅiñal dan nibedat mai nanunudato hən datḅiveveu buni. Len namətahwan len nəyalalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən naḅoruan san bikavkav len gidato.

Nahəhaṽuran siPol

² Sa-nəlomit temətahun ginamito, be məteləmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namṭbikad nəsa tovi esan. ³ Ginau nəsakəmaienan hum notoke mitipanis. Hum notokele a mño, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuṽ. Naut kəmas namṭbikad nəmauran o namṭbimat, namtoləmas bun gamito vəsa.

⁴ Nukad na-il-ḅuri-an hən nəḅesəman nakitinan len gamito, ale noṽiv masuṽ len gamito. Naut kəmas na-ləñon-isa-vəsa-an p̄isi namttokade, mətugol noləñon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboŋ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəḅavḅavan ideh. Len naṽide p̄isi nəvanuan lugol namtoləñon isa vəsa. Naṽitṽituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhatuh.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləñon tosa lotoləñon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləñon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtoḅəhaṽur hən nagəmaian san, be savi enan ḅai, namtoḅəhaṽur masuṽ am nəboŋ tokel uri ke gamit məttogol toləñon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoləñon masuṽ hən məṭberis ginau, hən məṭbikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito

† **6:15:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial.

* **6:16:** 1Kor 3.16 * **6:16:** Lev 26.12; Eze 37.27 * **6:17:** Isa 52.11 * **6:18:** 2Sam 7.14; Isa 43.6

* **7:5:** 2Kor 2.13

van hæn ginau, mai ikel ke mættoləŋon masuŵ hæn mæt̃bevi tarhæt sagw len nauman sagw. Nəboŋ tokəmaienan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta m̃o togol mættoləŋon tosa, nəsalolosa hæn nototosi van hæn gamito. A m̃o nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nohəhaŵur. Nəsa həhaŵur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol mættopair dan naŵide samito. Natunusian samito igol mættololosa hum aGot toləŋoni, hæn asike natideh namttogole bəmədas gamito. ¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iŵan hæn nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan tomaienən. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ŋai, iŵan hæn nəmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iŵan masuŵ. Mitinau naŵite len gamito. Mətoləŋon masuŵ hæn mət̃bigol nəsa tonor. Mətoləŋon masuŵ hæn asike mət̃bikad natideh hæn b̃igol nahurumit b̃isa. Nələmit epəŋas gamit gabag bathut nəsaan totoŵ len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləŋon masuŵ hæn mət̃beris ginau, hæn mət̃bikad navoivoian mai ginau tətəs. Mətoləŋon masuŵ hæn mət̃bevi tarhæt sagw len nauman sagw. Mətoutaut hæn mət̃bipansəm avan ideh togol tosa, hæn b̃ehusur naŵide toŵoi. Mətugol natit p̃isi hæn tomasil ke mættogol tonor len naten toŵisi.

¹² Imaienan, naut kəmas nototos nalobulat napisulan enan, nəsatosi m̃os atenan togol tosa, nəsatosi m̃os nəvanuan aten togol tosa həni. Nutosi hæn ke, len nəhon aGot, nəb̃igol p̃ar p̃ar hæn gamit ke, mættoləŋon masuŵ hæn mət̃bevi tarhæt sagw len nauman sagw.* ¹³ Imagenan namtoləŋon ivoi habat am len nəlonamito. Be savi enan ŋai. Namto həhaŵur masuŵ len nakemkeman seTitus, husur gamit p̃isi mətugol nənauan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəmat.

¹⁴ Nəboŋ notosor mai aTitus a m̃o husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isabi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit p̃isi namttokel mai gamit tia tokitin, len naŵide tomaienən, na-sor-sal-suh-gamitan namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵ Inau təlmam hæn natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, məto həhaŵur hæn totoŵ mai gamito. Nəboŋ tonau təlmam hæn natgalenan, eləmas masuŵ am hæn gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuŵ. Nələboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

8

Məteŵurŵur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke məteləboi naŵit navoian, aGot toŵiol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an togol kiteŵ nadələmian salito, nakemkeman epul səsəhov len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loŵiol habat. ³ Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləbeviol həni, loŵiol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hæn galito. Lugole len naləŋonian salit səb̃olit ŋai. ⁴ Lous taltal hæn ginamito hæn namt̃bidam̃ hæn ləb̃ikatəp̃ol hæn na-bubulah-vat-an m̃os alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttotonau ke lotoləboi ləb̃igole, lugol habat həni am səhori. Galit m̃au, loŵiol metəkav hæn galit səb̃olito mai aGot, ale len naləŋonian siGot, lorin galit len navəlanamito. ⁶ Ale

* **7:12:** 2Kor 2.5 * **8:4:** Hæn naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29

husur aTitus totuḅat vi tarhət samit a Korint hən mətḅebubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən ḅevi tarhət samito, hən mətḅigol nauman enan togəm len navoian samito, ḅinoḅ. ⁷ Gamit mətəpul səsəhov hən natit p̄isi tia. Mətəpul hən nadəlomian, nasoruan, naləboian, naləḅonian hən mətḅigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəpul hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todaḅ. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaienan nonənoḅ hən mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləḅon masuḅ hən ləḅigol na-vi-tarhəte-an. ⁹ Husur mətələboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas hən. Naut kəmas topul hən natite, gamit māu, aYesu egəm vi məsəl mōs gamito, hən ke, len nəpar-tite-an san, mətḅepul hən nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaienan, nabunusian sagw imaiegai ke: Nəsa mətətotuḅat hən, ivoi ke mitigol tinoḅ. Len nasihau tovan tia, gamit mətətuḅat bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəhəhəḅur hən mətḅigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Image-nan, hum mətətoləḅon masuḅ hən mətətotuḅat hən, ivoi ke mətələḅon masuḅ hən mətḅevurvuri. Ale mətəviol len nəsa mətətokade. ¹² Husur, mətḅeləḅon masuḅ hən mətḅevoli, aGot ehəhəḅur hən naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datsəkade, eus gidat hən datḅevoli len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hən nəmauran samit ḅidaḅ o hən mətḅem̄idol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ḅimalum̄lum̄. Ao noləḅon ke tikad naḅitp̄itoḅan. ¹⁴ Gagai nəsa mətətopul hən eləboi ḅevi tarhət silatenan lotom̄idol. Ale nəḅoḅ mətḅem̄idol be ləḅepul hən natite, dereh leləboi ləḅevi tarhət samito. Ale ḅimaienan, ikad naḅitp̄itoḅan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke, “Nəvanuan topisan nəmanna tosoḅur, nəhanian han səmasuḅ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəḅur, nəhanian han sam̄idol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləḅonian toḅitoḅ hən naləḅonian notokade—naləḅonian hən ḅevi tarhət samito, ¹⁷ husur aTitus ehəhəḅur hən todaḅ hən ḅigol nəsa namttokel maii. Ale husur toləḅon masuḅ hən ḅevi tarhət samito, len naləḅonian san gabag, eriḅ naut egai, ivan hən gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut p̄isi lusor sal suhi hən nauman san mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ḅai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ḅiyar mai ginamito, hən namtḅipat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtḅekətkəta təban, hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalalan siGot, ale hən ḅimasil ke, namttoləḅon masuḅ hən namtḅevi tarhət salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh ḅisor ḅisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlani, savi len nəhon aGot ḅai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hən ḅitah mai gəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len naḅide isoḅur namtəbunusi ke tovoi. Namtusaḅ vəha-səsoḅur hən ke toləḅon masuḅ hən ḅigol nəsa tonor. Ale gagai eləḅon masuḅ hən ḅevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito.

²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iḅon mai ginau, namroum ḅonḅon hən namrḅevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan

* **8:9:** Mat 8.20; Flp 2.6-8 * **8:15:** Exo 16.18 * **8:21:** Pro 3.4; Rom 12.17

sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsan aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut pisi ləbələboi səhoti ke, nəboŋ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan mōs alat a Jutea

¹ Nalobulat napisulan egai nototosi husur naviolan mōs alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ŋai,* ² husur noləboii ke məttołəŋon masuŵ hən mətbevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləŋonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləbēviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləŋon-masuŵ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eḅur nəlolito, gol isoḅur len galit lotuḅat viol. ³ Ale alatmiŵan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləbēvi tarhət samito, hən naviolan samit beutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito bevi libliboŋan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke məttoimaienan. ⁴ Husur, gamit asike mətbigole, ale nəboŋ nəbēgəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləbitah mai ginau, ale ləbisəḅ na-utaut-həni-an samit beḅuer, nahurunamito dereh tisa husur namttoriŋ nəlonamit len gamito, be mətəutaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəbēgəmai, hən ləbigol naviolan məttokele gati beutaut. Noləŋon ke naviolan enan, egəm len nahəhaḅuran, sagəm len nə-təbulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoḅur, len nəmatuan dereh tiban hanian. ⁷ Gamit pisi mətəviol hən nəsa gamit ŵisusua məttoḅaḅ həni tia len nəlomito. Samteviol len namətahusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan tohəhaḅur hən beviol. ⁸ Ale aGot eləboi beviol habat mai gamito, hən mətbeḅur səsəhov, hən asike mətbeḅmidol hən natideh boŋ ideh. Ale len nəsa məttopul həni, məttołəboi mətbevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, “Len nahəhaḅuran san, akis eviol hən natit isoḅur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən beḅəm vi bəta hən nəvanuan bihani. Len naḅide tomaienan, aGot dereh tilav namisurhut gail bišoḅur am hən mətbevi tarhət sinəvanuan həni. Ale dereh titov hən biŵan masuŵ hən naḅit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mətəḅur səsəhov hən natit pisi tovoi, hən mətbeviol habat akis. Ale nəboŋ namtbiḅav naviolan samito mai alat lotomidol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naḅit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomidol, asike lomidol am, ale len nahəhaḅuran, dereh lesipa vəha-səboḅur vi təban aGot.

¹³ Len naḅit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoḅol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail məttokele ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoviol masuŵ hən nəvat mai galito mai nəvanuan pisi. ¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuŵ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot

* 9:1: 2Kor 8.1-7 * 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

toviol kəmas həni mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datbikel vəsvəsaii.

10

Nədaŋan siPol hən na-il-a-mo-an

¹ Ginau m̄au, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəboŋ nototoh mai gamito nəlogw emədau, nəsavi natideh, be nəboŋ nototoh a tut naŋide sagw idaŋ van hən gamito, nitos nalobulat todaŋ van hən gamito. Be len aKriŋto, nəlon tomədau, togol tomədau hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naŋide samit tinor, hən asike naŋide sagw biđan van hən gamit galevis lotonau ke, namttohusur naŋide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoh len navile a pan, len nabiltibalan namttoḅal lan, namtsəbal sum̄an alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəbalan namttoḅal hən gail lukad nədaŋan siGot, hən ləb̄itohtoh naut ideh aSetan toum həni len nəmauran sinəvanuan topat kəkol həni dan aGot. Namtoḅiḅitas nagəgərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləbeləboii, namtoḅiḅitasi. Nənavuan ḅisi, namtubaŋis gat gail hən ləbigol nəsa aKriŋto tokele. ⁶ Ale nəboŋ mətbigol kavkav hən naləŋonian seKriŋto, dereh namteutaut hən namtbipansəm nəvanuan ḅisi lotomətahun ləbigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh biŋau ləboii ke tovi seKriŋto, tinau len gai gabag tətəs am ke, ginamit am namtovi seKriŋto sum̄an gai. ⁸ Hum ma məttonau suluvi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mo-an Nasuḅ toriŋi len navəlanamito. Be eriŋi len navəlanamito hən namtbigol mətbiđan am len nəmauran samito, savi hən namtbemədas nadəlomian samito. Imagenan nahurunamito səsa lan. ⁹ Nomətahun mətbiŋau ke, notoləŋon ke, mətbemətahw len nalobulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməlas, idaŋ, be nəboŋ totoh mai gidato, gai sədaŋ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səhoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəboŋ namttotoh a tut, eḅitoḅ hən nəsa namtbigole nəboŋ namtbegəmai.

¹² Namtomətahun namtbepitoḅ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səbolito. Namtomətahun namtbənənoḅ hən ginamit mai galito. Nəboŋ lotonənoḅ hən galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor hən ləbeləboi səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namttokel nakel-uri-an tovoi husur aKriŋto. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman bətibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namtbikel ur nakel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke ħisor sal suh natideh, tisor patpat Nasuĥ aGot mēhat.”* ¹⁸ Husur nēvanuan tosor sal suh gai, aGot sahēhaṽur hēni. Be nēvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehēhaṽur hēn avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gāgēras gail

¹ Nolēḡon ke mitidaṁ hēn nēĥisor sal suh kēkerek hēn ginau bai. Hum ma mēttonau ke notomelmel, be nous gamit hēn mētbesēsēloḡ husur ginau. ² Nulekol hēn gamito len nalekolan siGot. Gamit mētosuṁan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluṁan tosua ḡai, aKristo. ³ Be nomētahw ke mētosuṁan aIv, nēṁat togēras len naṽide hēn na-sor-hehe-an. Ginau nomētahw ke, hum ma avan ideh ħēgēras gamit, hēn ħemēdas nēnauan samito, liv gamit dan aKristo, hēn asike mētĥidaḡ lan am len nēlomit toveveu.* ⁴ Husur mētōhēhaṽur hēn mēttdaṁ hēn avan ideh togēm hēn gamito, naut kēmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kēmas mēttokad nanunun nāgēgērasan ideh totile dan aNunun aGot mēttokade aṁo, naut kēmas mēttodēlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi mēttokad nadēlomian lan aṁo.

⁵ Be alat mēttonau suluṽi ke lotovi “ĥiltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, lēsēyalyal sēhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nēsēkad namitisau hēn nasoran, be nukad na-lēboi-buni-an. Len naṽide pisi namtugol natenan imasil buni hēn gamito.

⁷ Nēboḡ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nēsaus nēvat o natideh am hēn gamito. Nugol nēlogw emēdau hēn nēĥeputsan gamito. Nēboḡ notogol tomaiēnan, mētunau ke notogol nēsāan a? ⁸ Noum kēmas ṁōs gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat ṁōs ginau. Ehum notovēnvēnah dan galito hēn nēĥēvi tarhēt samito. ⁹ Nēboḡ nototoh mai gamito, nēboḡ notomīdol, nēsaus natideh ben gamit ideh. Husur nēbathudud nadēlomian lotogēm len naut a Masetonia, loviol pīs nēsā notomīdol hēni. Nomētahun nā-kētkēta-tēban-gināu-an tovi nauman ideh todaḡ len gamito. Nēsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boḡ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, sēkad avan ideh len naprovens Akaia ĥigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw ĥinoḡ. ¹¹ Mētunau ke notokēmaiēnan husur nēsālēmas bun gamito a? Aoa! AGot elēboii ke, notolēmas masuṽ hēn gamito!

¹² Naṽide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab hēni, hēn ke, alat lotonau ke lotovi ĥiltihai pispisul seKristo, asike lēĥikad naṽisal ideh hēn lēĥisor sal suh galito hum lotoṽitoṽ hēn ginamito len natideh. ¹³ Nēvanuan lotomaiēnan lovi hai pispisul gāgēras. Len nauman salit lolibliboḡ, ale len naṽide salito, logēgēras ke lotovi hai pispisul seKristo, be lēsēmaiēnan.* ¹⁴ Nēsāsēhoṽut len naṽide enan! Husur aSetan ṁāu egēgēras ke tovi aḡel hēn naṁial. ¹⁵ Imaiēnan, sadatesēhoṽut len nēvanuan nauman san gail lotogēgēras ke lotovi vanuan nauman hēn nanoran. Len nēboḡ namēkot dereh lipanis sil nēsā lotogole.

Na-lēḡon-isa-an siPol ṁōs aKristo

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mētĥinau ke notomaiēnan, mētēsēsēloḡ husur ginau bai, hum notomelmel, hēn nēĥisor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nēsakel nēsā Nasuĥ tolēḡoni,

* **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31 * **11:3:** Gen 3.1-5, 13 * **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2

be nusor surman nahoʻon. ¹⁸ Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len navide silat navile a pan, ginau am dereh nimaienan. ¹⁹ Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətohəhavur sal hən məttosəseloŋ husur nahoʻon gail! ²⁰ Husur avan ideh bigol gai beil a mo hən gamito hum məttovi slev san, mətudañ həni! Avan ideh begəras gamito hən bihan pis nəvat samito, biapatpat gai məhat hum məttovi ut kəmas, o biʻos nətarhomito, gamit mau mətudañ həni! ²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namttohusur navide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləbikad na-il-ḅuri-an hən ləbisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ḅuri-an hən nəbisal suh ginau həni. ²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siApraham a? Ginau am novi pasusan siApraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idaŋ habat səhor galito, nutoh len naim bəbaŋis vəha-səḅur səhor galito, nosəseloŋ hən nabus hən nabibilas-masuṽ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-səḅur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luṽas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan imaḅurbur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliʻol mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isəḅur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənvenah lotohəhavur hən ləbigol nasənah. NaJu gail luke nimat, alat ləsavu Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas toḅəbesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadəlomian.* ²⁷ Noum idaŋ moŋ Nasuḅ, noum habat len nədaŋan sagw piŋi, nəsepət savoi vəha-səḅur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-səḅur. Naut esusus habat hən ginau, nomidol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau səḅuer hən naḅisal hən nəbekətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike biḅaŋ, ginau am nəsepədaŋ. Nəvanuan beliv galit ideh hən biḅes həbet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

³⁰ Nomətahun nəbiŋsor patpat ginau məhat, be nəbiḅimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsepədaŋ. ³¹ Nokitin, nəsaliboŋ. AGot, aTəman Nasuḅ aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A mo, nəboŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis loriŋ ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Na nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəboŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idaŋ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuḅ mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi naulumən sua seKristo.* Len nasihau tovi 14

* **11:22:** Flp 3.5 * **11:24:** Deu 25.3 * **11:25:** Uman 16.22, 14.19 * **11:26:** Uman 9.23, 14.5
* **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

tia, aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan nəməv.† Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ḡai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ḡai eləboii ke totoḡ len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəloḡ ḡən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan ḡən ḡikele; nasoruan aGot sədaḡ ḡən avan ideḡ ḡikele. ⁵ Dereḡ nisor sal suḡ nəvanuan tomaiēnan. Be asike nusor sal suḡ ḡinau. Dereḡ nisor sal suḡ ke nəśədaḡ ḡai. ⁶ Nətake nətasor sal suḡ ḡinau, asike nətamelmel husur nətakeḡ nakitinan ḡai. Be asike nusor patpat ḡinau məhat, husur nomətəhun avan ideḡ ḡipatpat ḡinau məhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ḡai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəloḡ ḡən notokele.

⁷ AGot emətəhun nəḡipatpat ḡinau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəḡoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaiēnan eriḡ natesua todaḡ masuḡ len nəmauran sagw. Natenan ehum nasunit nəḡai tosar tabtab ḡən nibegw, ehum napisulan togəḡ len aSetan ḡən ḡemədas ḡinau. ⁸ Nonḡir Nasuḅ vəḡa-tor, nousi ḡən ḡilav kuvi dan ḡinau. ⁹ Be ikel mai ḡinau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas ḡəni mai ḡaiug eləboi ḡetəḡau gat ḡaiug, husur nəḡoḡ ḡəsədaḡ, nədaḡan sagw epul masuḡ len ḡaiug.” Husur tokəmaiēnan, noḡəḡaḡur ḡən nəḡisor sal suḡ nədaḡan sagw toḅuer, husur nəḡoḡ nəśədaḡ, nədaḡan seKrisḡo ipat len ḡinau. ¹⁰ Husur natenan, noḡəḡaḡur ḡən nəśədaḡ; nəḡoḡ nəvanuan lotosəvar ḡinau, noḡəḡaḡur; noḡəḡaḡur ḡən natit lotogol notoləḡon tosa; nəḡoḡ nəvanuan lotomədas tabtab ḡən ḡinau, noḡəḡaḡur; nəḡoḡ nototoḡ len nəmauran todaḡ, noḡəḡaḡur. Noḡəḡaḡur ḡən natgalen ḡisi ḡos aKrisḡo, husur nəḡoḡ nəśədaḡ, len aKrisḡo, nudaḡ.

APol inau masuḡ ḡən alat a Korint

¹¹ Nusor maiēnan hum aḡoḡon, be ḡamit ḡəu mətugol notomaiēnan. ḡamit ḡəu, inor ḡən mitisor sal suḡ ḡinau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluḡi ke lotovi “ḡiltiḡai piḡpiḡul ḡail” ləsəyalyal səḡor ḡinau len natideḡ. ¹² Len namerikel notogol ḡail len ḡamito, imasil ke notovi ḡai piḡpiḡul kitin. Len na-toḡ-mədaḡ-an nudaḡ ḡur nəmauran sagw todaḡ, nugol namerikel ḡail lotokel kot aYesu, nugol natit mətḡomaḡmaḡ len ḡail, mai natit lotogol nədaḡan siGot tomasil. ¹³ Nəsa notogole len ḡamito epitoḡ ḡən nəsa notogole len alat siYesu len naut tiltile ḡail. Ikad natesua ḡai nəśəgole len ḡamito. Na-kətkəta-təban-ḡinau-an savi nauman ideḡ todaḡ len ḡamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaan, mətəruḡati dan ḡinau bai!

¹⁴ ḡagai noutaut ḡən nəḡegəḡ ḡən ḡamito. Dereḡ tevi nagəḡan na-vəḡa-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ḡinau-an asike evi nauman ideḡ todaḡ len ḡamito, husur nəsaləḡon natit samit ḡail, be noləḡon ḡamito. Nokəmaiēnan husur savi ḡən natətai ḡeum ḡən ḡekətkəta təban anan mai atəḡan ḡivoi, be ipat len anan mai atəḡan ḡən arḡekətkəta təban natətai ḡivoi.* ¹⁵ Imaiēnan, noḡəḡaḡur ḡən nəḡeviol ḡən ḡinau ḡabag mai natit ḡisi notokade ḡos ḡamit. ḡinau nəḡeləmas masuḡ ḡən ḡamito, ḡamit dereḡ mətələmas kinit ḡinau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ḡinau-an savi nauman ideḡ todaḡ len ḡamito, be ḡamit ḡalevis luke, len naḡide tosusuah, notogəras ḡamito ḡən notovənoḡ natit samit ḡail. ¹⁷ Mətḡinau ke tomaiēnan, kel mai ḡinau naḡide notogəras ḡamit ḡəni! Mitikel ur avan ideḡ notosəvati van ḡən ḡamito, togəras

† **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nəməv na-vəḡa-tor-an, be nəvanuan namitisau ḡalevis lunau ke namilen nəməv aGot totoḡtoḡ lan. Len nənauan salito datukad nəməv dattoləboi datḡerisi, datukad nəməv naməso ḡail lotopat lan, mai datukad nəməv aGot totoḡtoḡ lan. * **12:4:** Luk 23.43 * **12:14:** Uman 18; 2Kor 13.2

gamit hən nəbikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idan hən bivan hən gamito, ale nosəvat awawa nadəlomian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit mōs nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ŋai, ale naŋide sinaməru epitpitoŋ ŋai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsan aKristo len nəhən aGot. Ale gamit namt-toləmas bun gamit pisi, natit pisi namttogole, namtugole hən mətβidan am. ²⁰ Husur nomətahw ke nəboŋ nəβegəmai asike nəbisəβ gamit hum notoləŋoni, ale gamit am asike mətβisəβ ginau hum məttoleŋoni. Nomətahw ke mətβikad naŋitŋituhan, nə-taβulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səβomito-an, nasoruan tomədas nəboruan samit gabag, nə-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaŋtaŋoran. ²¹ Nomətahw ke, nəboŋ nəβegəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhətu ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isəbur lotogol nəsaan a mō tia, be ləsəpair dan nəβiŋβiŋalan salito, naitian tosa, mai naŋide hən naitian taŋtaŋor.

13

Nalələgauan naməkot siPol

¹ Nəboŋ nəβegəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh βikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele teil paŋpaŋ len nə-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* ² Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel nalələgauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaan a mō, mai gamit pisi am məttoleŋol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. ³ Husur məttoleŋon naləboi-buni-an ke len ginau aKristo tosor, ale dereh nigol tiŋpaŋpaŋ hən gamito len nəpanismen galenan. AKristo səpar daŋan len nəsa togole van hən gamito, be nədaŋan san etibau len gamito. ⁴ Ekitin ke tokul nəboŋ lototahətah həni len nəhai balbal, be len nədaŋan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit maii, ginamit am namtsədaŋ, be len nədaŋan siGot, namtukad nəmauran mai aKristo. Ale nəboŋ namtβegəmai, dereh məteris nədaŋan enan.

⁵ Mətebunus kitev nadəlomian len gamit səβomito. Mətukad nadəlomian kitin o eβuer? Mətsənu səhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike βimaienan, mətsəkad nadəlomian kitin. ⁶ Be nuke mitisəβ ləboii ke namttovi ahai pispisul kitin seKristo. ⁷ Ale gagai namtusor tuŋ van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuŋ maienan hən nəvanuan gail ləbeləboii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətβigol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləβemətahun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. ⁸ Husur namtsaləboi namtβigol natideh βemədas nakitinan, avil natit pisi namttogole, namtugole mōs nakitinan. ⁹ Nəboŋ məttoleŋon, namtoleŋon, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuŋ am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. ¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nəboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəβidan taltal hən gamito nəboŋ nəβegəmai. Husur, len nədaŋan hən nə-il-a-mō-an Nasuβ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidan am len nəmauran samito, nomətahun nəβemədas nadəlomian samito.

¹¹ Bathudud nadəlomian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətehehaŋur. Miti-matmatu len aKristo. Məteheŋon tivoi am len nəlomito. Mitikad nənauan tesua.

* **12:18:** 2Kor 8.6, 16, 18 * **13:1:** Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

Mitikad natəñmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəñmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuñ gabag hən nətarhomit gail hən mət̃bikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³ Alat siGot p̃isi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasuḅ aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̃isi, aGot teləmas bun gamit p̃isi, mai aNunun aGot tigol mətesua maii len nəlomit p̃isi.

Kalatia

Naloʔulat napisulan aPol toton van hən alat a Kalatia

Ase itos naloʔulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʔulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia læberin nəlolit bidan len aYesu ηai, savi nahusurian hən nalo.

Itos naloʔulat egai mōs ase?

Naloʔulat egai evi napisulan aPol toton van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos naloʔulat egai ηais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaη hən nasihau A.D. 49 nəboη totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəloη hən naʔusanan tosa (1.6-9)

3) Nədaηan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10–2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboη məttogəm vi natun aGot gail (3.26–4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8–5.1)

7) Mətbigol mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbevi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naʔide tosa samit gail (5.13–6.5)

9) Nakelean todaη naməkot: naʔit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, beʔuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudəlamian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos naloʔulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasuʔ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erin gai len nəmatan mōs bilav kuv gidat dan nəsaan sidato hən bilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməηai. Igole husur naləηonian siGot aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ηai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətbimaur len navoian aKristo toviol kəmas həni, wake mətupair tutut dani van hən naʔusanan totile. Nosəhoʔut len gamito! ⁷ Naʔusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhath, lotoləηon læbemədas na-kel-uri-an tovoi seKristo. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aηel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomi tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan!

* 1:2: Uman 16.6

¹⁰ Ginau nēsahisi ke nēvanuan gail lēbehēhāvur hēn ginau. Nolēḡoni ḡai ke aGot bēhēhāvur hēn ginau! Nētahishisi ke nēvanuan gail lētahēhāvur hēn ginau, asike nētavi aslev seKḡristo.

aGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadēlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nēkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nēvanuan. ¹² Husur avan ideh sēlavi mai ginau, saṽusani hēn ginau. Ao, aYesu Kḡristo sēḡon, ikel vēhoti mai ginau.

¹³ Nokēmaienan husur mētōsēsēlōḡ lēboi tia nāvīde hēn nēmauran sagw nēboḡ notohusur nāvīde hēn nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomēdas tabtab hēn alat siGot hēn lēḡimasig. ¹⁴ Len nāvīde hēn nalotuan seJu gail, ginau nosēhor nāJu isōḡur len naur hagw. Nudaḡ habat len nāvīde setēmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kēmas hēni, aGot ilekis hēn ginau, ekis ginau nēboḡ notopat len nabēhāvun anagw sal. Beti aGot ehēhāvur hēn togol ke nolēboi ḡarḡar hēn aNatun san hēn nēḡikel uri mai alat lēsavi Ju. Nēboḡ togol tomaienān, nēsēsāvsaṽut hēn nēḡisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nēsavi mēhat vi Jerusalem hēn nēḡeris alat lotovi ahai pispisul gail a mō hēn ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notēlmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasihau totor notēlmam vi Jerusalem hēn nēḡelēboi aPita mai nēḡinau sēhot nēsa ḡikel mai ginau. Ale nutoh maii len nēmariboḡ tovi 15.‡ ¹⁹ Nēsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasuḡ ḡai.*

²⁰ Nēsa nototosi van hēn gamito ekitin. Len nēhon aGot nukele, nēsaliḡon.

²¹ Beti husur nēboḡ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKḡristo len naut a Jutea lēsabubur mai ginau, lēsālēboi ginau. ²³ Losēsēlōḡ hēn na-kel-uri-an ḡai toke, “Atenan tomēdas tabtab hēn ginamit a mō, ḡagai ikel ur nadēlomian eḡaii tomēdasi a mō.” ²⁴ Imaienan lusal suh aGot bathut nēsa togole len ginau.

2

Ahai pispisul gail lohēhāvur hēn aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi mēhat tētās vi Jerusalem mai aParnapas. Len nēboḡ enan namrosēhar aTitus am.* ² Novi Jerusalem husur aGot toṽusan ginau hēni ke nimasvan. Len nāḡonḡonan mai nēvanuan totibau gail sēḡolit ḡai, nukel vēsṽesai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat lēsavi Ju. Nugol tomaienān husur nuke lidam̄ hēn nauman sagw. Nomētahw ke notoum kēmas ḡai, hum nauman ḡisi sagw savi natideh. Be ludam̄ hēni. ³ Ale natsual am, lēsētaltal hēn aTitus, totah mai ginau, hēn ḡikad na-tiv-dalusi-an, naut kēmas tovi uleKris. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nēvanuan galevis len naut tiltile gail loḡēḡaras ke lotokad nadēlomian. Ale loliligis hēn galito len ginamito, hēn lēḡisaḡ lēboi nēmakuvan dattokade dan nalo, len nāḡonan sidato mai aKḡristo aYesu. Luke lisaḡ lēboii hēn lēḡigol gidat datḡevi slev hēn nalo enan.* ⁵ Be namtoil ḡēgat, namtsasēsēlōḡ hēn nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotēḡau gat nakitinan hēn na-kel-uri-an tovoi mōs gamito.

⁶ Ale nēboḡ notokel nēsa notokel uri tonōḡ, alat lotoil a mō lēsasuhud hēn nasoruan ideh maii am. (Tarhēt hēn na-il-a-mō-an salito, nēhes totibau

* **1:14:** Hēn naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hēn naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahēsān aPita len nasoruan ta Aram. * **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2 * **2:4:** Kal 1.7; Jut 4

lotoṽati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nēvanuan p̄isi loṽitp̄itov̄. Riṅ naten tipat.)^{*} ⁷ Alat lotoil a m̄o lēsakel natideh am husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nēbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat lēsavi Ju suṁan gai totabtabuh len aPita hən aPita bikel uri mai naJu gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat lēsavi Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luṽat nēhes hum lotoil a m̄o hən alat siYesu len naut a Jerusalem.^{*} Nəboṅ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas hēni, topat len nauman sagw, galit loləlav mai ginau mai aParnapas hən ginamit p̄isi namtbikad nābonan len aYesu. Ludam̄ ke ipat len ginaməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat lēsavi Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naJu gail. ¹⁰ Lous ginamər ṅai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləṅon buni hən nēbigole.^{*}

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboṅ aPita togəm hən ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsə togolgole. ¹² A m̄o ihanhan mai alat lotokad nadələmian lēsavi Ju. Galit lēsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes esəvat galevis gəmai. Nəboṅ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat lēsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətahw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.^{*} ¹³ Beti naJu gail lotokad nadələmian am luḅon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehusur naṽide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be nəboṅ notoris ke lēsahusur nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam̄ gutoh suṁan alat lēsavi Ju, gəsatoh len nalo suṁan naJu gail. Imabe gudaṅ len alat lēsavi Ju hən ləbitoh suṁan naJu lotohusur nalo? Sagimagenan!

¹⁵ “Gidaru, nəboṅ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaaan len nabunusian seJu gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadələmian, datoləboii ke nēvanuan togol husur nalo, aGot sariṅi ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadələmian len aYesu Kristo ṅai aGot toriṅi ke nēvanuan inor len nəhon.† Imagenan, gidat am datoriṅ nələdato len aYesu Kristo, hən aGot b̄eriṅi ke datb̄inor len nəhon, len nadələmian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi b̄inor len nəhon aGot. ¹⁷ Ale datb̄eləṅon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datb̄isabi ke datovi vanuan nəsaaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Nəbeum təlmam hən nalo notogol tomasig, noṽusan səhoti ke ginau gabag nobur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ṅa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot b̄iwol hən nəmauran sagw. Esuṁan notomat len nəhai balbal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginau am, aKristo m̄au itoh len ginau. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadələmian len aNatun aGot, gai toləmas bun ginau, toviol hən nəmauran san hən b̄imat, m̄os ginau. ²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas hēni, savi ut kəmas. Evi nabilititit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKristo təmat m̄os naut kəmas ṅai.”

^{*} **2:6:** Deu 10.17 ^{*} **2:9:** Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram.

^{*} **2:10:** Uman 11.28-30 ^{*} **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadələmian nēvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsə aGot toriṅi hən b̄igole.

3

Nanoran ipat len nalo o nadalomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mätumelmel! Ehum avan sua todelañ gamito hən mätbetətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsai nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehum gamit mətōrisi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ŋai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətōhusur nalo seJu gail a? Ao mətukade husur mətōriŋ nəlōmito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəlōŋ həni. ³ Mätumelmel o mätumabe? Nəboŋ mətōtubət, mətōhusur aGot len nədaŋan se-Nunun, be gagai mətunau ke mətēvurvur nəmauran toveveu enan len nədaŋan samit ŋai. Mitimabe? ⁴ Len nadalomian samito, mətōləŋon isa vəsa len natit isōbur. Savi mōs natideh a? Ao! Evi mōs natite! ⁵ Nəboŋ aGot tolav aNunun mai gamito, nəboŋ togol namerikel gail len gamito, igole husur mətōhusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur mətōriŋ nəlōmito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəlōŋ həni.

⁶ Mitinau aApraham ke: “Gai eriŋ nəlon len aGot, ale aGot eriŋ gat aApraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti mətēləboii ke, alat lotoriŋ nəlōlit len aGot, galit lovi anatun aApraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriŋi ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləberinŋ nəlōlit lan. Natenan ipat a mō nəboŋ aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aApraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluṽoh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile.”* ⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotoriŋ nəlōlit lan, sunñan aApraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaienan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit p̄isi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotoriŋ nəlōlit len aGot.”* ¹² Naṽisal hən nadalomian enan etile len naṽisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit p̄isi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eṽur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriŋi len gadito. Eṽur nəmakuvan sidato nəboŋ tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”*

¹⁴ AYesu Kristo eṽur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol həni tia mai aApraham. AYesu imat maienan hən ke len nadalomian datḅikade lan, datōləboi datḅikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadalomian, len nəmauran ta daməŋai imaiegai: Nəboŋ nəvanuan ḅeru arbike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arbītos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ḅəbur kotovi o riŋ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len naṽide tomaienən, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aApraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosōbur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ŋai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aApraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən ḅəbuer.* ¹⁸ Husur nalo ḅevi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:** Hab 2.4; Rom 1.17
* **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5 * **3:13:** Deu 21.23 * **3:16:** Gen 12.7 * **3:17:** Exo 12.40

savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aApraham.

¹⁹ Ale, aGot erinj nalo mai aMoses mōs nəsə? Eriņi mōs bēvusan nəvanuan gail p̄isi hən nəsəan salit gail. Eriņi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siApraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aņel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, toum siGot, ale toum sinəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arβita gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaienān saum mōs nətərhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətərhət toru. Avil aGot səbon ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aApraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, ebuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhon aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsəan ibāņis gat gadit p̄isi, gol ke ikad naņisal sua ŋai hən datβikad naviolan aGot tokel gati. Naņisal imaiegai ke: datβeriņ nəlodat len aYesu Kristo, datukad nəsə aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboņ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkol hən gidato. Ipon gol gidato vəbar aGot tovəhot naņisal hən nadəlomian. ²⁴ Imaienan, nalo ehūm ahai pusan sidato tokətkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datβeriņ nəlodat lan, ale hən aGot həriņi ke datunor len nəhon. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorin nəlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit p̄isi, len nadəlomian məttokade len aYesu Kristo, mətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit p̄isi məttobaptais hən məttotoh len aKristo, ehūm məttokol nahurabat len gamito tovi nəmauran seKristo. Len nəhon aGot mətosuṃan aKristo. ²⁸ Səkad naJu, səkad auleKris o nametβos am; naslev mai alat ləsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaṽut, səkad nauluṃan. Səkad natideh am togol məttopəpehw, husur gamit p̄isi mətosua len aKristo aYesu. ²⁹ Mətβevi seKristo, mətovi anatun siApraham kitin. Ale nəsə aGot tokel gati mai aApraham, gamit am mətukade.*

4

¹ Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit p̄isi san, eriņi hən anatun. Be naut kəmas natit p̄isi evi sinatun, nəboņ tovi tuhtətai sal, esuṃan naslev ŋai van vəbar totibau. ² Nəboņ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədaṃ han βinor hən nəsə atəman toriņi. ³ Len naṽide tomaienān, gidat am, nəboņ dattokəkereh, nəboņ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sinədaņan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədaņan galenan.* ⁴ Be len nəboņ tonor həni, aGot esəvat aNatun uluṃan. Apəhaṽut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən bēvur nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datβevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur məttovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNatun aGot, vi lan nəlodat tokai ke, “Appa! Tata!”* ⁷ Imaienan gəsavi slev am, govi anatun aGot, ale husur govi anatun, dereh gikad natit p̄isi aGot tokel gati hən bēviol həni mai anatun gail.

APol inau masuṽ hən alat a Kalatia

* **3:19:** Uman 7.53 * **3:20:** Deu 6.4 * **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20 * **4:6:** Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17.

⁸ Nəboŋ mətsaləboi aGot sal, mətovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.* ⁹ Be gagai, nəboŋ məttoləboi səhot aGot, (aoa, ivoi am notoke, gagai nəboŋ aGot toləboi səhot gamito), imabe mətupair təlmam van hən nəkadun nədaŋan gail ləsavi natideh, ləsədaŋ, lotovi ut kəmas? Imabe mətuke mətevi slev salit tətəs am? ¹⁰ Mətudaŋ len nəboŋ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nəsihau. Mətunau ke aGot ehəhaʋur həni natəlmaman samit van hən nalo a? * ¹¹ Nunau tuhatuh hən gamito. Nomətahw mōs gamito. Hum ma notoum soʋuer samito. ¹² Bathudud nadələmian, mətesuʋan ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboŋ nototoh mai gamito, mətsamədas ginau boŋ ideh. ¹³ Be husur ke notoməsah, natohan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur na-kel-urian tovoi mai gamito. ¹⁴ Naut kəmas naməsahan sagw igol idaŋ len gamito, mətsaŋit nəhomit van hən ginau, mətsamətahun ginau. Wake mətohəhaʋur hən ginau. Mətokətkəta təban ginau suʋian notovi aŋel sua siGot o suʋian notovi aYesu Kristo gabag. ¹⁵ Be nakemkeman samito, nəsa evisi həni? Imabe? Nukel koti ke nəboŋ nototoh ei, mətohəhaʋur hən mətb̄igol natideh mōs ginau. Nətausi, məttakis kuv namətamito hən məttaviol hən gail mai ginau. ¹⁶ Nəsa evisi togol ke gagai nəboŋ notokel nakitinan mai gamito, mətunau ke notomətahun gamito?

¹⁷ A mō, nusor husur alat lotoʋusan hən naʋusanan totile. Galito ludaŋ hən ləb̄eliv gamito hən mətb̄itah mai galito, be savi mōs navoian. Luke leliv gamito dan ginamito hən mətb̄idaŋ len galito. ¹⁸ Ivoi hən mətb̄idaŋ len natsua, ʋevi mōs nəsa tovoi. Ivoi hən mətb̄imagenan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito. ¹⁹ Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa len napəŋasan hən nəpasian sil gamito, vir nəboruan seKristo ʋegəm kavkav len gamito. ²⁰ Noləŋon masuʋ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəgel hən nasoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, nəlogw etuhath hən gamito, nənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹ Gamit məttoləŋon ke mətb̄itoh len navəlan nalo, mətosəsələŋ husuri māu a? ²² Husur len natosian ike aApraham ikad anatun ulumian eru. Napəhaʋut tovi slev, nahəsən aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* ²³ Naslev ipas anatun aApraham len naʋide sinəvanuan ŋai, be asoan aApraham ipas anatun tovi nəsarpoan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* ²⁴ Natenan ehum nasoruan kəta. Napəhaʋut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat gəlaru len nahəsən. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Naʋehuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəb̄ike aHakar ehum naʋehuh Sinai. ²⁵ Ale naut a Jerusalem ta daməŋai ehum Naʋehuh Sinai len naut a Arapia. Suʋian aHakar mai anatun gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai mai alat lototoh lan lovi slev.† ²⁶ Be aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a məhat, ale evi anana sidato. ²⁷ Hum natosian seIsaiah toke,
 “Pəhaʋut gotobutoh, gəsəpasus, gikemkem,
 gaiug gəsəkad napəŋasan hən nəpasusan, getuʋat kəkai habat;
 husur napəhaʋut tobutoh, dereh tikad anatun isoʋur
 səhor napəhaʋut tokad asoan.”*

* **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23 * **4:22:** Gen 16.15, 21.2 * **4:23:** Gen 17.16; Rom 9.7-9 † **4:25:** Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboŋ aPol toke Jerusalem, namilen ke naJu gail lotohusur nalo siMoses. * **4:27:** Isa 54.1

²⁸ Be bathudud nadəlomian, mətosuṃan aIsak; mətovi anatum na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham. ²⁹ Sutuai, aIsmael, anatum naslev, emədas tabtab hən aIsak, anatum na-kel-gati-an. Imaien sal daməṃjai. Alat lotoke datbevi slev hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dattokad nəpasian len aNunun aGot. Lugol datoləṃon isa vəsa.* ³⁰ Avil natosian siGot ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pəhaṃvut mai anatum uluṃan dan gaiug hən arḃeməsev, husur anatum naslev pəhaṃvut asike ikad nahudhutan setəman, be anatum napəhaṃvut savi slev dereh tikade.”* ³¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatum napəhaṃvut tovi slev, datovi anatum napəhaṃvut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKristo

¹ Nəmakuvan, aKristo isah ruḃat nəsa tobaṃjis gat gidato hən datḃikad nəmakuvan enan. Imagenan, mətəil gəgat hən asike mətovi slev tətəs am hən nalo tobaṃjis gat gamito a mō.

² Səsəloṃ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mətḃikad na-tiv-dalusi-an hən mətḃinor len nəhən aGot, nəsa aKristo togole mōs gamito savi natideh. ³ Nukel pūli hən gamit tətəs. Nauluṃan ideh todam hən ḃikad na-tiv-dalusi-an hən ḃinor len nəhən aGot, atenan timasgol husur natit pisi nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit məttoke mətḃinor len nəhən aGot ale məttohusur nalo mōsi, mətugol gamit səbomito mətoməsev dan aKristo. Mətuteh dan navoian aGot toviol kəmas hən. ⁵ Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisaḃ səhot gidato, suṃan dattonor, bathut dattoriṃ nəlodat len aKristo. ⁶ Husur nəboṃ dattoriṃ nəlodat len aYesu Kristo, datḃikad na-tiv-dalusi-an o asike datḃikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua māu evi nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

⁷ A mō mətugam ivoi len nəgangaman. Ase eil gol gamito hən asike mətḃehusur nakitinan? ⁸ Nagəgelan hən nənauan samito, sagəm len aGot tokis gamito. ⁹ Naṃusanan gəgəras emədas nəvanuan isoḃur, ehum nasoruan kəta toke, “Nayis tokəkereh igol nabəta kavkav len nabesin itəb.”* ¹⁰ Bathut nadəlomian dattokade len Nasuḃ, nunau ləboii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttoḃadarṃəḃu, məttonau tuhatuh hən naṃusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalumuṃan limaskad na-tiv-dalusi-an, naJu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəhai balbal ṃjai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naJu gail lomətahuni. ¹² Be galit lotogol məttonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləṃon ke letiv kotov pisi, hən asike ləḃevi uluṃan am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit mōs asike mətḃevi slev am. Mətesəsəloṃ! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mətḃehusur naləṃoniam samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mətəvi tarhət samito suṃan məttovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ṃjai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṃ hən gaiug suṃan gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be mətḃesuṃan nalipah nalililai tohat gamit gabag, tosaḃ pəpas gamito, mətələləgau hən gamito hən asike mətḃemədas masuḃ hən gamit gabag hən mətḃimasig.

* 4:29: Gen 21.9 * 4:30: Gen 21.10 * 5:9: 1Kor 5.6 * 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18

Nəmauran len nədaŋan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaianan, asike mətohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷ Husur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito lomətahun naləŋonian seNunun aGot; ale naləŋonian gail seNunun aGot lomətahun naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artobal, gol ke mətodədas mətbigol nəsa mətbeləŋoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot biwol hən gamito, mətsatoh len nəvəlan nalo.

¹⁹ Nəboŋ məttohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan tobiŋbiŋjal, nəvide tosa totaŋtaŋvor hum nali pah, ²⁰ nalotuan hən nəlablab, na-gol-nabeŋi-an, nəbalbalan, nəvitvituhan, nətaŋbulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləŋoni, nəlol paŋpaŋ, naləŋonian hən nə-patpat-gaiug-səbom-məhat-an, nəpəpəhwan, naluŋoh gail lotopəpəhw husur nənauan totiltile, ²¹ nəlom tovənvənah, natərogan, naitian totaŋtaŋvor len nəbiltihanai mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nalələgauan mai gamito hum notokele a mo tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natoŋan pipihəlan aGot.

²² Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nəmauran sidato, iŋvan hən nəvit tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nakemkeman, natəmat, nə-daŋ-buri-an hən na-toh-mədaŋ-an len na-ləŋon-isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an mo nəvanuan, nəvoian, nədəlomian, ²³ nəboruan tomədaŋ, na-təgau-gati-an hən nəlon gabag. Səkad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luŋos bun nəboruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal san, hən naləŋonian nəsaan hən nibelito mai na-ləŋon-buni-an tosa gail piŋsi ləbimat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav nəmauran veveŋ mai gidato, datiməshusur gat naləŋonian seNunun aGot tosehəŋ gidato. ²⁶ Sadatipatpat kəmas hən gidat məhat, sadatigol natideh hən nəlodat biŋtaŋbulol bulos gidat gabag, sadatitaŋbulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləŋoni be datsəkade.

6

Dereh datilav nəvit nəsa dattomabule

¹ Bathudud nədəlomian, mətbiŋsəb gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit məttomatmatu len aNunun aGot, len nəvide tomədaŋ, vi tarhət san hən biŋtəlmam van hən nəpiŋsal tonor. Be mətelələgau hən asike mətbiŋteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mətbiŋtau tuhatuh həni o mətbiŋsəbi len nəmauran samito ke todaŋ o toməlas habat hən mətbiŋvusi. Len nəvide tomaiənan, dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni. ³ Avan ideh biŋtau ke totibau, egəras gai gabag, sakitin, evi ut kəmas. ⁴ Nəvanuan təbunus kitev nakitiŋan husur nauman san səbən. Biŋsəbi ke biŋvoi, satənənoŋ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi beŋviŋ len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan viŋsusua timəsgol nauman san səbən ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəloŋ hən nəpiŋsənan hən nəsoruan siGot, liməskətəpəl hən natit piŋsi tovoi lotokade mai aŋai piŋsə salito.

⁷ Samtegəras gamit səbomito. Mətsələboi mətbiŋgəras aGot, ŋit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tiŋsə tuŋan nəvit nəhai səlani ŋai, gai tomabule.*

⁸ Nəvanuan toməbul nəsaan niben toləŋoni, tohusur naləŋonian tosa san gabag, dereh tiŋsə tuŋan nəvit nəmətan han. Avil nəvanuan toməbul nəsa aNunun aGot

* **5:17:** Rom 7.15-23 * **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7

toləŋoni, dereh tisah tuan naŋit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datb̄igol natit tovoi, husur datb̄idan̄ hən datb̄ivan am, len nəboŋ tonor həni, dereh datisah tuan naŋit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienan, nəboŋ dattoləboi datb̄igole, datigol tivoi van hən nəvanuan p̄isi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadələmian.

Nalələgauan naməkot mai nasudələmian

¹¹ Məteris nəbilitosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səbögw! ¹² Alat lototaltal ke mətb̄ikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləberisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləbemədas bun galito sil nadələmian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləb̄isor patpat galit məhat hum mət̄tavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an mət̄təkade. ¹⁴ Be ginau m̄au, saneŋiv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maierenan, natit p̄isi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsav̄i natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Datb̄ikad na-tiv-dalusi-an o asike datb̄ikade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan m̄au, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natəm̄at, mai nəlon aGot titan̄is galito. AGot ilekis hən galito hən ləb̄evi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatuh am. Husur namelb̄ol notokad gail len nibegw, loŋusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadələmian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, aIsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi ke aIsrael siGot evi naluŋoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Nalobulat napolisulan aPol totoni van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

aPol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən beʋusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsa tokele.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totoni van hən alat siYesu len naut a Efesus.

aPol itos nalobulat egai ɲais mai len naut a be?

aPol itosi pəpadaɲ hən nasihau A.D. 62 nəboɲ totoh len naim bəbaɲis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) aYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum hən len alat siYesu (1.3–3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1–6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləɲonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttohad nadəlomian len aKristo aYesu.*

² aGot aTəmadato mai Nasuʋ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nəbonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi masuʋ hən gidato len navoian ɲisi togəm len aNunun, navoian ɲisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboɲ aGot satuʋat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datuʋon mai aKristo hən datbevi esan səbon. Ilekis hən gidato hən datbinor len nəhon, nəsaan beʋuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke ɲipat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsa aYesu Kristo ɲigole, ale gagai aYesu igole tia. aGot igol tomaienən husur eləɲon togole, igol gai ehəhaʋur. ⁶ Igol natgalen ɲisi hən datɲisal suhi hən nəyalalan hən navoian toviol kəmas hən mai gidato len aNatun gai toləmas buni.

⁷ Len nəda hən nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. aGot eruʋat nəsaan sidat gail dan gidato husur topul masuʋ hən navoian. ⁸ Na-viol-kəmas-an san hən navoian mai gidato epul səsəhov. Len namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-səhoti-an san ɲisi, ⁹ aGot ehəhaʋur hən tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nəsa aKristo ɲigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nəboɲ binor hən balai, aGot dereh tigol natit ɲisi len nəmav mai natit ɲisi len navile a pan libonbon pipihəbələn aKristo. aKristo dereh tikad nədaɲan hən na-il-a-mō-an hən natgalen ɲisi. ¹¹ Len aKristo, aGot ilekis hən dattovi esan gail. Ilekis hən gidato sutuai tia tonor hən nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit ɲisi ehusur nə-nau-utaut-an

* **1:1:** Uman 18.19-21, 19.1-40

hən naləŋonian san ¹² hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttoriŋ nəlōnamito len aKристо, namtbitoh hən namtbisal suh nəyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mətsavi Ju məttosəsəlon hən nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito. Ale nəboŋ məttoriŋ nəlōmit len aKристо, aGot eviol hən aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahəsan len gamito hən məttovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit pisi aGot tokel gati ke, teviol hən mai gidato, datikade balai, nəboŋ nəmakuvan silat lotovi esan bəhav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipa an mai na-sor-tuŋ-an

¹⁵ Imagenan, nəboŋ notosəsəlon hən ke məttokad nadəlōmian len Nasuḅ aYesu, mai məttoləmas bun alat siGot pisi, len nəboŋ enan vəbar daməŋai, ¹⁶ nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanoŋan eḅuer. Nusor tuŋ mōs gamit akis ¹⁷ van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kристо. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an bətibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol məteləboi buni len nəlōmito hən nə-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mətbikade. Nuke məteləboi səhot na-pul-masuŋ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol hən mai nəvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuŋ ke məteləboi nəyalyalan hən nədaŋan san tosəhor bun natideh dattoləboi datbinau səhoti, nədaŋan enan san tovi tarhət sidat dattoriŋ nəlōdat len aKристо. Evi nabiltidaŋan gai toum lan ²⁰ nəboŋ togol aKристо tole məhat dan nəmatan, nəboŋ toriŋi tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.* ²¹ Len naut enan, aKристо eil a mō səhor aŋel o natəmat ideh toil a mō tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an. Ivat nəhes tosəhor masuŋ hən nəhes ideh lotoləboi ləbikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.* ²² AGot eriŋ natit pisi len navəlan aKристо, ale itabtabuh lan hən bəil a mō hən natit pisi mōs nəvanuan san gail.† Esuman gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKристо epul len nəvanuan san gail, gai togol natit pisi len naut pisi topul pisi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKристо

¹ A mō mətumat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ² A mō mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur naḅisal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a mō hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlōn alat lotomətahun ləbīgol nəsa aGot toləŋoni. ³ A mō gidat pisi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosuman nəvanuan gail pisi am; datunor hən nəlōl paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-biltiləmas-buni-an san toləmas masuŋ hən gidat hən, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKристо. (Evi navoian aGot toviol kəmas hən ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKристо hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKристо ale eriŋ gidat datobətah maii len nəmav. ⁷ Igole hən bəvusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas hən tosəhor

* **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail. * **1:20:** Psa 110.1 * **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot eriŋ natit pisi pipit narien aKристо. * **1:23:** Kol 1.18-19

bun natideh dattoləboi datbinau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit p̄isi togole m̄os gidato len aKristo aYesu. ⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoriŋ nəlomit len aYesu. Gamit mətsagol natideh hən mətbimakuv, evi naviolan siGot. ⁹ Datodədas datbigol natideh hən datbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datbələboi datbipatpat gidat məhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən datbigol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datbigole.

Datosua len aKristo

¹¹ Sa-nəlomit tibonboŋ hən nategai ke, nəboŋ lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəboŋ ta m̄o enan. ¹² Len nəboŋ enan mətutoh, aKristo ebuer len gamito. Mətovi metb̄os gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ebuer len nəmauran samit gail. ¹³ A m̄o mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴ A m̄o ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Na-mətahun-buni-an tohum napisbile topəpəhun gidato, igol ebuer. ¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienan hən bigol naluvoŋ toru enan arukad natəmat, arosua, naluvoŋ veveu sua len gai. ¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluvoŋ eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluvoŋ eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju məttosuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.* ¹⁸ Len nəsa aKristo togole, gidat p̄isi, naJu mai nametb̄os gail, datoləboi datb̄egəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹ Imaienan, mətsavi metb̄os am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səb̄on evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹ Nasub̄ esuhud hən gidato hən datb̄ibon maii len naim, hən naim enan b̄evi məhat hən b̄egəm vi naim siNasub̄ tolo. ²² Len aKristo, gamit am mətsavi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mətb̄ibon maii len naim toum həni, hən b̄egəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol m̄os alat ləsavi Ju

¹ Bathut natenan, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

² Sum̄an məttosəsəloŋ həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəb̄eum m̄os gamito. ³ Hum nototos kəkereh həni a m̄o tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴ Nəboŋ mətb̄evuruŋ nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan husur aKristo. ⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun,

* 2:17: Isa 57.19

ikel vėhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nė-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodėlomi, alat lėsavı Ju mai naJu gail loŕitŕıtoŕ. Galit ŕisi lukad natit ŕisi aGot totėgau gati mős anatan gail. Naluŕoh eru en ŕisi losua hum niben aKripto, lukad bonbon hėn nė-lavkuvi-an dan nėsaan aGot tokel gati a mő, ale tosarpoĥ len aKripto aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kėmas hėni mai ginau len nėdaŕan san, nogėm vi vanuan nauman san hėn nėbikel na-kel-uri-an tovoi mősi. ⁸ Ginau novi ut kėmas sėhor nėvanuan ŕisi lotovi siGot. Be naut kėmas natenan, len navoian aGot toviol kėmas hėni, ilekis hėn ginau hėn nėbikel mai gamit mėtsavi Ju, hėn na-kel-uri-an tovoi ke, aKripto tovi nėkadun navoian gail topul van van datsalėboi datbelėboi sėhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit ŕisi, ilekis hėn ginau hėn nėbigol nėvanuan ŕisi lėbelėboi husur nė-nau-utaut-an egaii san, nė-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natuŕatan. ¹⁰ Gagai aGot igol tomaianan hėn beŕusan namıtısau tiltile san gail hėn nėmauran tonor van hėn alat lotoil a mő mai alat lotokad nėdaŕan hėn na-il-a-mő-an, be savi len navile a pan.* Ale dereĥ leris lėboi namıtısau en san hėn nėmauran tonor nėboŕ lėberis alat siYesu. ¹¹ Enan evi nė-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoĥ len aKripto aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKripto mai nadėlomian dattokade lan, datolėboi datbegėm tabtab, il len nėhon aGot, namėtahwan eŕuer. ¹³ Imaianan, nukel mai gamit ke sa-nėlomıt tetuhatuĥ hėn na-lėŕon-ısa-ŕesa-an sagw mős gamito. Ao, ıvoi hėn mėtbeŕıv hėni husur evi tarĥėt samıto.

Na-sor-tuŕ-an hėn na-lėmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen ŕisi, notėjedur, sor tuŕ vi tėban aGot Tata, ¹⁵ nėbathudud kavkav san len nėmav mai len navile a pan lotokad nahėsalıt lan. ¹⁶ Nusor tuŕ ke, len nėyalyalan aGot topul hėni, mai len aNunun, aGot dereĥ teviol hėn nėdaŕan hėn mėtbiđan ĥabat am len nėlomıto. ¹⁷ Nusor tuŕ ke, bathut mėttorıŕ nėlomıt lan, dereĥ aKripto titoh tin len nėlomıto. Nusor tuŕ ke, na-lėmas-buni-an tevi nėkadun nėmauran samıto hėn mėtbelėmlėmas bun gamıt gabag. ¹⁸ Nusor tuŕ ke, gamıt mai nėvanuan ŕisi siGot, dereĥ mitıkad nėdaŕan hėn mėtbelėboi sėhot naŕosŕosan, nabėlavan, nė-saĥsaĥ-vı-mėĥat-an mai nė-sareĥ-vı-pan-an hėn na-lėmas-buni-an seKripto. ¹⁹ Nuke mėtelėboi na-lėmas-buni-an seKripto toseĥor bun na-lėmas-buni-an ideĥ am nėvanuan tolėboiı, hėn mėtbeŕul sėseĥov hėn naĥoruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suĥ aGot! Len nėdaŕan san toum len gidato, aGot elėboi ĥıgol natıt gail sėhor masuŕ hėn natideĥ dattolėboi datbeusi hėni o datĥınau hėn ĥıgole. ²¹ Gıdat dattovi siYesu datısal suĥ nėyalyalan siGot, naur ŕisi lisal suĥ nėyalyalan san len aKripto aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Naĥonan len niben aKripto

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaŕıs gat ginau sil nauman notogole mős Nasuĥ, ginau nous gamıt ke, naŕısal hėn nėmauran samıt gail tinor hėn nėmauran aGot tolekıs hėn gamıt hėni. ² Nėlomıt temėdau, samtınau gamıt

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nėboŕ toke alat lotoil a mő mai alat lotokad nėdaŕan hėn na-il-a-mő-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namılen sėmasıl. Hum ma tovi aŕel mai aĥılınel lotoil a mő o lotokad nėdaŕan len nėmav. Hum ma tovi natėmat gail lotoil a mő o lotokad nėdaŕan len naut ideĥ lotosuh lan. Namılen hum ma tovi gėlar ŕisi. Husur sėmasıl magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŕel o natėmat o gėlar ŕisi.

səbomit ŋai; len natideh mət̃bigole hən nəvanuan gail, mətemədaul lan; len nədaŋ-ḅuri-an samito, mititoh mədaul tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaŋ ḅur naḅide tiltile mai naḅoruan tiltile samit gabag.* ³ ANunun aGot igol mətosua. Len nədaŋan samit p̃isi, mətetəgau gat naḅonan en məttokade len natəmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKripto tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat m̃os datḅikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ŋai, nadələomian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a m̃o hən gidat p̃isi, toum len gidat p̃isi, totoh tin len gidat p̃isi.

⁷ Be aKripto eviol kəmas hən naviolan mai gidat ṽisusua. Epəpehun naviolan galenan tonor hən naləŋonian san. ⁸ Bathut enan, natosian siGot ike, “Nəḅoŋ tovi məhat vəbar naut a məhat buni, alat gai tosəhor galit len nabiltibalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”*

⁹ Nəḅoŋ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a m̃o aKripto evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKripto tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhor nəmav hən ḅepul len natit p̃isi. ¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKripto “eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a m̃o, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai p̃usan gail.* ¹² Igol natenan hən ləḅeutaut hən nəvanuan san gail m̃os nauman hən na-vi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləḅidaŋ am len aKripto. ¹³ Timaienan vəbar gidat p̃isi datḅikad naḅonan len nadələomian mai naləḅoian husur aNatun aGot, hən datḅegəm matmatu am vəbar datḅesum̃an aKripto len naḅoruan san tonor buni. ¹⁴ Imaiengan asike datosum̃an atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur naḅusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləḅegəras gidato len nalibliboŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datḅesum̃an aKripto len natit p̃isi datḅigole, husur aKripto tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-m̃o-an san igol nəvanuan san gail luḅon gəm sua, hum nənau p̃isi lotoudud mai nahudhut niben gail p̃isi.* Nəḅoŋ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləḅigole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləḅigol niben kavkav ḅimaur, ḅetibau am.

Nəboruan veveu len aKripto

¹⁷ Imagenan, len nahəsan Nasuḅ nusor idaŋ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am sum̃an alat lotokad nadələomian len nagot gəgəras gail. Lodədarŋəḅu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmərgobut ikabut gol naləḅoian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanan topat len galito, bathut nəkadulit iḅonḅon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludaḅ hən naḅide naitian taḅtaḅor ḅiwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən naḅide tiltile lotoḅiŋḅiŋal.

²⁰ Be enan savi naḅisal seKripto tohum məttoləḅoi səhoti. ²¹ Nəḅoŋ gamit məttosəsəloŋ hən nakelean husur aKripto, mətorin̄ nələmit lan, ale loḅusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²² Naḅide hən nəmauran məttokade ta

* **4:2:** Kol 3.12-13 * **4:8:** Psa 68.18 * **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** Nənau evi nastrin̄ gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri.

m̄o, naləŋonian lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* ²³ Mitidam̄ hən aNunun aGot ðigol mət̄biveveu len nənauan samito mai nəlomit. ²⁴ Mitimasgəm vi vanuan veveu gail mət̄bikad nəboruan veveu aGot toum hən hən mət̄besuñan gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan nəsaan len nañide aGot tohəhañur hən.*

²⁵ Imaienan, mitinoŋ hən nalibliboŋan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat v̄isusua nahudhuben aYesu, datosua ŋai.* ²⁶ Len nəlol paŋpaŋ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəlomit tipaŋpaŋ tebəlav. Namityal satimasur lan,* ²⁷ hən natəmat asike ðikad kas naut ideh len nəmauran samit gail. ²⁸ Nəvanuan vənvenah satevənah am, be ivoi ke teum tidan, teum hən natit tovoi hən navəlan gabag, hən ðeləboi ðikad natit hən ðeviol hən mai alat lotom̄idol. ²⁹ Nasoruan ideh tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabuŋomito. Mitikel nasoruan tovoi ŋai, hən ðesusupah mai nəvanuan, gol nadəlomian salit ðidan am. Mitikel nasoruan tonor hən ləbələboii mai tovi tarhəte sivan ideh am ðesəsəloŋ hən. ³⁰ Len nañide samito samtigol aNunun aGot nəlon tisa; husur aGot eriŋ aNunun len gamito, hən tota gat nahəsan len gamito ke mət̄tovi esan, van vəbar nəboŋ ðigol p̄is nəmakuvan samito.* ³¹ Mitinoŋ hən na-mətahun-buni-an, nə-tabulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-kai-walwal-an, na-sor-mədasi-an hən nahəsan avan ideh, mai nəsaan p̄isi. Mitinoŋ hən galen p̄isi. ³² Avil mitivoi hən gamit gabag, nəlomit titan̄is gamit gabag, mət̄erubət nəsaan samit gabag hum, len aKристо, aGot torubət nəsaan samito.*

5

Mititoh len nam̄ial

¹ Imagenan, bathut aGot toləmas bun gamit mət̄tovi natun gail, mitigol tətəv̄ hən aGot.* ² Na-ləmas-buni-an tiwol hən gamito, nəmauran samit tepul hən. Mətesuñan aKристо toləmas bun gidato, toviol hən nəmauran san m̄os gidato hum naviolan, hum natit gototutumav hən nəb̄on tosusau van hən aGot.*

³ Be naitian tosa, nañide tosa totañtañor p̄isi, mai na-ləŋon-masuñ-an hən natite tēbuer kaskasi len gamito. Nəsaan tomagalenan ləsanor hən nəvanuan siGot gail. ⁴ Sanor hən mət̄bikel nasoruan pahsago, na-sor-melmel-an mai nasoruan sohsoh toñiñbiñal. Be inor hən mət̄bikel nasipaan vi tēban aGot. ⁵ Mitinau ləboi natesua ke, nəvanuan togolgol naitian tosa, nəvanuan togolgol nañide tosa totañtañor, mai nəvanuan toləŋon masuñ hən natite, alat lotomaienan lodədas ləbēbis len natohan pipihabəlan aKристо mai aGot. Lodədas ləb̄ikad naviolan tovoi aGot totəgau gati m̄os nəvanuan san gail. (Nəvanuan lotoləŋon masuñ hən natite, lulotu hən natit lotoləŋon masuñ hən. Egəm vi got salito, evi nagot gəgəras.)

⁶ Alat lotoke nəsaan galenan savi natideh, salegəras gamito hən nasoruan tomaienan nakitinan toñbuer lan. Husur nəlol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat ləsagol nəsa tokele sil natgalenan. ⁷ Samtitah mai galit len nəsa lotogole. ⁸ A m̄o mət̄utoh len nəmargobut, be gagai mət̄ovi siYesu ale mət̄utoh len nam̄ial. Mititoh hum nəvanuan hən nam̄ial.* ⁹ Husur nañit nam̄ial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi. ¹⁰ Mitisab̄ səhot nəsa togol Nasuñ tohəhañur. ¹¹ Nañide hən nəmargobut ləsəvan hən natideh tovoi, mət̄ebulatut dan gail. Ivoi am hən mət̄bikel vəhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah

* 4:22: Kol 3.9 * 4:24: Gen 1.26-27; Kol 3.10 * 4:25: Zec 8.16 * 4:26: Psa 4.4 * 4:30: Isa 63.10 * 4:32: Mat 6.14-15 * 5:1: Lev 19.2; Mat 5.48 * 5:2: Exo 29.18 * 5:8: Isa 60.1-3 * 5:11: Rom 13.12

silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh b̄isor husuri. ¹³ Avil nəbōŋ nam̄ial tom̄ias natit p̄isi, nəvanuan gail p̄isi loləboi ləb̄eris nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit p̄isi nam̄ial tom̄ias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,

“Gaiug gotopatmari, gilele,
gile məhat dan nəmatan,
ale aKristo tem̄ias gaiug.”

¹⁵ Imaienan, mətələləgau hən natohan samito. Samtitoh sum̄an alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh sum̄an alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi mətbigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəbōŋ ta daməŋai nəvanuan lusa. ¹⁷ Imagenan samtimelmel, avil mətələboi səhot nəsa Nasub̄ toləŋoni. ¹⁸ Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən naʋide gail lototaʋtaʋor. Avil mətəpul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mətekəkai hususur hən nəbē gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəbē hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienan hən nəbē aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəbē len nəlomito vi təban Nasub̄.* ²⁰ Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹ Məteriŋ gamito len navələmit gabag husur namətahwan samito len nəyalyalan seKristo.

²² Latpəhaʋut məttoolah, məteriŋ gamit len navələn asoamito hum məttoeriŋ gamit len navələn Nasub̄. ²³ Husur ahaʋut ehum nəkadun asoan, eil a m̄o hən; sum̄an ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a m̄o hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navələn aKristo; len naʋide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi hən abareab gail m̄au ləb̄eriŋ galit len navələn ahaʋut salit gail.

²⁵ Lalum̄an məttoolah, mətələmləmas bun asoamito sum̄an ŋai aKristo toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san m̄os galito. ²⁶ Igol natenan hən b̄igol ləb̄evi esan səbōn ŋai, ləb̄inor buni. Len nasoruan siGot igol luveveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKristo tolistov galit hən hən ləb̄iveveu.* ²⁷ Igol natgalenan hən b̄esəhar nəvanuan san gail hən ləb̄evi esan səbōn len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o nab̄iŋb̄iŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaʋut togomah topəhas hən bilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenan, lalum̄an məttoolah, mitimasləmləmas bun asoamito hum məttoələmas bun nibemit səbōmito. Naulum̄an ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səbōn. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, sum̄an aKristo tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKristo. ³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulum̄an dereh teriŋ atəman mai anan hən b̄eudud mai asoan, ale aregəm sua sum̄an niben tosua ŋai.”* ³² Ikad natetətan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKristo mai nəvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulum̄an timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səbōn, ale napəhaʋut timasputsan ahaʋut san len nənanuan san.

* 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17 * 5:26: Tit 3.5 * 5:31: Gen 2.24

6

Gamit mættovi lahutai, gamit mættovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nesa atata mai anana artokele len Nasuḅ. Inor hæn mætḅigol ḅimagenan. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmaḅ mai anamḅ len nənauan samḅ.” Len nakelean todaḅ gail, enan evi nametəkav tokad nakel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəḅeputsan atəmaḅ mai anamḅ len nənauan samḅ, “dereh natohan samḅ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol navide tosa tabtab hæn anatumit gail nəlolit ḅisa van vəpaḅpaḅ. Avil mətəhis galit hæn ləḅiyar husur naḅisal tonor, vusan galit mōs navide tonor, naḅusanan eruenan arogəm len Nasuḅ.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nesa amasta samḅ len navile a pan ḅikele. Gemətahw lan, len nəlomḅ kitin geputsani len nənauan samḅ. Gigol husur nesa amasta tokele hum gotogol husur nesa aKristo tokele. ⁶ Gigol tabtab hæn, savi hæn ḅebunusi ḅai, həhəvur hæn gaiug, be len nəlomḅ todaḅ len aKristo, gigole hum naslev san tohusur naləḅonian siGot. ⁷ Len nesa gotogole, timaur mətəḅ hum gotogole mōs Nasuḅ savi hæn nəvanuan gail. ⁸ Goləḅoii ke Nasuḅ dereh teviol hæn nakonḅurḅuran mai gidat v̄isusua hæn navoian dattogole, naut kəmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hæn naslev samḅ gail. Sagesəhob hæn naslev samḅ ke asike ḅigol husur naləḅonian samḅ gigol tisa hæn. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ḅai totoh len nəmav, ale navide san ep̄itoḅ van hæn nəvanuan ḅisi, ideh satile.*

Nahurabat nəḅalan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuḅ mai len nabiltidaḅan san, gaiug gidaḅ tabtab! ¹¹ Geriḅ ḅis nahurabat nəḅalan siGot len gaiug hæn gəḅeil gəgat, naut kəmas nəhai tata setəmat gail mai nagərasian san gail. ¹² Husur datsəḅal mai nəvanuan lotokad nibelito. Avil datuḅal mai alat lotoil a mō, mai alat lotokad nədaḅan hæn na-il-a-mō-an datsaləḅoi datḅeris gail. Datuḅal mai abiltidaḅan gail hæn nəmargobut hæn navile eg a pan mai nanunun nəmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriḅ nahurabat nəḅalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nəḅoḅ nəsaan, dereh geləḅoi gəḅidaḅ ḅur alatenan lotokad nədaḅan hæn nəsaan nəḅoḅ ləḅiḅal mai gaiug. Ale nəḅoḅ nəḅalan ḅinoḅ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nəhau tutuḅ hæn nakitinan. Ale gesun nahurabat nəḅalan hæn nanoran, hum nasoltia toriḅ nahurabat metəlai len nəmabun hæn ḅipat gol niben.* ¹⁵ Ale len narieḅ, gevəlas naributbut hæn nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hæn natəmat dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nadələmian hum nasilt tovi nahudhut nətarhai topat gol gaiug hæn gəḅeləḅoi gəḅigol nəwei setəmat ḅisi lotopaḅ ləḅimat.† ¹⁷ Goləḅoii ke aGot ilav kuv gaiug dan nəsaan samḅ, ale nə-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nəḅalan gotoriḅi len nəkaduḅ. Lav naḅu nəḅalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hæn gəḅiḅal hæn.* ¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuḅ tabtab hæn na-sor-tuḅ-an mai nanirian tiltile gail. Gehulahul, ale

* **6:3:** Hæn naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan atəmaḅ mai anamḅ len nənauan samḅ hæn natohan samḅ ḅivoi, mai hæn gəḅitoh ḅebəlav len navile a pan. * **6:9:** Deu 10.17 * **6:14:** Isa 11.5, 59.17

* **6:15:** Isa 52.7 † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai toḅosḅos lotokabut gole len nahurhuḅuluk ale gol tomosmos. Imagenan nəḅoḅ gotopati eləḅoi ḅipat gol gaiug ale eləḅoi ḅigol nəḅab len nəwei ideh topaḅ, ḅimat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17

gisor tuv̄ tabtab m̄os n̄əvanuan siGot gail p̄isi. ¹⁹ Ale gisor tuv̄ m̄os ginau am. Geus aGot ke n̄əboŋ n̄əbisor, tilav nasoruan mai ginau h̄ən asike n̄əbēmətahw h̄ən n̄əb̄ikel natet̄ətan h̄ən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel v̄əhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim b̄əbaŋis, lubaŋis ginau h̄ən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuv̄ m̄os ginau h̄ən n̄əb̄igole.

Nasudələmian

²¹ Nuke m̄əteləboi natit p̄isi husur ginau mai n̄əsa notogole. Ale aTikikus, aṽagw notoləmas buni len nadələmian, todaŋ len Nasub̄ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit p̄isi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van h̄ən gamito, h̄ən ke m̄ətb̄eləboi natit gail husur ginamito, ale h̄ən b̄igol m̄ətb̄eləŋon b̄ivoi am len n̄ələmito.

²³ Wawa gail len nadələmian, n̄ələmit tikad natəmat. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadələmian, aGot aTata mai Nasub̄ aYesu Kristo areviol h̄əni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas h̄ən navoian mai galit p̄isi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, h̄ən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

* **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Naloʻbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsə?

Len naloʻbulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit naʻpisal hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos naloʻbulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mō, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar həni len naim bəbaŋis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos naloʻbulat egai ʻnais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naut a Rom len naim bəbaŋis.

Len naloʻbulat egai aPol idaŋ hən nakemkeman, na-il-ḅuri-an, naḅonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuʻ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1–4.23)

- 1) APol etuʻbat hən naloʻbulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuʻ mōs galito (1.1-11)
- 2) APol ehəhaʻur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaŋis, ivatvat viri ke nəsə tevisi dereh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)
- 3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsə tokele hən naʻvide aGot toləŋoni biʻparpar len galito (1.27–2.18)
- 4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)
- 5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naʻvide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot bəriŋi ke linor len nəhən. APol eləŋoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1–4.9)
- 6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol həni maii (4.10-20)
- 7) APol imaris kotov naloʻbulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos naloʻbulat napisulan egai van hən nəvanuan ʻpisi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² AGot aTəmadato mai Nasuʻb aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuʻ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboŋ ʻpisi notonau təlmam hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuʻ-an sagw mōs gamit ʻpisi, nusor tuʻ len nakemkeman ⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboŋ məttoriŋ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməŋai.* ⁶ Husur nunau ləboi nategai māu ke, aGot totuʻbat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigolgole van van tihav len nəboŋ siYesu Kristo.* ⁷ Inor hən notonau gamit ʻpisi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len

* **1:1:** Uman 16.12 * **1:5:** Uman 16.12-40 * **1:6:** 1Kor 1.8

naim bæbaŋis notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoŋusan koti ke tokitin, gamit ƣisi mətukatəƣol len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau.* ⁸AGot eləboi ƣikel koti ke notoləŋon masuŋ hən nəberis gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nusor tuŋ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an ƣisi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh mətələboi mətbekuŋol hən naƣisal tovoi buni, hən mətbeveveu hən asike ƣikad natideh tosa avan ideh toləboi ƣikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən naŋit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbeputsan mai sal suh nəalyalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-baŋis-aPol-an

¹² Bathudud nadəlomian, nuke mətələboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən ƣibar nəvanuan ƣisi. ¹³ Husur enan nasoltia ƣisi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan ƣisi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bæbaŋis sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen tobaŋis gat ginau, nəbathudud nadəlomian isoŋur loil gəgat len Nasuŋ. Gagai, len na-il-ƣuri-an tosəhor ta mŋo, ləsamətahw hən ləbikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaŋulol bulos ginau mai lotopul hən naŋitŋituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbeil gəgat, nəbikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaŋulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləbipətpətpat galit məhat husur lunau ke lemədās ginau gagai nəboŋ natsen tobaŋis gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len naƣisal ƣisi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuŋ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi ƣisal hən nəbiməkuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh ƣigol nahurugw ƣisa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil ƣuri gagai sumŋan akis, hən ke, len natit ƣisi nəbigole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəbimat, ivoi masuŋ am. ²² Be nəbitoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŋan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənauləboii. ²³ Gəlar ƣisi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuŋ həni ke nerin nəmauran egai hən nəbimat hən nəbitoh mai aKristo, husur natenan ivoi ƣisi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit mŋos napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəbitoh mai gamit tətās, dereh mətələboi mətbeisal suh aYesu Kristo səhor ta mŋo, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, naŋide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəbegəm ris gamito o nəbitoh a tut dan gamito, dereh nesəsələŋ həni ke mətoil gəgat sumŋan məttosua ŋai ale len nəlomit tosua mətubal tabtab mŋos nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboŋ mətbeil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadəlomian

* **1:7:** 2Kor 7.3; Flp 1.13 * **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke məttołəŋon isa vəsa m̄osi,
³⁰ husur gagai mətutoh len nəbālan toŋitoŋ hən nəbālan məttoŋisi ke notodaŋ
 ɓuri a m̄o. Evi nəbālan məttoŋsəŋon həni gagai ke notodaŋ ɓuri sal.*

2

Gol tətəŋ hən aYesu nəlon tomədau, sənau gai

¹ Datoləŋon ivoi am len nəlodato len naɓonan mai aYesu, na-ləmas-buni-
 an san etəŋon nəlodat vi pan, datukad naɓonan len aNunun, nəlon aYesu
 itaŋis gidato, ilolosa hən gidato. ² Husur natgalen ɓisi, mitimaskad nənauan
 tesua ɓai, mətələmas bun gabag hən gamito, mitikad nəlomit tesua, mitikad
 naləŋonian tesua ɓai. Mətɓigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səsəhov
 hən nakemkeman. ³ Samtehusur naləŋonian samit səbomit ɓai, samtapatpat
 gamit səbomit məhat, avil len nəlomit tomədau hum məttovi ut kəmas, gamit
 ideh, tinau ideh am hum totibau səhor gai. ⁴ Gamit v̄isusua satinau nəsa tovoi
 hən gai səbōn ɓai be tinau nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad
 nənauan toŋitoŋ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad naɓoruan siGot, naut kəmas tovi aGot,
 sənau ke tonor hən ɓetəgau gat naŋitɓitoŋan mai aGot.*

⁷ Be eriŋ gaɓulan nəhes toŋati mai nəyalyalan san,
 ilav naɓoruan sinaslev sua,*
 egəm vi vanuan suŋan nəvanuan gail,
 ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Igol nəlon emədau, sənau gai gabag,
 igol husur ɓis nəsa aGot tokele,
 naut kəmas togol nəmatan san.

Be savi nəmatan ɓai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat ɓisi,
 eviol maii hən nəhes toyalyal
 səhor nəhes ɓisi,

¹⁰ hən ke nahəsan aYesu ɓigol natit ɓisi ləɓetəŋedur,
 len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuŋolit ɓisi lisor vəhoti ke,
 aYesu Kristo evi Masta,

hən ləb̄isal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsa tonor hən nəvanuan gail ləɓetətoŋ həni

¹² Gamit notoləmas bun gamit ɓisi, natgalen ləɓimaienan, len nəlomit
 mitidaŋ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mətəhisi hən mətɓigol
 nəsa tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsaan samito m̄osi. Mit-
 igol natgalegai suŋan məttoŋol akis hən nəsa notokele, (savi nəboŋ nototoh
 mai gamit ɓai, be nəboŋ nəsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol
 naləŋonian samit inor hən esan mai igol mətələboi mətɓigol husur naləŋonian
 enan san.

¹⁴ Len natit ɓisi mətɓigole, mitigole, samtikoblen, samtevitvituh, ¹⁵ hən
 asike ɓikad natideh tosa avan ideh toləboi ɓikel husur gamito. Len nəmauran
 samito mitiveveu ɓai, namesian teɓuer, suŋan anatun aGot gail, naut kəmas
 navile a pan nəmargobut məttoth lan, topul hən nəvanuan nəlolit tokaɓkaɓur,

* **1:30:** Uman 16.19-40 * **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13–53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən
 naves 10-11, ris Isa 45.23

topul hən nəsaan.* Be gamit mitimasn̄ial hum nam̄ial lotom̄ial len margobut hən navile a pan, ¹⁶ nəboŋ mət̄totəgau gat nasoruan hən nəmauran. Mət̄bimaienan, len nəboŋ seKристо dereh neləboi nəbisor sal suh ginau ke nə səgam sobuer, nəsaum sobuer.

¹⁷ Avil naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat, naut kəmas nəda hagw b̄isel hum nəwain ahai tutumav tob̄iri len naviolan totutumav həni van hən aGot, nohəhaṽur. Gamito, mətukad nadəlomian len aKристо ale mət̄viol kavkav hən gamito mai aGot hən mət̄bigol nəsa toləŋoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hən nabuluk totutumav həni van hən aGot. Husur ke not̄viol kavkav hən ginau mai aGot ale gamit mət̄viol kavkav hən gamito mai aGot, naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahəhaṽuran.† ¹⁸ Sum̄an ginau, gamit am mitimashəhaṽur, ḅon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi naləŋonian siNasub̄, nuvatvat viri ke asike dareh nesəvat aTimoti van hən gamito. Ale nəboŋ b̄etəlmam nəlogw tevi pan len nəsa b̄ikel uri husur gamito. ²⁰ Nəsəkad avan ideh sum̄an aTimoti toləmas bun gamito, tonau masuṽ hən gamito hum ginau. ²¹ Husur galit am lumasulsul hən natit salit gail səb̄olit ŋai, savi natit gail siYesu Kристо. ²² Gamit mət̄ləboi aTimoti tia, nəḅoruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hən na-kel-uri-an tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. ²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nəboŋ nəb̄eləboi nəsa b̄evisi hən ginau, len nəboŋ en ŋai dereh nesəvat aTimoti van hən gamito. ²⁴ Avil len Nasub̄ nodəlomi ke, ginau gabag māu dereh nivan hən gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mət̄tosəvati hən b̄evi tarhət sagw. Evi wawa nadəlomian sagw tob̄on mai ginau len nauman, tob̄on mai ginau len nəbalan hum nasoltia. Be len nəboŋ egai ginau māu nunau ke nəb̄esəvati van hən gamit bai.* ²⁶ Husur eləŋon masuṽ hən b̄eris gamito ale eləŋon isa husur mət̄tosəsəloŋ həni ke toməsah. ²⁷ Nokitin ke eməsah habat, pəpadaŋ imat. Be nəlon aGot itaŋisi, savi gai ŋai be nəlon itaŋis ginau am hən asike nəb̄ikad nalolosaan vəsə batbat tomaienan. ²⁸ Ŋa nənauan sagw idaŋ am hən nəb̄esəvati van hən gamito, hən ke, nəboŋ mət̄berisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike b̄etuhathuh maiegai am. ²⁹ Nəboŋ b̄ibar gamito, kel nahəhaṽuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasub̄. Nəvanuan lotosum̄an gai, mət̄eputsan galito len nənauan samito, ³⁰ husur pəpadaŋ imat m̄os nauman seKристо. Nəmauran san pəpadaŋ imasig hən b̄evi tarhət sagw, gel gamit mət̄todədas mət̄bigole.

3

Nanoran tokitin

¹ Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len nəḅonan samit mai Nasub̄. Savi natideh hən ginau hən nəb̄itos nategai tətəs; be nutosi hən b̄ihavhav gol gamito. ² Mət̄elələgau. Mitinaunau nəvanuan lotosum̄an alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* ³ Husur gidato boh datukad na-

* **2:15:** Deu 32.5 † **2:17:** 2Tim 4.6. Dat̄ləboi dat̄bikel namilen len nasoruan top̄itol maiegai: Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mət̄odəlomi, ale mət̄viol hən nəmauran samito mai aGot hən mət̄bigol nəsa gai toləŋoni. Imagenan, naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahəhaṽuran. * **2:25:** Flp 4.18 * **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləb̄imakuv dan nəsaan salito, sum̄an naJu gail ta m̄o.

tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nesa aKristo aYesu togole mos gidato. Be datsakad nadalomian len na-tiv-dalusi-an nēvanuan bigole hēn nibedato mai naŵide hēn nalotuan. ⁴ Naŵide galenan tagol nēvanuan lētanor, ginau nētanor magenan. Avan ideh binau ke bēlēboi bēil gēgat len nesa togole, ginau nosēhori. ⁵ Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nēmariboŋ tomēlevtor sagw,* lupas ginau len nēpasusan seIsrael, len nahēmar aPenjamin, novi aIpru len nēbathuyah aIpru gail. Tarhēt nalo siMoses, novi naFarisi.† ⁶ Tarhēt na-il-gēgat-an sagw, nudaŋ len nesa notonau ke aGot tolēŋoni, ŋa nomēdas tabtab hēn alat siYesu.* Tarhēt nanoran, nohusur masuŵ hēn nakelean todaŋ seJu gail, nesaŵbur kotovi boŋ ideh. ⁷ Avil natgalenan, a mo nunau ke lotovi natite, be gagai nunau sēhoti ke, lovi ut kēmas bathut nesa aKristo togole. ⁸ A mēhat hēn natenan, nunau sēhot natit pisi ke tovi ut kēmas nēboŋ notonēnoŵ hēni mai nasēhorian hēn na-lēboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit pisi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit pisi tovi pahsago hēn nēbēvi seKristo, ⁹ hēn nēbībon maii, hēn nēbēvi esan kavkav. Nēsakad nanoran len ginau sēbōgw togēm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nēhon aGot egēm len nadalomian len aKristo. ¹⁰ Nuke nelēboi aKristo mai nēdaŋan hēn na-le-mēhat-an san. Nuke nibon maii len na-lēŋon-isa-an vēsa san, ale gēm sumān gai len nēmatan san ¹¹ hēn nēbikad na-le-mēhat-an dan nēmatan.

Van vābari

¹² Nēsəmaienan sal, nēsəveveu kavkav sal. Be nohisi hēn nēbēgēm sumān aKristo aYesu, gai totēgau gat ginau mos natenan. ¹³ Bathudud nadalomian gail, nēsənau ke notosumān aKristo kavkav sal, avil nunau mos natesua ŋai: len nēgamgaman hēn nēmauran sagw, nēlogw iboŋboŋ hēn natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mos natit gail bīpat a mo. ¹⁴ Nugam tabtab len nēgamgaman mos nēbikad nasēhorian lan, nēbībar nagilen ale nēbilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nēmav mosi.

¹⁵ Imaienan, gidat pisi dattomatmatu len nēmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maienan. Nēnauan samit bētile, nategai am, aGot dereh tigol tīparpār mai gamito. ¹⁶ Avil nēmauran sidat timasnor hēn nakitinan aGot togol toparpār mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadalomian, mitigol tētoŵ hēn ginau, ale mētebunus vahvatur alat lotohusur naŵide hēn nēmauran namttogole mos gamito. ¹⁸ Husur ikad isobur lototoh sumān lotovi enemi hēn na-kel-uri-an tovoi hēn nēmatan seKristo len nēhai balbal. Ginau nusor vēha-sōbsobur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nēboŋ notokel tasi. ¹⁹ Nēmauran salit ivan vēmasig vi sutuai, nagot salit evi nalēŋonian hēn nibelit ŋai, loŵiv hēn nesa nahurulit tēsa sile, ale lunau nēmauran egai ŋai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua bēgēm len nēmav hēn bīlav kuv gidat dan nēpanismen topat vir alat lēsariŋ nēlolit len aGot. Atenan evi Nasuŵ aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nēdaŋan san tolēboi bigol natit pisi bīpat pipihabēlan, dereh aYesu tegēgel hēn nibedat lotovi ut kēmas, hēn lēbesumān niben toyalyal, aGot tolavi maii.

* **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nēboŋ aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seJu gail, ludaŋ len nalo galenan.

* **3:6:** Uman 8.3, 22.4

4

¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mətəil gəgat len Nasuḅ. Noləmas bun gamito, noləḡon masuḅ ke neris gamito. Mətuḡol nukemkem, noḅiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənauan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noḡir gamər ke samrepəpəhw am be məregəm sua len na-ləḡon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotoḅon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru.* Husur aroum idaḡ mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, ḡəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsəlit lotopat len naləḅulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nəḅonan samit mai Nasuḅ, nukel tətəs həni, mətəhəhəḅur masuḅ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədəu, tiḡarḡar hən nəvanuan ḡisi ləḅeris ləḅoii. Nasuḅ egəm pəpadaḡ! ⁶ Samtinau masuḅ hən natideh, avil kel natit ḡisi mai aGot len nasipaən. Len na-sor-tuḅ-an mai naḡirian, us aGot hən nəsa məttopar.* ⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəḡmat tosəhor na-ləḅoi-səhoti-an ḡisi. Natəḡmat enan tekətkəta gol nəlomito mai nənauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadəlomian, mitigol nənauan samit tepul hən natgaleḡ tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonor hən nəḅoruan tovoi, nəsa tonor, nəsa toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhəḅur, mai nəsa nəvanuan ḡail lotosor husuri ke tovoi. Natideh ḅivoi, natideh ḅinor hən aGot ḅisal suhi, mitinau natideh tomaienan.

⁹ Mitigolḡol natit ḡisi notoḡusan həni, notolavi mai gamito; natit ḡisi məttoḡəsəlḡ hən notokele, məttoḡoris notogole. Mətḅigole, aGot toviol hən natəḡmat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuḅ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an ḡəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit tobḡḡḡḡ hən ginau, be mətodədəs mətḅisəḅ naḡisal ideh hən mətḅekətkəta təban ginau.

¹¹ Nəsakəmaienan husur notomīdol, aoa, len nəmauran sagw noləḅoi səhoti ke nohəhəḅur hən nəsa notokade ḡai. ¹² Nutoh ləḅoi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh ləḅoi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusəḅ natsua tosusuah dan nəvanuan ḡail. Nusəḅ nəmauran hən nahəhəḅuran, naut kəmas natideh ḅevisi. Noləḅoi nəḅitoḡ ḅivoi naut kəmas nəḅepul o nəḅimalkəkət, naut kəmas nəḅepul hən natite o nəḅipar tite. ¹³ Noləḅoi nəḅigol natit ḡisi len nədaḡan seKristo togol notodaḡ am. ¹⁴ Be mətuḡol ivoi nəḅḡ məttovi tarhət sagw len na-ləḡon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətələḅoii ke, nəḅḡ notoriḡ naprovens Masetonia ei, nəḅḡ nototuḅat kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu ḡisi, gamit səḅomit ḡai mətulav naviolan mai ginau.* ¹⁶ Husur nəḅḡ nototoh len naut a Tessa-lonika ale notomīdol, mətoviḡ ḡəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaienan hən nəḅeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan mīs gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit ḡisi, nubanḡ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan məttoviol həni mai ginau. Naviolan galenan lohūm naviolan məttoḡutumav həni, nəḅḡḡ tosusau

* **4:3:** Len naut egai, nəḅḡ toke nəvanuan nauman kitin, nəvanuan ḡalevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34 * **4:15:** 2Kor 1.16

† **4:16:** Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9

van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhəvur həni.* ¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoḅur gai topul həni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit p̄isi məttoḿidol həni. ²⁰ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van v̄i sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit p̄isi lotokad nadəlomian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nəvanuan p̄isi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni tipat len nanunumito. Ganan.

* **4:18:** Exo 29.18; Flp 2.25 * **4:22:** Flp 1.13

Kolosse

Naloʻbulat napisulan aPol toʻtosi van hən alat a Kolosse

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Itosi hən ʔeʋusani ke aYesu iyalyal masuʋ səhor bun nədaŋan mai na-il-a-mō-an gail ʔisi. Ale len aYesu datukad ʔis nə-lav-kuvi-an dan nəsaan.

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi ʔəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoħ len naim bəbaŋis len naut a Rōm.

Len naut a Kolosse ikad ahai ʔusan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai ʔusan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seJu tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naʔusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot ʔilav kuv galit dan nəsaan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naʔusanan galenan, itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbələboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-il-a-mō-an gail ʔisi. APol eum idan ʔiħ galito (1.13–2.5)

4) Limastoh surʔan lotoʔon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuʋ hən natit len nəmav. Natit ʔisi ləbigole limasgole len naʋide aYesu ʔehəhaʋur həni (2.6–3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən ʔigol Nasuʔ ʔehəhaʋur. Lisor tuʋ tabtab, lisor tuʋ ʔiħ aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadəlomian leləŋoni (3.18–4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7–4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aʋagw len nadəlomian, ² namrutos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadəlomian len aKristo məttodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tuʋ ʔiħ galito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadəlomian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan ʔisi siGot. ⁵ Nadəlomian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsa aGot toutaut həni ʔiħ galito len nəmav, tuʔat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋai.* ⁶ Len naut ʔisi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toʋan. Evivi məhat ale iʋan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan

* 1:5: 1Kor 13.13

gail. Len naŵide tomaienān, len nēboŋ mēt̄tosēsəlōŋ hēni metəkav, nēboŋ mēt̄tolēboi sēhot nakitinan husur navoian aGot toviol kēmas hēni, evivi mēhat, iŵan, egəgel hēn nēmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtolēmas buni tovi slev seKrišto hum ginamēru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaŋ seKrišto mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginamēru husur nalēmas-buni-an samito aNunun aGot toviol hēni mai gamito.

⁹ Imagenan, nēboŋ namrtosēsəlōŋ hēn na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuŵ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hēn ðigol mēt̄bepul hēn nalēboian hēn nalēŋonian san, len namitisau hēn nēmauran tonor mai nalēboian togəm len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hēn nēmauran samit ðeputsan nahēsan aGot, ale hēn mēt̄bigol ðehəhaŵur hēn gamito len natit p̄isi. Namrusor tuŵ ke, len nēmauran samito mai len natit p̄isi mēt̄bigole mitiŵan hēn naŵit tovoi, ale mēt̄elēboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuŵ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hēn mēt̄bidaŋ ður nēmauran ðidaŋ, toh mēdau ðebēlav, naut kēmas nēvanuan gail lēb̄igol mēt̄bēlēŋon ðisa vēsa. Be nēboŋ mēt̄bimāgenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen p̄isi, akis mēt̄esipa vi tēban aGot Tata togol mēt̄tonor, hēn mēt̄bikad nahudhut nēsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihabēlan len nam̄ial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navēlan nēmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihabēlan aNatun, aNatun gai tolēmas buni.* ¹⁴ Len nēmatan siNatun datukad nēmakuvan sidato, eruðat nēsaan sidat gail.*

AKrišto ilav namilen tovi a mēhat p̄isi

¹⁵ Datolēboi datberis aKrišto tolav kot aGot datsalēboi datberisi, aKrišto iŵat nēhes tosəhor natit p̄isi aGot togole.* ¹⁶ Husur len aKrišto, aGot eum hēn natit p̄isi len nēmav mai len navile a pan.* Eum hēn natit datolēboi datberis gail mai natit datsalēboi datberis gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an, naut kēmas aŋel, nanunun nēmargobut, natēmat, mai aŵiltiŋel gail. Natit p̄isi, aGot eum hēn gail len aKrišto, eum hēn gail mōs aKrišto. ¹⁷ Nēboŋ aGot saum hēn natideh sal, aKrišto itoh sutuai tia, ale len gai natit p̄isi esuh husur nēdaŋan san etəgau gat gail. ¹⁸ Imaianan, gai ŋai eil a mō hēn nēvanuan san gail. Ale nēvanuan san gail lohūm niben, aYesu evi nēkadun. Gai evi natuðatan mai nametəkav hēn nale-mēhat-an dan nēmatan hēn tokad namilen toyalyal sēhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehəhaŵur hēn gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit p̄isi lukad navoivoian maii tētas, natit gail len navile a pan mai natit gail len nēmav. AGot igol gail p̄isi lukad natēmat maii len nēda hiNatun tomat len nēhai balbal.*

²¹ A mō len nēmauran samito mēt̄utoh a tut dan aGot, len nēnauan samito mēt̄uvi enemi san gail bathut naŵide tosa vēsa samito. ²² Naut kēmas natgalenan, aGot igol mēt̄ukad navoivoian maii len nēmatan hēn niben aNatun. Igole hēn ke nēboŋ mēt̄beil len nēhon, dereh tisað sēhot gamit hum ke mēt̄toveveu buni, hum mēt̄səkad nēsaan ideh ale nēvanuan gail lodēdas lēb̄ikel natideh ðisa husur gamito. ²³ Be mitimasdēlom nakitinan enan tabtab, il gəgat lan. Samterus dan nē-vatvat-viri-an hēn na-kel-uri-an tovoi mēt̄tosēsəlōŋ hēni. Nakel-uri-an tovoi enan iperŋan naut p̄isi len navile a pan, ale gināu, aPol, aGot itabtabuh len gināu hēn nēbikel uri.

* **1:7:** Kol 4.12 * **1:13:** Luk 22.53 * **1:14:** Efe 1.7 * **1:15:** 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * **1:16:** Jon 1.3; Kal 4.3 * **1:20:** Efe 2.16

Nauman siPol m̄os alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw m̄os gamito. Na-ləŋon-isa-vəsa-an aKristo toriŋi hən nəb̄ikade len nibegw, nudaŋ ʃuri van van hən ʃihav m̄os alat siYesu lotosum̄an niben.* ²⁵ Ginau nogəm vi vanuan nauman hən nəb̄evi tarhət silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hən nəb̄evi tarhət samito len navəlagw. Igole hən nəb̄ikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nəvanuan gail sutuai van vəbar nəboŋ ta daməŋai hən lototətan həni, be gagai ikel vəhoti mai nəvanuan san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhəvur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san ʃevi tarhət silat ləsavi Ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagedgai ke: aKristo itoh len gamit m̄ətsavi Ju, gol ke m̄əttovatvat vir m̄əʃevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan ʃisi, namtukai tas naʋide tosa, namtoʋusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboŋ ləb̄eil len nəhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idaŋ m̄osi, noum taltal lan len nabiltidaŋan seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke m̄əteləboii ke notoum, notobal m̄os gamit m̄ətsaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian ʃisi ləsaris ginau sal.* ² Noum idaŋ magenan hən ləb̄eləŋon ʃivoi am len nəlolito mai hən ləb̄esua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləb̄eləboi buni, ləb̄eləboi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səb̄on. ³ Na-voi-buni-an ʃisi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səb̄on.

⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh bəgəras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohəhəvur hən naʋide tonor samito mai nadəlomian samit todaŋ len aKristo.

Məteriŋ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, sum̄an m̄əttoriŋ nəlomit len aKristo, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idaŋ. Nadəlomian samit tidaŋ tabtab am hum notopusan həni tia. Mətepul masuʋ hən nasipaan.

⁸ Samtidam̄ hən avan ideh ʃesəhar gamit hum naslev len namitisau gəgəras toʃəb̄esw, togəm len naʋide sinəvanuan mai nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.* ⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit m̄ətogəm kavkav. AKristo, gai ikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən aŋel mai natəmat ʃisi lotokad nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an.

¹¹ Len aKristo m̄ətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləb̄etiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus nəʃoruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ m̄əttobaptais ehum m̄əttomat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit m̄ətule məhat dan nəmatan mai aKristo, husur m̄əttoriŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A m̄o m̄ətumaur len nibemito be m̄ətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən nəʃoruan samit ebuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke

* **1:24:** Ehum na-ləŋon-isa-vəsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nəpasian veveu ale len naʋide tomaienana, na-ləŋon-isa-vəsa-an siPol igol lovivi məhat, lotibau. * **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3 * **2:12:** Rom 6.4

məttomaur mai aKристо. Erubət nəsaan sidat gail p̄isi. ¹⁴ Ikas kuv na-tos-gati-an len nalobulat tokel ur nəsa dattogole tob̄ur kotov nalo gol tonor hən datb̄ipanis. Ehum aGot topos gat nalobulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotopos gat aKристо lan. ¹⁵ Len naŋide tomagenan, len nəmatan seKристо len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a m̄o. Igol iparpar ke towin len nəhon nəvanuan gail p̄isi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seJu məttob̄ur kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa məttomuni, o husur mətsagol nəhanan ideh tolo, o mətsagol nabiltiboŋ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.* ¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKристо. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaŋur hən ləb̄egəgəras ke ləsaŋiv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətb̄ehusur nənauan salito asike mətb̄inor hən naviolan aGot totəgau gati m̄os gamito. Lusorsor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol hən nənauan salito. Imaienan, loŋiv len nənauan kəmas salito lotogəm len nəvanuan ŋai. ¹⁹ Ləsasibətah len aKристо tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKристо evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən b̄etibau, nənau mai nabələseh̄w gail lotəgau gat niben hən b̄esua. AKристо imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləb̄etibau hum aGot toləŋoni.

²⁰ Gamit mətumat mai aKристо tolav kuv gamit dan nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe mətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagetəgau!”? ²² Be nalo galenan lovi naŋusanan sinəvanuan ŋai. Loŋusan husur natit gail ləsep̄at sabələv, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboŋ dattohani o dattomuni, lumasig. ²³ Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisau hən nəmauran tonor, ləsamagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludaŋ len gail, logəgəras ke ləsaŋiv, mai ludaŋ taltal van vaməd̄as nibelito hən asike ləb̄inau nəsaan lotoləŋon ke ləb̄igole. Be nalo galenan ləsaŋol natideh, ləsaŋi tarhət sivan ideh hən b̄inoŋ dan nənauan mai naləŋonian tosa gail.

3

Gol nəsa aGot tohəhaŋur həni

¹ Bathut ke aGot togol məttole məhat mai aKристо, mətukad nəmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nəmav, len naut aKристо tobətah len navəlan nəmatu siGot, len nədaŋan mai nəyalyalan.* ² Samteləŋon natit hən navile a pan, samtinau, məteləŋon natit hən nəmav, mitinau tabtab həni. ³ Husur mətumat dan natit hən navile a pan, nəmauran kitin samito esusuah mai aKристо totoh len nəmav mai aGot. ⁴ Nəmauran kitin samito, nəkadun evi aKристо, ale nəboŋ b̄evisi, gamit am dereh mətevisi maii len namənas nəyalyalan san.

Nəmauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, naŋide tosa samit gail hən navile a pan, mitimasgol limat eburn. Kel “Ao,” hən naitian tosa, nagolean tob̄iŋb̄iŋal, naləŋonian hən naitian towol hən nibemito, naləŋonian hən nəsaan, mai na-ləŋon-masuŋ-hən-natite-an tovi nalotuan hən natit məttoləŋoni, savi aGot. ⁶ Nəlol paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsaŋol nəsa aGot tokele. ⁷ A m̄o len nəmauran samito hən navile a pan, gamit am mətugol husur

* **2:15:** 1Kor 15.24 * **2:16:** Rom 14.1-6 * **2:20:** Kal 4.3, 9 * **3:1:** Psa 110.1

nāvide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriŋ gābulan nāvide tomagegai. Sa-nələomit titabtabulol, sa-nələomit tipaŋpaŋ, samtehəhāvur hən na-ləŋon-isa-an sivan ideh məttomətahun buni, samtisor mədas nāboruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan tōbiŋbiŋal. ⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur məttokol nāboruan samit ta m̄o mai nāvide han p̄isi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale mətosun nāboruan veveu tia togəm veveu tabtab. Nəboŋ məttoləboi tabtab hən aGot igol nāboruan veveu enan len gamito hən mət̄begəm suŋan gai.* ¹¹ Len nəmauran toveveu, savi natideh hən mət̄bevi Ju o mətsavi Ju, savi natideh hən mət̄bikad na-tiv-dalusi-an o mətsəkade, savi natideh hən mət̄bevi auleut o mət̄bevi auleSkitia totohtoh len nəmargobut, savi natideh hən mət̄bevi slev o mətsavi slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəhor natit p̄isi, ale itoh len galit p̄isi lotokad nadələomian lan.

¹² Imaianan, husur aGot tolekis hən gamito hən mət̄bevi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nələomit titaŋis gamit gabag; mitivoi hən gamit gabag; nələomit temədau, samtinau gamito; mətemədau len gamit gabag; mitikad na-toh-mədau-an tebəlav naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an. ¹³ Sa-nələomit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh biŋgol natideh totile, be mitivoi hən gamito. Gamit ideh biŋgol bisa hən gaiug, givoi həni, rūbat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasūb erūbat nəsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasrūbat nəsaan samit dan gamit gabag.* ¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hən natgalen p̄isi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan lūbon hum lotosua ŋai. ¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hən nələomito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hən gamit hən mət̄bikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hən nəmauran tonor, mətēvusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hən nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hən nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nələomito vi təban aGot.* ¹⁷ Natideh mət̄bigole o natideh mət̄bikele, gole len nahəsan aYesu Nasūb.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

¹⁸ Bareab gail, məteriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hən alat siNasūb.

¹⁹ Hāvut gail, məteləmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nələomito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit p̄isi, husur natenan igol Nasūb ehəhāvur.

²¹ Tata gail, samtigol anatumit litabulol bulos gamito. Mət̄bigole, asike ludaŋ hən ləbiŋgol nəsa tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit p̄isi. Samtigole ŋai nəboŋ lotokəta ris gamito hən ləbehəhāvur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke məttomətahw len nəyalyalan siNasūb, gole len nələomit kitin. ²³ Natit p̄isi mət̄bigole, um len nələomit todaŋ lan, hum məttoum siNasūb, savi sinəvanuan. ²⁴ Məteum van, husur məttoum ləboii ke, dereh Nasūb tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati m̄os alat lotovi

* **3:9:** Efe 4.22 * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24 * **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20

* **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsan Nasūb, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit p̄isi ləbiŋgole, aPol ike limasgole m̄os aYesu, limasgol tətəv hən aYesu, gol nəsa toləŋoni. Ləbiŋsor, lisor siYesu, lisor hum aYesu bələŋoni. Ləbeum, leum siYesu, leum hum aYesu bələŋoni. Natideh ləbiŋgole, ligole siYesu, ligole hum aYesu bələŋoni.

esan. Ale evi aKristo tovi aMasta samit mættoum san.* ²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naʋit nəsaan san. Ale naʋide siGot inor van hən nəvanuan ʋisi, ideh satile.*

4

¹ Masta mættokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toʋitoʋ mai naslev samit gail ʋisi. Husur mættoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuʋ mōs a Pol

² Mitorisor tuʋ tabtab, mitidaŋ ʋuri, ale len na-sor-tuʋ-an samito, mətəhulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəboŋ mətʃisor tuʋ, sor tuʋ mōs ginamit am, hən aGot ʋesəŋav hən nabopita mōs nasoruan san, hən namtʃikel vəhot napisulan husur aKristo, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-ke-l-vəhoti-an enan nototoh gegai len naim ʋəbaŋis. ⁴ Mitorisor tuʋ mōs nəʃikel ur ʋarʋar hən napisulan enan hum tonor hən nəʃigole.

⁵ Mitikad namitisau hən nəmauran tonor len naʋide samito təban alat ləsəkad nadəlomian. Nəboŋ ləberis nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit ʋisi mətʃigole, teliv nəvanuan tomaienən van hən aYesu. ⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mətʃigol ʋimaienən, avan ideh ʋeus gaiug husur na-ke-l-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən mətʃikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suman ginaməru toʋon mai ginaməru len Nasuʋ.* Nosəvati van hən gamito hən ʃikel ur mai gamito natit ʋisi husur ginau. Nosəvati hən mətʃeləboi natit ʋisi husur ginaməru mai hən ʃigol mətʃeləŋon ʃivoi am len nəlomito. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaŋ len aYesu, evi awawa len nadəlomian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suman gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit ʋisi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim ʋəbaŋis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienən. Hum notokele mai gamit tia, aMak ʋegəm hən gamito, mətəhəhaʋur hən ʋəʃis lohoim samit gail.†

¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ŋai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai mōs natoŋan pipihəlan aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuʋ-an san mōs gamit akis, ehisi hən mətʃeil gəgat len naləŋonian ʋisi siGot mai mətʃidaŋ, mətʃimatmatu, nə-lon-uri-an ʋəʋuer.*

¹³ Nukel koti ke gai eum idaŋ mōs gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierapōlis. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namrtoləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito.§

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotoʋonʋon len naim san. ¹⁶ Nəboŋ mətʃəʋuruŋ naləʋulat napisulan egai ʋinoŋ, lavi mai alat siYesu len naut

* **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan. * **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNatun aGot, be aYesu tile am. * **4:12:** Kol 1.7 § **4:14:** Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24.

a Laotisea hən ləbēvurun̄i. Ale natsual am, ivoi hən gamit mət̄bēvurun̄
nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke,
“Nauman Nasub̄ tolavi mai gaiug hən gəb̄igole, gol p̄isi van, nauman kavkav
besəsaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səb̄ogw. Mitinau gat
natsen gail lotoban̄is ginau. Navoian aGot toviol kəmas hən̄i tipat len gamito.

* **4:17:** Flm 2

1 Tessalonika

Naloʻbulat napolisulan na-v^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos naloʻbulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʻbulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika naʋide hən ləʃigol aGot ʃehəhəʋur.

Itos naloʻbulat egai mōs ase?

Naloʻbulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos naloʻbulat egai ʃais mai len naut a be?

APol itosi pəpadəŋ hən nasihau A.D. 51 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttoḍəlom na-kel-uri-an tovoi.

Nohəhəʋur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2–3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhəʋur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasuḅ (4.13–5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos naloʻbulat napolisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasuḅ, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəboŋ ʃisi namttosor husur gamito len na-sor-tuḅ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəboŋ namttosor tuḅ len nəhon aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-daŋ-ḅuri-an məttoḍəlom bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit ʃisi, namtoləboii ke ilekis hən gamito hən mətḅevi esan. ⁵ Namtoləboii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ʃai, be egəm len nədaŋan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan. Mətoləboi naḅoruan namttokade nəboŋ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namtḅevi tarhət samito. ⁶ Ale mətəsəsəloŋ səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləŋon-isa-masuḅ-an məttoḍəlom. Len naʋide tomaienən, mətugol tətəḅ hən ginamito mai mətugol tətəḅ hən Nasuḅ.* ⁷ Husur natenan, galit ʃisi lotokad nadəlomian len navile ʃisi len naprovns Masetonia mai aAkaia, loləboi ləḅeris gamito, gol tətəḅ hən gamito.‡ ⁸ Husur nasoruan siNasuḅ evivile dan gamito, ikai van hən naut ʃisi a Masetonia mai aAkaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut ʃisi, gol ke səkad natideh am hən namtḅikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhəʋuran məttoḍəlom nəboŋ namttotoh mai gamito, lukel uri ke məttopair dan nələblab gail van hən aGot nəkadun

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauruḅian sua ʃai. † **1:1:** Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tessalonika: Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:** Uman 17.5-9

‡ **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

nəmauran, van hən aGot kitin hən mət̃bevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mət̃totoh vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii bilav kuv gidato dan nabiltiɫol paŋpaŋ siGot bəgəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mət̃oləboii ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŋite. ² Mət̃oləboii ke a m̃o, len naut a Filippi, lomədas masuŋ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-ɫuri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəbur lotomət̃ahun ginamit len naut samito.* ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namt̃bevi tarhət samito, nagəgərasan eɫbuer. ⁴ Be nəboŋ namttosor, namtusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosabi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale eriŋi len nəvəlanamito. Imagenan namtusor, savi hən nəvanuan gail ləb̃ehəhəvur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, b̃ehəhəvur. ⁵ Mət̃oləboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi b̃ikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit hən. ⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttoŋati, inor hən mət̃taum tədaŋ hən mət̃takətkəta təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm suŋan namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokətkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuŋ hən gamito gol ke namttokatəpol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuŋ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtəum habat m̃os nəvat, hən asike natohan sinamit b̃eməlas len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, mət̃tokad nadəlomian, mət̃oləboi mət̃bikel koti ke, naŋide sinamit van hən gamito ikad nəboruan siGot lan, naŋide sinamit inor, nəsaan eɫbuer lan. AGot am eləboi b̃ikel koti maienan. ¹¹ Mət̃oləboi nategai ke, naŋide namttokade mai gamito esuŋan naŋide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹² Suŋan atata, akis namtusor hən namt̃bebur nəlomito, hən namtb̃igol mət̃beləŋon ɫivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudaŋ hən mət̃bitoh ɫinor len naŋisal aGot b̃ehəhəvur hən. Husur evi aGot tokis gamito hən mət̃bevi esan len natohan pipihəbələn len nəyalalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mət̃osəsəloŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit mət̃torin nəlomit lan. ¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mət̃ogəm p̃itoŋ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədas bun gamito hən mət̃beləŋon isa vəsa p̃itoŋ hən naJu galevis a Jutea lotomədas bun alat siYesu ei.* ¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuɫ, aYesu am tomat. Lomədas masuŋ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhəvur, ale lukad nəasaan van hən nəvanuan p̃isi* ¹⁶ husur lotohisi hən ləb̃iɫon gol ginamito

* **2:2:** Uman 16.19-24, 17.1-9 * **2:14:** Uman 17.5-6 * **2:15:** Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

hən asike namtbisor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naŵide tomaienən, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŋpaŋ siGot epəŋas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətəs am

¹⁷ Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŋ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorinŋ gamito, avil nəlonamit sariŋ gamito. Len na-ləŋon-masuŵ-həni-an sinamit, namtohis, hisi, hən namtberis gamito tətəs am. ¹⁸ Husur namtoləŋon ke namtbətəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, nohis van ale nohis tətəs həni am, be aSetan iŋon gol ginamito. ¹⁹ Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mətəil gəgat len aKristo. Namtukemkem hən gamito, mətosuŋan nəprais namttokade, namttoŵiv həni len nəhon aMasta sidato, aYesu, nəboŋ bəgəmai. ²⁰ Kitin, mətugol namttoŵiv hən gamito, namtohəhaŵur masuŵ hən gamito.

3

¹ Nəboŋ namtsatoh mai gamito, namtoləŋon isa van van namtsaləboi namtbidaŋ buri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hən ginau mai aSilas namrbitoh səbonaməru len nabiltivile Atens.* ² Ale namrosəvat aTimoti van hən gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hən biŋol gamit mətbiidaŋ am, ale hən biŋol mətbeləŋon bivoi am len nəlomito mōs nadəlomian samito, ³ hən na-ləŋon-isa-vəsa-an məttoke asike biŋol gamit ideh biŋair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətoləboi ke aGot itabtabuh len gidato hən datbikad na-ləŋon-isa-vəsa-an. ⁴ Husur, nəboŋ namttotoh mai gamito, namtukel nalələgauan daŋir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədas bun gidato. Ale evisi maienan suŋan məttoleboi. ⁵ Imaienan, nəboŋ nəsaləboi nəbidaŋ buri am, nosəvat aTimoti hən bəus kitev nadəlomian samito hən bələboi. Nunau masuŵ həni ke natəmat təsəb nəpīsal ideh hən asike mətəkad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hən mətbiikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

⁶ Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikel ke mətunau təlmam hən ginamito len nahəhaŵuran, ale mətoləŋon bun mətberis ginamito suŋan namttoləŋon bun namtberis gamito.* ⁷ Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləŋon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədas ginamit gol namtoləŋon isa vəsa, namtoləŋon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito. ⁸ Gagai namtohəhaŵur hən nəmauran sinamit husur mətəil gəgat len Nasuḅ. ⁹ Namtuke namtesipa masuŵ vi təban aGot tinor hən nəsa togole mōs gamito, be nasipaan sinamit emīdol. Namtosipa hən nakemkeman namttokade len nəhon aGot husur gamito. ¹⁰ Len nalennəyal mai nalenmariug namtusor tuŵ habat. Namtous aGot hən namtberis gamit tətəs, hən namtbiŋol kavkav hən nəsa tomīdol len nadəlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tepul pīsal hən namtbəgəm hən gamito. ¹² Nasuḅ tigol na-ləmas-buni-an samito mōs gamit gabag mai nəvanuan pīsi tepul səsəhov, suŋan na-ləmas-buni-an sinamit mōs gamito topul səsəhov. ¹³ Nasuḅ tigole hən nəlomit bidaŋ am lan, hən

* **3:1:** Uman 17.15-16 * **3:6:** Uman 18.5

asike mætbikad nəsaaan ideh len gamito, be mætbınor kavkav len nəhon aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu bəgəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohəhəvur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtbikele sal. Bathudud nadəlomian, namtukel uri tia nəvide mætbikade m̄au hən aGot bəhəhəvur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad nəvide galenan. Be len nahəsən Nasuḅ, aYesu, namtous gamito, namtonjir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mətələboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsən Nasuḅ, aYesu. ³ Husur aGot eləŋon ke mitikad nəboruan san. Eləŋon ke asike mətugol naitian tosa ideh. ⁴ Eləŋon ke mitiwol hən nibemit tinor hən nəboruan san, hən nəvanuan gail ləbeputsan gamito len nənauan salito. ⁵ Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsələboi aGot. ⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadəlomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansəm nəvanuan gail sil nəsaaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a m̄o tia. ⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat biwol hən gidato taṽtaṽor, be ekis gidat hən datbikad nəboruan san. ⁸ Avan ideh bəmətahun nəpusanan enan, gai samətahun nəpusanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəb̄itos natideh husur na-ləmas-buni-an məttokele hum nəbathudud nadəlomian, bathut aGot eṽusan gamit hən məttolemas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mətələmas bun nəbathudud nadəlomian p̄isi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas mətto maienan, namtudaŋ ke mətələmləmas masuṽ hən galito van am. ¹¹ Mətəhisi hən mət̄bitoh mədau, mitigol nəsa topat len nəvələmit səbomito, ale um m̄os natohan samito hən nəvələmit səbomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit biŋol alat ləsəkad nadəlomian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike mət̄bipar titideh.*

Nagəmaian siNasuḅ

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən mət̄beləboii. Namtuke mətələboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike mət̄bepul hən nalolosaan, suŋan alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. ¹⁴ Husur datələboii ke aYesu tomat, tole məhat tətəs; imagenan, datələboii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu bəgəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaur sal nəboŋ aYesu bətəlmam, asike datovi məhat a m̄o len alat lotopatmari len nəmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad nakel-buni-an sua san towal habat, nadolon abiltiŋel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadəlomian len aKristo nəboŋ lotomat, dereh lile məhat a m̄o. ¹⁷ Beti gidat, dattomaur sal, dattotoh, vəha-sua ŋai aGot tisabul gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən dat̄biḅonḅon mai Nasuḅ len naməsav. Na datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag mətələŋon tivoi am len nəlomito.

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi bikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit biŋol alat ləsəkad nadəlomian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike biŋpat len avan ideh am hən bəkətkəta təban gamito. † **4:17:** Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52

5

¹ Bathudud nadəlomian, sanor hən nəb̃itos natideh husur nəboŋ o namityal hən natgalenan ləb̃evisi. ² Husur mətəoləboi buni tia ke, nəboŋ siNasuḅ dereh tegəm hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug.* ³ Nəboŋ nəvanuan gail ləbike, “Datukad natəmat, natit p̃isi ivoi, səkad natideh b̃emədas gidato,” vəha-sua ŋai na-mədas-masuḅ-həni-an dereh tibar galito sum̃an napəŋasan hən nəpasusan togəm hən napəhaḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadəlomian, mətəatoh len nəmargobut, gol ke Nəboŋ siNasuḅ asike igol mətəsohəḅut hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit p̃isi mətəvi anatun nam̃ial gail, anatun nalennəyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinəmargobut. ⁶ Imaienan, datelələgau, sadatipatmari sum̃an alat lototətan hən Nəboŋ enan b̃evisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səb̃odato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datəvi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səb̃odato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an, sum̃an nasoltia tokol nametəlai len nəmabun hən b̃ipat gol nəviyesyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nə-vatvat-viri-an hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, sum̃an nasoltia toriŋ nabəhad nametəlai hən b̃ipat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətətabuh len gidato hən datb̃ipanis len nab̃iltilol paŋpaŋ san. Ao, itətabuh len gidato hən datb̃ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat m̃os gidato hən datb̃itoh b̃onb̃on maii vi sutuai, naut kəmas datb̃ipatmari len nəmatan o datb̃ilele sal len nəmauran nəboŋ b̃etəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaŋ am, hum mətətogolgole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaŋ təban gamito, lotoil a m̃o hən gamito len nəvide siNasuḅ, lotokel nalələgauan hən gamito hən asike mət̃bisa. Namtous gamit hən mət̃beputsan galit len nənauan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, mətəputsan galito len nənauan samito. Mititoh mədau, samtib̃al mai gamit gabag. ¹⁴ Namtoŋir gamit ke mitikel nalələgauan mai nəvanuan pətəmas gail hən ləb̃eum; alat ləsəkad na-il-b̃uri-an, mətəsusupah mai galit hən ləb̃idaŋ am; mətəvi tarhət silat ləsədaŋ; len nə-daŋ-b̃uri-an mititoh mədau mai nəvanuan p̃isi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmam hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mət̃bivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail p̃isi am.

¹⁶ Akis mətəpul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitisor tuḅ tabtab, nanoŋan təbuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh toṽisi, sipa vi təban aGot həni, husur enan evi naləŋonian siGot m̃os gamito bathut mət̃təvi seKristo, aYesu.

¹⁹ Samtiŋon gol aNunun aGot hum mət̃tokabut gol nəhab hən b̃imat.* ²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh. ²¹ Be mətəbunus kitev natit p̃isi ke imabe. Mətətəgau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol mətəgəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nəlomito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan təbuer, van vəbar nagəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mətəoləboi mət̃berin̄ nəlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

* **5:2:** Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * **5:3:** Jer 6.14, 8.11 * **5:8:** Isa 59.17 * **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi b̃eum am, be mitidaŋ hən b̃eum husur naləŋonian siGot.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuṽ mōs ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mətesuñ nətarhon nəbathudud nadəlomian p̄isi hən mət̄bikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsan Nasuḅ, nukele hən gamito ke, mət̄ṽuruṅ nalobulat napisulan egai van hən galit p̄isi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

2 Tessalonika

Nalobulat napolisulan na-v^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel nalələgauan mai galito ke salesəsəlonj hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 52 nəboŋ totoh len naut a Korint.

- 1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)
- 2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an ke aGot dereh tisaḅ məttonor hən nəsa toutaut hən mōs gamito (1.3-12)
- 3) Mətedəlom tabtab hən naṽusanan sinamito. Samtinau masuṽ hən napolisulan ideh toke Nəboŋ siNasuḅ togəm tia, nəlomit satetuhathuh hən (2.1-17)
- 4) Mitoris tuṽ ke tisoḅur am ledəlom napolisulan husur Nasuḅ aYesu. Mətoləboi mətḅeil gəgat len Nasuḅ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsa (3.1-5)
- 5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)
- 6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napolisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtḅesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuṽ, mai naləmas-buni-an samit ṽisusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaienan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətəoil gəgat mai mətudaŋ len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləŋon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an samito namtuke mətələŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiṽarṽar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətḅitoh len natohan pipihabəlan məttoləŋon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansem alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoləŋon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiṽavṽav mai ginamito, len nəboŋ Nasuḅ, aYesu ḅegəm len

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluṽan sua n̄ai.

nəməv. Dereh tegəm mai aŋel san gail lotodaŋ ⁸ mai nəhab towunwun, hən bīlav nəpanismen mai alat ləsələboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədəsbuni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpehun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigel natenan nəboŋ bəgəmai, hən nəvanuan san gail ləbīsal suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nəlolit lan tia ləbīmaŋmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am məteputsan nahəsan ei, husur mətodəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuṽ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigel naləŋonian samit p̄isi hən navoian, mai natit p̄isi məttoogle len nadəlomian samito, liṽan hən naṽite. ¹² Namtusor tuṽ magenan hən nəvanuan p̄isi ləbēputsan nahəsan aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu bēputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulum̄an tomətahun nalo

¹ Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot bīgol datbībonbōn hən datbītoh mai aYesu.* Nam-tonjir gamit ke, ² samtedədarŋaḅu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o naləbūlat napisulan lotoke namttotosi, samtedəlomi. ³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan bīsōbur bīpair dan aGot, ḅal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo*, aGot bīgol bīmasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səbōn tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənaṽu gati a?

⁶ Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot bēvəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot bīlav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu bəgəmai, dereh teṽuv bun nəmauran sitenan hən bīmasig. Ale aYesu dereh tigel nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulum̄an tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigel namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləbīpaŋ lan, gol ləbīnau ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigel natit gail p̄isi sanor togəras alat lotoyar len naḅisal tovi lan nəmasigan. Eləboi bəgəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi bīlav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən naḅisal enan, aGot dereh tesəvat nə-nau-suluṽi-an todaŋ van hən galito, hən ləbədəlom nagərasian galen p̄isi. ¹² Imaienan, dereh aGot teriŋi hən ləbīpanis husur ləsədəlom nakitinan be lohəhaṽur hən nəsaan lotogole.

* **1:8:** Isa 66.15 * **1:9:** Isa 2.10, 19, 21 * **2:1:** 1Tes 4.15-17 * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke Naulum̄an hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2 * **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit p̄isi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot m̄os gamit akis. Husur len natubatan aGot ilekis hən gamito† hən ḅilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səḅon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttokade, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəḅoŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən ḅilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, mətēil gəgat, təgau gat naḅusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas hənī, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-vatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mətələŋon tivoi am len nəlomito, arigol mitidaŋ am m̄os natit p̄isi tovoi mətḅigole mai mətḅikele.

3*Sor tuḅ m̄os ginamito*

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuḅ m̄os ginamito. Sor tuḅ ke nasoruan siNasuḅ tiperŋan naut p̄isi tutut, nəvanuan gail lisal suhi len naut p̄isi ḅevi lan sum̄an məttogole nəḅoŋ tobar gamito. ² Sor tuḅ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail p̄isi lotokad nadəlomian.

³ Be Nasuḅ, gamit mətələḅoi mətḅeriŋ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitidaŋ am mai tekətkəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasuḅ namtoləḅoi buni ke gagai mətugol nəsa namttokele todaŋ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasuḅ tiwol tabtab hən nəlomito, len naḅisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daŋ-ḅuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel idaŋ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətəbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur naḅusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mətələḅoi ke mitimasgol tətəḅ hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan ḅoŋ ideh. ⁸ Namtoḅur nəhanian p̄isi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtəum idaŋ len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namtbihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən namtḅeus gamit hən mətḅevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol naḅide sua tonor hən mətḅigol tətəḅ hənī. ¹⁰ Nəḅoŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike ḅeum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsələŋ hənī ke gamit galevis luekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taḅtaḅor. ¹² Namtukele idaŋ mai galito ke, len nahəsan Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um m̄os nəhanian halit gabag.

† **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi naḅit nametəkav san gail. * **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke gamito. * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9 * **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian məttoḡole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit bisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike biḡol nəsa namttokele len naləbulat napisulan egai, mətekəta ləboii. Ale mətebulatut dani hən nahurun bisa. ¹⁵ Samtinau hum tovi enemi, be kel nalələḡauan maii hum tovi wawa samit len nadəlomian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəmat teviol tabtab hən natəmat mai gamito len naḡisal ḡisi. Nasuḅ tiḡoh mai gamit ḡisi. ¹⁷ Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navələḡw səbḡw, hum nototosi len naləbulat napisulan ḡisi hən mətbeləboii ke tovi ginau nototos naləbulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo māu, teviol kəmas hən navoian mai gamit ḡisi.

1 Timoti

Naloʻbulat napisulan na-v^{ha-sual}-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napisulan egai ikel mai aTimoti naʻpisal hən ʔehusuri hən ʔigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsən aTimoti.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaʔ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboʔ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naʻpusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a m̄o silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasv̄usan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naʋide seTimoti hən ləʔigol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos naloʻbulat napisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsəan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titaʔis gaiug, mai gai tigol nəlom̄ tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notoʔir gaiug nəboʔ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəbikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke salev̄usan naʻpusanan gəgəras am. ⁴ Kel ʔuli van hən galit ke salinau masuʋ hən nəbəl sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau sobuer hən ʔai be ləsagol nənauan sivan ideh hən ʔehusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaianan hən datʔeʔusan m̄os na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian toʔuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naʻpisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷ Luke ləʔegəm vi hai ʔusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsə lotokele mai lotətan hən nəsə lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboii ke nalo ivoi, avan ideh ʔehusur ʔinor hən naləʔonion siGot. ⁹ Datoləboii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat m̄os alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat m̄os alat ləsələboi a Got mai alat lotosa. Ipat m̄os alat ləsəlotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat m̄os alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat m̄os alat lotogol naitian tosa, naulum̄an togol naitian mai naulum̄an, napəhaʋut togol naitian mai napəhaʋut, alat lotovənoh nəvanuan hən ʔeʔur hən ʔi surm̄an naslev, nəvanuan nalibliboʔan gail, alat lotoliboʔ len nakotan mai avan ideh

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

am, nəmauran san sahusur naʃusanan tokitin. ¹¹ Ale, naʃusanan tokitin inor hən na-kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

¹² Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədaŋan mai ginau, husur len nənauan san nudaŋ lan, ale gai eriŋ ginau len nauman san. ¹³ Naut kəmas a m̄o nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədəs tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napesəvaran;* aGot, nəlon itaŋis ginau husur notətan hən nəsa notogole mai nəsəkad nadəlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuŋ-an san, aMasta sidato erubət nəsaan sagw dan ginau, ale eviol masuŋ hən nadəlomian mai na-ləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan ʃisi ləbədəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən b̄ilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginau nusa vəsa səhor galit ʃisi. ¹⁶ Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginau, be nəlon itaŋis ginau. Imaienan hən ke, len ginau notosa səhor galit ʃisi, na-toh-mədaŋ-an tobəlav siYesu Kristo biʃarʃar. Igole hən ke alat ləbikad nadəlomian lan, ləbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi ləb̄eris nəyalyalan san len nəsa togole len ginau. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan ʃisi limasputsan nahəsən aGot mai kel ur natit ʃisi toyalyal, gai togole. Evi Nakiŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan ʃisi lodədəs ləb̄erisi mai gai səbən ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən nəpəhav-utaut-an gail husur gaiug a m̄o, hən gəbələŋon b̄ivoi am len nəloŋ hən gəb̄ib̄al len nəbalan tovoi. ¹⁹ Hən gəb̄imaienan, gimastəgau gat nadəlomian, nəloŋ timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan, ŋa nadəlomian salit ibat, imaburbur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gəlaru len navəlan aSetan hən arbələboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, noləŋon masuŋ ke gigol naŋirian, na-sor-tuŋ-an, gisor mai aGot m̄os nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaan m̄os nəvanuan ʃisi. ² Gigol timaienan m̄os nakiŋ gail mai alat lotoil a m̄o, hən datb̄itoh mədaŋ len natəŋmat, mai len naʃoruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³ Na-sor-tuŋ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehəhaŋur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴ Bathut eləŋon ke nəvanuan ʃisi limakuv dan nəsaan salito* mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, toləboi b̄esəhar nəvanuan gail van hən aGot, naulum̄an, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hən gai gabag hən b̄isar gel nəkabut hən nəsaan tobaŋis gat nəvanuan ʃisi.* Nəboŋ togol natenan evəhot naləŋonian siGot len nəboŋ tonor həni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəb̄egəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nəsalibon), itabtabuh len ginau hən nəb̄egəm vi ahai ʃusan silat ləsavi Ju, hən nəb̄epusan hən nadəlomian mai nakitinan.*

* **1:13:** Uman 8.3, 9.4-5 † **1:20:** 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * **2:4:** Eze 18.23 * **2:6:** Mat 20.28 * **2:7:** 2Tim 1.11

⁸ Na noləŋon ke alalumān len naut p̄isi limasnor masuṽ, hən ləbələboi ləb̄isar hən navəlalit gail vi məhat len na-sor-tuṽ-an, nəlol paŋpaŋ mai na-sor-balbal-an teḅuer.*

⁹ Be alatpəhaṽut limabe? Noləŋon ke alatpəhaṽut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalumān hən ləbələŋon galito. Saleṽir navurulit o riŋ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.* ¹⁰ Avil ivoi hən ləb̄evəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaṽut lotokel ke lotokad naḅoruan siGot. ¹¹ Apəhaṽut ideh timassəsəloŋ husur nasoruan siGot hən b̄eləboii, toh mədau, riŋ galit len navəlan alat lotop̄usṽusan. ¹² Nəsədaṽ hən napəhaṽut ideh hən b̄eṽusan. Sateil a m̄o hən naulumān ideh, mai aulumān satitoh len navəlan, be apəhaṽut timasmədau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴ Mai savi aAtam todələm naliboŋan; avil napəhaṽut, bathut edələm naliboŋan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.* ¹⁵ Avil alatpəhaṽut, ləb̄itoh len nadələmian mai na-ləmas-buni-an mai ləb̄ehusur masuṽ hən naṽisal siGot len naṽide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a m̄o mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh b̄eləŋon b̄egəm vi vanuan na-il-a-m̄o-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.” ² Nəvanuan na-il-a-m̄o-an imaiegai tia ke: ikad naḅoruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaṽur hən nametḅos gail ləb̄eb̄is lohoim san ale kətəkəta təban galito. Ikad namitisau hən naṽusanan. ³ Satərog, sagol nasənahan be ikad naṽide tomədmədau, saṽitṽituh mai saləŋon masuṽ hən nəvat. ⁴ Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anatun gail ləb̄esəsəloŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaṽuran. ⁵ (Avan ideh asike b̄eləboi b̄iwol hən nəbathudud san, gai tekəkəta təban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhəpair van hən aGot. Bimagenan, hum ma b̄ipətpat gai məhat ale aGot tipansem gai hum natəmat. ⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadələmian, ikad naḅoruan tovoi hən asike nahurun b̄isa len nəholito mai asike b̄iteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasumān nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsələŋon masuṽ hən natit lotogəgəras hən ləb̄ikade. ⁹ Len nəlolit toṽarṽar lotəgau gat nakitinan hən nadələmian aGot tovəhoti. ¹⁰ Hən gəb̄itabtabuh len avan ideh hum natikon, giməsbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike b̄isaḅ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləb̄ekəkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad naḅoruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor mədas naḅoruan sivan ideh, ləsagol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit p̄isi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokəkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuṽ len nənauan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidəŋ len nadələmian len aKristo aYesu.

* **2:8:** Exo 9.29; 1Ki 8.22 * **2:9:** 1Pit 3.3 * **2:14:** Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6 * **3:7:** Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2

Nakitinan hən nadəlomian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəbedədas nəbegəm tutut, gaiug geləboi naŋide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuŋan len nəbathukitinan dattokad nadəlomian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,
aNunun eŋusan səhoti ke inor,*
aŋel gail loriŋi,

nəvanuan nadəlomian lukel uri mai naluŋoh gail len naut totiltile,*
len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadəlomian lan,
ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

4*Nalələgauan husur ahai pusan gəgəras gail*

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbegəmai nəvanuan galevis dereh lerin gəbulan nadəlomian len aKristo balai, ale lerin nəlolit len nanunun gəgəras gail mai naŋusanan setəmat gail. ² Naŋusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotoliblibon, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa suŋan natəlai topud togol nəlolit totabtabu. ³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole məs nəhanan hən nasipaan məs alat lotokad nadəlomian mai lotoləboi nakitinan ləbihani. ⁴ Bathut natit pisi aGot togole ivoi, ale datbilavi len nasipaan, sadatemətahun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuŋ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbekəmaianan mai nəbathudud nadəlomian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadəlomian mai hən naŋusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷ Wake gemətahun nəbol gail ta sutuai ləsakitin mai nəbol taŋtaŋor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbikad naŋoruan siGot tabtab. ⁸ Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən naŋoruan siGot ivoi məs natit pisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəberin nəloŋ lan, ale inor hən gəbedəloimi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan məau datohisi, datoum todaŋ məsi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi bilav kuv nəvanuan pisi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadəlomian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidan mai geŋusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol naŋide tovoi hən alat lotokad nadəlomian ləberisi, ləbigol tətəŋ hən, gigol naŋide tomaienən len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadəlomian mai naveveuan sam. ¹³ Geŋuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadəlomian gail, kel namilen mai pusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sagerin naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotorin navəlalit len gaiug. ¹⁵ Nəloŋ tidan akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan pisi ləberis ləboi ke nauman sam ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naŋusanan sam hən binor,

* **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23 * **4:4:** Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18
* **4:13:** Luk 4.16-21

his tabtab həni. Gəbigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsələŋ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaʋut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaʋut ideh, nədañ han tosəhor ehañ, be nəboŋ gəbigole b̄inor, gisor malum̄lum̄ maii sum̄an tovi atəmañ.* Sor mai alalum̄an, nədañ halit səbar ehañ, sum̄an lotovi aʋañ gail. ² Sor mai abareab gail sum̄an lotovi anañ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaʋut, nədañ halit səbar ehañ, sum̄an lotovi aʋavinem̄ gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaʋut lotom̄idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh b̄ikad anatun gail o aməhaibən gail, galit m̄au leləboii ke limaskətkəta təban nəbathudud salito hən ləb̄isar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləbəhusur naʋide tomaienən, aGot ehəhaʋur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̄idol, nəbathudud san toʋuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən naŋirian van hən aGot mai na-sor-tuʋ-an m̄os na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləŋonian san səbon ŋai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodaŋ mai alat siYesu hən ləb̄ikad nəboruan tonor ŋai, hən avan ideh asike b̄ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̄ekətkəta təban amahean gail, asike b̄ekətkəta təban nəbathudud san, b̄imagenan, gai emətahun nadələmian len aKristo, ipair dan nadələmian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadələmian.

⁹ Nəboŋ gəb̄itos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhaʋut ideh, nədañ han tosəhor 60. Hən gəb̄itos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad naʋide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləb̄ikel ur naʋide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; tohəhaʋur hən b̄ekətkəta təban nametb̄os gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̄isi todaŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaienən hən alat siYesu ləb̄evi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədañ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naulum̄an igol ke eləŋon b̄itoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaienən, dereh aGot tisaʋ alitenan ke tosa bathut ke toriŋ gaʋulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̄o. ¹³ Sual am, dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesul-sul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən b̄isor husuri. ¹⁴ Imaienən, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləb̄isor m̄edas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenan galevis lupal sob tia hən ləbəhusur aSetan. ¹⁶ Napəhaʋut nadələmian ideh b̄ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləb̄ekətkəta təban galito. Bimaienən, alat siYesu loləboi ləb̄evi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

¹⁷ Aelta ideh toil a m̄o hən alat siYesu, b̄eil a m̄o b̄ivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, loʋuri inor. Timaienən hən aelta toʋusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuŋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhavhəte husur nahudhuwit tohani evi naʋurpuran hən nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke

* 5:1: Lev 19.32

nəvanuan nauman tikad naþurþuran tonor hən nauman san.”* 19 Sagedəlom avan ideh səbon tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi ləbikel koti.* 20 Be səhar alat lotoil a mō lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu þisi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləbēmətahw.

21 Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aņel aGot tolekis hən galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol teþitþitoṽ hən nəvanuan þisi, sagivoi hən tesua səhor togon. 22 Sagiso-hotut hən gəberij navələm len avan ideh hən þeil a mō. Husur þiteh, ehum gotobon maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan sam.

23 Sagemun nəwai ŋai, be mun kəkereh hən nəwain mōs nabəhaṽum tosa sil naməsahan gotokadkade.

24 Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan þisi lotoləboi gail, loləboi am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. 25 Len naṽide tomaienən, nəvanuan þisi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləbeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləbesusuah.

6

1 Naslev gail lotokad nadəlomian lukad nəmauran todaņ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləbeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaienən hən avan ideh asike þemədas nahəsən aGot mai naþusanan san. 2 Naslev þikad amasta tokad nadəlomian, sateņit nəhon van hən husur evi wawa len nadəlomian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadəlomian, gai toləmas buni.

Naləņonian hən nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malumlum hən nəvanuan ləbehusur gail. 3 Avan ideh tokel ur naþusanan totile, sədam hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədam hən naþusanan tonor hən naboruan siGot, 4 gai ipatpat gai məhat masuṽ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienən imalkəkət hən þisor levlev, hən þevitvituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nətabulol-bulosi-an, napəpehwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, 5 mai na-sor-þalþal-an. Nəvanuan gail lotomaienən, nənauan salit itaṽtaṽor vavinvinu, nakitinan ebuer lan. Lunau ke loləboi ləbehusur naboruan siGot hən ləbikad nəvat tosoḅur.

6 Avil datbehaṽur hən nəsa datbikade, datbikad naboruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. 7 Husur nəboņ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəboņ datbimat, dereh datedədas datbilav natideh van. 8 Be datbikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehəhaṽur hən nəmauran sidato. 9 Avil avan toke þikad natite, natəmat igol ke naləņonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisoḅur tomelmel togol nasənahən. Naləņonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduņduņ len tas. 10 Husur na-ləņon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləņon masuṽ hən nəvat, lupal sob dan nadəlomian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuņ topəņas masuṽ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

11 Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, naboruan siGot, nadəlomian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daņ-þuri-an

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9 * 5:19: Deu 19.15

tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹² Daŋ ħur nəbalan tovoi m̄os nəsa dattokad nadəlomian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəbikade nəboŋ gotokel kot nadəlomian sam̄ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosəbur. ¹³ Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit p̄isi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukele hən gaiug ke, ¹⁴ gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan tēbuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo ħevisi. ¹⁵ Dereh tevisi balai len nəboŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səbōn iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKiŋ hən nakiŋ gail, Nasub tovi masta hən natit p̄isi.* ¹⁶ Gai səbōn edədas ħimat, itoh len nam̄ial nəvanuan gail lotodədas ləbēgəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi ħerisi boŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel p̄uli hən alat lotopul hən natite len nəboŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ħimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuṽ hən natit p̄isi hən datħəħaṽur.* ¹⁸ Kel mai galit m̄au ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəħaṽur hən ləbēviol, len nəsa lotopul həni lehəħaṽur hən ləbēvi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹ Len navide tomaienən, leum m̄os nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade m̄os galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navəlaṁ. Pair dan nasoruan totaṽtaṽor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluṽi hən naləboian. ²¹ Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadəlomian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **6:13:** Jon 18.36-37 * **6:15:** Deu 10.17; Psa 136.3 * **6:16:** Exo 33.20; Psa 104.2 * **6:17:** Luk 12.20 * **6:19:** Mat 6.20

2 Timoti

Naloʻulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloʻulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len naloʻulat napisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʻulat napisulan egai van hən aTimoti, naulumān sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos naloʻulat napisulan egai ʻnais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 67 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuʋ mōsi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboŋ nəmauran todaŋ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur naʋide sinəvanuan gail len nəboŋ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naʋusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10–4.8)

6) Nasudəlaʻmian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəbevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo beviol hən nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos naloʻulat napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titaŋis gaiug, mai gai tigol nəloʻm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuʋ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuʋ mōs gaiug.

⁴ Nunau gat nətaŋan sam nəboŋ notoriŋ gaiug, ale noləŋon masuʋ hən nəberis gaiug tətəs hən nəbepul hən nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a mō len aLois, atabəŋ pəhaʋut, mai aEunis, anam, ale noləboi səhoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboŋ notoriŋ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan beğəm daŋ am.*

⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datbēmətahw, eviol həni hən datbidaŋ, datbeləmas bun nəvanuan gail, ale datbetəgau gat nəlodat gabag binor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sanahurum tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaŋis mōsi.* Be len nədaŋan siGot, bon mai ginau len na-ləŋon-isa-vəsa-an mōs na-kel-uri-an tovoi.

⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datbevi nəvanuan san səbon gail ʻnai. Savi len nəsa dattogole, be len naləŋonian

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Rom 1.8, 10 * **1:6:** 1Tim 4.14 * **1:8:** 2Tim 1.16

san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natubatan tobuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datbikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Igol ke nəmatan səkad nədaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, nəmatan todədas bəsəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nəbēgəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bəbaŋis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi bətəgau gol nəsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsəloŋ tia hən naŋusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbīgol tətəv̄ həni len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nədaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navəlañ, havhav həni tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuv̄ ke Nasub̄ tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-sobur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən bəmədəŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobaŋis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaḅ ginau. ¹⁸ Nusor tuv̄ mōs aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub̄ tilolosa həni. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len naḅide tosoḅur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

¹ Imaienan, gaiug māu, anatugw len nadəlomian, gidaŋ len navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni. ² Ale naŋusanan gotosəsəloŋ hən ginau notokele len nəhon nəvanuan tosoḅur, riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəberiȳ nəloñ len galito, galit lotoləboi ləbēpusan həni mai nəvanuan tile gail am.

³ Gidaŋ bur̄ na-ləŋon-isa-vəsa-an suñan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienan hən nakomada tolekis həni hən bēgəm vi soltia, bəhəhaḅur həni. ⁵ Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bīgam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.* ⁶ Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol bīvan, bīmatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nəsa notokelkele, ale Nasub̄ dereh tevi tarhət sañ hən gəbeləboi səhot natgalen pisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nəmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubaŋis gat ginau mōsi hum notovi nəvanuan toḅur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi bībaŋis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaienan nudaŋ bur̄ natit pisi mōs alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai.

¹¹ Goləboi gəberiȳ nəloñ len nasoruan egai, ke:

Datbimat tia mai aKristo,
dereh datitoh maii balai am.

¹² Datbidaŋ bur̄ na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,
dereh dateil a mō maii suñan nakiŋ gail.

Datbikele ke datsaləboi gai,
dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

* **1:11:** 1Tim 2.7 * **2:5:** 1Kor 9.24-27

¹³ Datbipair dan gai boŋ ideh,
 atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,
 husur naboruan san imagenan.
 Gai ededas bimakuv dan naboruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhəvur həni

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlmam hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Navitvituhan tomaianan sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəloŋ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəbēgəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san toḡusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan totavtaḡor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan nəvide tonor hən naboruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaianan emədas alat siYesu hum nəmanuŋ toḡəm tibau van gol ke toḡos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaianan.* ¹⁸ Arupal sōb dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaŋ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasuḡ aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasuḡ aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riŋ gaḡulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloh mai nabiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale loriŋ nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan ḡulau, ale loriŋ nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh ḡigol gai ḡiveveu dan nəsaan, dereh tehum nabiliwai, aGot toləboi ḡetəgau hən ḡigol nauman tovoi həni. Evi siMasta səḡon ŋai, toutaut həni mōs nauman tovoi ḡisi san. ²² Imaianan, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasuḡ. Gam dan naləŋonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, naləmas-buni-an, mai natəmat, hən nələmḡ ḡikade. ²³ Gam dan na-sor-ḡalḡal-an tomelmel, totətan, husur goləboii ke legəm vi ḡalḡalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboii ke dereh liḡal sile. ²⁴ Avil naslev siNasuḡ māu, satiḡal be tisor malumlum, tivoi hən nəvanuan ḡisi, teḡusan hən nasoruan siGot tiḡarḡar, satikad nəlol paŋpaŋ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma ḡegəgel hən nəlolito hən ləbipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale dereh nənauan tonor tetəlmam hən galito hən ləḡigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləḡigol nəsa gai toləŋoni.

3

Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, dereh tikad nəboŋ todaŋ gail, nəlon nəvanuan gail ḡetuhatuh len gail. ² Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisal suh galit gabag, leḡiv, lisor mədas nahəsən nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito, ³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas naboruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənahən,

* **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19 * **2:17:** 1Tim 1.20

* **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi ulumən, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsəlah sal be lototibau, abilitlathutai mai abilitlattəbarehreh.

lemətahun natit p̄isi tovoi, ⁴ lerin̄ na-ke-ŕan-an gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsə ləb̄igole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səb̄olito, leləmas bun naləŕon̄ian salito, be asike loləmas bun aGot. ⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətas gol nədaŕan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaienan. ⁶ Bathut alatenan galevis ləb̄is lohoim gail hən ləb̄iwol hən nəmauran silatpəhaŕut ləsail gəgat, latpəhaŕut nəlolit totuhatu hən hən nəsaaan, naləŕon̄ian salit tiltile towol hən galito. ⁷ Alatpəhaŕut lotomaienan ludon̄ naŕusanan toveveu akis, be lodədas ləb̄eləboi səhot nakitinan. ⁸ Ahai p̄usan gəgəras lotomədas alatpəhaŕut maienan, nənauan salit itaŕtaŕor vavinu, ale len nətarhət hən nadəlomian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai p̄usan gəgəras galenan, asike loləboi ləb̄ivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan p̄isi hum namelmelan siJannes mai aJabres ta m̄o.

Təgau gat naŕusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naŕusanan sagw; naŕide hən nəmauran sagw; nəsə noto ke nigole, nəmauran sagw topat m̄osi; gugol husur nadəlomian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləboi ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləŕon̄ isə vəsə len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləŕon̄-isa-vəsə-an gail lotovisi hən ginau notodaŕ b̄uri, be Nasuḅ ilav kuv ginau dan gail p̄isi.† ¹² Be savi ginau ŋai, avan ideh toke b̄ikad naḅoruan siGot len nəmauran san, b̄ibon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni. ¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsə səhor ta m̄o, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləb̄edəlom nagəgərasan. ¹⁴ Avil gaiug m̄au, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotop̄usan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəboŕ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi b̄ilav mai gaiug naləboian hən gəb̄ehusur naŕisal tonor m̄os nə-lav-kuvi-an dan nəsaaan sam̄ len nadəlomian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian siGot p̄isi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvo hən naŕusanan hən nakitinan, luvo hən ləb̄esivoh len nəvanuan tokad nəsaban ideh, luvo hən ləb̄igol naŕide hən nəvanuan b̄inor, luvo hən naŕusian hən nanoran, ¹⁷ hən ke nəvanuan siGot b̄ikad namitisau, eləboi b̄igol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo b̄epəpəhun navoian dan nəsaaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiŕ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, daŕ b̄uri, naut kəmas ləb̄eləŕoni o asike ləb̄eləŕoni. Len na-toh-məda-an hən nasusumaran mai naŕusanan, mitikel vəhot nəsaaan ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləŕon̄ tivoi am len nəlolito. ³ Husur len nəboŕ b̄egəmai, nəvanuan gail asike lesəsəlon̄ hən naŕusanan tokitin, be dereh lehusur naləŕon̄ian tosa salito, dereh litariv ahai p̄usan ideh tokel nəsə galit lotomalkəkət hən ləb̄esəsəlon̄ həni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəb̄ol gəgəras gail. ⁵ Be len natit p̄isi, gaiug m̄au, getəgau gat gaiug gabag. Gidaŕ b̄ur

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naurum̄an nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

na-ləŋon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol p̄is nauman aGot tolavi mai gaiug hən b̄ihav.

⁶ Nokəmaienan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḅal len nəḅalan tovoi tia, nuḅam len nəḅamgaman tonon̄ tia, notəḅgau gat nadələmian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəḅgau nəprais hən nanoran m̄os ginau. Nasuḅ topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəḅon̄ totibau enan. Be savi ginau ŋai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toh vir natələmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saṽsaṽut hən gəḅegəm hən ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṽide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ŋai itoh mai ginau. Nəḅon̄ gəḅegəmai, gesəhar aMak husur eləboi ḅevi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.‡ ¹³ Noriŋ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut aTroas. Nəḅon̄ gəḅegəmai, pati gəmai ale pat naləḅulat gail, noləŋon masuṽ hən naləḅulat nototuḅat tos len gail.§

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosoḅur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələḅgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sinamito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit p̄isi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaŋan mai ginau hən nəḅikel ur p̄is na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit p̄isi ləsavi Ju ləḅesəsələn̄ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion b̄ikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan p̄isi silat lotomədas ginau, tetəḅgau gat ginau, səhar ginau hən nəḅəḅis len natoḅan pipihəḅalan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudələmian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus.** ²⁰ AErastus itoh tin aKorint, be noriŋ aTrofimuz toməsah itoh len naut aMiletus.†† ²¹ Nahəḅati hən naut susus dereh tegəmai, gisaṽsaṽut gəm a m̄o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadələmian p̄isi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasuḅ titoh len nələm̄. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** Troas: Uman 20.6 ** **4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 †† **4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimuz: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napisulan aPol totoni van hən aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat egai evusan aTitus hən navide tovoi hən na-il-a-mo-an mai napusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən naulumnan sua tovi tarhet san, nahesan aTitus.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuv̄ m̄osi (1.1-4)

2) Napusanan hən navide hən na-il-a-mo-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Napusanan hən navide alat siYesu limashusuri (2.1–3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaŋ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəbeum m̄os nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəbilav mai galito, naləboian hən nakitinan tonor hən nəboruan siGot.

² Nəbathut nadəlomian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuβatan hən nəboŋ gail ta sutuai. ³ Be len nəboŋ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idaŋ mai ginau hən nəbikel uri.

⁴ Nutos nalobulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nələm̄ tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəboŋ notoriŋ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəbigol tinor nahud-huuman topat sal, mai hən gəbitabtabuh len aelta gail len navile p̄isi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hən gəbitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua n̄ai, anatun gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaṽtaṽor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbitabtabuh len avan ideh hən bəkətkəta təban alat siYesu, hən aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh n̄ai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol paŋpaŋ san satutut, satərog, sagol nasənanan mai saləŋon masuṽ hən natite. ⁸ Avil ehəhaṽur hən nəvanuan gail ləbēbis lohoim san, ale ekətkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoṽusani həni tia, hən bələboi bəpusan binor, hən bigol nəvanuan ləbələŋon bivoi am len nəlolito, ale hən bikel vəhot nəsaban silat lotosor tas napusanan enan tonor.*

* **1:4:** 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10 * **1:9:** Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoður ei len naut a Krit, lotomətahun naþusanan tonor, lotosor walwal kəmas ŋai mai lotogəgəras. Galit isoður ludan len na-tiv-dalusi-an hən ləbinor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkol gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoþusan hən nəsa sanor hən ləbeþusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san eþitoŵ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahān; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel þuli idan len galito hən ləbimaur len nadəlomian ¹⁴ hən asike ləbesəsəloŋ am hən nəbōl sakitin seJu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit þisi iveveu; wake len alat nəmauran salit tobīŋbiŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu ebuer, nənauan salit mai nəlolit ebiŋbiŋal. ¹⁶ Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətəs gole. Lusa vəsə tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas ləbigol natideh tovoi.

2

Naŋide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naþusanan nanoran tokitin. ² Vusan nəhaŵut gail hən asike ləbigol təməhav hən natideh, hən ləbinor hən nəvanuan gail ləbeputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nə-dan-buri-an tobəlav. ³ Len naŋide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləbehusur masuŵ hən naþisal siGot len naŋide salito, hən asike ləbelibon, sor mədas nahəsān avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limasþusan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən ləbigol alatpəhaŵut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən ləbeləmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən ləbetəgau gat galit gabag, hən ləbiveveu, hən ləbeum a im salit gail, hən ləbivoi, hən ləbitoh len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike biŋor bisa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naþisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən ləbetəgau gat galit biŋoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit þisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail ləbigol tətəŵ hən gaiug. Len naþusanan samŋ gevusan nəmauran tonor, geməlas len nauman samŋ, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail ləbedədas ləbisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit bisa, bathut ləsəkad natideh tosa hən ləbiŋor husur gidato.

⁹ Len natit þisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaŵur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah ben galito, avil len naŋide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail ləbeləboi ləberin nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit þisi ləbigole, ligol naþusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

¹¹ Nokəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan þisi dan nəsaan salito. ¹² Eṽusan gidat hən datbike “Aoa,” hən nəboruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eṽusan gidat hən datbitoh len nənauan tovoi, nanoran mai nəboruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəboŋ datbitoh vir nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag mōs gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan tobanis gat gidato mai hən biŋol datbiveveu

mōs gai gabag sumān nēvanuan gail lotovi esan kitin lotoləḡon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigol nēvanuan leləḡon tivoi am len nəlolito, gikel nēsaan salit mai galito hən ləbinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaḡan samī hən na-il-a-mō-an.

3

Navide tonor

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbīnau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a mō mai nəgavmen, limasgol nəsə lotokele mai limasutaut hən ləbīgol nauman p̄isi tovoi.* ² Salisor mēdas nahəsən avan ideh, salevītvituh, be len nəsə ləbīgole limasgol mēdau hēni, lerinḡ galit a pan van hən nēvanuan p̄isi. ³ Bathut gidat am, a mō datovi nahovon gail, datsagol nəsə aGot tokele. Nələḡon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləḡon tovoi lan losəhar gidato len naḡisal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləḡonian hən nasənahan mai nəlodat evənvənah. Nēvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsə. ⁴ Avil nəboḡ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nēsaan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nēsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nələn totaḡis gidato. Elisov gidat hən nədaḡan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natuḡatan veveu.* ⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nēsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas hēni, aGot erinḡ gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboḡ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datbikade.

Nagugunian hən nalobulat egai

⁸ Goləboi gəbeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidanḡ hən gəbikel natgalenan, hən alat lotorinḡ nəlolit len aGot ləbēməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləbīdanḡ len gail. Natgalenan luvoi buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi. ⁹ Be gebulatut dan navītvituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* nasor-balbal-an mai nəbalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh bīgol bīkad nətarhəbalan ḡeru, kel maii vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nēvanuan tomaienən, nələn ikabkəḡur mai isa. Eləboi nēsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboḡ nəbesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəbēgəm hən ginau len naut a Nikopolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboḡ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəbevi tarhət siSenas, naulumān hən nalo, mai aApollōs, hən asike arḡipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nēvanuan nadələmian sidat gail salitoh kəmas, be limasdanḡ len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləbevi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsəl.

¹⁵ Galit p̄isi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadələmian. Navoian aGot toviol kəmas hēni, tipat mai gamit p̄isi.

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10 * **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13 * **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

Filemton

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən aFilemton

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napolisulan egai eus aFilemton hən bikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsan aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hən naKristen sua, nahəsan aFilemton.

APol itos nalobulat napolisulan egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilemton pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRōm.

Ahai pispisul, aPol itos nalobulat napolisulan egai, van hən nabubur san, aFilemton. Eus aFilemton hən bikad tas naslev san togam yav dani, nahəsan aOnesimus. Nəboŋ aOnesimus totoh a tut hən aFilemton, aPol evi tarhət san hən begəm vi nəvanuan nadəlomian len aYesu. N̄a aOnesimus, b̄etəlmam hən aFilemton, dereh tevi naslev san tətəs, be dereh tevi aʋan am len nadəlomian.

Goləboi gəbepəpəhun nalobulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahəhaʋuran səlaru mai aFilemton (1-3)

2) APol esipa vi təban aGot hən aFilemton, ale isor tuʋ m̄osi (4-7)

3) APol eus aFilemton hən b̄ilav təlmam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nəvanuan galevis am lukel nahəhaʋuran salit mai aFilemton (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hən aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai; ginau, lotobaŋis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aʋadat len nadəlomian. Nutosi van hən gaiug, aFilemton, gotovi aʋanaməru len nadəlomian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum m̄os aKristo hum ginaməru.* ² Nutosi van hən aApfia am, tovi aʋavinenaməru len nadəlomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim sam̄. ³ AGot aTəmadat mai Nasuḅ, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuʋ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsəlon̄ ke gukad nadəlomian sal len Nasuḅ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san p̄isi. ⁶ Nusor tuʋ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian sam̄, gol gəbələboi navoian p̄isi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an sam̄ enan igole tia ke nukemkem masuʋ mai noləŋon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ḅuri-an hən nəbikel mai gaiug nəsa gəbimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Noŋir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haʋut tia mai lotobaŋis gat ginau m̄os

* **1:1:** Flm 13, 22-23 * **1:2:** Kol 4.17

aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, nonjir gaiug m̄os anatugw, aOnesimus, togəm vi natugw ulum̄an len nadələmian nəboŋ nototoh len nə-baŋjis-gati-an sal.* ¹¹ A m̄o Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi bigol natit p̄isi bivoi, evi tarhət sidar p̄isi.*

¹² Nosəvat atenan təlmam van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A m̄o, noləŋon ke netəgau gati hən b̄eum esagw len namilen̄ nəboŋ nototoh len nə-baŋjis-gati-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləŋon nəbigol nəsə gəbidaŋ hən̄i ŋai. Nomətahun gəbigol nəsə tovoi husur notokele ŋai be noləŋon ke dereh gigole husur naləŋonian sam̄ ŋai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəbikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesum̄an aŋam̄ gəbėləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuŋ hən̄i səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ŋai, dereh geləmas buni husur evi aŋam̄ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaienan, gəbinau ke gidaru dartoḅon len nauman, givoi hən gai sum̄an gəbivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai bigol b̄isa hən gaiug o b̄ikabut sam̄, gerin̄i len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səbogw: ginau nisar gele. Noləboi nəbikele mai gaiug ke, gaiug səbom̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemton, nuke gevi tarhət sagw bathut nadələmian dartokade len Nasuḅ aKristo; gigol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsə notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboi ke dereh gigole tesəhor habat hən nəsə notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuŋ-an sam̄ gail ale tidam̄ hən̄i ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudələmian

²³ AFilemton, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafrafras totoh mai ginau len nə-baŋjis-gati-an husur nauman togole m̄os aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.* ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kristo māu teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi bigol natit p̄isi bivoi. * **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Nalobulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos nalobulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoši. Len alat lotokad namitisau, ta mō galevis lunau ke aPol o aParnapas totoši, ta daməŋai galevis lunau ke aApollos totoši husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləbīteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləbetəlmam tətəs hən navide seJu gail. Ləbīgole dereh lipanis habat sile. Itosi mōs ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoši mōs alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isobur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoši len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoši lan.

- 1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)
- 2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4–2.18)
- 3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1–4.13)
- 4) AKristo evi biltihai tutumav səhor ahai tutumav pisi (4.14–7.28)
- 5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta mō tota gati len nəda herivatvat gail (8.1–9.22)
- 6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23–10.39)
- 7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)
- 8) Nəmauran timabe hən aGot behəhəvur həni? (12.1–13.19)
- 9) Na-sor-tuŋ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-sobsobur mai atəmadat gail ta sutuai len navide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanonjan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit pisi ləbevi esan səbon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit pisi lan.* ³ ANatun evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, epitoŋ hən nəboruan siGot. Len nasoruan hən nədanjan san etəgau gat natit pisi hum lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke, “Gaiug govi aNatugw ulumjan, daməŋai nogəm vi Təmañ.” Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke, “Ginau dereh nevi Təman, ale atenan tevi Natugw.”* ⁶ Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a mō san bəgəm vi lan navile a pan, ike,

* 1:2: Jon 1.3 * 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19 * 1:5: Psa 2.7; 2Sam 7.14

“Añel þisi siGot lilotu hæni!”*

⁷ Nəboñ tosor husur añel gail, aGot ike,
“Nugol añel sagw gail losumñan nəlan,
loum sagw hum nəhab towunwun.”*

⁸ Be nəboñ tosor mai aNatun ike,
“O Got, nəbilitihai bətbətah samñ hum sekiñ
ipət vi sutuai sutuai,
nanoran samñ ehum nəhai sekiñ
gotowol hən esamñ gail lan.

⁹ Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.
Imaienan, aGot tovi aGot samñ evəhas gaiug,
eþir naoil hən nahəhəvuran len gaiug
səhor avan ideh gail am.”*

¹⁰ AGot ikele am ke,
“Nasub, len natubatan gorin nəpaudesen hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum həni hən navələmñ gəlaru.*

¹¹ Dereh natgalen þisi limasig,
hum nahurabat tomatu van vanom.
Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹² Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan
hum nahurabat naut susus,
ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.
Be gaiug, gəsagəgel boñ ideh
ale nəmauran samñ asike inoñ vi sutuai.”*

¹³ Ale aGot sakel mai añel ideh ke,
“Gebətah tarhət nəmatu sagw,
vir nəberin naenemi samñ gail pipit nariemñ gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”*

¹⁴ Be añel gail lumabe? Lovi nanunun hən nauman siGot ñai. Esəvat galit
hən ləbevi tarhət silat, gai tolav kuv galit dan nəsaan hən ləbikad nəmauran
vi sutuai.

2

Sadaturusrus vi tut dan nakitinan

¹ Husur natenan, datimastəgau gat nakitinan dattosəsəloñ həni tia, hən
asike datþirusrus vi tut dani. ² Husur, len añel gail aGot isor, ale nasoruan
san egəm vi lo, ipat tin. Ale nəvanuan tobur kotovi o sagol nəsa tokele, ipanis
tonor hən nəsa togole o sagole.* ³ Imagenan, asike datþinau natenan totibau
aYesu togole, nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, datigam yav dan nəpanismen
siGot mabe? Nasub ñau ikel ur metəkav hən nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan,
beti alat lotosəsəloñ həni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. ⁴ Ale aGot am
ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nəvanuan
lotomanman len gail, namerikel lotogol nədanjan san toþarþar, mai naviolan
seNunun, aGot topeþahun gail tonor hən naləñonian san, natgalen þisi lukel
uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nəvanuan

* **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nəvanuan totos
nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru. * **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:**
Psa 110.1 * **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nadəlomian seju gail ke, aGot ilav nalo mai añel gail
lotolavi mai a Moses. * **2:4:** Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12

⁵ Navile a pan begəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariņi len navəlan aņel gail. ⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbəkətkəta təban?

⁷ Len namityal tomidol ŋai goriņi a pan kəkereh len aņel gail, ale goputsani hən bikad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ.

⁸ Goriņ natit pisi len navəlan.”*

Nəboņ aGot toriņ natit pisi len navəlan, eriņ natit pisi, natideh səpat. Gagai datsaris natit pisi len navəlan sal. ⁹ Be nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal tomidol ŋai aGot “toriņi a pan kəkereh len aņel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən bikad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ, husur toləņon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, besəsəloņ hən nabus hən nəmatan mōs nəvanuan pisi. ¹⁰ AGot igol natit pisi ale natit pisi ipat mōsi. Inor hən gai todaṁ hən aYesu toləņon tosa vəmat. Husur, len na-ləņon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a mō hən nəvanuan gail. Ale egəm vi pīsal hən bilav kuv nəvanuan bisobur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən besəhar galito hən ləbēvi natun aGot hən ləbikatəpol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luveveu dan nəsaan salit gail hən ləbēvi siGot səbōn ŋai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotoveveu, galit pisi lukad aTəmalit tosua ŋai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən bekis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke,

“Dereh nikel ur nahəsāṁ mai awawa sagw gail

hən ləbələboi gaiug.

Len nəhon nəbōnbonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh neriņ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadəlomian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am epitoṽ, egəm vi vanuan sumān galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədaņan hən nəmatan, bevi ut kəmas. ¹⁵ Len nəvide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaņel gail, be evi tarhət sinəpasusan siApraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesumān nəbathudud nadəlomian san len nəvide pisi hən begəm vi biltihai tutumav, nəlon bitaņis nəvanuan gail, ale hən bidaņ len nəsa aGot toriņi len navəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən betutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot beruḅat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləņon tosa nəboņ aSetan totaltal sobuer ke tigol nəsaan, gai eləboi bevi tarhət salito nəboņ aSetan bitaltal ke ligol nəsaan.

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud məttovi siGot səbōn, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbevi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot

* **2:8:** Psa 8.4-6 * **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18 * **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11

mai aBiltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ² AYesu idaŋ len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, suŋan aMoses todaŋ len aGot hən bəkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.* ³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan nə-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴ Husur naim pisi ikad nəvanuan nə-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit pisi. ⁵ AMoses idaŋ len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot bīkele balai. ⁶ Be aKristo tovi aNatun aGot idaŋ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datbeil bur namətahwan, datbetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datbeiv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

- ⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməŋai, mətbesəsəloŋ hən nadolon aGot,
⁸ nəlomit timəbur, sa-nəkadumit tihaihai
 suŋan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas toḅəbesw.
⁹ Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa notogol gail.
¹⁰ Husur enan nəlogw epəŋas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot navide sagw gail.’
¹¹ Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’ ”*
¹² Bathudud nadəlomian, mətələləgau ke gamit ideh asike ikad nəsaan len nəlon, asike nəlon ipar dəlomian. Sa-nəlomit timaienan hən bīpair hən gamito dan aGot tovi nəkadun nəmauran. ¹³ Be mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag akis, len nəboŋ pisi dattokisi hən “daməŋai,” sal, hən nagəgərasan hən nəsaan asike biŋol gamit ideh bihaihai dan aGot. ¹⁴ Husur datbetəgau gat nadəlomian dattokade len aKristo van vəbar nagilen, hum dattogole nəboŋ dattotuḅat riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəpəl mai aKristo len nəsa tovi esan.
¹⁵ Hum natosian siGot toke,
 “Daməŋai, mətbesəsəloŋ hən nadolon aGot,
 nəlomit timəbur, sa-nəkadumit tihaihai,
 suŋan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan aGot.”*
¹⁶ Nəvanuan lotosəsəloŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosəhar galit dan naut a Ijip. ¹⁷ Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epəŋas as galito? Nəlon epəŋas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toḅəbesw. ¹⁸ Ale nəboŋ aGot toke, “Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito?* Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito.*

* **3:2:** Num 12.7 * **3:11:** Psa 95.7-11 * **3:15:** Psa 95.7-8 * **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35

19 Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dælomian lan, læsalæboi læbæbis len naut nəjavņavan san.

4

1 Na-kel-gati-an siGot hən datbæbis len naut nəjavņavan san ipat sal. Imagenan, datimaslælægau, datemətahw ke gamit ideh asike bæbis lan. 2 Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəjavņavan enan, gidat am datosəsəloņ həni suṃṃan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəloņ kəmas həni ṃai, læsasəsəloņ həni len nadælomian.* 3 Husur gidat dattokad nadælomian lan datobis len naut nəjavņavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paṃpaṃ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lobis len naut nəjavņavan sagw boņ ideh.’ ”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboņ togol navile a pan tonoņ. 4 Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboņ na-vəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboņ na-vəha-məlevru-an, aGot iṃavņav dan nauman san ṃisi.”* 5 Ale hum tokele tia, “Asike lobis len naut nəjavņavan sagw boņ ideh.”* 6 Imaienan, naut enan ipat sal ṃos nəvanuan galevis hən læbæbis lan.

Ale alat ta ṃo lotosəsəloņ hən na-kel-uri-an tovoi hən nəjavņavan enan, læsabis lan husur læsagol husur nəsa aGot tokele. 7 Ale aGot eriņ nəboņ sual am, ekisi hən “Daməṃai.” Len nəboņ tohusur habat həni, len nəbæ siTevit, aGot ikel nəsa tokele a ṃo, ike,

“Daməṃai, mətbesəsəloņ hən nadolon aGot,

nəlomit timəbur, sa-nəkadumit tihaihai.”*

8 Mitinau aJosua nəboņ tosəhar nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəjavņavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboņ tile hən nəjavņavan.* 9 Imagenan, nəjavņavan ipat sal ṃos alat siGot, hum nəjavņavan siGot len nəmariboņ na-vəha-məlevru-an. 10 Husur nəvanuan tobis len nəjavņavan siGot, iṃavņav dan nauman san, suṃṃan aGot toṃavņav dan nauman san nəboņ togol navile a pan tonoņ. 11 Imagenan, datehisi hən datbæbis len naut nəjavņavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətəv hən atəmadat ta sutuai læsagol husur nəsa aGot tokele.

12 Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor ṃosi. Ikan səhor naḃu nəbalan ideh tokan naut toru. Etiv pəpehun nəmauran dan nanunun, nakobkob dan nəsa topat burhubəlaheshw. Eləboi bəpəpehun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nələn nəlölito. 13 Səkad natideh tosusuah dan aGot, be natit ṃisi səkad nə-kabut-gole-an am, iṃarṃar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit ṃisi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

14 Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNaturan aGot tobis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadælomian dattokel uri ke dattokade. 15 Husur datukad abiltihai tutumav toləṃon tosa mai gidato nəboņ datsədaṃ. Len naṃisal ṃisi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, eṃitoṃ hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, ebuer lan. 16 Beti, len nail-buri-an, dategəm pəpadaṃ hən nabiltihai bətbətah siGot. Dategəm pəpadaṃ

* 4:2: Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur læsəkad nadælomian silat lotosəsəloņ husur aGot. * 4:3: Psa 95.11 * 4:4: Gen 2.2 * 4:5: Psa 95.11 * 4:7: Psa 95.7-8 * 4:8: Deu 31.7; Jos 22.4

hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlon bītanjis gidato, mai hən bēviol hən navoian mai gidato nəboŋ datbīpar vi-tarhəte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən bīsor salito len nəhon. Abiltihai tutumav evi pīsal salito van hən aGot. Abiltihai tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaan sinəvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav eləboi bīkad naŋide bēmədaŋ van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis suŋan galito. ³ Husur enan etutumav m̄au sil nəsaan san gail mai nəsaan salit gail.* ⁴ Avan ideh saləboi bīvat nəhes hən bēgəm vi biltihai tutumav gai səbōn. Be ipat len aGot səbōn hən bēkisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len naŋide tomaienən, aKristo səbōn səvat nəhes hən bēgəm vi biltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke,
“Govi Natugw,

daməŋai nogəm vi Təmañ.”*

⁶ Ale len naut tile am ike,
“Govi ahai tutumav vi sutuai,

suŋan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuŋ van hən aGot toləboi bīlav kuvi dan nəmatan. Eŋiri hən bēvi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŋ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloŋ hənī.*

⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləŋon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboŋ togol natit pīsi aGot toriŋi hən bīgole tonon, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hən nəsaan, nəkadun nəmauran vi sutuai m̄os nəvanuan pīsi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriŋi hən bīvat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadəlomian hən asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isobur hən namtbikel husur natenan, be idaŋ hən namtbisor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hən mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadəlomian sutuai tia wake mətəsavi hai pusan sal. Hən nəsa? Be mətələŋon ke avan ideh teŋusan gamit tətəs am, tubat hən nakitinan metəkav lotomədmədaŋ len nasoruan siGot. Mətosuŋan natuhtətai ŋai tosus, saləboi bīhan nəhanian todaŋ sal. ¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etətan hən nəsa tonor mai nəsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴ Be nəhanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hən nəsa tonor dan nəsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹ Imagenan, naŋusanan metəkav husur aKristo, dateriŋi husur dattoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetuŋbat len nəpaudesen hən naŋusanan tətəs am. Datoləboii ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nəmatan. Datoləboii ke datimasriŋ nəlodato len aGot. ² Datoləboi naŋusanan husur nəbaptisan*, mai naŋide hən dattoriŋ navələdato len

* **5:1:** Nəboŋ nəvanuan togol nəsaan, nəpanismen tonor hən nəsaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san bīgel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaan togole. * **5:3:** Lev 9.7 * **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 † **5:13:** Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * **6:2:** Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptisan ale nakəkasian m̄os naveveuan evi naŋide seJu gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisən hən gəlar pīsi.

nəvanuan hən b̄ikad aNunun aGot. Datoləboi naṣusanan husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan.*

³ Naṣusanan galenan lipat. Ale aGot b̄idam̄ hən̄i, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberin̄ gaḅulani, naṣisal hən ləbetəlmam, hən ləb̄ipair dan nəsaan salit tət̄as am, eḅuer. Nəboŋ nam̄ial siYesu tohut nəmargobut dan nəlolito, nəboŋ lototuḅat ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboŋ lotokatəṗol mai aNunun aGot, ⁵ nəboŋ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboŋ lotosəsəlōŋ hən nədaŋan hən nəboŋ b̄egəmai len natohan pipihabəlan aGot, ⁶ galit lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberin̄ gaḅulani, naṣisal hən ləbetəlmam, hən ləb̄ipair dan nəsaan salit tət̄as am, eḅuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotoṗos gat aNatun aGot len nəhai balbal tət̄as, ale riŋ nahur sasa len gai len nəhon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboŋ naus tous daŋir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luṽan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləb̄ihan. Nətan enan aGot ivoi hən̄i, ehəhaṽur hən̄i. ⁸ Be nətan b̄isa, hən natit tohum nəhau mai nəhai lotokad nasunite ŋai ləbitov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot b̄isemale hən̄i. Len nagilen, nəhab dereh tihani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit ṗisi, naut kəmas namttokəmaianan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, məttokad naṽit gail lotovoi am: nadəlomian samit mai naṽide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito. ¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboŋboŋ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsan. Arumasil nəboŋ məttovi tarhət sinəvanuan san gail, hum məttogole tia, ale hum məttogol tabtab hən̄i sal. ¹¹ Be namtoləŋon masuṽ ke, gamit ṗisi mitidaŋ len aGot magenan van vəbar nagilen hən mət̄beləboi buni ke, dereh mitikad ṗis nəsa məttovatvat viri. ¹² Samtipetəmas, be mitigol tət̄oṽ hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadəlomian mai na-toh-mədau-an, ludan̄ ḅur nəmauran todaŋ vir ləb̄ikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datb̄eil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aApraham, husur səkad nəhes ideh toyalyal səhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan gabag. ¹⁴ Ikel mai aApraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləb̄egəm vi bathudud b̄isoḅur vəhasoḅsoḅur am”* ¹⁵ Beti len nə-daŋ-b̄uri-an san aApraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.* ¹⁶ Nəboŋ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsan nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale ləsaləboi ləb̄isor ḅalḅal husuri am. ¹⁷ Len naṽide tomaienān, aGot ita gat na-kel-gati-an san hən alat ləb̄ikad nəsa tokel gati ləb̄eləboi buni ke, nə-nau-utaut-an san asike egəgel boŋ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahəsan. Nateru enan arsaləboi arḅegəgel boŋ ideh husur aGot saləboi ḅelibliboŋ boŋ ideh. Imaianan, len eru enan, gidat dattosaḅ naut nasusuahan len gai, datoləŋon ivoi habat am len nəlodato hən datḅetəgau gat nə-vatvat-viri-an len nəsa aGot tokel gati ke, datḅikade balai.* ¹⁹ Datukad nəvatvat-viri-an enan hum naga hən nəmauran sidat gail, ekir gəgat, ale datoləboi

* **6:2:** Uman 18.25, 19.3-6 * **6:6:** Ipru 10.26 * **6:8:** Gen 3.17-18 * **6:14:** Gen 22.16-17

* **6:15:** Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 * **6:18:** Num 23.19

datberij nēlodat lan. Ta mō len naim siGot, ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən naut tolo dan nəvanuan gail. Be len nə-vatvat-viri-an enan, səkad natideh totahətah gol gidato dan aGot,* ²⁰ husur aYesu eil a mō, ebisutur sidato tia. Egəm vi biltihai tutumav sidato vi sutuai sumān aMelkisetek ta sutuai.*

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiñ hən nabiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aAraham nəboñ aAraham totəlmam dan nabiltibalan tosəhor nakiñ tovat lan, ale eus aGot hən bivoi hən aAraham. ² Ale aAraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit pisi totariv kuv gail dan alat tobal mai galito.* (Nahəsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiñ hən nanoran,” ale husur tovi kiñ hən naut a Salem, namilen ke, “aKiñ hən natəmat.”) ³ Səkad na-tos-gati-an hən atəman, anan, nəvanuan ideh len nəbathuyah san, nəboñ hən nəpasian san o nəmatan san.† Esumān aNatun aGot; evi biltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau nəyalyalan siMelkisetek. Bathut nəyalyalan siMelkisetek, aAraham, abiltitəmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit pisi tokade dan nabiltibalan. ⁵ Ale ahai tutumav gail len nəpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit pisi nəvanuan gail lotokade, naut kəmas lotopitpitoṽ, lotovi wawa salit gail lotopat len nəpasusan siAraham.* ⁶ Be aMelkisetek savi len nəpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosəjavur tovi siAraham. Ale aAraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek erij navoian siGot lan. ⁷ Səkad nə-lon-uri-an ideh ke, nəvanuan torij navoian siGot len nəvanuan tile, gai ikad nəyalyalan səhor enan gai torij navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lovi vanuan ηai lotoləboi ləbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboñ aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datbike, nahəmar aLevi len nəpasusan siAraham lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboñ aMelkisetek tobubur mai aAraham, ləsəpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siAraham, ale evi aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek.‡

¹¹ Nəboñ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a mō hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən bigol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən bigel galito, ahai tutumav tosumān aMelkisetek be sasumān aAron len nahəmar aLevi? ¹² Husur nəboñ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. ¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boñ ideh. ¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboñ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

* **6:19:** Lev 16.2 * **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4 * **7:2:** Hən naves 1-2, ris Gen 14.17-20

† **7:3:** Nasoruan siGot sakel ur atəman mai anan aMelkisetek, gol ke esumān səkade. * **7:5:** Num

18.21 ‡ **7:10:** Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit pisi.

* **7:14:** Mat 1.1-3; Luk 3.33

AYesu esum̃an aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosum̃an aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi bimasig boŋ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke,

“Govi hai tutumav vi sutuai,
sum̃an aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta m̃o husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh. ¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi biŋol datbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol naŋisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbegəm pəpadaŋ hən aGot.

²⁰ Nəboŋ aGot togol naŋisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, sətə gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

“Nasub̃ ita gat na-kel-gati-an len nahəsan,

ale asike egəgel hən nənauan san boŋ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu m̃au hən biŋol piŋ na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta m̃o aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta m̃o. A m̃o ikad ahai tutumav galenan lotosəbur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit gail inoŋ. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi bilav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən bisor salito len nəhon aGot.

²⁶ AYesu m̃au evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhaʋur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol sabiŋbiŋal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən bilav kuv nəvanuan gail piŋi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəha-sua həni ŋai. Ale nəboŋ totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol piŋi nəsaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədaŋ husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nəsaan tobuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8*Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu*

¹ Namilen nəsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah seKiŋ len nəmav.* ² Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətaŋolen kitin hən nalotuan Nasub̃ aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

³ Ahai tutumav piŋi, aGot itabtabuh len galito hən ləbeviol hən naviolan gail maii, ale hən ləbetutumav van həni. Len naʋide tomaienən, imasil

* **7:17:** Psa 110.4 * **7:21:** Psa 110.4 * **7:27:** Ipru 5.3; Lev 9.7 * **8:1:** Psa 110.1

ke abiltihai tutumav sidat m̄au, gai am ikad natsua h̄en b̄etutumav h̄eni.
⁴ Gai tatoḥ gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad n̄evanuan gail tia lototutumav h̄en naviolan gail van h̄en aGot hum nalo tokel buni. ⁵ Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi nat̄etoṽan mai n̄enah̄enah h̄en n̄esa tohum topat len n̄emav. Husur enan, n̄eḃoṅ aMoses p̄epadaṅ h̄en ðeum h̄en naim n̄etaṽolen, aGot ikel nal̄el̄ogauan maii ke, “Gigol vahvahur natit p̄isi tinor husur n̄eplan notoṽusan gaiug h̄eni tia len naṽehuh.”* ⁶ Be gagai, aYesu, abiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni s̄ehor nauman sihai tutumav gail ta m̄o. Len naṽide tomaienān, na-kel-gati-an toil ḡegat len aYesu, ivoi buni s̄ehor na-kel-gati-an tovi nalo ta m̄o. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil ḡegat len nasoruan tovoi s̄ehor ta m̄o.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta m̄o t̄ehau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* ⁸ Be aGot ikel ur n̄esaban len n̄evanuan seIsrael gail ike,

“Len n̄eḃoṅ ðeḡamai,
 dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
 notokel mai n̄evanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an
 notokel gati mai at̄emalit ta sutuai,
 n̄eḃoṅ notot̄ogau nav̄elalito,
 h̄en n̄eḃes̄ehar galito dan naut a Ijip.
 Bathut l̄esat̄ogau gat na-kel-gati-an sagw ta m̄o,
 imaienan n̄el̄ogw iḃov h̄en galito.”

¹⁰ Ale ginau Nasuḃ aGot nek̄emaiegai ke,
 “Len n̄eḃoṅ ðeḡamai,
 dereh nita gat na-kel-gati-an egai
 nikele mai n̄evanuan naut a Israel ke:
 Dereh nerij nalo sagw gail len n̄evanuan salito,
 ale nitos gat gail len n̄el̄olito.

Dereh nevi aGot salito,
 ale levi vanuan sagw gail.

¹¹ Ale asike lupar l̄eḃoian len ginau,
 h̄en n̄evanuan ðeṽusan avan tile totoḥ p̄epadaṅ h̄eni,
 o h̄en n̄evanuan ðeṽusan aṽan am ke,
 ‘Gel̄eḃoi Nasuḃ aGot!’

Husur n̄evanuan p̄isi dereh lel̄eḃoi ginau,
 alat lotovi ut k̄emas mai n̄evanuan totibau, galit p̄isi.

¹² Husur dereh neruḃat galit dan n̄esaan salito,
 ale asike nunau t̄elmam h̄en n̄esaan salit gail ḃoṅ ideh am.”*

¹³ N̄eḃoṅ aGot tokis na-kel-gati-an egai h̄en “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta m̄o gol tovi ut k̄emas. Namilen ke, natit tovi ut k̄emas, toḡem matu, asike idareh, teḃuer.

9

Naṽide h̄en nalotuan ta m̄o

¹ Mitinau na-kel-gati-an siGot ta m̄o. Ikad nalo gail h̄en nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. ² Loum h̄en naim n̄etaṽolen enan. Ikad nabiltikaliko totah̄etah k̄ekol h̄en togol narum̄ toru. Len narum̄ sua, bopita, ikad namet̄elai paspasil toil, nam̄ial tom̄elevru lotopaṅ lan, mai natev sua mai nab̄eta lotoviol h̄eni mai aGot. Narum̄ enan lokisi h̄en Naut Tolo.* ³ Beti narum̄

* 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8 * 8:12: Jer 31.31-34 * 9:2: Exo 26.1-30, 25.23-40

tarhēbilitikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuŵ.* ⁴ Len narum̄ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotopos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosoh lan, mai nəhai nəyaran siAron todum̄oh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* ⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlaru lotosəzah gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruŵat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namtəbisor vəsvəsai p̄is natgalen gagai.*

⁶ Nə nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan maienan, ahai tutumav gail ləbis akis len narum̄ bopita hən ləbigol nauman salito m̄os nalotuan.* ⁷ Be abilitihai tutumav səbon eḅis len Naut Tolo Masuŵ vəha-sua ŋai len nasihau p̄isi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətan salito.* ⁸ Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nətəpolen topat sal, naḅisal hən avan ideh ḅeḅis vi lohoim len Naut Tolo Masuŵ səkamis. ⁹ Natenan ehum nasoruan kəta m̄os nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləbigol nəlon nəvanuan lotolotu ḅimasil. ¹⁰ Husur nəkadun nəvide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nəkəkasian m̄os naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol nəvide veveu.

¹¹ Nəboŋ aKristo togəm vi bilitihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, eḅis len naim nətəpolen toyalyal mai tonor səhor ta m̄o. Naim nətəpolen enan, avan ideh saum hən hən navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəboŋ aKristo toḅis len Naut Tolo Masuŵ, səḅis len nasihau p̄isi hum abilitihai tutumav ta m̄o lotogole. Ao, eḅis vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuhḅuluk vi lohoim hən ḅekəkas kuv nəsaan, be ilav nəda han səbon, evi lohoim. Ale len nəda han eḅur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A m̄o, ahai tutumav ebul hən nəda hinani mai nəda heḅuluk mai nəmasiav hən natuhḅuluk pəhaḅut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotobinḅinjal len nalo hən nibelit ḅiveveu dan nəbinḅinjal salito.* ¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuŵ hən natgalenan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKristo, natit tosa toḅuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datḅilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKristo evi p̄isal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləḅikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKristo imat hən ləḅimakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogolgole len na-kel-gati-an ta m̄o.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timasḅarḅar. ¹⁷ Husur nəboŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ŋai na-kel-gati-an ta m̄o aGot tolav mai aMoses etuḅat um. ¹⁹ Nəboŋ aMoses tokel ur p̄is nakelean todaŋ gail mai nəvanuan p̄isi, ilav navurun nasipsip lotogol toḅisibis, mai nəḅashət nahisop,

* **9:3:** Exo 26.31-33 * **9:4:** Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * **9:5:**

Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru. * **9:5:** Exo 25.17-22 * **9:6:** Num 18.2-6

* **9:7:** Lev 16.2-34 † **9:13:** Natuhḅuluk pəhaḅut enan, lopəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat. * **9:13:** Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19

ale etur hēni len nēda heḅuluk mai nēda hinani mai nēwai, ale eḅil hēni hēn nēda ḅegiris nalobulat mai nēvanuan gail p̄isi. ²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nēda hēn na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”† ²¹ Len naḅide tomaienān, igol nēda egiris naim nētaḅolen mai natit p̄isi hēn nalotuan lotosuh ei.* ²² Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hēn nalotuan gail luveveu len nēda, pēpadaḅ natit p̄isi. Husur asike nēda ḅisel, imabe? AGot asike erubāt nēsaan dan nēvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nētaḅolen len navile eg a pan mai natit p̄isi lotosuh lan luveveu ḅai len nēda herivatvat gail. Natgalenan lohum nēgarutian hēn natit gail len nēmav. Natit gail kitin len nēmav, nēda herivatvat sanor hēn ḅigol lēḅiveveu, be naviolan tovoi masuḅ sēhōri ḅai inor hēni. ²⁴ Husur aKristo sabis len Naut Tolo Masuḅ nēvanuan toum hēni len navēlalito. Naut enan ehum nēgarutian ḅai hēn Naut Tolo Masuḅ len nēmav. Be aKristo eḅis len nēmav kitin, ale gagai isor sidato len nēhon aGot. ²⁵ Gai etile dan aḅiltihai tutumav tolav nēda savi ehan, ale tobis len Naut Tolo Masuḅ len nasihau p̄isi. AKristo sabis len nēmav hēn ḅetutumav danjir hēn gai. ²⁶ Tēmaienān, aKristo tēmasmat vēha-sōḅsōḅur van, tubāt len natubātān hēn navile a pan. Be gagai, len nēḅōḅ hēn nanoḅān hēn navile a pan, evisi vēha-sua tovi namēkot hēn ḅetutumav hēn gai hēn ḅilav kuv nēsaan. ²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriḅ nēḅōḅ tonor hēn gidat ḅisusua datḅimat. Len nēḅōḅ enan dereh dateil len nēhon aGot len nakotan san. ²⁸ Len naḅide tomaienān, aKristo am imat, etutumav vēha-sua tovi namēkot hēn gai, hēn ḅilav kuv nēsaan sinēvanuan lotosōḅur. Dereh tegēm tētas, be savi mōs nēsaan sidato. Dereh tegēm hēn ḅilav nēmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotolēḅon masuḅ hēn lēḅerisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehum nēmol hēn natit gail lotovoi lēḅegēmai, be nēmol savi natgalenan kitin. Naut kēmas ahai tutumav totutumav len nasihau p̄isi, natutumavan galenan lodēdas lēḅigol alat lotogēm hēn lēḅilotu, lēḅinor len nēhon aGot. ² Natutumavan galenan lētalēboi lētagol nēvanuan gail lētanor len nēhon aGot, natutumavan lētanōḅ. Husur alat lotolotu lētanor vēha-sua tovi namēkot len nēhon aGot, asike lētalēḅon tēsa len nēlolit sil nēsaan am. ³ Be nēlolit sēmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol ḅai ke, lotonau tēlmam hēn nēsaan salito len nasihau p̄isi. ⁴ Husur nēda heḅuluk mai hinani edēdas ḅilav kuv nēsaan ḅōḅ ideh.

⁵ Imagenan, nēḅōḅ aKristo togēm vi lan navile a pan, ike, “Gomētahun natutumavan hēn narivatvat mai naviolan, be goutaut hēn nibegw hēn nēḅeviol hēni.

⁶ Lopēḅas kavkav hēn narivatvat gail len natutumavan, loviol hēn natit gail hēn lēḅekēkas kuv nēsaan salito, wake gēsahēhāvur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogēm hēn nēḅigol nēsa gotolēḅoni,

hum lototos husur ginau len nalobulat tobul.’ ”*

⁸ Metēkav aKristo ike, “Natutumavan hēn narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopēḅas kavkav hēni, mai natit lotoviol hēn gail hēn lēḅekēkas kuv nēsaan, gomētahun gail, gēsahēhāvur hēn gail” (be natutumavan galenan lunor len

† 9:20: Exo 24.8. Nēḅōḅ aMoses tokēmaienān, esēḅav hēn na-kel-gati-an siGot ta mō. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11 * 9:28: Isa 53.12 * 10:7: Psa 40.6-8

nalo siMoses). ⁹ Beti aKristo ike, “Ginau bogai, nogəm hən nəb̄igol nəsa gotoləŋoni.” Len nasoruan enan ikas kuv na-kel-gati-an ta m̄o hən b̄esəŋav hən na-kel-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsa aGot toləŋoni nəboŋ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səb̄on.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəm̄el tutumavan, loun len nalo-tuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotop̄itp̄itoṽ. Be natutumavan hən natgalenan saləboi b̄ekək̄as kuv nəsaan boŋ ideh.* ¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ŋai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən b̄ikas kuv nəsaan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəm̄atu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot b̄igol naenemi san gail ləb̄evi ut kəmas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləb̄evi esan səb̄on.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaienān. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasuḅ aGot nekəmaiegai ke,
Len nəboŋ b̄egəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.
Dereh neriŋ nalo sagw gail len nəlolito,

ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,
“Nəsaan salito mai natit lotogol gail toḅur kotov nalo,
asike nunau təlmam hən gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaienān, nəboŋ aGot toruḅat nəsaan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsaan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-ḅuri-an hən datb̄eb̄is len Naut Tolo Masuṽ len nəm̄av. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəŋav hən naḅisal veveu, naḅisal nəmauran tolavutur len nab̄iltikaliko vəbar Naut Tolo Masuṽ. ²¹ Ale husur dattokad ab̄iltihai tutumav toyalyal toil a m̄o hən naim siGot, ²² dategəm vi təban aGot, datsamətahw husur nəlodat topul hən nadəlomian kitin. Husur aKristo igol nəda han egiris nəlodato hən datb̄iveveu, asike datoləŋon isa len nəlodat sil nəsaan am. Ale ekək̄as nibedato hən nəwai toveveu.* ²³ Datetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoləboi datb̄eriŋ nəlodat len aGot hən b̄igol nəsa tokel gati. ²⁴ Datinau naḅisal gail hən datb̄evi tarhət sidat gabag hən datb̄eləmas bun gidat gabag mai hən datb̄igol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nəlodat tibov hən nab̄onḅonan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateləŋon tivoi am len nəlodato. Ale datigol tabtab hən bathut tomasil ke Nəboŋ siNasuḅ b̄egəm pəpadaŋ.

²⁶ Datb̄eləboi nakitinan tia, ale datb̄ilekis hən datb̄igol tabtab hən nəsaan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi b̄ekək̄as kuv nəsaan. ²⁷ Be ikad namətahwan ŋai mai nə-vatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhab towun-wun hən bihan p̄is naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomətahun b̄igol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləb̄ikel koti ke tomaienān, imat sile, nalolosaan eḅuer.* ²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNatun aGot, lotonit nəholit van hən; lotonau ke nəda togol lotoveveu dan nəsaan

* **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hən naves 12-13, ris Psa 110.1
aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan. † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10. A m̄o
* **10:17:** Jer 31.34 * **10:22:** Eze 36.25
* **10:27:** Isa 26.11 * **10:28:** Deu 19.15

tovi ut kēmas ŋai, savi natideh; ale lotosor mēdas aNunun aGot toviol kēmas hən navoian, nēpanismen silatenan imabe? Nēvanuan lotomaienan, inor hən lēbipanis vēsa tibatbat. ³⁰ Husur datolēboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav naṣurṣuran mai gaiug hən nēsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasub aGot dereh tisab sēhoti ke nēvanuan san gail lipanis o tēbuer.”* ³¹ Nēvanuan b̄itoh len navēlan aGot nēkadun nēmauran, evi natsua hən avan enan bēmētahw habat lan.

³² Be mitinau tēlmam hən nēboṅ ta mō gail, nēboṅ nam̄ial hən na-kel-uri-an tovoi totuḅat m̄ias gamito. Mitinau na-il-gēgat-an samito nēboṅ mēttodaṅ b̄ur na-lēṅon-isa-vēsa-an. ³³ Len nēboṅ galevis nēvanuan losēvar gamito, lomēdas tabtab hən gamito len nēhon nēvanuan gail. Len nēboṅ tile am mētovi tarhēt silat alaten lotomēdas masuṽ hən galito. ³⁴ Mētukatēṗol hən na-lēṅon-isa-an silat lototoh len naim bēbaṅjis. Nēboṅ alat lotoil a mō lototariv kukuv p̄is natit samit dan gamito, mētudaṁ hēni len nakemkeman, husur mētolēboii tia ke, gamit mētukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ḅuri-an len nadēlomian samit satimasig husur nakonṣurṣuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nē-daṅ-ḅuri-an hən ke, nēboṅ mēttogol nēsa aGot tolēṅon gail, dereh mitikad nēsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan togēmḡamai dereh tevisi

ale asike evēlo.

³⁸ Ale nēvanuan sagw tonor dereh tikad nēmauran tokitin, husur eriṅ nēlon len ginau.

Ale b̄erus tēlmam, asike nohēhaṽur hēni.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusrus tēlmam vēmasig. Datovi silat lotokad nadēlomian len aGot, lotokad nēmauran.

11

Nadēlomian

¹ Be nadēlomian evi sa? Nadēlomian evi na-lēboi-buni-an ke nēsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi nalēboian ke nēsa datsakēta risi, ekitin, nē-lon-uri-an eḅuer. ² Bathut nadēlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadēlomian datolēboi sēhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit p̄isi am. Imaiēnan, len nēsa datsalēboi datb̄erisi, aGot igol natit p̄isi dattolēboi datb̄erisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aṽan. Len nadēlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi sēhor naviolan siKen. Bathut nadēlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehēhaṽur hən naviolan san. Ale naut kēmas aApel tomat sutuai tia, len nadēlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadēlomian aEnok sēkad nēmatan, husur aGot ilav kuvi vi mēhat. Avan ideh sēsab̄ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi mēhat, aGot ikel koti ke tohēhaṽur hēni.* ⁶ Ale nadēlomian bēb̄uer len nēvanuan, edēdas b̄igol aGot bēhēhaṽur hēni. Husur avan ideh togēm hən aGot, timaskad nadēlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonṣurṣuran mai alat lotop̄usṣus kitevi hən lēbelēboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namētahwan hən nēyalyalan siGot, mai len nadēlomian, aNoah eum hən nēak hən bēsusuan nēbathudud san lan dan nilev topul. Len nadēlomian san, aNoah

* **10:30:** Deu 32.35-36 * **10:38:** Hab 2.3-4 * **11:3:** Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Gen 4.3-10 * **11:5:** Gen 5.24

isab səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erinji ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən bigole. Nəboŋ aGot tokisi hən bəriŋ naut totohtoŋ lan hən bevi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut bevi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaʔolen hum ametbəs, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anaton aAraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi bəgəm vi tata, naut kəmas tovi haʔut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi bəriŋ nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kəmas aAraham tovi haʔut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosobur. Lusobur hum naməso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas beʔurun gail.*

¹³ Nəvanuan galen ʔisi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləbikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləbėgəmai, ale lohəhaʔur. Ale lukel koti ke lotovi metbəs lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nəvanuan lotokəmaianan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən bəgəm vi naut a im salito. ¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotoriŋi, lətələboi lətətəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləŋon masuʔ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaianan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaʔur həni, husur eutaut hən nabiltivile sua mōs galit tia.

¹⁷ Nəboŋ aGot toke bəbunus tas nadəlomian siAraham ke bimbabe, aAraham, len nadəlomian san, eviol hən aIsak hən bətutumav həni.* AAraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisoʔur, gai eutaut hən bətutumav hən anaton tosua ŋai, ¹⁸ naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam dereh levi len nəpasusan seIsak.”* ¹⁹ Len nabunusian siAraham, inau ke aGot toləboi bigol nəvanuan bile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datbike, ehum aAraham tokad tətəs hən aIsak totəlmam dan nəmatan.

²⁰ Len nadəlomian, aIsak eus aGot hən bivoi hən anaton gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləbėgəmai.*

²¹ Nəboŋ pəpadaŋ hən aJakop bimat, len nadəlomian, eus aGot hən bivoi hən anaton aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.*

²² Nəboŋ pəpadaŋ hən aJosef bimat, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləbivan lipat nabəlasun gail van.*

²³ Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlomian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vəbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arbebur kotov nalo sekiŋ.*

²⁴ Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlomian, emətahun nəvanuan gail ləbəkisi hən anaton anatvavin aFero.† ²⁵ Emətahun nəsaan husur togol nahəhaʔuran

* **11:7:** Gen 6.13-22 * **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27 * **11:10:** Ipru 11.16, 12.22
 * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12
 * **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20 * **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19 * **11:23:** Exo 1.22, 2.2 † **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero.

tom̄idol ŋai, be ilekis hən b̄ikatəp̄ol hən nəmauran todaŋ nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vəsa lan. ²⁶ Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul hən̄i savi natideh, be nəvanuan gail ləb̄esəvari, ehəhəvur hən b̄eləŋon b̄isa m̄os Kristo b̄egəmai, səhor hən b̄ikad nakontit gail a Ijip topul hən̄i. Husur inau tabtab hən nakonp̄urp̄uran aGot b̄eviol hən̄i maii balai.

²⁷ Len nadələmian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəl̄ol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naŋisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləb̄erisi. †

²⁸ Len nadələmian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike b̄ibar ahai a m̄o salit gail.*

²⁹ Len nadələmian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nət̄as Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləb̄ehusur galito, lomun, lumat p̄isi.*

³⁰ Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlevru, len nadələmian, nəv̄od hən nabiltivile enan iteh.* ³¹ Mitinau aRahap toŋur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit p̄isi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhəvur hən artotoh maii. Ŋa len nadələmian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

³² Ikad isoḅur am hən nəb̄ikele, be namityal eḅuer hən nəb̄isor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail. §

³³ Len nadələmian, nəvanuan galenan lugol natit isoḅur. Luḅal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləb̄ikade. Len nadələmian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən naḅu nəḅalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltiḅalan, luḅal mai navəshəsoltia hən nametḅos gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadələmian, alatp̄əhəvut lukad tət̄as hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləḅipair dan nadələmian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludam̄ hən ləḅimat maienan hən ləḅikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta m̄o husur iḅan hən nəmauran vi sutuai. ³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsələŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbaŋisian hən natsen len naim bəbaŋis.* ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən naḅu nəḅalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nəmauran salit idaŋ, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.*

³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləḅitoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas toḅḅesw mai len naḅehuh gail, losusuah len naḅurhuvat mai naḅur gail len tan.

† **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpru gail lomətahun ləb̄ehusuri hum nəvanuan na-il-a-m̄o-an. * **11:28:** Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31
* **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos 2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1. * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37 * **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21

³⁹ Alatenan ta m̄o, Got isor sal suh galit p̄isi husur nadələmian salito, be n̄esa aGot tokel gati ke l̄əbikade balai galit ideh s̄əkade.** ⁴⁰ Husur aGot eutaut h̄ən natsua tovoi s̄əhor ta m̄o m̄os gadit p̄isi, h̄ən ke, len naβonan mai gidato ηai, galit loləboi l̄əbikad naṽit na-kel-gati-an p̄isi san.

12

AGot igol datupanis h̄ən β̄əṽusan gidato

¹ Alatenan ta m̄o, n̄əmauran salit ikel kot nadələmian salito len aGot, ale n̄əmauran salito igol nadələmian sidat idaη am. Imagenan, husur dattokad nabiltiṽoh enan tahum lotodar vis gidato len n̄əgamgaman h̄ən n̄əmauran, datebubulan natit p̄isi tom̄elas gat gidato, mai n̄əsaan tom̄ədm̄ədaṽ h̄ən dattovisivis lan. Ale len n̄ə-d̄aη-β̄uri-an datigam len n̄əgamgaman aGot toriη gidat lan. ² Datek̄eta haihai len aYesu tovi n̄əkadun nadələmian sidato. Evi gai tovurvur nadələmian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idaη β̄ur n̄əmatan len n̄əhai balbal, nahur sasa h̄ən n̄əmatan enan savi natideh lan. Ale eb̄ətah len n̄ətarh̄ət n̄əmatu h̄ən nabiltihai b̄ətb̄ətah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaη β̄ur nahur sasa len nav̄əlan n̄əvanuan n̄əsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu h̄ən asike m̄ətb̄ikad na-l̄əηon-isa-an len n̄ələmito, asike n̄ələmit b̄iβ̄ov h̄ən n̄əmauran samito. ⁴ M̄ətuβ̄al h̄ən n̄əsaan β̄inoη len n̄əmauran samit gail, be gamit ideh s̄əmat sal len n̄əbalan enan. ⁵ Ale n̄ələmit iboηboη h̄ən nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatun gail h̄ən β̄igol m̄ətb̄ələηon β̄ivoi am len n̄ələmito. Ike,

“Natugw, saginau naβusanan h̄ən n̄əpanismen siNasub̄ aGot
hum tovi ut k̄əmas.

Nəboη β̄esivoh len gaiug,
sa-n̄ələm̄ tisa.

⁶ Husur len n̄əpanismen,

Nasub̄ aGot eṽusan alat gai toləmas bun galito,
ipansəm galit p̄isi

gai todaṽ h̄ən lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidaη β̄ur naβusanan h̄ən n̄əpanismen, husur naṽide aGot tokade len gamito esum̄ian m̄əttovi anatun gail. M̄ətunau ke tokad nat̄ətai ideh atəman s̄əpansəm h̄ən β̄əṽusani a? Ao! ⁸ Anatun aGot gail p̄isi lukad naβusanan h̄ən n̄əpanismen. Be β̄əβuer len gamito, m̄ətovi nat̄ətai naβisal, m̄ətsavi natun kitin.

⁹ Gidat p̄isi datukad atəmadat gail h̄ən navile a pan. Lupansəm gidat h̄ən l̄əβ̄əṽusan gidato, ale datoputsan galito len n̄ənauan sidato. Ale datimabe h̄ən aTata senunudato totoh len n̄əmaṽ? Dateriη gidat len nav̄əlan h̄ən datβ̄imaṽ!

¹⁰ Atəmadat gail lupansəm gidato len namityal galevis ηai m̄os nanoran hum tovoi len n̄ənauan salito. Be aGot ipansəm gidato m̄os nanoran h̄ən β̄evi tarh̄ət sidato h̄ən datβ̄ikat̄əp̄ol h̄ən naβoruan san. ¹¹ Nəboη n̄əpanismen m̄os nanoran tobar gidato, naut k̄əmas toṽusan gidat o tovi tarh̄ət sidato, datsah̄əhaṽur h̄əni, husur ep̄əjas! Be a tahw, iṽan h̄ən natəmat m̄os alat aGot toriη galit lan, husur lotogol n̄əsa tonor aGot toləηoni.

¹² Imagenan, nav̄əlamit lotom̄ərav s̄ədaη, nakobkob nariemit lotogau, lidaη!

¹³ “Mitigol naβisal gail linor m̄os nalohriemito,” h̄ən alat lotogau asike narielit β̄etiles, be h̄ən l̄əβ̄imaṽ.*

** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta m̄o lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke l̄əbikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lok̄eta vir nəboη aGot β̄esəvat aKristo gəmai, be l̄əsaris len n̄əmauran salit gail. * **12:2:** Psa 110.1 * **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** H̄ən naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26

Səsəlönj husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴ Mətehisi hən mətbitoh len natəmat mai nəvanuan pisi; mətehisi hən mətbiđan len aGot, mai hən mətbevi esan səbon ɲai. Avan ideh asike biđan len aGot, asike bevi siGot, mətunau ke beris Nasub a? Ao, asike erisi bon ideh. ¹⁵ Mətelələgau hən gamit ideh asike betəgau suluŵ navoian aGot toviol kəmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəbon totov, igol nəmauran samit idan, ale emədas masuŵ hən isobur.* ¹⁶ Gamit ideh satigol naitian tosa, satesuñan aEsau tonau ke aGot tovi ut kəmas. Esau evi ahai a mo, be idam hən na-il-a-mo-an san hum ahai a mo, hən bihan nasiloh nəhanian sua. ¹⁷ Mətoləboii ke, a tahw aEsau eləyon ke atəman teus aGot hən berin navoian lan hum ahai a mo, be ikad namətahusian ɲai. Naut kəmas aEsau totanji, edədas beğəgel hən naŵit nəsa togole tia.†

¹⁸ Mətsagəm vi lan naŵehuh məttoləboi mətbibari hum alat seIsrael ta mo. Galit lovi lan Naŵehuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iŵas galito. ¹⁹ Losəsəlönj hən nəwalan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsəlönj həni lojir aGot hən asike bikel nasoruan ideh am.‡ ²⁰ Lomətahw habat len nəsa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh bivar naŵehuh egai, mitimastubuni.”* ²¹ Nəbon aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətsagəm vi lan naŵehuh enan. ²² Be gamit mətogəm vi lan Naŵehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei aŋel lotosobur vəsa luḃonḃon len nabiltikemkeman. ²³ Mətogəm vi lan nəbonḃonan silat lotovi natun aGot, ahai a mo san gail, gai totos gat nahəsalito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan pisi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. ²⁴ Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel.§

²⁵ Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ɲai, ale alat seIsrael lotomətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datbipair dan aGot len nəmav, mai nalələgauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen bon ideh.* ²⁶ Len nəbon enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vəha-sual am, savi navile a pan ɲai, be nəmav am.”* ²⁷ Len nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit pisi ta mo aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ɲai ləbipat tin.

²⁸ Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihabəlan todədas bekur, husur natenan, datepul hən nasipaan, ale datilotu hən aGot len naŵide gai beḃəhaŵur həni, datilotu həni len namətahwan mai nəmañmañan hən nəyalyalan san. ²⁹ Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puñpuñ natit pisi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

* **12:15:** Deu 29.18 † **12:17:** Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40 ‡ **12:19:** Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27 * **12:20:** Exo 19.12-13 * **12:21:** Deu 9.19 § **12:24:** Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * **12:25:** Exo 20.22 * **12:26:** Hag 2.6 * **12:29:** Deu 4.24

1 Mætelæmlæmas bun gamit gabag tabtab surñan mættovi latmiñan. 2 Sa-nælomit tibonjon hæn mætbehæhañur hæn nametbos bitoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienän hæn nametbos gail, lukad añel gail lototoh lohoim salito be læsaləboii.* 3 Sa-nælomit tibonjon hæn alat lototoh len naim bæbanjis. Mitinau galito, nælomit titanjis galito hum mættotoh mai galit len naim bæbanjis. Ale alat nəvanuan gail lotomədas galito van van lotoləñon tosa vəsa, mitinau gat galito hum napəñasan salito topat len nibemito.

4 Gamit þisi mæteriñ nəlahan a mæhat len nənauan samito. Sa-nəmel hæn nəlahan teþiñbiñal, namilen ke, alarmisoan aridañ len nəlahan səlaru. Husur aGot dereh tisaþ səhoti ke, nəvanuan togol naitian tobur kotov nəlahan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

5 Len nəmauran samito samtələñon masuñ hæn nəvat, be mætehæhañur hæn nəsa mættokade. Husur aGot ike,
“Asike noriñ gamit bon ideh,

asike noriñ gaþulan gamito.”*

6 Imaienän asike nomətahw hæn nəþbike,
“Nasuþ evi na-vi-tarhəte-an sagw,

asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nəvanuan ñai

toləboi þigole hæn ginau.”*

7 Mitinau təlmam hæn alat lotoil a mō hæn gamito, lotoñusan gamit hæn nasoruan siGot. Mitinau nañit nəmauran salit gail, ale nadələmian samito tesurñan nadələmian salito.

8 AYesu Kristo sagəgel bon ideh, imaienän ñai nino, daməñai, vi sutuai. 9 Imaienän naþusanän tiltile lotovinvinu, mættotətan hæn gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi hæn mætþikad nədañan len nəlomito, nədañan togəm len navoian aGot toviol kəmas həni, sagəm len nəhanian hæn nalotuan savi tarhət silat lotohani.

10 Ahai tutumav gail loum len naim nətaþolen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit læsaləboi læþihan ei.* 11 A mō aþiltihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuñ hum naviolan hæn þekəkas kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be loþəñas þis niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaþolen gail lotokir lan.* 12 Len nañide tomaienän, aYesu am evivile dan naþiltivile, eləñon isa habat, imat hæn nəda han þikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hæn læbevi siGot səþon ñai.* 13 Imaienän datevivile dan naut naim nətaþolen gail lotokir lan, dativan hæn aYesu hæn datþikatəþol hæn na-ləñon-isa-an san. Namilen ke, dateriñ nalo silat seIsrael, dateriñ nəlodat len aYesu ñai, naut kəmas nəvanuan gail læþisor mədas gidato hum lotogole hæn gai. 14 Husur len navile eg a pan datsəkad naþiltivile hæn datþitoh tin lan vi sutuai; be datudoñ kitev naut a im þegəm balai.* 15 Imaienän, len aYesu, datetutumav tabtab hæn na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, nañit nabuñodato tokel koti ke tovi Masta sidato. 16 Ale sa-nælomit tibonjon hæn mætþigol navoian, mai hæn mætþevi tarhət silat lotomidol. Natgalenän boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhañur hæn gail.

* 13:2: Gen 18.1-8, 19.1-3 * 13:5: Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * 13:6: Psa 118.6 * 13:9: Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3 * 13:10: Ipru 9.11-14. A mō ahai tutumav gail luhan nahudhutit lototutumav həni. Be “nəhanian” hæn natutumavan len nəmel tutumavan sidato evi aKristo ale lodədas læþihani. Namilen ke, alat lotohusur nañide hæn nalo ta mō hæn læþiveveu, o hæn læþinor len nəhon aGot, lodədas læþikad nəmauran kitin aKristo tomat hæn datþikade. * 13:11: Lev 16.27 * 13:12: Jon 19.17, 20 * 13:14: Ipru 11.10, 16

¹⁷ Mitigol husur n̄sa alat lotoil a m̄o h̄en gamito len Nasuḅ lotokele, m̄eterin gamit len nav̄elalito. Lok̄atk̄eta t̄eban gamito, ale galit limaskel mai aGot h̄en na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur n̄sa lotokele h̄en l̄eḅeum len nah̄ahaḅuran, savi len n̄elolit tosa. Husur, enan asike evi tarh̄et samito!

¹⁸ Mitorisor tuḅ tabtab m̄os ginamito. Namtol̄eḅoi buni ke n̄elonamit imasil, ale namtol̄eḅon masuḅ h̄en namt̄bikad nav̄ide tonor ḅai, len natit ḅisi namt̄bigole. ¹⁹ Nol̄eḅon masuḅ h̄en m̄et̄bisor tuḅ ke, aGot tidaḅ h̄en nat̄lmaman sagw h̄en n̄eḅeḡem tutut h̄en gamito.

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len n̄eda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nab̄iltivanuan tok̄atk̄eta t̄eban nasipsip, ile m̄ehat dan n̄ematan. AGot h̄en nat̄m̄at tigol m̄et̄epul h̄en natit ḅisi tovoi tonor h̄en m̄et̄bigol n̄sa tol̄eḅoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len n̄emaauran sidato, tigol natit ḅisi ḅeh̄ahaḅur h̄eni. N̄e-sal-suhi-an h̄en n̄eyalyalan san tevi t̄eban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan nam̄ekot

²² Bathudud nad̄elomian nol̄eḅon masuḅ h̄en m̄et̄bes̄es̄el̄eḅ husur nasoruan sagw h̄en ḅigol m̄et̄bel̄eḅon ḅivoi am len n̄elomito, husur nal̄oḅulat napisulan egai nototosi van h̄en gamito, eḅitol ḅai. ²³ Nuke m̄et̄el̄eḅoi ke, awawa sidat len nad̄elomian, aTimoti, ludakuvi dan naim ḅeḅan̄is. Gai ḅeḡem tutut, dereh nitah maii h̄en namr̄eḅeḡem ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai n̄evanuan ḅisi lotoil a m̄o h̄en gamito, mai n̄evanuan ḅisi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol k̄emas h̄eni tipat len gamit ḅisi.

* 13:23: Uman 16.1

James

Nalobulat napisulan aJames totosi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJames, aʋan aYesu matmat, toil a m̃o hən alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən b̃ikel mai naKristen gail naʋide tovoi hən ləb̃ikade hən ləb̃idan len nadəlomian len aYesu.

AJames itos nalobulat napisulan egai m̃os ase?

Itosi m̃os naKristen gail len naut p̃isi.

AJames itosi ɳais?

Hum ma totosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 48.

- 1) AJames ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)
- 2) Nəboŋ nəmauran b̃idan, dan b̃uri. Gəb̃ike gəb̃igol nəsaan, savi aGot totaltal hən gaiug, naləŋonian sam̃ igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)
- 3) Nasəsəloŋan mai nagolean (1.19-27)
- 4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəb̃ilolosa hən nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug (2.1-13)
- 5) Nəsə gotogole eʋusani ke gukad nadəlomian len aGot o eʋuer (2.14-26)
- 6) Alat lotokad nadəlomian mai namealito. Naʋide avan ideh tokade eʋusani ke namitisau hən nəmauran san togəm len aGot o eʋuer (3.1-18)
- 7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mət̃beləboi nəsa tovoi be asike mət̃bigole, mətugol nəsaan (4.1-17)
- 8) Alat lotopul hən natite lotogol mət̃toləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hən b̃igole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, dan b̃ur na-ləŋon-isa-vəsə-an (5.1-5.11)
- 9) Kel nakitinan. Kel kot nəsaan samit mai gamit gabag. Sor tuʋ m̃os gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)
- 10) Gamit ideh b̃ipal sob dan nakitinan, vireh təlmam həni hən aGot b̃erub̃at nəsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJames notovi naslev siGot mai siNasub̃ aYesu Kristo, nuke, “Ivoi,” van hən nahəmar tosəŋavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh ʋisusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todaŋ

² Bathudud nadəlomian sagw, nəboŋ mət̃betut len natit tiltile ləb̃igol kitev nadəlomian samito ke timabe, mitikemkem həni ɳai. ³ Bathut mət̃oləboi ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadəlomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-dan-b̃uri-an len gamito. ⁴ Nauman hən nə-dan-b̃uri-an timasvan van vəhav, hən ke nəboruan samit b̃inor buni, asike nədaŋan hən nəboruan samito b̃em̃idol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh b̃ipar mitisau hən nəmauran tonor mai naʋide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuʋ mai nəvanuan p̃isi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa hən gaiug sile. ⁶ Nəboŋ

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6

gəbeusi, usi len nadəlomian, nəloñ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətəs tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eŋuvi vi məhat, epus, evi pan.* ⁷ Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasuḅ ḅilav natideh maii, ⁸ ikad nənauan toru, edədas ḅehusur naḅisal tosua ḅai, nəmauran san ipat lavəlav.

Naməsəl mai nəvanuan topul hən natite

⁹ Nəvanuan nadəlomian ideh ḅevi ut kəmas o ḅevi məsal len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhaḅur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nəvanuan tokad natite; aGot ḅigol gai ḅevi ut kəmas, ivoi ke tehəhaḅur həni, husur dereh nəmauran san temīdol hum napusit naliol. ¹¹ Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, tehis sobuer həni van vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaan

¹² aGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləḅigol kitev nadəlomian san ke imabe. Nəboḅ ḅidaḅ ḅur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lotoləmas buni. ¹³ Avān ideh, natit ḅitaltal ke tigol nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas ḅitaltal ke aGot tigol nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləḅisa boḅ ideh. ¹⁴ Avil nəvanuan ḅisusua, naləḅonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nəboḅ naləḅonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboḅ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

¹⁶ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, samtedəlom nagəgərasan husur aGot! ¹⁷ Naviolan ḅisi lotovoi, naviolan ḅisi lotonor buni, logəm len aGot a məhat togol namial ḅisi len nəmav. aGot sagəgel hun nəmōl torusərus. ¹⁸ Ileki ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datḅehum naḅit metəkav len natit ḅisi gai toum həni.

Nasəsəloḅan mai nagolean

¹⁹ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, mətələboi səhot nategai: Gamit ḅisi mətəutaut tabtab hən mətḅəsəloḅ, samtisaḅsaḅut hən mətḅisor, samtisaḅsaḅut hən nəlomit ḅipaḅpaḅ* ²⁰ bathut nəlol paḅpaḅ sinəvanuan edədas ḅigol səhot nanoran aGot toləḅoni. ²¹ Imagenan, bubulan naḅiḅḅiḅalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nəlomit temədau ale səsəloḅ husur nasoruan aGot toriḅi len nəlomito, husur eləboi ḅilav kuv gamito dan nəsaan samito.

²² Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsəloḅ kəmas həni ḅai. Mətḅəsəloḅ həni be asike mətḅigol husuri, mətogəras səḅōmit hən gamito. ²³ Avān ideh tosəsəloḅ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esumian nəvanuan toleleduḅ, ris nəhon len nakəlas. ²⁴ Nəboḅ toris nəhon tonon, ipair dani: vəha-sua ḅai nəlon iboḅboḅ hən nənahənah han. ²⁵ Avil nəvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaan satəgau gat nəlon am, atenan ḅebunus tabtab həni, asike nəlon ḅiboḅboḅ hən nəsa tobunusi, tosəsəloḅ həni, be ḅigol nəsa nalo tokele, dereh aGot tigol tivoi buni hən atenan, len nəsa togole.‡

²⁶ Avān ideh ḅinau ke aGot tohəhaḅur hən nalotuan san, avil asike ḅiwol hən nasoran san ḅivoi, egəras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kəmas. ²⁷ Naḅide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuḅ, imaiegai:

* **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han. † **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7 * **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJemes tosor husuri savi nalo ḅisi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu todaḅ ke datimashusur tabtab həni.

Kətkəta təban nəbatunau pəhaʋut gail mai namilesw gail lotoləŋon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nəmauran navile a pan satidos nəmauran saŋ.*

2

Gigol tēpitov van hən nəvanuan p̄isi

¹ Bathudud sagw, husur məttokad nadələmian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasub toyalyal, naʋide samit gail tēpitov van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.* ² Nəboŋ məttokad nəbənbonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariŋ nagol gail len navəlan bəgəmai, ale togon tovi məsal tosun nahurabat tomatu tia, bəgəmai, mitimab hən gəlaru? ³ Mətbəkəta təban gai tosun nahurabat bilbil, mətbikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mətbikel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴ Mətbigol b̄imaienan, mətopəpəhw husur natilean məttogole len gamit gabag. Na-nənoʋ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan məttokade.

⁵ Bathudud notoləmas bun gamit p̄isi, səsəloŋ! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləbepul hən nadələmian, ale hən ləbikad natohan pipihəlan balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶ Wake gamito, mətomədas naməsal gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! ⁷ Galit lusor mədas nahəsən aYesu Kristo tovoi, nahəsən məttoʋati husur məttovi esan.

⁸ Mətbigol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sur̄ian gotoləmas bun gaiug gabag.”* ⁹ Avil mətbēputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaḅ səhoti ke məttovi nəvanuan na-ḅur-kotov-nalo-an. ¹⁰ Husur avan ideh togol natit p̄isi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ŋai, gai eḅur kotov nalo kavkav, ale inor hən b̄ipanis sile. ¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toḅur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəḅigol naitian toḅur kotov nəlahan, be gəḅigol nəvanuan b̄imat husur naləŋonian saŋ ŋai, gaiug boh, goḅur kotov nalo.* ¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoʋ hən nəmauran saŋ mai nalo hən naləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəgau gat nəloŋ am. ¹³ Husur asike nəloŋ b̄itan̄is nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboŋ b̄ekəta bunus nəsa gotogole. Be nəloŋ b̄itan̄is nəvanuan gail, nəlon aGot dereh titan̄is gaiug nəboŋ b̄epəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadələmian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəḅikel ke gotokad nadələmian be gəsagol natideh hən b̄əʋusani, nadələmian saŋ evi tarhət saŋ mabe? Nadələmian tomaienan edədas b̄ilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵ Aʋaŋ o aʋavinem̄ len nadələmian b̄ipar hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh b̄ikel maii ke, “Ivoi, natəmat tipat len nəloŋ, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəḅilav nəsa tom̄idol həni maii, govi tarhət san mabe? ¹⁷ Len naʋide tomaienan, nadələmian b̄ipat səḅon, asike b̄igol natideh, nadələmian enan imat, savi natideh.

¹⁸ Avil avan ideh b̄ike, “Gaiug gukad nadələmian, ginau nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gəḅəʋusan nadələmian saŋ səkad nagolean

* **1:27:** Isa 1.17, 23 * **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15 * **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ saŋ o naləŋonian saŋ ŋai. * **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

ideh tovoi lan, ale ginau, len nēsa tovoi notogole, dereh nevusan nadəlomian sagw.”¹⁹ Gəbedəlomi ke aGot esua ŋai, ivoi! Be natəmat gail am lodəlom natenan, ale lomətahw, lupab lan.*²⁰ Gumelmel! Gəsaləboi səhoti sal a? Nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan savi natideh.²¹ Atəmadat ta sutuai, aApraham igol nēsa hən aGot toriŋi ke tonor len nəhon? AGot eriŋi ke aApraham inor len nəhon nəboŋ aApraham toviol hən alsak, anatun, len nəmel tutumavan.*²² Imaiegai: Nadəlomian san mai nēsa togole aroum ħonħon. Nēsa togole evurvur nadəlomian san.²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “Apraham edəlom nēsa aGot tokele, ale aGot eriŋi ke aApraham inor len nəhon husur nadəlomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.*²⁴ Imasil ke aGot eriŋi ke nəvanuan inor len nəhon husur nēsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan ŋai.²⁵ Imaienan am hən aRahap, napəhaʋut ta Jeriko ta m̄o toɸur hən niben. AGot eriŋi ke inor len nəhon husur nēsa alitenan togole nəboŋ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naɸisal tile sua.*²⁶ Nəboŋ nanunun toɸuer len nəvanuan, niben imat. Len naʋide tomaienān, nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan imat.

3

Nawolan hən namean

¹ Bathudud nadəlomian, gamit isoɸur samtegəm vi hai ɸusan. Mətevis ŋai. Husur mətoləboi ke dereh aGot tebunus kitev nēsaan len nəmauran mai naɸusanan sinamit namttovi hai ɸusan, səhor nəvanuan tile gail.² Len naʋide tosoɸur gadit ɸisi datusab van. Avan ideh asike ħisor ħisa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləŋoni, eləboi ħiwol hən gai gabag kavkav.³ Nəboŋ datɸeriŋ natuhmetəlai len nabuŋon nahos hən ħigol nēsa datɸeləŋoni, datoləboi datɸiwol hən niben kavkav.⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi ħiwol hən nəwag enan hən natuhʋos wolwol ŋai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləŋoni, naut kəmas nəlan todaŋ.⁵ Len naʋide tomaienān namean nəvanuan evi natuhtit ŋai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

Mitinau nakumashəhab toləboi ħepəŋas nabiltilihahi.⁶ Namean nəvanuan tosor ehūm nəhab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut naʋide hən nəmauran tiltile ɸisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuŋ namean nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəŋas ɸis naɸisal hən nəmauran san kavkav.⁷ Nəvanuan eləboi ħigol narivatəvat mai nəman mai natit tokəlah mai natit tomaur len tas lototiltile ləbehusur nēsa toləŋoni.⁸ Be səkad avan ideh toləboi ħigol namean ħehusur nēsa toləŋoni. Evi natit nēsaan sua, na-wol-həni-an toɸuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan.⁹ Nameadato isal suh Nasuɸ, aTəmadato, ale nameadat enan ŋai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosumān gai.*¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gəlar ɸisi arovivile len nabuŋon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimāienan.¹¹ Nabəko tosua ŋai eʋuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao!¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iʋan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iʋan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas ħeʋuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiɸarɸar len naʋide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit

* **2:19:** 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * **2:21:** Gen 22.1-14 * **2:23:** Gen 15.6
* **2:23:** 2Chr 20.7; Isa 41.8 * **2:25:** Jos 2.1-21 * **3:9:** Gen 1.26-27

ṗis togole, igol gail len nəlōn toməḍau, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlōmito mətḅikad nə-taḅulol-bulosi-an, mətḅinau masuṽ hən gamit səḅōmito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboṅ hən mətḅisor mēḍas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomaienān sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶ Husur naut ideh nəlōn nəvanuan topul hən nə-taḅulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuṽ hən galit səḅōlito, naut enan ikad nətəṽtaṽoran mai naṽide hən nəsaan tiltile ṗisi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlōn nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən ḅesəsəloṅ hən nəvanuan tile. Nəlōn itaṅis masuṽ hən nəvanuan tile, ale len natit ṗisi togole iṽan hən naṽit tovoi. Igol eṗitoṽ van hən nəvanuan ṗisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlōlit tokad natəmat, lotogol naḅonan ke səkad nəḅalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov, toṽan hən naṽite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləṅoni

¹ Nəḅalkabaṅan mai nəḅalan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləṅonian samit səḅōmit gail lotoliv gamito. Naləṅonian galenan luḅal len nibemito mai nəlōmito. ² Mətəloṅon nəsa mətḅəkade; nəlōmit evənohi be mətəḍəḍas mətḅikade; imaienan mətəṽitṽituh, mətḅūbal, mətugol nəmatan mōsi. Mətḅəkade husur mətḅsaus aGot həni. ³ Ale nəboṅ mətṽtousi həni, mətḅəkade husur mətḅausi mōs navoian; mətəloṅoni ṅai mōs ḅigol na-ləṅon-ivoi-an len gamit səḅōmito. ⁴ Mətḅail gəgat len aGot, mətəhum abareab toriṅ asoan hən ḅitoh mai naulumān tile! Nəboṅ mətṽtogəm vi bubur sinavile a pan, mətəgəm vi enemi siGot. Mətḅaləboii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən ḅevi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriṅi len gidato, ilekol masuṽ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlōlit toməḍau, ləsənau galito.”* ⁷ Imaienan, riṅ gamito len navəlan aGot. Mitidaṅ ḅur natəmat ale dereh tiḅam dan gamito. ⁸ Mətəgəm pəpadaṅ təḅan aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaṅ təḅan gamito. Gamit mətṽtovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit mətṽtokad nənauan toru, mitigol nəlōmit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaṅ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi taṅan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlōmit teməḍau len nəhon aGot, riṅ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mēḍas gamit gabag. Avan ideh ḅisor mēḍas nəbathudud nadələmian ideh, ḅisaḅ səhoti ke ḅisa, gai isaḅ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navəlam hən gəḅike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ṅai. ¹² AGot səḅon ṅai toviol hən nalo, gai ṅai eləboi ḅepəḅehun navoian dan nəsaan. Gai səḅon ṅai eləboi ḅilav kuv gidato hən datḅimaur, gai səḅon eləboi ḅigol datḅimasig. Be gaiug savi hən gəḅike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

* 4:6: Pro 3.34 * 4:8: Zec 1.3; Mal 3.7

¹³ Mətesəsələn, gamit məttoke, “Daməŋai o pelan datevi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, datevur natit gail, þur həni, ale dereh datesəhor nəvat tisoþur.” ¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləboi nəsa həvisi pelan.* Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut toþanubənw, ale sədareh toməkaskas. ¹⁵ Ivoi am hən mətþike, “Nasub þeləŋoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nənauan ke məttovoi səhor nəvanuan tile gail, mətusor patpat gamit məhat. Na-sor-sal-suhi-an þisi tomagenan isa vəsa! ¹⁷ Imaienan, nəboŋ məttoleboi nəsa tonor hən mətbigole be mətsagole, mətugol nəsaan.

5

Nalələgauan van hən alat lotopul hən natite

¹ Mətesəsələn, gamit məttopul hən natite! Mititan, məteis husur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotogəm hən gamito. ² Nasugurtit məttopul həni inom tia, nahurabat samit gail, nəbarinom ikat tətətar gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva məttoşah tuani itan tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan egəmai be mətusah tuan natit samito sal.* ⁴ Nau nəsa məttoşole! Mətsaʋur nəvanuan nau-man gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito, gol ke naþurþuran salito mətšaʋuri ikel ur nəsaan samito. Ale nəkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivəşəŋel gail len nəmav, esəsələn həni.* ⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mətugol natideh məttoleŋoni. Hum nabuluk tokənoh hən naliol sənau nəmatan san, gamito mətugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboŋ hən nəmatan. ⁶ Mətusab səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mətugol imat, be gai sagol natideh hən mətþinoŋ dani.

Toh mədau husur na-ləŋon-isa-vəsa-an

⁷ Imaienan bathudud nadəlomian, susumar len na-toh-mədau-an vir nagəman siNasub. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mədau vir naus həus len nəboŋ han, hən natit þisi lototov len tan ləbiʋan hən nəʋit tovoi.* ⁸ Gamit am mititoh mədau təbəlav, məteil gəgat len Nasub husur nagəman san egəm pəpadaŋ.

⁹ Bathudud nadəlomian, samtikoblen mədas gamit gabag, hən asike Nasub þisaþ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai þepəpehun navoian dan nəsaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

¹⁰ Bathudud nadəlomian, hən mətþeləboi na-toh-mədau-an təbəlav len na-ləŋon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsan Nasub. Ale mitigol tətəʋ hən galito. ¹¹ Datunau alat lotodaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətosəsələn ləboi nə-daŋ-þuri-an siþop, ale mətoris ləboii ke husur na-ləŋon-isa-vəsa-an təbəlav, Nasub aGot ivoi masuʋ həni.* Husur nəlon Nasub itanjis masuʋ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit þisi, samtikel nəhes ideh hən þita gat na-kel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot þisaþ səhoti ke mitimaspanis.*

* **4:14:** Hən naves 13-14, ris Pro 27.1 * **5:3:** Hən naves 2-3, ris Mat 6.19 * **5:4:** Lev 19.13;
Deu 24.14-15 * **5:7:** Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23 * **5:11:** Job 1.20-22, 2.10 * **5:11:** Psa 103.8
* **5:12:** Mat 5.34-37

Mitoris tuṽ len nadəlomian, mətēvi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh bēləŋon bīsa masuṽ, timassor tuṽ. Gamit ideh bēhəhaṽur, timassal suh aGot len nəbē gail. ¹⁴ Gamit ideh bēməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuṽ mōsi, vəhasi hən naoil len nahəsan Nasuḅ.* ¹⁵ Ale na-sor-tuṽ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan bīgolgol nəsaaan, Nasuḅ dereh teruḅati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuṽ mōs gamit gabag hən mətḅimaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuṽ, na-sor-tuṽ-an san ikad nədaŋan totibau, len Nasuḅ eləboi bīgol natit bīsəbur. ¹⁷ AElijah evi nəvanuan suŋian gidato, ale isor tuṽ idaŋ hən naus asike bēus. Ale naus səhan nətan len nəsihau totor mai nahəbati toməlevtes! ¹⁸ Beti isor tuṽ hən naus bēus, ale nabiltius eus, nətan igol nəhanian itov, iṽan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh bīpal sob dan nakitinan, ale avan ideh bēvireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh bēvireh nəvanuan nəsaaan təlmam dan nəpīsal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot bēruḅat nalilisaan san.*

* **5:14:** Mak 6.13 † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Naloʻbulat napisulan na-vəha-sual-an aPita totesi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaʻur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh.

Itos naloʻbulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut pisi.

Itos naloʻbulat napisulan egai ʻnais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuʻ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13–2.10)

4) Naʻvide alat siYesu ləbimashusuri (2.11–3.22)

5) Na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1–4.19)

6) Nakelean todaŋ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudəlaʻmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos naloʻbulat napisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametʻos gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.* ² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttokad nəʻboruan siGot mōs mətʻbigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətʻbiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas həni mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaŋis masuʻ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-ləməhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur.

⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuʻ len nəmav mōs anatun gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boŋ ideh, asike lumom, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaŋan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadəlomian samito van vəbar nəsarpoan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuʻbat nəboŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən bevəhoti len nəboŋ naməkot.

⁶ Mətohəhaʻur masuʻ təban natgalenan, naut kəmas na-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linoŋ. ⁷ Imaienan hən na-ləŋon-isa-an galenan ləbigoŋ ris nadəlomian samito ke lotovi nadəlomian gəgəras o kitin. Na-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadəlomian samito hum nəhab tolatlat kitev nametəlai nagol van tovi wai hən bisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadəlomian samito esəhor masuʻ hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit bəkitin, dereh aGot tilav nəsal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ

* **1:1:** Nəboŋ toke metʻos len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metʻos len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətoləmas bun aYesu naut kəmas mətsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətsarisi, mətorin nəlomit idaŋ lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhaʿvuran məttokade, nasoruan edədas bikel ləboii.*

⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum naʿvit nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta mō lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot bəviol kəmas həni mai gamito. Galit ludon vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii. ¹¹ Len

nəboŋ ta mō lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot naləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsan mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbėvisi mai ləbimabe.* ¹² AGot

ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta mō ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttomadhasəsəlon həni. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədaŋan seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, məteutaut hən nənauan samito, mətehulahul, təgau gat nəlomito. Ale məterin p̄is nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot bəviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bėvisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum

məttovi anatan gail. Naləŋonian gail lotosa məttokade nəboŋ məttotətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit p̄isi mətbigole, mətesuʿman aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san. ¹⁶ Husur len natosian

siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan suʿman ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttokisi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naʿvide toʿpitoʿ van hən nəvanuan p̄isi, nəboŋ toʿpəpəhun navoian dan nəsaan len natit p̄isi lotogole. Imagenan, len naʿvide samito, len nəmauran kavkav samito

hum nametb̄os gail len navile a pan, mətetəŋedur bathurien, mətemətahw len nəyalyalan san. ¹⁸ Husur mətoləboi tia ke aGot toʿur nəmakuvan samito hən

b̄ilav kuv gamit dan naʿvide kəmas hən nəmauran samito togəm len atəmamit ta sutuai. AGot saʿur nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbisa vəmasig.

¹⁹ Ao, eʿvuri hən nəda nəmauran seKristo tosəhor natit p̄isi,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.† ²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satuʿbat hən bigol navile a

pan sal, be aGot esəvati hən bėvisi len nəboŋ naməkot galegai mōs gamito. ²¹ Len aKristo mətorin nəlomit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat

dan nəmatan, toputsan nahəsan, torinji toyalyal. Imagenan, mətorin gat nadəlomian mai nə-vatvat-viri-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttogol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hən mətbeləmas bun nəbathudud nadəlomian len nakitinan. Len nəlomit

tomasil habat, mitidaŋ hən mətbeləmas masuʿ hən gamit gabag, ²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttokade sagəm len nəpasusan

sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dereh tesib len nəmatan. Avil nəmauran veveu məttokade dereh tipat vi sutuai bathut ke togəm

len nasoruan siGot, nasoruan nəmauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike,

* **1:8:** Jon 20.29 * **1:11:** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan.

“Nəvanuan p̄isi lohum naliol,
 nəyalyalan p̄isi lotokade ehun napushət naliol;
 naliol imasmas, napushəte imayoh, erus vi pan,
²⁵ avil nasoruan siNasub̄ aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹ Imaienan, samtigol nəsaan ideh am, mitinoŋ dan nəsaan p̄isi togol nasənanan. Samtelibliboŋ am; samtegəgəras; nəlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahəsan. ² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito mitimasləŋon masuṽ hən nasus nakitinan togəm ben aGot, hən mət̄bemuni hən mət̄betibau len nəmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusab̄ ləboi navoian siNasub̄, ke nabus han ivoi.”*

Nəvat nəmauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵ Nasub̄ aKristo ehum nəvat nəmauran sua mōs naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis həni husur ivoi səhor natit p̄isi. Mətegəm hən aKristo hum gamit gabag mət̄tovi nəvat nəmauran gail hən aGot b̄eum hən naim san hən nəvat galenan hən mət̄begəm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito mōsi. Len aYesu Kristo, mət̄etutumav hən naviolan aGot tohəhaṽur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike,

“Səsəlōŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion,
 toləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor,
 nulekis həni husur ivoi səhor natit p̄isi,
 ale avan ideh toriŋ nəlon lan,
 asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mət̄tokad nadəlomian, nəvat enan ivoi səhor natit p̄isi, wake len alat səkad nadəlomian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,
 gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nəvat togol nəvanuan gail ləb̄ipes həbetw,
 nəvat totibau togol ləb̄iteh.”*

Lupes həbetw husur ləsagol nəsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hən ləb̄imagenan.

⁹ Be gamito mət̄ovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlani; mət̄ovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mət̄ovi luṽoh hən nəvanuan gai toriŋ nahəsan lan, naluṽoh san səb̄on. Mətumagenan hən mət̄bikel ur naḃoruan san tovoi mai natit p̄isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nəmargobut vi lan nam̄ial namənas san.* ¹⁰ A mō mət̄savi alat siGot, be gagai mət̄ovi alat siGot. A mō aGot salolosa hən gamito, be gagai aGot ilolosa hən gamito.*

¹¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mət̄osuṽan namet̄b̄os gail, mət̄osuṽan alat lototoh len naut savi salito.

* **1:25:** Isa 40.6-8 * **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhaṽur həni lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuṽ-an, na-ləŋon-isa-an mōs aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlolito. † **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15 * **2:9:** Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21 * **2:10:** Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25

Imaienan noñir gamito ke, bulatut dan naləñonian gail hən nibemito lotobal mai nəmauran kitin len nəlomit gail. ¹² Nañide hən nəmauran samito len nəhon alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit surñan məttoğol natit tosa gail, nəboñ ləberis navoian gəbīgole, dereh lisal suh nəyalyalan siGot len nəboñ hən navisian san.

Gol nəsa alat lotoil a mō lotokele

¹³ Hən mətbehur Nasuḅ, mətəriñ gamit len navəlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kəmas tovi akiñ toil a mō, ¹⁴ o agavna san gail. Husur akiñ eriñ galito hum agavna gail hən ləbipansəm alat lotogol nəsa tosa, be sal suh alat lotogol nəsa tovoi.† ¹⁵ Gol nəsa tovoi, husur aGot eləñon ke navoian mətbigole tekəkol hən nabuñon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai. ¹⁶ Mətsavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan məttoğade, samtinau ke tigol mətoləboi mətbigol nəsaan ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbitoh hum naslev siGot. Nəsaan səbañis gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan məttoğade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mətoləboi mətbigol nəsaan tətəs. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbitoh hum naslev siGot. ¹⁷ Məteputsan nəvanuan gail pisi len nənauan samito. Mətələmas bun nəbathudud nadəlomian. Len nalotuan, mətəmətahw len nəyalyalan siGot. Putsan nakiñ hən nəkantri samito len nənauan samito.

Naslev gail

¹⁸ Gamit məttovi slev gail, len nə-nau-məhat-həni-an, mitidañ hən na-il-a-mō-an simasta samit gail, mitigol nəsa lotokele. Mitimagenan hən amasta gail lotovoi, lotomədau, ale mitimagenan hən galit am lotodañ taltal, lotosa. ¹⁹ Husur, len nəlomit toləboi naləñonian siGot, mətbiđan ḅur napəñasan hən na-ləñon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhañur hən gamito. ²⁰ Mətbiđan ḅur nabilasian tonor hən nəsaan məttoğole, mətosəhor nəsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mətbiđan ḅur na-ləñon-isa-an sil navoian məttoğole, dereh aGot tehəhañur hən gamito. ²¹ Husur aGot ekis gamit hən mətbiđoi, naut kəmas na-ləñon-isa-an enan. Iğol aKripto eləñon isa vəsa mōs gamito hən mətbigol tətəñ həni, husur nəmel rien. ²² Gai sagol nəsaan ideh, nabuñon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.* ²³ Nəboñ nəvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar təlman; nəboñ toləñon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriñ gai len navəlan aGot topəpəhw tonor hən navoian dan nəsaan. ²⁴ AKripto evus nəsaan sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən datbimakuv dan nədañan hən nəsaan sadito, hum dattomat, be hən datbimaur mōs nanoran. Evi niben tomətartar togol məttomaur! ²⁵ Husur a mō mətəhum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut şua. Be gagai mətupair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mətbehur, gai tokətkəta gol nəlomito mai nəmauran kitin topat lan.Ş

3

Alarmisoan

¹ Imaienan, gamit məttovi pəhañut məttołah, geriñ gaiug len navəlan asoam. Gəbigol ḅimagenan, naut kəmas ahañut samñ asike ḅigol nəsa nasoruan siGot tokele, nañide samñ dereh tesəhor atenan hən ḅeriñ nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* ² dereh atenan tebusus nañide samñ toğəm

† 2:14: Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7 * 2:22: Isa 53.9 § 2:25: Hən naves 24-25, Isa 53.4-6

* 3:1: Efe 5.22; Kol 3.18

len nəlom̃ toveveu, dereh tebunus nalotuan sam̃ van hən aGot ke eməlas.
³ Napəhasan sam̃, natideh sam̃ tokab, satipat len navurum̃ gotoviri, o nagol
 gotovəhas nibem̃ həñi, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləberis gaiug
 ηai.* ⁴ Ao, napəhasan sam̃, nəsa tokab len gaiug, tegəm len gaiug kitin
 gotosusuah len nəlom̃, tevi napəhasan hən nanunum̃ mai nəlom̃ tomədau,
 natəmat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boη ideh. Napəhasan enan
 səlani ηai, aGot ehəhaʋur masuʋ həñi. ⁵ Alatpəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir
 na-ke-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaienān. Galito lulotu hən aGot
 ale lugol husur nəsa asoalit lotokele. ⁶ Nau təlmam hən aSarah togol nəsa
 aApraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mətogəm vi natun aSarah
 gail nəboη məttoḁaη ʋur namətahwan hən mətʋigol natit tovoi gail.

⁷ Imaienān, gamit məttoḁi ulum̃ān məttoḁlah, gitoh mai asoam̃ len naləboian
 ke, səḁaη səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̃, husur asoam̃ am ikad
 naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həñi. Gigole hən asike natideh
 ʋiʋon gol na-sor-tuʋ-an sam̃.*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəbimaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit ʋisi mətogəm sua
 ηai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit totaηis gabag hən gamito,
 ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtināu gamito. ⁹ Samtivar təlmam
 hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van
 hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian məttoḁs aGot hən
 ʋigole həñi. Enan evi naləŋonian siGot tokis gamito, hən mətʋikad naviolan
 tovoi, gai totəgau gati m̃os gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəbələŋon nəmauran gəbəhəhaʋur lan, hən ke nəboη sam̃ gail ʋivoi,
 nameam̃ satisor tisa,
 nabuŋom̃ satelibliboη.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidonη natəmat, gam kitevi hən gəb̃ikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuʋ aGot ekətkəta təban alat lotonor,
 nədariŋan esəsəloη hən na-sor-tuʋ-an salito,

avil nəhon Nasuʋ ipair dan alat lotogol tosa.”*

¹³ Ale, mətʋidaη m̃os mətʋigol navoian ηai, as tigol nasənahān hən gamito?

¹⁴ Be naut kəmas mətʋələŋon ʋisa vəsa m̃os nanoran, aGot dereh tigol navoian
 van hən gamito,* ale nəkadumito sateʋurʋur, sagemətahw len avan ideh,
 nəlomito satetuhātuh.* ¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalalan

seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh ʋeus gamit hən mətʋisor
 husur nə-vatvat-viri-an məttoḁkade, mətəutaut tabtab hən mətʋisor vahvah həñi.

¹⁶ Sor mədau suŋān atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil.

Mətʋimāgenān, nəboη alat lotosor tas nəʋoruan samit tovoi, lotoris nəʋide
 tovoi məttoḁkade husur məttoḁi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur

na-ləŋon-isa-an samito ʋevi naləŋonian siGot, ivoi am hən mətʋələŋon ʋisa
 sil navoian məttoḁgole, səhor mətʋələŋon ʋisa sil nəsaan məttoḁgole. ¹⁸ Husur

aKristo eləŋon isa vəmat vəha-sua ηai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni
 imat m̃os alat ləsanor hən ʋesəhar gamito van hən aGot. Nəvanuan gail lugol
 niben imat, be len aNunun aGot imaur tətəs.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vakel

* **3:3:** 1Tim 2.9 * **3:6:** Gen 18.12 * **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19 * **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit
 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10 * **3:14:** Isa 8.12-13 * **3:18:** Kol 1.22; Rom 1.4

na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabəbanjisan len naut nəmatan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai ləsagol nəsa aGot tokelkele nəboŋ totoh ebəlav vir aNoah toum hən nabiltibot. Len nabot enan, nəvanuan evis ŋai, məlevtor p̄isi, ləsəmat, lumaur len nəwai.* ²¹ Enan evi nasoruan kəta hən nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboŋ ta daməŋai. Nəbaptaisan savi nalilosan hən mətbəkəkas kuv nab̄iŋbiŋalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hən aGot len nəlomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo. ²² Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebətah len nətarhət nəmatu siGot, ale aŋel gail mai alat lotoil a m̄o mai alat lotokad nədaŋan; galit p̄isi lotənedur bathurien.

4

Toh m̄os nəyalyalan siGot

¹ Imagenan, husur aKristo eləŋon isa vəsa len niben, gamit am, məteutaut hən gamit gabag len nāvide hən nənauan tōpitōv hum esan. Husur avan ideh toləŋon tosa vəsa len niben tia, gai sagol nəsaan am, ipair dani.* ² Nəmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləŋonian siGot ŋai, sahusur naləŋonian tosa seniben am. ³ Namityal em̄idol! A m̄o mətohusur ebəlav habat hən naləŋonian silat ləsəkad nadəlomian. Galit lohusur nāvide naitian tāvtāvor; nəlolit evənvənah; lomun təməhav van vatərog; len nabiltihanan mai natərogan salito lugol naitian tosa; lūbon̄bon vamun tāvtāvor; lulotu van hən nəlablab gail tovi nāvide tosa vəsa batbat. ⁴ Imaienan losəhōvut len gamito husur mətsatutut hən mətb̄itah mai galit am len nāvide tosa vəsa hun tōpəhas hən niten, igol losəvar gamito. ⁵ Be galit limassor vəsvəσαι nāvide salito len nəhon atenan toutaut tia hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan silat lotomaaur mai lotomat. ⁶ Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hən ke naut kəmas lotokad nəpanismen hən nəmatan len nibelito sum̄an nəvanuan p̄isi, len aNunun aGot lukad nəmauran kitin, tosum̄an nəmauran aGot tokade.

⁷ Nənoŋan hən natit p̄isi egəm pəpadaŋ. Imagenan, mətetəgau gat nəlomito, mətehulahul hən mətb̄isor tūv. ⁸ A məhat hən natit p̄isi, ləmas bun gamit gabag len nəlomit kavkav, gol tabtab həni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nəsaan isōbur.* ⁹ Mətehəhāvur hən gamit gabag mətb̄eb̄is lohoim samit gail, ale kətkəta təban galito, nakoblenan tēbuer. ¹⁰ AGot eviol kəmas hən naviolan lototiltile mai gamit v̄isusua. Gamit p̄isi mətekətkəta təban na-viol-kəmas-an galenan hən ləbevi tarhət samit gabag. ¹¹ Gəb̄isor, tesum̄an m̄au aGot tosor len nabuŋom̄. Gəbevi tarhət sivan ideh, gole len nədaŋan aGot toviol həni. Hən ke, len aYesu Kristo, natit p̄isi gəb̄igole tigol nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtesəhōvut len na-ləŋon-isa-vəsa-an tōpəŋas, togol kitev gamito ke məttomabe, samtesəhōvut lan hum tovi natsua totile masūv tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhāvur hən mətb̄ihan katəpol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san b̄evisi, dereh mitikemkem, mətehəhāvur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləb̄isor viles gamito sil məttohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətb̄eləŋon b̄isa vəsa, satesil natideh tosa məttogole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah,

* **3:20:** Gen 6.1–7.24 * **4:1:** Rom 6.7 * **4:8:** Pro 10.12 * **4:11:** Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23

mätugolgol tosa o mätosulsul len nəsə savi samito. ¹⁶ Be mätbikad na-ləŋon-isa-vəsə-an bathut mättovi Kristen, nahurumit satisa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mätukad nahəsən aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsəan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsə-an evi natubatan han tobar nəbathudud san a m̄o. Ale bətuβat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsəgol nəsə na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsə tevisi hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele, “Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor b̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsəan san, nəsə tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsə tevisi hən nəvanuan nəsəan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mätbeləŋon isa vəsə husur evi naləŋonian siGot m̄os gamito, gol tabtab hən nəsə tonor, ale riŋ gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mätbitech dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

¹ Ginau notovi elta sum̄an gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsə-an seKristo, ale dereh nihan katəp̄ol maii len nəyalyalan san b̄evisi asike idareh. Imaienan nutor buni mai gamit, aelta gail mättokətkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot sum̄an nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh b̄italtal hən gaiug; be gole len nələm̄ tohəhaʋur. Sagigole husur goləŋon masuʋ hən natite; be gole husur goləŋon masuʋ hən naləŋonian siGot.* ³ Len nədaŋan sam̄, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navələm̄; be len naʋide tovoi sam̄, səhar navəshəvanuan hən ləb̄igol tətəʋ hən gaiug. ⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip b̄egəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətəmatmatu, mitigol nəsə ahaʋut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an lotokele. Gamit p̄isi, mətəsun nahurabat hən namədəuan len nələmito, nələmit temədəu hən mätb̄evi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nələlit tomədəu, ləsənaug galito.”* ⁶ Imaienan, gol nələmit temədəu len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum mättovi naut kəmas, hən gai b̄eputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaβulan nənauan samit totuhatu hən mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətətəgau gat gamit səbomito, mətəhulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toʋun, toyar mətmətan, das vanuan hən b̄ikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Məteil b̄ur atenan, il gəgat len nadələmian samito, husur mətələboii ke, nəbathudud nadələmian len navile a pan kavkav ludaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-vəsə-an gail lotopitoʋ hən gail mättokade. ¹⁰ Ale, nəboŋ mätbeləŋon b̄isa vəsə b̄ebəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol məteil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadələmian samit tidaŋ hən asike mətberus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navəlan m̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudələmian

* **4:18:** Pro 11.31 * **5:2:** Jon 21.15-17 * **5:5:** Pro 3.34; Jem 4.6 * **5:6:** Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * **5:7:** Psa 55.22

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ŵan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhloḅulat napisulan egai toḅitol. Notosi hən nəḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nəlomito, ale hən nəḅikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətḅeil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Papilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətesuḿ nətarhomit gabag hən mətḅike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus.

† **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Papilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhaḅut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Papilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Naloʻbulat napisulan na-v^oha-ru-an aPita totesi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsə?

APita itosi hən bikel naləlgəuan mai alat siYesu ke salesəsəlon husur ahai ʻʻusan gəgəras gail.

Itos naloʻbulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut ʻʻisi.

Itos naloʻbulat napisulan egai ʻʻais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaŋan kavkav sam̄ mətəsūm̄an aKris̄to len naʻboruan san. Ahai ʻʻusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mətʻbigol nəsə tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3–2.22)

3) Mitidaŋ hən mətʻbikad naʻboruan siGot, husur Nasuʻb aYesu dereh tetəlmam hən ʻʻepəpəhun navoian dan nəsəan. Len nəboŋ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav ʻʻiveveu mai navile a pan ʻʻiveveu, naut alat lotonor ʻʻai ləbeləboi ləbitoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon * Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kris̄to, ginau nutos naloʻbulat napisulan egai. Nutosi van hən gamit mətʻtokad nakondəlomian toʻpitoʻv hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kris̄to tolav kuv gidat dan nəsəan sidato, datukad nadəlomian enan. ² Nous aGot hən ʻʻilav mai gamito navoian toviol kəmas hən̄i, nousi hən natəmat ʻʻipat len nəlomito. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kris̄to, aMasta sidato, nous aGot hən ʻʻilav tabtab hən gəlar ʻʻisi mai gamito.

Naʻboruan samit timasgəm sun̄an seKris̄to

³ Len nədaŋan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit ʻʻisi dattom̄idol hən̄i, hən datʻbikad naʻboruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi datʻbikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyalalan mai naʻboruan san tovoi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuʻv lotoyalyal. Igol tomaien̄an hən ke len natgalenan mətələboi mətʻbitah maii len naʻboruan siGot ale gam yav dan nab̄iŋalan gail hən navile a pan, naləŋonian gail lotomədas nəlon nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədaŋan kavkav samito, mətəhisi hən mətʻbikad na-voi-buni-an hən mətʻbesuhud hən̄i mai nadəlomian samito. Mətəhisi hən mətʻbikad naləboian hən mətʻbesuhud hən̄i mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mətəhisi hən mətʻbikad na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag hən mətʻbesuhud hən̄i mai naləboian. Mətəhisi hən mətʻbikad nə-daŋ-ʻburi-an ʻʻebəlav hən mətʻbesuhud hən̄i mai na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag. Mətəhisi hən mətʻbikad naʻboruan siGot hən mətʻbesuhud hən̄i mai nə-daŋ-ʻburi-an ʻʻebəlav. ⁷ Mətəhisi hən mətʻbeləmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi bathudud samito hən mətʻbesuhud hən̄i mai naʻboruan siGot mətʻtokade. Ale

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris̄ ike aSimon, be isoʻbur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

mətehisi hən mətbīkad na-ləmas-buni-an hən mətbesuhud həni mai naləmasian məttokade van hən alat siYesu.† ⁸ Natgalenan ləbitov tabtab len nəmauran samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitiṽan len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh asike bīkad natgalenan len nəmauran san, namətan ibanubānw, egəm vi metbesw. Nəlon ibonḥon hən ke aGot toruḥat nəsaan san gail ta mō tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəmauran samito, mitidaḥ hən mətbeṽusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hən gamito. Husur mətbigol maien hən asike mətuteh len nəsaan bon ideh. ¹¹ Beti aGot dereh tidaḥ, tehəhəṽur hən mətbeḥis len na-toh-vi-sutuai-an pipihəbəlān Nasuḥ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəlonḥ husur nasoruan siGot

¹² Imaianan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətoləboi gail tia, naut kəmas mətoil gəgat len nakitinan məttokade tia. ¹³ Nəbon nəbīkad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hən nəḥeliv təlmam hən nənauan samito van hən natgalenan. ¹⁴ Husur noləboii ke asike idareh nimat hum Nasuḥ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hən nəbīgol mətḥinau gat natgalenan. Len nəbon lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal teḥəlav.

¹⁶ Nəbon namttosor husur nədaḥan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəḥol gəgəras avan ideh toḥol hən len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nəyalyalan san hən namətanamit səḥonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Nəbon namttotoh maii len naṽehuh siGot, aGot Tata eriḥ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal məhat masuṽ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; nohəhəṽur masuṽ həni!” Ginamit māu namtosəsəlonḥ hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

¹⁹ Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəlonḥ həni; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datoləboi datḥeil gəgat len gəlar pisi. Gamit māu mətesəsəlonḥ husur nəsa lototosi hun tovi namial tomial len nəmargobut van vəḥar nəmav ḥepitau ale namoso lalan (tovi aKristo) ḥevisi len nəlomito. ²⁰ Mitimasləboi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḥon.‡ ²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḥonion sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot ḥisor len nabuḥolito.

2

Ahai pusan gəgəras gail (Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh bīkad ahai pusan gəgəras len gamito. Len naḥusanan salito lotosusuani gəmai loḥusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toḥur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. ² Nəvanuan isoḥur dereh lehusur naṽide tosa sihai pusan gəgəras galenan, naṽide selipah totaṽtaṽor. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mədas naḥisal hən nakitinan. ³ Len na-ləḥon-masuṽ-hən-natite-an ahai pusan gəgəras

† **1:7:** Len naut egai, gəḥīkad na-ləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənu gaiug be gunau nəsa ḥevi tarḥət san. * **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 ‡ **1:20:** Len nasoruan ta Kris eləboi bīkad namilen sual am toke, Mitimasləboi nategai: nəbon avan ideh ḥəṽuruḥ na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale ḥisor vəsvəsaii len nənauan san səḥon, gai sagol savoi.

galenan dereh legəras gamito hən ləbilav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariŋ aŋel gail lotogol nəsaan hən ləbitoh kəmas, ao, eriŋ galit len naḅur nəmargobut, baŋis gat galit hən ləbeləŋon ḅisa vəsa vir nəboŋ gai ḅepəpehun navoian dan nəsaan. ⁵ AGot sariŋ alat navile a pan ta sutuai hən ləbitoh kəmas, ao, eriŋ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsaləboii. Avil ilav kuv aNoah ŋai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.* ⁶ AGot isaḅ səhoti ke naut a Sotom mai a Komorra arimasmāsirsir ale epəŋas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaienən, eṽusan nəvanuan gail nəsa ḅevisi hən alat ləḅemətahuni.* ⁷ Len nəboŋ enən aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən naṽide silat ləsaḅusur nalo ideh, naṽide selipah totaṽtaṽor.* ⁸ (Husur nəvanuan nanoran enən itoh mai galito, ale len nəboŋ pisi eləŋon isa vəsa nəboŋ toris, tosəsələŋ hən nagolean tosa salito.) ⁹ Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad naḅoruan san dan na-ləŋon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat ləsanor len nəpanismen vir nəboŋ ḅepəpehun navoian dan nəsaan. ¹⁰ Mətunau ke galit lotohusur naləŋonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihabəlan Nasuḅ ləḅigam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil ḅuri hən ləḅesəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən ləḅigole. ¹¹ Be aŋel gail, naut kəmas ludəŋ, lukad nədaŋan səhor galito, aŋel gail ləsasəvar galit nəboŋ lotokel ur nəsaan salito len nəhon Nasuḅ. ¹² Be ahai pusan galenan ləsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai ləsəkad nənauan be lototoh ŋai hən nəvanuan ḅisah hən gail ləḅimat; alatenən losəvar natideh lototətan həni. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. ¹³ Dereh tigol likad nasənahən ḅinor hən nasənahən lotogole. Nahurulit səsa hən ləḅehusur naləŋonian təməhav salito; lohəhaṽur hən ləḅigol naṽide tosa len nalennəyal. Len naṽide tomaienən, nəboŋ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədas gamito gol naḅiŋḅiŋalan len nahəsamito hum nəḅal tomes nahurabat.* ¹⁴ Lokətkəta husur napəhaṽut ləsələh maii, hən ləḅigol naitian maii. Naləŋonian salito hən nəsaan asike inoŋ. Logəgəras hən ləḅeliv alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləŋon-masuṽ-hən-natite-an salito ivan van am. ¹⁵ Nəboŋ lotogam dan naḅisal tonor, lusab, lohūsur naḅisal siPalaam anatun aPeor, toləŋon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.* ¹⁶ Be natonki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam ḅehusur naḅisal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai pusan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke ləḅemūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toṽuvi vi tut; naḅusanan salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot. ¹⁸ Husur len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən ləḅeliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləŋonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlmam hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nəsaban salito. ¹⁹ Ahai pusan gəgəras gail lukel gati mai nəvanuan gail ke ləsavilev am gol loləboi ləḅigol nəsa ləḅeləŋoni. Wake ahai pusan galenan gabag

* 2:5: Gen 6.1–7.24 * 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1–16 * 2:13: Jut 12 * 2:15: Hən naves 15–16, ris Num 22.4–35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor.

lotogol nesa lotoləŋoni, galit lovi slev gail tia hən nesaan mai naŋide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nəmauran sidato. ²⁰ Nəboŋ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nesaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit tōbīŋbīŋal. Be ləbēvisivis təlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nəmauran salito isa vesa səhor ta m̄o van vəbar nəpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi naŋisal hən nanoran, səhor lotoləboi ale lotopair dan nakelean todaŋ siGot togəm hən galito. ²² Nesa tovise hən galito evusani ke nasoruan hən namitisau hən nəmauran ekitin toke, “Nalipah etəlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəbatbat tomadhalilos, etəlmam, etəbtəbah len nəbal.”

3

Natəlmaman seKristo

¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, egai evi naləbulat napisulan na-vəharuan nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətəbetubat nau bivoi binor. ² Nuke mitinau təlmam hən nesa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaŋ siNasub tolav kuv gidato dan nesaan sidato, nakelean todaŋ gai tokele len nabuŋon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboi ke, len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesi-an ləbisor viles gamito mai ləbēhusur naləŋonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboŋ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboŋ ta sutuai van vəbar ta daməŋjai natit p̄isi lupat hun lotopat len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit ibonŋon hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŋai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab b̄ihani len nəboŋ gai b̄epəpəhun navoian dan nesaan ale alat ləsaləboi aGot ləbimasig buni.

⁸ Be natesua ŋai: Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, nəlomit satibonŋon hən nategai. Len Nasub, nəmaribon tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum nəmaribon tosua ŋai.* ⁹ Nəvanuan galevis lunau ke Nasub imanmaneh hən b̄igol na-kel-gati-an san gail ləbisarpo, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh b̄imasig buni, avil eləŋon ke nəvanuan p̄isi legəm hən nəpairan dan nesaan salito.

¹⁰ Be nəboŋ hən natəlmaman siNasub dereh tegəmai hum nəvanuan vənvnənah, nəvanuan gail ləbesəhoŋut lan. Len nəboŋ enan, nəmav dereh timasig p̄isi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit p̄isi len nəmav; namityal, nahəbati mai naməso gail dereh nəhab tihan p̄is gail limasig. Ale navile a pan mai natit p̄isi nəvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liparpar.*

¹¹ Bathut ke natit p̄isi dereh tesib vəmasig magenan, gamit, naŋide samit timabe? Len nəmauran samit m̄au, mitimaskad nəboruan siGot, mitimasgol nesa gai toləŋoni, ¹² nəboŋ mətbitoh vir nəboŋ san, gol b̄egəm tutut. Bathut ke len nəboŋ enan, aGot dereh tepəŋas nəmav hən b̄imasig p̄isi ale len nəhab tohan p̄isi, namityal, nahəbati mai naməso gail, dereh lewunwun, legəm vi

* **2:22:** Pro 26.11 * **3:5:** Gen 1.6-9. Nəboŋ toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai topəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai. * **3:6:** Gen 7.11 * **3:8:** Psa 90.4
* **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

wai len nabiltipudan. ¹³ Avil datutoh vir nēma^v veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nēvanuan gail p̄isi dereh ligol nēsa tonor ηai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notolēmas bun gamit p̄isi, husur ke mēttotoh vir natgalen p̄isi, hisi hēn aGot b̄isab̄ ke nēlomit b̄imasil, asike b̄isab̄ natideh tosa len gamito, be mētb̄iḥon ηai maii len natēmat. ¹⁵ Nau sēhoti ke aGot ikad na-toh-mēdau-an tobēlav hēn mētb̄imakuv dan nēsaan samito. APol, awawa nadēlomian notolēmas buni, gai itos natgalenan van hēn gamito len namitisau hēn nēmauran tonor aGot toviol hēni maii. ¹⁶ Len nalōbulat p̄isi san, gai itos husur natgalenan. Nalōbulat galenan lukad natgalevis todaḥ hēn datbēlōboii lan, ale nēvanuan lototētān hēn natosian siGot, lototoh lavēlav, lobul hēn nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hēn natosian siGot tile gail am, van vagol nēmasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notolēmas bun gamit p̄isi, husur mētolēboi natgalen tia, lēlēgau hēn gamit gabag hēn mētb̄eil gēgat len nakitinan, hēn ke alat lēsahusur nalo asike lēbēsēhar gamit hēn mētb̄isab̄. ¹⁸ Be gamito, mētehusur nāvide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Len nalēboian mai navoian gai toviol kēmas hēni, mētehusur tabtab hēn nāvide san sēhor ta m̄o. Sal suhi damēḥai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

1 Jon

Naloḅulat napsulan na-vəha-sual-an aJon totoni

Ase itos naloḅulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloḅulat egai hən nəsə?

Itosi hən beḅusan alat siYesu hən naḅide hən ləḅitoh, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloḅulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos naloḅulat ḅais?

Hum ma totoni len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naḅide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naḅusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi pisi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riḅ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naḅusanan sihai pusan gail ke evi kitinan o eḅuer. Datḅigol ḅimagenan, datoləboi datḅehəḅaḅur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datḅeləboi ke datutoh len naḅide tonor hən naḅoruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datḅikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos naloḅulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəloḅ hən, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totoh mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.* ³ Namtukel ur nəsə namttorisi mai nəsə namttosəsəloḅ hən, hən gamito, hən gamit am mətḅeləboi mətḅikad naḅonan mai ginamito. Avil naḅonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən ləḅigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi namial, toh len namial

⁵ Ale egai evi napsulan namttosəsəloḅ hən len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi mial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶ Datḅikele ke dattokad naḅonan maii tia be datḅiyar len nəmargobut sal, datolibliboḅ, nəmauran sidato saḅusan nakitinan. ⁷ Avil datḅiyar len namial sumān aGot, totoh len namial, datukad naḅonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən ḅilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datḅikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan eḅuer len gidato. ⁹ Be datḅikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot teruḅat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naḅide tosa pisi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsə tokele, akis igol nəsə tonor.* ¹⁰ Datḅikele ke datsagol

* **1:1:** Nəboḅ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur AYesu Kristo. * **1:1:** Jon 1.1

* **1:2:** Jon 1.14 * **1:9:** Psa 32.1-5

nəsaan, datorin nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Naliblibonjan, ale nasoruan san ebuer len nəlodato.

2

¹ Tuhnaturgw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mətbigol nəsaan. Avil gidat ideh bigol nəsaan, datukad avan sua tosor mōs gidato len nəhon aGot Tata, tous aTata hən bərubat nəsaan sidato, nahəsan aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən datbikad narubətan dan nəsaan sidato. Be savi gidato ŋai, igole mōs alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat datbigol nəsa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh bike, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsa aGot tokele, atenan evi nəvanuan naliblibonjan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len naṽide tomaienən datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Datbikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur naṽide aYesu tokade len nəmauran san.

Datiməsləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit pisi, nəsatos nakelean veveu today van hən gamito. Ao, evi nakelean today ta sutuai məttokade len natubətan. Nakelean egai today evi nasoruan məttosəsəlonj həni tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu today nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale namial kitin etubət tia hən tomial.

⁹ Gidat ideh bikele ke totoh len namial, avil bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh sal len nəmargobut.* ¹⁰ Avil gidat ideh bələmas bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh tin len namial, ale səkad natideh len nəlon togol avan ideh bipes həbetw, teh len nəsaan. ¹¹ Be gidat ideh bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh len nəmargobut, iyar len nəmargobut, ale etətan hən naut tovi lan, husur nəmargobut igol namətan iḅesw.

¹² Nutos nategai van hən gamit atuhnaturgw gail,
husur nəsaan samit gail lumarubət bathut nəsa aYesu togole mōs gamito.

¹³ Nutos nategai van hən gamit atata gail,
husur ke məttoləboi tia aKristo totoh tia len natubətan.*
Nutos nategai van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur ke len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁴ Nutosi van hən gamit atuhnaturgw gail
husur mətoləboi aTata.

Nutosi van hən gamit atata gail
husur mətoləboi tia ategaii totoh tia len natubətan.

Nutosi van hən gamit nəmantuhmar gail,
husur mətudaŋ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁵ Samteləmas bun naṽide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mətbələmas bun naṽide mai natit gail sinavile a pan, mətsələmas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit pisi len navile a pan, na-ləŋon-masuṽ-həni-an hən nibemito, na-ləŋon-masuṽ-həni-an hən namətamito, naṽivan len na-pul-hən-natite-an, natgalen pisi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa.

* **2:2:** Rom 3.25-26 * **2:7:** Jon 13.34 * **2:9:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be ləbəmətahun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen * **2:13:** Jon 1.1

¹⁷ Ale navile a pan mai naləŋonian san gail lotosa, gagai ivan van vəmasig; avil avan ideh togol naləŋonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKристо gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadaŋ. Mətosəsəlon hən tia ke avan sua tovi enemi seKристо dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoḅur lotovi enemi seKристо lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot hən navile a pan.* ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavı gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eḅusani ke ləsavı gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKристо eviol hən aNunun mai gamito ale gamit p̄isi mətoləboi nakitinan. ²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke məttoləboi nakitinan, məttoləboii ke nalibonjan p̄isi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan naliblibonjan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun b̄ike aYesu tovi aKристо, ikele ke aYesu savi aKристо, aGot sətəbtəbuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKристо, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar p̄isi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətəh mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa məttosəsəlon hən len natuḅatan hən nəmauran məttokade len aKристо, mitimastəgau gati len nəlomito. Mətbətəgau gat nəsa məttosəsəlon hən len natuḅatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləḅegəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətsam̄idol len naḅusanan ideh hən avan ideh am ḅeḅusan gamito. Evi aNunun aGot toḅusan gamito hən nakitinan husur natit p̄isi; nəsa toḅusan hən evi nakitinan, savi nalibonjan. Sum̄an ke toḅusan gamito, toh tin len aKристо.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadələomian, mititoh tin len aKристо, hən ke nəḅon ḅetəlmam asike datḅikad nə-lon-uri-an, asike datḅikad namətahwan, asike nahurudat ḅisa len nəhon. ²⁹ Mətbələboii ke aGot tonor, mətoləboii am ke nəvanuan p̄isi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuḅ hən mai gidato, hən gai ḅekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsaləboi gidato, bathut ke ləsaləboi aGot. ² Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm sum̄an nəsa? Datsaləboi, savisi sal. Avil datoləboii ke nəḅon aKристо ḅevisi, dereh datesum̄an gai husur dereh dateris p̄arḅar hən hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləḅeris maien hən, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nəlolit gabag sum̄an ŋai aKристо toveveu.

⁴ Avan ideh togol nəsaan eḅur kotov nalo siGot husur nəsaan evi na-ḅur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mətoləboii ke aKристо evisi hən ḅilav kuv nəsaan gail. Mətoləboi gai səkad nəsaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan p̄isi lototoh tin len gai ləsagolgol nəsaan; nəvanuan p̄isi lotogolgol nəsaan, ləsarisi ḅon ideh, ləsaləboii.

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22 * **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23 * **3:1:** Jon 1.12

⁷ Tuhnatugw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nəsa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸ avan ideh togolgol nəsaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nəsaan len natuβatan van vəbar daməŋai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi mōs βemədas nauman gail setəmat hən ləβimasig.

⁹ Nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolgol nəsaan am husur nəboruan siGot ipat len nəlolito, iṽan hum namisurhuhai toṽan, gol lodədas ləβigol nəsaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito.

¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun natəmat gail maiegai ke: nəvanuan p̄isi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan p̄isi ləsələmas bun nəbathudud nadələmian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan məttoṣəsəlon hən len natuβatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesum̄an aKen tovi sitenan tosa vəsa masuṽ tovi təmat. Sadatesum̄an aKen, gai togol Apel, aṽan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aṽan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nadələmian, alat navile a pan ləβemətahun bun gamito, samtesəhoṽut len na-mətahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datoləboii ke dattomakuv dan nəmatan vaβis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nadələmian.* Avan ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tomətahun bun nəbathudud nadələmian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum məttoṣələboii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san mōs gidato; imaienan, gidat māu, datehəhaṽur hən datβeviol hən nəmauran sidato mōs nəbathudud nadələmian. ¹⁷ Avan ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nadələmian ideh topar tit hən βimaur lan, ale asike nəlon βitanjisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnatugw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datβikele ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datβigole. ¹⁹ Datβeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səβodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuṽ hən nəlodato, gai eləboi natit p̄isi.

²¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, asike nəlodato səβodat βikel mai gidat ke datβipanis, be nəlodat βimasil, datukad na-il-βuri-an hən datβeil len nəhon aGot. ²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datβeusi hən, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhaṽur. ²³ Ale nakelean todaŋ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadələmian len nahəsan aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datβehusur nakelean todaŋ gai tokel mai gidato.* ²⁴ Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol hən mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtedələm nanunun p̄isi, be mətəbunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləβələmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8 * **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17

gægəras isoḅur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.* ² Mətoləboi mətḅeləboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətosəsəlonḅ hən ke atenan tovi enemi seKristo ḅegəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnətuḅw gail, mətovi siGot ale mətosəhor ahai kelkel ur gægəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵ Ahai kelkel ur gægəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənəuan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəlonḅ hən galito. ⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotoləboi aGot losəsəlonḅ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəlonḅ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datoləboi datḅeləboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nəgægərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike ḅeləmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuḅ hən gidato. Eḅusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səḅon vi lan navile a pan, hən, len gai, datḅikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətunau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəḅonḅ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən ḅetutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot ḅeruḅat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot ḅeləmas bun gidato len nəvide tomaienan, gidat māu datiməsləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot ḅonḅ ideh. Be datḅeləmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suḅan toləḅoni.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun ulum̄an hən ḅilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.* ¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəḅon nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datoləboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat hən. Datorinḅ nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenan, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suḅan toləḅoni, hən ke datḅikad na-il-ḅuri-an len nəḅon nəḅonḅ aGot ḅepəḅhun navoian dan nəsaan. Imaienan husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot suḅan aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸ Namətahwan eḅuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoḅ suḅan aGot toləḅoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a n̄o aGot eləmas masuḅ hən gidato. ²⁰ Avan ideh ḅike, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan naliblibonḅan. Husur asike ḅeləmas bun

* **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, nəḅonḅ toke, mətosəhor ahai kelkel ur gægəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan. * **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18
* **4:14:** Jon 3.17, 4.42

nəbathudud nadəlomian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi ðigole. ²¹ Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadəlomian san tu.*

5

Nadəlomian len aYesu, aNatun aGot

¹ Nəvanuan þisi lotodəlomi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit þisi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ² Datoləboii ke dattoləmas bun anatum aGot gail nəboŋ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³ Bathut datðeləmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədaŋ hən datðigol gail.* ⁴ Husur galit þisi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan naŋide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadəlomian sidato evi nədaŋan hən dattoil gəgat dan naŋide silat navile a pan. ⁵ Ase eləboi ðeil gəgat dan naŋide silat navile a pan? Nəvanuan todəlomi ŋai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kristo evi gai togəm hən ðibaptais len nəwai mai hən nəda han ðisel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san ŋai be nəwai enan mai nəda hən nəmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷ Husur itor enan lukel kot nakitinan,* ⁸ aNunun aGot mai nəwai mai nəda; ale lototor lukel kot natit toþitoŋ ŋai. ⁹ Len nakotan datodəlom na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun ulumān. ¹⁰ Imaienan, alat lotoriŋ nəlolit len aNatun aGot lodəlom nəsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadəlomian enan len nəlolito. Avil alat ləsədəlom aGot ehum lotoke aGot tolibliboŋ husur ləsədəlom na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun ulumān. ¹¹ Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nəmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nəmauran enan evi aNatun ulumān. ¹² Alat lotokad aNatun aGot len nəlolito, lukad nəmauran enan; ale alat ləsəkad aNatun ulumān aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nəmauran enan.*

¹³ Nutos natgalenan van hən gamit mətteriŋ nəlomito len nahəsan aNatun aGot hən mətðeləboii ke məttokele nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Gidato, datsəkad nəlon-uri-an len nəhon aGot ke, datðeusi hən natideh tonor hən naləŋonian san, dereh gai tesəsəloŋ hən gidato. ¹⁵ Ale datðeləboii ke tosəsəloŋ hən natideh datousi həni, beti datoləboii ke eviol hən nəsa dattousi həni.

¹⁶ Gəberis nəbathudud nadəlomian ideh togol nəsaan, be savi nəsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuŋ mōsi, ale dereh aGot teviol hən nəmauran kitin maii.† Nusor husur nəsaan savi nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nəsaan sua togol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuŋ mōs galit lotogol enan. ¹⁷ Natit þisi ləsənor lovi nəsaan, be ikad nəsaan galevis ləsəgol nəmatan, ləsəgol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nəvanuan þisi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsəgolgol nəsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa vəsa masuŋ tovi təmat ðedədas ðibar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa tovi təmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togəm tia ale eviol hən naləboian hən

* **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, baptais səpat, ike nəwai ŋai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəwai evi nəwai hən nəbaptaisan. * **5:7:** Deu 19.15 * **5:12:** Jon 3.36 † **5:16:** Nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nəsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

datþelæboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun uluñan, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nēmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatugw gail len nadəlomian, mətələləgau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

2 Jon

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aJon totosi van hən alat siYesu

Ase itos naloʻbulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloʻbulat egai hən nəsa?

Itosi hən beʻvusan alat siYesu hən naʻvide hən ləʻbitoh, ʻbon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloʻbulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut ʻpisi.

AJon itos naloʻbulat ʻnais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuʻ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos naloʻbulat egai van hən gaiug, Levet*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum̄ gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ʻnai, galit ʻpisi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titaŋis gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen ʻpisi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuʻ nəboŋ notosab ləboii ke anatum̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaŋ, be datukade len natuʻbatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaŋ məttosəsəloŋ həni len natuʻbatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isoʻbur luperyan navile a pan tia, galit lomətahun ləbikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸ Məteləlagau hən gamito hən asike nəsa dattoum mōsi ʻbimasig be hən mətbikad nakonʻpurʻpuran kavkav aGot totəgau gati mōs gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ʻbitoh tabtab len naʻpusanan seKristo, avil ʻbivan masuʻ am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len naʻpusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar ʻpisi len nəlon. ¹⁰ Imagenan, avan ideh ʻbegəm hən gamito, be asike ʻbilav naʻpusanan seKristo gəm hən gamito, samtehəhaʻur hən beʻbis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹ husur avan ideh ʻbike, “Ivoi,” maii, gai iʻbon mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

* **1:1:** Levet evi nasoruan sua sidato namilen napəhaʻut toʻvat nəhes hum nasuʻb. Len naut egai, nəboŋ toke Levet mai anatum̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluʻvoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len naʻvide tomaienan, len naut ʻvisusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

¹² Nukad natit isoður hæn næbitosi van hæn gamito, be nomətahun næbitosi hæn napen len nalobulat. Avil nuvatvat viri ke næbitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hæn datbepul hæn nakemkeman.

¹³ Levet, aṽaṽ, aGot totabtabuh lan, anatun gail, lukel na-ke-ivoi-an vi tēban gaiug.

3 Jon

Naloḅulat napisulan na-və^{ha-tor-an} aJon totosi

Ase itos naloḅulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloḅulat egai hən nəsə?

Itosi hən beṽusan alat siYesu hən naṽide hən ləḅitoh, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloḅulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut ḅisi.

AJon itos naloḅulat ḅais?

Hum ma totosi len na^{sihau} A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōṽ hən naṽide tosa seTiotrefes, be gigol naṽide tivoi, gevi tarhət sihai ḅusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos naloḅulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaḅan mai gaiug hən natit ḅisi len nəmauran saṁ ḅivoi ḅai ale hən gəḅimaur, hum notoləboi tia ke nələm̄ tomaienən. ³ Nokəmaienən husur nəḅoḅ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəḅoḅ lotokel kot nələm̄ todaḅ len aGot, mai naṽide saṁ tohusur nakitinan ḅai. ⁴ Anatugw, nəḅoḅ notosəsəloḅ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit ḅisi am.

Igol aKaius eləḅon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian saṁ goil gəgat nəḅoḅ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metḅos. ⁶ Len nəhən alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an saṁ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naṽide tonor hən nəsə aGot toləḅoni. ⁷ Husur len natubatan hən nəyaran salit mōs nahəsən Nasuḅ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaienən, gidat māu datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaienən hən datḅeum ḅonḅon mai galito mōs nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhloḅulat van hən alat siYesu tia hən ləḅevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləḅon bun hən ḅeil a mō, gai emətahun ginamito. ¹⁰ Imaienən, nəḅoḅ nəḅegəmai, dereh nikel urur nəsə gai togolgole: len nasoruan sasa elibliboḅ, kel nəmadunamito. Be savi natenən ḅai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləḅitoh maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhaṽur hən alat lotoyar ləḅitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətōṽ hən nəsə tosa, be gol tətōṽ hən nəsə tovoi. Gai togol nəsə tovoi, evi siGot; gai togol nəsə tosa, etətan hən aGot. ¹² Ivoi hən mətḅevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan ḅisi lukel kot navoian

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətoləboii ke namtokitin ηai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len naləḅulat. ¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəḿat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̄isi ei.

Jut

Naloʻbulat napisulan aJut totesi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai ʃusan gəgəras gail ləbēmədas nadələmian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut gail ʃisi.

AJut itos naloʻbulat napisulan egai ʃais?

Itosi pəpadar hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos naloʻbulat hən bikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot eriŋ nəpanismen len nəvanuan mai aŋel lotogol tosa sutuai ale dereh teriŋ nəpanismen len alat lotogol tosa daməŋai (5-16)

4) Il gəgat len nadələmian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aʋan aJemes, ginau nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətʃevi esan. AGot Tata eləmas masuʋ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mətʃbimakuv dani.*

² AGot, nəlon titanis gamito, gai tigol nələmit tikad natəŋmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai ʃusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit ʃisi, noləŋon masuʋ hən nəbītos naloʻbulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat ʃisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətʃehisi habat hən mətʃetəgau gat naʃusanan hən nadələmian sidato. Naʃusanan galenan, aGot eviol vəha-sua həni ʃai mai nəvanuan san gail. ⁴ Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadələmian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke naruʃatian siGot idam hən ke lalunian mai latpəhaʋut loləboi ləbēhusur naʋide taʋtaʋor, naʋide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadələmian, lupair dan aMasta sidato tosua səʃon ʃai, Nasuʃ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam həni ke, naut kəmas Nasuʃ tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəboŋ lotohusur nəboŋ galenan, galit galevis ləsəkad nadələmian lan. Sil natenan igol galit ʃisi ləsəkad nadələmian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən aŋel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibaŋis gat galito vir nəboŋ totibau bəpəpəhun navoian dan nəsaan lan. ⁷ Ale nələmit satiboŋboŋ hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorrahan mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur naʋide hən naitian tosa, naʋide hən naitian tiltile ləsanor. Alat

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3 * **1:4:** Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1 * **1:5:** Exo 12.51; Num 14.29-30

nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topaŋ vi sutuai bevi nəpanismen silat lotosa.*

⁸ Len naŋide tomagenan, ahai pusan gəgəras galenan, lohusur nabəber salito, gol ke lotogol nibelit tobiŋbiŋjal len naŋide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh beil a mō hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəmav. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas toŋat nəhes hum abiltiŋel, gai sasəvar Natəmat. Nəboŋ aMikael tosor balbal mai Natəmat, toŋitŋituh maii husur niben aMoses, len nəboŋ enan, aMikael sasor vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən biŋsəb səhoti hən biŋpanis, savi esan hən biŋsor biŋsə lan, ale ikel maii ŋai ke, “Nasuŋ mōau tesivoh len gaiug!”* ¹⁰ Be ahai pusan gəgəras galenan lusor viles, losəvar natit galit lototətan həni. Lohum nari-vatvat, lohusur naləŋonian hən nibelit ŋai gol lomədəs galit səbolit vəmasig. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naŋisal siKen togol aŋan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab sumān aPalaam toləŋon masuŋ hən nəvat. Ale sumān aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau məttoleboi mətbiŋbat lan, nəvanuan galenan lomədəs nabonan samito nəboŋ məttohan bənbəŋ len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənu avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit ŋai, lohum nəmarigw nəlan toŋuvi be saləboi beus, lukele ke lukad isoŋur be ləsaləboi ləbiŋgol natideh. Losumān nəhai topar vite len nəboŋ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotopot kuvi, imat ebun ¹³ Lohum nətas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsago hən nagolean salito tomədəs nahəsalito. Lohum naŋeso lotorus dan naŋisal salit gail. ŋa aGot etəgau gat naut len nəmargobut tomotmot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi naməlevruan len nəpasusan aAtam toil a mō həni, evi naməlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai pusan gəgəras galenan, ike, “Məteris! Nasuŋ aGot satogəmai mai nabiltiŋuŋoh hən aŋel san gail,* ¹⁵ hən beŋənoŋ hən nəvanuan gail piŋsi mai nəbathut nakitinan. Dereh tepəpəhun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail piŋsi silat lotomətahuni. Dereh teriŋ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil na-sor-mətahuni-an piŋsi lotokele nəboŋ lotosor tasi.”† ¹⁶ Ahai pusan gəgəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləŋonian tosa salit səbolit ŋai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləbehusur galito mai viol hən natit mai galito.

Nalələgauan gail

¹⁷ Be gamit notoləmas bun gamit piŋsi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai pispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləbiŋsor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləbehusur naləŋonian salit gail tosa.”* ¹⁹ Ahai pusan gəgəras galenan dereh lepəpəhun gamito, naləŋonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot ebuer len galito. ²⁰ Be gamit notoləmas buni gamit piŋsi, məteil gəgat am akis len nakitinan, hən nadələmian samit togəŋ len aGot biŋdan am. Sor tuŋ len aNunun aGot, ²¹ təgau gat tabtab hən nəmauran toŋusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo beviol həni mai gamito len nəlon totaŋis gamit tia.

* **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** Abiltiŋel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 † **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi naləbulat seJu gail. Naləbulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3

²² Nəlomit titan̄is alat nəlolit tour nadəlomian salito. ²³ Lav kuv nəvanuan tile gail, sabul galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titan̄is galito, be mətələləgaw hən gamit hən asike nəsaan salit ləbidos gamito, mətəmətahw hən asike mətbelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵ Nə-sal-suhi-an vi təban aGot toləboi bətəgaw gat gamito hən asike mət̄bipes habetw, asike mət̄biteh. Eləboi bəriŋ gamit mət̄eil len nəhon tokad namənas, natideh tosa tobuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səb̄on tosua ŋai, səkad ideh am. aGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole m̄os gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

§ 1:23: Len nasoruan ta Kris ike, Mətəmətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətəmətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.

Na-keĻ-vəhoti-an **Na-keĻ-vəhoti-an van hən aĴon**

Ase itos nalobulat egai?

AĴon tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

AĴon itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eṽusan nəsa bevisi len nəboŋ ləbēgəmai.

AĴon itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut p̄isi. Itos nalobulat egai ŋais?

AĴon itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

AĴon anatun aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AĴon itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuṽ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsan aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsan aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esum̄an nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasuḅ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luṽabun nəvanuan isoḅur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aĴon ale loriŋi len natuhholoul Patmōs tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aĴon len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbevisi a tahw. AĴon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuṽ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋ nəlolit len aYesu leil gəgat m̄au, limassusumar, limasdaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). AĴon ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh ləbis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AĴon isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Aŋel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napəpehunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

AĴon isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat anjel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san. ² Nukel ur natit p̄isi notorisi, natit p̄isi tovi nasoruan siGot, mai natit p̄isi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³ Avan ideh bəvurun nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat ləbesəsəlon hən mai ləbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboŋ hən natgalenan ləbevisi egəm pəpadaŋ.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴ Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai bəgəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a m̄o len nabiltihai bətbətah siGot.‡ ⁵ Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a m̄o, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a m̄o hən nakiŋ gail hən navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato.§ ⁶ Igol datovi vanuan dattotoh pipihəlan aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail p̄isi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nahəmar gail p̄isi len navile a pan dereh litaŋ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸ Nasuḅ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai bəgəm sal, novi Got notodaŋ masuḅ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan

⁹ Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihəlan aGot, nutah mai gamit dattodaŋ buŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginau len naholoul lotokisi hən a Patm̄os sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbaŋis gegai. ¹⁰ Len nəboŋ sua siNasuḅ, aNunun aGot iwol hən ginau. Vəha-sua ŋai nosəsəlon hən nadoldol towal habat hum nətrampet.‡‡ ¹¹ Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginau, noris nam̄ial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³ Avan sua sum̄an anatun nəvanuan eil len naut nametəlai nam̄ial galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale nəhau tutuḅ nagol ibəŋis garu hən len nəmabun. ¹⁴ Len nəkadun, navurun epəhw hum navurun nasipsip, epəhw

* **1:4:** Len naut egai nənoḅ hən mai nahəsən aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai bəgəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a m̄o: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5 ** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** Nəboŋ siNasuḅ evi nəmariboŋ nametəkav hən nawik, nəmariboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadəlomian lulotlotu hən len nəboŋ enan. Nətrampet evi natsua lotoum hən hən nametəlai ale nəboŋ lotoḅuv lan, iwal səhor nəwəlan hən nahəmadu.

yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵ Narien arobbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud varñial, ale nadolon ehun nəwalan hən nabiltiwai tosel vi pan len naut tosoḅur. §§ ¹⁶ Len navəlan nəmatu etəgau naməso toməlevru, ale naḅu nəḅalan tokan naut toru evivile dan nabuḅon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natubliial.

¹⁷ Nəḅon notorisi, nuteh bathurien suñan notomat. Be eriḅ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot. *** ¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaḅan hən na-il-a-mo-an səhor gəlar p̄isi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləḅevisi a tahw. ²⁰ Naməso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən namñial toməlevru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: naməso toməlevru lovi aḅel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai namñial toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aḅel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau naməso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən namñial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləboi natit p̄isi məttoḅole. Noris nauman todaḅ samito mai nə-daḅ-ḅuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mətəsaləboi mətḅitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḅusḅus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavı ahai pispisul, ale mətusabi ke lotogəgəras. ³ Mətosusumar, mətudaḅ ḅur na-ləḅon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mətəpetəmas, nibemit saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mətəsaləmas bun ginau hum məttoḅole a m̄o, mətəsaləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḅokade a m̄o. Mətuteh masuḅ dani. Mitipair təlmam gəm hən ginau ale um suñan məttoḅole a m̄o. Asike mətḅipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai namñial samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naḅide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədariḅan tesəsəloḅ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaḅan hən nəsaan, dereh nidam̄ hən ḅihan naḅit nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aḅel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

⁹ “Noləboi na-ləḅon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətəpul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləḅemədas nahəsamito. NaJu galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin,

§§ **1:15:** Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6 *** **1:17:** Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12 * **2:6:** Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḅusanan seNikolaus, savi siYesu. † **2:7:** Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naḅit nəhai.

husur nābonbonan salito evi nābonbonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len nāləjon-isa-vəsa-an ideh pəpadaŋ hən bəgəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbaŋis hən bitaltal husur nadəlomian samito ke timabe, ale dereh mətələjon tisa vəsa len nəmaribəŋ tesəŋavur. Mitidaŋ len ginau, naut kəmas nəmatan bībar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənanan lan.†

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad nābu nəbalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboii ke mətutoh len naut nābilitihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətətəgau gat nahəsagw sal, mətudaŋ len ginau. Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idaŋ hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur nāvide siPalaam toṽusan aPalak hən nāvide hən bigol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbigol naitian tosa.*

¹⁵ Len nāvide tomaienan ikad gamit galevis lotohusur nāpusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bəl mai gamit məttohusur aNikolaus hən nābu nəbalan hən nabuŋogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

¹⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

¹⁹ “Noləboi natit pisi məttohole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadəlomian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-daŋ-buri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta mō. ²⁰ Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaŋ hən bəpusan ei. Len nāpusanan egəras naslev sagw gail hən ləbigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.* ²¹ Nulav mai alitenan, namityal hən bīpair dan naitian san tosa, be emətahun bīpair dani. ²² Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləjon tisa vəsa tibatbat. Asike ləbīpair dan nāvide hən nəsaan san, dereh

* **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 † **2:11:** KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi bigol natideh len alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan. * **2:14:** Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6 * **2:17:** Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15 * **2:20:** 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30

timaienan. ²³ Ale dereh nigol anatun gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut p̄isi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsə topat len nənauan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit p̄isi, nəsə tonor hən nagolean samit v̄isusua.*

²⁴ “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mət̄satəgau naḫusanan enan, gamit mət̄saləboi nəsə lotokisi hən naḫusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriḫ natideh am len gamito ḫigol nəmauran samit ḫidaḫ, ²⁵ be nategai ḫai: nəsə mət̄tokade, mət̄etəgau gati vir nagəmaian sagw. ²⁶ Avan ideh towin səhor nədaḫan hən nəsaan mai togol naləḫonian sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaḫan hən na-il-a-m̄o-an maii hən ḫeil a m̄o hən naluḫoh hən nəvanuan gail;

²⁷ ‘Dereh teil a m̄o hən galito hən nəbatw nametəlai, nalolosaan teḫuer, ale tigol limasirsir hun nəḫilikoro tan ḫulau.’*

²⁸ “Dereh likad nədaḫan hən na-il-a-m̄o-an tohun nədaḫan hən na-il-a-m̄o-an notokade len aTəmagw, ale nilav nam̄oso lalan am mai galito!§

²⁹ “Avan ideh tokad nədariḫan tesəsəloḫ hən nəsə aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aḫel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai nam̄eso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit p̄isi mət̄togole, noləboii ke mət̄toḫat nəhes ke mət̄tomaur, wake mət̄umat. ² Mitilele, mət̄ehulahul! Naḫide samit lotovoi sal pəpadaḫ ləḫimasig, mitigol lidaḫ am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsə mət̄togole, mət̄sagol səhav. ³ Mitinau təlmam hən naḫusanan mət̄tosəsəloḫ həni mai mət̄todəloḫmi a m̄o. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mət̄bilele, asike mət̄behulahul, dereh negəm surḫan nəvanuan vənḫənah, ale asike mət̄oləboi namityal nəḫegəm lan hən nəḫilav nəpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləḫiyar mai ginau. ⁵ Avan ideh towin səhor nədaḫan hən nəsaan, len naḫide tomaienan, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsən dan naləḫulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsən len nəhon aTəmagw mai aḫel san gail.

⁶ “Avan ideh tokad nədariḫan tesəsəloḫ hən nəsə aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

⁷ “Gitos gat napisulan egai van hən aḫel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiḫ. Nəsə notosəḫav həni, avan ideh edədas ḫekəkol həni. Nəsə notokəkol həni, avan ideh edədas ḫesəḫav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

* **2:23:** Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * **2:27:** Psa 2.8-9 § **2:28:** Num 24.17; KelV 22.16. Nam̄oso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaḫan hən nəsaan mai togol naləḫonian san tabtab vəbar nagilen. * **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10 * **3:7:** Isa 22.22; Job 12.14

8 “Ginau noləboi natit p̄isi məttoḡole, ale nosəḡav hən nabopita m̄os gamito avan ideh edədas b̄ekəkol həni. Bathut noləboii ke mətukad natuh-daḡan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətsakel nakel-mətahun-ginau-an boḡ ideh. 9 Alat len naḡonḡonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboḡ, dereh nigol galit letəḡedur bathuriemito, hən ləbələboi səhoti ke notoləmas bun gamito.* 10 Bathut məttoḡol husur nakelean sagw todaḡ ke, mitikad nə-daḡ-ḡuri-an b̄ebəlav, dereh ginau netəḡau gol gamito dan namityal hən na-ləḡon-isa-vəsa-an pəpadaḡ hən b̄egəm bar navile a pan kavkav, hən b̄italtal kitev nadələmian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. 11 Ginau dereh negəm tutut. Mətetəḡau gat nadələmian məttoḡade, hən avan ideh asike b̄ilav kuv nəprais samito. 12 Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike iḡam dani boḡ ideh am. Dereh nitos gat nahəsən aGot sagw lan, mai nahəsən nabiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu b̄egəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsagw veveu lan.*

13 “Avan ideh tokad nədariḡan tesəsələḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

14 “Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaḡ hən nəbikel kot nakitinan hən natit p̄isi tovisi, ginau notovi nəkadun natit p̄isi aGot toum həni, ginau nokəmaieḡai ke:*

15 “Ginau noləboi natit p̄isi məttoḡole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləḡon masuḡ ke mətopud buni o mətosusus buni! 16 Be husur məttopat rivuh, mətopud kəkereh ḡai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ḡai dereh neḡulai hən gamito dan nabuḡoḡw, nemətahun gamito!* 17 Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit p̄isi notoləḡoni, natideh nəsəpar.’ Be mətsənau səhoti ke məttoḡərav sədaḡ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi metḡesw mai mətob̄urmalmal. 18 Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətḡeḡur nagol len ginau hən mətḡepul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətḡeḡur nahurabat topəhw, hən mətḡesun gail, hən asike nahurumit bisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətḡeḡur nəmersin nəmet, hən mətḡikas namətamit həni, hən mətḡəkəta. 19 Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəḡeḡusani. Imaienan, mətəpud, mitidaḡ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail!* 20 Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh b̄esəsələḡ hən nadologw, b̄esəḡav hən nabopita, dereh nəḡis van həni, ale namrihan katəḡol. 21 Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh nigol tebətah mai ginau len nabiltihai bətbətah sagw, surḡan notowin səhor nədaḡan hən nəsaan, ale notobətah mai aTəmagw len nabiltihai bətbətah san.

22 “Avan ideh tokad nədariḡan tesəsələḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

* 3:9: Isa 43.4, 49.23, 60.14 * 3:12: Isa 62.2 * 3:14: 2Kor 1.20 * 3:14: Pro 8.22 * 3:16: Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadələmian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadələmian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətahun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an. * 3:19: Pro 3.12; Ipru 12.6

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, nokəta, noris nabopita tosəŋav len nəmav, ale nadoldol notosəsəlon həni a m̄o, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh neʋusan gaiug hən natit gail ləbimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai bətbətah sua topat len nəmav, noris avan sua tobətah lan! ³ Atenan tobətah ei, nənahənah han ebilbil hum nəvat jaspa mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomial kəsən, garu len nəhai bətbətah hum nəvat emerald.* ⁴ Nəhai bətbətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haʋut lotoil a m̄o lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətbətah rivuh. Ikad namial toməlevru lotopaŋ wunwun a m̄o len nabiltihai bətbətah enan. Namial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* ⁶ A m̄o len nabiltihai bətbətah ehum tokad nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas tobilbil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaŋ mətalito a m̄o mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esum̄an nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esum̄an natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esum̄an nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esum̄an naikel toməlah.‡

⁸ Natgalen ʋisusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalenmariug luke, “Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,

Nasuḅ aGot aBiltidaŋan,
ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,
mai tovi gai bəgəm sal.”*

⁹ Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalyalan sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsən, nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, ¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Loriŋ nəkraun nagol salito a m̄o len nabiltihai bətbətah, luke,

¹¹ “O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəbikad nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan sam̄.

Inor hən gəbikad na-putsan-nahəsam̄-an mai nabiltidaŋan.

Husur gaiug goum hən natit p̄isi,

ale bathut naləŋonian sam̄, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

¹ Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul həni, burut gati vəhaməlevru.* ² Ale noris aŋel todaŋ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon

* **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspa: evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsən o toyanyaŋ; karnelian: evi nəvat tobisibis; emerald: evi nəvat tokəsən be tomasil. KelV 21.19-20. * **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh. ‡ **4:7:** Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori. * **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboŋ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboŋ nəwaks tomədmədu sal luḅos gat nənahənah hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi bəvuhe.

aGot, ase inor hən bəkin kotov nabuburutan, hən bəvuh nalobulat eg tobul?”
³ Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi bəvuh nalobulat tobul o hən bəvurunji.*

⁴ Beti nutan habat, husur ləsaləboi ləbisað avan ideh tonor hən bəvuh nalobulat tobul ale hən bəvurunji. ⁵ Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haʋut lotoil a mō, sua ikel mai ginau ke, “Sagitan! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seJutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi bəkin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən bəvuh nalobulat tobul.”*

⁶ Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile a pan kavkav.* ⁷ Ale aTuhšipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah. ⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhšipsip. Galit p̄isi lukad navus beltan v̄isusua, ale lotəgau nasiloh nagol lotopul hən nəhai pəhas nəbōn tosusau tovi na-sor-tuʋ-an silat siGot.* ⁹ Lokəkai hən nəbē veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəb̄ilav nalobulat tobul
 ale kin kotov nabuburutan gail hən gəb̄evuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,
 be len nəda hən nəmatan sam̄,
 goʋur nəvanuan gail hən ləb̄evi siGot,*
 goʋur galit dan nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi,
 nabi tiltile p̄isi mai naluʋoh hən nəvanuan gail p̄isi.

¹⁰ Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,
 nəvanuan gail lototoh pipihabəlan.*
 Dereh leil a mō hən nəvanuan gail len navile a pan.”

¹¹ Beti nokəta tətəs, ale nosəsəlōŋ hən nadolon aŋel gail tosəbur masuʋ notodədas nəb̄evurunji gail.* Aŋel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. ¹² Len nabiltidoldol luke,
 “ATuhšipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhōn aGot
 hən b̄ikad nabiltidan, b̄epul hən natite, b̄ikad namitisau hən nəmauran
 tonor mai na-ləboi-buni-an hən b̄igol natite.

Inor hən natit p̄isi ləb̄eputsan nahəsən. Inor hən b̄ikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəlōŋ hən natit p̄isi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit p̄isi luke,
 “Datisal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhšipsip,
 dateputsan nahəsalaru,
 nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədan hən na-il-a-mō-an,
 lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haʋut lotoil a mō, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

* 5:3: Flp 2.10 * 5:5: Gen 49.9; Isa 11.1, 10 * 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10 * 5:8: Psa 141.2 * 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10 * 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; KelV 1.6 * 5:11: Dan 7.10

¹ Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad nalobulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat nalobulat tobul.* Ale nosəsəloŋ hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” ² Nokəta, ale noris nahos topəhapəhw togəmai. Atesua tosaŋ lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosuni, ale hum nəvanuan towin səhor naenemi san gail len nəbalan tosobur, igam van hən bəwin səhor p̄is naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosaŋ lan, aGot ilav nabiltibu nəbalan maii, hən b̄ikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, hən b̄ilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləbimat len nəbalbalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosaŋ lan, len navəlan etəgau nasəkel tonənoṽ hən naməlasan.* ⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosua hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh tepitp̄itoṽ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wavwav. Atesua tosaŋ lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbigol b̄esua b̄imat dan tovat len nəvanuan p̄isi len navile a pan. Ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbigol nəmatan len nəbalan o nə-par-hanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalililai.‡

⁹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaŋ hən ləb̄ikel koti. ¹⁰ Lukai habat van hən Nasub̄. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh tebəlav mabe vir gəb̄enənoṽ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləb̄ipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ŋais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhapəhw mai galit p̄isi. Ale ikel mai galit ke liŋavŋav kəkereh vir naslev siYesu gail sur̄an galito, mai awawa salit len nadəlomian b̄isobur ləb̄imat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ṗuruŋ-gati-an b̄ihau hən alat ləb̄imat.

¹² Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nabiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda. ¹³ Beti nam̄eso gail len nəmav luteh len tan, hum navit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum nalobulat lotobul həni, ale navəhuh mai naholoul p̄isi lorus dan namilelito.§ ¹⁵ Beti nakiŋ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail,

* **6:1:** KelV 5.1 * **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoṽ hən naməlasan nametəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən b̄eləboi naməlasan han. † **6:6:** Natenarius evi nəvat naṗurṗuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ŋai. Nawit mai nəpali lovi hanian seJu gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuṽ. ‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləboi b̄evi navilesir. § **6:14:** Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13

nəbiltisoltia lotoil a mō hən nasoltia tosoḅur, alat lotopul hən natite, nəvanuan bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit p̄isi losusuah len nəburhuvat gail mai napipivat hən nəvəhuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən nəvəhuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətah len nəbiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paṅpaṅ seTuhsipsip!”
¹⁷ Husur nəboṅ totibau hən nəlol paṅpaṅ səlaru egəm tia, ale as teləboi beil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aṅel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike beṽuv nətan o nətas o nəhai ideh.* ² Ale noris aṅel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən b̄ipos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aṅel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaṅan hən ləbēmədas nətan mai nətas. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtb̄ipos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail b̄inoṅ.”* ⁴ Ale nosəsəloṅ hən nəpuruṅan salit aṅel toḅos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Ip̄os gat nəstam len 144,000 dan nahəmar p̄isi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,
 12,000 dan nahəmar Reupen,
 12,000 dan nahəmar Kat,
⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,
 12,000 dan nahəmar Naftali,
 12,000 dan nahəmar Manasseh,
⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,
 12,000 dan nahəmar Levi,
 12,000 dan nahəmar Issakar,
⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,
 12,000 dan nahəmar Josef,
 12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an səbilituḅoh

⁹ Husur natgalenan noris nəbilituḅoh, avan ideh edədas beṽuruṅi. Logəm len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi, logəm len nahəmar p̄isi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail p̄isi mai nasoruan p̄isi. Ale loil a mō len nəbiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat toḅəhapəhw ale len nəvələlito lutariv nəpashət nadet.* ¹⁰ Ale len nəbiltidoldol lukai habat ke, “Nəlav-kuvi-an dan na-ləṅon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nəbiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aṅel gail p̄isi loil dar vis nəbiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, ḅov kəta vi pan, a mō len nəbiltihai bətbətah hən ləb̄ilotu hən aGot ke,

¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an,
 nəyalyalan hən nəbathumənas,
 namitisau hən nəmauran tonor,
 nasipaan, na-putsan-nahəsən-an,
 nəbiltidaṅan,

* **6:16:** Hos 10.8; Luk 23.30 * **6:17:** Jol 2.11; Zep 2.2-3 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 * **7:3:** Eze 9.4-6 * **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad nəvite lotohanhani. Len naut a Israel lobilb̄il həni hən ləbeṽusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəbəlan o hən beṽusan nahəhaṽuran salito.

mai na-ləboi-buni-an hən bigol natite;
tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai.
Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsaləboi. Nasuḅ, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən na-biltiḷəŋon-isa-vəsa-an gail. Lokəkas nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mo len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkət, asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuḅ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail p̄isi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

¹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut eḅut len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən bigol biḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a mo len nabiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. ⁵ Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aŋel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləḅəvuv gail.*

⁷ Aŋel metəkav eḅuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab artəḅon mai nəda, aGot idanji vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsən p̄isi.*

⁸ Beti aŋel na-vəha-ru-an eḅuv nətrampet san, ale natit hum nabiltiḷehuh topaŋ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. ⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-tor-an eḅuv nətrampet san. Nabiltiḷmeso topaŋ hum namial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis naməso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua

* **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19 † **7:17:** Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * **8:2:** Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoḅuv lan hən biwal * **8:3:** Exo 30.1-3 * **8:5:** Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * **8:6:** 1Tes 4.16 † **8:7:** Nəais evi nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni. * **8:7:** Exo 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Isa 14.12

dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoður lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

¹² Beti anjel na-vəha-vat-an eŷuv nətrampet san. Natsua iŷas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai naməso gail, hən nəmargobut bəsusuan nahudhut tosua dan totor hən namialan halito. Namial eŷuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua tomələh len naməsav, nosəsəloŋ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa bəvisi bogai, nəboŋ anjel naməkot lototor ləbēŷuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti anjel na-vəha-rim-an eŷuv nətrampet san. Noris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboŋ aMeso tosəŋav hən nəbur enan, ibasw vi məhat dan nəbur hum nəbasuhab hən nəbiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nəbur ikabut gol namityal mai naməsav.* ³ Beti nalokust* gail lomələh dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaŋan hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləbēmədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləbīgol ləbələŋon bīsa vəsa len nahəbati bərim. Na-ləŋon-isa-vəsa-an salit dereh tehum napəŋasan sinəvanuan nəboŋ naskopion tovini. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidoŋ nəmatan, be asike lusabi, leləŋon masuŷ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nəbiltibalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esumian nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhaŷut toləbləbah, nariŷolito ehum nariŷon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehum nəwalan hən nahos mai nəkat nəbaalan lotosoður lotomur vi lan nəbiltibalan.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləbēvin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaŋan hən ləbələboi ləbīgol nasənanhan len nəvanuan gail len nahəbati bərim. ¹¹ Lukad nakiŋ toil a mō hən galito, tovi anjel hən nəbur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seIpru gail nahəsan aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsan aApollyon.‡

¹² Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit teru am arbēgəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³ Beti anjel na-vəha-məlevtes-an eŷuv nətrampet san. Nosəsəloŋ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.*

¹⁴ Beti nadoldol ikel mai anjel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruŷat nəhau tobanis gat anjel tovat len naut hən nəbiltiwisel Eufates.” ¹⁵ Ale isah ruŷat anjel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboŋ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləbīgol bəsua bimat dan totor len nəvanuan pisi len

* **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Exo 10.21-23 † **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nəbiltibal.

* **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nəbiltivəshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7

* **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 † **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5 † **9:11:** Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədās bun nəvanuan gail. * **9:13:** Exo 30.1-3; KelV 8.3

navile a pan. ¹⁶ Nosəsəlon̄ hən naḡuruḡan hən nəvanuan nəbalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 ḡisi. ¹⁷ Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboḡboḡ, mai toyaḡyaḡ hum nəsalfa. § Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəḡalito. ¹⁸ Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəḡalito. ¹⁹ Nədaḡan hən nahos galenan ipat len nəḡalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohūm nəmat lotokad nəkadulito lotoləboi ləḡigol nasənanan.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len nəpəḡasan galenan, galit ləsəpair dan nəvide sasa salito hən ləḡipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum həni hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsələboi ləḡəkəta, ləsələboi ləḡəsəsəlon̄, ləsələboi ləḡiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal! * ²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o nəvide salit hən naitian taḡtaḡor o navənvənanan lotogolgole.

10

Aḡel mai natuhloḡulat tobul

¹ Beti noris aḡel toḡon todaḡ, toḡəm vi pan len nəmav. Nəmavkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien ḡəlaru, ehum artovi hab. ² Natuhloḡulat tobul esəḡav len navəlan. Eriḡ narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan. ³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toḡun. Nəboḡ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru luwal, lokurut. ⁴ Nəboḡ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəḡbitos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.” *

⁵ Beti aḡel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. ⁶ Len nahəsən atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit ḡisi tosuh lan, navile a pan mai natit ḡisi tosuh lan mai nətas mai natit ḡisi tosuh lan; len nahəsən atenan, aḡel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboḡ aḡel na-vəha-məlevru-an pəpadaḡ hən ḡəvuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.” †

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsəlon̄ həni, isor tətəs mai ginou, ike, “Givan, lav naləḡulat tobul, tosəḡav dan navəlan aḡel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aḡel egaii, nukel maii ke tilav natuhloḡulat mai ginou. Ale ikel mai ginou ke, “Lavi, hani. Len nəḡam̄ dereh tihehe hum nəhani ‡ be len natəbaḡ ham̄, dereh tikon!” ¹⁰ Na nulav natuhloḡulat dan navəlan aḡel, nuhani. Len nəḡagw ihehe hum nəhani, be nəboḡ notohani tonəḡ, egəm kon len natəbaḡ hagw. §

§ 9:17: Nəsalfa evi nəvat toyaḡyaḡ. Goləboi ḡəbisabi pəpadaḡ hən nəhab a Bu. * 9:20: Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1 * 10:4: Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi. † 10:7: Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ 10:9: Nəhani evi natit tohehe masuḡ topat len naim sesukapak gail. § 10:10: Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboḡ toke natəbaḡ tokon, hum ma tohum nabəhaḡun tomaluəlu.

11 Beti lukel mai ginau ke, “Gimaspəhav utaut tətəs husur nəsa aGot tosor utaut həni mōs nəvanuan nabi tiltile gail, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiṽ lotosobur.”

11

Eru artokel kot aGot

1 Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisaḅ səhot nabəlavən hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale geṽuruṽ alat lotolotu ei.* 2 Sagisaḅ səhot nabəlavən hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* 3 Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur napisulan sagw len nəmariboṽ tovi 1,260.”

4 Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasuḅ, aMasta hən navile a pan.* 5 Avən ideh bibe bəmədas gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuṽolaru, tihan puṽpuṽ aenemi səlaru gail. Avən ideh toke bəmədas gəlaru, timasmat magenan. 6 Gəlaru arukad nədaṽan hən arbəkəköl gat nəmav, hən naus asike beus nəboṽ arbikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədaṽan hən arbigöl nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaṽan hən arbiṽas vəha-sobsoḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləṽonion səlaru.†

7 Nəboṽ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan nabur nəpanismen səkad nabutite, dereh tibəl mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigöl arimat.* 8 Ale nibelaru aripat metṽisal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luṽos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡ 9 Ale len nəmariboṽ totor mai nətarhəmitiyal len nəmariboṽ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədaṽ hən avən ideh bitavun gəlaru. 10 Ale alat navile a pan dereh lehəhaṽur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogöl lotoləṽon tosa vəsa, arumat. 11 Be nəboṽ nəmariboṽ totor mai nətarhəmitiyal len nəmariboṽ tosual am lotonoṽ, aGot esuṽavṽav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit ṽisi lotoris gəlaru lomətahw, lominninikot.* 12 Ale arosəsəloṽ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboṽ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* 13 Len namityal enan ṽai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan tosəṽavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit ṽisi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

14 Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoṽ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlvruan

* **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** Nahurabat toharharo ehüm nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboṽ alat a Israel o naJu gail lotosuni, eṽusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboṽ ahai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləbigoṽ, dereh limasig o natsua tosa masuṽ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboṽ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi bevi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11

¹⁵ Beti aņel na-vəha-məlevru-an eŭuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum akiņ vi sutuai vi sutuai!”*

¹⁶ Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, ðov kəta vi pan, lulotu hən aGot. ¹⁷ Luke, “Namtosipa vi təban gaiug Nasuð aGot, aBiltidaņan, gotowol hən nəboņ ta daməņai mai nəboņ ta sutuai. Namtosipa husur gulav namilem̃ hən nədaņan sam̃ totibau, gotuðat il a mō hum akiņ.

¹⁸ Naluðoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaņpaņ, avil nəlol paņpaņ sam̃ egəmai,

hən gəbenənoŭ hən alat lotomat mai nanoran sam̃.

Evi nəboņ hən gəbilav nakonpurpuran mai naslev sam̃ lotovi hai kelkel ur gail,

mai nəvanuan sam̃ gail,

galit p̃isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsañ,

nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboņ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.”*

¹⁹ Beti naim siGot len nəmav esəņav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaŭut mai nətrakon

¹ Beti noris nəbiltitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaŭut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən naməso tovi 12. ² Etian. Ale nəboņ toləņon nabəhaŭun, itaņ, ikai len nəpasusan topəņas vəsa habat.

³ Beti noris navisiaņ sual am len nəmav. Ikad nəbiltitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosəņavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.* ⁴ Nagilen eliv kuv tosua dan totor hən naməso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaŭut enan topasus, hən bihan kavkav hən anatun nəboņ ðevisi.* ⁵ Ale aliten ipas anatun, aulumān ðeil a mō hən naluðoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw nametəlai sekiņ. Aņel isaðul anatun, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nəbiltihai bətbətah san.* ⁶ Napəhaŭut enan igam yav van hən naut masmas tobəbesw, naut aGot toutaut həni m̃osi, hən ðekətkəta təban len nəmariboņ tovi 1,260 ei.

⁷ Beti ikad nəbiltibalan len nəmav. AMikael mai aņel san gail lua ðal mai nətrakon, ale nətrakon mai aņel san gail luðal təlmam.* ⁸ Avil nətrakon sədaņ. Gai sawin len nəbalan enan, gol gai mai aņel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. ⁹ Ale nəbiltitrakon egaii, nəm̃at ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, togəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aņel san gail.*

¹⁰ Beti nosəsəloņ hən nadoldol towal habat len nəmav toke, “Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, nədaņan, natohan pipihabəlan aGot,

* **11:15:** Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * **11:18:** Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13 * **11:19:** Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 * **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9 * **12:9:** Gen 3.1; Luk 10.18

mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an seKrišto san, egəmai!
AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eṽusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

Gagai aKrišto san eṽusan nədaŋan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,
atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele,
lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləbimat, ləsəmətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!

Mətehəhəṽur!

Be nəbilitimətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,
husur natəmat evi pan van hən gamito len nəbilitilol paŋpaŋ,
bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboŋ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut
napəhəṽut topas natətai ulumən. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan eru
hum nəbilitiikel, hən hələboi həməlah vi lan naut masmas toḃəḃesw, naut
aGot toutaut həni məsi, hən həkətkəta təban ei a tut dan nəmət tovi trakon
len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Beti nəmət eru hən nəwai, isav
dan nabuŋon hum nawisel, hən ḃisel husur napəhəṽut hən həlivi van. ¹⁶ Be
navile a pan evi tarhət selitenan, esəŋav hən nabuŋon, edəlom nawisel tosav
dan nabuŋon nətrakon hən ḃimasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəŋas
napəhəṽut, ale ivan hən ḃigol nəbilitibalan mai nəpasusan san gail am, alat
lotogolgol nəsa aGot tokel buni, lotodaŋ len nakitinan aYesu tokel vəhoti.
¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Beti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəŋavur
mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosəŋavur len nəbalbal gail. Len
nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsan. ² Narivatəvat katkat
notorisi ehum nalepat be nalohrien lohūm nalohrien nabea ale nabuŋon
ehum nabuŋon nalion. Ale nətrakon ilav nədaŋan, mai nəbilitihai bətbətah
hum sekiŋ, mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an san maii.* ³ Noris narivatəvat
katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan togol nəmatan, be nasənahan enan
togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaŋmaŋ lan, ale lohūsur
narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaŋan hən na-
il-a-mō-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke,
“Ase esumən narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi ḃigol nəbilitibalan maii?”

⁵ AGot idam̄ hən narivatəvat katkat ḃisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran
san, esəvar aGot, mədas nahəsan. Ale aGot idam̄ hən ḃikad nədaŋan hən na-
il-a-mō-an hən ḃigol natideh toləŋoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəŋav hən
nabuŋon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsan, ale isor mədas naut aGot totohtoh
lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷ AGot idam̄ hən ḃigol nəbilitibalan mai alat
siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən ḃeil a mō hən nəvanuan

* **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. Naikel evi nəman naməsav tohum nəbal be
totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail
mai nahudhumityal, pitoṽ hən Dan 7.25. * **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nəbilitipus
togəgəris. Nabea evi narivatəvat katkat toḃəlav səhor nəvanuan.

len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluvoḥ hən nəvanuan naut tiltile gail.† 8 Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsəlito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

9 Gəbikad nədarinaṁ, gesəsəlon! 10 Avān ideh aGot toriṅi hən galit ləbibaṅisi ale səhari van, avān enan dereh libaṅisi ale səhari van. Avān ideh aGot toriṅi hən b̄imat len nabiltiḅu nəḅalan, dereh timat len nabiltiḅu nəḅalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-dāṅ-ḅuri-an, limasdaṅ len nadəlomian salito.*

11 Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulumān, ale isorsor hum nətrakon. 12 Len nədaṅan hən na-il-a-mō-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan p̄isi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahān hən nəmatan tomav. 13 Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaṅ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. 14 Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todaṁ hən narivatəvat katkat hən nətan b̄igole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahān hən nabiltiḅu nəḅalan tomaur təlmam. 15 Ale aGot idaṁ hən narivatəvat katkat hən nətan b̄ilav nasuṅavṅavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən b̄isor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləbilotu həni limasmat. 16 Igol ke nəvanuan gail p̄isi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navələlito o len nabunəholito. 17 Ale avān ideh topar mak saləboi b̄igol naṅurian o na-ḅur-həni-an. Bike b̄eṅur natideh o ḅur həni, timaskad nəmak tovi nahəsān narivatəvat katkat o naḅuruṅan han.

18 Len naut egai ivoi hən datb̄ikad namitisau. Avān ideh tokad nəkadun, tisab̄ səhot namilen naḅuruṅan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naḅuruṅan sivan sua. Ale naḅuruṅan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

1 Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naṅehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsān mai nahəsān aTəman.* 2 Ale nosəsəlon hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboṅ lotoranṁramṁ b̄onb̄on hən navus beltaṅ tosoḅur. 3 Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḅe veveu a mō len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avān ideh toləboi ləḅekəkai səhot nəḅe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toṅur galit dan nəvanuan p̄isi len navile a pan, galit ṅai lokəkai səhoti.

4 Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhaṅut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toṅur galit dan nəvanuan gail p̄isi hən ləḅevi esan mai seTuhsipsip. Lohum naṅit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. 5 Nalibliboṅan sagəm len nabuṅolit boṅ ideh, səkad natideh tosa len galito avān ideh toləboi b̄ikel uri.*

† 13:7: Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36 * 13:8: Psa 69.28; KelV 3.5 * 13:10: Jer 15.2, 43.11 * 14:1: Eze 9.4; KelV 7.3 * 14:5: Zep 3.13

Aņel itor

⁶ Beti noris aņel togon toməlah len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluvoḥ hən nəvanuan naut tiltile p̄isi, nəvanuan len nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi mai nabi tiltile gail p̄isi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpehun navoian dan nəsaan egəm pəpadaŋ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail p̄isi.”*

⁸ Ale aņel na-vəha-ru-an ehusur aņel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papiilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile p̄isi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiļəŋonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aņel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltiļol paŋpaŋ siGot, nəwain aGot toβir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paŋpaŋ san. Ale avan enan dereh teləŋon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aņel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləŋon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəgavŋavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsan.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-daŋ-βuri-an.*

¹³ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasub, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavŋav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad naβit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

¹⁴ Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosuman anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau naβu tohaβ token len nəlon. ¹⁵ Beti aņel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav naβu sam tohaβ, tuβat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* ¹⁶ Nə atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

¹⁷ Beti aņel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau naβu tohaβ token.

¹⁸ Ale aņel tile am tokad nədaŋan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aņel tokad naβu tohaβ, ike, “Gilav naβu sam tohaβ, tuβat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail naβit nakrep lumen.” ¹⁹ Nə aņel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltiβur lotopal dasdas naβit nakrep lan. Evi nabiltiβur hən nəlol paŋpaŋ siGot. ²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltiβur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltiβur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstatia tovi 1,600.‡

* **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * **14:11:** Isa 34.10 * **14:12:** Egai nəbathusoruan hən naləβulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ βur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datβimat sil nadəlomian dattokade len aYesu. † **14:14:** Dan 7.13. Vəha-səβsəβur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan. * **14:15:** Jol 3.13 ‡ **14:20:** Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

¹ Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaŋmaŋ lan. İkad aŋel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbégəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paŋpaŋ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas toβon mai nəhab. Ale tarhəmetduŋduŋ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai naŋuruŋan hən nahəsan. Lukad navus beltaŋ aGot tolav gail mai galito, ³ ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,

“Nasuβ aGot gotoyalyal buni,

nəsa gotogole iyalyal, numaŋmaŋ lan.

Govi Kiŋ hən naluvoħ hən nəvanuan naut tiltile,

navide saŋ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

⁴ Nasuβ, nəvanuan gail p̄isi dereh lemətahw len nəyalyalan saŋ;

dereh leputsan nahəsaŋ

husur gaiug govi aGot səboŋ gototoħ a tut dan nəsaan.

Naluvoħ hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm

hən ləbilotu hən gaiug,

husur nəvanuan gail p̄isi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len nəmav, naim nətaβolen siGot tolo, esəŋav.* ⁶ Aŋel eməlevru lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuβ nagol iban̄is garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru lotopul hən nəlol paŋpaŋ siGot, aGot totoħ vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas βəbis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaŋel gail ləβinoŋ.*

16

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlevru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nabirimat ale natit p̄isi lotosuh len tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai nabəko gail, ale logəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəloŋ hən aŋel tokad nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,

* **15:3:** Exo 15.1 * **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4 * **16:2:** Exo 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,
 gaiug gotovi gaiug gagai,
 gaiug gotovi aGot səbom̃ gototoh a tut dan nəsaan,
 6 husur galit lobir nəda hinəvanuan sam̃ gail mai hihai kelkel ur gail,
 ale gulav nəda mai galit hən ləbēmuni.
 Nəpanismen enan inor hən galito!”
 7 Ale nosəsəloñ hən nəmel tutumavan toke,
 “Evoi, Nasuḅ aGot, aBiltidaṇan,
 nə-saḅ-səhoti-an mai nəpanismen sam̃ gail,
 lunor hən nanoran mai nakitinan.”
 8 Beti aṇel na-vəha-vat-an idaṇ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən
 namityal ilat karkar nəvanuan gail. 9 Napudan en totibau eḅulaṇ nəvanuan
 gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsan aGot tokad nədaṇan hən na-il-a-m̃o-
 an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləḅipair dan nəsaan salito hən ləḅisal
 suh nəyalyalan san.
 10 Beti aṇel na-vəha-rim-an idaṇ nasiloh san len nabiltihai bətbətah
 serivatəvat katkat, ale naut tovi kiṇ lan evisivis, nəmargobut ikabut puṇpuṇi.
 Napəṇasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* 11 Ale losəvar aGot
 hən nəmav husur napəṇasan mai nəmanuṇ salit gail. Be lomətahun ləḅipair dan
 nagolean salit gail lotosa hən ləḅipair van hən aGot.
 12 Beti aṇel na-vəha-məlevtes-an idaṇ nasiloh san len nabiltiwisel Eufrates.
 Ale nəwai han imas gorgor, hən naḷisal bəutaut m̃os nakiṇ gail ləḅegəm len
 naist.* 13 Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile
 dan nabuṇon nətrakon, esua dan nabuṇon narivatəvat katkat mai esual am
 dan nabuṇon ahai kelkel ur gəgəras. 14 Lovi nanunun natəmat gail lotogol
 namerikel gail. Luvan hən ləḅesəhar ḅonḅon hən nakiṇ gail hən navile a pan
 kavkav, van hən nabiltiḅalan len nəboṇ totibau siGot aBiltidaṇan.*
 15 AYesu ike, “Səsəloñ! Dereh negəm surm̃an nəvanuan vənvənah. Navoian
 tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike
 ləḅiyar ḅurmalmal gol nahurulit ḅisa.”*
 16 Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiṇ galenan van vaḅonḅon len
 naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seḷpru gail.*
 17 Beti aṇel na-vəha-məlevru-an idaṇ nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol
 tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!”
 18 Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu
 edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu ḷisi lotodu
 nəboṇ nəvanuan lototoh len navile a pan. 19 Nabiltivile imaḷul hən nahudhut
 itor. Navile tiltile gail am sinaluḅoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir.
 AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain
 hən nabiltiḷol paṇpaṇ san maii.* 20 Naholoul ḷisi loməkaskas, naḅehuh ḷisi
 lumasig. 21 Nəais eus habat. Nəais v̄isusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous
 len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir
 hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuḅ.*

17

Napəhaḅut nahəsan tosa vəsa toḷur hən niben

* 16:10: Exo 10.21-22 * 16:12: Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut
 namityal tovisi lan. * 16:14: 1Tim 4.1 * 16:15: KelV 3.3 * 16:16: Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec
 12.11 * 16:19: Isa 51.17 * 16:21: Exo 9.23-24

¹ Esua len aņel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nevusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaṽut toṽur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoḅur. ² Nakiņ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaņan seNunun aGot, aņel enan esəhar ginau vi lan naut masmas tobəbesw. Noris napəhaṽut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseņavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mədas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəhaṽut esun nahurabat toboņboņ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau nabiliwai nagol topul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai nabīņbīņalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.” ⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboņ notorisi nuṽaņ, numaņmaņ. ⁷ Ale aņel eus ginau ke, “Guṽaņ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaṽut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseņavur, aliten tosa lan. ⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a mō ikade, gagai eḅuer. Dereh tevivile tia bogai dan nəḅur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail ṽisi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limaņmaņ nəboņ ləberis narivatəvat katkat tomaur a mō, toḅuer gagai, ale ḅevisi tətas.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datḅikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi nəvehuh toməlevru napəhaṽut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiņ toməlevru. ¹⁰ Nakiņ erim lunoņ tia. Sual iṽat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboņ ḅegəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mō, toḅuer gagai, gai evi kiņ na-vəha-məlevtoran. A mō evi kiņ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal toseņavur gotorisi lovi nakiņ toseņavur ləsəkad nədaņan hum nakiņ sal. Be dereh likad nədaņan hən na-il-a-mō-an len nəhaua ḅesua, hən ləḅeil a mō mai narivatəvat katkat hum nakiņ gail.* ¹³ Galit ṽisi lutoh mōs natsua ṽai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaņan salito mai nədaņan hən na-il-a-mō-an salito. ¹⁴ Dereh ligol nabiltibalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail ṽisi, evi Kiņ hən nakiņ gail ṽisi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltibalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaņ lan.”

¹⁵ Beti aņel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosoḅur gotorisi, napəhaṽut toṽur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluṽoh gail, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal toseņavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaṽut toṽur hən niben. Dereh lemədasi hən ḅitoh səḅon, ḅimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəņas niben hən nəhab ḅihan ṽisi. ¹⁷ Husur aGot eriņ naləņonian san len nəlolito hən ləḅigol ṽisi. Dereh lidam hən ləḅilav

* **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7 * **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **17:12:** Dan 7.24

nədaŋan hən na-il-a-mō-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləb̄isarpoh.

¹⁸ “Napəhaṽut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-mō-an hən nakiŋ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

¹ Nəboŋ notoris natgalenan tonon, noris aŋel sual am togəm len nəmav vi pan. İkad nədaŋan hən na-il-a-mō-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa. ² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “İmasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut p̄isi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman p̄isi ləsaveveu, mai narivatəvat p̄isi ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.* ³ Napəhaṽut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaŋ hən naitian san tosa ekuḅ hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiŋ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləŋon masuṽ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

⁴ Beti nosəsəlon hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətəvivile dani hən asike mət̄bitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!* ⁵ Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.* ⁶ Mitigol tesisil həni natit p̄isi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit p̄isi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, mətəbir vəha-ru həni len nabiliwai han m̄osi. Mitigol temuni hən b̄esisil.* ⁷ Mitilav napəŋasan mai na-ləŋon-isa-an maii, arep̄itoṽ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nabiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaŋ hum nəbatunau boŋ ideh!’ ⁸ İmagenan, len nəmariboŋ tesua ŋai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab b̄ihan puŋpuŋi husur Nasuḅ aGot, topəpehun navoian dan nəsaan, ikad nabiltidaŋan.*

⁹ “Beti nakiŋ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəpol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboŋ nakiŋ galenan ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaŋ, leləŋon tisa husuri.† ¹⁰ Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi b̄iltivile hən nədaŋan! Wee, len nəhaua tosua ŋai nəpanismen sam̄ egəm hən gaiug!’

¹¹ “Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, dereh litaŋ, leləŋon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən b̄evur nəkako salito gail. ¹² A m̄o eṽur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eṽur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau tobəboŋ mai tobisibis. Eṽur nəhai tiltile gail nəbolit tosusau. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nabiltiriṽon naelefant. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons,

* **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail. * **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9 * **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa 47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17

nametəlai mai nəvat tokab. † 13 Eṽur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas tosusau, namər mai nafranĳinsens. § Eṽur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nəbuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale eṽur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləbevi slev. 14 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləṽon masuṽ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaḅ gail am boṽ ideh.’ 15 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur loṽur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləṽon-isa-vəsa-an san. Dereh litaṽ, leləṽon tisa husuri. ** 16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboṽboṽ mai tobisibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! 17 Wee! len nəhaua tosua ṽai, natit gail alitenan topul masuṽ hən gail lumasig p̄arṽar.’

“Nəvanuan wolwol hən nəbiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. 18 Nəboṽ ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nəbiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaianan.’ 19 Dereh litaṽ habat, leləṽon tisa. Ale len na-ləṽon-isa-an salito dereh leububulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nəbiltiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ṽai, natit p̄isi san nəhab ihan puṽpuṽ!’ ††

20 Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav mətehəhəṽur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhəṽur! Husur aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

21 Beti aṽel todaṽ habat ipat nəbiltivat, tohum nəbiltivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len nəṽide tomaiegai, Papilon, nəbiltivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boṽ ideh am! 22 Nəwalan hən navus beltaṽ, nəvanuan lotokəkai, nəbuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəlon həni len gaiug boṽ ideh am. Asike lusaḅ nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəlon hən nəwalan hən nəbiltivat tobul dasdas nawit boṽ ideh am. 23 Nəvanuan asike loris namial tomial len gaiug boṽ ideh am. Asike losəsəlon hən nadolon naulumian mai napəhəṽut len nəlahan səlaru boṽ ideh am. Husur nəvanuan sam lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi. †† 24 Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan p̄isi hən navile a pan lotomat len navələm.”

19

Sal suh aGot!

1 Nəboṽ natgalenan lotonoṽ, nosəsəlon hən nadoldol hən nəbiltiluṽoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

† 18:12: Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol.

§ 18:13: Nasinamon evi nahurhuhai sua nəbon tosusau lotoriṽi len nəhanian hən ləbigol nabus han bivoi. Nafranĳinsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** 18:15: Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36 †† 18:19: Hən naves

17-19, ris Eze 27.26-34 * 18:20: Jer 51.48 †† 18:23: Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

Nəyalyalan mai nədaŋan arovi esan,
² bathut nə-saḅ-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.
 Gai ipansem napəhaḅut toyalyal toḅur hən niben,
 tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.
 Len nəpanismen aGot toriŋi lan,
 aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,
 “Sal suh aGot!
 Nəbasuhab hən nəhab topəŋas alitenan
 dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi 24 mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nəbilitihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nəbilitihai bətbətah toke,
 “Sal suh aGot sidato,
 gamit ḅisi məttovi slev san gail,
 gamit ḅisi məttomətahw len nəyalyalan san,
 gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nəbilitiluvoh o tohum nətas kudkud topus o nəbiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!
 Husur Nasuḅ aGot sidato,
 aBiltidaŋan eil a mō!”*

⁷ Datikemkem! Datehəhaḅur!
 Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai
 ale asoan ḅilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən ḅesuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhaḅur.’ ”* Aŋel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ nuteh bathurien hən nəḅilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev suḅnan gaiug mai nəbathudud nədəlomian samḅ lotodaŋ hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ŋai! Husur nədaŋan hən avan ideh ḅikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”*

Atesua tosaḅ len nahos topəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav tosəŋav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosaḅ lan, nahəsan aDaŋ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran isaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teḅuer, ale len nanoran igol nəbilitiḅalan.* ¹² Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkraun isoḅur. Ikad nahəsan sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səḅon eləboii. ¹³ Nahurabat tosuni imosmos hən nəda. Ale nahəsan atenan, Nasoruan siGot. ¹⁴ Navəshəsoltia gail len nəmav lotosaḅ len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit ḅisi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. ¹⁵ Naḅu nəḅalan tokan evivile dan nabuŋon atenan hən ḅiḅal həni, win səhor naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai.

* **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24 * **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24
 * **19:10:** KelV 22.8-9 * **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4

Ale dereh tipal dasdas navit nakrep len nabiltibur hən nəlol paŋpaŋ siGot, aBiltidaŋan, hən bišel hum nəwain.* 16 Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiŋ hən nakiŋ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

17 Beti noris aŋel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nabiltidoldol, van hən nəman naməsav p̄isi lotoməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitibonbon len nabiltihanan siGot! 18 Mətegəm hən mətbihan naməŋod hən niben nakiŋ gail mai naməŋod hən niben nakomada gail, naməŋod hən niben nabəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməŋod hən niben nəvanuan p̄isi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”†

19 Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiŋ hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm bonbon, hən ləbigol nabiltibalan, mai atenan tosaŋ len nahos tophəpəhw mai navəshəsoltia san. 20 Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel gail len nəhon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan tosaŋ len nahos ebulan gəlaru nəboŋ lotomaur sal len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan.* 21 Ale atenan tosaŋ len nahos ita bun nakiŋ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit p̄isi hən naβu nəbalan tovivile dan nabuŋon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

1 Beti noris aŋel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən naβur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat. 2 Itah gat nətrakon tovi nəmat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.* Ale aŋel ibanjsi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000. 3 Aŋel ibar həni len naβur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni aŋel ekəkol gat naβur enan, eburut gati hən asike bəsəŋav vir nanoŋan hən nasihau bevi 1,000. Imaiənan nətrakon saləboi bəgəras naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aŋel dereh tisah ruβati hən bevivile len nəboŋ bepitol ŋai.)

4 Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an mai galito hən ləbigol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsəlotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navəlalito. Lumaŋur təlmam, loil a mo mai aKristo hum nakiŋ gail len nasihau tovi 1,000.* 5 Egai evi na-le-məhat-an nametəkav dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaŋur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tonəŋ.) 6 Alat lotomaur təlmam len na-le-məhat-an nametəkav enan, lohəhaʋur, ludan len aGot, len nəmaŋuran kavkav salito lovi esan səbon ŋai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mo maii, hum nakiŋ gail len nasihau bevi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

7 Nəboŋ nasihau tovi 1,000 binəŋ, aŋel dereh tisah ruβat aSetan dan naβur nabəbaŋisan totoh lan. 8 Ale aSetan dereh tivan hən bəgəras naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tibonbon hən galito moŋ

* 19:15: Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 † 19:18: Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20

* 19:20: KelV 13.1-18; Luk 17.29 * 20:2: Gen 3.1; KelV 12.3, 9 * 20:4: Dan 7.9, 22 * 20:6: KelV 2.11

nabiltibalan, naṣuruṇan halito isoḅur hum nabion bitas.* 9 Noris lotovan, lumapīpiriah, siriv len naut ṗisi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan ṗis galito. 10 Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduṇduṇ nəhab tolavurvur, nəsalfa topan lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopan lan. Dereh leləṇon tisa vəsa tibabət ei len nalennəyal mai nalenmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Napəpehunan hən navoian dan nəsaan

11 Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, aroḅuer. 12-13 Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idam̄ hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudam̄ hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit ṗisi loil a m̄o len nabiltihai bətbətah. Aṇel gail losəṇav hən nalobulat gail. Losəṇav hən nalobulat togon, nalobulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan ṗisi lotomat. Epəpehun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len nalobulat galenan.† 14 Beti aṇel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduṇduṇ nəhab. Nametduṇduṇ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. 15 Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsan asike ḅipət len nalobulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduṇduṇ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

1 Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am eḅuer.* 2 Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni m̄os naulum̄an ḅilah maii.* 3 Nosəsəlon hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot m̄au dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* 4 Dereh tigar kuv namətarur ṗisi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaṇan o napəṇasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”*

5 Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit ṗisi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəḅeil gəgat len gail.”

6 Ale ikel mai ginau ke, “Natit ṗisi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natubatan mai nanonjan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toṽuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* 7 Avan ideh towin səhor nədaṇan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* 8 Be alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, alat ləsəkad nadəlomian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoliblibon, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduṇduṇ nəhab tolavurvur, nəsalfa topan lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

* 20:8: Kok mai aMakok: Eze 38.1–39.20. * 20:10: Luk 17.29 † 20:12-13: Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * 21:1: Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 * 21:2: Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12 * 21:3: Lev 26.11-12; Eze 37.27 * 21:4: Isa 25.8, 35.10, 65.19 * 21:6: Isa 55.1; KelV 1.8 * 21:7: 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * 21:8: Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11.

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len aņel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh nevusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədanjan seNunun aGot, aņel enan ilav ginau vi lan nabiltivēhuh tosaḥsah vi məhat. Ale eṽusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Emial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† ¹² Nəvōd nəvat hən nabiltivile emətortor, isaḥsah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aņel lotovi 12 loil husur nametləkau galen vīsusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua. ¹³ Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡ ¹⁴ Nəvōd hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan ahai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

¹⁵ Aņel tosor mai ginau ikad namita nagol hən bisab namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəvōd han.* ¹⁶ Nabəlavan hən nabiltivile epitoṽ hən naṽosṽosan han. Ale aņel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḥi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavan mai naṽosṽosan mai nəsaḥsahan han loṽitṽitov). ¹⁷ Ale enənoṽ hən nəvōd hən nabiltivile, isaḥ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaņel enan epitoṽ hum sinəvanuan. ¹⁸ Nəvat hən nəvōd hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. ¹⁹ Nəvat gəlgəlan ṽisi lovəhas nəpaudesen hən nəvōd hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəlav evi jaspa, navəha-ru-an evi safaiia, navəha-tor-an evi akat, navəha-vat-an evi emerald, ²⁰ navəha-rim-an evi oniks, navəha-məlevtes-an evi karnelian, navəha-məlevru-an evi krisolait, navəha-məlevtor-an evi peril, navəha-məlapat-an evi topas, navəha-səņavur-an evi krisopres, navəha-səņavur-pisan-esual-an evi jasint ale navəha-səņavur-pisan-eru-an evi ametist.†† ²¹ Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetṽisal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

²² Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasub aGot, aBiltidajan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ ²³ Namial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḥuer, husur namənas siGot emias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namial han. ²⁴ Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namial han, ale nəboņ nakiņ gail hən navile a pan ləbēbis lan, dereh lilav nəyalalan salito gəmai. ²⁵ Nametləkau han gail losəņav len nəmariboņ kavkav, asike lokəkol boņ ideh, husur nalenmariug dereh təbuer ei. ²⁶ Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail ṽisi dereh litariv nəyalalan salito mai natit lotopul həni gəmai. ²⁷ Natideh toḥiņḥiņal o tosa asike

* **21:10:** Eze 40.2 † **21:11:** Jaspa evi nəvat sua gəsaləboi gəḥəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyanjan. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakəlas ale səkad nətau ideh. ‡ **21:13:** Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 § **21:16:** Nəstatia evi namita tovi 185. ** **21:17:** Nakupit evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuḥat len nakobkob van vəbar nagilen nəjarhuvəlan. Nabəlavan han pəpadan hən nahudhumita. †† **21:20:** Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jaspa emial o ekəsan o iyanjan, safaiia iboņboņ ale imasil, akat epəḥapəḥw o imasiav be goləboi gəḥəkəta vi lohoim kəkereh, emerald ekəskəsan ale imasil, oniks nətau han etiltile be gəsaləboi gəḥəkəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyanjan ale imasil, peril ekəskəsan ale imasil, topas iyanjan ale imasil, krisopres ekəskəsan ale imasil, jasint ebisibis ale eləboi ḥimasil, ametist iboņboņ ale imasil. ‡‡ **21:22:** Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboņ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḥilotu həni len naut ṽisi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh.

eḅis ei boŋ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboŋ, asike eḅis ei boŋ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ŋai dereh leḅis len nabiltivile enan. §§

22

¹ Beti aŋel egaii eḅusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametḅisal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruḅan vəha-sua husur nahəbati ḅisusua. Aruḅan hən naḅite vəha-səŋavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən bīrer hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləḅimaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansəm len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsən tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namīalan hən namīal mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh temīal, temīas galito. Ale dereh lesuḅan nakiŋ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəḅeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aŋel san hən beḅusan naslev san gail hən natit ḅisi ḅimasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh ḅigol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhaḅur!”

⁸ Ginau novi aŋon notosəsəloŋ hən natgalenan, notoris ḅisi. Ale nəboŋ notosəsəloŋ, nəboŋ notoris natgalenan, nuteh bathurien aŋel toḅusan ginau hən natgalenan hən nəḅilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suḅan gaiug mai aḅamḅ gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləḅigol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboŋ egəḅ pəpadaŋ. ¹¹ Avan ideh togol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh toḅiŋḅiŋal taḅtaḅor, teḅiŋḅiŋal taḅtaḅor tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naḅurḅuran sagw hən nəḅilav nakonḅurḅuran o nəpanismen mai nəvanuan ḅisi ḅinor hən nagolean salit gail. ¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natuḅatan mai nanoŋan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhaḅur.* Loləboi ləḅəḅisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han naḅit nəhai hən nəmauran.* ¹⁵ Avil vivile dan nabiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nələblab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

§§ **21:27:** Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5. * **22:1:** Eze 47.1; Zec 14.8 * **22:2:** Gen 2.9-10 * **22:3:** Gen 3.17; Zec 14.11 * **22:5:** Isa 60.19; Dan 7.18 * **22:9:** Hən naves 8-9, ris KelV 19.10 * **22:11:** Dan 12.10 † **22:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * **22:14:** KelV 7.14 * **22:14:** Gen 2.9, 3.22

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aŋel sagw hən bikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi namōso lalan tomial habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmail!” Ale avan ideh tosəsəloŋ səhoti tike, “Yesu gegəmail!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləŋoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, nəvurian han toḅuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Ginau nukel nalələgauan mai nəvanuan p̄isi lotosəsəloŋ hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai: avan ideh bəsuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir nalobulat egai tosor husur gail, mai atenan. ¹⁹ Ale avan ideh bilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len nalobulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan nəvīt nəhai hən nəmauran, asike ebis len nəbiltivile siGot.†

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen p̄isi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.” Ganan! Nasuḅ aYesu gegəmail!*

²¹ Nasuḅ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan p̄isi siGot.§

* **22:16:** Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 * **22:17:** Isa 55.1 † **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuḅ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan p̄isi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganan len nagilen

Na-kei-gati-an Veveu
Nasoruan siGot
len nasoruan ta Uluveu
Na-kei-gati-an Veveu
Maskelynes
New Testament

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

- Mat 5.3-11** [tab] Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16 [tab] Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45 [tab] Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30 [tab] Gəm hən aYesu hən gəbikad nəḡavḡavan
Mat 20.26-28 [tab] Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40 [tab] Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20 [tab] Mitivan hən nəvanuan gail ləḡegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25 [tab] Məterub̄at nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31 [tab] Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4 [tab] Na-sor-tuḡ-an
Luk 14.26-27 [tab] Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13 [tab] Datodədas datḡeum simasta ḡeru
Jon 3.16-17 [tab] Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25 [tab] Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1 [tab] Riḡ nəlom̄it len aGot
Jon14.6 [tab] AKristo səḡon evi p̄isal
Jon 14.27 [tab] Natəḡmat siGot
Jon15.18 [tab] Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8 [tab] Nəḡoḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31 [tab] Nadələmian
Rom 1.4 [tab] ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16 [tab] Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23 [tab] Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2 [tab] Len nadələmian datukad natəḡmat mai aGot
Rom 5.8 [tab] Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23 [tab] Naḡurḡuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28 [tab] Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39 [tab] Nəsa eləboi ḡepəḡehun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2 [tab] Viol hən nibemit mai aGot hən mətḡevi esan səḡon.
1Kor 10.13 [tab] Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naḡisal dani
1Kor 10.24 [tab] Mətələḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7 [tab] Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4 [tab] AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7 [tab] AGot idaḡ
2Kor 4.18 [tab] Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17 [tab] Nəvanuan veveu
2Kor 9.7 [tab] Dateḡəḡaḡur hən datḡeviol
2Kor 12.9 [tab] Nəḡoḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuḡ len gidato
Kal 2.20 [tab] AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23 [tab] Naḡit seNunun aGot
Kal 6.4 [tab] Sagenənoḡ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9 [tab] Sadatipetəmas hən datḡigol natit tovoi
Efe 2.8-9 [tab] Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20 [tab] Nədaḡan siGot
Efe 4.25 [tab] Nakitinan
Efe 4.26-27 [tab] Nələl paḡpaḡ
Efe 4.28 [tab] Navəḡvəḡahan
Efe 4.29 [tab] Nasoruan tomədəs nəvanuan teḡuer
Efe 6.1 [tab] Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12 [tab] Datub̄al mai nabiltidaḡan hən nəmargobut

Flp 4.5-7 [tab] Nakemkeman, natəṁmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13 [tab] Nədaṅan
Flp 4.19 [tab] Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17 [tab] Len aKristol, aGot igol natit ṽisi tosh
Kol 3.2 [tab] Nənauan
Kol 3.13 [tab] Narubətian hən nəsaan
Kol 3.15 [tab] Natəṁmat togəm len aGot
Kol 3.23 [tab] Natideh gotogole, gole hum siNasuḅ
1Tes 3.12 [tab] Məteləmləmas bun gamit gabag
1Tes 4.3 [tab] Naitian tosa
1Tes 5.17-18 [tab] Na-sor-tuṽ-an
2Tim 1.7 [tab] Namətahwan
2Tim 3.16-17 [tab] Natosian siGot
Ipru 2.18 [tab] Nətaltalan ke datigol nəsaan
Ipru 4.12 [tab] Nasoruan siGot
Ipru 4.16 [tab] Nəlon aGot itaṅis gidato
Ipru 10.24-25 [tab] Datigol dateləṅon tivoi am len nəlodato
Ipru 11.1 [tab] Nadəlomian
Ipru 12.1-2 [tab] Datekəta bun tabtab len aYesu
Ipru 13.5-6 [tab] Nəvat, samtələṅon masuṽ həni
Ipru 13.8 [tab] AYesu sagəgel boṅ ideh
Jem 1.5-8 [tab] Us aGot hən namitisau hən nəmauran tonor
Jem 1.17 [tab] Navoian siGot
Jem 1.19 [tab] Nasəsəloṅan
Jem 1.22 [tab] Gol husur nasoruan siGot, sagesəsəloṅ kəmas həni ṅai
Jem 4.7-10 [tab] Riṅ gaiug len navəlan aGot
Jem 5.16 [tab] Kel ur nəsaan samit gail mai gamito gabag
1Pi 3.15-16 [tab] Məteutaut hən məṁbisor vəsvəsai nə-vatvat-viri-an samito
1Pi 5.7 [tab] Sa-nənauan samit tetuhətuḅ
2Pi 3.9 [tab] AGot emətahun avan ideh ḅimasig buni
1Jon 1.9 [tab] Datikel vəhot nəsaan sidato, aGot dereh teruḅati dan gidato
1Jon 2.3-6 [tab] Gol nəsa aGot tokele
1Jon 3.18-19 [tab] Na-ləmas-buni-an satevi soruan ṅai
1Jon 4.7-8 [tab] Dateləmas bun gidat gabag
1Jon 5.18 [tab] Nəbathudud siGot
KelV 3.20 [tab] AGot ike tilav kuv gidat dan nəsaan

Natiksonari

A.D.: Nasihau tohusur nəpasusan siYesu Kristo.

ais: [*nəais*] Nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni vakot.

ak: [*nəak*] Nəbilitiʋot aNoah toum həni hən nəbathudud san mai natit tiltile gail lotomaur asike ləbimat len nəbilitius mai nilev tokabut gol navile a pan.

akat: [*nəakat*] Nəvat sua nətau han topəhapəhw o tomasiav be goləboi gəbəkəta vi lohoim kəkereh.

alos: [*nəalos*] Nəhai sua, nalut gail lotomətortor. Nalut nəalos lutov pəpadaŋ hən nətan ŋai. Nasuhut nalut nəalos evi hai pəhas naJu gail ləbēvəhas niben nəvanuan tomat həni hən asike biʋo tutut be hən biʋat bēbəlav. Nalut nəalos ehum naluyera.

alfa: [*alfa*] Len nəalfapet silat a Kris, alfa evi naleta nametəkav.

ametist: [*nəametist*] Nəvat nətau han tobəŋboŋ ale imasil.

Appa: [*aAppa*] Nasoruan sua len nasoruan ta Aram, namilen ke Tata.

Areopakus: [*nəAreopakus*] Nəvəhuh sua tokad nahəsan nagot hən nəbalan silat a Athens, mai lokis nəmatsistret gail lotobətah lan nəAreopakus am.

baptais: [*ibaptais*] AJon eduŋ nəvanuan gail len nəwai ale ipat kuv galito. Igole hən ləbēvusan nəpairan dan nəsaan salito, mai nautautan hən nəmauran toveveu.

bathuyah: [*nəbathuyah*] Nəboŋ datbisor husur nəbathudud sidato datoləboi datbisor husur alat lototoh sutuai tia, atəmadit gail, atabədit gail, alat lotopas galit mai alat lotopas galit am sutuai sutuai. Datokis galit pisi nəbathuyah sidato. Alat lotohusur gidato, anatudit gail, aməhaibəgw gail, anatulit gail van van datokis galit hən nəpasusan sidato.

B.C.: Nasihau gail lotopat a mō hən nəpasusan siYesu Kristo. Ale datuke A.D. hən nasihau lotohusur nəpasusan san.

bea: [*nabea*] Narivatəvat katkat totibau, tobəlav səhor nəvanuan. Niben kavkav ikad navurun, ale iyar len narien ivat hum narivatəvat be eləboi biyar hum nəvanuan len narien eru.

boŋ hən Nabəbaŋan: [*Nəboŋ hən Nabəbaŋan*] Nəboŋ sua seJu gail totibau. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bēbəbaŋ sil nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa len nahəbati eru enan nətas isa masuʋ hən nawolan.

bras: [*nəbras*] Nametəlai sua nətau han toyəŋyaŋ. Len nəbras ikad nakopa mai nametəlai sual am lokisi hən nasiŋk artobon. Nasiŋk evi nametəlai tokabut gol nəkapa.

brons: [*nabrons*] Nametəlai sua todaŋ, nətau han tomial kəkereh hun nakopa. Len nəbrons ikad nakopa mai natin artobon.

bubur: [*abubur; nabubur*] Nasoruan siGot bīke nabubur o abubur, evi nəvanuan ideh gotoləboii, gotoləmasi, gotoriŋ nəloṃ lan, savi natəbarehreh o nauluṃan gotoləŋoni o gotoke giləh maii. (Geris Jon 15.13–15.)

biltihai tutumav: [*abiltihai tutumav*] Avan sua toil a mō hən ahai tutumav gail. Vəha-sua len nasihau vīsusua ebis len naim siGot len Naut Tolo hən Naloan gail, nahudhuim lohoim buni len naim siGot. Ebis hən biŋol nəda hən narivatvat totutumav hən gail bəturtur, hən nəvanuan gail ləbiveveu dan nəsaan salito. Nəboŋ nasoruan siGot toke abiltihai tutumav gail, lovi alat lotovi abiltihai tutumav a mō mai ahai tutumav gail lotoil a mō. Len nasoruan bonbon datuke *hae pris mo jif pris*.

- biltiluṽoh hən nasoltia:** [*Nabiltiluṽoh hən nasoltia*] Nabiltiluṽoh hən nasoltia ikad nasoltia lotovi 600 lan.
- biltiwai Kalili:** [*Nabiltiwai Kalili*] Len naut a Kalili ikad nabiltiwai nabəlavan han tovi 21 km mai naṽosəṽosan han tovi 8 km. Ikad nəhes eru am. Lokisi hən nabiltiwai Tiperias (Jon 6.1) mai nabiltiwai Kennesaret (Luk 5.1) am.
- ḅuvimal:** [*nabuvimal*] Ehum navibu tokad naḅur gail lan. Nəvanuan toranṽramē hən eṽuv lan ale eriṽ nəṽarhuvəlan gail len naḅur han gail hən ḅegəgel hən nəwalan han.
- det:** [*nadet*] Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naṽite lo-tohanhani. Len naut a Israel lobilbil hən nəpashət nadet hən leḅeṽusani ke losəhor aenemi salito gail len nəḅalan. Lobilbil hən am len nahəhaṽuran.
- didimair:** [*edidimair*] Nəvanuan todidimaur egəgel hən nənauan san akis, sənau ləboi naṽisal tonor hən ḅehusuri.
- elefant:** [*naelefant*] Nabiltirivatəvat niben totibau. Nədarinən aruṽosəṽos, nahunusun ebəlav masuṽ hum nəḅat, ale ikad nariṽon eru artobəlav habat.
- emerald:** [*naemerald*] Nəvat sua nətau han tokəskəsan, ale imasil.
- Epikurian:** Galit lodəlom ke nahəhaṽuran evi nəbathut nəmauran, ale ḅikad nagot ideh, nəvanuan lovi naut kəmas hən galito.
- Farisi:** [*naFarisi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, tohushusur gat nakelean todaṽ ṽisi, ale topatpat gai məhat hən. Edəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan, mai aGot eil a mō mai iwol hən natit ṽisi.
- fik:** [*nafik*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Ləḅimabule len naut tovoi hən, eləboi ḅetibau, ale nalute iṽosəṽos. Nəḅoṽ toṽan, naṽit nəhai nafik ihehe, ale nəvanuan loləmas ləḅihani. Lokis nəhai enan hən nafik o nəhai nafik, ale lokis naṽit nəhai enan hən nafik.
- flaks:** [*nəflaks*] Natuhhai sua tokad natret gail len natuḅulon. Luvai natret gail hən ləḅikad nəkaliko tovoi.
- franṽkinsens:** [*nafranṽkinsens*] Nəda hən nəhai sua. Nəḅoṽ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat hən. NaJu gail lurur hən nəvanuan hən, ale len nalotuan salito loṽəṽasi len natutumavan husur nəḅon tosusau.
- foks:** [*nafoks*] Ehum natuhlipah nagilen totibau. Akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naṽide hum nahit tosusuah gai. Itohtoh len naḅur len tan.
- Friman:** Naut ṽisi len naut a Rom lukad alat lotovi slev a mō be ləsavı slev am, lukad nəmakuvan tia.
- gavna:** [*nəgavna*] Nəvanuan toil a mō hən naprovens ta Rom lokisi hən agavna. Imaienan, nəḅoṽ lotopas aYesu, Kwirinius evi gavna len naprovens Siria, nəḅoṽ aYesu tomat, aPontius Pilate evi gavna len naprovens Jutea.
- gol:** [*nagol*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyəṽəṽ buni. Nagol sətaṽ. Nəvat hən gəḅeṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiṽ gail.
- gomah:** [*igomah*] Napəhaṽut ḅikab buni, nahurabat san gail ḅivoi habat, ḅepəhas buni, datuke igomah. Ləḅitai nəwag hən nəwag ḅivoi buni datuke nəwag igomah. Avan ideh ḅisor hən nasoran san ḅegəlgəlan, ḅebutəlas hən datḅedəłomi, datuke nasoruan san igomah buni.
- hai kelkel ur:** [*ahai kelkel ur*] Nəvanuan tokel ur nasoruan aGot tokel maii. Len nasoruan ḅonḅon datuke *profet*.
- hai pispisul:** [*ahai pispisul*] Nəvanuan aYesu tolekis hən, totabtabuh lan

hən bikel ur napisulan san, na-kel-uri-an tovoi, mai nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot bətibau am tabtab. Len nasoruan bonbon datuke *aposal*.

hai pusan: [*ahai pusan*] Nəvanuan topuspusan. Galevis loʻusan nəvanuan gail hən nalo siMoses, be aYesu eʻusan nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot mai naʻvide tovoi aGot toləḡoni. Lokis aYesu hən Hai pusan. Len nasoruan bonbon datuke *tija*.

hai susur: [*ahai susur*] Avān ideh tohusur tabtab hən avān ideh, tosəsəloḡ hən naʻpusanan san mai tosəsəloḡ husuri, togol nəsa gai tokele. Len nasoruan bonbon datuke *disaepol*.

hai tutumav: [*ahai tutumav*] Avān ideh toum len naut siGot a Jerusalem. Etutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail mōs nəvanuan gail hən beʻpur kuv nəsaan salito. Len nasoruan bonbon datuke *pris*.

hai wolwol: [*ahai wolwol*] Nəvanuan towol hən nəwag wol. Len nasoruan bonbon datuke *kapten*.

hai tivtivan: [*nəhai tivtivan*] Nəvanuan toke timabul nawit marireu ibanjis nəhai tivtivan len nabuluk. Ale atenan iwol, nabuluk eliv nəhai tivtivan van, ale etivtiv tan van, nətan esəḡav, utaut hən aten bīmabul nawit lan. Datoləboi datbikele am ke nəhai tivtivan ekir puʻpul nətan.

hani: [*nəhani*] Natit tohehe masuʻ topat len naim sesukapak.

Hermes: [*aHermes*] Nagot tovi ahai pispisul sinagot gail silat a Kris.

Herot: [*aHerot*] Len Na-kel-gati-an Veveu ikad aHerot itor:

1. Herot toyalyal evi kiḡ hən naprovens Jutea nəboḡ lotopas aYesu (Mat 2.1-22; Luk 1.5).
2. Herot Antipas anatun aHerot toyalyal eil a mō len naut a Kalili mai naut a Perea. Evi gai totah gat aJon Baptais ale tota kotov nəkadun (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29; Luk 9.7-9). Ale evi gai tokot hən aYesu ale tosəvati təlmam van hən aPilate (Luk 23.7-12).
3. Herot Akrippa evi aməhaibən aHerot toyalyal. ASisa ta Rom itabtabuh len aHerot Akrippa hum akiḡ hən naut a Kalili, naut a Perea, naut a Samaria mai naut a Jutea. Evi Herot Akrippa togol aJemes aʻvan aJon tomat ale totah gat ahai pispisul gail. Be natugulas ihani imat (Uman 12.1-24).
4. Herot Akrippa anatun aHerot Akrippa ehusur atəman hum akiḡ hən naut a Jutea. AHerot Akrippa enan mai aʻvavinen nahəsān aPernis, arobətah mai aFestus hən lotosəsəloḡ hən aPol. Ale aHerot enan ikel uri ke aPol sagol natideh tonor hən bīmat sile. (Ris Uman 25.13–26.32.)

hisop: [*nahisop*] Natuhhai sua nəbon tosusuau. Nəpashət nahisop, evi natsua naJu gail lotokade len nalotuan salit gail (Exo 12.22; Lev 14.4, 6, 49-52; Num 19.2-6).

hotel: [*nahotel*] Naim sua gotoḡavḡav lan, gotohanhan lan, gotopatpat lan len nəyaran sam. Goʻur natohan len nahotel husur nəmariboḡ vīsusua.

hulahul: [*ehulahul*] Nəboḡ nalipah tosəsəloḡ hən nabuai tois lilihai o lathutai lotohut nəman, ile məhat, eil, ipair hən nəhon van hən nəwalan, namətan arosəḡav, nədariḡan aroil vi məhat. Ehulahul. Len nasoruan ta Iglan luke *alert*.

hurhuwain: [*nahurhuwain*] Alat a Jutea ləsəkad nabotel ideh gol ke lobir nəwain veveu burhulon nahurhunani o nahurhusipsip hum tovi botel.

ikel: [*naikel*] Nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

il-buri-an: [*na-il-buri-an*] Nəvanuan bisor len na-il-buri-an, gai eil bur naməmauan mai namətahwan, ale isor.

- im nabonbonan:** [*naim nabonbonan*] Len navile p̄isi naJu gail lukad naim lotobonbon lan h̄en l̄eb̄eṽuruṅ nasoruan siGot mai l̄eb̄eṽusan h̄eni. Lulotu len naim enan, be savi naim siGot, husur ikad naim sua ṅai siGot topat len nabiltivile Jerusalem.
- im siGot:** [*naim siGot*] Ipat len nabiltivile Jerusalem. Ikad nahol̄evat todar visi mai n̄evanuan gail lotoum ei. Galevis lotutumav h̄en naviolan n̄evanuan lotoviol h̄en gail mai aGot, galevis lok̄atk̄eta k̄ekol h̄en nahol̄evat hum nalipah gail. Len nasoruan siGot evi naim esan tokad Naut Tolo Masuṽ lohoim. Ab̄iltihai tutumav el̄eboi b̄eb̄is len Naut Tolo Masuṽ enan v̄ha-sua ṅai len nasihau tosa.
- int̄eres:** [*naint̄eres*] Ḡab̄er̄iṅ n̄evat sam̄ len nalulutar, dereh tepisan n̄evat ideh am. Ale naint̄eres evi n̄evat, n̄evat sam̄ topasi n̄eboṅ topat tob̄elav len nalulutar.
- ist:** [*naist*] Govi ist n̄eboṅ gotovi lan naut namityal tovisi lan.
- itian tosa:** [*naitian tosa*] aGot idam̄ h̄en n̄evanuan b̄igol naitian mai asoan tolah kitin maii ṅai. Naitian ideh am evi itian tosa ale aGot em̄etahun buni. Ris Lev 18.6–23.
- jasint:** [*n̄ajasint*] N̄evat n̄etau han tobisibis ale el̄eboi b̄imasil.
- jaspa:** [*n̄ajaspa*] N̄evat sua n̄etau han tomial o tok̄esan o toyanyan.
- kako:** [*n̄akako*] N̄eboṅ dattousan natit gail len n̄ewag wol o n̄el̄anis datokisi h̄en n̄ekako. Ale n̄eboṅ n̄ewag wol tobar naut tovi lan ed̄edaṅ ei gol ke n̄ekako ipat a ut. Imaienan, n̄ekako evi natit n̄ewag wol o n̄el̄anis topat gail van.
- kamel:** [*n̄akamel*] Narivat̄evat sua n̄emadun tosaḥsah. Ihanhan naliol hum nabuluk be el̄eboi b̄iyar b̄eb̄elav, namun̄an eḅuer. Husur enan lor̄iṅ natit gail len n̄emadun h̄en b̄evusi len naut masmas gail.
- karnelian:** [*n̄akarnelian*] N̄evat n̄etau han tobisibis, be s̄emasil savoi.
- kat:** [*n̄akat*] Natsua dattousan natideh tom̄elas lan tokad nawil tarh̄ete mai tarh̄ete. Ikad n̄ekat nahos o nabuluk o n̄evanuan toliivi van, ale ikad n̄ekat tile n̄evanuan tosul h̄eni hum dattosul h̄en nawilbaro.
- kelean todaṅ:** [*nakelean todaṅ*] Natideh aGot o nabiltivanuan tokel idaṅ h̄en n̄evanuan l̄eb̄ehusuri. Nakelean lotodaṅ mai n̄e-kai-tasi-an gail aGot tokel mai aMoses h̄en alat aIsrael l̄eb̄ehusur gail h̄en l̄eb̄ikad natit aGot tokel gat gail, naJu gail lokis natgalen p̄isi h̄en nalo.
- kel-gati-an:** [*na-kele-gati-an*] N̄eboṅ avan ideh tokele ke dereh tigol natesua o tigol natesua balai, n̄esa todaṅ h̄en b̄igole timasmaienan. N̄esa tokele evi na-kele-gati-an. Len nasoruan b̄onbon datuke *promes*.
- kemkeman:** [*nakemkeman*] Len nasoruan ta Uluveu datuke h̄ehaṽur, len nasoruan ta Avoh luke kemkem. Ale len nasoruan siGot ike nah̄ehaṽuran h̄en nasoruan *welkam* mai *glad* ale ike nakemkeman h̄en nasoruan *joy*.
- kes:** [*nakes*] N̄ehai b̄et̄b̄et̄ah tokad narien toru ṅai toil len n̄etan. N̄eboṅ avan ideh tob̄et̄ah len n̄ehai b̄et̄b̄et̄ah a m̄ehat, el̄eboi b̄er̄iṅ narien ḡelar lan.
- k̄elas:** [*nak̄elas*] Natit tomasil dattol̄eboi dat̄b̄ek̄eta tur lan. Idaṅ ale b̄iteh dereh timap̄ul̄pul̄. Nak̄elas b̄ikad nasilva tarh̄ete datokisi h̄en nak̄elas sal be datsal̄eboi dat̄b̄ek̄eta tur lan, n̄eboṅ dattok̄eta vi lan, datoleleduṅ ale datoris n̄ehodato.
- koin:** [*nakoin*] N̄evat lotogole h̄en namet̄elai nagol, nasilva o nakopa. Loṽur natit gail h̄en n̄evat galenan, ale evi naṽurṽuran h̄en nauman.
- komada:** [*Nakomada*] Avan ideh toil a m̄io h̄en nasoltia gail.
- kopa:** [*nakopa*] Namet̄elai sua tom̄edm̄edau, n̄etau han tomial. N̄eboṅ nakopa totaṅ, eḡem k̄esk̄esan. Len naut a Vanuatu a m̄io datukad nakoin lotovi kopa. Nakoin h̄en n̄ewan vatu mai nakoin h̄en natu vatu arovi kopa.

- kreḡ:** [*nakrep*] Ikad nəḡau sua toḡan len nabiltihavḡete. Naḡit nəḡau enan ihehe masuḡ, ale lupal dasdas naḡit nəḡau hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereḡ egəm vi wain. Naḡite mai nəḡau, lokis gəlar ḡisi hən nakrep.
- krisolait:** [*nakrisolait*] Nəvat nətau han toyanyaḡ ale tomasil.
- krisopres:** [*nakrisopres*] Nəvat nətau han tokəskəsan ale tomasil.
- kristal:** [*nakristal*] Nəvat tomasil hum nakəlas, səkad nətau ideh.
- Kristo:** [*aKristo*] Nəvanuan alat a Israel lotovatvat viri, nəvanuan aGot totabtabuh lan hən ḡilav kuv alat a Israel dan naenemi salit gail. Be aGot itabtabuh lan hən ḡevi kiḡ silat lotoriḡ nəlolit lan, savi kiḡ hən naut sua hum aTevit tovi kiḡ hən naut a Israel ta sutuai.
- kul:** [*ekul*] Nəboḡ avan ideh sədaḡ husur toməsaḡ, niben toməhav o saləboi ḡigol natsua, datuke ekul.
- kulan:** [*nakulan*] Datḡisor husur nakulan sivan ideh, namilen ke gai səkad nədaḡan.
- kumin:** [*nakumin*] Nəḡon namisurhut nakumin esusau, ale loriḡ namisurhut gail len nəhanian.
- kupit:** [*nakupit*] Evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuḡat len nakobkob van vəbar nagilen nəḡarhuvəlan. Nabəlavan hən nakupit pəpadaḡ hən nahudhumita.
- kuḡol:** [*ekuḡol*] Nəboḡ tokad natit tosoḡur ale gulekis hən natit tovoi səhor gail am, gokuḡol. Gəḡekuḡol hən naieh len nabilikoro, namilen ke gulekis hən naieh tovoi səhor ideh gail am lotopat len nabilikoro.
- lat lotokəkəta kəkol hən naim siGot:** [*alat lotokəkəta kəkol hən naim siGot*] Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Aḡai tutumav gail mai nəvanuan len nahəmar a Levi loun len naut enan, be len nahəmar a Levi, galit galevis loun hum nalipah səbiltihai tutumav. Lokəkəkəta təban naut enan mai lokəkəkəta kəkol hən naim siGot hən avan ideh asike ḡemədasi.
- lepāt:** [*nalepat*] Nabiltiḡus katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalepat egəḡəris.
- leprosi:** [*naleprosi*] Evi naməsaḡan hən nahurhuben nəvanuan togəḡel hən nətau han hən ḡegəm pəhapəhw. Len nalo siMoses nəvanuan tokad naməsaḡan tomagenan timasriḡ gaḡulan nəvanuan gail am hən ḡitoh a tut dan galito. Gai eḡiḡḡiḡal len nabunusian sinalo. Nəboḡ naməsaḡan tonoḡ, ivan hən aḡai tutumav hən ḡebunus vahvahur niben. Asike ḡisaḡ naməsaḡan ideh am, ikel uri ke avan enan iveveu, eləboi ḡetəlmam vahim.
- Levet:** Len nasoruan ta mō datokis napəḡaḡut toyalyal hən Levēt hum dattokis nauluḡan toyalyal hən Nasuḡ.
- linen:** [*nalinen*] Nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. NaJu gail loruḡ gol niben alat lotomat lan.
- lion:** [*nalion*] Nabiltiḡus katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalion uluḡan ikad navurun ləbləbah todar vis nəhon.
- lipah:** [*alipah*] Avan ideh toḡut nəvanuan tosa gail lotoḡur kotov nalo hən naut. Itah gat galito, eriḡ galit len naim bəbaḡis o len nakotan. Len nasoruan ḡonḡon datuke *polis*.
- lo:** [*nalo*] Len naut galevis len nasoruan siGot, nalo evi naloḡulat erim aMoses totos gail len natuḡatan hən nasoruan siGot. Ale len naut galevis naJu gail luke nalo, be namilen ke nasoruan siGot kavkav. Ale len naut galevis am nalo evi nəsa aGot tokai tasi mai nakelean limasgol husuri.
- lokust:** [*nalokust*] Ehun natohtohlomətu, ihanhan natideḡ tokəsan ale

- egəm len năbilitivəshəte tohum nəmarigw. AGot idam̃ hən alat a Israel ləb̃ihan nalokust.
- madihdih:** [*imadihdih*] Natideh dattoke tomadidih ipat magenan akis, gole ke datbike năburhuwai imadidih, namilen ke naut kəmas datovəvaut kuv nəwai tosoḅur, nəwai ipat p̃itp̃itoḅ ɲai. Nədaɲan siYesu imaienan, naut kəmas galevis ivan dani, nədaɲan san ipat p̃itp̃itoḅ ɲai.
- mail:** [*nəmail*] Nəmail silat a Rom evi namita tovi 1500.
- malperi:** [*nəhai malperi*] Năbilitihai tokad nəharhəte topat nasihau tosoḅur, toharhar təlmam. İvan hən năvit len natuhhavhəte. Nəḅoɲ năvit nəmalperi tomen iboɲboɲ buni o imotmot ale ihehe masuḅ.
- maɲmaɲ:** [*imaɲmaɲ*] Nəḅoɲ avan ideh toris natesua totile masuḅ, ipaɲ habat lan, nabuɲon esəɲav, namətan gəlaru arosəɲav.
- mapol:** [*nəmapol*] Nəvat tokab masuḅ husur tokad nətau tiltile gail. Loum hən naim gail mai nəlablab gail həni.
- mariboɲ:** [*nəmariboɲ*] Len nasoruan siGot nəmariboɲ evi nəḅoɲ sua kavkav, nalennəyal sua kavkav mai nalenmariug sua kavkav.
- matuan:** [*nəmatuan*] Nəḅoɲ dattomabul nəhanian, itov, ale iḅan. Hum ma toḅan hən năvite, hum ma toḅan hən nəhanian tin pipitan. Ale nəḅoɲ nəhanian tomatu datutarive o datokir susuri. Alat aIsrael lotomabul nawit, nəḅoɲ tomatu luta kokotovi. Ale datokis nəḅoɲ enan hən nəmatuan. Len nasoruan ta Iglan datuke *harvest*.
- merikel:** [*namerikel*] Natesua avan ideh saləboi ḅigole, be nəḅoɲ aYesu togole, nəvanuan p̃isi lumaɲmaɲ lan.
- məlauah:** [*naməlauah*] Nəlablab topat mashuwag.
- mənas:** [*namənas*] Nəkabkabilan mai na-m̃ial-habat-an togəm len aGot, ale topat len naut aGot totoh lan. Len nasoruan ta Iglan, datuke *glory*, be nasoruan enan ikad namilen tile am toke nəyalyalan.
- mər:** [*namər*] Nəda hən nəhai sua. Nəḅoɲ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat həni, ale lopəɲas namər hən nəḅon nəbasuhab ḅesusau.
- mina:** [*namina*] Evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən naḅurḅuran hən nauman hən nahəbati totor.
- mint:** [*namint*] Naluhai sua nəḅon tosusau. NaJu gail loriɲi len nəhanian.
- mitisau hən nəmauran tonor:** [*namitisau hən nəmauran tonor*] Namitisau evi naləboian dattokade husur dattosəkul, o naləboian dattokade hən dattogol natsua. Ale avan sua ikad namitisau hən ḅitawag, avan tile ikad namitisau hən ḅeum hən naim o hən ḅevəteh navus mai nəwei, be ləsəkad namitisau hən nəmauran tonor. Avan ideh tonau naləboian tokade len nəmauran san, ale tonau nəsaban san gail, be togol năvide tonor aGot tohəhəḅur həni, gai ikad namitisau hən nəmauran tonor.
- Nasub̃:** [*Nasub̃*] Len nasoruan siGot nasub̃ ikad namilen tiltile gail. Nəḅoɲ toḅol husur naslev mai nəmasta san, naslev ekis amasta hən Nasub̃. Nəḅoɲ avan ideh tosor mai nəvanuan totibau o nəvanuan tovat nəhes, ekisi hən Nasub̃. Vəha-səḅsoḅur nəvanuan gail lokis aYesu hən Nasub̃ husur loputsani len nənauan salito. Alat lotoriɲ nəlolit len aYesu lokisi hən Nasub̃ husur tomat hən ləḅikad navoivoian mai aGot, mai nəmauran vi sutuai. Ale len nasoruan siGot ta m̃o lokis aGot hən Nasub̃ aGot.
- Natun aGot:** [*aNatun aGot*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nanoran:** [*aNatun Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nəvanuan:** [*aNatun Nəvanuan*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni. Datusəbi len naləbulat Daniel hum tovi aKristo (Dan 7.13-14),

be len naut sual am len nalobulat enan (Dan 8.17), mai len nalobulat Ezekiel, anatun nəvanuan evi nəvanuan ŋai, savi aYesu.

nau-utaut-an: [*nə-nau-utaut-an*] Nəboŋ gotosor utaut həni ke gigol natsua, gusor mai nəvanuan tile gail. Gəbinau utaut hən gəbigol natsua, gunau len gaiug səbom̃.

not: [*nanot*] Govi not nəboŋ namityal tovisi len navəlañ nəmatu. Len naut a Uluveu datuke datovi pan.

oil: [*naoil*] Natit tohum nəwai be tobutəlas. Nəboŋ dattobul həni mai nəwai, isal p̃oniwai. Ikad naoil tiltile gail, naoil ipat len naʔus, ipat len nəlal mai nabəŋletw, ale datob̃ir naoil tile len naenjin hən b̃igam b̃ivoi. NaJu gail lugol nab̃iltivat erib, bul dasdas naʔit naoliv hən ləb̃ikad naoil han.

oliv: [*naoliv*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Nalute imanivəniv ale ikad naʔite. NaJu gail lugol nab̃iltivat erib, bul dasdas naʔit naoliv hən ləb̃ikad naoil han. Len nasoruan siGot datokis nəhai enan hən naoliv o nəhai oliv, ale lokis naʔit nəhai enan hən naoliv.

omeka: [*omeka*] Len nəalfapet silat a Kris, omeka evi naleta naməkot.

oniks: [*naoniks*] Nəvat sua nətau han totiltile be gəsələboi gəbəkəta tur lan.

pali: [*nəpali*] Nəpali evi liol sua tokad namisurhute. Hum namisurhuwit, nəvanuan lolis dasdas namisurhupali gail hən b̃egəm vi flaua hən ləb̃ipan nabəta həni.

panismen: [*nəpanismen*] Nəboŋ gotogol tosa, ikad natesua todaŋ b̃ibar gaiug, napəŋasan o natunusian o nabilasian o natohan len naim bəbaŋis.

Pasova: [*nəPasova*] Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaʔur hən nəboŋ aGot togol p̃is ahai a m̃o silat a Ijip lotomat be səbar alat a Israel.

paus: [*nəpaus*] Len nasoruan siGot egai ikad namilen eru. Esua, natsua lotopat nəvat b̃urhulon. Togon, natsua lotosiriv hən naʔu nəbalan lan hən ləb̃ipati van.

peril: [*nəperil*] Nəvat nətau han tokəskəsən ale tomasil.

perŋan: [*ipəŋani*] Datb̃ike nəmargobut iperŋan naut p̃isi, namilen ke naut p̃isi evisivis lohəim mai vivile. Datb̃ike nəhanian iperŋan naut p̃isi, namilen ke lopəpehun nəhanian van hən naim p̃isi, ideh səpar. Datb̃ike na-kel-uri-an tovoi iperŋan naut p̃isi, namilen ke nəvanuan len naut p̃isi losəsəloŋ həni.

pəhav utaut: [*epəhav utaut*] Avan ideh ikel ur natideh savisi sal, be dereh tevisi balai. Len nasoruan siGot, nəvanuan gail lotomaienan lukel ur nəsa aGot tokele ŋai. Len nalo siMoses ikele ke, nəboŋ avan ideh topəhav utaut, asike b̃isarpoh, nəvanuan gail limastubuni (Deu 13. 1-5).

rue: [*narue*] Naluhai sua nəb̃on tosusau be nabus han tokon. NaJu gail lugol nalukai nareran həni ale loriŋi.

reven: [*nareven*] Evi nəman naməsav tomermer. Etibau ale ihanhan natideh, hum namisurhutit gail, natit tomat gail, naʔite, mai natuhtit tokələh gail.

rubat: [*erubati*] Nəboŋ dattogol nəsaan datimaspanis sile, ale nəpanismen evi matan. Nəboŋ aGot torubat nəsaan dan gidato, ehum tokas kuvi hən asike datb̃ipanis sile am. Datb̃ike nəsaan sidat imarubat, namilen ep̃itp̃itoʔ. Len nasoruan b̃onb̃on datuke *fogif*. Len nasoruan siGot, nəboŋ toke sah rubati, namilen ke nəhau tobaŋis gat natsua səbaŋisi am.

saan: [*nəsaan*] Datupair dan aGot, datugol nəsa aGot tomətahuni, nəsa togol dattopəpehw dan aGot. Nəsa aGot toke tosa, datugolgole. Ale nəsa aGot toke tovoi, enan datsagole.

- saban:** [*nəsaban*] Len nēmauran sidato datohusur suluṽ naṽisal tonor.
- safai:** [*nəsafai*] Nēvat sua nētau han tobōṽṽon ale imasil.
- salfa:** [*nəsalfa*] Nēvat sua nētau han toyanyaṽ. Golēboi gēṽisabi pēpadaṽ hən nēhab a Bu.
- Sanhitrin:** [*nəSanhitrin*] Naluṽoh hən alalumān totibau seJu gail lotobētah hum nakotan. Alat lotobētah len naḅonḅonan enan lovi: aḅiltihai tutumav, alat lotolav namilen a mō mai nēbathudud galevis salito, alat lotoil a mō hən naJu gail mai alat lotokad namitisau hən nalo siMoses. Len nasoruan ḅonḅon datuke *kaonsel blong ol man Ju*.
- Sappat:** [*nəSappat*] Nēmaribōṽ aGot toriṽi ke tovi nēmaribōṽ hən nēṽavṽavan. NēSapat seJu gail etuḅat nēbōṽ namityal tomasur len naFraitē ale ivan vēbar namityal tomasur len naSatete.
- sata:** [*nəsata*] Nēsata ehum nēhad naJu gail loriṽ nēflaua lan nēbōṽ lotobul dasdas namisurhuwit. Datsalēboi namēlasan han, be datolēboi ke nēsata totor hən nēflaua evi nēflaua tosoḅur.
- Sattiusi:** [*naSattiusi*] Avan ideh len nēpati hən napolotik sua, sadēlom ke ikad na-le-mēhat-an dan nēmatan. Galit isoḅur lovi ahai tutumav mai aḅiltihai tutumav gail.
- saut:** [*nasaut*] Govi saut nēbōṽ namityal tovisi len navēlaṽ nēmair. Len naut a Uluveu datuke datovi mēhat.
- Selot:** [*naSelot*] Nēvanuan len naluṽoh sua lotoke naut a Jutea tepēphw dan alat a Rom, lotoke liḅal mai galit hən naut a Rom asike teil a mō hən naut a Jutea am.
- senturion:** [*nasenturion*] Nasoltia toil a mō hən nasoltia lotovi 100.
- Seus:** [*aSeus*] Nagot toil a mō hən nagot p̄isi silat a Kris.
- sēkel:** [*nasēkel*] Len nasēkel, nēvanuan enēnoṽ hən namēlasan nametēlai gai tolēboii mai namēlasan hən natit gai salēboi, hən ḅelēboi namēlasan hən natenan.
- sēkul:** [*esēkul*] Len nasoruan siGot, namilen sēkul evi sēkul hən namitisau, savi nalotuan.
- sikaṽor:** [*nəhai sikaṽor*] Evi naḅiltihai nēda hən topēhapēhw. Naṽit nēhai nasikaṽor iyanyaṽ o eḅisibis nēbōṽ tomen ale nēvanuan luhannyaṽ gail.
- silva:** [*nasilva*] Nametēlai sua, nētau han tomasiav. Nēbōṽ nasilva totaṽ, egām motmot. Gegai datukad nakoin lotohun nasilva. Nakoin hən naten vatu, nakoin hən natwenti vatu mai nakoin hən nafifti vatu lohun nasilva.
- sinamon:** [*nasinamon*] Nahurhuhai sua nēḅon tosusau lotoriṽi len nēhanian hən lēḅigol nabus han ḅivoi.
- Sion:** Len Nasoruan siGot, lokis naḅiltivile siTevit hən naut a Sion, ale lokis naḅiltivile Jerusalem hən naut a Sion am, mai Jerusalem veveu. Ale len nalōḅulat Ipru, Sion evi alat siGot (Ipru 12.22-23).
- Sisa:** [*aSisa*] Naulumān ideh toil a mō hən alat aRom hum tovi kiṽ salit gail, lokisi hən aSisa. Ale nēhes enan tovati egām len nēvanuan toil a mō hən naut a Rom sutuai tia, nahēsan aJulius Sisa.
- skopion:** [*naskopion*] Len naut egai datokisi hən nahuthut, be savi huthut totoh len navis. Evi natuhtit sua tokad narien tomēlvtor. Ikad nariṽriṽon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobēlav kēkerekh tolēboi ḅevin nēvanuan. Len naut egai datukad natuhtēte gail ṽai be len naut tiltile lukad naḅiltihēte. Nēbōṽ tovin nēvanuan, navinian elēboi ḅigol nēmatan.
- slev:** [*naslev*] Nēbōṽ alat a Rom lotōḅal mai alat naut tile, ale lotosēhor galito, losēhar nēvanuan nēḅalan isoḅur dan naut enan vi Rom. Len nēmaket loṽur hən galito hum nabuai o naḅuluk o nabēaṽ o nēhab.

Nəvanuan toʻur naslev len nəmaket etəgau nəmauran san. Eləboi bigol timat o riŋi mai naslev pəhaʻut hən arɓipas naslev ideh am. Nəmauran hən naslev savi esan, ipat len gai toʻuri len nəmaket.

sogsog: [*sogsog*] Naulumən o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, husur avan ideh totev kotovi.

sohotut: [*isohotut*] Datɓisohotut hən datɓigol natsua, namilen ke datsənu savoi be datugol tutut həni ale datugol suluvi.

soltia: [*nasoltia*] Nəvanuan tokad nauman tovi nəbalan. Esua len naluʻoh lotobal len nabiltibal. Datokis naluʻoh enan navəshəsoltia.

sor levlev: [*isor levlev*] Nəboŋ dattosor len nəbathusoruan sua, esua isor tarhət, togon isor tarhəte van vəbar ɓimasil len nənauan sidat ɓisi. Len nasoruan ɓonɓon datuke *dibet*.

sor vəsvəsaii: [*isor vəsvəsaii*] Nəboŋ gotosor husur natesua nəvanuan gail ləsaləboii, gusor van hən gəbigol ɓiɓarɓar len nənauan salito.

sor-tastasi-an: [*na-sor-tastasi-an*] Nəboŋ lotokot hən avan ideh, len nakotan, avan ideh eil, ikel ur nəsa tosa avan enan togole. Na-kel-uri-an enan evi na-sor-tastasi-an.

sparo: [*nəsparo*] Evi natuhman naməsav toməlməlah len tan ale hanhan ei. Naut a Vila ikade.

statia: [*nəstatia*] Nabəlavən hən nəstatia evi namita tovi 185.

Stoik: Nəvanuan galevis lotodəlomi ke nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən ɓekəta təban gai səɓon. Lunau ke nagot evi natit ɓisi len navile a pan, ale nəvanuan ɓisi mai natit ɓisi loɓitɓitoʻ.

sukapak: [*nasukapak*] Natuhtite toməlməlah ale niben ikad navurun. Ikad nəwei hum navəvəlas. Ikad nasukapak lototoh səɓolito ale ikad galevis am lototoh ɓonɓon len navəshəte, ale lotoum ɓonɓon. Galenan loun hən naim, ale ɓurhulon naim ehum naim sevəvəlas. Len naim lusah tuan natit tohehe masuʻ dattokisi hən nəhani.

talent: [*nətalent*] Nətalent nasilva evi naɓurɓuran hən nauman hən nasihau tovi 15. Nətalent nagol etibau vəha-30 səhor nətalent nasilva.

tav: [*nətav*] Nəman sua tohum navimal be epəhapəhw.

tehan: [*nətehan*] Nəboŋ nəvanuan toteh, igol nəsa hən toteh ale iteh mabe? Len navide enan datusor husur natehan san.

tenarius: [*nətenarius*] Evi nakoin sua ta Rom, alat a Jutea lotoʻur nətaks salit həni. Evi nəvat naɓurɓuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua ŋai.

til: [*nətil*] Naluhai sua nəɓon tosusau. NaJu gail loriŋi len nəhanian.

tin: [*nətin*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han tomasiav. Natin sətəŋ. Len naut a Vanuatu natin, naieh tuna topat ɓurhulon, loun həni hən natin.

tiv-dalusi-an: [*na-tiv-dalusi-an*] AGot ikel na-kel-gati-an sua mai aAraham mai nəpasusan san van vəbar aMoses. AGot ike, naulumən san gail ləbetiv dalus navunut salit mai sinatulit gail hən ɓimasil ke lotodaŋ hən na-kel-gati-an siGot, dereh gai tetəgau gat na-kel-gati-an san (Gen 17.10-14; Lev 12.3).

tivtiv tan: [*etivtiv tan*] Nəboŋ naɓuluk toliv nəhai tivtivtan van, etiv nətan gol nətan esəŋav, ale eutaut hən nəvanuan ɓimabul namisurhut gail lan.

toŋki: [*toŋki*] Ehum nahos be nədariŋan arobəlav.

topas: [*natopas*] Nəvat nətau han toyanyaŋ ale tomasil.

trahma: [*nətrahma*] Nakoin tovi naɓurɓuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

trakon: [*nətrakon*] Ehum nabiltimət totibau o nabiltiməhob totibau tokad nəhabəlan. Len nasoruan siGot akis nətrakon evi Setan.

- trampet:** [*nətrampet*] Natsua lotoum həni hən nametəlai, ale nəboŋ lotovuv lan, iwal səhor nəwalan hən nahəmadu.
- tret:** [*natret*] Nəhau tomanivəniy lotosəsod həni.
- tсен:** [*natsen*] Nəhau todaŋ tovi metəlai. Ikad nariŋ toshud nariŋ togon van van ebəlav.
- tunusi:** [*etunusi*] Nəboŋ dattogol natideh o dattokel natideh nəvanuan tile toləŋon tosa sile, datotunus nəvanuan enan. Nəlon avan enan imabe? Hum ma nəlon topaŋpaŋ, hum ma nəlon sədaŋ am, hum ma tololosa, be nəlon isa.
- ut Tolo Masuŵ:** [*Naut Tolo Masuŵ*] Naim siGot ipat len nabiltivile Jerusalem. Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ale len naim siGot ikad narum̄ eru. Narum̄ bopita, lokisi hən Naut Tolo, ale narum̄ tarhəbiltikaliko lohoim, lokisi hən Naut Tolo Masuŵ. Avan ideh saləboi bəbis ei, be abiltihai tutumav eləboi bəbis vəha-sua len nasihau v̄isusua.
- vaipa:** [*nəvaipa*] Evi nəm̄at tosa. Nəboŋ tohat avan ideh nabehi han igol avan enan imat.
- vanuan Nanoran:** [*Nəvanuan Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni husur gai inor buni.
- vanuan nətaks:** [*nəvanuan nətaks*] Nəvanuan tolavlav kuv nəvat dan nəvanuan gail m̄os nəgavmen a Rom.
- vatvat viri:** [*ivatvat viri*] Nəboŋ gototoh vir natesua hən bəvisi, ale goləboi tia ke dereh tevisi, be gəsaləboi nəboŋ o namityal han, guvatvat viri. Len nasoruan bənbən datuke *hop* o *ekspek*.
- vilesir:** [*navilesir*] Natsua togol nəvanuan imat ale pelan han nəvanuan galevis am, ale sədareh isoḅur lumat. Len nasoruan siGot, len naut galevis navilesir evi naməsahan, len naut galevis am evi natideh tosa masuŵ nəvanuan isoḅur lotomat lan.
- vinika:** [*navinika*] Nəboŋ nəwain topat tobəlav, nədaŋan eḅuer am ale egəm kon. Nabus han ikon səhor naləman.
- violan (hən natutumavan):** [*naviolan (hən natutumavan)*] Nəboŋ alat a Israel lototutumav, lotutumav hən narivatəvat ləsəkad natideh tosa len gail. Lotutumav hən nətav gail, nawit mai nəwain am. Natit p̄isi lototutumav həni evi naviolan hən natutumavan.
- vus beltaŋ:** [*navus beltaŋ*] Evi natit tokad nəhau gail nəvanuan toram̄raŋe həni hən biŋol nəwalan ale nəvanuan lokəkai husuri sum̄an alathutai lotokəkai husur nakita mai napes.
- v̄isusua:** [*av̄isusua*] Ahaḅut ideh b̄ikad anatun ulum̄an tosua ŋai, datokisi hən aḅisusua setəman.
- v̄isusua:** [*nāvisusua*] Namətəs o nəwei tokad namətan tosua ŋai.
- wain:** [*nəwain*] Len naut a Jutea lupal dasdas naḅit nakrep hən nasuhute b̄isel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh esəsaruŵ ale egəm vi wain.
- waks:** [*nəwaks*] Natsua lotoum hən nəkadel həni. Nəboŋ togəm vi wai, nəwai nam̄ial bolai.
- wes:** [*nawes*] Govi wes nəboŋ gotovi lan naut namityal tomasur lan.
- wik:** [*nawik*] Len nasoruan siGot nawik evi nəmariboŋ lotoməlevru.
- wit:** [*nawit*] Nawit evi liol sua tokad namisurhute. Nəvanuan lolis dasdas namisurhuwit gail hən b̄egəm vi flaua hən ləbipan bəta həni.
- wolf:** [*nawolf*] Ehum nabiltipah katkat towael.
- yok:** [*nayok*] Nəhai lotoriŋi len nabuluk eru hən arḅibəon hən arḅeum bənbəon. Ikad nayok tile am tovi nəhai topat len nəbathuvəson nəvanuan natit tomələs totahətah tarhəte ale natit tile totahətah tarhəte.

Nəbathusoruan gail

Nəbathusoruan gail len Nasoruan siGot

AGot Mak 10.27; Mak 12.29-30; Luk 1.37; Luk 6.35-36; Jon 4.24; Uman 14.14-17; Uman 17.22-31; Rom 1.18-23; Rom 11.33-36; 1Kor 8.4-6; 2Kor 1.3; 1Tim 1.17; 1Tim 6.15-16; Ipru 4.13; Ipru 10.30-31; Jem 1.17; 1Pit 1.14-17; 1Jon 1.5; 1Jon 4.7-12, 16; Jut 24-25; KelV 4.8-11; KelV 15.3-4

NaGot gəgəras gail mai naŋide silat lotohusur gail Mat 4.10; Uman 13.4-12; Uman 17.22-31; Uman 19.11-20; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; 1Kor 8.1-13; 1Kor 10.1-22; 2Kor 6.14-18; Kal 5.19-21; 1Tes 1.9-10; 1Jon 5.21; KelV 21.8; KelV 22.15

AGot evi tarhət sidato Mat 6.25-34; Mat 10.29-31; Uman 14.15-17; Rom 8.28; Rom 11.36; Kol 1.17; Ipru 1.3; Jem 4.13-16

AGot igol navile a pan mai natit pisi am Mat 19.4; Jon 1.3; Uman 14.15; Uman 17.24-26; 1Kor 8.6; Kol 1.15-16; Ipru 1.2; Ipru 11.3; KelV 4

AGot dereh tikot hən nəvanuan pisi hən ke lipanis o asike lupanis Mat 7.21-23; Mat 16.24-27; Mat 25.31-46; Jon 3.18-21; Jon 5.24-29; Uman 17.30-31; Rom 2.1-11; Rom 14.10-12; 1Kor 3.10-15; 1Kor 4.5; 2Kor 5.9-10; 2Tes 1.5-10; Ipru 9.27-28; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; KelV 20.11-15

AGot eriŋi ke alat lotokad nadəlomian lan lunor len nəhon Uman 13.38-39; Rom 1.16-17; Rom 3.21-26; Rom 5.1, 9-10, 18-19; Kal 2.16; Kal 3.6-9; Tit 3.7

AGot igol napisal hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan salito Jon 3.16-17; Uman 2.37-39; Uman 4.11-12; Rom 5.1-11; Rom 10.9-13; Efe 2.1-10; 1Tim 1.15-16; 1Tim 2.3-7; 1Pit 1.3.5

Alat lotoil a mō hən alat siYesu

Naŋide silat lotoil a mō Uman 6.1-6; Uman 14.23; 1Tim 3.1-13; Tit 1.5-9

Nasoruan van hən alat lotoil a mō Mat 28.18-20; Luk 22.24-27; Uman 20.17-35; 1Tes 2.1-12; 1Tim 4.1-16; 2Tim 2.1-26; 2Tim 3.10-4.5; Tit 2.7-8; 1Pit 5.1-4

Putsan alat lotoil a mō len nənauan samito 1Kor 9.14; Kal 6.6; 1Tes 5.12-13; 1Tim 5.17-22; Ipru 13.7, 17

Alat siYesu logəm sua Mat 18.19-20; Uman 2.41-47; Rom 12.4-8; Efe 1.22-23; Efe 4.11-16; Kol 3.15-17; 1Tim 4.13; Ipru 10.24-25

ANunun aGot Mat 28.19; Mak 1.9-11; Mak 3.28-30; Luk 1.35; Luk 3.16; Luk 4.1; Luk 11.13; Luk 12.12; Jon 1.32-34; Jon 3.5-8; Jon 7.37-39; Jon 14.15-17, 26; Jon 15.26; Jon 16.7-15; Jon 20.19-23; Uman 1.4-5, 8; Uman 2.1-18, 38-39; Uman 4.31; Uman 5.3-5; Uman 8.14-17; Uman 10.44-48; Uman 13.2-4; Uman 15.28; Uman 16.7-10; Uman 19.1-7; Rom 5.5; Rom 7.6; Rom 8.9-16, 26-27; 1Kor 2.4, 9-16; 1Kor 3.16; 1Kor 6.11, 19; 1Kor 12.1-13; 2Kor 1.21-22; 2Kor 5.5; 2Kor 13.14; Kal 3.2-5; Kal 4.6; Kal 5.16-18, 22-25; Efe 1.13-14, 17; Efe 3.16; Efe 4.3-4, 30; Efe 5.18-20; Efe 6.17-18; 1Tes 1.5-6; 1Tes 5.19; 2Tes 2.13; Tit 3.5-6; Ipru 2.4; Ipru 9.14; 1Pit 1.2, 11; 2Pit 1.20-21; 1Jon 2.20; 1Jon 3.24; 1Jon 4.13; 1Jon 5.6-8

ASetan Mat 13.19; Mat 25.41; Luk 4.1-13; Luk 22.3-4; Jon 8.42-44; 2Kor 2.10-11; 2Kor 4.4; 2Kor 11.13-15; Efe 2.2; 1Tes 2.18; 2Tes 2.9-12; 1Pit 5.8-9; 1Jon 3.8-10; KelV 12.7-12; KelV 20.1-3

ASetan italtal ke datigol nəsaan, be len nədaŋan siGot datosəhori Mat 4.1-11; Mat 6.13; Luk 22.31-32; Jon 17.14-19; Rom 8.31-39; Rom 12.12; Rom 16.19-20; 1Kor 10.12-13; 1Kor 16.13; 2Kor 12.7-10; Efe 3.20-21; Efe

6.10-18; Flp 4.13; 1Tes 3.5-8; 2Tes 3.3; 2Tim 1.7-8; Ipru 2.18; Ipru 4.14-16; Ipru 12.1-2; Jem 4.7; 1Pit 1.5; 1Pit 5.8-11; 1Jon 4.4; 1Jon 5.3-5; KelV 12.7-12

AYesu Kristo

AYesu evi Natun aGot Mat 11.27-30; Mat 16.13-17; Luk 1.35; Jon 1.1-18; Jon 5.19-29; Jon 6.35-40; Jon 8.58; Jon 11.25-27; Jon 14.5-11; Jon 17.1-5; Jon 20.26-31; Uman 3.13-16; Uman 4.10-12; Rom 1.3-4; 1Kor 3.11; 2Kor 4.4-6; 2Kor 5.21; Kal 4.4-5; Flp 2.5-11; Kol 1.15-20; Kol 2.9-10; Ipru 1.1-14; Ipru 7.26-28; 1Jon 2.1-2; 1Jon 5.20; KelV 1.12-18; KelV 19.11-16

AYesu, aNatun aGot egəm vi vanuan suman gidato len navile eg apan Jon 1.14; Luk 1.26-38; Mat 1.18-25; Luk 2.1-20; Mat 2.1-23; Kal 4.4-5; Flp 2.6-7; Ipru 2.14-18

AYesu epusan ale igol nəvanuan gail lumaaur Mat 4.23-25; Mat 7.28-29; Mat 9.35-36; Mat 11.1-6; Luk 4.14-44; Uman 10.36-38; Jon 20.30-31

AYesu igol namerikel isobur Mat 8.1-15, 23-33; Mat 9.1-7, 18-33; Mat 12.9-14, 22; Mat 14.15-32; Mat 15.22-28, 32-38; Mat 17.14-18; Mat 20.29-34; Mat 21.18-22; Mak 1.21-28; Mak 7.32-37; Mak 8.22-25; Luk 5.4-8; Luk 7.11-15; Luk 13.10-13; Luk 14.1-4; Luk 17.12-14; Luk 22.50-51; Jon 2.1-11; Jon 4.46-54; Jon 5.5-9; Jon 9.1-7; Jon 11.11-44; Jon 21.4-6; Uman 2.22

Lutah gat aYesu, luvasi Mat 26.47-68; Mat 27.1-2, 11-31; Mak 14.43-65; Mak 15.1-20; Luk 22.47-53; Luk 22.63-23.25; Jon 18.1-14, 19-24; Jon 18.28-19.16

Lupos gat aYesu len nəhai balbal Mat 27.32-56; Mak 15.21-41; Luk 23.26-49; Jon 19.17-37

Lutavun aYesu Mat 27.57-66; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

AYesu imaur təlmam Mat 28. 1-20; Mak 16.1-8; Luk 24.1-49; Jon 20.1-21.14; Uman 1.3-8; Uman 2.24-32; Uman 3.15; Uman 4.10, 33; Uman 10.39-43; Uman 13.29-39; Uman 17.2-3, 30-31; Rom 1.4; Rom 4.24-25; 1Kor 15.3-8, 12-21; KelV 1.18

AYesu evi məhat vi lan nəmav Luk 24.50-51; Uman 1.9-11; Uman 2.32-36; Uman 5.30-31; Rom 8.34; Efe 1.20-23; Flp 2.9-11; Ipru 1.3-11; Ipru 2.9; Ipru 4.14-16; Ipru 7.25-26; Ipru 10.12-14; 1Pit 3.22

AYesu dereh tetəlmam Mat 24.29-44; Jon 14.1-3; Uman 1.10-11; Uman 3.19-21; Flp 3.20-21; Kol 3.4; 1Tes 1.9-10; 1Tes 3.13; 1Tes 4.13-5.11; 2Tes 1.6-10; 2Tes 2.1-4; 1Tim 6.13-15; 2Tim 4.8; Ipru 9.28; 2Pit 3.1-18; 1Jon 3.1-3; KelV 1.7; KelV 22.12-13

Gol alat lotomə sah lumaaur Mat 4.23-25; Mat 9.35; Mat 11.2-5; Uman 3.1-6; Uman 8.4-8; Uman 19.11-16; Uman 28.8-9; 1Kor 12.9, 29-30; 2Kor 12.7-10; 1Tim 5.23; 2Tim 4.20; Jem 5.14-15

Gol husur nəsa aGot tokele Jon 14.15, 21, 23-24; Jon 15.10-17; Rom 13.8-10; 1Pit 1.14-16; 1Jon 2.3-8; 1Jon 3.22-24; 2Jon 5-6

AGot ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito mabe? Mat 26.26-29; Rom 3.25; Rom 5.9-10; Efe 1.7; Ipru 9.11-14; 1Jon 1.6-7; KelV 7.14-17

Nadəlomian len aGot o riñ nəlodato len aGot

Nəvanuan toriñ nəlon len aGot, Got ilav kuvi dan nəsaan san Jon 1.12; Jon 3.15-18, 36; Jon 6.47; Jon 14.6; Jon 20.31; Uman 4.12; Uman 16.30-31; Rom 3.20-22; Rom 10.9-10; Kal 2.16; Efe 2.8-9

Nəvanuan nadəlomian loil gəgat len nadəlomian salito Mak 11.22-25; Luk 17.5-6; Jon 14.1; Rom 5.1-2; Rom 14.22-23; 1Kor 13.13; 2Kor 5.6-7; Kal 5.6; Ipru 11.1-40; Jem 1.2-8; Jem 2.14-26; 1Pit 1.3-9

Naitian tosa Mat 5.27-30; Jon 8.2-11; Rom 13.8-10; 1Kor 5.9-11; 1Kor 6.9-20; Kal 5.19; Efe 5.3; Kol 3.5-6; 1Tes 4.1-8; Ipru 13.4; Jut 7

Na-kel-uri-an tovoi Uman 20.24; Rom 1.2-4, 16-17; 1Kor 1.17-25; 1Kor 15.1-7; Kal 1.6-12; Efe 1.13; Flp 1.27; Kol 1.5-6; 1Tes 1.5; 2Tes 2.14; 2Tim 1.8-11; 2Tim 2.8-10

Na-ləmas-buni-an

AGot eləmas masuṽ hən navanuan pisi Jon 3.16; Rom 5.8; Efe 2.4-5; 1Jon 4.9

Gidat datimasləmas bun aGot Mat 22.37-38; Mak 12.28-30; Jon 14.21; 1Pit 1.8; 1Jon 5.3

Gidat datimasləmas bun nəvanuan gail Mat 5.43-48; Mat 22.39; Jon 13.34-35; Jon 15.12-17; Rom 12.9-10; Rom 13.8-10; 1Kor 13.1-13; 1Kor 16.14; Kal 5.13-14; 1Tes 4.9-10; 1Pit 4.8; 1Jon 2.9-11; 1Jon 3.11-18; 1Jon 4.7-21

Napisal hən datbegəm vi natun aGot Jon 1.12-13; Rom 8.14-17; Kal 4.6-7; Ipru 12.5-11; 1Jon 3.1-3

Narubatian hən nəsaan

AGot erubat nəsaan silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 26.28; Mak 11.25-26; Uman 5.31; Uman 10.43; Uman 26.18; Efe 1.7; Kol 1.13-14; Kol 2.13-14; Ipru 10.17-18; 1Jon 1.8-2.2

Daterubat nəsaan silat lotogol tosa hən gidato Mat 6.12-15; Mat 18.21-35; Mak 11.25; Luk 6.37; Luk 17.3-4; 2Kor 2.5-11; Efe 4.31-32; Kol 3.13

Na-sor-tuṽ-an

AYesu eṽusan nəvide hən na-sor-tuṽ-an Mat 6.5-13; Mat 7.7-11; Mat 18.19-20; Mak 11.24-25; Luk 11.1-13; Luk 18.1-8; Luk 21.36; Jon 14.13-14; Jon 15.7; Jon 16.23-26; Rom 8.26-27; Rom 12.12; Efe 2.18; Efe 6.18; Flp 4.6-7; Kol 4.2; 1Tes 5.17; 1Tim 2.1-4, 8; 1Tim 4.4-5; Ipru 4.16; Ipru 10.19-22; Jem 1.5-8; Jem 4.2-3; Jem 5.13-18; 1Pit 4.7; 1Jon 3.21-22; 1Jon 5.14-15

Na-sor-tuṽ-an galevis lotopat len Na-kel-gati-an Veveu Mat 11.25-26; Mat 14.23; Mat 19.13-15; Mak 1.35; Luk 5.16; Luk 6.12; Luk 22.32, 39-46; Jon 11.41-42; Jon 17.1-26; Uman 4.24-31; Uman 16.25; Uman 20.36; Uman 21.5; Rom 1.9-10; Rom 10.1-2; Rom 15.30-33; 2Kor 12.7-10; Efe 1.15-20; Efe 3.14-21; Efe 6.19-20; Flp 1.3-5, 9-11; Kol 1.9-12; Kol 4.3-4; 1Tes 3.9-13; 2Tes 1.11-12; 2Tes 3.1-5; Ipru 5.7; Ipru 7.25

Nasoruan siGot Mat 4.1-4; Mat 5.17-20; Mat 22.29; Jon 8.31-32; Jon 20.31; Uman 20.32; Rom 15.4; Rom 16.26; Kol 3.16; 1Tes 2.13; 1Tim 4.13; 2Tim 3.14-17; Ipru 4.12; 1Pit 1.22-25; 2Pit 1.19-21; 2Jon 9-10; KelV 1.3

Natərogan Rom 13.13; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; Kal 5.19-21; Efe 5.18; 1Tim 3.1-3; Tit 1.7; 1Pit 4.3-5

Natev siNasub Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 10.14-22; 1Kor 11.17-34

Natiṽosan Mat 5.31-32; Mat 19.3-9; Luk 16.18; Rom 7.2-3; 1Kor 7.10-16

Natutumavan Mat 9.13; Mak 12.33; Rom 12.1; Ipru 9.6-10.18

Nəvide silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 16.13-20; Jon 13.34-35; Jon 14.27; Uman 2.41-42; Rom 12.4-8; Rom 12.9-13; 1Kor 12.12-30; Kal 5.22-26; Efe 1.22-23; Efe 2.19-22; Efe 4.1-16; Kol 1.18; Kol 3.12-17; 1Tes 5.16-17; Ipru 10.24-25; 1Pit 2.4-10; KelV 19.5-10

Na-vi-tarhəte-an Mat 6.1-4; Mat 7.12; Mat 25.31-46; Luk 3.10-11; Luk 6.38; Uman 11.27-30; 1Kor 10.24; 2Kor 8.1-15; 2Kor 9.1-15; Kal 6.9-10; Flp 4.14-19; Ipru 10.24; Ipru 13.1-3, 16; Jem 1.27; Jem 2.15-16; 1Jon 3.16-18

Nəbaptaisan Mat 28.18-20; Jon 3.22; Jon 4.1-2; Uman 2.37-42; Uman 8.12, 36-38; Uman 10.44-48; Uman 16.14-15, 31-33; Uman 19.1-7; Uman 22.12-16; Rom 6.1-4; Kal 3.26-27; Kol 2.12; 1Pit 3.20-22

Nəbathudud

Nəhəvut mai nəbareab san artolah Mat 19.4-6; 1Kor 7.1-16; Efe 5.21-33; Kol 3.18-19; Tit 2.3-5; Ipru 13.4; 1Pit 3.1-7

Anatularu gail Mat 15.3-6; Luk 2.51; Efe 6.1-3; Kol 3.20; 1Tim 5.4, 8; Ipru 12.7-11

Anana mai atata Efe 6.4; Kol 3.21; 1Tim 3.4-5

Nəbatunau Uman 6.1; Rom 7.2-3; 1Kor 7.39-40; 1Tim 5.3-16; Jem 1.27

Nəboŋ datsə han **hən datbisor mai aGot** Mat 6.16-18; Mak 2.18-20; Uman 13.1-3; Uman 14.23

Nəgavmen Mat 22.15-22; Uman 5.27-29; Rom 13.1-7; 1Tim 2.1-4; Tit 3.1; 1Pit 2.13-17

Nəhab nəmatan Mat 10.28; Mat 13.41-42, 47-50; Mat 25.41; Luk 16.23-26; 2Tes 1.9; KelV 20.10-15; KelV 21.8

Nəlodat temədau, **datitoh mə**dau **tebə**lav Mat 5.3-12; Mat 18.1-5; Luk 14.7-11; Luk 18.9-14; Efe 4.2; Flp 2.3-11; Kol 3.12-13; Jem 4.5-10; 1Pit 5.5-7

Nəmatan Jon 6.39-40; Jon 11.17-27; Jon 14.1-4; Rom 8.10-11, 38-39; Rom 14.7-9; 1Kor 15.12-58; 2Kor 5.1-10; Flp 1.20-24; 1Tes 4.13-18; Ipru 2.14-15; KelV 14.13; KelV 21.1-4; KelV 22.1-5

Nəmauran todan Rom 8.18-25, 28; 2Kor 1.4; 2Kor 4.16-18; Jem 1.2-4; 1Pit 1.6-9; 1Pit 2.19-21; 1Pit 5.8-10

Nəmav

AGot eviol hən nakonviolan mai alat lotoriŋ nəlolit **len a Yesu ke likad nə**mauran **vi sutuai maii** Mat 19.16-30; Luk 10.25-28; Jon 3.1-16; Jon 5.19-29; Jon 10.10; Jon 11.25-26; Jon 14.6; Jon 17.2-3; Jon 20.31; Rom 5.21; Rom 6.5-14; Rom 8.10-17; 2Kor 5.17; Kal 2.20; Efe 2.1-6; Kol 2.13; Kol 3.1-4; 2Tim 1.10; Tit 3.4-7; 1Pit 1.23; 1Jon 5.11

Nəmav imabe? Luk 12.32-34; Jon 14.1-3; 2Kor 5.1-8; Flp 1.23; Kol 3.1; 1Pit 1.4-5; KelV 4.1-11; KelV 21.1-4; KelV 21.22-22.5; KelV 22.14-15

Nəsaan

Nəsaan nəsa? Rom 1.18-32; Rom 8.5-8; Kal 5.19-21; Efe 2.1-3; Efe 5.3-5; Kol 3.5-10; Jem 4.17; 1Pit 4.3; 1Jon 3.4-5

Nəvanuan pisi lugol nəsaan Jon 8.7-9; Rom 3.9-20, 23; Rom 5.12; Kal 3.22; 1Jon 1.8-10

Nəvanuan limaspanis sil nəsaan, **be aGot igol napisal hən bilav kuv gidat dan nə**panismen **enan** Mat 10.28; Mat 13.41-42; Jon 3.18-20, 36; Uman 17.30-31; Rom 1.18-19; Rom 6.23; Kal 6.7-8; Kol 3.5-6; 2Tes 1.7-9; Ipru 9.27; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; Jut 7; KelV 20.11-15

Nəvanuan gail lomədas **bun gidato husur dattovi siYesu** Mat 5.10-12; Mak 13.9-13; Luk 12.4-9; Jon 15.18-21; Jon 16.1-4; Uman 5.41; Rom 8.35-37; Rom 12.12-14, 17-21; 1Kor 4.11-13; 2Kor 4.8-11; 2Kor 12.10; Flp 1.28-29; 2Tes 1.4-8; 2Tes 3.2-4; 2Tim 3.10-13; Ipru 10.32-39; Ipru 12.3-4; 1Pit 3.13-17; 1Pit 4.12-19; KelV 2.10;

Nəvat Mat 6.19-21, 24-34; Luk 12.13-21, 32-34; Uman 20.35; 1Tim 6.6-10, 17-19; Ipru 13.5-6; Jem 2.1-9; Jem 5.1-6

Pair dan nəsaan **sidato** Mat 4.17; Mak 6.12; Luk 13.1-5; Luk 15.1-31; Luk 24.45-47; Uman 2.37-40; Uman 3.19-20; Uman 17.29-31; Uman 20.21; Uman 26.19-20; 2Kor 7.8-11; 2Pit 3.9; KelV 9.20-21

Sipa vi təban **aGot** Luk 17.11-19; Jon 6.11; Rom 1.21; Efe 5.20; Flp 4.4-7; Kol 2.7; Kol 3.17; Kol 4.2; 1Tes 5.18; 1Tim 2.1; 1Tim 4.4-5

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11	Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16	Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45	Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30	Gəm hən aYesu hən gəbikad nəjavɲavan
Mat 20.26-28	Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40	Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20	Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25	Məterubat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31	Gigol nəsa gotoləɲoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4	Na-sor-tuṽ-an
Luk 14.26-27	Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13	Datodədas datbeum simasta beru
Jon 3.16-17	Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25	Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1	Riɲ nəlomit len aGot
Jon14.6	AKristo səbon evi p̄isal
Jon 14.27	Natəmat siGot
Jon15.18	Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8	Nəboɲ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31	Nadəlomian
Rom 1.4	ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16	Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23	Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2	Len nadəlomian datukad natəmat mai aGot
Rom 5.8	Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23	Naɲurɲuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28	Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39	Nəsa eləboi bəpəpəhun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2	Viol hən nibemit mai aGot hən mətbevi esan səbon
1Kor 10.13	Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naɲisal dani
1Kor 10.24	Mətələɲon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7	Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4	AGot igol nəlon nəvanuan eləɲon ivoi am
2Kor 4.7	AGot idaɲ
2Kor 4.18	Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17	Nəvanuan veveu
2Kor 9.7	Datehəhəvur hən datbeviol
2Kor 12.9	Nəboɲ datsədaɲ, nədaɲan siGot epul masuṽ len gidato
Kal 2.20	AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23	Naṽit seNunun aGot
Kal 6.4	Sagenənoṽ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9	Sadatipetəmas hən datbigol natit tovoi
Efe 2.8-9	Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20	Nədaɲan siGot
Efe 4.25	Nakitinan
Efe 4.26-27	Nəlöl paɲpaɲ
Efe 4.28	Navənvənahān
Efe 4.29	Nasoruan tomədās nəvanuan tēbuer
Efe 6.1	Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12	Datubal mai nabiltidaɲan hən nəmargobut
Flp 4.5-7	Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13	Nədaɲan
Flp 4.19	Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17	Len aKristo, aGot igol natit p̄isi tosuh
Kol 3.2	Nənauan
Kol 3.13	Narubatian hən nəsaan
Kol 3.15	Natəmat togəm len aGot
Kol 3.23	Natideh gotogole, gole hum siNasuḅ